

**COMPLEXUL MUZEAL JUDEȚEAN
BISTRIȚA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE
Volumul VIII**

**COMPLEXUL MUZEAL JUDEȚEAN
BISTRIȚA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE
VOLUMUL VIII**

**EDITURA GEORGE COȘBUC
BISTRIȚA 2003**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

- . MIRCEA PRAHASE** – director Complex muzeal Bistrița-Năsăud
- . CONSTANTIN CATALANO** – șef secție
- . FLORICA POP** – muzeograf
- . MIHAELA BOLOG** – muzeograf
- . LIVIU PĂIUȘ** – profesor

Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa Complexului muzeal Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19, tel.0263-211063, fax. 0263-230046.

*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:
CÎRCU LAURA EMILIA SILVIA*

LECTOR: DUMITRU MUNTEANU

*TIPARUL EXECUTAT LA TIPOGRAFIA
EDITURII GEORGE COȘBUC
BISTRIȚA, IOAN SLAVICI NR. 2-4, TEL./FAX: 0263-216135*

ISBN: 973-86554-1-2

CUPRINSUL:

I.ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

Năsăudul, Iustin Ilieșiu.....	9
Nicolae Iorga și Năsăudul, Iosif Naghiu.....	12
Odobescu și Țara Năsăudului, V. Mihordea.....	16

II.COȘBUCIANA

Poetul George Coșbuc la Feldru, G. Scridon și I.Nechiti.....	27
Muzeul memorial George Coșbuc, File de istorie II, Constantin Catalano.....	34

III. REBRENIANA

Liviu Rebreanu la Ilva Mare și Lunca Ilvei-Popasuri și vizite, prof. Leonida Feștilă, Lunca Ilvei.....	57
Câteva aspecte psihologice în opera lui Liviu Rebreanu, Dan Prahase.....	61

IV.ETNOGRAFICA

Șieut-leagăn de amintiri, col rez. Marcu Albin, București.....	105
Fântâna Truții, prof.Ana Filip-Tohati.....	126
Înstruțatul boului la Tăure, Cosmina Garofița Timoce și col.....	130
Ritualul nunții în satul Spermezeu, preot Marius Dan Drăgoi, Cluj-Napoca.....	145
Iuliu Moisil-folclorist (II), Folklor muzical cules de Ioan Ghica, student an V, Academia Regală, 1936, Solomia și Liviu Păiuș.....	194

V.TOPONIMICA

Toponimicele localităților componente Regimentului grăniceresc năsăudean, Mircea Prahase.....	221
--	-----

VI. „ASTRA” NĂSĂUDEANĂ

Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” pe anul 1917, Bistrița-Năsăud.....	275
--	-----

VII.MICROMEDALIOANE

Enciclopedistul A. P. Alexi, prof. Traian Pavelea, Năsăud.....	282
Ion Desmireanu-folclorist al Câmpiei Transilvane, al Văii Someșului, Bârgaielor și al Țării Moților, Valentin Falub.....	303

VIII.RESTITUTIO

Un rapsod de pe Valea Someșului, prof. dr. doc. G. Istrate.....	311
Folklor, Contribuții la originea poeziei populare românești, „Poeziile lui Ipate Dâmbu din Zagra” Teodor Onișor.....	395

IX. IN MEMORIAM

Cardinalul în ținută de oaie, Ion Radu Zăgrean.....	412
El n-a murit...E numai dus.....	424

X.VARIA

„Beclean-repere în timp”, Andrei Moldovan.....	490
--	-----

XI. RECENZII, PREZENTĂRI DE CARTE

„Țiganiada-o nouă perspectivă”, V. Filip.....	495
„De la noi și mai departe (I-II)”, Cornel Cotuțiu.....	499
„Istoria vie a podurilor de lemn”, Miruna Ardelean.....	501
Noua ediție bistrițeană a „Poveștilor ardelenesti” ale lui Ion Pop Reteganul”, Emil Bălăi.....	504

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

NĂSĂUD*

de IUSTIN ILIEȘIU

*Oraș cu amintiri, cântări și flori,
Cu Someșul sub sălciile tale...
Cu sapa'n spate, fete și feciori
Doinesc și azi ca'n vremi patriarhale.*

*Și astăzi stau bătrâni sfătoși la sfat
Și povestesc de cei care-au plecat...*

*Înconjurat de dealuri, văi și munți
Tu ești frumoasa graniței grădină.
S-au înălțat de-aici atâtea frunți
Ce-au revărsat podoabe de lumină.*

*În fiecare casă și ungher
De pază stă viteazul grănicer...*

*În tine fiecare pas e sfânt
Și fiecare vorbă-i românească;
Și pentru toată brazda de pământ
Strămoșii s'au luptat s-o desrobească.*

*Poezia a fost publicată în "Plaiuri Năsăudene", an I, nr. 1, iulie 1943, p. 2.

*Și hoardele ce-au coborât pe plai,
Nu ne-au putut schimba frumosul grai.*

*Viteji ce s'au luptat cu braț de fier-
Dorm căpitanii'n cimitir sub glie.
Pe-aicea tot țăranul e boer
Și liber pe frumoasa lui moșie.*

*Cătane negre, în măreț avânt,
Săpat-au în istorie cuvânt.*

*Oraș, în care dascăli buni și mari
Au semănat credință și cultură,
Tresar din somn strămoșii legendari
Ce-au făurit a neamului scriptură...*

*Ei simt că peste-al vremilor talaz
Același port îl mai păstrăm și azi.*

*Liceul tău încununat de ani
Ridică fruntea albă de cetate.
În el, deși l-au prigonit dușmani,
E românească inima ce bate...*

*Atâtea generații-ai strâns la sân-
Ești veșnic tânăr, drag liceu bătrân.*

*Mă văd aici copil, în zi de Joi...
Veneam la târg cu tata, de departe-
Bătrânul s'a'ntors singur înapoi,
Iar eu am rămas înlăcrimat, la carte...*

*Ah, ani cum ați trecut mereu, mereu,-
Și astăzi sunt bătrân cărunț și eu...*

*Văd piața largă cu gherete vechi.
Lângă fântână dorm zilerii'n piață.
Și seara sub castani, perechi-perechi,
Se plimbă tineretul care'nvață.*

*Aici sunt ochii mari, adânci, senini-
Biet călător pribeag, de ce suspini?*

*Înalță turnuri către Dumnezeu,
Cu două brațe'nalte spre rugare,
Biserica măreață'n care eu
M-am închinat în zi de sărbătoare.*

*Preoți, apostoli hotărâți, ne-au spus:
Credință...limbă...lege...neam...Iisus...*

*Năsăud, scump oraș încins de munți,
Ce strălucesc în zărilor senine,
Și tineri veseli și bătrâni cărunți
Cu-atâta drag ne amintim de tine.*

*Ne-ai învățat să credem în eroi
Și ai turnat nădejde nouă'n noi*

*Din deal în deal acum, ca din senin,
Începe glas de bucium să răsunе.
Cu steag în frunte grănicerii vin,
Din patruzeci și patru de comune.*

*Din zori de zi și până în amurg
De bucurie lacrimile curg*

*Năsăud astăzi iarăși ne primești-
Bătrânii vin de mână cu nepoții.
Ești cuib de idealuri românești
Și-n fața ta ne închinăm cu toții.*

*Rugăm pe Dumnezeu să-ți fie scut,
Să strălucești mereu, ca în trecut!*

NICOLAE IORGA ȘI NĂSĂUDUL*

Iosif Naghiu

Genialul poligraf și polihistor, inegalabilul erudit și arhi fecundul autor Nicolae Iorga cunoștea până în cele mai mici amănunte tot ce are fiecare regiune românească. Nu se putea să nu cunoască de aproape și frumoasa Țară a Năsăudului locuită de descendenții vechilor și bravilor grăniceri cari au înscris multe fapte eroice și au adus contribuiri foarte importante în evoluția culturii românești, dând multe figuri înscrise cu caractere mari în anale.

În 1906 a vizitat frumoasa Țară a Năsăudului. În lucrarea "Neamul Românesc în Ardeal" dai de un capitol despre Năsăud. Spune acolo că năsăudenii „sunt o rasă de oameni tari”. Afirmă că liceul din Năsăud e „cea mai frumoasă clădire de acest fel” a românilor din Ardeal. Întregul capitol este un elogiu al acestui colț de țară. (Cartea a fost retipărită în 1939).

La Năsăud a fost oaspete d-lui Virgil Șotropa. Tânărul istoric era cunoscut încă atunci din studiile publicate în „Gazeta Transilvaniei”, „Transilvania”, „Anuarul Liceului din Năsăud.”

A vizitat și frumoasa biserică din Năsăud, numită cu drept cuvânt „Catedrala cu două turle”. În frumoasa biserică, asemănătoare catedralei din Blaj, a găsit un aer din sec. al XVIII lea.

Tot cu acel prilej a întâlnit un distins avocat grănicer pe G.Onișor, ajuns mai târziu profesor de drept administrativ și de istoria dreptului românesc la Universitatea din Cluj. Avocatul Onișor avea la Bistrița o

*Materialul a apărut în "Plaiuri Năsădene", nr. 2-3, 1943, p. 3.

publicație periodică foarte importantă "Revista Bistriței" în care au apărut multe studii despre trecutul năsăudean. Onișor publică mai multe foiletoane despre călătoria sa cu N.Iorga prin Țara Năsăudului și de acolo până în Maramureș.

În seria istoricilor Țării Năsăudului, N.Iorga e notat ca unul din cei mai harnici publicatori de documente. A stat două săptămâni la Bistrița. Sașii din Bistrița aveau arhive bine organizate. Apropae tot materialul se referea la Țara Năsăudului. Există un catalog german al arhivelor din Bistrița, publicat de Berger (fost profesor la liceul din Bistrița). Azi arhivele de la Bistrița sunt la Năsăud, unde s'a întemeiat și o secție a Arhivelor Statului având de director pe Iuliu Moisil, membru onorific al Academiei Române. Din acele arhive s'au scos cele mai multe informațiuni despre trecutul Năsăudului. De acolo publică: Virgil Șotropa, Iulian Marțian, V.Seni, C.Moisil, Rosetti, etc. În cele două săptămâni de cari pomeneau mai sus, N.Iorga a scos două volume de Documente din Arhivele Bistriței, precedate de un studiu istoric s'a obiectat că nu sunt transcrise integral toate documentele. E adevărat că unele sunt mai rezumate sau transcrise cu oarecare întrețesări, dar din cele două volume se poate cunoaște în mod limpede de conținutul tuturor documentelor pomenite.

Decenii de-a rândul infatigabilul N.Iorga a urmărit tot ce s'a scris în Țara Năsăudului și de către cei de acolo.

În minunatele volume „Oameni cari au fost” (despre cari Eugen Lovinescu afirmă că sunt expresia originalității și al celui mai lapidar stil al lui N.Iorga) găsim articole despre Coșbuc.

Relațiile dintre N.Iorga și G.Coșbuc au fost puțin studiate. D.I.E. Torouțiu (Hurmuzaki al literaturii junimiste) are sub tipar corespondența lui N.Iorga. După apariție se vor putea cunoaște multe lucruri. Era o vreme când scriau la aceeași revistă. Când s'a descoperit la Năsăud bustul lui Coșbuc în fața liceului cu același nume, N.Iorga a scris un articol foarte elogios în "Neamul Românesc". În „Istoria literaturii române moderne” N.Iorga scrie și despre genealogia lui Coșbuc, pe baza cercetărilor d-lui Virgil Șotropa și a studiului lui Sandu Manoliu (pe cari le și citează în subsol).

În volumul unu din „Supt trei regi” citim câteva rânduri elogioase despre activitatea d-lui Iuliu Moisil la Târgu Jiu.

Despre studiile din "Arhiva Someșană", revista istoriei năsăudene, scrie totdeauna lucruri bune. Menționează faptul că aduce contribuții inedite. Arareori s'a întâmplat să se declare nemulțumit dintr-un studiu din "Arhiva Someșană".

Avea relații amicale și cu Iulian Marțian, fost membru onorific al Academiei Române. Marțian i-a împrumutat un manuscris despre Panaghlot filozoful. N.Iorga l-a publicat fără să menționeze că e de la Marțian. Bibliofilul nostru s'a supărat atât de tare încât nu i-a mai scris și nici nu l-a mai cercetat.

Despre d. Liviu Rebreanu, autor de romane cu subiecte nășăudene (Ion, Pădurea spânzuraților) și de multe volume de romane ce redau viața nășădeană (faptul se poate vedea citind "Golani" și alte volume de romane, dar încă n'a fost studiat mai de aproape), scrie cuvinte de bună apreciere. Un tânăr de la Năsăud, d.Virgil C. Șotropa, farmacist la Cluj, poet și bibliograf autor de lucrări din domeniul istoriei dreptului românesc a alcătuit indicele la marea operă-Istoria literaturilor române.

Dintre învățații de la Năsăud N.Iorga are relații mai strânse cu istoricii. De câte ori nu citează elogios munca rodnică a academicianului Nicolae Drăganu din Zagra și cercetările numismatice ale d-lui Constantin Moisil, fiul profesorului Constantin Moisil de la Năsăud. Sunt foarte mulți cercetători nășăudeni pe cari N.Iorga îi recenzează în revista istorică "Cuget clar", și în alte reviste sau despre cari pomenește în anumite articole. Să pomenim doar de d-nii T.Morariu, V.Meruțiu, V.Motogna, etc. A corespondat cu mulți nășăudeni și din generația bătrână și din cea tânără.

Nu e mai puțin adevărat că nășăudenii erau totdeauna admiratori ai titanului științei. La Vălenii de Munte N.Iorga era ascultat cu multă plăcere de preoți, profesori și studenți nășăudeni, încă înainte de războiul mondial, când plecarea la Vălenii de Munte însemna un act prin care puteai deveni suspect în fața autorităților ungurești. La reîntoarcere povesteau cu drag o mulțime de lucruri despre N.Iorga.

În 1931, când N.Iorga a împlinit 60 de ani, "Arhiva Someșană" i-a dedicat un număr. D.Vasile Bichigean, fost director al Liceului din Năsăud, (cunoscutul traducător al "Statutului" lui Platon) a scris un articol sintetic despre N.Iorga, iar părintele Ștefan Buzilă, fost vicar la Năsăud, a publicat câteva documente bisericești. S'a făcut și o serbare măreață în sala de gimnastică a Liceului în 20 Martie cu program artistico-literar, în cadrul căruia D.Vasile Bichigean a rostit o conferință despre N.Iorga și opera sa. S'a trimis și o telegramă omagială.

Țara Năsăudului elogia pe unul din cei mai geniali români.

Printre foarte multe preocupări ale lui N.Iorga a fost și trecutul plaiurilor nășăudene și acesta era un motiv în plus spre a se vorbi despre el.

În primăvara anului 1935 a apărut la Năsăud revista pedagogică – învățătorescă "Vatra". În cel dintâi număr scria și despre N.Iorga. Operele sale pătrundeau în toate satele grănicerești. În multe biblioteci parohiale și

ale învățătorilor mai bătrâni din ținutul Năsăudului se găseau "Istoria Românilor" de N.Iorga cu coperta de carte de agricultură și "Semănătorul" cu titluri ca Revista A, Revista B.

Dascălul Universității din București era și dascălul grănicerilor de la Năsăud, prin cărțile și prin revistele sale.

În biblioteca Liceului din Năsăud erau aproape toate cărțile lui Iorga, cumpărate în anul apariției (chiar în anul anterior Unirii celei mari). Precum operele sale erau în toate satele grănicerești tot așa toate satele grănicerești preocupau pe marele istoric.

ODOBESCU ÎN ȚARA NĂSĂUDULUI*

V. Mihordea

Se împlinește peste câțiva ani o jumătate de veac de când marele prozator român Alexandru Odobescu, în ultima lui călătorie în Ardeal, a vizitat ținutul din valea de sus a Someșului-Mare și băile de la Sângeorz. Cele cincisprezece scrisori cunoscute până acum, în limba franceză, ce le-a trimis soției sale, doamna Sașa Odobescu, de prin aceste locuri, formează un document al timpului în care omul de mare cultură și adânc simț de observație prezintă viața din graniță aproape sub toate raporturile. Aceste scrisori au fost publicate, câte o parte la două date diferite în "Convorbiri Literare" și s-au bucurat de o prezentare din partea D-lui D. Goga în revista "Satul și școala" încât sunt cunoscute. Ele sunt, pentru istoria acestui ținut, de indiscutabilă valoare documentară și traduse în românește, spre a fi cât mai accesibile, și-ar găsi locul cuvenit în "**Arhiva Someșană**". Rândurile de față, fără a mai repeta ceea ce s'a spus, au de scop să dea o analiză mai largă a lucrurilor și faptelor descrise de Odobescu între 23 iulie și 29 August 1894. Starea de spirit de atunci era aceea de după procesul Memorandului, în care conștiința națională la Români, electrizată de desfășurarea evenimentelor, ieșise întărită și crease o mai strânsă legătură între frații de pe ambele versanturi ale Carpaților. Sângiorzul era pe de o parte, cu băile lui, un loc de tămăduire a celor suferinzi, iar pe de alta, un centru iredentist unde, sub pretextul curei, intelectualii români din tot Ardealul și din "țară" se adunau ca purtători de cuvânt ai «Astrei» și «Ligii culturale», cele două asociații care au pregătit opinia publică pentru unitatea noastră națională. În aceste împrejurări călătoria unui Român de peste Carpați, de valoarea

*Revista „VATRA”, an II, 1936, nr. 4-5, aprilie-mai, p. 102-110.

și autoritatea lui Odobescu, nu putea fi decât un eveniment în graniță, iar pentru el, frumusețea ținutului, dar mai cu seamă prezentarea unitară a locuitorilor, pătrunși de o puternică dorință de se simți laolaltă cu cei din țara liberă, au făcut o deosebită impresie. În această înaltă atmosferă de sinceritate și înțelegere reciprocă sunt concepute scrisorile și aici stă marea lor valoare pentru cunoașterea sufletului românesc din nord-vestul Ardealului - nealterat de evenimentele ulterioare - acum patruzeci și doi de ani.

Odobescu venea la Sângiorz ca să lucreze - în colaborare cu prof. Borgovan - la manualele de curs primar, o "Carte de cetire". Înainte de a ajunge în aceste părți s'a oprit o noapte la Cluj, unde, orașul, de când nu-l mai văzuse, i se părea schimbat și în plin progres: «case frumoase, străzi drepte și tramvaie cu aburi». Dar înfățișarea îngurească și Odobescu reflecta că acest oraș e destinat să piară în blăcările răsbunării poporului asuprit, deoarece aici în fiecare zi sunt condamnați la închisoare și amendă patrioții români. Drumul de la Cluj la Bistrița l'a făcut cu trenul, care nu mergea mai repede decât o trăsură cu doi cai buni. Acolo, la hotelul unde a descins ca să ia masa și să angajeze o trăsură pentru Sângiorz, era un mare banchet politic oferit ministrului de interne, Hieronymy, cu care ocazie Ungurii sărbătoreau triumful lor contra Românilor în procesul Memorandului. El subliniază faptul că aceștia din urmă s'au abținut în unanimitate de la orice participare la astfel de manifestații. Conștiința națională românească plătea polița justiției ungurești și făcea din înfrângere o victorie cu scadența în viitor, așa cum se exprimau reprezentanții ziarelor străine, veniți să asiste la procesul de la Cluj.

La Sângiorz, unde-a regăsit familia Borgovan, profesorii și ceilalți intelectuali români clocoteau de indignare contra violențelor maghiare ; acolo Ungurii nu îndrăneau să vină.

Iată și înfățișarea Sângiorzului acum patru decenii : Un sat mare, de peste 3030 locuitori Români - și "o duzină de Evrei împerciunați, ignobili și desustători" - așezat pe malul Someșului, la un kilometru distanță de băi, cu un local de poștă dar fără telegraf (acesta din urmă se găsea numai la Rodna). Băile, cu o instalație încă destul de primitivă, dau totuși ocazia oricui ca să se simtă bine : se găsea hotel, restaurant, promenadă, băi, izvoare, muzică și tot ceea ce constituie o stațiune balneară; dar toate acestea în proporții și condiții umile și ardelenesti : «ca la frații de dincolo". Poziția însă e minunată și pentru înțelegere, Odobescu o compară cu valea Argeșului în sus de Corbeni găsind multă asemănare între cursul acestui râu și al Someșului. Apa, cu toate

că miroase a pucioasă și are un gust puțin sărat și feruginos, e foarte potabilă și se asociază cu vinul tot așa de plăcut ca și Borvisul. I se zice de către localnici «Borgut» și lumea o bea în loc de apă obișnuită.

Confortul lipsea aproape în întregime în camerele închiriate pe atunci de vizitatori. Odobescu s'a instalat "într'o căscioară de bârne vărute", la învățătorul pensionar Domide, cu o poziție încântătoare, dar foarte incomodă ca mobilier. La paturi nu numai somierele, dar nici saltelele de lână nu erau cuoscute în regiune: cele de paie formau singura mobilă cubiculară pe atunci. Crescut în mediul cel mai aristocrat din București -Odobescu scria cu manșete de dantelă "à la Voltaire"- și recunoscut ca atare, i s'a aranjat cu perne un pat mai suportabil, dar, cu toată bunăvoința Sângiorzenilor a fost imposibil să i se poată găsi de la început și un dulap, pentru lingerie și haine; îl va avea totuși mai târziu, însă . . . fără oglindă.

În afară de aceste "mici mizerii", care i se par mai mult amuzante decât penibile, aerul, localitatea, lumea înconjurătoare, **totul e plăcut și-l face să se simtă mai bine decât în oricare altă stațiune balneară renumită și de mare confort.** Ceea ce-i aduce adevărata mulțumire e mai cu seamă faptul că are ocazia să trăiască un timp printre oamenii în mijlocul cărora poate să-și întărească sentimentul patriotic, sentiment care-i face cea mai mare plăcere morală de când se găsește la Sângiorz. Iată dar o altă mare însușire a acestei localități, constatată de un om ca Odobescu, nu numai de terapeutică a suferințelor fizice dar și de întărire a sentimentului național.

Activitatea pentru care venise se reducea decamdată la corecturi pentru tipografie, deoarece "Cartea de cetire", de acord cu Borgavan, a fost amânată un timp. Găsește de altfel că-i "plăcut să nu faci nimic și să-ți odihnești spiritul și corpul într'un peisagiu așa de agrest." Conversează mult cu ceilalți oaspeți din localitate și mereu asupra aceluiași subiect : persecuțiile pe care aceștia le suportă din partea Maghiarilor. "Aceasta nu mai poate merge și dacă Ungurii nu-și schimbă atitudinea și nu se fac mai toleranți față de Români, chestiunea s'ar putea complica într'un mod periculos". Odobescu își dădu toată silința să îndemne pe conaționali săi la prudență și răbdare, spre a nu se comite excese, care ar fi folosit în primul rând tot persecutorilor.

Duminică, 18 iulie, mergând la biserica din sat, a cunoscut pe vicarul de la Năsăud, Dr. Ioan Pop, un tânăr foarte distins cu care a vorbit mult și în mod plăcut, pe judecătorul din localitate și pe directorul liceului din Năsăud, Ioan Ciocan; cu el vine des în contact și i-a propus chiar pe un eminent absolvent pentru cursurile școalei

Normale superioare. În aceeași zi se răspândise la Sângiorz vestea că părintele Lucaci ar fi fost omorât de jandarmii unguri veniți să-l aresteze: lumea se pregătea de un adevărat doliu național, când, către seară, știrea a fost desmințită, spre marea satisfacție generală, care-a culminat la balul din localitate unde și el s'a distrat bine.

În împrejurimi a vizitat băile ungurești de la Valea Vinului (Borberek), care însă l'au încântat mai puțin decât Sângiorzul. La Rodna a întâlnit pe colegul de Academie, botanistul Porcius, bătrân de aproape 80 de ani, care l-a primit foarte cordial. Bătrânul trăia înconjurat de familia sa, un fiu de aproape 45 de ani, care fusese funcționar administrativ la Stat dar atunci, ca și alți Români, fusese concediat de Unguri, și două fiice în vârstă, una văduvă, având o fată de 18 ani, "roșcată ca Sarah Bernard", crescută la Azilul Elena Doamna din București, apoi își desăvârșise cultura muzicală la conservatorul din Cernăuți. Odobescu va invita aceasta familie la Sângiorz și va fi iarăși mosafirul ei, mărturisind întotdeauna o mare admirație pentru felul cum a fost primit.

Pentru atenția deosebită de care se bucura din partea tuturor intelectualilor el s'a simțit dator să-i invite a sărbători împreună, la locuința lui, aniversarea fiicei lor, Ioana. În timpul petrecerei, un bătrân avocat din regiune *Lica*, a ținut un toast în onoarea "Solgobireasăi" Ioana Damian și a tatălui său "un boier din Țara Românească". Un alt avocat, *Trifon*, a băut în sănătatea "Doamnei Odobescu, absentă".

Dar nu numai intelectualii se bucurau de atâta simpatie din partea boierului din Țara Românească, ci și sătenii, cari, în altă Duminică, au fost în masă invitații lui. Voind să facă și o fotografie cu ei în frumosul port național al regiunii, a vorbit cu un fotograf român din Bistrița -de la care a cumpărat portretele memorandiștilor condamnați- să vină la Sângiorz. A rugat apoi pe preotul satului să invite din partea lui pe locuitori la Borgut-, unde doi lăutari erau angajați pentru ca tineretul să danseze. Pentru cei bătrâni, a cumpărat trei decalitri de vinars, care pe vremea aceea costau 24 de lei în total. Din nenorocire, fotograful, plecat la Rodna la o nuntă, s'a îmbătat acolo și n'a mai venit. De la direcția băilor, încredințată învățătorilor din sat - ei înșiși țărani- a obținut permisiunea ca invitații săi - sătenii - să poată dansa între peluzele aleelor din fața izvoarelor. Odobescu relatează un incident cu suprefectul, de la Rodna - un Sas din Bistrița, blond și prost, care culmea ironiei. se mai numea și Geist -venit să interzică dansul sătenilor pe motiv c'ar putea da naștere la turburări. A

trebuit, între altele, și intervenția unui inginer ungur, contele Lazăr, care, cu multă greutate a putut face pe Sas să priceapă în cele din urmă "c'ar fi mai mare pagubă pentru guvernul unguresc să se interzică o atât de nevinovată petrecere etnografică dată de un personaj străin, așa de important ca Excelența sa, într'o umilă localitate pe care Ea o onorează cu prezența".

Dansul a ținut până la căderea nopții; tinerii și tinerele, în costumul lor original, au dansat "Someșeanca", "Moldoveneasca"; "Bătuta" și altele, în timp ce oamenii însurați, cu sticla și cu paharul în mână, distribuiau dansatorilor ca și spectatorilor holercă, ciocnind cu amfitrionul la fiecare rând de pahare, căruia, țărani îi strigau în cor "să trăiască", pronunțându-i numele. La urmă țărani au trimis o delegație să-i mulțumească pentru frumoasa ocazie de petrecere ce le-a procurat; amfitrionul a cerut să i se scrie câteva strigături din cele auzite de el în timpul dansului. Și reproduce în scrisoarea de la 20 August unele din ele, frapat de originalitatea lor. Ar fi interesant de verificat la fața locului evoluția acestui folclor în intervalul de aproape o jumătate de veac, prin comparația cu situația din prezent.

Dar serbarea etnografică i-a dat lui Odobescu ocazia să facă frumoase reflexii cu privire la vitalitatea conștiinței naționale a sătenilor din Sângiorz, cari, după el, promit un frumos viitor țării noastre, deoarece toți, bărbați și femei, sunt impregnați de de marea dorință de a se dabarasa de jugul unguresc și a forma un singur stat cu ceilalți. Neștiind că peste un an își va pune capăt zilelor, își exprima cu sinceritate dorința de a putea trăi până la realizarea acestei frumoase aspirații generale, "care în graniță, are numai forma vagă a unui simplu vis".

Odobescu a vizitat și capitala graniței, Năsăudul, în ziua de 5 August împreună cu Borgovan, unde liceul, nou clădit, foarte frumos, i s'a părut prea vast și prea impunător pentru un târgușor mai mic decât Curtea-de-Argeș. A vorbit cu directorul și cu toți profesorii, cari i-au făcut multă onoare. A donat pentru biblioteca școalei cele trei volume ale sale de opere alese, găsind aceasta cu atât mai necesar, cu cât în programa tipărită a subiectelor de lectură pentru clasele superioare a văzut recomandate și câteva bucăți din cele scrise de dânsul. A stabilit, apoi trimiterea unui bacalaureat, cel mai bine notat, la Șc. Normală superioară unde era director și de fapt au plecat în toamnă doi: D-nii Const. Moisil și Vasile Șuteau.. A vizitat în urmă și pe vicar "un încântător tânăr preot căsătorit, foarte distins ca spirit și maniere,

excelent patriot". Cu trăsura lui, în aceeași zi, s'a înapoiat la ora 2 la Sângiorz.

Cu marele lui dar de a povesti, Odobescu descrie o frumoasă excursie făcută pe muntele Rotunda, hotarul dintre Bucovina și Ardeal, condus de institutorul-pensionar Domide și alte persoane, în compania cărora se găseau și "*frații Vaida, de Ia Dej*"; ei fac studii serioase - unul în medicină, altul la diplomatie la Viena, din dușmănie pentru Unguri ; s'a discutat politică și literatură. Trecând prin Rodna au ajuns la Baș, unde-au văzut clădirea de vamă în care a dormit Iosif al II-lea, la 1783, călare, a trecut munții din Bucovina ca să viziteze Bistrița, vizită care-a lăsat printre locuitori, tot felul de anecdote, viu reținute. S'a vizitat apoi "Stâna de oi"

Odobescua stat la Sângiorz până la Sfânta Maria, pentru a avea ocazia să asiste la târgul anul de la Bistrița, cel mai frumos și mai interesant din tot Ardealul, unde se pot vedea Românii în deplina lor manifestare.

A părăsit băile Duminecă 14 August, dar la Bistrița îl așteaptă oarecare deziluzie în ceea ce își pusese în gând să vadă, deoarece poliția ungară, în urma evenimentelor politice, a interzis dansurile care mai înainte se executau de către grupe mari de populație. Abia a putut să vadă o mică "someșancă" tot așa de interesantă ca și cea de la Sângiorz. A fost bine primit de intelectualii cari l'au cunoscut la băi ; a asistat și la un spectacol de teatru, "o piesă națională și locală", pentru meseriași, ocazie să constate că, așa cum este, meseriașul român din Ardeal e mai cultivat în sentimentul național decât cel din țara liberă.

De la Bistrița, în ziua de 16 August, a plecat cu trăsura pe valea Bârgăului, toată semănată numai cu sate românești. Cum și de la Sângiorz luase modele de costume naționale ale regiunii, la Prundu Bârgău face o nouă achiziție de "catrințe bârgăvânești», de la o bătrână săteancă, sora medicului de la Sângiorz, ce avea în casă portretul regelui Carol I și a reginei Elisabeta, "cărora întregul ținut aspiră să le devină supus". Din Valea Bârgăului, pe la Măgura Calului, peste Tihuța, a ajuns la Dorna, unde, frumoasa regiune este locuită aroape în întregime numai de Evrei. Cei mai civilizați sunt numiți în partea locului "Jidani, oameni faini". De acolo, cu trenul spre București, unde a ajuns în ziua de 2 Septembrie (21 August st. v).

Că i-a plăcut în mod deosebit vizita făcută în granită, Odobescu o confirmă în scrisoarea către Borgovan din anul următor, unde-și exprimă regretul că starea sănătății și lipsa de bani nu-i mai permit să

repete călătoria din 1894, la Sângeorz, care i-a rămas "aşa tare simpatic cu toţi locuitorii lui".

*

*

*

Dacă Odobescu ar învia astăzi şi ar mai întreprinde o călătorie în locurile caracterizate cu atâta măiestrie, desigur că multe lucruri n'ar mai recunoaşte. Ar vedea că, în afară de realizarea visului său, în ceea ce priveşte ideea naţională şi frumuseţea peisajului care a rămas aceeaşi, restul aproape tot este schimbat. Clujul, oraşul răzbunării suferinţelor româneşti, a devenit centrul intelectual al întregului Ardeal, simbol nobil de răscumpărare a tuturor persecuţiilor răsfrânte asupra neamului nostru.

Deşi trenul l-ar duce spre Ţara Năsăudului poate tot în viteza carului cu boi, i-ar face însă surpriza să-l coboare direct în staţia balneară, care astăzi păstrează numai ca o vagă amintire noţiunea de „primitivitate” şi s'ar convinge el însuşi că lipsa de confort a intrat în domeniul legendei. N'ar mai întâlni nici jandarmul ungar, dar tot odată va constata că Sângiorzul, în măsura în care şi-a răspândit renumele puterii de vindecare a apelor sale – unde cetăţenii din toate colţurile ţării întregite vin în fiecare vară, dar într'o atmosferă naţională ceva mai ...cosmopolită – în aceeaşi măsură caracterul iredentist al localităţii a dispărut. Va asista astăzi la discuţii despre afaceri şi rosturi de îmbogăţire în stil american, va auzi din partea unor suflete inadaptabile – tot mai rare – regretul de a se fi făcut unirea de la Alba-Iulia „fără condiţii”, şi preocupări de politică în funcţie de interesele personale ale fiecăruia, şi numai de aceasta. Din partea localnicilor, intelectuali sau ţărani, se va mulţumi acum cu indiferenţa, care, în starea de spirit de astăzi, contează ceva.

Vizitând Năsăudul, se va convinge că nu mai are în faţă un centru intelectual românesc de seamă ca pe vremea Ungurilor – acesta s'a mutat aiurea – şi ne mai având nici unul din avantajele de altădată pentru continuarea acestui blazon, cu toate sacrificiile care se fac, **capitala graniţei se vede an de an depăşită de alte „centre” noi înfiinţate, resemnându-se, cu toată aparenţa de progres, să-şi conjuge tot la trecut anii săi de glorie.**

Va conchide Odobescu faptul că relaxarea virtuţilor de altă dată este – ca şi în căsătorie – efectul destinderii de după unire, când,

fiecare, simțindu-se ca la el acasă, scoate masca, și o dovadă că aceste virtuți nu mai pot fi continuate decât în slujba altui ideal, deosebit de cel realizat. Va observa că astăzi omul din graniță se apropie tot mai mult de semenul său din ori care colț al țării și seamănă mai puțin cu înaintașul virtuos, cinstit cu holercă și invitat la masă, în casa lui Moș Domide, acum o jumătate de veac, de către boierul din Țara-Românească. Faptul este ineluctabil și necesar, ca o condiție de unificare națională, căci o lege sociologică proclamă că aceasta nu se face, la început, decât prin calitățile negative, (defecte), ca fiind cele mai accesibile. Fără a fi un paradox, e ceva îmbucurător. Restul, partea pozitivă, în slujba altei orientări, de acord cu întreaga opinie românească, va veni, mai greu, ca tot ce-i constructiv, dar de care nimeni nu se mai îndoiește.

Va mai constata apoi Odobescu faptul că procesul de unificare, ce se desfășoară sub ochii noștri, amenință să strivească sub tăvălugul naționalizării caracteristica regională a graniței și mitul scump al penelor de păun, și se va mira cum unii luptători, localnici, mai încearcă să perpetueze, în mod anacronic și a-național această formă sui generis de monroism.

Cum orice pierdere a specificului regional e un câștig pentru ideea națională și cum mersul istoriei nu poate fi oprit de nimeni în loc, peste câteva generații, așa cum scrisorile lui Odobescu sunt astăzi un document istoric, „granița” – ca formă regională mai ales, și chiar ca expresie etnografică – va fi, desigur, o simplă amintire.

II. COȘBUCIANA

POETUL GEORGE COȘBUC LA FELDRU*

G. Scridon și I. Nechiti

Ar trebui să ne punem, mai întâi, o întrebare: ce relații a avut poetul George Coșbuc cu Feldru și feldrihanii și de ce a poposit de mai multe ori în această frumoasă comună someșeană, singur sau cu familia sa petrecând clipe de neuitat. Răspunsul este simplu: George Coșbuc venea la Feldru, fiindcă una din surorile sale, cea mai iubită, Angelina, era preoteasă în această comună; poetul mai avea și alte motive. La Feldru se întâlnea cu multe rudenii, fiindcă bunica lui dinspre tată, soția preotului Anton Coșbuc, era originară din Feldru. Cercetând rădăcinile biografice ale poetului se ajunge neapărat la Feldru, la familia preotului Petru Pop.

Petru Pop, preot în Feldru, a avut următorii copii: Gavrilă Pop (locotenent), Ezechil, Irina (căsătorită Titeni, a doua oară cu Larion Scridon) Ștefan, Irimie (preot), Angelina (căsătorită cu preotul Anton Coșbuc din Hordou), Savinca și Ilie. O familie numeroasă: opt copii. Urmărind sistematic și sumar dezvoltarea acestei prolifice familii se constată o foarte bogată ramificație de rudenii în care intră familiile: Pop, Brânză, Pașcu, Neagu, Ilieș, Bote, Costinaș, Marti, Girigan, Titeni, Scridon, Nechiti, Baneu, Rotar, Onițiu, Găină, Danciu, Tanco, Moisi, Jarda, Svinți, Dărăban, Coșbuc ș.a.

*Din volumul Popas la Feldru – de G. Scridon și I. Nechiti, Feldru, 1991, p. 108-

Din căsătoria Angelinei Pop cu preotul Anton Coșbuc au rezultat doi copii: Sebastian, preot și Clement. Sebastian Coșbuc a avut mai mulți copii: Raveca (căsătorită Bugnariu), Leon (preot în Leșu), Elisabeta (căsătorită Catone); Angelina (căsătorită Pop), George (poetul), Aurel (rămas țăran la Hordou, ai cărui descendenți păstrează și astăzi numele Coșbuc în satul Coșbuc); la aceștia se adaugă încă două fete și un băiat morți de tineri.

Dintre copiii lui Sebastian Coșbuc, Angelina, aceea care purta numele bunicii, a revenit în satul de baștină al acesteia. Căsătorită cu preotul Constantin Pop (1856-1907), Angelina Coșbuc a trăit un timp în satul Herina din apropierea orașului Bistrița, unde soțul ei a fost preot de la 27 iunie 1884 până la 26 iunie 1895. În acest răstimp, tânărul George Coșbuc, cu studiile neterminate și neînțelese de părinți și unele rudenii, a găsit căldură și înțelegere la sora sa Angelina, în a cărei casă, la Herina, petrece mai mult timp înainte de a pleca la Sibiu (anul 1887). Se stabilesc relații de mare afecțiune între cei doi frați, relații care se vor consolida cu trecerea anilor. La 26 iunie 1895, Constantin Pop este mutat preot-paroh în comuna Feldru, unde a funcționat până la stingerea sa din viață (1907). Constantin și Angelina Pop n-au avut copii. Poate și pentru faptul că sora sa rămăsese văduvă, Coșbuc se legase și mai mult de casa ei, unde poposea de câte ori venea în Transilvania, după anul 1908. De altfel, Angelina Pop a trăit până la adânci bătrânețe, mai mult în singurătate și amintiri, stingându-se din viață în anul 1939, fiind înmormântată alături de soțul ei, în cimitirul bisericii din Fedru. Numirea lui Constantin Pop a fost primită cu mare bucurie de către feldrihani, care îl felicită încă înainte de a se fi instalat, cunoscând doar recomandarea vicarială. Iată ce-i scriu, cu stimă, primarul Toader Scridon și notarul Grigore Bancu, la data de 3 iunie 1895:

"Onorate Domnule,

Părinte și frate!

Cu satisfacție sufletească și bucurie venim a-ți aduce sincerele noastre gratulări la recomandațiunea din partea Vicarului și în urma acesteia la urmânda denumire de preot al Feldrului.

Să ne trăiești și să ne poți păstori mulți ani!"

Preotul Constantin Pop, pe care unii bătrâni și-l mai amintesc, a fost un om distins, demn, om de atitudine în acele vremi de grave încercări prin care au trecut românii transilvăneni; pentru atitudinea sa în timpul frământărilor legate de procesul Memorandumului, Constantin Pop a fost

închis la Cluj, în anul 1894. Locuiau aproape de biserică, pe strada sa într-o casă pe care o ocupă astăzi...În această casă a poposit de multe ori poetul Coșbuc, singur sau cu soția și feciorul său Alexandru. Relațiile dintre poet și cumnatul său Constantin erau din cele mai bune. O scrisoare din 18 decembrie 1906, trimisă de poet din București, publicată în „Arhiva Someșană”, nr. 5, 1926. pag. 41-42, de către poetul George Coșbuc (nepot al poetului a fost preot în Parva) atestă nu numai aceste bune relații, dar și umorul degajat și succulent al poetului. Constantin Pop fusese la București să viziteze expoziția jubiliară; în capitală poetul și-o fi purtat cumnatul este tot, în toamna aceluiași an, prin septembrie probabil. „Arhiva Someșană” găsindu-se rar, ne permitem să reproducem scrisoarea în întregime:

"Părinte Popo,

Sosit-ai acasă din București, ori ești încă tot pe drum printre Coldău și Săsarm? Și ai găsit acasă toate prescurile pe număr? Și doamna preuteasă, bine sănătoasă mulțumim D-tale? Și Sfinția ta mai dă-o dracului de sfințenie! ești sănătos și vesel? Îmi pare bine.

Am cetit prin gazete că la gara de la Copșa Mică ți-ai fi pierdut ochelarii. Îmi pare rău, că ești bătrân! Ce Dumnezeu, Angelina n-are "parapleu" să ți-l rupă de scăfârlie?

N-am apucat să vă scriu, căci Alexandru are acum și mai puțină vreme decât mine. Toată ziua e la școală, ne școală de la 6 1/2 dimineața, căci l-am dat la liceul Lazăr și noi stăm departe, mai mult de 4 kilometri de la liceu. Merge și vine cu tramvaiul electric, dar trebuie pe drum vreme multă, căci face pe zi de 4 ori acest drum, aproape 16 kilometri zilnic. E îmbrăcat în uniformă de cadet, și e cu parpușea pe umăr.

Eu, mulțumescu-vă de întrebare, sunt sănătos. Nevastă-mea așîșderea. Alexandru idem. Bucătăreasa tot așa. De la Sfântu Dumitru ne-am mutat în casa noastră - str. Labirint 133 - casă frumoasă, mare, mă rog, ca boier sărac! Păcat că astăvară când ați fost prin București n-o aveam ca să vă omenim ca pe niște fețe obraze suferiri ce sunteți D-voastră și ca pe niște fețe bisericesti cari să ajungă în rai de-a dreapta sfântului Haralambie cel cu aripi de foc care scaldă pe zi de șapte ori dracii în leșie. Dar ce n-a fost astă vară, o să fie la anul și la mulți ani că nu e numai câne scurt de coadă în luna asta, și nici omul nu e jurat să vie numai odată în viața lui prin București ca Pahonie Mocodeanu din Hordou la Ierusalim. O să mai veniți să mai vedeți "birjele" și cinstita casă a Domnului, sfânt locaș de închinăciune la Caru-cu-bere (oho. Constantine, ce frumusețe de spumă!).

Acum, mai bine aș tăcea dar uite că am fuștei pe limbă și să leg și eu de-o vorbă din scrisoarea ta din urmă. Prostul fâgăduiește și nebunul trage

nădejde. Adică nebunul sunt eu, și prostul ești tu (să nu ne-audă cineva, că te pomenești că ne crede!). Te-ai legat să ne trimiți tu ori Angelina, că tot un drac sunteți - un covor, da un c-o-v-o-r! Bine, turcule, nu puteai să te stâmperi, că nevastă-mea numai covoare vede, ba galbene, ba albastre, ba verzi. Mi-ai înebunit-o cu covorul vostru.

Prin București e o iarnă strașnică, zăpadă multă și ger. Dar mult soare și multă veselie, și cum cu sărbătorile ce vin începe frumusețea orașului cu nesfârșite iluminații, cu zgomot și cântece și irozi și câte și câte comedii.

Iar vouă, fiilor, pace și bună iubire între oameni, să vă mâncați în pace călbașurile (așa cred că se cheamă mâncarea aia, că eu de 20 de ani nici n-am văzut-o), și să roadeți cu câți dinți mai aveți costițele de porc și bucurați-vă și veseliți-vă cu veselia Domnului petrecându-vă sărbătorile cu dragoste și har dumnezeiesc. Ai strănutat. Să-ți fie de bine! O să faci chef de seară cu Vartotomei a lui Filimon Gîjgăilă de pe ulița morii. Și salutări de la noi.

George"

Plecat la București în toamna anului 1889, George Coșbuc nu putea să revină în Transilvania, fiindcă nu satisfăcuse obligațiile militare și era considerat dezertor. Abia în 1906, pe baza unui amnistieri imperiale, poate reveni prin locurile copilăriei. Din acel an vine prin părțile Năsăudului în fiecare vară. La Hordou stătea puțin, fiindcă amândoi părinții se stinseseră din viață. Cea mai apropiată și mai iubită a fost sora lui, Angelina. La fratele său Leon, preot în Leșu, poposise, în vacanțe, pe când era elev la Gimnaziu superior din Năsăud. La Feldru Coșbuc s-a oprit în anii 1908, 1909, 1910, 1911, 1913 și 1914.

În anul 1908 a venit direct de la București și a trecut pe la Hordou, Năsăud, Feldru, Bistrița, Prislop. Anul următor, 1909, este mai important pentru popasul la Feldru. În luna august a acestui an, în zilele de 28 și 29, au avut loc în Feldru festivitățile legale de "sfîntirea" noului edificiu școlar. Așa cum consemnează programa concert-teatrului, printre membri în comitetul de organizare a festivităților figurează și George Coșbuc și fiul său Alexandru. La partea artistică a programului au fost recitate și două poezii de George Coșbuc : „Moartea lui Fulger” de Leon Bancu și „El-Zorab” de Alexandru Coșbuc. Poetul a fost figura centrală a întregii manifestații; cu acest prilej, la Feldru s-a ținut adunarea generală a societății învățătorilor, "Mariana". Coșbuc venise ceva mai devreme în părțile Năsăudului, fiindcă se împliniseră 25 de ani de la bacalaureat și se

întâlnise cu foștii săi colegi de clasă și cu foștii profesori (dintre care Gavril Scridon, feldrihan, îi era rudenie).

În anul următor, 1910, Coșbuc vine de la Karlsbad, unde fusese pentru tratament medical. Din aceeași stațiune vine la Feldru și în anul 1911, sosind, așa cum o indică poetul într-un carnet de însemnări, la data de 10 iunie, sâmbătă seara. În anul 1913, venirea lui Coșbuc la Feldru e legată de aniversarea a 50 de ani de la întemeierea Gimnaziului superior fundațional din Năsăud. Un ultim popas al lui Coșbuc la Feldru a fost în toamna anului 1914, după începerea primului război mondial. Surprins de jandarmii cu pene de cocoș la pălărie, la Năsăud, i se pune în vedere să părăsească imediat Transilvania; pleacă la Feldru, de unde, a doua zi prin Năsăud, se îndreaptă spre București, unde se stinge din viață înainte de realizarea unității naționale și politice a românilor pe care a dorit-o și pentru care a militat activ.

La Feldru Coșbuc a găsit condițiile cele mai bune de odihnă și lucru, în casa încăpătoare și primitoare a surorii sale Angelina. Avea multe rudenii, cu care petrecea timpul împreună, în plimbări, discuții, mici ieșiri pe hotarul comunei, așa cum ne-o dovedește și o fotografie în care poetul e alături de sora sa, Angelina, preotul Emil Ștefănuțiu, fiul său cu același nume, Ana Bancu și fiii ei Leontina Bancu și Leon Bancu, pe atunci student la Viena. Deseori poetul se ducea în vizită la Iosif Scridon, vărul său, pe ulița Morților, în grădina căruia stătea de vorbă cu dascălii și cunoscuții, bând bere: printre aceștia se numără și învățătorii Grigore Neamțiu și Gavrilă Scridon. (casa lui Iosif Scridon se afla pe locul unde este astăzi gospodăria lui Emil Bote). Trecând prin fața lui Ion Scridon, de pe aceeași uliță, îl saluta pe acesta cu "noroc, vere" și se oprea la vorbă și cu el.

Popasurile lui Coșbuc la Feldru aveau un anumit farmec, o anumită funcție tonifiantă. Întreaga familie a poetului se simțea aici excelent. Băiatul, devenit fecioraș, fire veselă, expansivă, plină de viață, se asociase soliilor din sat, unii dintre ei veri de-ai tatălui, și frecventa petrecerile țărănești, horele de duminica, nunțile. Își iubea mătușa cu mare patimă; ajuns la București, îi scria cu multă căldură; pe o fotografie trimisă din București, după o vizită pe care mătușa Angelina o făcuse în capitală, Alexandru Coșbuc îi scrie următoarele:

"Dac-ai uitat Bucureștii?!

*Ce-i fi făcând singurică - acolo-n fundul pământului? Te sărut cu drag și dor, pup mâna și mă-nchin, nepotul D-tale drag,
Alexandru".*

Poetul își iubea cu rară pasiune locurile natale, dorea să-și construiască o casă în satul natal și să-și dea băiatul să studieze la liceul din Năsăud. Planurile și dorințele frumoase și nobile nu s-au putut realiza din cauza condițiilor potrivnice (începutul primului război mondial și moartea tragică a lui Alexandru Coșbuc, într-un accident de automobil în august 1915).

Amintirea trecerii și popasurilor poetului George Coșbuc pe la Feldru a fost păstrată cu sfințenie de către mătușă Angelina și de către alți părtași la întâlnirile și momentele de rară fericire. În anii de liceu, o vizitam, deseori, duminicile pe mătușa Angelina, în casa în care trăia retrasă; o bucurau vizitele care-i alungau singurătatea și dădeau ocazia să rememoreze zilele vieții de altă dată. În timp ce ne servea cu nuci (puse pe masă într-un coș de tufă) și cu ceai, ne povestea de fratele ei, poetul, ne arăta manuscrise de ale sale, scrisori din care citea fragmente emoționante, ne arăta fotografii (materiale de mare valoare, în parte pierdute sau risipite cu inconștiență). Îmi amintesc printre altele, despre epitaful pe care, la cererea sa, i-l făcuse poetul, epitaf pe care-l recita ca pe o glumă:

"Ici în vale, într-un tău,
Zace mort bărbatul meu.
La o parte, acolo-n tină,
Mult iubita-i Angelină".

Și mătușa Angelină își doarme somnul de veci în cimitirul din Feldru, alături de soțul ei, lângă zidurile bisericii în care acesta a servit. În casa lor sunt, astăzi, alți stăpîni care păstrează în excelente condiții cuibul unor fericiri apuse. Umbrele mătușii Angelina, a preotului Constantin, a lui George Coșbuc, a soției sale Elena și a lui Alexandru se strecoară discrete prin camere, prin curți, prin grădină, pe uliță spre drumul mare, prelungite dincolo de prezența lor fizică în aducerile aminte ale bătrânilor, în mândria cu care le rostim numele, în cultul pe care îl păstrăm cu venerație, în imaginile și colocviile ocazionale sau festive. Tocmai cu prilejul unei asemenea comemorări, centenarul nașterii lui George Coșbuc, feldrihanii au fixat pe casa popii Constantin Pop o placă de marmoră cu următorul text:

"În această casă a surorii sale Angelina a poposit George Coșbuc verile, între anii 1908-1914, uneori împreună cu soția sa Elena și cu fiul său Alexandru. Aici, pe lângă poezie originală, a lucrat și la tălmăcirea și interpretarea Divinei Comedii a lui Dante".

Acum, la aniversarea împlinirii a 175 de ani de la nașterea ilustrului dascăl, marele luptător pentru dreptate socială și națională Vasile Nașcu, cât și la împlinirea a 95 de ani atestați ai corului sătesc din Feldru, cor care l-a desfătat și pe poetul George Coșbuc și pe cei scumpi lui cu cîntece cum este „Dorul ardeleanului” de A. Popovici (unul din punctele programului cultural din 1909 de la inaugurarea localului școlii), se cuvine să ne aducem aminte cu venerație și de acei pămînteni ai noștri care au dus departe faima limbii și a cântecului nostru popular, lumea de legende și basme de pe Someșul Mare, frumusețea fizică și morală a locuitorilor acestor străvechi pămînturi pitorești bogate în mit și istorie.

Bibliografie:

1. Sandu Manoliu: **Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc**.1930.
2. Gavril Scridon: **Din corespondența familiei Coșbuc**, în Tribuna Cluj, XIII, nr.17 (639), 24 aprilie 1969.
3. Gavril Scridon: **Note despre călătoriile lui Coșbuc în străinătate**, în Studia Universitaria Babes Bolyai, Series philologia, Fasciculus I, 1965, p.125-127.
4. Leon Bancu: **Genealogia familiei lui Petru Pop din Feldru**, lucrare păstrată în manuscris, întocmită în anul 1928 (data terminării 23 mai 1928).

MUZEUL MEMORIAL GEORGE COȘBUC FILE DE ISTORIE (II)

Constantin Catalano

Cercetând mai insistent dosarul 86 din mapa XX, de la Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, descoperim și alte documente rămase de la vrednicul profesor Iuliu Moisil. Astfel p.83 prezintă extrasul din procesul verbal al Comisiei Silvice instituită în conformitate cu deciziunea Ministerului de Agricultură și Domenii nr.244.972 din 23 Nov.1933, luat în ședința de la 13 aprilie 1934:

Nr.130 P.v /1934

151 C.a.

Se dă cetire adresei D-lui I. Moisil Președintele Comitetului grăniceresc de inițiativă, prin care solicită un ajutor necesar reparării casei unde s-a născut poetul Gh.Coșbuc;

Având în vedere că atât Soc.Regna și Direcțiunea Silvică, au avut o deosebită grijă pentru amenajarea locuinței poetului Gh.Coșbuc;

Considerând că de un timp, casa nefiind îngrijită s-a ruinat așa că reclamă reparațiuni urgente și un mobilier pentru mobilatul camerelor;

Având în vedere faptul că în zilele de 26-29 Maiu se va ține la Năsăud congresul profesorilor de geografie din întreaga țară, cu care ocazie se va vizita și casa unde s-a născut marele bard;

Comisiunea Silvică instituită în conformitate cu deciziunea Ministerului de Agricultură și Domenii No.244.972 din 20 Noemvrie 1933, aduce cu unanimitate următoarea

DECIZIUNE

Se invită C.A.P.S. ca de urgență să dispună șefului de ocol Năsăud să întocmească devizul necesar pentru reparații și mobilier în înțelegere cu dl.Prof. Iuliu Moisil și se împuternicește Dl. șef al centrului C.A.P.S. Bistrița să plătească acest deviz din fondul cultural al fostei societăți Regna.

Pentru autenticitatea extrasului (urmează sigiliul și semnăturile):.

Scrisoarea Dr.Mălai, primită de I.Moisil în 4 iulie 1934, o reproducem integral:

Mult Stimate Domnule

Profesor,

Primind scrisoarea Dv. M-am bucurat mult de interesul se-l purtați casei Coșbuc.

Vechiul zel al Dv. pentru tot ce e nobil și frumos, aici își află o nouă verificare.

Ar fi admirabil să-i facem inaugurarea în 8 septembrie c.

La timpul său, din partea mea am încredințat toată chestiunea D.lui inginer Șuteu.

*E vorba să se caute la Cartea fonduară hârtiile prin om priceput. Eventual găsim că și curtea casei poetului. **Căci nu ar fi potrivit ca Sebastian să-și rezeme de peretele casei răzlogii și să-și plaseze pe aproape gunoiul de la vite** (subl.n.). Decât așa , mai bine să se renunțe la tot gândul unei înzestrări a celor două camere.*

*Problema înscrierii casei pe numele păr. Vasile Coșhuc, Vă rog să o cercetați la notarul public din Năsăud. Pe cât știu este aproape finalizată, numai puțină stăruință se mai cere. După toate acestea **Regna** va putea ceda **Astrei** comanda administrativă. Atât, că proprietatea e bine să fie a **Regnei** sau a unei instituții pur grănicerești. Această condiție nu o întrunește **Astra** unde mai intră și (neinteligibil).*

La luarea jurământului Batalionului probabil să fiu și eu cu Exc.Sa, Episcopul, oaspeții Năsăudului. -Cu fondurile ați procedat foarte bine.

Cu

distinse

salutări,

Dr.Mălai

Cluj,

2 VII 1934.

(Arh.Naț.B.N. dos.cit.p.68)

Între timp, Moisil ia inițiativa de a face documentarea necesară la Cartea funciară pentru a găsi pe adevărații moștenitori ai casei, în acest sens este încredințat ing.Șuteu. Pagina 83, din același dosar, are altă caligrafie decât a lui Moisil. Asta ne-a condus la gândul că ar aparține celui căruia i

s-a încredințat repararea casei. Aici găsim o notă cu extrasul din coala 495 a C.F.:

Coșbuc 495 l 166 casă de piatră 49 constr.357

167/1 grad. 32

B4)Coșbuc Leon, Leș 171/2 1900 în b(neintelig.)donaț. 1900 VI/4 partea de 2/4 (neintelig.)Coșbuc Sevestian și soția Măria Avacum a trecut pe Coșbuc Leon. La

B 5-8 50103/913 partea de 2./ 4 a lui Coșbuc Aurel ca moștenire în fav.Coșbuc Ghe., Coșbuc Sevestian, Coșbuc Veturia, Coșbuc Ion (fiii lui Aurel n.n.)

C.50103/1913 văd.Coșbuc Victoria lui Aurel n.Persică pe 166 parte B 5-8 dreptul de habitate pe timpul văduviei

C 12 C.Ghe.(neint.) de Parva 7500 L 163/ 922 (preotul George Coșbuc , fiul lui Aurel, preot în Parva, n.n.)

C 13 dta."3000/ 659/924 C14 dta. " 10.000 155/926 C 15 dta. 10.000 939/929

Putem deduce de aici toate modificările care s-au operat în C.F. de-a lungul anilor, între 1900 și 1929. Urmează un desen ce reprezintă extrasul din harta topografică a Hordoului cu schița poziției casei și grădinii. La momentul tratativelor purtate cu coșbucenii de Moisil, moștenitorul părții intabulate 2/4 , prin donație, în 4 iunie 1900 de fratele mai mare al poetului, Leon Coșbuc (preot în Leșu), trece în moștenirea preotului Vasile Coșbuc (fiul lui Leon) din Leșu. Așadar negocierile trebuiau purtate cu acesta. În 22 iunie 1934, Iuliu Moisil îi scrie:

Nas.22 Iulie 1934

Preotului Vasile Coșbuc

Leșu

De mulți ani s-a tot vorbit de casa natală a poetului G. Coșbuc și în urmă s-a refăcut cu ajutorul Direcției silvice .Acum ar urma să se inaugureze și să se facă acolo o bibliotecă și o casă de adunare pentru popor, drept amintire perpetuă a celui mai mare poet al Ardealului. Dar eu care m-am interesat de terminarea casei, aș dori să știu cum stă cu dânsa. Ați făcut Dvs. un fel de cerere de renunțare la orice drept ați avea, un act care să fie legal și să se treacă casa în îngrijirea cuiva, ca să devină Casă Națională .-Eu opinez că în a liceului" G.C. " din Năsăud. De aceea te rog foarte mult să fii așa de bun și să-mi răspunzi cât mai curând cum stă chestia cu casa, pentru ca eventual să se ia măsurile necesare pentru mobilier, pentru așezarea bibliotecii etc. și pentru inaugurarea ei. Te rog deci, onorate Părinte, învrednicește-mă cu un răspuns grabnic, ca să se

poată lua măsurile necesare pentru cinstirea casei natale, atât de mult aşteptată de intelectualitatea română.

Al Mult Onoratei D. tale

Cu distinsă stimă

Iuliu Moisil Prof. pensionar

(Arh.Nat.B.N.,dos.cit.p.79)

Vasile Coşbuc nu se grăbeşte să răspundă misivei, ceea ce-l face pe Moisil să revină în octombrie:

Năşăud 5 Oct.

1934

Părintelui Vasile Coşbuc, paroh în

Leşu

Vă rugam printr-o scrisoare din Iulie a.c. să binevoiţi a-mi răspunde cum este chestiunea cu casa natală a poetului Coşbuc, dacă aţi renunţat sau nu la dreptul de moştenire, dacă este vr-un act în această privinţă şi dacă a-ţi pune-o la dispoziţie pentru a se aşeza într-nsa o instituţie culturală, care să poarte numele marelui şi nemuritorului poet, - după ce astăzi casa s-a reparat. N-am primit însă, nici un răspuns până astăzi. Dorind să fiu, în ce mă priveşte, în clar cu această chestie, Vă rog foarte mult să-mi daţi cât mai curând un răspuns lămurit, oricare ar fi el.

Aştept răspunsul On. D. voastre până în ziua de 15 Oct.a.c. Dacă până la acest termen nu voi primi răspuns, renunţăm cu totul şi pentru totdeauna de a aşeza acolo v-ro instituţie culturală.

Cu deosebită stimă,

I.Moisil

(Arh.Nat.B.N.,dos.cit.p.7 8)

Nici de această dată, cu tot ultimatumul dat de Moisil, Vasile Coşbuc nu-i răspunde, după cum putem observa din scrisoarea trimisă lui Şuteu în 29 oct.1934:

Năşăud 29 Oct. 1934

D-lui V. Şuteu Inginer silvic al Ocolului Năşăud

Loco

Casa natală a poetului Coşbuc, din com. Hordou, fiind gata, ar urma să fie inaugurată pentru un scop cultural.

Neştiind însă, dacă moştenitorii acelei case au făcut vr-un act de cesiune pentru acest scop, dacă au renunţat la acea casă şi dacă există vr-un act. În această privinţă, m-am adresat de două ori în cursul verii şi

anume, întâia oară în 22 Iulie și a doua oară, la 5 Oct. a.c. părintelui Vasile Coșbuc, preot în Leșu, să mă pună în cunoștință despre această chestiune, pentru a lua apoi măsurile necesare pentru inaugurare, dar D. Sa nu m-a învrednicit de nici un răspuns până astăzi. Cum repararea casei poetului s-a făcut cu cheltuielile Direcției Silvice, bănuiesc că repararea s-a făcut în baza unui act de cesiune.

Vă rog, deci, D.le Inginer, care ați fost însărcinat de Direcția Silvică cu repararea casei, să binevoiți a-mi comunica dacă există la Direcție vr-un act și dacă putem să facem inaugurarea, fără a ni se face nici o piedică de moștenitori și în acest caz, rugând Direcția să ne de-a o autorizare formală ca să putem inaugura casa natală a poetului Coșbuc, cu tot fastul ce se cuvine. Primiți D.le Inginer asig. deoseb. mele considerațiuni,

I. Moisil Președ. Despărțământului

Astra- Năsăud

(Arh.Nat.B.N., Dos,cit.p.67)

Insistența cu care rafinatul intelectual, Iuliu Moisil, dorea deschiderea oficială, cu **fast**, a casei va da roade prin sensibilizarea Societății forestiere **Regna** care cumpără, în cele din urmă, casa de la preotul Vasile Coșbuc. Mobilierul de bibliotecă și celelalte obiecte vor fi confecționate la Năsăud și aduse la Hordou. Ele se vor regăsi în inventarul trimis în 25 iulie 1951 de Sebastian Coșbuc, Muzeului Regional Năsăud:

Inventarul Muzeului Coșbuc la 25 iulie 1951:

- 1.Lădoi pentru ovăz*
- 2.Dulap pentru alimente*
- 3.Masă*
- 4.Masă mare*
- 5.Rafturi pentru bibliotecă (2 buc.)*
- 6.Dulap pentru cărți*
- 7.Ladă "casă" legată în fier*
- 8.Șifonier cu 3 sertare*
- 9.Măsuță pentru doi copii*
- 10 .Scaun*
- 11.Piuă*
- 12.Covată*
- 13.Cumpănă*
- 14.Lipie de fier(3 picioare)*
- 15.Foarfece de tuns oi*
- 16.Ciure de batoză de mână(3)*
- 17. Coș pentru fructe*

18. Coș pentru(neint.)a 2 buc.
19. Oală sarmale
20. Icoană
21. Sfeșnic
22. Tablou Coșbuc
23. Tablă comem. marmură
24. Ragilă cânepă
25. Coarne cerb(2 buc.)
26. Ramă oglindă
27. Lopată pâine
28. Farfurie lut smălțuită
29. Război țesut
30. Copcilă port fus
31. Coș pentru cereale.

Moară

1. Laiță pentru casă (2buc)
2. Dulap alimente
3. Masă
4. Sobă încălzit
5. Ciocan tăiat piatră
6. Ladă pentru uium 2
7. Profil piatră
8. Capră pentru ridicat piatra

Gestionar S. Coșbuc

(Muzeul Năsăud, Dos.2, 195 I, p.69)

În 1 mai 1937 publicistul Iosif E. Naghiu, rememora în " Plaiuri Năsăudene ", vizita făcută în Hordou, pe când era elev în clasa a II-a al Liceului grăniceresc "George Coșbuc" din Năsăud:"... Alt pelerinaj mai important s-a făcut în 6 mai 1928. La inițiativa d-lui V.Bichigeanu și cu concursul tuturor școalelor năsăudene, s-a aranjat o serbare comemorativă cum nu s-a mai pomenit în satul lui Coșbuc. Cu această ocazie s-a predat școalei primare de acolo, un portret a lui Gheorghe(sic!) Coșbuc, dăruit de d. C. (Constantin, cumnatul poetului, fratele Elenei n.n.) Sfetea din București.

Serbarea a ținut o zi întreagă. La orele 6 dimineața, toți elevii au plecat -per pedes apostolorum- din Năsăud. (Printre ei se consuma și sărăcuțul autor al acestor rânduri, care pe atunci era în clasa a II-a).

Pe la 7,30 am ajuns aproape de sat. După ce am mâncat fiecare din ce ne-am adus, ne-am aranjat în coloane de câte trei, și am intrat în sat cântând- "Pe-al nostru steag. "-Am mers cu toții la biserică, unde s-a oficiat un parastas pentru-" adormit robul lui Dumnezeu George."

De la biserică, întreaga asistență s-a îndreptat spre grădina școlii primare. Aici, d. V. Bichigeanu a ținut o conferință despre" Viața și opera poetului"pe care a încheiat-o îndemnând pe săteni să citească opera lui Coșbuc.

Nu-mi amintesc precis de restul programului, știu însă că s-au recitat poezii ale lui Coșbuc și printre altele s-a cântat și" Cântecul" următor:

Ți-ai mânat prin veacuri

Turmele pe plai.

După terminarea programului artistico-literar au urmat exerciții de gimnastică. Nu știu cum au decurs, fiindcă eram dispensat de ele și fiind invitat la masă, n-am asistat la desfășurarea lor.

După masă, am vizitat cu toții casa Poetului și am întrebat pe locuitori dacă e vre-un drum ce să ducă la vad și dacă sunt pe acolo ploi.

Un țăran foarte isteț, ne duce în fața casei și ne arată drumul înconjurat de ploi ce duce spre Sălăuța. Atunci am constatat cât sunt de adevărate versurile:

În vaduri ape repezi curg

Și vuiet dau în cale

Iar ploi în umedul amurg

Doinesc eterna jale.

Pe malul apei se-mpletesc

Cărări ce duc la moară,

Acolo, mamă, te zăresc

Pe tine într-o căscioară.

Ca să rămânem cu multe amintiri, vreo opt dintre noi, am făcut și baie în Sălăuța (deși era și mică și rece), chiar în locul unde duce drumul pe lângă casa Poetului.

Azi casa lui Coșbuc e vizitată de mulți turiști. Ar trebui însă să se facă ceva, ca să fie vizitată de mult mai mulți și ca vizitatorii să profite foarte mult (subl.n.) Spre stradă e o cameră mare în care era biroul Părintelui Sebastian Coșbuc. Aici, pe când era de nouă ani, micul"Georgică a Popii" a compus o epigramă la adresa unui Dascăl puțin dotat cu talent muzical:

Când Tănăsucă(Tănase Mocodeanu, diac

al popii Sebastian n.n.) începe să cânte mai marilor Voievozi

Toți câinii încep a bate din cozi.

Și câte poezii n-a mai compus aici, în timpul adolescenței ?

Cu siguranță, Naghiu trecuse pe la Hordou înainte de 1934, pentru că așa cum am văzut în prima parte a istoriei noastre, în acest an casa era pregătită pentru vizitatori. Cum altfel putem explica sugestiile care urmează: *În acea cameră s-ar putea face un " Muzeu Coșbuc " în care să se găsească tot ce a scris George Coșbuc și toate studiile cari s-au scris despre el. Pe pereți s-ar putea pune câteva portrete și fotografii ale poetului. S-ar putea aduna și câteva scrisori ale Poetului, cari se găsesc la diverși intelectuali din Țară și cari altfel se pierd. Ce frumos și ce important ar fi acest Muzeu! (subl.n.).*

În Albumul care s-ar deschide acolo, în câțiva ani s-ar găsi semnăturile multor intelectuali de marcă.

Alături de aceste obiecte, s-ar mai putea aranja și o bibliotecă populară în care să citească țăranii și să vadă și ei importanța consăteanului lor, care mai are în sat mulți foști camarazi de școală și de jocuri."

În mai 1939 trecea pe la casa poetului însuși tânărul monarh, Mihai I de România, împreună cu o parte a casei regale, cu oameni politici și de cultură. Are chiar răbdarea de asculta și pe micuții elevi de la școala din Coșbuc. Întreg satul a îmbrăcat straie de sărbătoare. Primarul Sebastian Câmpan a poruncit să se pregătească un arc de triumf, realizat din crengi de brad și flori, pe sub care să treacă Regele. Este primit la casa poetului cu pâine de mălai și sare, oferită de Vasile Hordouan. Fetele Aurelia Dumitrean, Nastasia Miron, Ana Cihărean și Ioana Hordouan, au oferit oaspeților flori. Elevii Ioan Coșbuc, Ana Cihărean, (căsătorită Cira și deținătoarea acestor informații) și Constantin Iordache din clasa a IV-a, Nechita Zăgrean din cl.a VII-a și micuța Jenica Iordache, de numai cinci ani (frații Iordache erau copiii șefului postului de poliție din Coșbuc), au recitat din versurile poetului, pregătiți de tânăra și harnica învățătoare și preoteasă, Valeria Demian, soția parohului local Emil Demian, și soții Mărioara și Dionisie Piciu. După ce alaiul regal a vizitat și moara, Regele și-a manifestat dorința de a cere unui gospodar slănină afumată. S-a oferit Vasile Someșan, a Lencului. Regele a rămas plăcut surprins de prezența în casă a unui copil în săhăidac, își amintește lelea Ana Cira. La revenirea Sa, după aproape șaizeci de ani, la Hordou, avea să-și amintească de acel moment: *Găsesc satul schimbat, dar pe aceiași oameni vrednici de numele ce-l poartă satul lor !*

În vara anului 1939, sunt închiriate Șantierului de Căi Ferate condus de antreprenorul Giuseppe Navarra, primele camere pentru instalarea

provizorie a birourilor șantierului (vezi Constantin Catalano, **Pagini din istoria unei case-muzeu**, Arh.Som.II, Năsăud, 1972, p.505).

Anii ce au urmat au fost ani de durere. Și Hordoul a intrat în harta României ciopârțite de pumnalul fascist la hotelul Belvedere din Viena, prin odiosul Dictat de la 30 august 1940. Vreme de patru ani, ca o sfidare a memoriei poetului, **casa natală** a lui Coșbuc este murdărită cu o **cârciumă** instalată cu brutalitate de conducerea horthystă a comunei. Cârciumarul, Janoš Olasz, cu soția și cele două fete ocupau spațiul întregii case. Chiar unde Iuliu Moisil realizase **Casa națională Coșbuc**, în camerele din față, era instalată crâșma. Vreme de doi ani, până în octombrie 1942, placa comemorativă, dezvelită cu douăzeci de ani în urmă, a rezistat pe zidul casei până când cei din Coșbuc au aflat de isprava confrăților de la Năsăud, care, la începutul lui 1942, au doborât de pe soclul din fața Liceului Coșbuc din Năsăud, chipul în bronz al poetului (o realizare superbă a lui Cornel Medrea), după ce i-au tăiat nasul și l-au decapitat. -Aceeasi soartă ar fi avut-o și placa de la Hordou, dacă nu ar fi salvat-o doi frați (unul elev de liceu, celălalt țaran) care au ascuns-o în aceeași noapte într-o grădină, nu departe de casă. În cei patru ani, **Sebastian Coșbuc** (fiul mai mare al lui Aurel), împreună cu soția Măria și cei zece copii, au fost nevoiți să locuiască la moară, într-un spațiu foarte mic, de numai 20 m.p. În toamna lui 1944, după retragerea trupelor germano-horthyste, Sebastian reocupă partea din spate a casei (trei încăperi și tindă) iar în primele două (chilia și casa dinainte) camere reconstituie muzeul, al cărui custode va fi până în 1953, când este numită **Târnoveau Veturia**, fiica lui Sebastian. Între timp statul român face demersuri în vederea achiziționării casei și trecerea ei în patrimoniul național. Mai în glumă, mai în serios, casa este trecută în 1949, ca naționalizată. Prin adresa nr.8232 din 18 iunie 1951, Muzeul raional Bistrița este încunoștințat de Comitetul pentru așezămintele culturale din R.P.R., de lângă Consiliul de Miniștri, serviciul Muzee și monumente: *"Comitetul nostru a aprobat propunerile Sfatului popular al Regiunei Rodna ca în casa marelui poet G.Coșbuc din comuna Coșbuc, Raionul Năsăud, Regiunea Rodna, 3 camere să fie puse la dispoziția tov. Sevastian Coșbuc, nepotul, iar celelalte două să rămână disponibile pentru Muzeul Coșbuc.*

Vă rugăm să alegeți din colecțiile Muzeului Raionului Năsăud obiectele destinate pentru Muzeul Coșbuc și să procedați la instalarea acestui muzeu, comunicând comitetului nostru măsurile luate și rezultatele obținute. "

Așadar, pe lângă obiectele existente în casă, mai erau aduse și de la Năsăud obiectele achiziționate anume pentru Coșbuc. Același comitet, se

adreasează, de această dată direct **Muzeului memorial G.Coșbuc** (subl.n.), prin circulara nr.19.664, din 2 oct. 1951, prin care era solicitat un inventar tip al tuturor muzeelor din țară.

Muzeul Raional Năsăud era înștiințat, de același comitet, prin adresa nr.6087/1953: " *La adresa Dvs.nr.29/11953vă răspundem. Suntem de acord cu propunerea Dvs. pentru numirea tov.Târnoveanu Veturia ca gestionară a Muzeului memorial G.Coșbuc.*

Familia Coșbuc va rămâne mai departe în camerele ce le-au fost repartizate de Comitetul nostru.(subl.n.)

Vă rugăm a lua contact cu secția culturală în vederea perfectării formelor de numire. "

Observăm, cu haz acum, că "tovarășii" nu au umblat cu jumătăți de măsură. Ei **repartizau** trei camere celui care le **moștenise** de la părinți! Prin adresa 3744, din 2 martie 1953, același comitet, **punea în vedere** personalului muzeului, care **nu a luat parte la Seminarul trimestrului I**, din 5 februarie 1953, de la Cluj, să întocmească **planul de muncă și raportul colectivului de muncă**, și în care să fie cuprinse **obiectivele politice, economice și culturale**(subl.n.).Iată cum obiectivele muzeelor aveau ca prioritate politica partidului. Din start personalul era aservit politicului. Evident, acest lucru va continua până în Decembrie 1989. Obiectivele culturale erau trecute pe ultimul loc.

În 4 iulie 1954, mari „serbări" la Coșbuc! Este adusă o replică a bustului mutilat de horthyști în 1942, realizată tot de Corneliu Medrea și va fi dezvelită a doua placă comemorativă din marmură, care să o înlocuiască pe cea din 1922 și despre care nu se mai știa nimic pentru că cei doi tineri care au scos-o de pe zidul casei, în aceeași noapte de octombrie 1942, au fugit la Salva, de unde au prins un tren care mergea spre Moldova și s-au înrolat voluntari în armata română. Au murit împreună pe frontul din Munții Tatra, în aprilie 1945. Frații Zăgorean se regăsesc printre numele eroilor locali, de pe Monumentul dezvelit în 26 august 2001 și ridicat prin vrednicia localnicilor.

Revenind la momentul 1954, iată ce consemna ziarul **Făclia**, organ de presă al Partidului Muncitoresc Român, Comitetul regional Cluj și al Sfatului Popular al Regiunii Cluj: "*Din inițiativa partidului, cu concursul secției culturale a sfatului popular regional, al filialei Cluj a Academiei R.P.R., și Uniunii Scriitorilor din Cluj, azi 4 iunie (sic !), în satul Coșbuc (fost Hordou) are loc inaugurarea (pentru a câta oară ...?) muzeului „George Coșbuc” în vechea casă de naștere a marelui nostru poet.*

Cu această ocazie se va face dezvelirea bustului și plăcii comemorative. La festivitate vor participa reprezentanți ai filialei Cluj a

*Academiei R.P.R., Uniunii Scriitorilor, numeroși oameni ai muncii, țărani muncitori, elevi, studenți și profesori. Va urma apoi vizitarea muzeului, unde se vor putea vedea numeroase obiecte, documente și portrete din viața poetului Coșbuc; reviste și volume din operele lui... ". În același număr, 2405, din 4 iulie 1954, vor mai semna și universitarii clujeni, originari de pe Valea Someșului, Alexandru Husar, (născut în Ilva Mică, care făcea parte din Colectivul de organizare a **Muzeului memorial George Coșbuc**) și **Gavril Scridon** (din Feldru, era în același colectiv). "În ziua de 4 iulie are loc (spunea prof.univ.Al Husar, în articolul **Cinstim pe Coșbuc**) în satul Hordou (azi satul Coșbuc) deschiderea festivă oficială a muzeului memorial „George Coșbuc” în casa natală a poetului.*

Cu concursul oamenilor de cultură și artă din orașele Cluj și Năsăud, cu sprijinul Sfatului popular al regiunii Cluj, Uniunii Scriitorilor Filiala Cluj și a Arhivelor Statului, cu ajutorul și îndrumarea Filialei Academiei R.P.R. din Cluj, din inițiativa și îndemnul partidului, ia astfel ființă într-un timp record o instituție culturală menită să ofere largi perspective de viitor în cunoașterea vieții și operei unuia dintre cei mai populari clasici ai noștri.

*Un grup restrâns de specialiști, scriitori, critici, istorici literari, muzeografi și etnografi, organizați într-un colectiv funcționând de o lună de zile, își dau concursul neprecupețit în deschiderea acestei case-muzeu, prima din regiunea noastră și una din cele dintâi din țară." În același număr, prof. univ. Gavril Scridon își expunea pledoaria despre **Coșbuc-poet luptător pentru cauza poporului.**, de unde aflăm că poetul „n-a fost un luptător de pe poziția proletariatului, a fost un poet luptător de pe poziția de luptă a poporului român exploatat și împilat vremuri de-a rândul, a poporului care luptă pentru independență și o viață mai bună. Și poetul Coșbuc s-a contopit cu această luptă, s-a încadrat activ în ea până la sfârșitul vieții sale. " Și continuă în acest registru, ca o motivație a necesității deschiderii muzeului de la Hordou, în acești ani când "poporul român este stăpân pe destinele sale". Comparăția cu A.Toma, produs intelectual al "noii lumi" ni se pare cel puțin bizară. De la baladescul și idilicul coșbucian, până la "revoluționarul" Coșbuc... **e-o cale atât de lungă...**, încât nici poetul nu s-ar recunoaște: "Munca și lupta lui n-au fost zadarnice. Lupta poetului Coșbuc s-a vărsat ca o apă vie, întăritoare, năvalnică, în fluviul revoluționar al poporului nostru, s-au împletit rodnic cu lupta organizată a clasei muncitoare condusă de partid în noi condiții istorice pe drumul creării unei orânduiri a dreptății pentru cei ce muncesc", conchide, unul din viitorii mari coșbucologi. Dar, în acei ani, cenzura*

pândeă din toate cotloanele. Articolul cu pricina se dorea, credem noi, un suport ideologic pentru ceea ce avea să se întâmple în 4 iulie la Hordou.

În **Făclia** de marți, 6 iulie 1954, găsim, prin vocea cronicarului, ecourile serbării din Coșbuc: „*Ulilele satului Coșbuc, au cunoscut o adevărată sărbătoare în ziua de 4 iulie. Zeci de țărani, muncitori, bătrâni și tineri, îmbrăcați în haine de sărbătoare, s-au adunat în fața casei poetului George Coșbuc, pentru a sărbători inaugurarea casei-muzeu, și dezvelirea bustului și a plăcii comemorative.*

Cuvântul de deschidere a fost rostit de către academicianul Emil Petrovici, care a vorbit despre cinstirea adusă marelui poet George Coșbuc prin ridicarea bustului și pietrei comemorative, ce de acum înainte vor rămânea ca și operele sale, strajă a veacurilor care vin. După dezvelirea bustului, tovarășul Aurel Vasilescu, secretar al Comitetului Executiv al Sfatului popular regional a vorbit despre legătura poetului cu țăranii din satul său și a arătat că țăranii muncitori din satul Coșbuc trebuie să grijească și să păstreze cu sfințenie obiectele în casa-muzeu care de acum înainte va fi vizitată de mulți oameni ai muncii amatori de literatură, poeți și scriitori. În continuare din partea filialei Uniunii Scriitorilor din Cluj a vorbit poetul A.E.Baconschi, arătând bucuria nemărginită pe care o simte fiecare din cei ce au luat parte la această festivitate, găsindu-se în locurile unde odinioară și-a petrecut copilăria George Coșbuc, unul din cei mai dragi și apropiați poeți ai noștri.

*După festivitate a avut loc vizitarea casei-muzeu unde sunt expuse obiecte de care altădată s-a folosit poetul. Se găsesc aici primele încercări de poezie a lui Coșbuc, care din copilărie, elev fiind încă, a dovedit dragoste și înclinație pentru versuri. Se mai pot vedea manuscrisele de mai târziu în care este oglindită munca titanică, grija minuțioasă a poetului pentru tot ce a scris. Sunt expuse de asemenea diferite numere din revistele la care a colaborat începând cu **Muza Someșană**, unde a scris în timpul cât a fost elev la liceul din Năsăud; apoi **Vatra, Familia, Luceafărul** și altele. Se găsesc încă exemplare din toate edițiile sale. Aici se poate vedea numărul mare al edițiilor tipărite în tiraje de zeci de volume în anii puterii populare, când opera poetului a fost redată cu adevărat celor pentru care a scris, poporului, care a constituit izvorul cântecelor sale.*

În diferite fotografii aflate în casa-muzeu se pot vedea aspecte din viața familială a lui George Coșbuc; prietenia dintre el, Caragiale și alți oameni de literatură din acele timpuri, aspecte din camera de lucru{ sic!}, etc.

*S-a vizitat apoi **moara sărăcăcioasă** (subl.n) străjuită de plop, care mai stă ca o dovadă a altor vremi, când "mama", în serile târzii la lumina*

focului de vreascuri, îl aștepta pe George-poetul care colinda meleaguri străine, îndura mizeria Bucureștiului burghezo-moșieresc din acea vreme.

★

După amiază elevele Școlii pedagogice din Gherla au prezentat un minunat program artistic, compus din poezii și dramatizări din opera lui Coșbuc, program ce a fost urmărit și aplaudat cu multă dragoste de către un numeros public spectator.

Cei peste 500 de oameni ai muncii veniți aici -elevi, studenți, profesori de școli medii și universitari, reprezentanți ai altor instituții, au simțit și trăit cu ocazia acestor festivități, mai intens ca oricând realitatea și viața cuprinsă în poeziile lui George Coșbuc. "

Am redat integral textul din **Făclia** pentru a înțelege cei care studiază istoria noastră cum a știut un partid comunist să folosească și numele poetului de la Hordou, drept mijloc de propagandă pentru înțelegerea de către cei mulți, a „umanismului” afișat în mod fals, dar care prindea la „mase”. Minimalizat, rolul intelectualilor năsăudeni și clujeni care și-au pus tot sufletul la redeschiderea muzeului, este evidențiat peste tot **tonul** pe care îl da întotdeauna **partidul**, fără de care intelectualul, marginalizat din start, un fel de dușman al poporului, nu se putea realiza profesional. Nici măcar nu este rostit numele autorului bustului (**Cornel Medrea**, sul.n.), iar **academicianul** și **poetul**, nu sunt **tovarăși** !

Acest nou început, trebuie să recunoaștem, este de bun augur, pentru că de aici înainte, toate muzeele vor intra într-o nouă eră, cu toate greutățile și compromisurile inerente acelei perioade.

Lucrurile nu se vor opri aici. Insistența de a trece casa în patrimoniul statului devine obsedantă pentru conducerea regională. Se făceau pregătiri în vederea achiziționării întregii clădiri. Sfatul popular al Regiunii Cluj, însărcinează Serviciul tehnic de proiectare pentru a face releveul casei și întreaga documentație, pentru a obține finanțarea de la guvern. În acest sens vin la Hordou doi arhitecți: Viehmann Eugen și Iaccobi Cristian, pentru documentare. Dosarul existent în arhiva Muzeului Coșbuc are Planșa propriu-zisă și trei piese scrise:

Memoriu justificativ, o notă de evaluare și un tabel nominal. Memoriul este întocmit de cei doi arhitecți, la Cluj, și datat 13 aprilie 1956:

a) „Memoriu justificativ”

Pentru executarea releveului casei-muzeu Gh.Coșbuc. Comuna Coșbuc, Raion Năsăud în Regiunea Cluj.

În vederea trecerii în proprietatea statului și transformarea în muzeu a casei natale a poetului Gheorghe (sic !) Coșbuc, a fost necesar întocmirea unui relevu. Actualmente casa e împărțita în două părți spre strada principală trei încăperi servesc de muzeu, spre curte două încăperi și o cămară sunt folosite drept locuință de membrii familiei poetului. Acestora li se va da în schimb teren și posibilități de construcție echivalente cu cele care trec în posesiunea statului.

Construcția e cu ziduri de piatră, planșeu de lemn, învelitoare de șindrilă. Pardoselile sunt de dușumea și cărămidă (în camera mare era pardoseală de cărămidă n.n).Atât construcția cât și împrejmuirea sunt bine întreținute, necesitând doar reparații curente."

b) „ Evaluare

pentru casa natală a poetului Gh. Coșbuc din comuna Gh. Coșbuc.
în vederea schimbului cu locatarii care vor primi un teren de valoare echivalentă cu cel pe care e actuala construcție.

Volum construit: $21,70 \times 7,70 \times 4,00 = 667,0$ $5,40 \times 2,10 \times 4,00 = \underline{45,40}$
712,40

Prețul unui m.c. de construcție nouă în mediul rural e evaluat la 150 lei.

$712,40 \times 150 = 106.860$ lei

Anuități 1% timp de 50 de ani, scad valoarea ei la 50 % $106.860 \times 0,50 = 53.430$ lei Rotund **53.500**

Cluj la 7 mai 1956." Semnează cei doi arhitecți amintiți mai sus.

c) Tabel nominal

casa natală a poetului Gh.Coșbuc.

1.Arh. Viehmann Eugen $48 \times 2,90$

2.Arh.Iacobi Cristian $2 \times 2,90$

145,00

$145,00 = 36,40$ cat.XI/2 3,98

Cota de proiectare $36 \times 40 \times 14 = 510,00$ lei

Cluj la 7 mai 1956

Urmează semnăturile arhitecților . 510 lei este suma cuvenită pentru proiectare, în dosar este anexată și planșa .

Pe copertă se mai poate citi un înscris cu creion negru: „ Tov. Budecan de la Sfatul Raional pt. Ștefanuț Emil „ (muzeograful de la Coșbuc n.n.).

Adresa nr.92 din iulie 1956 a Muzeului Regional Năsăud, este înaintată **Președinției Consiliului de Miniștri. București : Referitor la Documentația privind trecerea în proprietatea statului, cu plată, a casei-muzeu G. Coșbuc din comuna Coșbuc, înregistrată la Dvs sub nr. 2304/ 6**

VII 1956, înaintăm alăturat completările necesare despre identificarea imobilului: 1 .Nr.topografic:

C.f.495- nr.top.166, casa de piatră nr.49 și curte 375 stj.pătrați și nr. top.167/1 grădină 32 stj.păfrați.-

2.Suprafața de grădină și casa este de **407 stj. pătrați**. 3.Pentru consimțământul Măriei Coșbuc înaintăm în original procesul verbal încheiat în fața Sfatului semnat și de proprietara din care reiese adeziunea acesteia.

Năsăud la 9-VII 1956

Președinte,

Ferenț Ioan

Director muzeu,

Nichifor Someșan

Adresa este semnată de cei doi și stampilată. Sublinierile din text ne aparțin. Răsfoind **Inventarul muzeului** la sfârșitul anului 1956, găsim 90 obiecte de inventar muzeu, din lemn, fier, lut ars și țesături din lână cânepă și bumbac. La acestea trebuie adăugate fotocopii și manuscrise, precum și reviste literare. Biblioteca era formată din ediții vechi ale volumelor de versuri, traduceri, în număr de 26 buc. Toate aceste obiecte și documente erau evidențiate în expoziția memorială din primele trei săli, în care funcționa muzeul.

Dumnezeu a hărăzit pentru acest nou început al muzeului din Hordou, un OM, căruia îi datorăm întreaga noastră prețuire, prin tot ceea ce a făcut timp de zece ani (până la Centenarul Coșbuc, 1966). Despre greutățile ce le întâmpina din partea familiei Măriei Coșbuc, a nepăsării conducerii locale a comunei, precum și a salariului de mizerie, aflăm din zecile de rapoarte existente în arhiva muzeului. Despre nemaipomenitul **muzeograf**, ex.preot greco-catolic, **EMIL ȘTEFĂNUȚIU**, citim în registrele pentru vizitatori, ori în corespondența pe care cu migală, respect și pietate am adunat-o din maldărul de arhivă găsită de autorul acestor înșăilări de istorie a muzeului, începând cu 15 octombrie 1968: "...ar trebui depuse stăruințe pentru încetarea situației de provizorat în ce privește raportul dintre muzeu și familia proprietară prin trecerea definitivă a casei-muzeu în patrimoniul statului, pentru că este inadmisibil ca în jurul bustului poetului, în loc de flori să aflăm căcăraze de oaie, cum ar spune Tudor Arghezi.

În primul rând, înainte chiar de achiziționarea de noi piese care își au locul în muzeul nostru memorial, și nu în alt loc - care va fi dealtfel preocuparea de totdeauna a conducerii muzeului - vor trebui neapărat executate următoarele lucrări:

1) **Repararea fără întârziere a pavimentului din prima odaie (odaia poetului).**

2) **Repararea tencuielii și văruirea în interior și exterior.**

3) *Separarea intrării la muzeu de intrarea pentru familie.*

4) *Un cuptor de încălzit a cărui achiziție poate fi amânată până în pătrarul ultim.*

5) *O garnitură de incendiu.*

6) *Burlan la intrarea în muzeu.*

7) *Obloane la încă 3 ferestre.*

8) *Un patefon cu plăci cu cântece pe versuri de George Coșbuc.*

9) *Moara fiind într-un hal inadmisibil, se impune o reparare cât de modestă a interiorului.*

10) *Întrucât mulți vizitatori ne întreabă dacă nu avem poeziile poetului, sunt de părere să se comande prin librărie un anumit stoc -ar fi de dorit, dacă nu sunt epuizate - atât ediții mai mari, cu toate volumele, cât și ediții mai reduse, ex. ediția cu un studiu introductiv de J. Popper, în cât de multe exemplare; cărți poștale cu reproduceri după cea mai bună fotografie a poetului.*

11) *Achiziționarea de material documentar, întrucât ceea ce avem noi în muzeu e puțin.*

Să încercăm să ajungem în posesia acelei pelerine negre și pălăria cu borul larg, care de prezent se află în posesiunea fostului preot Zagrai, din Bârgău. Totodată să se sondeze la București ce s-a ales cu mobila poetului după moartea soției lui și dacă s-ar putea ajunge în posesiunea, cel puțin, a unei părți din fosta mobilă a poetului...", se confesa muzeograful în Raportul din 3 martie, 1956.

În adresa nr.3 din 25 mai 1956, se raporta Sfatului popular al Regiunii Cluj, Secțiunea culturală, situația statistică pe 1955:

1) *numărul de obiectelor muzeale din inventar - 188*

2) *numărul obiectelor expuse- 183*

3) *numărul zilelor cât a funcționat pe 1955- 260*

4) *numărul vizitatorilor în anul 1955 - 2146*

Ultima piesă de arhivă găsită de noi din anul 1956 este copia Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale, care aproba cumpărarea casei, prin împuternicirea sfaturilor , regional Cluj, raional Năsăud și a celui comunal din Coșbuc:

Copie

Secret

PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAȚIONALE

A

REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Privind efectuarea unui schimb de terenuri și cumpărarea unei clădiri în comuna

Coșbuc, raionul Năsăud, regiunea Cluj.

Prezidiul Marii adunări Naționale a Republicii Populare Române
decretează

1). Se autorizează Comitetul executiv al Sfatului Popular al comunei Coșbuc, raionul Năsăud, regiunea Cluj să efectueze un schimb de terenuri.

a) să primească în proprietatea Statului și administrarea sa terenul proprietatea Maria Coșbuc, în suprafață de 720 m.p., situat în comuna Coșbuc, raionul Năsăud cuprins în Cartea funciară nr.495, Coșbuc cu nr.top. 166 și 167/1;

b) să atribuie în proprietatea Maria Coșbuc un teren de aceeași valoare din proprietatea statului, aflat în administrarea Comitetului executiv al Sfatului popular al comunei Coșbuc.

2).Se autorizează Comitetul executiv al Sfatului popular al regiunii Cluj, să cumpere clădirea proprietatea Măria Coșbuc, situat în comuna Coșbuc, raionul Năsăud înscris în Cartea funciară nr.495 Coșbuc, nr.top. 166, casa de piatră, nr.49, pe baza evaluării/acute de o comisie formată din vicepreședintele Comitetului executiv al Sfatului popular al Regiunii Cluj, ca președinte, șeful secțiunii financiare, șeful secțiunii gospodăriei comunale și directorul direcției agricole, ca membri și în baza acordului proprietarei clădirii, în ceea ce privește evaluarea..

Cumpărarea prevăzută la aliniatul precedent, se va face cu plată în numerar din planul de investiții, poziția sub limită Sfatului popular al Regiunii Cluj.

3). Actele de schimb și de cumpărare prevăzute la art.1 și 2 al prezentului Decret sunt scutite de taxe de timbru.

VICEPREȘEDINTELE PREZIDIULUI

MARII ADUNĂRI NAȚIONALE

s. s.M. Sadoveanu

Nr.537, București, 4 octombrie 1956.

SECRETARUL PREZIDIULUI MARII ADUNĂRI

s.s.A.Bunaciu

Pentru conformitate s.s. P.Cotu

înreg. La Sfat.Pop.Reg.ClujNr.3237 B.Sp. (Biroul special n.n.)

XIVdin 10.Oct. 1956.

Pentru conformitate

Copia reprezintă pagina 8 din dos. Nr.3/1956, Arhiva Muzeului Coșbuc.

Pentru o documentare "in extenso", cu privire la " succesiunea " erezilor Coșbuc asupra moștenirii (dreptului) ce li se cuvin, se poate consulta materialul "Pagini din istoria unei case-muzeu " de Constantin Catalano, din **Arhiva Someșană**, nr.2, Năsăud, 1974, p.501 și urm. (a se vedea și **Arhiva Someșană**, nr . 3 , 1975, de același autor, p.356 și urm.), unde conform Cărții funciare din Năsăud, și documentelor existente în Arhiva Muzeului Coșbuc, sunt înserate toate aceste detalii, asupra cărora nu credem că ar fi necesar să insistăm aici.

O stare de fapt, aparte de ce s-a întâmplat cu casa, o reprezintă moara Coșbucenilor, obiectiv intrat definitiv, alături de casă , în interesul vizitatorilor Hordoului. Astfel în adresa nr. 28 din sept. 1957, vrednicul director al Muzeului Regional Năsăud, prof.Nichifor Someșan, anunță Sfatul popular al comunei Coșbuc, cum că, a obținut suma de 20.000 lei, pentru repararea monumentului istoric casa-muzeu Coșbuc și moara Coșbuc. La această adresă anexează și câte o situație detaliată cu necesarul intervențiilor la cele două obiective muzeale: Lucrări de reparații la casa - muzeu și moara Coșbuc

1)Tencuit cu ciment la soclu (cca. 1 m. înălțime)

2)Tencuit parțial, în funcție de necesitate- la interior și exterior

3) Spoit cu lapte de var, interior și exterior

4)Refacerea dușumelelor

5)Executarea 1 (sau 2) geamuri la camera mare (tipul existent în

față)

6)Refacerea cămăruței mici astfel:

a)umplerea pivniței

b)perete despărțitor la camera alăturată, din cărămidă (fără ușă)

c) refacerea coșului existent și ridicarea lui deasupra acoperișului

d)scări de piatră cimentuite la ușa spre curte, la camera mică(idem și cu celelalte existente

e)bordură din lespezi de piatră, de la intrare până la camera mică

(prin curte)

f)umplerea ușei din dreapta, (spre camera mare)

7)Refacerea întregii împrejurimi - cu două porțițe (cu stâlpi de stejar)

8)Completarea parcului din interior (cărat pământ și formarea rondourilor)

9)Refacerea și curățirea generală a șanțului (zidit cu piatră și săpat)

Lucrări la moară:

1)Refacerea instalației complete: roata exterioară, roata dințată, grindeiul, piesele din interior

2) Uns (lipit) cu pământ la pereți

3)Spoit interior cu lapte de var inclusiv cuptorul

4)Uns (lipit) pe jos padimentul

5)Refacerea mobilierului existent în interior: laițele, masă, prici (reconstituire)

6)Curățirea și refacerea canalului în porțiunea morii

7)Curățenia generală în jurul morii și până la ulița de acces

8)La gardul dinspre uliță se va face porțiță sau pârleaz

9)Se va studia posibilitatea împreună cu sprijinul organelor competente, dacă se poate face împrejmuire din nuele, de la uliță până la moară.

După terminarea acestor lucrări se va reconstitui interiorul în funcție de autenticitate și legat de poezia Mama.

Năsăud la 24IX1957

L.S.(Muzeul Regional Năsăud)

Director, N.Someșan

Este foarte important că încă din acea perioadă, moara avea același statut cu casa-muzeu.

Sfatul Popular al Regiunii Cluj, prin Secțiunea de arhitectură și sistematizare, avizează favorabil, prin adresa nr.2406/1957, lucrările de reparare și întreținere, a Muzeului Gh.(sic!)Coșbuc, din comuna Coșbuc, raionul Năsăud, cu următoarele condițiuni:

-Se vor executa numai lucrări de întreținere curentă, fără modificarea construcției și menținerea completă a compartimentării și aspectului clădirilor.

Semnează arhitectul șef al Secțiunii, Bărbănuș Iordache, în Cluj, 511 1957. La acest acord de principiu este anexat dosarul privind calculul tuturor etapelor, și lucrărilor de reparații, care se ridică la suma de 27.000 lei, din care, 11.729 lei manopera, și 7.725 lei, materialele. Diferența fiind plata devizului. Lucrările sunt contractate, în baza unui angajament, cu Munca colectivă din Năsăud, care se obligă să termine lucrările până în aprilie 1958.

Cu toate demersurile făcute de muzeograf, acesta se vede obligat să apeleze la ajutorul Sfatului popular comunal pentru a face demersurile de trebuință în vederea întabulării casei pe statul român:

Cătră

Sfatul popular al comunei Coșbuc

Subsemnatul Ștefanuțiu Emil în calitate de muzeograf al Casei memoriale „G.Coșbuc” din comuna Coșbuc, aduc la cunoștința Sfatului popular al comunei Coșbuc, ca for tutelar al Casei memoriale, următoarele:

După ce s-a achitat foștilor proprietari ai casei memoriale suma de 55.000(cincizeciciincimii lei)și s-a predat pământul corespunzător în locul grădinii casei memoriale, și după ce s-a dat și decizia Ministerului în ce privește trecerea acestei case și grădină în patrimoniul Statului, respectiv a Sfatului popular al comunei Coșbuc, urma să se facă formele de intabulare pe Sfatul popular al comunei Coșbuc.

Luând informații repetate de la Cartea funciară Năsăud am constatat că această intabulare nu este făcută și casa memorială stă și astăzi pe foștii proprietari: preot Sebastian Coșbuc, respectiv erezii.

Întrucât această intabulare urmează să se facă pe Sfatul popular al comunei Coșbuc, bine-Voiți a lua măsurile de lipsă pentru efectuarea acestei întabulări.

Ve-Ți lua contact. Cu tov.Anton Emil (Secția învățământ raion.)și în cazul când s-ar întâmpina greutăți din partea familiei, cu tov.Nețeanu, Președinte al raionului care cunoaște întreagă chestiunea, fiind de față la împărțirea banilor și la declarația proprietarilor că nu mai au nici opretențiune asupra casei.

Coșbuc la 19 decembrie 1958

Luptăm pentru pace!

Ștefanuțiu Emil

Muzeograf

(Fila 11 din dos.nr.7/1958)

În ultima piesă din acest dosar (fila nr.13),suntem informați din Darea de seamă statistică/1958, că muzeul a avut în anul 1958 un număr de 3.624 de vizitatori.

Pentru că Sfatul popular nu luase măsurile necesare intabulării casei, muzeograful revine cu o altă depeșă adresată respectivului for, în 5 septembrie 1959.Nu s-a întreprins nici de această dată nimic pentru că în 1974 când subsemnatul am făcut investigațiile de rigoare la C.F.Năsăud, am găsit aceeași situație (vezi Arh.Som,nr.2, paginile citate).

Ca un adevărat "activist cultural", muzeograful raporta Ministerului Învățământului și Culturii, la 4 februarie 1950, numărul de vizitatori (3.821) care au trecut pragul muzeului, precum și numărul de conferințe, cu titlul mobilizator, revoluționar (cum era de așteptat de tovarăși): *Coșbuc luptător împotriva nedreptăților sociale și Superstițiile păgubitoare*, în Coșbuc, Bichigiu și Runcul Salvei. S-a luat legătura cu Direcția Regională C.F .R. Cluj, ca în vagoanele trenurilor de călători care circulă pe tronsonul Salva -Vișeu să fie expuse imagini cu muzeul Coșbuc.

Neobositul muzeograf, Emil Ștefănuțiu, căuta soluții pentru popularizarea muzeului, mai ales că peste șase ani, avea să întâmpine marea sărbătoare a Centenarului nașterii poetului. Despre acest eveniment și altele, într-un număr viitor al publicației noastre.

III. REBRENIANA

LIVIU REBREANU LA ILVA MARE

Popasuri și vizite

prof. Leonida Feștilă
Lunca Ilvei

Despre oameni și locuri ilvene Liviu Rebreanu a putut să ia cunoștință abia prin anii 1895-1897 în clasele I-II de la Gimnaziul superior din Năsăud, unde a avut colegi pe Ieronim Galeșiu și Traian Slăvoacă din Ilva Mare, primul ajuns învățător, iar al doilea contabil, în anii lor de maturitate, când se vor reîntâlni.

Strămutându-se familia Rebreanu de la Maieru la Prislop, unde Vasile a fost dascăl timp de un deceniu, între 1888-1898, legăturile lui Liviu cu ilvenii amintiți s-au păstrat ocazional, mai ales cu prilejul petrecerilor de vară ce se organizau la Năsăud, Sângeorz, și adesea la Maieru, precum și în vacanțele de iarnă și primăvară, la care participa tineretul studios de pe Someș. La o asemenea ocazie a cunoscut "octavanul" Aurel Sasu, de la Gimnaziul din Năsăud, pe Livia, sora mai mică a lui Liviu, înnădindu-se între ei apoi sentimentele de simpatie firești ale tinereții, pe care le vor păstra toată viața într-un colțișor al inimii lor. Faptul a contribuit la apropierea și împrietenirea celor doi tineri, Liviu și Aurel, între care era și o potrivire de caracter, diferența de vârstă fiind vreo doi ani.

Demisionând din armată, Liviu Rebreanu revine acasă la jumătatea lui februarie 1908 cu domiciliu obligatoriu la Prislop, unde, în condițiile izolării, se dedică literaturii. Vizitatorii, îngăduiți după un timp, au fost cei apropiați familiei, între care și Aurel Sasu, bacalaureat al Gimnaziului din Năsăud, având bună stare materială acasă, jovial și îndrăzneț, mai ales față de autorități. În vederea angajării într-un post la Primăria din Măgura Ilvei,

cu ajutorului notarului Alexa Candale, fost coleg, i se îngăduie, pe la începutul lui august, să plece din Prislop și să poposească la prietenul său din Lunca Ilvei. Locurile pitorești, cu oamenii primitivi, precum și colegii de clasă și școală de aici au oferit momente de răgaz și odihnă în acești ani de răscruce și în cei de maturitate ai scriitorului.

Pe lângă cadrul natural minunat, în comună funcționa o „Reuniune de citire” în localul Băncii populare, cu abonamente la toate ziarele și revistele românești din Transilvania, precum și câteva în limba maghiară și germană, la care se adaugă o bibliotecă („Minerva”) cu peste 500 de volume, aproape toată literatura românească de dincoace și dincolo de Carpați, unii autori în serii complete cum erau: Creangă, Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, prezente fiind și operele de seamă ale clasicilor străini.

Colegii de clasă ilveni ai lui Liviu Rebreanu erau acum oameni cu rosturi : Ieronim Galeșiu, învățător la școala din Luncă, Traian Slăvoacă, contabil la bancă, alături de care mai activa pe tărâm cultural dascălul Leon Leonte, instructor de cor și teatru, precum și tânăra și inimoasa Letiția Slăvoacă, animatoare de programe culturale și artistice, de expuneri etnografice, talentată în arta plastică.

Despre acest popas pe plaiurile ilvene a lui Liviu Rebreanu se păstrează mai multe amintiri de la contemporani sub formă de consemnări trăite. Sora Letiției, Ana, dr. Pavel Gălan, în a căror casă la Cluj-Napoca scriitorul a poposit de multe ori, menționează:

„Liviu era bun prieten cu Aurel Sasu, a lui Vasile de pe Luncă, devenit medicinist la Budapesta, la care a stat în vara anului 1908. Duminicile și în sărbători, mai ales , veneau de dimineață, cu căruța de un cal. Erau foarte afectuoși : Aurel vesel, exuberant și spiritual, Liviu sfios și foarte manierat. Familia noastră se bucura de prezența lor. Tineretul, între care și frații mei Traian, Titu și Letiția, împreună cu oaspeții amintiți, se întruneau la noi pentru ora mesei , după care plecau la plimbare, făceau excursii prin locuri apropiate, se regăseau la popice ori la „Casină”, iar seara organizau adesea agape tinerești. Momentele au trezit sentimente de afecțiune între Letiția și Liviu, ce s-au transformat apoi într-o prietenie cu durată până la sfârșitul vieții lor, deși, prin căsătorie, fiecare nu a avut norocul unei căsnicii la care sperau după talentul lor” .

Gospodăria lui Vasile Sasu din Lunca Ilvei se afla la trei ore de mers pe jos până la granița cu Bucovina, lângă care acesta avea poiana „Câmpii”. De aici, cale de o zi, pe cărări tănuite, se ajungea în România , unde trecerile se țineau lanț, sub protecția codrilor seculari. La îndemnul lui Aurel și îmbrăcat în port local, Liviu nu a rezistat ispitei de a vizita această poiană de pe culmea carpatină, pentru a-și arunca privirile peste plaiurile

bucovinene până în zărilor de la hotarul Moldovei, însoțiți fiind de Marcu Boca, nepotul și ginerele lui badea Vasile, văr cu Aurel.

După război marele scriitor revine la Ilva Mare în 19 august 1922, când, împreună cu dr. Olariu din Cluj, sunt nași la căsătoria Victoriei Slăvoacă (sora Letiției) cu locotenentul de geniu Tiberiu Ștefan, fapt atestat de semnăturile nașilor în matricola de stat a cununaților. Ceremonia nunții s-a desfășurat într-un cadru restrâns datorită doliului prelungit în amintirea preotului Slăvoacă. În zilele precedente, Liviu Rebreanu a făcut o excursie la Valea Vinului, spre Ineu, împreună cu prietenii săi someșeni: Letiția dr. Miron (Slăvoacă), Darius Pop, Iusin Ilieșiu, Ecaterina Cicieș, soții dr. Schotel, Floarea Mureșan. În anii ce au urmat, Liviu Rebreanu a venit în mai multe rânduri, după cum rezultă din consemnările ing. Ieronim Slăvoacă și ale Anei dr. Gălan „căutam să fim cu toții acasă. Lui Liviu îi plăcea să facă dimineața lungi plimbări prin împrejurime. Peste zi citea în livada de peste părau, așezat pe o cergă mare. La masa de prânz se întreținea cu toți cei prezenți. Era vorbăreț și punea multe întrebări a căror răspunsuri le nota adesea în mod discret într-un carnețel”.

În vara lui 1923, după o lungă călătorie peste Brașov, Tg. Mureș, Beclean, Maieru, a poposit o săptămână și în Ilva noastră, de unde apoi și-a continuat drumul, revăzând locurile de pe Luncă și Sălhoasa, la Vatra Dornei, Câmpulung și Suceava.

După doi ani, în 1925, familia Rebreanu poposește cu multă plăcere la Ilva Mare, pentru odihnă, excursii și vizite pe unde a umblat în tinerețe, întâlniri și prieteni cu cunoscuții de odinioară, fiind îndemnați să stea „cât le va cădea bine”. Bătrâna amfitrionă, preoteasa Slăvoacă, strânsese cu acest prilej întreaga familie: Letiția cu fiica sa, Ana cu dr. Gălan sau Gălăneștii, finii scriitorului, Victorița și căpitanul Ștefan, fiii Traian și Titu cu soțiile lor. După zmeură și afine au urcat peste Săcătura pe muntele Cornii, care domină toată împrejurimea. Ca amintire se păstrează o fotografie făcută în grădina casei, pe podețul de peste părau morii, înfățișând anturajul menționat. În deceniul ce a urmat vizitele au fost rare, una sau două, ca urmare a intrării marelui scriitor în plenitudinea activității sale literare. Amintirile păstrate sunt vagi și fără certitudinea unei încadrări în timp.

Ultimul drum al lui Liviu Rebreanu pe meleagurile ilvene se pare că a fost în 28-30 iunie 1936, în calitate de nănaș, când s-a căsătorit fiica Letiției dr. Miron, Sabina, cu Virgil Petri din Năsăud. Împlinise 50 de ani, realizase apogeul operei sale. Nunta s-a desfășurat ca-n povești, cu întregul ceremonial de „chemători” cu colaci, „starosti” meșteri în grai, „colăcari” cu steaguri sunând din clopoței, „druște” cu spilce și spice de grâu la cosițe, alaiul întreg de nuntași cu ceterașii în frunte, toți în pași solemni și plin de

veselie, pe larga cale spre cununie și de întoarcere la casa nunții, un cortegiu în măreață mișcare, de aproape un kilometru, care avea în mijlocul lui pe marele scriitor, Liviu Rebreanu îndeplinind tradiționalul rol de nănaș mare, poate unul din cele mai plăcute momente din viața sa . A stat la masă cu sătenii ilveni, gustând vinarsul din ploști de cireș, a închinat cu bătrâni și tineri, a ascultat urările de bine rostite din inimă de țărani plugari de aici, gândindu-se fără îndoială la un prilej de a ridica plugăria, fapt împlinit prin discursul de recepție la Academia Română: "Laudă țaranului român".

Înainte de a pleca, a ținut să mai ravadă locurile pe unde și-a purtat pașii în tinerețe, cum au fost: Stanca Săcăturii, căsuța bătrânului Codrea de lângă Cucureasa, gospodăriile Gălăneștilor de pe Ursoaia și, mai ales, familia vajnicului Vasile Sasu de la gura Sălhoasei, în a cărei casă a poposit în anii de restriște ai tinereții alături de medicinistul Aurel, căzut jertfă pentru întregirea neamului la Iași, în 1918, pentru ca în 1930 să se stingă din viață și fratele său Iulian, luptător pentru dezrobirea Ardealului. În fața bătrânilor, Liviu Rebreanu a scăpat o lacrimă discretă, reamintindu-și că și familia tatălui său a suferit grele încercări.

Au trecut de atunci peste șase decenii și jumătate, altă generație de ilveni înfăptuiește rosturile vieții pe aceste meleaguri și ține să îplinească o datorie firească: evocarea momentelor petrecute de marele scriitor pe plaiurile noastre.

CÂTEVA ASPECTE PSIHOLOGICE ÎN PROZA LUI LIVIU REBREANU

Dan Prahase

Moto:

Morala creștină nu aprobă sinuciderea în nici o împrejurare și pentru nici un motiv. Porunca decalogului este clară: << Să nu ucizi!>>; căci sinuciderea esteucidere... Suport moral nu poate avea sinuciderea nici atunci când e săvârșită din cauza unor suferințe sufletești, dureri fizice sau boli incurabile.

Teologia morală ortodoxă¹

Este incontestabilă recunoașterea valorii operelor lui Liviu Rebreanu nu numai în țară, ci și pe plan mondial. O incursiune în narațiunile sale generează un efect deosebit, datorită în primul rând remarcabilei complexități de caractere și diversității situațiilor întâlnite.

Nu vom dori să ne referim acum pe larg asupra operelor lui Rebreanu. În studiul de față vom căuta să abordăm câteva probleme de ordin psihologic, și asta în ceea ce privește modalitatea și circumstanțele în care s-au produs decesele unor personaje din narațiunile rebreniene. Concret, vom discuta despre sinuciderile personajelor create de Liviu Rebreanu.

¹ Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, Prof. Diac. Dr. Orest Bucevski, Prof. Dr. Constantin Pavel, Prof. Diac. Dr. Ioan Zăgorean, *Teologia Morală Ortodoxă*, pentru institutele teologice, Vol. II, *Morala Specială*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 140-141.

Suntem de acord cu faptul că Rebreanu apelează destul de des în rezolvarea conflictelor în care sunt angajate personajele sale la morți violente și la sinucideri. Dacă în ceea ce privește moartea violentă avem ca exemple în primul rând nuvelele și romanele care ilustrează situații speciale (cazuri de război, de revoltă socială, conflicte provocate de gelozie etc.), sinuciderea în opera rebreniană ar trebui privită cu mai multă atenție. Deși sinuciderea este, în fond, tot o moarte violentă datorită faptului că întreruperea vieții are loc în mod nenatural, noi vom trata separat aceste cazuri.

Conform învățăturilor teologiei morale ortodoxe, *„Sinuciderea înseamnă curmarea conștiință și voluntară, directă și arbitrară a propriei vieți trupești, fie prin întrebuițarea unor mijloace ucigătoare, fie prin neîmplinirea unor acțiuni, care sînt imperios necesare pentru susținerea vieții, de pildă alimentarea.”*²

Morala creștină condamnă în mod categoric sinuciderea deoarece: 1. Sinuciderea este o crimă împotriva firii omului; 2. Sinuciderea este o crimă împotriva societății, familiei și patriei; 3. Sinuciderea este crimă împotriva lui Dumnezeu³.

Din partea moralei creștine nu există aprobare pentru sinucidere, în nici o împrejurare și pentru nici un motiv. Sinuciderea este de fapt ucidere și interdicția ei se regăsește în porunca: Să nu ucizi! (Exodul 20.13).

Cauzele sinuciderii, după cum se știe, sunt multe, variate și cunoscute⁴. Este important de remarcat că sinuciderea nu poate să aibă suport moral nici în cazul în care se comite datorită unor suferințe sufletești, dureri fizice sau boli incurabile. „Toate acestea pot fi încercări pentru a lămurii conștiința morală a creștinului și au valoare în lumina vieții veșnice. Ele nu golesc viața de sensul ei, făcînd-o de prisos”⁵.

Privită din punctul de vedere al clasificării păcatelor, sinuciderea este păcat greu. Spre deosebire de alte păcate care lasă totuși posibilitatea căinței și a pocăinței, în cazul sinuciderii o astfel de posibilitate este exclusă pentru totdeauna. Omul care se sinucide nu face altceva decât să se arunce în suferințe veșnice; sinucigașul este considerat de către biserică ca închinat pieirii veșnice și, pe lângă aceasta, biserica îl lipsește de rugăciunile sale⁶.

După cum ne spune teologia morală ortodoxă, există și „cazuri de <<sinucidere indirectă>>, anume cînd curmarea vieții nu-i intenționată

² *Ibidem*, p. 137.

³ *Ibidem*, p. 138-139.

⁴ *Ibidem*, p. 141.

⁵ *Ibidem*, p. 141-142.

⁶ *Ibidem*, p. 140.

direct, dar moartea e consecința firească a unor acțiuni sau întrelăsări, care puteau și trebuiau să fie prevăzute drept cauze ale morții, de pildă consecința a necumpătării, a unei vieți dezordonate, a avariției, a supraîncordării puterilor ș.a.”⁷. Și tot din aceeași sursă aflăm că: „Dacă însă curmarea vieții poate fi prevăzută ca urmare a unei acțiuni nepăcătoase în sine, atunci avem <<sinucidere indirectă>> și nu-i admisibilă din punct de vedere moral, firește dacă acțiunea respectivă nu-i poruncită de împlinirea unei obligații, de pildă cercetarea celor cu boli infecțioase de către preot, medic etc.”⁸.

Mai trebuie amintit faptul că sinuciderea nu se poate socoti ca ispășire a unor păcate săvârșite deoarece, potrivit concepției creștine, ispășirea este legată de viață. De asemenea, sinuciderii nu i se poate aplica „nici principiul alegerii unui rău mai mic”⁹.

Prof. univ. dr. T. Toth remarcă cu privire la sinucidere (păstrăm ortografia originală):

„A te sinucide, a părăsi lupta – e păcat păgânesc; a te lupta cu greutățile vieții – e virtute creștinească!... Sinuciderea e păcat totdeauna; e păcat împotriva lui Dumnezeu, căci îi uzurpează drepturile; e păcat împotriva noastră, pentru că deodată cu viața pământească lepedăm și pe cea cerească; și e păcat împotriva familiei și a patriei, fiindcă față de ele am mai fi avut datorințe. Și nimenea nu arată mai clar lucrul acesta, decât biserica, care interzice sinucigașilor – înmormântarea bisericească, dacă au avut conștiința faptului.

Biserica nu vrea să judece asupra sufletului dispărut, - a Domnului e judecata; nici nu vrea să rușineze pe rudeniile mortului, - aceste în cele mai multe cazuri sunt nevinovate; *vrea însă să strige în lume, că sinuciderea e un păcat așa de mare, că cel ce o săvârșește nu e vrednic nici de ultima onoare creștinească!*”¹⁰.

Părintele prof. dr. John Breck abordează și el o serie de aspecte cu privire la sinucidere; el analizează, printre altele, câteva probleme legate de singura justificare acceptată universal în ceea ce privește înmormântarea sinucigașilor, și anume problema nebuniei^{10a}.

⁷ *Ibidem*, p. 142.

⁸ *Ibidem*, p. 142.

⁹ *Ibidem*, p. 143.

¹⁰ Prof. univ. dr. T. Toth, *Zece porunci. Cuvântări bisericești*, vol. II, Tiparul Tipografiei Roman și Pușcaș, Diciosânmărtin, 1937, p. 62; 67-68.

^{10a} Preot Prof. Dr. John Breck, *Darul sacru al vieții*, Ed. Patmos, Cluj Napoca, 2001, p. 340.

În cele ce urmează, vom indica situațiile concrete de sinucidere care apar în lumea personajelor lui Liviu Rebreanu; se va specifica titlul narațiunii precum și felul sinuciderii.

A. Nuvele

- în Ofilire: se sinucide Saveta lui Ion Prundaru (se aruncă în apă)¹¹;
- în Ostașul: se sinucide soldatul András Kerekes (prin împușcare)¹²;

- în Fruntașul: este sugerată sinuciderea sergentului încarcerat (A Floarii Ștefan)¹³; prozatorul nu detaliază modul sinuciderii. Sugerarea sinuciderii pare a fi cea mai vagă din întreaga proză rebreniană. Ion Simuț este de acord și el că avem de a face cu o sinucidere^{13a}.

- în Domnul plutonier: este sugerată sinuciderea plutonierului Kartács Jozsef (prin împușcare)¹⁴;

- în Cadetul: este sugerată sinuciderea cadetului Szilly (prin împușcare)¹⁵;

- în Domnul locotenent: este sugerată sinuciderea locotenentului Haidekker (prin împușcare)¹⁶;

- în Domnul Ionică: este amintită sinuciderea maiorului Ion doamna Harosa prin împușcare¹⁷;

- în Calvarul: se sinucide Remus Lunceanu (prin împușcare)¹⁸;

- în Îțic Ștrul dezertor: se sinucide Îțic Ștrul (se spânzură)¹⁹;

- în Zevzecul: se sinucide Costică, ordonanța colonelului (se spânzură)²⁰.

B. Romane

- în romanul Ion: - se sinucide cârciumarul Avrum (se spânzură)²¹;

- se sinucide Ana Baci (se spânzură)²²;

¹¹ Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 1, Ed. pentru Literatură, 1968, p. 17-18.

¹² *Ibidem*, p. 96-97.

¹³ *Ibidem*, p. 152.

^{13a} Ion Simuț, *Rebreanu dincolo de realism*, Biblioteca revistei „Familia”, Oradea, 1997, p. 159.

¹⁴ *Ibidem*, p. 322.

¹⁵ *Ibidem*, p. 220.

¹⁶ *Ibidem*, p. 298.

¹⁷ Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 2, Editura pentru Literatură, 1968, p. 218-219.

¹⁸ Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 3, Editura pentru Literatură, 1968, p. 166.

¹⁹ *Ibidem*, p. 187.

²⁰ *Ibidem*, p. 261.

²¹ *Idem*, *Opere*, vol. 4, Ed. Minerva, 1970, p. 376-380.

- se sinucide Ana Baci (se spânzură)²³;

-în romanul Adam și Eva: în episodul „Servilia” se sinucide Axius (își taie venele brațelor în bazin)²⁴;

-în romanul Crăișorul Horia: se amintește (nu este surprinsă în mod direct) sinuciderea lui Crișan. El se spânzură în închisoare cu curelele de la opinci – fapt relatat de istorie²⁵;

-în romanul Jar: se sinucide Liana Rosmarin (se împușcă)²⁶;

-în romanul Amândoi: se sinucide Solomia Ionescu n. Motroc (se străpunge în inimă cu un ac de păr, în închisoare)²⁷.

Acesta este, așadar, tabloul funest al sinuciderilor din proza rebreniană. Avem de-a face, deci, cu un număr de 17 sinucideri, fiecare prezentând particularitățile ei.

Fără a avea pretenția de a transforma studiul de față într-un exercițiu de statistică, să încercăm să prezentăm câteva cifre legate de cele 17 acte suicidare, cifre însoțite de comentariile aferente. Evident, vom indica și criteriile după care facem clasificările.

a) După modul de sinucidere ales

Avem:

-7 sinucideri prin împușcare, adică $\approx 41,18\%$;

-5 sinucideri prin spânzurare, adică $\approx 29,41\%$;

-5 sinucideri prin alte mijloace, adică $\approx 29,41\%$ (vezi anexa – planșa

a).

Comentariu: din cele 7 sinucideri prin împușcare, 5 apar în cadrul proiectului de volum intitulat Scara măgarilor (în maghiară Szamárlétra), cuprinzând nuvele din viața cazonă. Remarcăm că 2 din cele 5 sinucideri prin spânzurare apar în romanul Ion, respectiv cazurile Avrum și Ana Baci. De altminteri, romanul Ion este unica proză rebreniană unde apar două sinucideri, în restul romanelor și nuvelor amintite neexistând decât cel mult una.

b) După importanța pe care o au sinucigașii în operele respective

²³ *Ibidem*, p. 453-454.

²⁴ *Idem*, Adam și Eva, Ed. Junimea, Iași, 1985, p. 141-142.

²⁵ *Idem*, Opere, vol. 7, Ed. Minerva, București, 1975, p. 350.

²⁶ *Idem*, Opere, vol. 9, Ed. Minerva, București, 1978, p. 236-238.

²⁷ *Ibidem*, p. 441-443.

Avem (după opinia noastră):

-15 sinucideri ale unor personaje ce figurează în prim-planul operelor respective, adică $\approx 88,24\%$;

-2 sinucideri ale unor personaje de importanță totuși secundară, adică $\approx 11,76\%$ (vezi anexa – planșa b).

Comentariu: cele două personaje de importanță secundară sunt, credem noi: cârciumarul Avrum (în romanul Ion) și Crișan (în romanul Crăișorul Horia).

c) După importanța pe care o acordă Liviu Rebreanu psihologiei actului suicidar

Avem: - 16 sinucideri prezentate după o analiză psihologică mai mult sau mai puțin accentuată, adică $\approx 94,12\%$;

- 1 (o) sinucidere prezentată fără o analiză psihologică, adică $\approx 5,88\%$ (este vorba lui sinuciderea lui Crișan, amintită doar foarte sumar). (vezi anexa – planșa c).

Comentariu: în cazul celor 16 sinucideri în care este prezentă analiza psihologică, se poate alcătui, evident, o scară pornind de la situațiile în care analiza psihologică este de-abia schițată de prozator (de ex. cadetul Szilly în nuvela Cadetul, cârciumarul Avrum în romanul Ion) și până la situațiile care prezintă o motivație psihologică intensă sau chiar foarte intensă (de ex. Remus Lunceanu în nuvela Calvarul). Totuși, o prezentare concretă și detaliată a unei clasificări sigure ar putea să pară prea subiectivă!

d) După tipul de narațiune în care apar sinuciderile

Avem:

- 11 sinucideri în nuvele, adică $\approx 64,71\%$;

- 6 sinucideri în romane, adică $\approx 35,29\%$ (vezi anexa - planșa d).

Comentariu: raportându-ne la numărul romanelor și nuvelor lui Rebreanu, procentul de sinucideri în romane este destul de ridicat. Pe de altă parte, din cele 11 sinucideri din nuvele, 8 se întâlnesc în nuvele cu specific cazon (cele trei excepții fiind Saveta, doamna Zapa și Remus Lunceanu).

e) După influența factorului erotic în psihologia corespunzătoare actului suicidar

Avem: - 5 sinucideri care nu au drept cauză sentimentul erotic, adică $\approx 29,41\%$;

- 5 sinucideri în care influența sentimentului erotic există, dar nu este covârșitoare, adică $\approx 29,41\%$;

-7 sinucideri din motive aproape exclusiv de natură erotică, adică $\approx 41,18\%$ (vezi anexa – planșa e).

Comentariu: în primul rând, se constată că numărul de sinucideri în care intervine drept cauză sentimentul erotic – mai mult sau mai puțin accentuat – este de 12 (douăsprezece), adică $\approx 70,59\%$, ceea ce dovedește importanța pe care Rebreanu o acordă dramatismului și tragismului conflictului erotic în scrierile sale. Această pendulare aproape inevitabilă între Eros și Thanatos (și includem aici și celelalte morți, altele decât sinuciderile) este o caracteristică a prozatorului și, mai mult, reprezintă un element de bază în majoritatea creațiilor sale importante.

În al doilea rând, să discutăm puțin situațiile concrete. Cele 5 sinucideri care nu antrenează în ele erotismul sunt: locotenentul Haidekker (datorită imposibilității de a returna banii companiei), Remus Lunceanu (deoarece nu mai suporta să fie permanent ponegrit și bănuț din pricina situației sale politice), Ițic Ștrul (datorită situației dramatice în care este pus de către noul lui comandant de companie, un locotenent aspru), cârciumarul Avrum (înșelat într-o afacere cu pământ de către notarul Stoessel) și Crișan (se spânzură în închisoare în urma înfrângerii răscoalei țărănești).

De asemenea, după cum se poate vedea din situația prezentată, avem 5 sinucideri în care latura erotică, deși prezintă în angrenajul cauzelor ce au provocat sinuciderile, nu joacă totuși un rol neapărat primordial; ea se împletește doar într-o anumită proporție cu alte cauze și împreună duc la sinucidere. Astfel, întâlnim cazurile:

- András Kerekes (despărțirea forțată și rușinoasă de Terka, bucătăreasa generalului și apoi vestea că fusese părăsit de iubita lui de acasă se împletește cu ura și batjocura ofițerilor și camarazilor săi);

- sergentul A Floarii Ștefan (înșelat de o iubită ocazională – o cocotă care-l face să-și cheltuiască banii într-o cafenea – și de un plutonier; răbindu-l cu baioneta pe acesta din urmă, este arestat. Deși Rebreanu nu ne dă foarte multe lămuriri, este perfect posibilă apariția unui conflict psihologic în mintea sergentului datorită faptului că, deși era un om cinstit, acum se vedea arestat ca un infractor de rând);

- plutonierul Kartács Jozsef (este părăsit de amanta sa, casierita Elza, care pleacă cu un bancher. Plutonierul nu mai poate acoperi inventarul magaziei de care răspundea în cazarmă deoarece vânduse rufăria spre a face rost de bani pentru Elza. În aceste condiții, el se împușcă);

- cadetul Szilly (curtând destul de intens pe Suzanne, soția căpitanului său Károly Kreutzer, cadetul este forțat de acesta să aleagă între sinucidere și o viață de iad pe care superiorul lui i-o pregătea de acum înainte. Sub influența acestui șoc psihic – decizia căpitanului venind neașteptat pentru Szilly – cadetul optează pentru varianta sinuciderii prin împușcare cu revolverul căpitanului);

- Solomia Ionescu. Aici avem mai multe motive care-i afectează psihicul. Amintim: 1. Moartea soțului său Lixandru, pe care-l îngrijise disperată în timpul bolii îndelungate a acestuia, ajungând chiar să ucidă spre a face rost de bani pentru a-l vindeca. Atât după moartea soțului cât și mai târziu, în celulă, ea își exprimă convingerea că nu mai are nici un rost în viață.

2. Remușcările care se năpusteau asupra ei pentru dublul asasinat comis asupra celor doi bătrâni, Ilarie și Mița Dăniloiu.

3. Groaza pricinuită de amenințarea judecătorului că va fi nevoită să participe la reconstituirea crimei, suportând în plus și glasul lui batjocoritor. Sub influența conjugată a unor astfel de motive, ea se va sinucide în celula închisorii.

Celelalte 7 (șapte) personaje rămase întră, după părerea noastră, în categoria sinuciderilor în care sentimentul erotic are o importanță deosebită, covârșitoare. Așadar, vom aminti pe: Saveta, maiorul Ion Harosa, doamna Zapa, Costică, Ana Baci, Axiu și Liana Rosmarin. Sunt cazuri destul de clare pentru oricine a citit proza lui Liviu Rebreanu. Doar în cazul Anei Baci s-ar putea eventual purta o discuție. Ea avusese parte, chiar și înaintea căsătoriei cu Ion, de o viață foarte grea. În ziua nunții ei cu Ion, când se părea că în sfârșit va răsări soarele și pe ulița ei, ea își dă seama că proaspătul ei soț o dorește năvalnic pe Florica și, îndurerată, izbucnește într-un plâns amar²⁸. Apoi, alungată și bătută atât de bărbat cât și de tatăl său, constată chinuită că „Numai eu n-am nici un rost în lume...”²⁹. Nașterea copilului îi aduce doar o fericire care va trece repede, dându-și seama că Ion o urăște. Începe să aibă mai pronunțat sentimentul inutilității sale în lume, gândindu-se chiar mai de dinainte „c-ar fi fost mai bine să nu fie”³⁰. Dragostea maternă îi oferă tot mai puțină mângâiere. Cu toate acestea, „necunoscutul morții o îngrozea fără să-și dea seama”³¹. Apoi, o impresie puternică fac asupra ei imaginile celor doi morți pe care-i vede (cârciumarul Avrum – care se spânzurase – și bătrânul Dumitru Moarcăș). Mai ales seninătatea oglindită pe fața lui Dumitru în clipa morții o marchează puternic și o face să nu-i mai pese de necazuri. Urmează nunta lui George cu Florica, eveniment la care pe Ana o cuprinde o rușine cruntă în suflet, rușine transformată apoi într-o „greață năbușitoare”³² când își dă seama că Ion o dorește în continuare pe Florica. „I se părea că toată lumea, cu tot ce e într-

²⁸ *Idem, Opere*, vol. 4, p. 303-304.

²⁹ *Ibidem*, p. 344.

³⁰ *Ibidem*, p. 375.

³¹ *Ibidem*, p. 375.

³² *Ibidem*, p. 439.

însa, se scufundă în niște ape tulburi, atât de murdare încât scîrba singură plutește deasupra ei ca o iazmă otrăvitoare. Închidea ochii și totuși vedea neîncetat apa spre care o împingea o mîină grea, ca spre un liman care spală urmele și părerile de rău”³³. Amărăciunea ei este atât de mare încât, în drumul din zori spre casă, ea îl anunță pe Ion că are să se omoare. Bărbatul îi răspunde grosolan și nepăsător, atitudine ce accentuează depresia Anei. În acele clipe, gândul de a se omorî îi apare, în mod nefiresc, ca o salvare și va tinde să se transforme într-o adevărată obsesie. Ana nu mai găsește nici o bucurie în lumea asta. Deoarece copilul îi semăna atât de bine tatălui său, ajunge să-i evite privirea de teamă de a nu vedea în ochii lui Petrișor privirea pe care Ion o ațintise asupra Floricăi în noaptea nunții lui George. Iată, așadar, până unde ajunsese depresia Anei! Rebreanu ne relatează apoi că „Încetul cu încetul și mintea i se stinse, parcă toate cutiuțele s-ar fi deșertat spre a lăsa locul slobod numai pentru două chipuri tot mai deslușite, care i se plimbau de ici-colo, greoaie, apăsătoare și dureroase, silindu-i sufletul să se împace cu ele și chiar să le îndrăgească: Avrum și Dumitru. Și amîndoi se arătau veșnic așa cum îi văzuse ultima oară: ovreiu cu ștreangul de gît, cu părul umed de sudoare, cu genunchii îndoiți sub scara din șură, iar moșneagul cu briciaul deschis ca un compas și ridicat sus ca să nu se taie, și cu o falcă albă de spumă de săpun. Chipurile acestea o spăimîntau și îi stîrneau o întrebare pe care n-o putea îmbrăca în cuvinte și nici măcar n-o putea lămuri bine. Vedea doar limpede că oamenii, care au trăit și au suferit ca și dînsa, au păstrat în ochii reci atîta liniște și împăcare încît îi era parcă necaz că nu poate dobîndi și ea nepăsarea lor alinată”³⁴. Faptul că Savista o avertizează în limbajul ei gângăvit să nu-l lase pe Ion să vină la Florica și o acuză pe ea că l-ar lăsa pe Ion (numind-o „tîrfă”³⁵) nu face decât să-i certifice Anei faptul că Ion nu se va mulțumi doar să privească la Florica. Deja depresia Anei atinge apogeul! În continuare, ea bântuie ca halucinată prin casa părintească, cu copilul în brațe, amintindu-și de prima ei noapte de dragoste cu Ion. Îl ia apoi pe Petrișor și se îndreaptă grăbită dar cu mintea aiurea spre casa soțului său. Ajungând, lasă copilul în casă și, cu aceleași mișcări fantomatice umblă prin tindă și prin ogradă până când îi vine în cap „un gînd nou”³⁶ și fuge în grajd. Acolo, răsărindu-i în minte din nou nălucile celor doi morți (Avrum și Dumitru) care i se părea că parcă o încurajau, ea se spânzură.

³³ *Ibidem*, p. 439.

³⁴ *Ibidem*, p. 447.

³⁵ *Ibidem*, p. 449.

³⁶ *Ibidem*, p. 452.

Așadar, deși viața pe care o ducea Ana era foarte grea și chinuitoare, după părerea noastră sinuciderea ei se datorează în proporție covârșitoare conflictului interior de natură erotică, ilustrat prin faptul că Ion o considera urâtă și, mai ales, o dorea vizibil pe Florica.

f) După sexul persoanelor care se sinucid

Avem:

- 12 sinucideri de bărbați, adică $\approx 70,59\%$;
- 5 sinucideri de femei, adică $\approx 29,41\%$ (cele 5 sinucigașe sunt

Saveta, doamna Zapa, Ana Baci, Liana Rosmarin și Solomia Ionescu). (vezi anexa – planșa f).

Comentariu: Din analiza procentelor anterioare se poate trage concluzia că Rebreanu a insistat în mod deosebit pe descifrarea și analiza psihologică ale sufletului masculin, în ceea ce privește actul suicidal. Însă tot aici ar fi foarte interesant să calculăm alte procente, și anume să cercetăm repartitia după sex a sinucigașilor influențați de factorul erotic. Într-adevăr, am văzut la un calcul anterior (vezi criteriul „e”) că avem 12 sinucideri influențate mai mult sau mai puțin de erotism.

f₁) După sexul sinucigașilor afectați în actul lor de sentimentul erotic

Avem:

- 7 sinucideri de bărbați, adică $\approx 58,33\%$;
- 5 sinucideri de femei, adică $\approx 41,67\%$ (vezi anexa – planșa f₁).

Comentariu: Un prim aspect care ne sare în ochi este faptul că, dacă în cazul bărbaților intervin în sinucideri și alte cauze decât sentimentul erotic, în situația femeilor din proza lui Rebreanu sinuciderea are în toate cazurile conotații erotice. Raportul foarte strâns masculin : feminin = $7:5 = 1,4:1$ în cazul criteriului „f₁” ne arată că prozatorul a încercat să surprindă în mod echilibrat – din punct de vedere al sexelor – psihologia actului suicidal cu influențe erotice. Foarte interesant ar fi să analizăm, mergând puțin mai departe, un alt criteriu legat strâns de „f” și „f₁”.

f₂) După sexul sinucigașilor la care sentimentul erotic are valoare covârșitoare (am văzut în comentariul criteriului „e” că avem 7 astfel de situații)

Avem: - 3 sinucideri de bărbați, adică $\approx 42,86\%$ (maiorul Ion Harosa, Costică și Axius);

- 4 sinucideri de femei, adică $\approx 57,14\%$ (Saveta, doamna Zapa, Ana Baci și Liana Rosmarin). (vezi anexa – planșa f₂).

Comentariu: Iată că situația se inversează în cazul sinuciderilor cu influență decisivă a naturii erotice, raportul devenind masculin :feminin =

3:4 = 0,75:1 = 1:1,33. Concluzia este că în situațiile în care sentimentul erotic predomină în mod covârșitor, mai afectate par a fi eroinele lui Liviu Rebreanu. Pentru ele, în această situație, procentul este superior față de bărbați. În același timp să remarcăm că, dintre cei trei bărbați nici unul nu figurează în prim-planul unei narațiuni de o mai mare extindere (chiar și Axiu apare doar într-un episod al romanului Adam și Eva) în timp ce, dintre cele patru femei, două apar ca eroine de romane, cu o evoluție psihologică analizată destul de sistematic (Ana Baciuc în romanul Ion și Liana Rosmarin în romanul Jar).

În partea a doua a acestui studiu ne vom axa pe discutarea a două cazuri deosebit de interesante din opera lui Liviu Rebreanu, și anume ne referim la David Pop din nuvela Catastrofa și Apostol Bologa din romanul Pădurea spânzuraților. Inițial, prima întrebare care s-ar pune ar fi: ce caută David Pop și Apostol Bologa într-o lucrare în care se tratează despre sinuciderea în proza rebreniană, ținând cont că David Pop a fost împușcat iar Apostol Bologa a fost spânzurat? Răspunsul îl vom da în cele ce urmează.

Să analizăm mai întâi nuvela psihologică intitulată Catastrofa, apărută în magazinul ilustrat lunar *Lectura pentru toți* (1919), nr. 5 (aprilie), p. 266-287³⁷. După cum ne informează Nicolae Gheran și Nicolae Liu³⁸, Catastrofa dă titlul volumului de nuvele cu subiecte din război, publicat în anul 1921 și având dedicația „În amintirea fraților mei dragi Emil, Virgil și Sever, uciși în marele război”. Este una dintre cele mai bune scrieri nuvelistice rebreniene – fapt recunoscut de numeroși critici (M. Iorgulescu, Ion Petrovici, George Marinescu) – și reprezintă una dintre cele mai izbutite nuvele psihologice din literatura română. Lucrarea era terminată deja înainte ca autorul să afle vestea despre prinderea, condamnarea și executarea prin spânzurare în luna mai a anului 1917 a fratelui său Emil Rebreanu. Acesta din urmă era ofițer artilerist în armata austriacă și, fiind pus în situația de a lupta împotriva armatei române, încercase să treacă la români³⁹.

Se cunoaște o versiune autografă a nuvelei, terminată în ziua de sâmbătă 5 noiembrie 1916, în Bucureștiul ocupat de armata germană. Această versiune se păstrează în ms. rom. 4055, f. 112-150⁴⁰.

După cum ne spune Lucian Raicu, în această scriere se face o „analiză a unui suflet mediocru atras într-o dramă mai presus de resursele

³⁷ Nicolae Gheran și Nicolae Liu: *Note, comentarii, variante*. În Liviu Rebreanu, *op. cit.*, vol. 2, p. 407.

³⁸ *Ibidem*, p. 407.

³⁹ Liviu Rebreanu, *Amalgam*, Colecția Restituiri, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p. 62.

⁴⁰ Nicolae Gheran, Nicolae Liu, *op. cit.*, p. 407.

sale”⁴¹. Dacă Adam și Eva este, după cum mărturisea însuși prozatorul „cartea iluziilor eterne”⁴², Catastrofa este, în mod cert, nuvela care certifică falimentul iluziei unei false datorii; de fapt, „datoria” este conceptul care îmbibă pur și simplu narațiunea, cu efecte groaznice în partea ei finală, și care va contribui din plin la reala catastrofă a vieții lui David Pop.

Mare iubitor de viață tihnită, David Pop pleacă la război cu nădejde în Dumnezeu și cu gândul de a-și face datoria. Învăluit fiind de sentimentul datoriei ca de o platoșă protectoare, el are încredere în adaptarea sa la viața de cazarmă și de front. Odată cu prima bătălie are loc și primul scurtcircuit în mintea sa: văzând pe primul fecior din plutonul său cum se prăbușește lângă el, ciuruit de gloanțe, prin capul lui trece ca o scăpărare fulgerătoare ideea că datoria este moartea⁴³. Efectul este o buimăcire a lui, din care își revine rapid spunându-și că moartea e pentru oameni. Fără a se socoti neapărat invulnerabil (dar nemaifiind înfricoșat de gândul morții), ajunge să privească moartea foarte senin. Dovedind vitejie în luptă, este decorat. Un alt scurtcircuit în mintea lui, ceva mai semnificativ de această dată, se produce la prima lui întâlnire cu Alexe Candale. Cu acesta se știa de la universitate. În urma discuției în care Candale pune problema vărsării zadarnice a sângelui de către românii din armata austro-ungară, reacția lui David este mai însemnată: „David Pop îl asculta cu ochii mari, uluiți aproape. I se părea că în față i se deschide o prăpastie în care va trebui să se rostogolească în clipa când își va arunca ochii spre dînsa. Simțea lămurit că începe să-l cuprindă o frică ciudată ...”⁴⁴.

Imediat după discuția în care David invocă pavăza „datoriei”, el „rămase încurcat, turburat, cum n-a mai fost niciodată. Mereu simțea prăpastia amenințătoare în față, tot mai largă, mai chemătoare”⁴⁵. Reușește să iasă (mental) și din această încurcătură, dând vina pe firea pornită a lui Alexe. Însă, când primește vestea intrării României în război contra Puterilor Centrale, David se pomenește copleșit de gânduri înăbușite, de amintiri și de viziuni: imputările lui Candale, familia, prezența românilor ca adevărați stăpânitori ai Ardealului; în plus, își amintește gemetele și durerea unui român ce făcea parte din armata rusă și fusese împușcat de plutonul său în luptă. Totodată, se întreabă pentru prima dată ce s-ar face dacă, împreună cu plutonul său de mitraliere, ar fi nevoit să lupte contra armatei române. Întrebarea îl urmărește până și în vis, dar nici acolo și nici în realitate el nu

⁴¹ Lucian Raicu, *Liviu Rebreanu*, Editura pentru Literatură, 1967, p. 121.

⁴² Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 70.

⁴³ *Idem*, *Opere*, vol. 2, p. 229.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 233.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 233.

poate da un răspuns. Trezindu-se asudat, obosit și uluit⁴⁶, se încurajează spunându-și că-și va face datoria dar, pentru prima dată în desfășurarea nuvelei, *el își dorește să moară în luptă* spre a nu fi silit să lupte împotriva românilor. „S-a bucurat când, după amiază, i s-a dat o însărcinare mai primejdioasă. Poate va avea norocul să-l izbească și pe el un glonte, să se sfîrșească brusc toate gîndurile și temerile... Niciodată nu intrase în luptă cu dorința sau măcar cu gîndul de-a muri. Azi, însă, moartea i se părea o binefacere. De ce să se chinuiască, să tremure mereu că-l vor trimite și pe dînsul „acolo”?”⁴⁷.

De fapt, avem pentru prima dată în nuvelă, după părerea noastră, apariția – într-o formă relativ primară – ideii de „*sinucidere indirectă*” în mintea lui David Pop. Evident, nu acest concept îi trece lui prin minte, dar în esență cam despre asta ar putea fi vorba. Chiar dacă bătălia pe care o dă recent îi mai potolește zbaterea interioară și ideea obsedantă a „*datoriei*” revine în forță în capul lui, zdruncinarea psihică a lui David este clară.

Vestea trecerii pe frontul ardelean îl ia pe nepregătite, iar hotărârea lui Candale de a trece la români precum și atitudinea celorlalți ofițeri față de el însuși îi strică iarăși echilibrul psihic, conflictul lui interior între adevăratele simțăminte și ceea ce-i poruncește „*datoria*” progresând neîncetat și în mod accelerat. „*Datoria*” devine acum un scut tot mai greu de purtat, dar la care nu vrea să renunțe, fapt care începe să-l ruineze din punct de vedere psihologic. Ajungând în lagărul de lângă Arad, e la un pas să clacheze psihic, nefiind departe de a izbucni în plâns și afișând o stare jalnică. „David nu mai avea stare. Cu cît se apropia de front, cu atît inima îi zvîcnea mai strînsă, cu atît în creieri i se îngîmădeau gînduri și vorbe care-l ardeau Parcă în toată lumea aceasta numai el ar fi fost chinuit de teama frontului, de ziua de mâine, de întîlnirea cu „ei”. Ceva îl mîna neîncetat, undeva, oriunde, numai să nu-l podidească deodată un plîns cumplit...”⁴⁸.

Se întîlnește cu Emil Oprișor, avocatul din Bistrița, acum ofițer. Acesta, deși în viața civilă era cunoscut prin faptul că ținea partea românilor, îi spune acum că „în situația în care ne aflăm, noi nu putem decît să ne facem datoria pînă la moarte”⁴⁹ și că ar prefera să moară de gloanțele românilor pentru a avea impresia că, fie și în acest mod negativist, va lupta pentru triumful acestora. David iese și mai răvășit după această întrevvedere, amintindu-și de hotărârea lui Candale. Rebreanu ne oferă o imagine

⁴⁶ *Ibidem*, p. 240.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 241.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 243-244.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 246.

extraordinară a ceea ce se petrece acum în mintea lui David: „Îl usturau creierii șovăind între amîndoi”⁵⁰. Obsesia lui este faptul *că nu poate lua o decizie clară*, chinul sufletesc fiindu-i amplificat puternic de atitudinile lui Oprișor și Candale. Obosit (mai mult psihic decât fizic), ajunge să amâne luarea unei decizii clare și să caute sprijin în religie. Astfel, în fiecare seară adoarme cu numele lui Dumnezeu pe buze. Totuși, el nu se poate decide să ia o hotărâre fermă și amână rezolvarea problemei, fapt care-i va fi fatal. Remarcăm așadar că din vechiul David Pop, iubitorul de viață tihnită, n-a mai rămas decât o ruină, doar veștile de la familia sa permițându-i o oarecare relaxare psihică.

După sosirea în satul Porumbacu, amintirile despre viața nășăudeană îi revin puternic și, pentru prima dată, cuvîntul magic „*datorie*” nu-i mai poate reda falsul echilibru psihic. Cu toate acestea „*datoria*” este puternic ancorată în sufletul său. „Acuma degeaba ar încerca să mai repete cuvîntul „*datorie*”. Simte că a devenit o vorbă goală, fără puterea de a-l mai supune orbește, dar totuși destul de puternică încă pentru a-l împiedeca să i se împotrivească”⁵¹.

Nu după mult timp primește două vești care-i sporesc mult confuzia care și așa îl domina: Emil Oprișor, care-i argumenta teza îndeplinirii „*datoriei*”, căzuse prizonier, iar Alexa Candale, care era hotărât să treacă la români, luptase vitejește și sfârșise împușcat în frunte. David acuză din plin situația, fiind revoltat de împlinirea exact pe dos a dorințelor celor doi. Reacția lui este elocventă: „Atunci ce mă fac eu? ... Ce mi-e scris mie?”⁵².

Să urmărim acum mai atent ultimele ceasuri din viața lui David. Acuzând – în opinia sa – nedreptatea sorții, el se odihnește înaintea luptei. Se trezește liniștit și ușurat, iar conceptul obsedant al „*datoriei*” își reia locul de frunte în gândurile sale. Vede venind românii la atac și, șovăitor, *ca scufundat într-o transă*, cu totul și cu totul mașinal, dă ordin de tragere mitralierei. Repetăm, *se comportă ca în transă*: „Simțea trebuința să oprească vijelia aceasta, și totuși, n-avea puterea să rostească nici o poruncă”⁵³. Lupta – de fapt măcelul – continuă. David Pop se comportă în continuare ca un halucinat: stă nemișcat, privind înainte, cu creierul golit de gânduri și dorințe. Nici nu mai realizează ce se petrece în luptă și începe să-i fie dragi gloanțele ce veneau dinspre soldații români. Aici, iată, apare al doilea moment – mult mai intens și mai covârșitor –

⁵⁰ *Ibidem*, p. 247.

⁵¹ *Ibidem*, p. 251.

⁵² *Ibidem*, p. 255.

⁵³ *Ibidem*, p. 258.

referitor la „sinuciderea indirectă”. „Îl cuprinse dorința mare de-a fi izbit de un glonte din vale. Își închipuia că lovitura aceea va fi mîngăierea sufletului său rebegit. Gloanțele însă sîsiau cînd furioase, cînd vesele, și nu-l atingeau”⁵⁴. Dacă prima dată senzația *de a dori să moară* apare sub influența veștii că armata română a intrat în război, acum momentul este mult mai dramatic: el chiar se află *angajat concret* în lupta cu românii. Deși își dă seama de lipsa de substanță, de miez, a conceptului „datorie”, el nu găsește resursele (de ordin psihic, mai ales) de a încerca măcar să treacă la români. Explicația acestei atitudini vegetative este, credem, clară: acest adevărat implant psihic – ne referim la „datorie” – pe care el însuși și-l fixase în creieri spre a putea găsi o justificare în participarea sa la război este însă foarte bine fixat mental și, cu toate zguduirile la care fusese supus, este încă bine ancorat acolo. În plus, David Pop nu are stofă de erou; el este un om mediocru, care nu poate depăși conflictul psihic intern care-l apasă și care-l macină. Foarte bine îl caracterizează Eugen Lovinescu: ”David Pop nu e nici un „naționalist”, nici un „renegat”, pentru că, în amîndouă cazurile extreme, problema și-ar fi găsit soluția în însăși enunțarea ei; el e un om liniștit, indiferent în materie politică și împins spre ascultare prin inerția fizică și morală”⁵⁵.

Cum se comportă mai departe David Pop? El suferă de căldură și de sete și refuză să privească ceasornicul din buzunar. Gestul ni se pare extrem de semnificativ. Aceasta deoarece, deși voia să știe cât e ora, prin refuzul de a privi ceasornicul ni se indică ferm faptul că David Pop *dorește să rămână în afara timpului real*. El nu dorește să conștientizeze că i se apropie ora morții. Ne dăm seama că pentru el, deja timpul curge altfel, ca într-o altă lume. Ca pentru a mai face un ultim efort de a reveni în realitate, el încearcă să-și amintească cam de câte ore îi ține pe români în loc cu mitraliera (evită să rostească numele armei, probabil pentru că ea este o mașină a morții iar el știe asta foarte bine).

Apoi se produce în totalitate dezastrul psihic al lui David Pop. Să urmărim ce face el în continuare. În plină bătălie, cuprins de o senzație puternică de căldură, el scoate scrisoarea Elvirei (soția lui) și începe s-o citească liniștit, calm, destins, fără a-i păsa de luptă. „Cetea și zîmbea și nu mai auzea nici hămăitul mitralierei, nici ropotul puștilor, nici bubuitul tunurilor. Se simțea acuma bine, mulțumit și fericit”⁵⁶. Este oare acesta un

⁵⁴ *Ibidem*, p. 259.

⁵⁵ Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. III, Ed. Minerva, București, 1981, p. 246-247.

⁵⁶ Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 259-260.

gest logic? Sigur că nu! El nu este cuprins nici de fervoare religioasă, pentru a încerca să ne explicăm cumva prin acest aspect atitudinea sa. Neavând forța psihică de a se rupe pe deplin de „datorie” și renunțând la luptă în mod ciudat, nu putem oare presupune că el preferă – pentru a-și liniști rănila deschise ale conștiinței – să se sinucidă indirect? Pentru că în acest mod poate fi interpretată reacția lui de izolare de evenimente. Gestul lui de a lăsa baltă lupta și de a citi calm și total detașat de ceea ce se întâmplă în jurul lui scrisoarea de la soția sa face parte, credem, dintre acele întrelăsări care, după cum ni se spune în explicarea „*sinuciderii indirecte*”, are drept consecință moartea. Așadar, alegând să se comporte „parcă era pe altă lume”⁵⁷ și pierzând total noțiunea timpului fizic, David Pop nu face altceva decât să se sinucidă indirect. Împușcarea lui de către locotenentul bărbos îl va elibera de psihoza „*datoriei*”. „Își dădea seama că moare și se bucura. De acum s-a sfârșit orice datorie, s-a sfârșit tot”⁵⁸. Să mai remarcăm că primul

cuvânt pe care-l adresează ofițerului român cu barbă este „Datoria...”⁵⁹, ca o ultimă încercare de a se justifica și de a-și elibera creierul de teroarea acestui concept. Rostind acest cuvânt, el încearcă să revină la realitatea înconjurătoare, dar este deja prea târziu.

În concluzie, în conformitate cu ceea ce am arătat despre „*sinuciderea indirectă*”, avem de-a face – după părerea noastră – cu „*sinuciderea indirectă*” a lui David Pop. Este, nu-i așa, un aspect care nu iese în evidență decât după o analiză atentă a nuvelei.

Spre a termina analiza nuvelei, să ne mai punem o întrebare: oare existau și alte motive care, alături de frământările sufletești legate de luptele împotriva armatei române, să completeze dezastrul lui David Pop? Răspunsul este afirmativ și el este: *izbucnirea propriu-zisă a războiului*. În acest sens, prima propoziție a nuvelei este elocventă: „David Pop iubea viața tihnită”⁶⁰. Aproape tot ceea ce urmează, de la începutul și până la finalul șocant al narațiunii, este posibil a fi interpretat prin dorința lui de a-și asigura o viață cât mai liniștită și de a se acomoda cu mediul în care trăiește. Încă dinainte de începerea războiului el a căutat să se pună bine atât cu românii cât și cu ungurii: nu participa la alegerile de deputat, s-a abonat atât la un ziar românesc cât și la unul unguresc, mergea la balurile și serbările românești dar își plătea biletul regulat și la cele ungurești. Iată, așadar, conceptul preocupării inițiale peste care, în război, se va plia conceptul

⁵⁷ *Ibidem*, p. 260.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 261.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 260.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 220.

„datoriei”: *viața tihnită!* Mai exact, *nevoia de viață tihnită!* În acest sens, este foarte indicat să avem în vedere afirmațiile lui Lucian Raicu: „„Criza” apare la el din aceeași nevoie de viață tihnită, de liniște filistină, care de fapt îl îndemnase să se și facă ofițer și să meargă la război, fără să-și pună probleme. Pur și simplu el „iubea viața tihnită”, iar gândul că va trage în români avea pentru el acest inconvenient că zdruncina bazele securității sufletești de tip filistin. Potrivindu-se caracterului său, aceeași nevoie de tihnă, ce-i provocase întâia oară gândul dezertării, aceeași nevoie filistină de tih. îl împiedică să dezerteze (pentru a trage de astă dată, potrivit convingerilor sale noi, pe cale de a se înfripa, nu în ai săi, ci în ceilalți), spre a-și rezolva, chiar într-un context limitat, dilema. Trage deci câteva ceasuri în șir cu mitraliera în români, apoi cade viu în mâinile lor, biiguind ceva asemenea unei justificări: „Datoria ...frate ...român”, dar lovitura cu patul armei pune capăt unei existențe incapabile să se ridice la dramatism”⁶¹.

Fără a dori să dezvoltăm mai mult subiectul, ne întrebăm cum ar putea fi privită moartea lui Alexa Candale? Căzut la „datorie” sau, posibil „*sinucidere indirectă*”? După cum am văzut, David Pop crede că Alexa a luptat vitejește și a căzut în luptă, probabil fără a încerca să treacă la români (cel puțin nuvela nu ne spune nimic în această privință), fapt care-l derutează teribil. Eugen Lovinescu consideră că, probabil Alexa Candale s-a lăsat ucis de gloanțele frățești ale românilor⁶², ceea ce ne face să admitem posibilitatea unei „*sinucideri indirecte*”. Dar cum Liviu Rebreanu este destul de laconic în această privință, ne vom mulțumi să lăsăm discuția în această fază. De asemenea, s-ar putea purta o discuție destul de apropiată legată de cazul Emil Oprișor: a fost capturat în urma unei manevre nereușite sau s-a lăsat intenționat capturat de români? Nici aici textul nu ne oferă mai multe explicații. Eugen Lovinescu consideră că a fost o capturare voită din partea lui⁶³.

Un alt personaj rebrenian care merită analizat în contextul acestui studiu este Apostol Bologa, locotenentul transilvănean din romanul Pădurea spânzuraților. Romanul apare pentru prima dată la București, în anul 1922. După cum ne informează Niculae Gheran, romanul cunoaște 11 ediții până în 1944⁶⁴.

Geneza romanului este o fotografie pe care autorul o vede la un prieten, la sfârșitul anului 1918. În fotografie se vedea o pădure plină cu

⁶¹ Lucian Raicu, *op. cit.*, p. 128-129.

⁶² Eugen Lovinescu, *op. cit.*, p. 247.

⁶³ *Ibidem*, p. 247.

⁶⁴ Niculae Gheran, *Geneza romanului „Pădurea spânzuraților”*. În Liviu Rebreanu, *Opere*, Vol. 5, Ed. Minerva, București, 1972, p. 667.

cehi spânzurați în spatele frontului austriac din Italia⁶⁵. Influențat de fotografie, Liviu Rebreanu se decide să reia personajul principal din nuvela Catastrofa pentru romanul pe care-l va denumi Pădurea spânzuraților. După cum am mai spus, Emil Rebreanu a fost executat prin spânzurare în mai 1917, iar tragedia lui (petrecută câteva luni mai târziu decât momentul în care Liviu Rebreanu se decide să scrie Pădurea spânzuraților!) l-a ajutat pe prozator prin faptul că a conferit substanțialitate romanului.

Considerat de către Ion Simuț drept cel mai dostoevskian roman al lui Liviu Rebreanu în ceea ce privește pierderea și regăsirea credinței și în ceea ce privește reformularea dramatică a sensului final⁶⁶, Pădurea spânzuraților degajă o forță psihologică absolut impresionantă. Lucian Raicu afirma că romanul „analizează drama nehotărârii unui individ față de care determinările obiective, acționînd cu o putere atribuită îndeobște destinului, se dovedesc mai tari, drama neputinței de a alege între soluții contradictorii; drama care rezultă din tensiunea opoziției conștiinței umane față de imperativul „datoriei” exterioare conștiinței; drama produsă de ciocnirea perceptelor abstracte privitoare la datorie cu impulsuri de nestăvilit ale „inimii”; tragedia de a participa la un act violent, resimțit ca străin conștiinței proprii; individul se izbește de ziduri opace și reci, măcinându-se într-o luptă inegală, de neînțeles”⁶⁷.

Să urmărim evoluția psihologică a lui Bologa de-a lungul romanului.

Pentru Apostol Bologa, vestea pe care i-o aduce Klapka – și anume trecerea pe frontul românesc – este atât de năucitoare și dureroasă încât se decide să treacă la armata rusă. Foarte important: el îl anunță pe Klapka faptul că, dacă ar fi să cadă prins de vreo patrulă, se va împușca și îi garantează căpitanului ceh că nu va fi spânzurat⁶⁸. Gândul de a trece la ruși îi vine destul de frecvent în minte, uneori aproape involuntar, chiar și după distrugerea reflectorului inamic. Furia și indignarea cu care generalul Karg îi respinge cererea de a nu-l trimite pe frontul românesc îi accentuează dorința de a părăsi armata austro-ungară; ca un aspect foarte important: îl previne din nou pe Klapka că, dacă îl va denunța, se va împușca⁶⁹. Așadar, este a doua oară când Bologa afirmă că este decis să se împuște decât să fie prins!

Locotenentul român este însă grav rănit în urma unui atac rusesc, chiar în noaptea când vroia să treacă la ruși. Internat în spital, i se pare că

⁶⁵ Liviu Rebreanu, *Amalgam*, p. 61.

⁶⁶ Ion Simuț, *op. cit.*, p. 279.

⁶⁷ Lucian Raicu, *op. cit.*, p. 118-119.

⁶⁸ Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 5, Ed. Minerva, București, 1972, p. 77.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 98.

moartea l-ar mântui de toate chinurile, dar pe de altă parte ea îl îngrozește. Discutând în tren cu locotenentul Varga, Bologa îi spune acestuia că a dobândit adevăratele sentimente firești și că va încerca să dezerteze. Ajuns pe frontul românesc și repartizat la biroul coloanei de muniții din satul Lunca, Bologa se îndrăgostește de Ilona, fata groparului Paul Vidor (gazda sa). Realizând că se îndrăgostise, își spune că dacă dragostea acesta va fi în stare să-i zdruncine hotărârea de a trece la români, atunci se va împușca⁷⁰. Disprețul cu care îi răspunde sublocotenentul român prizonier îi sporește furtuna din suflet și decide să treacă dincolo cât mai repede: „În suflet i se zvîrcolea un iad cu limbi de foc atît de sfișietoare, că în fiecare clipă amenințau să-i istovească toate izvoarele voinții. Simțea iarăși cum aleargă pe dunga prăpastiei și ispita prăbușirii îl pîndea și-l învăluia într-un nour de ceață în care mintea nu mai poate închea nici o hotărîre. De aceea trebuie să se grăbească, trebuie!”⁷¹. Zdrobit de asemenea gânduri și dezamăgit de atitudinea preotului Constantin Boteanu, Apostol cade bolnav, spunându-i apoi doctorului Meyer că ar dori să moară⁷².

Obținând o lună de concediu de convalescență, Bologa este îngrijorat iarăși că iubirea sa pentru Ilona pare a se opune hotărârii sale. Cel mai important aspect pe care-l realizează în timpul concediului petrecut la casa părintească din Parva nu este despărțirea de logodnica sa Marta, ci faptul că, în sufletul său regăsește credința în Dumnezeu, răătăcită în urma decesului tatălui său în copilărie. Atitudinea sa în această privință este elocventă: „Pieptul îi era greu de un simțămînt nou și de o năzuință nelămurită și totuși poruncitoare... Îl însuflețea o poftă mare să îmbrățișeze lumea întreagă, să plîngă de bucurie și să împartă lacrimile cu toți oamenii... Simțea în sufletul său pe Dumnezeu, precum sufletul său se simțea în Dumnezeu...”⁷³. Acest lucru se vede clar în discuția sa cu locotenentul Gross, la întoarcerea pe front⁷⁴.

Iubirea pentru Dumnezeu și pentru Ilona sunt acum pe primul plan în sufletul său. Apostol și Ilona sunt logodiți de preotul Boteanu, iar în continuare Bologa afirmă – discutând cu Klapka – că sprijinul sufletesc al omului trebuie să fie: „Credință, multă, nesfîrșită, oarbă... Credința-i Dumnezeu, căpitane!”⁷⁵. În ceea ce privește trecerea la armata română, el va lăsa toate după cum le va hotărî Dumnezeu, asta spre fericirea îngrijoratului

⁷⁰ *Ibidem*, p. 134.

⁷¹ *Ibidem*, p. 143.

⁷² *Ibidem*, p. 151.

⁷³ *Ibidem*, p. 188-189.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 204-211.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 242.

Klapka. Fiind și cu slujba puțin mai în spatele frontului, Bologa își zice că nenorocirea cea mai mare ar fi acum despărțirea de Ilona și, mai mult, își fac deja împreună planuri de viitor: „Iubindu-se, făceau numai planuri de viitor. Apostol îi zugrăvea cum are s-o învețe carte, cum va îmbrăca-o mai frumos ca orice doamnă, și cum va fi ea cea mai frumoasă femeie din lume...”⁷⁶. Mai mult chiar, încep să stabilească unele detalii concrete ale nunții.

După cum se vede, regăsirea credinței în Dumnezeu și iubirea pentru Ilona par a-i oferi lui Bologa un echilibru sufletesc stabil, ideea trecerii la români nemaifiind acum de strictă actualitate. La acest lucru contribuie și faptul că Apostol nu participa *în mod direct* la lupta contra armatei române, ci lucra la biroul de muniții.

Decizia generalului Karg de a-l numi ca judecător în Curtea Marțială pentru condamnarea a doisprezece români „adunați de prin păduri, din spatele frontului”⁷⁷ și acuzați de spionaj în favoarea armatei române scoate brusc din nou la iveală în mintea lui Bologa ideea trecerii dincolo. Este acum momentul să analizăm mai atent cele mai intime resorturi psihice din creierii locotenentului român și să încercăm să le interpretăm.

Ieșind bulversat de la Karg, este ferm hotărât să treacă dincolo. Merge spre casă cu pași mecanici, ocolind pădurea unde atârnav spânzurați de crengi șapte țărani. Se îndreaptă spre casă pentru a vedea pe Ilona, deși el își spune că merge pentru că a uitat ceva acasă. Văzând-o pe Ilona, acționează iar mecanic și își bagă în buzunar harta militară cu pozițiile frontului. Deși Ilona îi înțelege gândul și i se oferă drept călăuză, el refuză și-i promite fetei că va reveni s-o ia cu sine. Să ne amintim că Bologa nu apucase încă să facă recunoașterea terenului în totalitate, pentru a cunoaște bine cele mai bune condiții de trecere! De asemenea, în tindă fiind, el își amintește că nu s-a îmbrăcat mai gros și nu și-a luat revolverul și, cu toate acestea, nu se reîntoarce să rezolve aceste chestiuni. De ce? Superstiție (odată pornit la drum să nu se mai întoarcă în casă)? Dragoste de viață (acum, când credința în Dumnezeu și dragostea pentru Ilona îl stăpâneau, nu mai dorea să se împuște dacă ar fi fost prins)? Dar și în acest caz revolverul l-ar fi ajutat poate să se apere! Iese pe poartă rostind numele lui Dumnezeu și făcându-și cruce. Nu-și cercetează nici ceasul. Pe drum, îi trec prin cap o mulțime de gânduri. În momentul când este prins de patrula lui Varga, Bologa nu încearcă deloc să scape; recunoscându-l pe fostul său prieten

⁷⁶ *Ibidem*, p. 245-246.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 254.

ungur, Apostol „se cutremură ca un lunatec care s-ar fi deșteptat din somn pe marginea unei prăpăstii”⁷⁸.

Însă, de acum încep cu adevărat faptele foarte interesante de interpretat în comportamentul lui Bologa. Conduc de patrula locotenentului Varga la postul de comandă al divizionului, Apostol se simte mai întâi ușurat de sosirea deznodământului apoi, într-un moment de reală luciditate, se simte înspăimântat și își reproșează că nu s-a gândit mai bine ce face și că nu și-a luat arma. Reînceperea frământării interioare este acoperită deodată de osteneală groaznică, însoțită de sete și transpirație abundentă. Din nou îi revine senzația de ușurare și resemnare în minte. După ce convoiul ajunge la postul de comandă al regimentului, starea de oboseală a lui Bologa este deosebit de puternică. În consecință, el este lăsat să stea pe colțul patului unde, nedumerit, se întreabă ce caută acolo⁷⁹. Observăm că el nu încearcă să se dezvinovățească și nici – mai ales! – nu încearcă să scape de harta militară. Nu încercase acest lucru nici când fusese prins, nici pe drum. Să presupunem că ar fi fost supravegheat în permanență, dar nici măcar nu i-a trecut prin cap! Ciudat! Mai mult, când Varga îi arată cu un aer triumfător harta găsită la percheziție, Bologa este într-o asemenea stare psihică încât nici măcar nu realizează ce hârtie ține în mână ofițerul ungar. Apoi adoarme, frânt de oboseală.

Așadar: ușurare, oboseală intensă, incertitudini mentale și rare momente de luciditate! Aceste stări îl caracterizează pe Apostol în perioada imediat următoare arestării. Să vedem mai departe evoluția lui.

A doua zi, fiind escortat la cartierul diviziei într-o căruță, Apostol se întâlnește cu Klapka. Acesta, îngrozit, îi spune că-l va apăra el, iar locotenentul român – ca pe altă lume! – acceptă aproape mecanic. Nu-i cere el lui Klapka să-l apere, nu are nici măcar o dorință să-i transmită căpitanului! Pe drum, el se gândește la ofițeri, la Ilona și la cei șapte spânzurați după care, pomenindu-l pe Dumnezeu, își spune că nu vrea să moară! În continuare, obsedat de spânzurați, îi povestește sublocotenentului care-l însoțea cazul lui Svoboda. Ajung la comandament și acolo Bologa, rușinat, murmură „Dumnezeu ...Dumnezeu...”⁸⁰. Își aduce aminte de harta cu pricina, dar nu înțelege de ce i-a arătat-o Varga, ceea ce ne arată iar confuzia existentă în mintea lui!

De acum încolo, odată ce se hotărâse că vrea să trăiască, Apostol ar trebui acum să-și susțină cu toată puterea apărarea; aceasta ar însemna să

⁷⁸ *Ibidem*, p. 269.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 273-274.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 283.

nege – în principiu – încercarea de dezertare. Cel puțin probabil că asta l-ar fi îndemnat instinctul de conservare spre a-și salva viața, deși asta ar fi însemnat să mintă. Ce face însă el? În fața pretorului își deschide inima, povestindu-i clar cum a procedat și argumentându-și faptele prin zdruncinarea echilibrului său sufletesc⁸¹. Deocamdată remarcăm că se comportă ca în fața generalului Karg, în urma distrugerii reflectorului, când îi mărturisise sincer sentimentele sale. Însă, spre a evita să spună o minciună (extrem de interesantă justificarea aceasta interioară a lui!), el nu declară cum a ajuns harta în posesia sa; acest fapt îi permite pretorului să-și dezvolte mândru „*teoria conspirației*”, o aberație în care Bologa ar fi – chipurile – șeful unei rețele de spioni care lucrau pentru armata română. Reacția lui Bologa la această ineptie de care însă, înțelege că depinde chiar viața sa, este surprinzătoare (cel puțin dintr-un anumit punct de vedere): este cuprins de „o silă nespusă de toată lumea”⁸², iar gândurile îi zboară în altă parte; nu-l mai interesează discuția cu pretorul.

Iată o situație foarte interesantă, și asta cu atât mai mult cu cât, dacă ar fi încercat măcar să demonteze „*teoria conspirației*” (așadar măcar o minimă apărare!), *el n-ar fi fost nevoit să susțină o minciună!* Dimpotrivă, purul adevăr era că Apostol nu era implicat – după cum ne spune romanul – în nici o conspirație! Trebuia doar să demonteze o acuzație mincinoasă! Însă el tace, nu-l mai interesează interogatoriul și se complăce într-o atitudine de nepăsare. Aici chiar că nu vedem logica acestui comportament, doar dacă s-a gândit că, orice ar face, pretorul își va impune în fața Curții Marțiale punctul de vedere. Oricum, își era sieși dator să încerce, repetăm, măcar o minimă apărare! Fiind în această stare de nepăsare, el nu semnează procesul-verbal.

Dus în odăița care-i slujea de celulă și după ce-și inspectează locuința provizorie, Apostol simte „atîta lene în creieri”⁸³ încât nici nu mai gândește. Apoi, gândurile îi zboară spre evenimente trecute și filosofează despre suflet. Iată, deci, nici un gând despre cum ar putea ieși din situația grea în care se află! După ce bea ceaiul adus de un soldat, simte o apatie grea iar apoi întâlnim o reacție ceva mai conformă cu realitatea concretă: se agită, cuprins fiind de frică și tulburare, după care se îngrozește la revenirea obsesiei spânzurătorii. Se chinuiește să găsească o cale de protecție împotriva acuzațiilor pretorului și se gândește să invoce „O rătăcire

⁸¹ *Ibidem*, p. 285.

⁸² *Ibidem*, p. 288.

⁸³ *Ibidem*, p. 291.

întîmplătoare ...”⁸⁴ într-o carieră plină de fapte vitejești. Mai mult, nu numai că dorește să se convingă că a fost vorba doar de un moment de șovăire, ci își face și planuri de viitor (și anume cum să înceapă o viață nouă). Iată, în sfârșit, o reacție de apărare, poate prea optimistă totuși!

După ce-și pune problema dacă apărătorul său Klapka nu e cumva cauza prăbușirii sale prin faptul că i-a indus obsesia pădurii spânzuraților, își amintește de Ilona și este cuprins de o stare euforică de nespusă fericire, meditănd asupra iubirii și rămâne pentru scurt timp într-o liniște adâncă. Apoi este iar chinuit de gânduri înțepătoare și, dominat din plin de ele, încearcă să adoarmă. Venirea Ilonei spre seară îi provoacă „o bucurie coplesitoare”⁸⁵. Apostol nu mai simte singurătatea și sufletul îi este cuprins de speranță, chiar dacă Ilona nu făcuse decât să strângă masa și să-i murmure domol „Dumnezeu ... n-ai grije. Dumnezeu ...”⁸⁶. După plecarea Ilonei, cuprins de extaz mistic, Apostol îl invocă pe Dumnezeu. După părerea noastră, această vizită a Ilonei lasă urme extrem de profunde în sufletul lui Apostol Bologa și va reprezenta o cotitură deosebit de importantă în evoluția viitoare a psihologiei lui!

Să încercăm să ne argumentăm această afirmație prin ceea ce se va întâmpla în continuare. Dimineața următoare, în celula lui Bologa apare apărătorul său, căpitanul Klapka. Acesta se bazează în strategia tactică de abordare a procesului pe faptul că Apostol va trebui să dezmință prima depoziție (pe care, reamintim, n-o semnase!) și să nege categoric dorința și intenția de a dezerta. În rest, Klapka se va ocupa de găsirea explicațiilor (în principal, utilizând ipoteza rătăcirii noaptea în pădure). Spre stupefacția lui, Klapka găsește un Apostol Bologa resemnat, mistic, care recunoaște că, dacă ieri ar fi susținut cu bucurie poate ideea căpitanului ceh, acum, după întrevederea cu Ilona, și-a regăsit iubirea și sufletul îi e liniștit. El pomenește de iubirea cea mare, referindu-se la iubirea de Dumnezeu, de oameni, de viață și afirmă: „Cu iubirea în suflet poți trece pragul morții”⁸⁷. De asemenea, Apostol se îndoiește că o viață smulsă prin minciună (cum îi cere, de fapt, Klapka să procedeze!) va avea vreun farmec sau vreun preț. Nervos, Klapka declară că îl va scăpa de ștreang, chiar de va fi să-l declare nebun în fața Curții Marțiale, și chiar împotriva voinței lui. Apoi pleacă. Iată că Bologa nici măcar nu-și mai pune problema de a lupta pentru salvare, de a

⁸⁴ *Ibidem*, p. 293.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 295.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 295.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 298.

folosi cea „porțiță de scăpare aproape sigură”⁸⁷ care i se îmbie, după cum se exprimase Klapka. În consecință, el îi spune pretorului că nu mai are nimic de declarat; după aceea nu se poate concentra să citească scrisoarea de la mama sa deoarece se gândește că acum plutește între viață și moarte!

În cancelaria pretorului, la dezbateri, Apostol Bologna pare a se situa în mod clar în afara procesului! Ne referim bineînțeles, din punct de vedere mental, nu fizic! Se miră când e strigat, nu gândește deloc ce spune deși realizează că e vorba de viața sa.

Interesant este că Liviu Rebreanu, probabil spre a prevesti moartea lui Bologna, realizează o imagine cu totul ieșită din comun, mai degrabă de domeniul fantasticului. Astfel, Apostol „auzea parcă un filfiit straniu de aripi care stârnea un vînt rece în sală”⁸⁸. Ca o simplă părere și, totodată, ca o paranteză la această probabilă apariție a factorului supranatural în roman, poate că prozatorul a introdus misteriosul și straniuul falfăit de aripi din sala procesului inspirat fiind de misterioasele băți în geamul său⁸⁹, băți care se repetau și care n-au încetat decât după ce Liviu a mutat osemintele fratelui său Emil, îngropându-le pe pământul vechi românesc⁹⁰. Evident, este o simplă părere, nesușinută de vreo mărturisire în acest sens a lui Liviu Rebreanu.

Reluând momentele judecării lui Bologna, să notăm că, în urma episodului cu falfăitul straniu de aripi, el simte în inimă amărăciune, iar apoi este cuprins de „o frică lentă, ca o caracatiță dezgustătoare”⁹¹. Neavând puterea de a se apăra împotriva acestei senzații scârboase de frică, îi vine să plângă. Invitat să prezinte motivele și împrejurările dezertării, simte o trezire a simțurilor și gândurilor. Apoi, privind la pretor și după aceea la Klapka, are senzația de a fi singur și părăsit într-un câmp fără margini, umplut cu mărăcini și buruieni otrăvitoare. În mod curios, tocmai atunci îngrijorarea dispare și este cuprins de încredere. Însă, cu toate acestea, el ratează și această șansă oferită de colonel (președintele juriului) de a reintra în miezul realității și de a se apăra și nu este capabil decât să dorească să ia totul sfârșit cât mai repede. După o nouă serie de întrebări dure, apăsător de obsesia spânzurătorii, își rupe „lațul” (adică gulerul tunicii) urlând: „Omorîți-mă!... Omorîți-mă!...”⁹². El nu mai realizează deloc ce se întâmplă în sală și privește fix crucea de pe masă, care îi mângâia sufletul. La finalul

⁸⁷ *Ibidem*, p. 297.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 302.

⁸⁹ Liviu Rebreanu, *Amalgam*, p. 63.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 64.

⁹¹ *Idem*, *Opere*, vol. 5, p. 302.

⁹² *Ibidem*, p. 304.

dezbatărilor, oftează ușurat. Așadar, remarcăm din nou existența unor stări psihice variate în mintea lui, accentuate probabil de efectul vizitei Ilonei în seara precedentă.

Ajuns în celulă, reușește să citească scrisoarea mamei sale, dar nu este capabil să-i răspundă. Revenit pentru un timp în realitatea înconjurătoare, se gândește că va muri dar, ca și în urmă cu o zi, găsește puterea să mai spere și chiar se gândește că va fi achitat. Iată din nou un gând prea optimist, după ce nu și-a putut susține apărarea! Aceste gânduri îi vin ca urmare a întârzierii comunicării sentinței, dar nu îndrăznește să-l întrebe pe plutonier asupra rezultatului acesteia. Își face în continuare speranțe că va scăpa și că se va reîntâlni cu Ilona după care, spre miezul nopții, ațipește. În momentul citirii sentinței, se întreabă doar la ce oră va fi executat iar apoi, văzând că nu i se pune lacătul pe ușă, se amăgește cu speranța că poate va fi liber! Așadar, o altă „rupere de realitate”, deoarece sentința îi fusese deja comunicată! O nouă iluzie fără suport real!

După ce se spovedește preotului Constantin Boteanu, Bologa este dus spre locul osândeii. Pe drum aude un hohot de plâns care i se pare a fi al Ilonei dar, în mod curios, nici măcar nu-și ridică ochii din pământ. Din nou o atitudine foarte ciudată, cel puțin la prima vedere! Ajunge obosit la spânzurătoare, după care din nou gândurile îi zboară liber, neascultând decât începutul citirii sentinței. În sfârșit, înainte de actul propriu-zis al execuției, este „împresurat de un val de iubire izvorâtă parcă din răunchii pământului”⁹⁴.

Cam aceasta ar fi evoluția gândirii locotenentului român; după cum s-a putut observa, am insistat asupra perioadei începând de la împrejurările arestării lui și până la spânzurare. Acum ne punem întrebarea dacă nu avem, ca și în cazul lui David Pop, o situație de „*sinucidere indirectă*”. Să vedem ce motive se pot găsi pentru susținerea acestei ipoteze.

1° Un prim motiv care – aparent - ar părea cel mai evident este legat de comportamentul lui Bologa, cu precădere din momentul în care părăsește biroul lui Karg și pleacă s-o vadă pe Ilona și până în momentul execuției. La prima vedere se comportă illogic, ca și cum nu l-ar interesa dacă va muri sau va trăi. Doar în câteva rânduri pare a încerca să iasă din stările sale aproape atemporale pentru a analiza cât de cât lucid situația gravă în care se află. Însă, după cum se poate ușor constata, aceste momente de luciditate sunt rapid trecătoare. În restul timpului este stăpânit de o stare de misticism accentuat, iar din punct de vedere fizic predomină stările de oboseală. Întrebarea care apare imediat este: de ce se complăce Bologa în

⁹⁴ *Ibidem*, p. 320.

acest misticism aproape exacerbat când, dacă și-ar susține apărarea, ar avea de câștigat – în cazul unei posibile achitări – rămânerea în viață alături de Ilona. Să nu uităm că, în ceea ce privește procesul său, Klapka vorbea de o porțiță de scăpare aproape sigură în cazul în care și Bologa ar fi dorit cu adevărat să trăiască. Și apoi, suntem aproape siguri că, dacă Bologa ar fi primit orice altă pedeapsă decât moartea, Ilona l-ar fi urmat pretutindeni. Privind din acest unghi lucrurile, probabil că Ilona ar fi fost pentru Apostol Bologa ceea ce este Sonia pentru Raskolnikov, dacă e să ne raportăm la celebrul roman dostoevskian Crimă și pedeapsă⁹⁵. Însă Apostol refuză rămânerea în viață alături de Ilona, chiar dacă înainte de ultima vizită a fetei el își croia planuri optimiste pentru viitor. Să nu uităm că ei fixaseră deja și unele detalii ale nunții, înainte ca Bologa să fie numit în Curtea Marțială! Și, de asemenea, chiar după comunicarea sentinței, el își mai pune problema că va fi lăsat în viață și că afară îl așteaptă Ilona.

Deci, în condițiile în care refuză practic să trăiască alături de multiubita sa logodnică și viitoare soție, nu putem să ne punem problema dacă nu avem cumva o „*sinucidere indirectă*”? În general, o mulțime de acte aparent inexplicabile din comportamentul lui Apostol ne fac să ne punem întrebarea anterioară (inclusiv faptul că n-a încercat să scape de harta militară), găsind unele posibile acțiuni sau întrelăsări corespunzătoare celor din definiția „*sinuciderii indirecte*”.

2° S• admitem c• Apostol n-ar fi dorit să-și scape viața prin declararea unei minciuni (ne referim la problema dezertării lui). Dar atunci, de ce n-a recunoscut că așa-zisa „*teorie a conspirației*” debitată de către pretor era un fals? Dacă ar fi negat existența „*complotului*” (acuzatie ce a cântărit mult, probabil, în stabilirea sentinței!), el ar fi spus adevărul deoarece nu era amestecat în nici o uneltire împreună cu cei doisprezece oameni. Iată un alt motiv apropo de „*sinuciderea indirectă*”.

3° Un alt motiv care ar pleda pentru o „*sinucidere indirectă*” ar fi, chiar dacă nu este ceva definitoriu, construcția efectivă a romanului. Dacă Liviu Rebreanu a realizat romanul căutând practic să facă o asemănare între psihologia și situația lui Svoboda de la începutul narațiunii cu psihologia și situația lui Apostol Bologa din final, atunci observăm foarte clar absența unui element care – pentru noi – este foarte important. Și anume, este de remarcat că Svoboda, când fusese prins de o patrulă într-un unghi mort, încercase să se împuște. După cum îi spune chiar Bologa lui Klapka: „Ce dovadă mai palpabilă decât încercarea de sinucidere?”⁹⁶. În schimb, Apostol

⁹⁵ F. M. Dostoevski, *Crimă și pedeapsă*, Ed. RAO, București, 1999.

⁹⁶ Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 13.

Bologa nu încearcă să se sinucidă concret, efectiv, în mod direct! Și atunci ne punem întrebarea: nu cumva, pentru a realiza relativa similitudine între cazurile Svoboda și Bologa, Rebreanu a încercat să transforme de fapt dezertarea, procesul și execuția lui Bologa într-o „*sinucidere indirectă*”? Pentru aceasta, romancierul îl creionează pe Bologa ca pe un om care refuză apărarea propusă de Klapka. O apărare care, repetăm, era de fapt „o porțiță de scăpare aproape sigură”⁹⁷. În fond, de ce Rebreanu îl face pe Bologa să nu se întoarcă spre a-și lua revolverul înainte de a încerca să treacă la români? Mai ales că Apostol afirmase de două ori mai înainte (când era pe frontul rusesc) că se va împușca dacă va fi surprins de patrulă în încercarea sa. Probabil că Rebreanu s-a gândit că, dacă Bologa s-ar fi împușcat mortal în momentul arestării lui, tensiunea dramatică a romanului ar fi scăzut simțitor (obsesia pădurii cu spânzurați nu și-ar mai fi găsit în totalitate împlinirea), iar dacă numai s-ar fi rănit, evenimentul ar fi scăzut o parte din „*mantia de taine*” care-l învăluie pe Bologa mai ales în final (comportamentul lui și-ar fi pierdut o parte din „*inexplicabil*”).

Așadar, construcția romanului s-ar fi putut realiza pe axa: sinucidere ratată (urmată de spânzurare) Svoboda – „*sinucidere indirectă*” (incluzând dezertarea, procesul și spânzurarea) Apostol Bologa. Evident, Rebreanu nu afirmă cu glas tare aceasta, dar poate că orientarea romanului său pe această structură a existat în subconștientul autorului. De fapt, a jucat oare cu adevărat vreun rol actul suicidar în subconștientul lui Liviu Rebreanu? Și dacă da, cât de important? Să nu uităm, *sunt 17 sinucideri „clare” în proza lui, dintre care 15 corespund unor personaje de primă importanță în operele respective!* Dar la aceste întrebări probabil că nu vom putea răspunde niciodată. Să nu uităm ce ne spune Niculae Gheran referindu-se la scenele spânzurării lui Svoboda și lui Bologa: „Preferințele lui Rebreanu pentru construcțiile simetrice – dovedite cu prilejul scrierii romanului *Ion* – aveau să se verifice încă o dată”⁹⁸. Or, „*sinuciderea indirectă*” a lui Bologa *ar fi realizat simetria aproape deplină a romanului!*

4° În fine, un alt motiv exterior romanului propriu-zis, dar un motiv căruia merită să-i dăm puțină atenție. Este mai mult o presupunere decât un motiv veritabil. Însuși Liviu Rebreanu recunoaște că Apostol Bologa n-are mai nimic din fratele său Emil și că tragedia lui Emil nu i-a prilejuit decât cadrul romanului și câteva personaje⁹⁹. De asemenea, după cum reiese dintr-un interviu acordat lui Felix Aderca și comentat de către Niculae Gheran,

⁹⁷ *Ibidem*, p. 297.

⁹⁸ Niculae Gheran, *op. cit.*, p. 704.

⁹⁹ Liviu Rebreanu, *Amalgam*, p. 64.

prozatorul afirma că Emil era un naționalist fără scrupule și un astfel de personaj n-ar putea să inspire decât cel mult o poezie patriotică¹⁰⁰. Mai mult, după cum afirma un bătrân din zona unde fusese spânzurat fratele lui Liviu Rebreanu, Emil încercase să fugă de trei ori și de trei ori fusese iertat. A patra oară însă n-a mai scăpat¹⁰¹. În concluzie, dacă acceptăm ideea „sinuciderii indirecte” a lui Apostol, este clar că nu putea fi Emil Rebreanu prototipul lui Apostol Bologa pentru că firea sa n-ar fi fost capabilă – în primul rând – de o atitudine ca a lui Apostol Bologa de la proces. Evident, s-ar putea găsi și alte deosebiri între Emil Rebreanu și Apostol Bologa, după cum – să recunoaștem – se pot găsi și unele asemănări. Dar între ei nu există identitate, ceea ce ideea „sinuciderii indirecte” a lui Bologa nu face decât să confirme.

Așadar, am încercat să găsim câteva argumente spre a cerceta dacă nu cumva și în cazul Apostol Bologa putem vorbi de o „sinucidere indirectă”. În continuare, ne vom strădui să prezentăm argumente în defavoarea ideii de „sinucidere indirectă”, pentru că, în cazul romanului Pădurea spânzuraților, aceste argumente există.

Pentru acesta trebuie însă să acceptăm o idee care va constitui baza noastră de pornire. Și anume: romanul psihologic Pădurea spânzuraților nu are drept fundament de construcție drama intelectualului ardelean obligat să lupte în primul război mondial alături de armatele austro-ungare împotriva României. Acest aspect reprezintă numai exteriorul, numai învelișul care camuflează (e drept, foarte strâns și intim legat de miezul narațiunii) o altă dramă, mult mai intensă: îndoiala și regăsirea credinței! Este vorba, bineînțeles, despre credința în Dumnezeu! Acest lucru îl afirmă – în esență – Ion Simuț în capitolul *Idealismul mistic* în Pădurea spânzuraților¹⁰². Din acest punct de vedere privite faptele, drama lui Apostol Bologa nu începe odată cu spânzurarea lui Svoboda, ci are rădăcini cu mult mai adânci. În copilărie el are o revelație: la terminarea unei rugăciuni în biserică, i se pare că se deschide cerul și zărește „fața lui Dumnezeu, ca o lumină de aur, orbitoare, înfricoșătoare și în același timp mîngăietoare ca o sărutare de mamă... Din strălucirea dumnezeiască însă se limpezea o privire vie, infinit de blîndă și de măreață, care parcă pătrundea în toate adîncurile și ascunzișurile...”¹⁰³. Ochii lui Apostol se umplu „de o lucire stranie,

¹⁰⁰ Niculae Gheran, *op. cit.*, p. 670.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 664.

¹⁰² Ion Simuț, *op. cit.*, p. 294-300.

¹⁰³ Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 5, p. 31.

bolnavă”¹⁰⁴. Drept urmare, „sufletul îi era atât de plin de fericire, că ar fi fost bucuros să moară atunci acolo, privind minunea dumnezeiască...”¹⁰⁵. Această întâmplare extraordinară va reprezenta punctul de plecare al evoluției psihologice a lui Apostol Bologa, formând, într-un substrat latent foarte intim, chiar tema romanului. După cum ne spune Ion Simuț, acest eveniment va trasa nu doar tema romanului în sine, ci și mijloacele metaforic-simbolice care o vor acompania, și anume este vorba despre o adevărată obsesie a luminii cerești, obsesia unui „*dincolo*” care va orienta semnele unei transcendențe locuite și despre o făgăduință a fericirii postume¹⁰⁶.

După moartea tatălui său Iosif Bologa, dezorientarea, frica, singurătatea și neliniștea se cuibăresc în sufletul lui Apostol, luând acolo locul exaltării religioase. Înstrăinarea de Dumnezeu este accentuată de evenimentele care urmează, iar războiul nu face altceva decât să pară că-l va condamna la o definitivă rătăcire¹⁰⁷. Ca și David Pop în Catastrofa, se agață de conceptul de „*datorie*”; o primă privire în adâncurile conștiinței sale are loc în urma „*întâlnirilor*” cu razele albe și orbitoare ale reflectorului rusesc. Distrugerea luminii obsedante a acestuia îi conferă posibilitatea de a redescoperi în interiorul său lumina credinței, după cum afirmă Ion Simuț¹⁰⁸.

O altă întâmplare de o însemnătate majoră în drumul regăsirii credinței este revelația pe care Apostol Bologa, aflat la Parva în concediu, o are într-o zi ploioasă. Începând din acea zi, el devine conștient că sufletul său a regăsit pe Dumnezeu! Nu este doar o iluzie, dovadă fiind faptul că el începe să se poarte ca un bun creștin, împăcându-se și, mai mult, cerând iertare persoanelor cu care se certase (notarul Alexandru Pălăgieșu, Marta Domșa). După cum am afirmat, este un moment de importanță covârșitoare în evoluția și psihologia locotenentului ardelean, care vor fi radical influențate de lumina credinței în Dumnezeu!

Lumina apare apoi în iubirea sa pentru Ilona (astfel, lumina unei raze de soare la asfințit introduce o atmosferă de vrajă în odaia în care în stau cei doi îndrăgostiți¹⁰⁹; în aceeași seară, lumina apare în luceafărul alb care i se revelează lui Bologa „ca un ochi din altă lume”¹¹⁰). De fapt, după cum ne dăm seama, metafora luminii este cea care însoțește manifestările credinței –

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 31.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 31.

¹⁰⁶ Ion Simuț, *op. cit.*, p. 296.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 296.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 297.

¹⁰⁹ Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 198.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 200.

din ce în ce mai dese – în sufletul său! În urma celei de-a doua discuții cu preotul Constantin Boteanu (căruia îi mărturisește că toată viața s-a războit cu Dumnezeu dar, cu toate acestea, el vrea să aibă credință!) Bologa dobândește acum certitudinea clară a prezenței credinței în sufletul său, credință care va dizolva în ea dragostea pentru Ilona, sentimentul național și sentimentul datoriei față de stat, după cum afirmă Ion Simuț¹¹⁰.

În acest context, ne putem explica și comportamentul lui Apostol Bologa din cartea a patra a romanului. Bologa a ajuns să-L regăsească pe Dumnezeu ca singurul și adevăratul liman al existenței, invocându-L tot mai des¹¹¹. Astfel putem explica aparenta lui resemnare, cu iz mioritic, din final. Iată cum poate fi interpretat, de exemplu, episodul neluării revolverului: motivația lui ar putea consta în dubla ispită în care l-ar fi putut arunca posesia armei. Pe de o parte, s-a gândit că, în cazul în care va cădea prizonier, să nu încerce să se sinucidă deoarece sinuciderea este, după cum am mai precizat, un păcat greu, sinucigașul neavând posibilitatea căinței și a pocăinței. Nevrând să-L supere pe Dumnezeu, Bologa nu ia, deci, revolverul (iată și diferența față de cazul lui Svoboda, o dovadă în plus a abilității psihice extraordinare cu care Liviu Rebreanu și-a „preparat” romanul!). Pe de altă parte, Apostol s-a gândit că, fiind într-un posibil pericol, să evite să rănească sau să omoare pe vreun om (probabil din componența patrulelor), deoarece vătămarea corporală și uciderea sunt și ele păcate grele și ar fi fost pus de asemenea în situația de a-L supăra pe Dumnezeu. Așadar, „misterul neluării revolverului” se explică foarte clar dacă acceptăm transformarea spirituală profundă suferită de Apostol. După cum spune Ion Simuț, sufletul lui Bologa obține împăcarea doar atunci când regăsește credința¹¹².

Este cu totul evident că, odată ce acceptăm transformarea ofițerului de artilerie Apostol Bologa într-o persoană foarte apropiată de un apostol (iată și potrivirea numelui de botez cu rolul său din finalul romanului!), nu mai are rost să insistăm pe teoria „sinuciderii indirecte”! Să explicăm, dacă mai este cazul, și alte fapte ce ni s-au părut greu explicabile în comportamentul lui. De exemplu, faptul că nu și-a susținut apărarea, că n-a vrut să-l susțină pe Klapka se poate explica prin faptul că Bologa procedează ca un adevărat creștin, iertându-și dușmanii. De fapt, remarcăm și faptul că el nu aduce nici un reproș, nici o înjurătură sau batjocură călăilor

¹¹⁰ Ion Simuț, *op. cit.*, p. 298.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 298.

¹¹² *Ibidem*, p. 300.

săi din Curtea Marțială! Nici măcar pretorului! De asemenea, primește moartea ca un bun creștin, adică purtându-L pe Dumnezeu în suflet!

Să analizăm acum scena vizitei Ilonei în celula sa. Bologa descoperise, cu ajutorul preotului Boteanu, că dragostea pentru Ilona contopită în iubirea pentru Dumnezeu reprezintă accesul spre mântuire. Ion Simuț, comentând acest aspect, remarcă faptul că, datorită unei puternice iluminări interioare care este capabilă să-i redea starea de liniște și să-l transfigureze, Apostol vede prin mijlocirea Ilonei poarta deschisă către Divinitate¹¹³. Cei doi, uniți pentru scurt timp, au deja sugestia infinitului și a eternității. Probabil că, văzând-o atunci în celulă pe Ilona, Bologa are din nou revelarea făgăduinței fericirii postume, iar pentru realizarea acestei fericiri, hotarul morții este depășit lin și transfigurator¹¹⁴. Fiindu-i promisă această fericire, evident că necazurile vieții pământești nu mai contau pentru el, de aceea renunță la a-l ajuta pe Klapka în susținerea apărării. Așa ne putem explica și faptul că, în drumul spre locul execuției n-a mai întors capul să încerce s-o vadă pe Ilona, al cărui plâns i se părea că-l recunoaște. Probabil că el avea deja în minte imaginea Ilonei transfigurată în contextul fericirii postume care va urma și n-a mai dorit să vadă o față omenească plânsă, care poate că l-ar fi zdruncinat!

Ion Simuț remarcă și în acest roman teza iubirii nețârmurite reprezentând o soluție a fericirii¹¹⁵ și observă, ca o metaforă obsedantă, iubirea în suflet figurată ca o punte prin care „poți trece pragul morții”¹¹⁶. Apostol Bologa mai afirmă despre iubire că „ea stăpânește și dincolo, pretutindeni, în toate lumile existente și inexistente...”¹¹⁷.

Fie-ne permis să ne amintim, discutând situația și revelațiile lui Apostol în celulă, narațiunea Incognito la Buchenwald... de Mircea Eliade¹¹⁸. După cum afirmă Eugen Simion¹¹⁹, sensul spectacolului improvizat de un grup de tineri condus de Ieronim Thanase este de a arăta faptul că libertatea este doar interioară și se ascunde în orice act uman. În cazul lui

¹¹³ *Ibidem*, p. 360.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 296.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 360.

¹¹⁶ Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 298.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 298.

¹¹⁸ Mircea Eliade, *Integrala prozei fantastice*, vol. 2, *Pe strada Mântuleasa*, Ed. Moldova, Iași, 1995, p. 295-318.

¹¹⁹ Eugen Simion, *Postfață*. În Mircea Eliade, *Integrala prozei fantastice*, vol. III, *La umbra unui crin*, Ed. Moldova, Iași, 1995, p. 342.

Bologa, libertatea lui interioară iese la suprafață și în celulă, ea fiind dobândită prin puterea credinței!

În aceste circumstanțe, actul morții lui Apostol se va reduce la un banal ritual de trecere înspre lumina cerească! „Privirile însă îi zburau, nerăbdătoare, spre strălucirea cerească”,¹²⁰.

Nu susținem ipoteza unei „*sinucideri indirecte*” în cazul lui Apostol Bologa, deoarece avem o explicație foarte bună a atitudinii manifestate de locotenentul român de-a lungul romanului și, îndeosebi, pentru comportamentului lui din cartea a patra. Ținând cont de transformarea spirituală și regăsirea credinței, aparenta resemnare a lui din finalul romanului devine mai ușor de înțeles.

Să vedem însă cum comentează criticul Eugen Lovinescu partea finală a narațiunii: „La Făget e invitat să ție locul unui ofițer bolnav de la Curtea marțială, ce avea să judece pe 12 ardeleni. Oricît se zbate Apostol, e zadarnic. Se întoarce, deci, acasă ca într-o hipnoză; voiește să-i spună totul Ilonei; ea ghicindu-i instinctiv gândurile, se oferă singură să-l conducă peste linii; el îi fâgăduiește că o va lua, dar pleacă, orbește, nu pentru a scăpa, ci pentru a se jertfi și a fi prins. Totul se petrece fără prezența lui efectivă, fără voința lui de a se apăra, șoptind mereu ca într-un extaz „Dumnezeu”: și e, firește, condamnat și spânzurat...”¹²¹.

Iată că Eugen Lovinescu afirmă că Bologa a plecat fără gând de a scăpa, ci pentru a fi prins. Acest lucru pare să susțină teoria „*sinuciderii indirecte*”! Însă, pentru Eugen Lovinescu, „*Pădurea spânzuraților* nu pune, în realitate, cu dezvoltări și variații, decît problema intelectualului ardelean în fața războiului cu frații din regat, tratată și în nuvela Catastrofa”¹²². Așadar, în viziunea lui, nu problema de ordin religios este tema centrală a romanului!

Trebuie să amintim o lucrare pe care o găsim deosebit de interesantă, lucrare care pornește de la ideea că baza romanului este de ordin religios și care, evident, explică comportamentul lui Bologa într-o foarte frumoasă atitudine creștină. Spre deosebire de ideea „*sinuciderii indirecte*”, comentariul din acest studiu este mult mai apropiat de opinia noastră cu privire la romanul Pădurea spânzuraților. Studiul se intitulează „APOSTOL

¹²⁰ Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 320.

¹²¹ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, p. 249.

¹²² *Ibidem*, p. 246.

BOLOGA față în față cu Sf. APOSTOL PAVEL” și poartă semnătura lui Ioan Pinte¹²⁴.

În ceea ce privește legătura Apostol Bologa – Emil Rebreanu, este clar că, dacă susținem ideea falsității „*sinuciderii indirecte*”, asta nu înseamnă neapărat că Bologa l-ar reprezenta fidel pe fratele prozatorului (a se vedea motivul 4° care încerca să argumenteze „*sinuciderea indirectă*”). Cât privește motivul 3° al aceleiași argumentări (realizarea „*simetriei romanului*” prin „*sinuciderea indirectă*” a lui Bologa), este dificil să ne pronunțăm; cel puțin nu avem dovezi palpabile în acest sens.

Toate acestea fiind spuse, pare a fi evident faptul că superioritatea romanului Pădurea spânzuraților față de nuvela Catastrofa apare în primul rând datorită insuficienței prezente în Catastrofa a unui substrat mistic, a unei frământări interioare legate de sensul creștin al existenței. Într-adevăr, deși conflictul cu privire la abordarea din punct de vedere național a războiului de către românul ardelean devenit ofițer în rezervă în armata austro-ungară apare în ambele scrieri, el nu are – în nuvelă – proporțiile suportului latent și neliniștitor al unei crize mistice. În cazul lui David Pop, miezul religios al frământărilor interioare este mult mai puțin accentuat (grație nevoii de „*viață tihnită*” și scopului îndeplinirii „*datoriei*”) decât în cazul lui Apostol Bologa (la care se poate vorbi de o *adevărată criză mistică*). De altfel, Ion Simuț considera Pădurea spânzuraților ca fiind cel mai important roman religios din literatura română¹²⁵, iar Niculae Gheran afirma pe bună dreptate despre același roman: „Fără îndoială, numai o carte mare poate stîrni atîta mișcare în jurul ei, poate fertiliza într-o asemenea măsură imaginația cititorilor”¹²⁶.

Dacă afirmăm aceste aspecte, nu înseamnă că dorim să marginalizăm nuvela Catastrofa, altfel o nuvelă psihologică remarcabilă. Vrem doar să remarcăm diferențele pe plan psihologic între un om în cazul căruia se poate vorbi destul de îndreptățit de „*sinucidere indirectă*” (este vorba de David Pop) și altul (în speță Apostol Bologa) în cazul căruia se pot găsi suficiente și solide argumente care să ne facă să nu optăm pentru un caz de „*sinucidere indirectă*”. În fond, sufletul lui Apostol Bologa va rămâne, în final, o mare taină¹²⁷.

¹²⁴ Ioan Pinte, „*APOSTOL BOLOGA față în față cu Sf. APOSTOL PAVEL*”. În: Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, *Studii și cercetări etnoculturale*, vol IV-V, Ed. „George Coșbuc”, Bistrița, 2000, p. 87-89.

¹²⁵ Ion Simuț, *op. cit.*, p. 295.

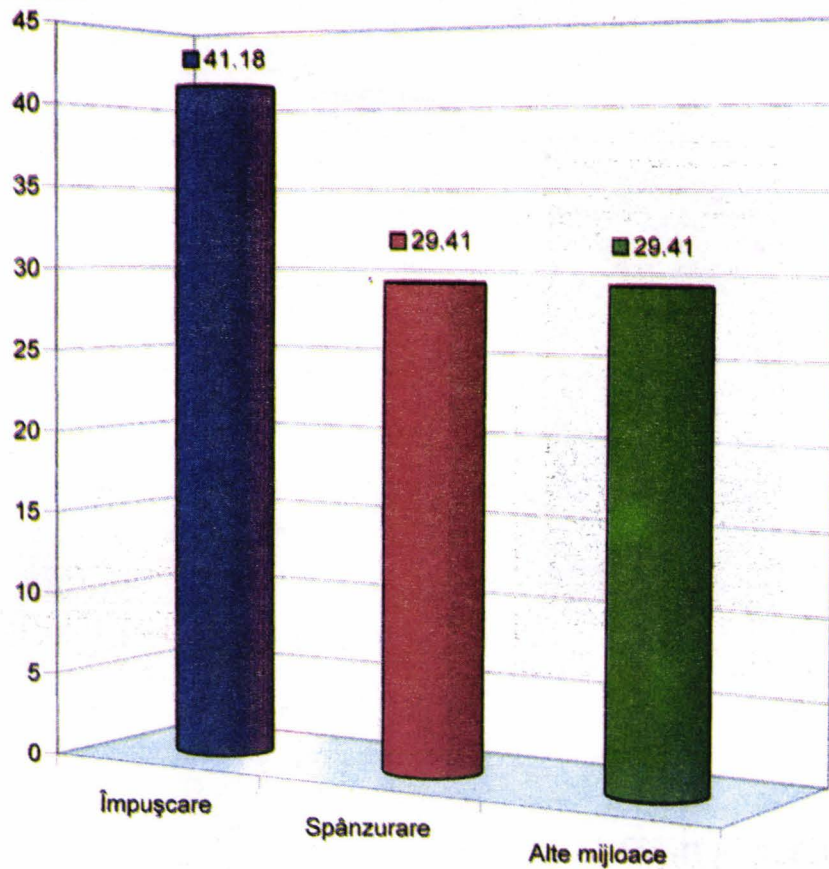
¹²⁶ Niculae Gheran, *op. cit.*, p. 664.

¹²⁷ Ion Simuț, *op. cit.*, p. 317.

Ca o concluzie a lucrării de față, vom observa că Liviu Rebreanu a creat un mare număr de personaje care nu sunt capabile să-și rezolve diversele probleme majore întâlnite decât apelând la acest incontestabil păcat de moarte și de neiertat din punct de vedere religios, și anume actul suicidal. Însă, dincolo de acest aspect, nu putem decât să remarcăm o dată în plus extraordinara capacitate de care dă dovadă marele nostru prozator de a se apleca cu finețe asupra unora dintre cele mai profunde, mai intime și, uneori, mai tenebroase adâncimi ale sufletului uman.

Planșa a - reprezentare 3D

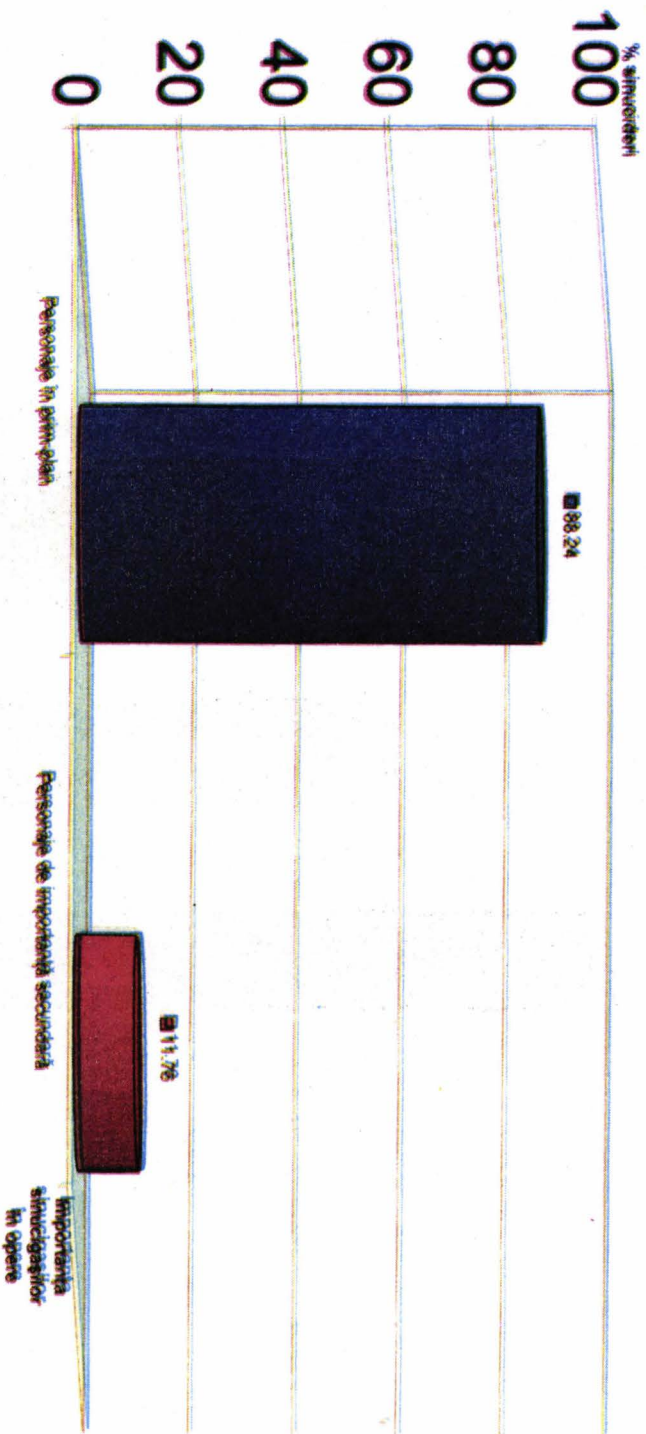
% sinucideri

Mod de sinucidere

■ Împușcare ■ Spânzurare ■ Alte mijloace

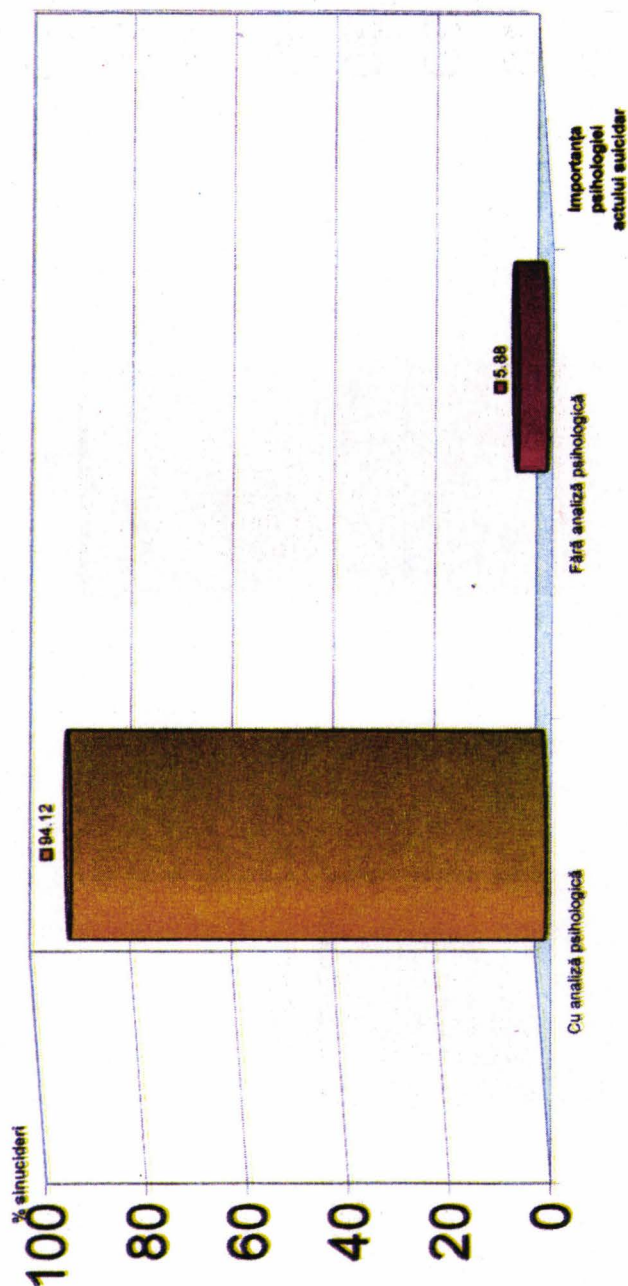
Planșa b - reprezentare 3D

■ Personaje în prim-plan

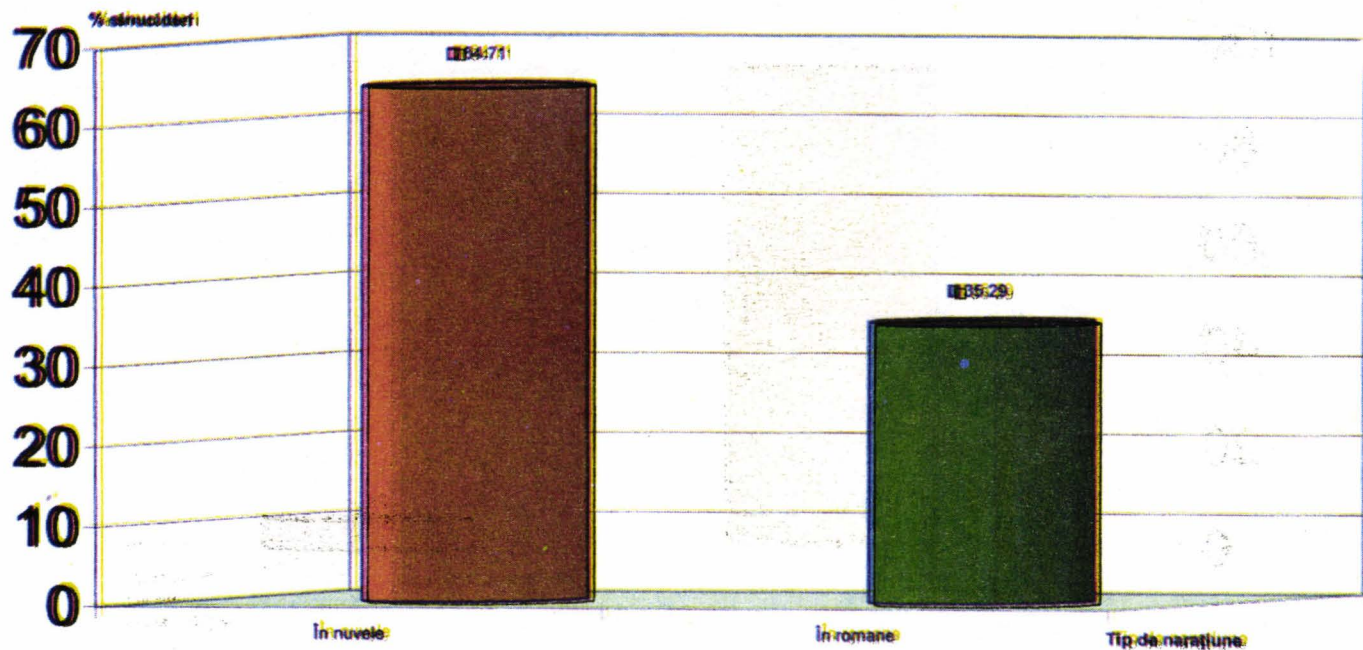
■ Personaje de importanță secundară

Planşa c - reprezentare 3D

■ Cu analiză psihologică ■ Fără analiză psihologică

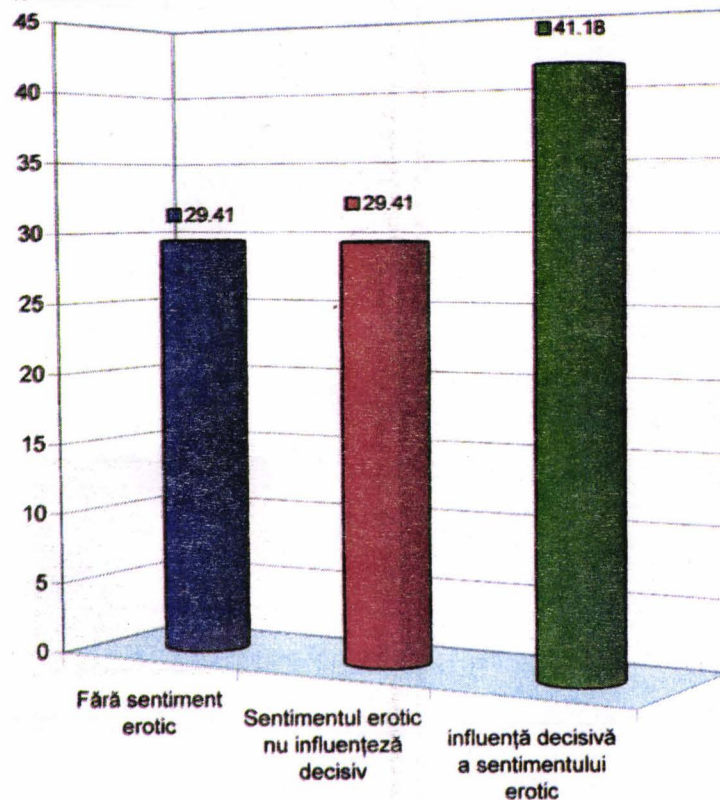
Planşa de reprezentare 3D

■ În nuvele ■ În romane

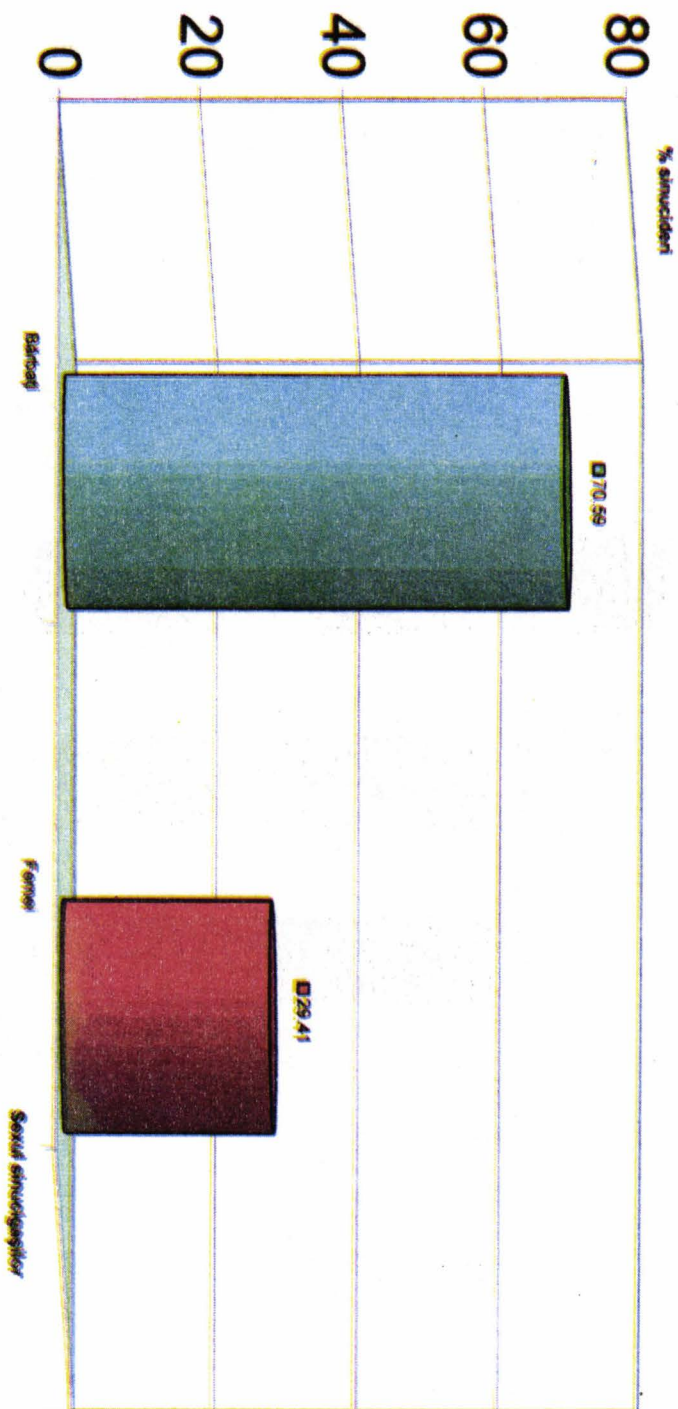
Planșa e - reprezentare 3D

% sinucideri

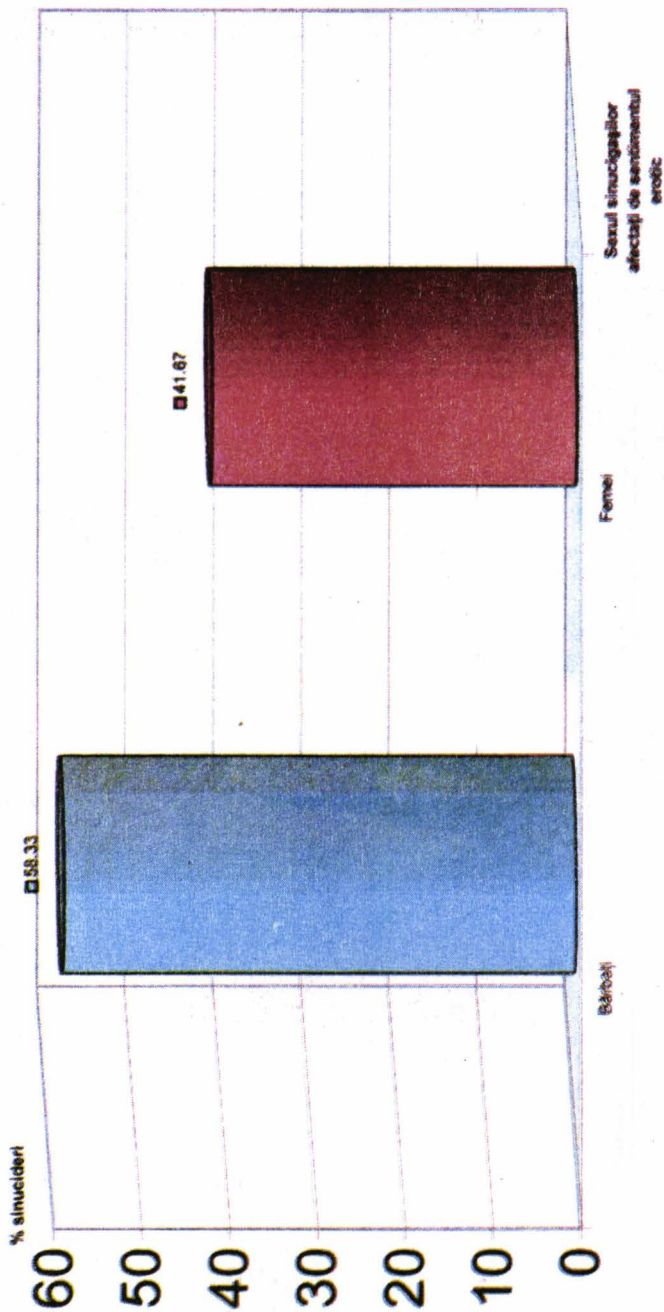
Influență
sentimentului
erotic

Planşa f - reprezentare 3D

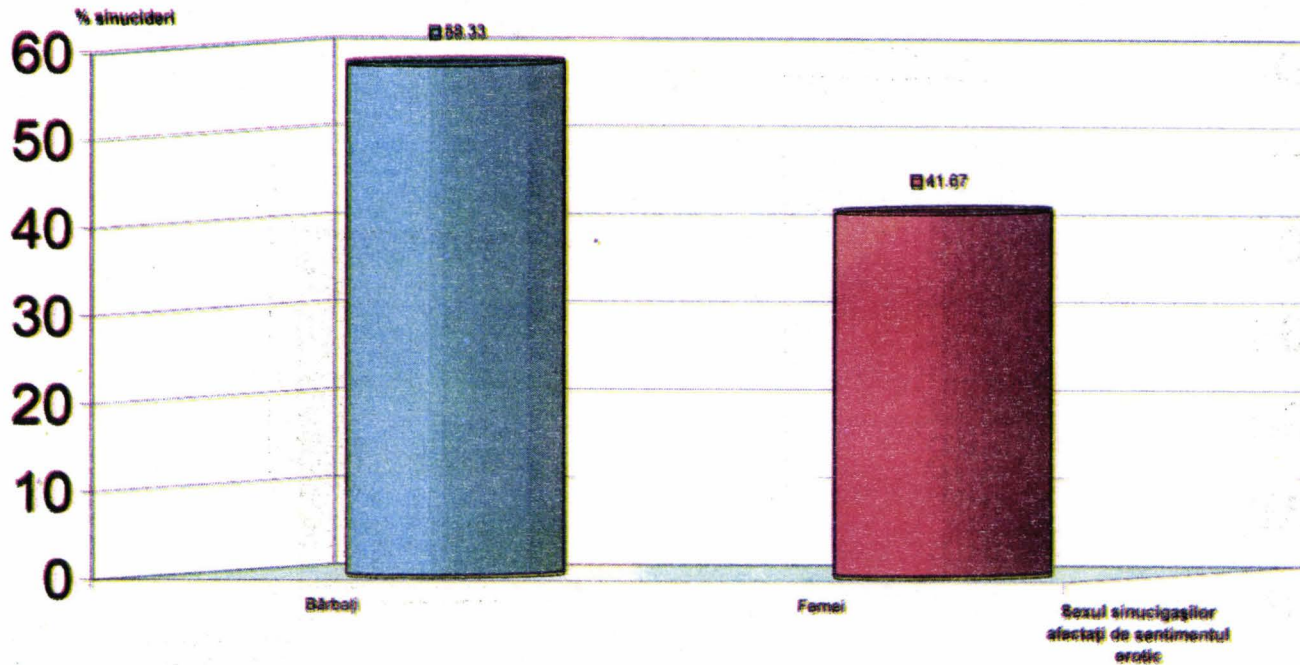
■ Bărbați ■ Femei

Planșa f₁ - reprezentare 3D

■ Bărbați ■ Femei

Plana f1 - reprezentare 3D

■ Bărbați ■ Femei

IV. ETNOGRAFICA

ȘIEUȚ – LEAGĂN DE AMINTIRI*

Col. rez. Albin Marcu-București

Zbor mereu cu gândurile purtat de dragi aduceri aminte legate de locurile și oamenii în mijlocul cărora toți ai mei s-au bucurat de venirea mea pe lume, legându-și de copilăria mea nădejdea unei vieți mai bune.

Ajuns în ultima parte a vieții, îmi dau seama că am cunoscut multă lume, cu tot felul de preocupări, gânduri, fapte și năzuințe; dar puțini au fost aceia care să simtă ca mine, să-și arate cu dragoste obârșia, locurile și oamenii de unde-și trag izvorul vieții. Unii, din copilărie, crescuți prin târguri și orașe, n-au cunoscut niciodată, nemijlocit, viața și frumusețea satului românesc, așa că nici nu au ce să-și amintească cu drag. Alții se trag din părțile țării noastre unde natura n-a dăruit prea mult frumos; unde satul românesc e sărăcit de bogățiile sufletești ale neamului nostru; fie că puterea datinii strămoșești a fost înăbușită de amestecul străin, fie că structura locurilor, portul, obiceiurile n-au avut puterea de a înflori în sufletul omului fiorul frumosului specific românesc.

Mie unul „mi-a fost dat” să văd lumina, înțelegerea și cunoașterea legate de unul din pitoreștiile „pământuri românești”, care a ocrotit neamul în limba și datinile străvechi mai mult decât în alte părți.

*Fragmente din volumul "Șieuț-leagăn de amintiri" al colonelului în rezervă Albin Marcu, București, Editura Crater, 1997, p.8-36.

M-am născut suflet din sufletul oamenilor care au „păstorit” Munții Călimani; din crezul „păcurarilor” care, de câte ori își „suiiau” turmele de oi la munte, se închinau cu fața la Poiana Tomii, de unde le răsărea soarele dătător de viață, de bine și sănătate. Am copilarit în mijlocul acestor oameni, trăind alături de ei bucuriile și necazurile lor.

An de an, pășind pe treptele cunoașterii, înțelegerea mea, pătrunsă de datinile, portul și purtările oamenilor de la poalele Poienii Tomii, mi-a întărit convingerea că obârșia și statornicia neamului nostru pe aceste meleaguri este mult mai veche decât limba pe care o vorbesc acești oameni. Fără tăgadă că înfățișarea omului, portul și obiceiurile moștenite, arată cât de străveche este așezarea acestui neam sub Poiana Tomii și pe toate văile care se scurg din Călimani.

Această stare, așa cum am apucat-o din primii ani ai vieții mele, mi-a înrăurit toate gândurile privind obârșia mea, mi-a adus mândria că mă trag de sub Poiana Tomii, din Șieuț.

Ori pe unde am umblat, prin țară și prin alte părți, în vreme de pace sau de război, am purtat nostalgia Șieuțului, dorul după oamenii lui, la care mă gândeam de departe de multe ori cu o speranță îndoielnică de a-i mai putea revedea. Dar orișicât de departe eram printre străini, printre oameni care nu înțelegeau dorul și nostalgia mea, eu îmi visam satul meu, cu drag. În fiecare zi vedeam în gândurile mele pe toți oamenii satului în hărnicia lor de a face cât mai mult; îi auzeam vorbind pe fiecare după vocea lui, așa că mă linișteam, speram și prindeam curaj în toate.

Așa după cum n-am putut să-mi dezrădăcinez gândurile bune, pe care le-am nutrit și le cultiv încă pentru toți oamenii Șieuțului, tot așa am simțit din partea tuturor gândurile lor de bine, care se revărsau asupra mea din depărtare, dându-mi noroc și nădejdi de izbândă.

Numai sporadic s-a scris câte ceva despre așezarea și oamenii Șieuțului; de aceea, îndemnat și de trecerea neiertătoare a timpului, m-am gândit că-i bine să las în scris tot ceea ce pot să-mi mai aduc aminte, toate gândurile mele despre sat și oamenii lui, despre port și datinile lui, care, păcat că, an după an, se lasă pradă uitării.

Cele patru sate ale Șieuțului și-au înrădăcinat așezările sub Poiana Tomii, trei dintre ele pe firul Văii Șieului, iar al patrulea (Frijul) pe Pârăul Frijna, care se rostogolește în aceeași vale, ceva mai jos.

Primele trei sate prinse de vale s-au înșirat, Sebișul tocmai la izvoare, sub Poiana Tomii, iar Ruștiorul (Rusul) și Șieuțul, unul după altul, au îmbrăcat strâns valea, fără a se întinde prea mult în laturi, pentru că dealurile rezezi au strâmtorat așezarea caselor.

Munții Călimani cotesc dinspre valea Mureșului către Valea Bârgaielor tocmai deasupra Sebișului, împingându-și cu mândrie pieptul împădurit către podișul Transilvaniei prin vârful Poiana Tomii. Din creasta acestui munte (de la Comandă), pe un cer senin, poți stăpâni cu vederea tot Ardealul cuprins între Munții Rodnei, Munții Apuseni, lanțul Carpaților din partea Sibiului, închizând zările spre stânga și înapoi cu Munții Harghitei și Gurghiului.

Din Poiana Tomii coboară creasta care cumpănește și împarte apele către Mureș spre stânga, ori spre Someș în dreapta, până când se pierde în ceața albăstruie a Munților Apuseni. Tot de acolo, întors cu fața spre răsărit, cât vezi în depărtare, tot lanțul muntelui e stăpânit de pădurea de brazi spintecată doar de crestele pleșuve ale Stârniorilor și Pietrosului; pădure care prin natura ei n-a despărțit ci a legat pe oamenii de aceeași limbă și sânge în decursul mileniilor de ființă, cu toate că puteri străine i-au împărțit cu vremea; unii au fost porecliți „Ungureni” de către cei din Moldova, iar ceilalți „Mulduveni” de către cei din Ardeal.

Din vârful Poienii Tomii, dintotdeauna împădurit, se cuprinde în vale tot Șieuțul cu satele, pădurile, livezile, viile și pășunile împeștrite cu cirezi („ciurzi”) de vite și bivoli, de turme de oi și „stave” de cai, păzite prin tradiție milenară de „păstori” și „păcurari”; de oameni de baștină care nu se feresc din fața ursului ce iese des la pradă din văgăunile pădurilor.

În miez de vară, soarele Șieuțului răsare de după brădetul crestei Poienii Tomii, care-i imaginată de localnici ca un altar al naturii. Cu fața la acest altar oamenii Șieuțului s-au descoperit și s-au închinat dintotdeauna, fie după datină păgână, fie după legea creștină. Dar oricum, în Sieuț „sfântul soare” de la Poiana Tomii răsare.

Poiana Tomii, pentru șieuțeni, are o putere magică, este un simbol mistic cu rădăcini în trecutul păgân al neamului nostru. Nu numai că de după cununa de brazi apar primele raze ale dimineții, dar de acolo se vestește și iarna, care-și așează pe neașteptate și domol prima ei coroană albă pe fruntea pădurii, de multe ori chiar la început de toamnă. Tot de acolo, nori negri coboară, vara, până-n Sebiș, pentru a-și scutura poalele împovărate de ape năvalnice, ce se rostogolesc nestăvilit, rupând năpraznic stâncile în furia lor neînvingă încă de puterea omului.

Din sat, privind, Poiana Tomii e și marginea vederii spre răsărit. Mai departe, cale multă pe plaiurile Călimanilor împăduriți, până-n Valea Neagra Șarului, nu mai găsești nici o așezare. „Plaiul bătrânesc” cât și „plaiul cătunesc” pornesc din Poiana Tomii ținându-se strâns legate de creasta Călimanilor, până-n Izvorul Bucinișului cu Vârful Cerbucului, unde

stăpânirile de altădată au impus cu forța un vremelnic hotar de țară, despiciând în două trupul unitar al poporului nostru.

Turmele și cirezile Șieuțului, care ies vara la pășunat în Izvorul Bucinișului, au de „luat în piept” prima dată, cu multă sudoare, coastele piezișe și împădurite ale Poienii Tomii, ca pe creastă să se poată înșira, în lungul plaiului, cale de trei zile, până-n munții grănicerești, către răsărit, spre izvoarele Dornei și Negrei Șarului. Dacă spre răsărit stăpânește numai pădurea de brad, din care răsar din loc în loc stânci pleșuve și urme de plaiuri șerpuite ce leagă pecete de poieni cu pășuni bogate, apoi spre asfințit, crestele care se lasă din Poiana Tomii sunt golașe și numai „pe ici pe colo” sunt încununate cu păduri de fag și stejar. Aceste creste, care se resfiră ca degetele de la mână, după ce cuprind Șieuțul împodobindu-l cu frumoase coame de pădure, se pierd una câte una la gurile de vărsare ale pâraielor în

Valea Șieului. Rămâne, totuși, o singură creastă care leagă „deal cu deal” prin Câmpia Ardealului spre Dealul Feleacului până-n Munții Apuseni, împărțind apele când spre Mureș, când spre Someș, după cum cumpăna lor orânduiește scurgerea de pe vremea când uscatul s-a scuturat de apă.

În hotarul Șieuțului, de sub stâncile Poienii Tomii, izbucnesc multe ape îndrăznețe care sar spumegând peste praguri tari, presărând în urma lor bolovăniș până în fânețele Sebișului. Pe urme adânci, săpate în stâncă, se reped, întrecându-se una pe alta, apele spumegate scăpate prin crăpătura muntelui, cum sunt Izvorul Bistrii, Fântâna Armeanului, Recele, Pârăul Frijului și multe altele cu nume necunoscute. Unele din aceste ape, ademenite de mâna omului, au intrat de-a dreptul în capcanele vâltorilor, pivelor și morilor din Sebiș, pentru a spăla și îndesa țoale de lână curată, sau pentru măciniș. După ce au scăpat din cupele roților de moară, ieșind trudite din Sebiș, apele se adună, se domolesc, bolovanii lasă, din ce în ce mai mult, loc pietrișului; așa că în Ruștior și în Șieuț, cursul lor nemaivând putere de la sine și pentru alte mori care așteaptă în cale, ele au fost supuse să asculte de vrerea omului.

Pentru cele șapte mori ce se mai înșirau până nu demult pe firul văii până la ieșirea din hotarul Șieuțului, prin „leși” și stăvilare, scurgerea apei a fost îndreptată pe fâgașul unor iazuri către anumite locuri cu cădere, unde, reprezentându-se iar pe niște „scocuri” înclinate, capătă din nou putere. Dar această putere, smulsă naturii de priceperea omului, s-a dovedit dintotdeauna vremelnică, după trăinicia stăvilărilor; pentru că orice „vreme grea”, prevestită de întunecarea Poienii Tomii, mătură fără cruțare tot ce se împotrivesc frunții spumegate a apelor.

Pe întinsul Șieuțului nu s-a pomenit încă o leasă, fie din nuiiele și piatră, fie chiar din beton, care să poată ține piept puhoaielor năvalnice.

Dar, cu toată mânia naturii, dezlănțuită cel puțin o dată pe an, toate morile au dăinuit prin veacurile trecute, au „mers” până după cel de-al doilea război mondial, când, una câte una, au dispărut, ca nemaifiind de folos.

Se mai pomeniște și azi în Șieuț de moara lui Timoftei Oltean (denumită mai târziu „a lui Perjoi”), de „moara din sus” (denumită „a popii”), de „moara din sat”, de „moara Vlasii” (sau „a lui Brumă”), de „moara bisericii” și se mai poate vedea încă moara lui Ilie Pop (sau „de sub pădure”).

Astăzi n-a mai rămas „în picioare” pe Valea Șieuului decât moara lui Ilie Pop, unde harnicul Toderică (un nepot de-a lui Ilie Pop), se mai îngrijește încă de leasă, mai ademenește încă ape către vâltoare și pieptănătoarea de lână.

Cu toate că revoluția industrială a țării a produs schimbări și în folosirea apelor, torențele de munte încă nu produc și în Șieuț altă energie. Dar se pare că gospodarii satului se gândesc la refacerea iazurilor și a morilor de apă, din considerente ușor de înțeles, în folosul practic al micii gospodării țărănești cu mori de măcinat, pieptănat de lână și pive pentru țesăturile de casă, atât de mult căutate în întreaga lume.

La fel ca toți copiii de vârsta mea, în toate anotimpurile anului, mă atrăgeau pădurile satului, pe drumul cărora zburdam „cu fuga”.

Iarna „mă dam” cu sania mai aproape de sat, pe Bungar, pe Braniște ori „în Ultoi”. Tot iarna hăituiam vânatul prin toate pădurile pentru a-l aduce în bătaia puștii lui „domn învățător”, Liviu Cueșdean.

Primăvara nu era numai vremea florilor culese din pădure pentru „doamna învățătoare”, era și timpul când băieții se întreceau în a găsi cele mai ascunse cuiburi de cioară, țarcă sau uliu. Cu ouăle pestrițe, frumoscolorate, fiecare copil avea grijă să-și facă un cuib, într-un loc mai ascuns de vederea celorlalți. Vara era culesul zmeurei, fragilor, păscutul mieilor, scăldatul, cu prinsul peștilor, culesul ciupercilor, al alunelor, dar și lucrul la fân, la căpăluit (prășit) și mai ales la secerat, unde, din când în când, mai ajutam pe mama și pe mama bătrână, pentru că tata, fiind „asteluș” (tâmplar), nu lucra la câmp.

Toamna se lasă odată cu reînceperea școlii, dar aceasta nu mă scutea de culesul mălaiului sau al ghindei și al jirului din pădure. Tot acest freamăt de treabă, în care eram prins ca-ntr-un vârtej, îl îndeplineam cu multă plăcere, cuprins și eu, odată cu vârsta, de tradiția de muncă a satului. Totuși, după plecarea mea la liceul militar, a trebuit să mă desprind de bucuriile

copilăriei, de Șieuș. Numai vara mai puteam retrăi, din ce în ce mai puțin, urmele copilăriei, în leagănul amintirilor.

Așa a rămas în mintea mea vie și neștersă, icoana Șieușului, așa cum o vedeam din fiecare vârf de deal care încoronează satul.

Văzut din toate părțile, de la „Păr” (copac ce străjuiește și azi via Fătului) din „Dealul Ursului” cu „Poarta lui Ion Suci”, de pe „Braniște”, din „Hânsuri”, din „Dealul Monorului”, de pe „Hodăi”, din „Trăuaș” și „Măliniș”, din „Poiana Tomii”, de pe „Șeșul Frijului”, din „Dolina” sau din „Deal”, satul copilăriei mele mi-a rămas viu în minte și așa va rămâne pentru tot restul vieții, purtându-mă nostalgic pe aripile amintirilor.

Cu toate că de la „Păr” sau de la „Crucea lui Creța” vederea cuprinde atât Șieușul cât și celelalte sate de sub munte, Ruștiorul și „Sebișul”, putându-se desprinde clar toate casele, grădinile, drumurile și cărările; de aici privirea putând străbate și în lungul șoselei peste Dealul Monorului, oprindu-se tocmai în munții din stânga Mureșului; cu toate că de aici natura ridică în fața ochiului un pitoresc fără asemănare, toate emoțiile revederii nu au fost atât de puternice ca cele stârnite de priveliștea Șieușului, ce apărea la creastă de câte ori ajungeam în Dealul Monorului, întorcându-mă de la școală în fiecare vacanță. Numai pentru mine este de înțeles această bucurie. Pentru a ajunge la „Păr”, trebuie să urci din sat, printre vii; pe când urcând Dealul Monorului, dinspre Valea Luțului, după o absență de câteva luni de școală sau câțiva ani de război, imaginea, apărută dintr-odată, împlinea lungi așteptări; era o desfătare sufletească pe care n-o poate înțelege decât cel care a trăit-o.

Acestor emoții și imagini vreau să le dau putere de exprimare scrisă. După cincizeci de ani, vreau să arăt Șieușul așa cum îmi apărea la începutul fiecărei vacanțe, când căruța se oprea în vârful Dealului Monorului, pentru ca și caii să poată răsufla în voie câteva momente. De aici, înainte de a coborî repede în sat, cuprindeam cu privirea tot ce se vedea: satul, viile, pădurile, dealurile; toate ca-ntr-un blid mare de lut, viu colorat, pus pe masă cu busuioc pentru aghiasmă; așa-mi apărea Șieușul, cu zărilor stăvilite de jur împrejur de creste strâns legate una de alta.

Puține sate sunt atât de frumos orânduite în așezarea caselor „pe ulițe și ulicioare” cum e Șieușul.

Turnul bisericii, înalt, construit în stilul românesc al bisericilor grănicerești din secolul al XIX-lea, stăpânește cu mândrie tot satul adunat în adâncul văii, cu casele și grădinile una lângă alta, ca mărgelile înșirate în stea pe o cusătură de podoabă românească. Priveliștea e fără seamăn, însă n-ar fi atât de frumoasă, dacă vederea n-ar fi oprită, peste sat, de Dealul

Viilor cu „Părul” secular, păr pădureț care s-a prins prin vreme în vârful „Viei Fătului” ca o mărturie adusă de natură pentru un trecut necunoscut în scris.

Creasta acestui deal, „bătută” de razele soarelui tot timpul zilei, își ondulează coama ascuțită începând din „Cilii”, în două vârfuluri: la „crucea lui Creța” și la „Păr”, ca pe urmă să se lase prin via lui George Trif în „Pârâul Cofenii”. Viile, pomii roditori care îngrădesc cele trei case ale Cofănăreștilor, „Horiștea”, cingătoarea de cale ferată prinsă la canton, ca-ntr-o cataramă, toate ținute pe acest deal ce se înalță deasupra satului, apar ca un covor românesc înflorat, bătut pe un perete de casă în sărbătoare, având grinzile împănate cu ghirlande verzi împletite cu măiestrie din frunze de stejar. Cununa de stejar, însă, e mai departe, ea dă, de fapt, oricărui străin ce apare în creasta dealului Monorului o iluzie optică asupra acestui neîntrecut decor al naturii.

Nimeni nu-și poate da seama, dintr-o dată, că frumoasa pădure de stejar care încoronează dealul viilor este podoaba naturală a altei creste, din spate, mult mai înaltă, ce mărginește privirea pe mai departe, către Bistrița.

Dealul Monorului, pe care serpuiește șoseaua dinspre Reghin, este gol; totuși, rotocolul vederii peste marginile Șieuțului e îngrădit de păduri înșirate pe arcul de creste ce străjuiește satul, ca un hotar de despărțire, spre satele vecine.

Din dealul Monorului, cu fața la biserica Șieuțului, rotind privirea din dreapta către stânga, ești ațintit prima dată de Poiana Tomii. Acest munte împădurit, care ține piept soarelui de asfințit, și-a prins numele din vreme de la un oarecare Toma din Sebiș, necunoscându-se nici de când și nici pentru ce.

În stânga acestui munte se lasă creasta golașă a Mălinișului, prelungită cu Dealul Monorului, care cumpănește apele spre valea Luțului ce curge în Mureș și Valea Șieului care se îndreaptă spre Someș. În dreapta muntelui, odată cu izvoarele Șieului care despică Șesul Frijului, se desprind „Dolina” și „Dealul”, pădurea cu frumoasa ei cunună de stejari. Se poate vedea bine cum Valea Șieului își adună pâraiele în Șieuț și, după ce cotește la dreapta pătrunzând printre „Deal” și Pădurea Posmușului, se strecoară până la Beclean unde se varsă în Someșul Mare. Mai departe, spre stânga, peste Braniște și Luncuță, privirea este oprită de Dealul Ursului a cărui pădure lasă la vedere „Poarta lui Ion Suci”, minunată poiană de decor verde sau alb - după cum e anotimpul.

Peste pădurea „Hânsuri”, în adâncime și spre stânga, se desprind pădurile „Creangul” și „Făgetul Uilii”, iar în continuare, pentru închiderea

arcului, creasta se despădurește pe „Dealul Acastăilor”, apropiindu-se tot de Dealul Monorului, cu șoseaua de unde am pornit cu privirea.

Din această bogată și pitorească cunună de păduri, coboară spre locul de împreunare a apelor dealuri domoale, deschise, cu „fețe” luminate de soare și cu „dosuri” înțesate de verdeață; totul orânduit de natură, pentru ca Șieuțul să surprindă plăcut vederea tuturor celor prinși în drumeție pe aceste locuri.

În mijlocul acestui frumos dar al naturii este așezat Șieuțul, ținându-se strâns legat de ape, drumuri și cărări, aieva unui mare vas de lut, pus pe masă numai la sărbătoarea de Bobotează. Acest blid imaginar poartă de două secole, ca un mănunchi de busuioc, biserica cu cununa ei de tei; un monument ridicat prin vrerea și puterea înaintașilor români, anume pentru a se întrece în mândrie cu darnica natură a acestor locuri.

Deși satul nu-i mare - nu depășește 250 de case înșirate ca mărgелеle Pe „Ulița Curții”, „Ulița Șieului”, „Peste Vale”, „Peste Părau”, „Ulița Morților”, „După Grădini”, „Ulița Monorului” și „Pe ulicioară” - totuși este bine cunoscut în toată țara, prin oamenii lui. E vestit prin folclorul neaoș românesc -port și dansuri- care e admirat și peste hotare. Este îndrăgit de toți cei care au prins viață aici sau au trăit într-un fel sau altul alături de oamenii lui.

Șieutenii se cunosc după port și vorbă, oriunde s-ar găsi. Dacă întrebi pe unul: „Dye unye iești?”, îți răspunde cu mândrie: „Dyň Șieuț” județul Bistrița-Năsăud.

Denumirea „Șieuț” se trage de la Valea Șieului. Din Șieuț, urmând pe jos șoseaua care însoțește pe dreapta firul văii, cale de „un ceas” ajungi în comuna Șieu, mult mai mare decât Șieuțul. De la numele acestei așezări pornind, prin logica diminutivelor din limba română, s-a ajuns, ca la satul mai mic, din susul apei, să-i spună Șieuț.

În Ardeal, mai ales la poalele Munților Călimani și în Munții Apuseni, după graiul localnicilor, în mod deosebit ca semn de îndrăgire a unor nume, au străbătut prin veacuri diminutive de îndulcire a graiului. Așa, lui Ion i s-a spus „Ionuț”; lui Marcu „Mărcuț”; lui Mihai, „Mihuț”; lui Dumitru, „Mitruț”; și tot așa la Șieul cel mic, s-a pomenit a-i zice „Șieuț”.

Zadarnic, prin secolele trecute, stăpânirea austriacă, sub influența sașilor aflători pe aceste meleaguri, a tradus numele satului în Klein Schogen (Șieul Mic) și tot zadarnică a rămas și denumirea ungurească Kis-Sajo, impusă de regimul maghiar după desființarea Districtului Românesc din Năsăud (1876). Toate aceste încercări străine au rămas vremelnice, lăsând urme doar în documentele oficiale din acele timpuri,

pentru că în conștiința românilor n-au rămas nici ca amintire cel puțin. A rămas viu ceea ce a fost înrădăcinat în limba băștinașilor, nu ceea ce s-a încercat a fi însămânțat cu puterea - niște denumiri ca buruienile otrăvitoare ieșite peste voia omului în grădina verde și înflorată a limbii române.(s.n.) Nimic străin n-a prins rădăcini la izvoarele Văii Șieului, chiar dacă stricarea limbii române era silită prin legi străine.

Denumirea satului, încă de la origine, este dată de băștinașii Văii Șieului, născută odată cu limba lor, „Șieuț”. Dovada cea mai concludentă a acestei afirmații este că Serviciul cartografic al armatei austriece, după anul 1700, a înscris pe hărțile militare denumirea „Schieutz”, așa cum au găsit starea de fapt, cucerind Ardealul de sub suveranitatea turcă. Hărțile militare austriece trebuiau să respecte toponimia locală, românească, pentru teritoriile proaspăt cucerite, mai ales că războaiele austro-turce au continuat până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Odată cu întocmirea hărților administrative ale Principatului Transilvaniei, către mijlocul secolului al XVIII lea, austrieicii au rebotezat în limba germană numai localitățile, mai ales în regiunile cu întrepătrunderi săsești, dar nu și alte detalii topografice. Prin înființarea Regimentului 2 grăniceresc, în cele 44 de comune românești denumirile, limba și atitudinea românilor primesc un suflu nou, Șieuțul este cunoscut „Șieuț” în tot Imperiul Austriac, în toată Europa pe unde au călcat „cătanele negre” timp de 90 de ani de existență și lupte ai acestei unități. Conștiința românească era atât de puternică, încât în 1861, deci zece ani după desființarea Regimentului 2 grăniceresc (1851), Imperiul Austriac a înființat Districtul Românesc de Graniță ca unitate administrativă de limbă română cu sediul la Năsăud, cuprinzând, pe lângă vechile sate grănicerești și alte sate de limbă română. Deși acest „district” a fost desființat în 1876 de către noul regim „austro-ungar” legalizat în 1867, luând ființă comitatul „Besztereze-Naszod” cu capitala la Bistrița, tradiția limbii române s-a păstrat în administrație împotriva rigorii legilor maghiare.

Pentru exemplificarea acestei stări de folosire a limbii române și a denumirii satului „Șieuț” în acte oficiale, chiar după desființarea districtului, dăm în continuare un document de plată adresat de primăria comunei Șieuț lui Oltean Mitrofan la data de 16 august, 1883.

Tabel 158:

IMPUNERE DE PLĂTIRE

Domnului Oltean Mitrofan în Șieuțiu, sub Nr. casei se provóca în sensulu articolului de lege XLIV din anulu 1883 55 ca darea

restanță și repartițiile comunale cu 3 fl. 90 c. cari au fost de a se solvi încă în 15 august 1882 pre lângă încungiuurarea priețurei legale în termenu de 8 zile neconditionatu a o solvi.

Șieuțu în 16/8 1883

*Somesian
Primari*

După dualismul austro-ungar din 1867, când au luat ființă regimentele maghiare de „hovenzi”, dată după care a luat ființă și cartografia maghiară, au fost maghiarizate toate denumirile localităților din Transilvania. Așa s-a oficializat „Kis-Sajo” pentru Șieuț; „Frisz” pentru „Lunca”; „Also Sebeș”, pentru „Sebiș” și „Rusz” pentru „Ruștior” și totuși „Poiana Tomii” n-a putut fi schimbată; a rămas cu denumire românească și pe hărțile ungurești!

Dovezi scrise despre obârșia celor patru sate ale comunei Șieuț n-au ieșit la iveală decât în mod sporadic, prin scrieri nemțești și mai doveditoare numai după înființarea Regimentului 2 Grăniceresc (1761) de către împărăteasa Austriei, Maria Tereza.

Privind adânc, prin lumina obiceiurilor transmise din vremuri străvechi și păstrate cu tărie de lege și viață de către oamenii de la poalele Călimanilor, privind portul dacilor sculptat în piatra Columnei lui Traian, ascultând limba și văzând omul care vorbește această limbă, orice străin își parte da seama de când dăinuiește așezarea satelor Șieuțului la izvoarele Văii Șieului.

În acest loc, sub Poiana Tomii, s-a înfăptuit strâns legătura dintre om și pădure. Pădurea și muntele l-au apărat pe om în fața primejdiilor, dar și omul și-a apărat pădurea cu securea în mână, în fața năvălitorilor.

Pădurile de sub Poiana Tomii, apărute de dacii liberi, oamenii acestor locuri, n-au lăsat cale de pătrundere legiunilor romane; aici limba latină a cuprins graiul localnicilor numai pe calea schimbului de bunuri materiale și pe calea noii religii propovăduite prin semnul crucii.

Războaie, în această parte, nu s-au purtat nicicând; așa că oamenii locului, mai ales cei din Sebiș și Lunca, n-au fost strămutați, iar sângele și sufletul lor nu s-a amestecat cu cel al străinilor trecători pe aici.

Când era vestită vreo primejdie dinspre Mureș sau Someș, oamenii ajungeau repede în Poiana Tomii unde pădurea și natura muntelui îi adăpostea cu tot avutul, și tot de acolo puteau urmări toate mișcările prădalnice ale vrăjmașului. Totuși, împotriva dârzeniei lor în lupta pentru libertate, ei au fost siliți să se supună în fața puterii regilor unguri prin secolele al XI-lea și al XII-lea; pământurile lor au fost luate și împărțite unor înnobilați unguri sau români maghiarizați, iar ei au devenit iobagi.

În secolul al XII-lea, când sașii au fost colonizați în Transilvania, în temeiul diplomei regelui Ungariei, aceștia s-au bucurat de drepturi „crăiești”, așezările lor din jurul orașului cetate „Nosen” (Bistrița) erau libere de orice obligații față de nobilii unguri locali.

Cu timpul, ca urmare a invaziei tătarilor din secolul al XIII-lea, o parte din refugiații sași ajunși pe Valea Șieului au fost iobăgiți de către nemeșii unguri; dar, totuși, ca preț al hărniciei și îndeletnicirii lor pentru agricultură, li s-a îngăduit și posibilitatea de a arenda o parte din pământul pe care-l lucrau, îmbunătățind pe această cale situația lor materială. Unele comunități săsești au ajuns chiar să-și cumpere deziobăgirea, devenind libere, dar fără drept de proprietate; lucrau pământ în arendă.

Așa s-au pomenit sașii pe Valea Șieului, și în acest fel au pătruns și-n vatra satului Șieut.

E ușor de înțeles că românii băștinași, deși iobagi, erau potrivnici pătrunderii sașilor în mijlocul lor, pentru că ei s-au împotrivit dintotdeauna și stăpânirii ungurești, care le-a luat cu forța pământurile strămoșești. Pădurile și muntele le-au sporit „îndârjirea”, și de această dată, în fața noilor străini aduși în vatra românească. Față în față cu forța stăpânirii maghiare, care ocrotea pe noii coloniști sași, românii au fost siliți să aleagă: ori să conviețuiască cu străini în propria lor vatră de sat, ori să se mute spre munte, părăsindu-și satul pentru totdeauna.

În satul Șieut, traiul în comun al românilor cu sașii, până prin veacul al șaptesprezecelea, este documentat istoric; dovadă fiind cimitirul vechi și fundația bisericii săsești, ieșite la lumină cu ocazia săpăturilor făcute în decursul acestui secol; și totodată s-au mai păstrat urme și-n limba și portul oamenilor.

Pentru celelalte sate ale comunei, așezate la izvoarele văii, în locuri neprielnice agriculturii, amestecul românilor cu sașii nu se poate presupune, nefiind nici o urmă.

Data colonizării sașilor peste românii din satul Șieut nu se cunoaște prin documente de arhivă, dar sigur este că acest amestec s-a înfăptuit mult mai târziu decât ridicarea zidurilor cetății Bistrița și întemeierea satelor din jur, așezate pe „pământ regesc”.

Numai un presupus refugiu din fața unei invazii, poate explica căderea în iobăgie a sașilor liberi, cu drepturi excepționale acordate prin diploma de colonizare a regelui Ungariei. Se poate da crezare părerii că invaza tătarilor din 1241, prin Pasul Cârlibaba și Pasul Tihuța, care a distrus cetatea Rodna și toate așezările colonistilor sași de pe Valea Someșului și a Bârgăului, a cauzat refugiarea în masă a acestora înspre cetatea Bistrița și mai departe spre Reghin, căutând scăpare în locuri mai ferite de iureșul

mongol îndreptat spre pusta Ungariei. Valea Șieului, strâmtă și străjuită de dealuri abrupte, cu păduri greu de pătruns, pe atunci, fiind locuită de români băștinași pașnici și de omenie, a oferit adăpost fugarilor.

Evenimentul a fost binevenit pentru nobilii feudali din această parte, atât pentru faptul că refugiații le întăreau propria lor siguranță, cât și din dorința de a slăbi masa de români, cu care, binențeles, nu se înțelegeau dintotdeauna.

Sașii, având deprinderea agriculturii celei mai înaintate, adusă din apusul Europei, erau preferați de nobilii proprietari de pământ, acordând toate înlesnirile refugiaților, de la care așteptau un avânt economic atât de necesar în acele vremi de năpăstuire pentru toată Transilvania. Aceasta-i conjunctura socială care a cauzat îniobăgirea sașilor, legându-i prin lege de același pământ românesc, de care românii aveau legat sufletul și sângele strămoșilor lor.

Cu puterea armelor, românii au fost împinși de pe firul văii cu pământ mănos spre coastele împădurite, către izvoarele văii, unde locul nu era prielnic de trai pentru sași.

Românii aflători la cotul Văii Șieului (vatra satului Șieut) fie că au fost siliți prin iobăgie să ducă un trai comun cu sașii, fie că, cei mai înstăriți, care nu puteau răbda pe nou-veniții, s-au retras către Poiana Tomii întărind sau întemeind alte așezări de case, unde erau mai feriți de amestecul străin.

Totodată, românii, cunoscând plaiurile Călimanilor, n-au considerat niciodată muntele ca o stavilă așezată spre răsărit, ci, din contra, ca o punte de legătură cu frații de limbă și sânge, cu „mulduvenii” din Valea Neagra Șarului. Dacă plaiul deschidea calea românilor din satele Șieutului pentru a scăpa de silniciile ungurilor, tot plaiul oferea și calea întoarsă, spre Valea Șieului; așa că valurile de români, pe care vremurile de durere îi mânau dintr-o parte în alta, se puteau scurge fără piedici de luat în seamă, din partea străinilor temători prin munte și pădure. Conviețuirea dintre români și sași în vatra Șieutului a dăinuit secole la rând, așa cum s-a văzut până după cel de-al doilea război mondial prin Posmoș, Șieu, Domnești, Sărata și alte sate din împrejurimi. Dar dacă în aceste comune traiul oamenilor, în vrajbă sau înțelegere, s-a prelungit până în zilele noastre, în Șieut, și numai în Șieut istoria a avut cu totul un alt curs. Aici raportul de viață între cele două neamuri, românii băștinași și sașii colonizați cu forța, pare că a fost numai de împăcare. Această stare a izvorât mai ales din faptul că românii erau mai mulți, și erau sprijiniți de alți români aflători sub Poiana Tomii, care erau, „și mai mulți”; mai aveau și ajutorul armat, dacă era nevoie, de la frații lor de limbă românească, din Moldova. Cu toate neînțelegerile, oamenii de o

limbă sau alta n-au fost împiedicați în practica naturală a schimburilor de orice fel, atât de la om la om cât și de la sat la sat, și mai mult, dintr-o parte în alta a munților.

Românii erau „păcurari”, „păstori” de vite, meșteri în lemn, produceau țesături de lână, coborau din munte lemne de construcție; pe când sașii erau morari, constructori, buni producători de cereale, grâu, secară, ovăz și mai târziu, de prin secolele XVI-XVII, de porumb ("mălai") și de cartofi.

Dacă la început schimbul de bunuri se făcea de la om la om, cu timpul s-a deschis și piață în zilele de sărbătoare, de unde nobilul feudal își lua drepturile lui atât de la români cât și de la sași deopotrivă.

Limba care înlesnea schimburile era limba celor mulți, a băștinașilor, pe care sașii au fost nevoiți să o învețe, pentru că altfel nu puteau trăi printre cei mulți, printre români. Viața comună a românilor cu sașii în aceeași vatră de sat a dus în mod logic la încrucișări de familie, pentru că băștinașii erau mai viguroși, mai "la ei acasă", au coplesit pe cei străini de glia lor.

Fenomenul social-istoric de dispariție a sașilor din vatra satului Șieut este confirmat de hotărârea Sinodului Evanghelic din Mediaș, prin care, la 6 iulie 1666, comunitatea săsească din Șieut a fost exmatriculată din evidența Universității Spirituale Săsești (Sächsische Geistliche Universität), drept urmare a dispariției ei. Tot prin acel document se specifică trecerea bisericii săsești și a casei parohiale în patrimoniul parohiei ortodoxe române aflate în Șieut.

Cum au dispărut sau cum au plecat sașii din Șieut nu se cunoaște prin lumina unor documente de arhivă; dar hotărârea Sinodului Evanghelic din Mediaș dovedește că a existat această comunitate săsească până în veacul al XVII-lea, când a fost lichidată.

Câteva decenii mai târziu actului arătat, după cucerirea Transilvaniei de către Imperiul Austriac, documente germane emise în jurul anului 1700 folosesc denumirea satului prin cuvântul românesc adaptat alfabetului gotic „Schieutz", ceea ce dovedește că denumirea săsească „Klein-Scongen" ori a fost uitată la acea dată, ori nici n-a fost cunoscută până atunci.

S-au întunecat multe din amintirea oamenilor de pe Valea Șieului în legătură cu împletirea traiului comun al celor două neamuri, români și sași, în vatra Șieului dar n-a fost uitat niciodată, nici de unii nici de alții, că într-adevăr așa a fost. Cum am mai arătat, documente de amănunt pentru luminarea acestui fenomen social n-au ajuns până la noi, dar pe calea orală a vorbei din bătrâni, chiar dacă aceste vorbe n-au putere de adevăr documentar, pot fi luate în seamă trei variante, care încearcă să împace necunoașterea acestui fapt istoric, astfel:

a) Românii au păstrat în amintirile lor, pătrunse prin veacuri, povestea lui Ilieș. Acest Ilieș, păstor la vitele sașilor din Șieuț, a avut un conflict sângeros cu stăpânii lui. Sașii au prins în viile lor pe fiul lui Ilieș, pe care din ură și răzbunare l-au omorât și l-au înfipt într-un par de vie, pentru a fi văzut de toți românii. Ilieș, sprijinit de toți românii, a jurat să se răzbune pentru nelegiuirea sașilor. Dimpreună cu alții, Ilieș a luat toate turmele și le-a mânăst peste munți în Moldova, de unde și-a strâns oameni înarmați, cu care s-a înapoiat și a dat foc la toate casele săsești, prădându-le tot avutul. Sașii, cu ce-au putut scăpa, au fugit peste Dealul Făgetului într-un loc mai ferit, unde au întemeiat o nouă așezare, Uila (Williau).

Așa își explică românii așezarea vecină (5 km distanță) într-un pârau prăpăstios, fără apă curgătoare, pe când Șieuțul este situat într-o vale luminoasă, cu câmpuri deschise pentru agricultură, un loc dintre cele mai pitorești ale Transilvaniei - situație rar întâlnită pentru români în zonele de amestec cu alte nații pe teritoriul Ardealului.

Dacă este vreun sâmbure de adevăr în această faptă de răzbunare a lui Ilieș, care a prins aripi de tradiție în rândul românilor, atunci nu se poate da crezare acestei isprăvi decât pe timpul lui Petru Rareș, domnul Moldovei, care în anii 1529-1530 a stăpânit și cetatea Bistriței cu toate satele din împrejurimi. Numai el, domnul Moldovei, ar fi putut sprijini pe români, cu armele, în această răfuială limitată la satul Șieuț. În alte condiții istorice, oricât de slabă ar fi fost autoritatea coloniștilor sau a nobilului de pe Valea Șieului, nu se poate da crezare unui asemenea act de răzbunare în favoarea românilor.

b) O a doua variantă, răspândită în rândul sașilor, pare mai aproape de adevăr; anume că românii, mult mai numeroși, i-au copleșit pe sașii din Șieuț, și ca urmare aceștia și-au căutat scăparea de la o dispariție lentă și sigură în altă colonie, Satul-Nou (Neudorf), situată pe „pământ regesc”, lângă cetatea Bistrița .

Julius Orendi, fost preot evanghelic în Satul Nou pe la începutul acestui secol, și-a însușit această variantă, concepând în jurul ei nuvela istorică „Ultimii Sași din Șieuț” (*Die letzten Sachsen von Klein Schogen*), publicată în anul 1912.

Autorul acestei nuvele prezintă romanțat relațiile dintre românii și sașii din vatra Șieuțului, dar are meritul de a arăta real și convingător caracterul diferit al celor două neamuri străine unul de altul. În mod deosebit românii sunt înfățișați ca plini de omenie la prietenie, dar totodată fără cruțare la dușmănie și pentru apărarea dreptului lor în fața nedreptăților de orice fel.

c) Ultima variantă care poate fi luată în considerare, în mod temeinic, pe bază de documente, este hotărârea Imperiului Austriac de a româniza total satele de graniță. Deși granițele Imperiului către Moldova, aflată sub suveranitatea Turciei până în 1877, erau naturale, tari, sprijinite pe catena Carpaților, totuși, odată cu izbucnirea războiului de șapte ani, când armatele austriece erau angajate în centrul Europei, împărăteasa Maria Tereza a simțit nevoia de a întări mai mult această graniță. Astfel s-au luat măsuri de militarizare a unor sate situate pe granița Transilvaniei.

Regimentul 2 Grăniceresc, nou înființat la Năsăud (1761) trebuia să instruiască și să mobilizeze contingente recrutate numai dintre români. Printre cele 44 de sate românești care intrau în jurisdicția Regimentului grăniceresc se afla și Șieuțul. Potrivit patentei imperiale, toate aceste sate au fost în întregime românizate prin mutarea celor de altă limbă înspre interior. În acest fel Șieuțul a fost curățat de elemente străine și a primit în pază pe graniță trei munți: Izvorul cu vârful Cerbucului, Haita și Capul Dealului. Acești munți au fost nominalizați și ca drept la pășunat, în exclusivitate, pentru satul Șieuț.

Dacă la data când Șieuțul a primit statutul grăniceresc (1761) mai conviețuiau și sași printre români, aceștia fie că s-au românizat ori că au fost siliți prin lege să părăsească satul, mutându-se în alte localități săsești.

Dacă a fost un exod al sașilor din Șieuț în mod organizat, prin lege, atunci trebuie luată în considerare, în primul rând, această ultimă variantă, întrucât militarizarea și omogenizarea satului românesc e un fapt istoric documentat.

Indiferent cum s-a desăvârșit această românizare, instalarea unei companii de patrulare a graniței în Șieuț a dus la întărirea culturii românești, a îmbogățit tradiția românească și a îmbunătățit mult starea materială a satului. Românii grăniceri erau liberi, scăpați de lanțurile seculare ale iobăgiei, erau mândri de drepturile câștigate, luptând cu vitejie prin câmpurile de „bătaie” unde Regimentul 2 Grăniceresc a fost dus să lupte în timpul celor 90 de ani de existență.

Încă de la înființarea Districtului Grăniceresc, în secolul al XVIII-lea, a încolțit și a prins rădăcini un sambure de școală românească și în Șieuț unde s-a învățat scrierea și citirea limbii române după litere cirilice, așa cum erau pisaniile bisericesti.

Șase mori de apă adunau zilnic zeci de care venite la măcinat din toate satele din împrejurimi, unde nu erau ape curgătoare; drept urmare Șieuțul era căutat, veniturile lui l-au prosperat.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, meșterii grăniceri au adus o prețioasă contribuție la ridicarea satului prin construcția actualei biserici, care se impune și azi ca un monument de arhitectură specific comunelor grănicerești; zidul de împrejmuire a bisericii și cununa de tei din jurul ei o distinge, dând măreție locașului, spre mândria șieuțenilor.

Deși din 1851 comuna a fost demilitarizată, totuși a beneficiat, până după cel de-al doilea război mondial, de ajutoare anuale provenite din administrarea munților grănicerești, înlesnindu-se astfel material edificarea localului de școală și al cooperativei înaintea primului război mondial.

În comparație cu celelalte sate negrănicerești, Șieuțul a intrat în secolul al XX-lea pe o treaptă de bunăstare și cultură mult mai ridicată.

Din frământarea prin veacuri a Șieuțului trebuie scoasă la lumină, în primul rând, trăsătura esențială a oamenilor care au trăit și trăiesc în vatra acestui sat, și anume: puterea tradiției românești, păstrată prin limbă, obiceiuri și port. Această putere mereu crescândă, chiar prin secolele de stăpânire străină, a prins în vâltoarea vieții românești tot ce a fost străin de limba și credința băștinașilor, i-a făcut și pe venetici să simtă și să se poarte românește.

Din frământarea prin veacuri a Șieuțului trebuie scoasă la lumină, în primul rând, trăsătura esențială a oamenilor care au trăit și trăiesc în vatra acestui sat, și anume: puterea tradiției românești, păstrată prin limbă, obiceiuri și port. Această putere mereu crescândă, chiar prin secolele de stăpânire străină, a prins în vâltoarea vieții românești tot ce a fost străin de limba și credința băștinașilor, i-a făcut și pe venetici să simtă și să se poarte românește.

Din bătrâni, se povestește că neamul „Goteștilor”, alături de „Bogâldești” și „Pănțești”, ar fi cei „mai de demult” în sat. Dacă prin „Gotești” au fost porecliți, de la început, localnicii care foloseau des în salut expresia „Grüss Gott” și în rugăciune „Herr Gott”, atunci cel mai numeros neam al satului își trage obârșia de la sașii care s-au pierdut în masa copleșitoare a românilor. Pe altă cale nu poate fi explicată etimologia actualului nume de familie „Gotea”, nume pe care-l poartă și azi aproape jumătate din sat.

Trebuie că porecla „Gott-Gotea” era împământenită în Șieuț la data când autoritățile austriece, după cucerirea Transilvaniei, pe la începutul secolului al XVIII-lea, au înmatriculat întreaga populație a Principatului Transilvaniei după un nume de familie. Goteștii, după cum erau porecliți în sat, au fost înmatriculați oficial cu numele de „Gotea”, și așa au rămas.

Chiar și înfățișarea oamenilor din neamul „goteștilor” și mai ales o ramură a acestora, „Bognărești”, are trăsături puțin mai aparte față de

ceilalți; ei sunt bine legați mai înalți, mai blonzi, iar culoarea ochilor, dacă nu-i întotdeauna albastră, este verzuie.

„Boagnări” sunt porecliți cea mai întinsă ramură din neamul Goteștilor. Deși cuvântul „Boagnăr” are o rezonanță puternic săsească, în limba germană actuală nu are nici un corespondent, se poate presupune că la origine, în vechea săsească, să fi avut vreun înțeles, pe care românii și l-au însușit sub formă de poreclă.

Pe la începutul secolului nostru, își avea gospodăria, chiar lângă fostul cimitir săsesc, un om bătrân, înalt, chibzuit, „dintr-una în felul lui” după cum spuneau oamenii. Acest bătrân, cunoscut după porecla din sat „Lindăr”, ca rămășiță a vocabularului săsesc în limba Șieutului, avea și un caracter diferit, ceea ce îndreptățește presupunerea că era un descendent mai curat din linia vechilor sași ai satului.

Aceste date, privind neamul „Goteștilor” din Șieut, adevăresc destul de limpede că vechii coloniști sași din vatra Șieutului au rămas în bună parte la casele lor, neascultând de chemarea autorităților spirituale, dacă ei au plecat în secolul al XVII-lea; sau dacă, în secolul următor, au fost strămutați de autoritățile imperiale pentru românizarea și omogenizarea satului.

Se presupune, în primul caz, că hotărârea luată de o parte a sașilor localnici de a nu părăsi satul, chiar dacă această chemare avea un caracter național săsesc, a fost cauzată în mare parte de respingerea noii religii luterane, căreia ei nu puteau să-i dea de la început toată crezarea. Exemplul românilor, care n-au fost tulburați în credința lor ortodoxă de nici un curent de reformă, a fost mai convingător pentru o parte din sași decât chemarea spirituală a lui Luther propovăduită de apologeții reformiști din cetatea Bistriței (1580-1590 - cincizeci de ani mai târziu decât la Brașov).

Totodată starea materială bună a sașilor nu era nicidecum un îndem de părăsire a satului; cumpăna hotărârii nu putea fi înclinată de aventura unei strămutări. La fel, ca rezultat al conviețuirii de secole cu românii, era firesc să fi fost căsătorii mixte, care au tras și mai mult spre a rămâne neclintii în vatra unde s-au născut.

Plecând de la aceste considerente făcute asupra „Goteștilor”, celelalte nume de familie ale satului, așa cum au fost moștenite în acest secol, al XX-lea, arată limpede originea fiecărei ramuri din sat, putându-se desprinde cinci grupe mari, după cum le arată și numele:

a. Nume de familie ale băștinașilor în vatra satului, cum sunt: Gotea, Bogâldea și Pantea.

b. Nume de familie care arată locul de origine, de unde au fost strămutați în Șieut, astfel: „Dumbrăvan”, din Dumbrava; „Câmpeanu”, din Câmpia Ardealului; „Zăgrean”, din Zagra; „Someșan”, de pe valea

Someșului; „Borgovan”, de pe valea Bârgăului; „Moldovan”; „Oltean”, „Dedean”, din Deda; „Cueșdan”, din Cueșdin. (Pietriș-Mureș), „Soimușan”, din Soimuș; „Năsăudean” „Dornean” ; „Mureșan”; „Uilean”, din Uila; „Seica”, din Secuime; „Vărărean”, din Vărarea.

c. Nume de familie, după meserie sau ocupație cu care se îndeletnicea capul familiei la data înmatriculării: „Suciu” (cojocar); „Olar” „Socaci” (bucătar); „Baci” (mal marele stâinii, la oi).

d. Nume de familie înmatriculate în alte localități și păstrate în continuare și în Șieu : „Trif” , „Neagoș” și „Titieni” (din Monor), „Cira” (din Ruștior); „Puiu” și „Ivan” (din Posmuș), „Gherman” și „Hăbălău” (din Șieuț); „Marcu” (din Deda); „Todoran” (din Gledin); „Tiniș” (din Ardan).

e. Nume de familie comune în Transilvania: „Pop”; Creța” „Buta”, „Cotoc”, „Horga” „Groze”; „Rus”, „Gabor” „Andrecuț”, la care se adaugă un nume oarecum specific Șieuțului, „Bucilă” (există și în Zagra.n.n.)

Dintre numele de familie care s-au stins în decursul acestui secol, se impun aducerii aminte: „Mihăilaș”, „Gabor”, „Văcărean”; „Puica” și „Buta”.

Familia „Mihăilaș” a fost o prezență intelectuală în Șieuț, începând din secolul al XIX-lea până în anul 1932, când preotul Ioan Mihăilaș s-a stins la datoria sfântă a credinței. Mormântul acestui venerabil slujitor al altarului din timpul copilăriei mele, străjuiește zidul bisericii unde a slujit aproape 30 de ani. Tot din familia „Mihăilaș” mai era în viață, la începutul acestui veac, „doamna Legmănița”, o bătrână, văduva „Legmanului”. De la acest „legman” (Leutenant-locotenent în armata austriacă) a rămas un tablou, pictură în ulei, la care priveam mult cu atenția mea de copil fascinat de uniforma militară. „Legmanul” era un ofițer de cultură germană; a luat parte în luptele de la „Costuță” (Custoza-1866-războiul austro-italian) după care, îmbolnăvind-se, a fost pensionat, sfârșindu-și zilele în Șieuț.

Familia „Gabor” a fost, la fel, o prezență de prestigiu, descendenții ei fiind ofițeri și funcționari imperiali. Din această familie se trăgea și „domnișoara Gabor”, care a ocupat un loc de frunte în cultura Transilvaniei în prima jumătate a secolului XX .

Ea s-a născut la 4 aprilie 1881; tatăl, ofițer pensionar din Regimentul 2 Grăniceresc, s-a strămutat mai târziu în vechiul regat al României unde Ioana Gabor și-a lăcut studiile fiind licențiată în istorie și limba română. După întregirea hotarelor României, în 1919, Ioanei Gabor i s-a încredințat înființarea și conducerea primei Școli Normale de Fete din Ardeal, în Cluj.

Ca directoare a acestei școli, până în 1940 când Ardealul de Nord a căzut vremelnic sub ocupația maghiară, „Domnișoara Gabor”, după cum era cunoscută, era un exemplu de intelectual român, un viu îndemn de moralitate și energie pentru româncele care au luminat cauza națiunii de la înălțimea catedrei, în școlile românești.

Tot din familia „Gabor” a trăit, până la mijlocul acestui veac, în Șieuf, un venerabil și înțelept bătrân, „nănașul Mitrofan”- cum îi spuneam cu mult respect și devotament. El m-a iubit mult, ca pe propriul copil, bucurându-se, alături de părinții mei, de formarea și devenirea mea ca om.

*

*

*

Privind oamenii Șieuțului prin ochii copilului, așa cum am fost și eu prin anii douăzeci, înaintea plecării mele din sat, nu pot trece peste trăsătura caracteristică izvorâtă din sufletul acestor oameni: sufletul românesc de a se cunoaște îndeaproape om cu om, de a-și împărtăși bucuriile și necazurile în intimitatea lor, intimitate exprimată prin "mă!..."și "tu!...", între cei „de-o samă”, intimitate de unde pornește o năvală de „porecle” care însoțesc sau înlocuiesc, ca obișnuință, adevăratele nume ale omului din sat.

În Șieuf, satul fiind strâns în jurul bisericii, oamenii s-au cunoscut și se cunosc toți unii pe alții; zilnic se întâlnesc pe ulițe sau pe drumurile de hotar ori în pădure, vorbesc unii cu alții despre ei sau despre alții; își împart vorbe de „șagă” (glume) ori se „împroașcă” cu „ciufulituri” (vorbă de batjocură); ei exprimă în traiul lor zilnic firea deschisă a românului dintotdeauna.

Ce-i drept, e drept, șieutenii au fost „ciufelnici”; vorba de batjocură se aprindea repede în rândul sătenilor și se păstra prin moștenire de la cei bătrâni până la copii.

Cea mai mare parte din oamenii satului aveau, în afara numelui de familie din acte, un alt nume de drept, „poreclă” pe care o foloseau între ei, mai ales când se prindea vorba despre cineva care nu era de față. Oamenii se „porecleau” fie în batjocură, ca o injurie, fie pentru o mai ușoară identificare, dat fiindcă „porecla” era mai ușor de reținut decât numele din acte.

Aceste porecle erau „apucate” prin vreme și transmise pe șirul neamului, iar dacă ele se purtau de unii cu nepăsare, altora le era „ciudă”. De porecle nu se putea scăpa, pentru că erau înrădăcinate în conștiința oamenilor. Numai fetele, după măritiș, în alte case și neamuri, puteau să

prindă poreclă, a noii familii. Porecla se ținea după capul familiei și al neamului, bărbat de obicei; dar uneori și după femei, acolo unde ele erau vădane sau, oricum, purtau „clopul” în casă.

Oamenii mai de văză, mai respectați, nu aveau porecle batjocoritoare, denumirea lor cobora prin filiație, amintind chiar de strămoși, așa cum au fost: „Albinul lui Ionu lui Toaderea Firii”; „George al lui Georgică”; „Onul Creții”; „Ilie al lui Groză”; „Ionul Irinii”; „Zaharia Rujii”; „Mihăilă lui Ionică”; „Istrate al lui Iosip”; „Ionul lui Filimon”; „Dănila Cristinii”; „George al Cucului”; „Dumitru lui Calistrat”; „Ionul Măcinichii”; „Văsilica Boanei Uliului”. Deși unora li se spunea pe numele adevărat, sensul identificării în vorba satului era tot ca o poreclă, astfel: „Larion Baci”; „Constantin Socaci”, „Mihăila Zăgrean”, „George Trif”, „Dănilă Trif”, „Vasile Trif”, „Dumitru Rus”, „Ilie Rus”, „Mărian Cotoc”, „Dumitru Suci”, „Toader Suci”. Alte porecle prezentau chiar numele de botez sau diminutivele acestora, astfel: „Leon”, „Ignat”, „Constantin”, „Emil”, „Zariuț” (de la Zaharie), „Antimon” (de la Artimon), „Vănuț” (de la Veniamin), „Silea” (de la Vasile), „Anchidin” (de la Anchidim), „Limpie” (de la Olimpiu), „Sandu” (de la Alexandru), „Ofilat” (de la Teofil), „Fana” (de la Mitrofan), „Ștefu” (de la Ștefan), „Vistian” (de la Sebastian), „Vian” (de la Octavian), „Gicu” (de la George), „Boana” (de la Ioana), „Petruca”, „Gorea” (de la Grigore).

Porecle după localitatea de obârșie a neamului sau partea satului unde este așezată casa familiei, astfel: „Șieuanu” (venit din Șieu); „Posmoșanu” (venit din Posmuș); „Monoranu” (venit din Monor); „Bârleanu” (venit din Bârla); „Sântioneanca” (venită din Sântioana); „Cofânari” (casa așezată pe dealul. Cofăanii); „Hodăianu” (casa așezată pe Hodăi); „Zăvoianu” (casa așezată pe malul apei).

Porecle de batjocură, izvorâte din anumite trăsături fizice ridicole ale omului, astfel: „Mucăla”, „Bucăla”, „Răgușitu”, „Cotonogu”, „Pișu”, „Cacalone”, „Pulău”, „Coiu”, „Pizdelea”, „Roșu”, „Brezu”, „Repezuș”.

Porecle atribuite femeilor: „Ruja”, „Boană”, „Ivănoaie”, „Maiorița”, „Legmănița”, „Emiluța”.

Porecle după nume de animale și păsări: „Bodor” (nume de bou); „Buha”, „Ursu”, „Uliu”, „Râma”, „Mătu”, „Ciocârlanu”, „Cucu”, „Vieru”.

Porecle după numele propriu sau de familie: „Albin”, „Toderica”, „Iulian”, „Mărculescu”, „Murășanu”, „Brumă”, „Horga”.

Porecle după ocupația celor în viață sau a ascendenților: „Fătu”, „Diacul”, „Lăptariul”, „Suștăru”, „Bragadirul”, „Doctorul”, „Popa”, „Dascălul”, „Groful” (de la Graf-primar).

La toate aceste porecle se mai adaugă multe altele care n-au deslușire etimologică cum sunt: „Belei”, „Ciore”, „Zghe”, „Tinda”, „Otăluc”, „Boazga”, „Băbăoi”, „Buțu”, „Lișca”, „Cioplea”, „Dâma”, „Băbuța”, „Bozgău”, „Viteaz”, „Ciliga”, „Babecu”, „Cernea”, „Ciciu”, „Pal”, „Tuzu”, „Poiăț”, „Muscanu”, „Hoarja”, „Nana”, „Palibuc”, „Șfebălu”, „Goga”, „Didi”, „Voarea”, „Bumbu”, „Târlea”, „Lindăr”, „Ocru”, „Ciocărei”, „Hofman”, „Ciogâga”, „Ciorloi”, „Perjoi”, „Necea”, „Huciu”, „Troamf”, „Chisil”, „Dâlma”, „Boagnăr”, „Dârleju”, „Ciudrac”, „Panțâriu”, „Buju”, „Gârlici”, „Dura”, „Lucaci”, „Tărăbonțu”, „Tirca”, „Hânda”, „Pascalău”, „Becu”, „Bengu”.

Erau „ciufelnici” șieuțenii și față de celelalte sate din jur. Astfel la cei din Șieu le spuneau „Fetișoare”; la cei din Posmuș, „Tureci” și „Coceni”; la sașii din Uila „Cionți”; la monoreni, „Secui”; iar la cei din satele de sub munte (Sebiș, Ruștior, Lunca), „Mocani”.

Toate aceste porecle dădeau mai multă putere de exprimare în vorba satului; folosirea lor era mai aproape, pe înțelesul tuturor. Dacă cineva întreba despre unii copii pe care-i vedea, dar nu-i cunoștea: „Dya cui-i băietu și copcila asta?” Nu se răspundea după numele de familie, ci după poreclă, cam astfel: „Dya lui Belei”; „Dy la Ciocărei” sau „Dya Ursului”.

FÂNTÂNA TRUȚII

Prof. Ana Filip-Tohati
Salva

O frumoasă legendă se leagă de un eveniment istoric ce s-a petrecut în comuna Salva la ultima năvălire a tătarilor, cea din anul 1717.

Întâmplarea a rămas scrisă pe marginea unei cărți de rugăciuni, de către preotul de atunci. Cartea a dispărut spre sfârșitul celui de-al doilea război mondial dar sunt mulți cei ce au văzut-o și au citit însemnarea. Chiar dacă documentul scris s-a pierdut întâmplarea s-a transmis prin viu grai de la o generație la alta fiind vie în memoria colectivă și prin faptul că locul respectiv, unde s-a petrecut întâmplarea, poartă până azi numele femeii, eroina întâmplării: Fântâna Truții.

Când au năvălit tătarii, sătenii s-au ascuns în pădurile ce acopereau toate dealurile din jurul localității, luând cu ei vitele și hainele mai bune.

Truța, o nevastă tânără, frumoasă, cu vârsta în jur de 30 de ani, avea patru copii, cel mai mare avea 7 ani iar cel mic avea 2-3 luni. Cu cei patru copii, Truța a fugit pe dealul Migii, ca să ajungă la Vârful Gropcilelor unde soțul și socrul său erau cu oile, împreună cu alți săteni, în partea de răsărit a localității.

Un tatar a zărit-o și i-a luat urma pe cărare, convins că o va ajunge sigur deoarece a văzut că un copil e în față și unul în cârcă, și nici ceilalți doi nu puteau merge prea tare.

După ce a trecut de Fântâna Marcului (unde este acum Mănăstirea „Izvorul Tămăduirii”), Truța a mai încetinit fuga. A trecut de Vârful Migii și a ajuns „Sub Codru”, la o fântână. S-a oprit să bea apă și să-și alăpteze

copilul. Ceilalți copii și-au continuat drumul – cel mărișor cărând în cârcă pe cel de 3 ani, până la stână, unde s-au alarmat toți bărbații.

Truța era sigură că nu mai este urmărită fiind deja la 4-5 km de sat. Dar, când aruncă privirea pe cărare, îl vede pe tătar, venind călare, încet. Nu mai avea timp să fugă iar până la pădure erau cam 80 m – loc deschis, cosit. S-a aruncat în bozul de deasupra fântânii.

Tătarul a sosit la fântână, a descălecat, și-a scos securea de la brâu și-a așezat-o în iarbă. În timp ce calul bea apă dintr-o băltoacă el s-a aplecat în genunchi și a băut apă. Truța a sărit fulgerător, a luat securea și l-a lovit cu putere peste gât. Tătarul a rămas mort lângă fântână. Între timp au sosit câțiva bărbați de la stână, l-au târât în pădure și l-au îngropat.

Fapta acestei femei viteze i-a uimit pe toți sătenii. Preotul a scris-o pe marginea cărții de rugăciuni, oamenii au povestit-o pe la mori, la puiă, la târguri.

Despre ea s-au făcut cântece și o frumoasă baladă. Profesorul Dionisie Piciu a auzit-o de la tatăl său care a citit-o din cartea bisericească și a povestit-o elevilor de la școală.

Am cercetat cu elevii de la cercul de istorie în anul școlar 1972-1973 pe la toți bătrânii din sat și am găsit balada și alte povestiri. O femeie bătrână de 80 de ani, Găftuța, și-a amintit și melodia dar nu cunoștea „toate vorbele”. Am completat însă textul știut de ea cu alte texte culese de la diferiți bătrâni. După forma versurilor s-ar părea că au existat mai multe variante. Iată textul cules:

1. Cântă mierița
Sus pe Măgura
Cântă sus pe spini
Spune din bătrâni.

2. Că la Salva-n satu
Tătarii-o intratu
Și tare-o prădatu
Ce-n cale-o aflu.

3. Pe Dealul Migii în sus
Truța cu pruncii s-a dus
Colo-n vârf lâng-o fântână
Truța setea își alină
Șăde pe-o pală de fân
Cu pruncușorul la sân:

4. – Nani, puîşor
Să creşti mărişor
Mama cât a trăi
Ca ochii te-a păzi
Nu te-a da în străini
Nici slugă la păgâni.

5. Când se uită pe cărare
Vede un păgân călare
Sare-n boz să se-ndosească,
Păgânul să n-o zărească,
Copilul să-şi ocrotească.

6. Dar tătarul însetat
La apă a descălecat
Şi şi-o pus securea-n iarbă
Şi s-apleacă să bea apă.
Truţa, îngrozită tare,
Din ascunzişul ei sare
Ia securea din cărare
Şi loveşte cu alean
Taie capul la duşman!

7. – Tătare, om blăstămat,
Satul tu ni la-i călcat
Şi pe oameni i-ai prădat.
Vrei să ne bei şi apa
Curată ca lacrima?
Pân-aici m-ai urmărit
Dar cu gândul n-ai gândit
Că n-ai drept să vii aici
Să ne furi copiii mici
Să ne prazi, să iei viaţa
C-aicea nu-i ţara ta!

8. Şi-a luat Truţa pruncu
Şi-a trecut încet dealu
La mutarea oilor
Din Vârful Gropcilelor

9. Beau apă drumeții
La Fântâna Truții
Mierla tot doinește
De Truța-amintește.

Până la întâmplarea din 1717 izvorul s-a numit „Fântâna de sub codru” iar după aceea s-a numit „Fântâna Truții”. Fântâna există și azi la răscrucea hotarelor dintre Salva, Coșbuc și Rebrîșoara în partea de răsărit a localității. Calea de acces cea mai directă este pe la mănăstire și încă 2 km până la Fântâna Truții. Urcușul este ușor. De la vârful dealului aflat la 100 m de fântână se vede o priveliște deosebită: satele de pe V.Sălăuței, M.Țibleș, M.Rodnei, Dealurile Suplaiului, Cetatea Ciceului, Vf. Zgăului (Zagra). În fiecare primăvară merg grupuri de elevi care curăță fântâna, așează „pășitorii”, adâncesc pârliașului care curge de la fântână. Balada a fost interpretată pe scena Căminului Cultural, la serbările școlare.

N.A. De la lelea Găftuța sunt culese: melodia și strofele 1,2,4,9, iar celelalte strofe le-am aflat de la lelea Lucreția din Ideci și de la un bătrân Morariu Ion (Gaisu), mort la vârsta de peste 90 de ani, care le-au recitat și cântat la școală „înainte de prima bătaie”.

ÎNSTRUȚATUL BOULUI LA TĂURE

Cosmina Garofița Timoce

Octavia Suci

Mihai Meșter

elevi clasa a XII-a

Colegiul Național "L.Rebreanu" Bistrița

***„Nu este alt popor să-și mistuie viața a al tău”
(Lucian Blaga)***

I. DESCRIEREA OBICEIULUI

Înstruțatul boului este un obicei agropastoral care aparține ciclului riturilor de fertilitate de primăvară-vară, asociat de obicei solstițiului. Sub numele amintit, dar și sub cele de *Împănatul boului*, *Dracii* sau *Boul ferecat*, obiceiul este atestat în Țara Hațegului, Țara Oltului, Țara Bârsei, Podișul Târnavelor, Câmpia Transilvaniei, zona Sibiului, Valea Țibleșului etc. În județul Bistrița-Năsăud obiceiul se mai păstrează în satele Tăure, Căianul Mare, Figa, Șieu-Cristur, Caila.

În Tăure, sat de deal, izolat în mijlocul triunghiului pe care-l formează principalele drumuri dintre Bistrița, Năsăud și Beclean, atestat documentar în 1693, obiceiul se practică în ziua de Rusalii. Cu o săptămână înainte se aleg doi boi care urmează a fi „împănați”, se aduc în hotarul satului (de obicei de la Zagra, sat de munte, de pe un afluent al Văii

Someșului, căci la Tăure nu mai sunt boi) și sunt lăsați să pască liber, chiar cu riscul de a face unele pagube în culturi.

În sâmbăta dinaintea Rusaliilor se constituie ceata celor patru „feciori de boi”, cărora li se adaugă patru fete, numite „druște” (precum cele din alaiul miresei, la nuntă), cu vârste cuprinse între 15 și 20 de ani. Băieții trebuie să fie „înalți ca brazii” iar fetele „frumușele, tinerele / parcă-s niște floricele” – cum menționează una din strigăturile „druștelor”. În aceeași zi, ceata merge pe câmp pentru a aduna flori și spice verzi de grâu. În dimineața duminicii de Rusalii, flăcăii din ceată aduc boii de pe câmp, îi spală în pârâul de la marginea satului și îi șesală. În timpul acesta fetele, adunate la prima casă din sat, sub îndrumarea unui bătrân priceput, împletesc cununile care urmează a fi puse în coarnele boilor. Pe un cerc de lemn, același în fiecare an, având o cruce circumscrisă, se înfășoară, începând de sus, spice de grâu și flori, atât de câmp cât și de grădină (trandafiri, bujori – numiți aici „ruje de Rusalii” – etc.) Badea George Găvrilaș este cel care, de zeci de ani, îndrumă și supraveghează împletitul cununilor. După finalizarea acestora se aduc și boii, care sunt așternuți „cu lipideu cu cipcă, covor mândru, cingeauă frumoasă și cu *petele* de tăte culorile” (G. Găvrilaș, 73 de ani).

Când boii sunt împănați, se formează alaiul: fiecare bou este preluat de doi feciori din ceată (îmbrăcați în costumul popular specific zonei); în fața boilor apar alte personaje ale alaiului: „*bgidușii*” („*ghidușii*”, în pronunție locală). Aceștia sunt feciori mascați și îmbrăcați în „*zdrențe*” (cum le spun bătrânii satului hainelor „*domnești*”, adică orășănești), având legată în jurul brâului și o curea cu clopote de oi. În spatele boilor se află druștele, îmbrăcate în costume populare, urmate de săteni și de cei veniți de prin împrejurimi (de la Bistrița, îndeosebi) să asiste la obicei. Când alaiul se pune în mișcare, *bgidușii* încep să șopăie, înaintând cu spatele, făcând gesturi ciudate și strâmbându-se, toate acestea în ritmul clopotelor, în timp ce druștele își încep cântarea: „Frunză verde de alun / Doamne-ajută-ne la drum / Că ni-i drumu' hârtopos / Boii-s înștruțați frumos / Vai de mine ce de om / Gândești c-onflorit un pom / Unde trece-on om frumos / Crește iarba-n loc pietros / Unde șade urātu' / Să usucă pământu' / Haidaȑ oameni și videȑi' / Cum ieșim noi de isteȑ' / Și viniȑi și vă uitaȑi / Cum pornim noi de-mpănaȑi / Foaie verde și-on bujor / Boii merg în pas domol / Noi mergem în urma lor / Și grâu' crește cu spor”. La fiecare poartă alaiul se oprește, iar gospodarul stropește boii cu apă, după îndemnul druștelor: „Haidaȑ oameni vă uitaȑ' / Și viniȑi și ne udaȑi”; „feciorii de boi”, în schimb, sunt cinstiȑi cu băutură. Alaiul străbate astfel întregul sat „ca să dăie Dumnezeu recoltă bună și la anu' ce vine” (Saveta Moldovan, 67 ani), în timp ce druștele își îndeamnă

partenerii: „Mână, bade, boii bine / Nu țânè ocii la mine”. În centrul satului, la monumentul dedicat eroilor, fetele se opresc la masa pregătită din timp lângă acesta și stropesc în jur cu un mănunchi de spice de grâu muiate în agheasmă, în timp ce boii, feciorii și *bgidușii* înconjoară masa de trei ori, ca la nuntă. Apoi, cununile sunt scoase de pe coarneau boilor și rămân la căminul cultural sau la monumentul din sat. Totul se încheie cu o petrecere la care participă nu numai ceata ce a dus boii, ci și alți săteni sau chiar *lăturenii* (locuitori ai satelor din preajmă, veniți anume pentru sărbătoare).

Obiceiul se practică din vremuri străvechi, originile lui pierzându-se în negura vremurilor chiar și pentru bătrânii satului: „Io-l țân minte de când eram copil, așa l-am apucat de la bătrânii noști, care-l țâneau în fiecă an” (G. Gavrilas). După mărturisirile sătenilor, în desfășurarea obiceiului s-au produs, chiar și de-a lungul segmentului de timp cunoscut lor, unele modificări, puține – de altfel. Dacă în urmă cu 30-40 de ani se ținea luna, a doua zi de Rusalii, în vechiul regim (comunist) desfășurarea lui a fost mutată duminică, luna fiind zi de lucru pentru mulți tăureni, deveniți navetiști sau chiar stabiliți la oraș. Badea George Găvrilas își amintește cum, în copilăria sa, cei care vroiau să se facă *bgiduși*, mergeau în pădure în noaptea dinspre ziua desfășurării obiceiului, pentru a aduce crengi de stejar, lungi de 6-10 m. Atunci, costumația de *bgiduș* era alcătuită din pantaloni „domnești” și o bluză; sau, în lipsa acestora, din piese mai uzate ale costumului popular: „De ne facem *bgiduși*, noi n-avem o părece de nădragi d-eștea ni, să ne facem *bgiduși*; trăbuie să merem pân Șântereag (sat vecin, la șosea- n.n.) pi la jâdani, pi la unguri, și punem crengi și frunze pe noi...Era fain atunci...Amu, câți îi vezi pă uliță, tăți is *bgiduși*, după cum is îmbrăcați” (G. Găvrilas). *Bgidușii* coborau din pădure cu crengile de stejar, împărțiți în cete, treceau prin holde, făcând zgomot asurzitor cu tălângile. Cetele de *bgiduși* veneau din direcții opuse și se întâlneau la podul din capătul satului, se băteau cu „ruzile”, după care se uneau și mergeau la boi. Proprietarul boilor dădea o masă pentru fetele și feciorii din ceată; feciorii îi făceau acestuia o zi de cosit în clacă, iar fetele împrăștiau brazdele „pentru ca boii să fie grași și frumoși în anul viitor” (Octavian Baci, 50 ani.).

Astăzi în Tăure nu mai există boi, dar aceasta nu înseamnă că se renunță la obicei, ei sunt aduși din alte sate (de obicei din Zagra) pentru a fi împănați și purtați pe ulițele satului, „că după truda lor se vede roada” (Floarea Șutea, 64 ani.).

II. SEMNIFICAȚII MITICO-MAGICE

Această datină are în centrul său boul, variantă adaptată domestic a taurului, animal dător de fecunditate și, prin extensie, de fertilitate, despre care se spune că e plăcut lui Dumnezeu și dăruit cu puterea ca „o zi în tot anul să vorbească și el ca oamenii”.(*apud* B. Petriceicu Hașdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*).Boul conotează apoi ideea de muncă și belșug, iar datina agrară consacrată acestui animal este „o sărbătoare închinată celui mai harnic gospodar din sat, muncii pașnice, hărniciei, eficienței și modestiei¹. Animalul a fost consacrat prin povestiri cu caracter mitologic, practici apotropaice și prin elogiul direct, adus în poezia populară. În satul tradițional bogăția țăranilor era măsurată în numărul de boi.

În plan mitologic boul are aceeași funcție cu un alt animal sacru, cerbul: „Cele două viețuitoare apar în aceleași contexte narative, îndeplinesc aceleași funcții și conotează sensuri mitologice aproape identice². De altfel, în colindele românești, boul este interșanjabil cu cerbul, precum în varianta din Teiuș din culegerea lui Alexiu Viciu, în care ceata de colindători este cea care îi asociază pe jupânii gazde cu soarele și luna, feciorii cu păunii, fetele cu „dalbe lebejoare”, iar boii și vacile acestora cu cerbii, respectiv ciutele: „Dar de ți-ai vedea / Dragi boiți ai lui / Ție ți-ar părea / Cerbu-i strător / Să-mi fie păscuți / Prin cei vârși de de munți / Dar de ți-ai vedea / Dragi vacile lui / Ție ți-ar părea / Ciute mohorâte / La lunci scoborâte / Să-mi fie păscute”. Mihai Coman observă, de asemenea, că “analogia nu este numai de natură descriptivă (cele două animale sunt împodobite la fel), ci și de natură funcțională (ambele sunt date în dar gazdei) și simbolică (ele întrupează puterile fecundatoare ale firii)”. Există o serie de colinde care pot fi încadrate, în tipologia Monicăi Brătulescu, între *Colindele sociale*, la tipul 13, *Cerb împodobit cu daruri*. Colindătorii, asociați adesea unor „negri-și vânători”, cer îngăduința gazdei de a vâna în grădinile ei pentru a prinde cerbul și a dăruia căsenilor podoabele lui. În culegerea lui Alexiu Viciu există cinci colinde de acest tip (XII-XVI, pp. 116-118), provenind din zone diferite (Hunedoara, Alba, Prahova), ceea ce dovedește o arie largă de răspândire a motivului. Vânătorilor le este asociat atributul „negru”, ceea ce, în astfel de contexte, semnifică legătura cu omul de dincolo, lume din care vor fi resorbite puterile fertilizatoare ce urmează a fi revărsate peste câmpurile gazdei, căci „morții și puterile lumii de dincolo guvernează bogăția și rodnicia și sunt cei care le distribuie”³; ”Ca noi să dăm / Mană câmpilor / Roadă holdelor”⁴. În variantele *Negri-și vânători* sau *Ruga*

vânătorilor din aceeași culegere, cerbul este împodobit cu flori, arme, salbe de bani sau chiar covoare și fețe de masă (ca în scenariul *Boului înstruțat*, de la Tăure): „În coarnele lui / Cunună de flori / Pe șalele lui / Arme voinicești / Pe spatele lui / Masă de mătasă / D-îndoită-n șasă” (*ibid.*, Sebeș); sau: „Pe grumazii lui / Băierel de bani / Pe spatele lui / Covor roșior / Pe șalele lui / brâu lat ferecat (*ibid.*, Agrișteu). După *Dicționarul de simboluri* al lui Jean Chevalier, cerbul simbolizează „fecunditatea, ritmul creșterii, renașterea”. De asemenea, există o zeitate galică, Cernunnos, „Reprezentând un om în vârstă, poate chel, cu urechi și coarne de cerb”⁵. În nordul Franței, la Reims, există un monument al lui Cernunnos, reprezentat ca zeu al abundenței. Aceste atât de frecvente scenarii, în care cornutele apar ca donatori prin excelență, justifică apariția și perpetuarea unei expresii precum „cornul abundenței”, prezente în mai multe limbi.

Durata, dimensiunile obiceiului și construcția alaiului amintesc sărbătorile dionisiace: „Dionysos este în legătură cu totalitatea vieții, așa cum o arată raporturile sale cu apa, și semințele, sângele sau sperma, și excesele de vitalitate ilustrate de epifaniile sale animale –taur, leu, țap”⁶. *Bgidușii* corespund descrierii literare a satirilor: „năstrușnici, cu cozi și picioare de țap (...). În sunete de flaute, de naiuri și timpane, alaiul zgomotos înaintază vesel”⁷. Zgomotul făcut de tălângile *bgidușilor*, se crede, alungă duhurile rele, sufletele morților, care ar băntui între Paști și Rusalii.

Se pare că nici lăsatul boilor să pască în voie, în preziua desfășurării obiceiului, prin culturile agricole ale satului, cu riscul de a provoca pagube, nu este lipsit de temeii ritual. Într-o colindă din Chinciuș (MȘ), un bou împodobit ritual devastează vegetația cultivată, întocmai ca în scenariul „boului înstruțat” de la Tăure: „Colo-n josu mai din josu / Este-on strat de busuiocu / Cu cărare la mijloc. / Cărarea cine-o făcè? / T•t on bou cu coarnile / Cu coarnile zugrăvite / Cu copite potcovite”⁸. Se pare că acceptarea unor pierderi este o prescripție rituală, cu rol de ofrandă. De altfel, fertilizarea, în orizont magic (subiacet celui ritual) a câmpului, presupune o anumită violență fizică, după modelul fecundării. Pe o frescă din vechiul palat de la Knossos, dezvelit de Arthur Evans, vedem cum taurul divin, emanație a mării (ca în mitul Europei răpite de Zeus, ieșit din mare ca taur), agrează cu coarnele pomul (cosmic) răsărit din mijlocul mării, dar înțelegem că o face tocmai pentru pentru a-l revigora, conform dialecticii arhaice în care distrugerea periodică e premisă a unei mai vigoroase ordini, a unei sporite forțe a vieții. Traian Herseni citează o colindă din Țara Oltului în care un „Sfânt Ion” cu chip de cerb este invitat „să sară” în înțelesul derivat, folosit în Țara Oltului (și nu numai) pentru a fecunda, more animalico, vântul, pământul, muntele, țarina și a asigura roade și sănătatea

oamenilor: „Măi Ioane, sfinte Ioane / Sai în vânt, sai în pământ / sai în vârful munților / De dă roadă codrilor / Mană albă grânelor / Sănătate tuturor”⁸.

Unul dintre primii cercetători ai fenomenului în discuție, Traian Retegan, crede că „ne găsim în fața unei rămășițe de cult a bouului”, al cărui ascendent este, cum spuneam, taurul și, mai departe, (în planul mitului și în contexte mai puțin domestice), cerbul. Cum toate aceste cornute mari erau considerate animale sacre în întreg spațiul mediteranean (și nu numai), nici geto-dacii nu puteau face excepție, lucru dovedit de scutul dac cu cap de bovidesc descoperit la Piatra Roșie sau de numeroasele figurine de lut întruchipând fie bovidee în întregime, fie doar capetele lor, unele având rozetă în frunte sau stea între coarne, reprezentări ce corespund evident bouului cu stea în frunte de pe vechea stemă a Moldovei. Nu se știe cu exactitate rolul acestui animal în mitologia dacilor, însă el făcea, cu siguranță, parte din acest ansamblu mitico-ritual meridional, cu adânci rădăcini în preistorie. Un posibil argument lingvistic al ascendenței dacice a ritualului ar putea fi faptul că, în Căianul mare, de pildă, așa-numiții (la Tăure) *bgiduși*, se numesc *moșcei* (cuvânt pe care profesorul Ion Lăpușneanu, un alt cerc etător al obiceiului, îl consideră un derivat din radicalul dacic *moș* cu sufixul *cel*, după modelul *munte-muncel*); de asemenea, ei se îmbracă cu *mazăre sălbatică* (alt termen dacic în recuzita obiceiului).

Dar posibilele rădăcini dacice ale obiceiului trebuie să fi intrat într-un proces de sincretism cu rituri de origine mithraică, aduse și practicate pe teritoriul patriei noastre de soldații romani, originari în majoritate din Orientul Apropiat. După Ana Canarache și Vasile Breban (citați de Ion Lăpușneanu), *a împăna* (termen derivat de la *pană*, sinonim în astfel de contexte cu *struț*, ambii denumind podoaba rituală) nu are, la origine, doar sensul actual de *a împodobi*, ci și acela de pregătire a victimei pentru sacrificare în cinstea zeului solar. Or, se știe că mitul central al mithraismului era tocmai sacrificarea taurului de către Mithra la cererea patronului său celest, *Sol=Soarele* (perechea divină *Sol=Mithra* fiind ea însăși rezultatul unui proces de sincretism latino-iranian). Ritualul inițiativ mithraic presupunea repetarea de către neofit a acestui sacrificiu arhetipal, sângele victimei urmând să-l scalde și să-l consacre pe sacrificatorul refugiat într-o cameră de dedesubt, așa cum amintește destul de îndeaproape un episod (cel al vânării cerbului miraculos) din basmul *Harap Alb*. Neofitul este primit apoi în societatea mithraică, moment consacrat ritual printr-un banchet în cadrul căruia toți participanții consumau din carnea taurului. Revenind la planul mitului mithraic, acesta continuă cu episodul apariției

ierburilor de leac și, în general, a vegetației folositoare din trupul și sângele taurului sacrificat: „Atunci se întâmplă ceva extraordinar. Din trupul victimei muribunde apărură toate ierburile și plantele folositoare, care acoperiră pământul cu verdeață. Din măduva spinării germină grâul, care dă hrana, și din sângele său vița de vie, care produce băutura sacră a misterelor” (Franz Cumont, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, p. 1526, apud N. Boboc).

Faptul că boul aduce, în obiceiul actual, pe frunte cununa solară a rodului, ca un ochi de lumină ce izvorăște din chiar miezul puterii generative întunecate, acvatice și chtoniene, tocmai într-un astfel de scenariu mitic și-ar putea avea justificarea.

În legende și credințele populare găsim și multiple atribute cosmogonice ale boului, căci începutul și sfârșitul lumii, echilibrul și dezechilibrul acesteia depind de puterea și răbdarea boului primordial: „Pământul îl ține un bou cu coarnele lui. Când vine dracul înaintea boului și-i cere să-i dea pământul, boul se scutură și atunci pământul se cutremură” (Candrea, cf. Tony Brill, I-1994, p. 229). O altă legendă asociază animalul cu apele primordiale și cu trecerea de la haos la Cosmos. Se spune că, la potop, Noe a chemat boul în arcă, „dar el n-a vrut. A zis că va înota singur 40 de zile. Și ar fi scăpat dar i s-au pus paserile cerului pe coarne și l-au înecat” (ibid.). Asocierea dintre bovideu și Ape apare și în cunoscutul mit al răpirii Europei de către Zeus ca taur, care iese din mare, ca și în amintita imagine de la Knossos, în care animalul amenință cu coarnele Pomul cosmic, probabil pentru a declanșa potopul în vederea refacerii și regenerării ciclului. În studiul *Înmormântare la români*, S. Fl. Marian cita un bocet din zona Năsăudului, în care Vasile, „bolnavul și jelnicul”, își așteaptă leacul de la niște „negri pogonici”, care conduc un car cu șase „boi negri”, dar aceștia îi răspund: „-Leacul tău nu l-am adus / C-o-ntrat boii pe la prânz / L-o mâncat de nu s-o prins”⁹. Negăsirea leacului înseamnă prăbușirea Pomului Vieții, biruit de stihia Apei sau de „boii negri”, asociații zoomorfi ai ei, la rândul lor prelungiri ai Boului Negru, care declanșează prin scuturare Potopul. În cântecele lirice din aceeași zonă găsim o imagine similară: „Măicuță, norocul meu / L-au băut boii-n părau / Nu știu boii l-au băut / Ori noroc eu n-am avut”¹⁰. Fie în ipostaza de plantă a norocului, fie în cea de plantă de leac, ambele sunt legate de motivul Pomului cosmic, ceea ce demonstrează că destinul omului are ca model destinul Lumii, iar concepția subiacentă a motivului căutării nemuririi e aceea că :Viața nu poate fi reparată, ci doar re-creată prin repetarea simbolică a cosmogoniei”¹¹.

„Boul înstruțat” ar putea reprezenta ipostaza rituală a divinității zoomorfe chtoniene cu rolul „de a dezlănțui apele din munte și de a păzi

izvoarele”, conform aprecierii profesorului Ion Taloș, de la Universitatea din Köln. De altfel, este des întâlnită în diverse mitologii divinitatea ipostaziată sub formă de bovideu (Boul Apis din Memphis, ipostază a lui Ptah și Osiris, Dionysos-Taurul etc.). La romani exista obiceiul de a pune craniile de bou drept contragreutate la cumpăna fântânii, având, probabil, rol apotropaic: animalul cosmogonic, stăpân al apei, o păzește și o purifică prin simpla sa prezență. În răspunsurile la chestionarul lui N. Densușianu e atestat obiceiul de a pune craniile de vite în stâlpii gardurilor „pentru a evita pagubele în vite” (Mss 4554. 209, Ciubanca, inf. Pr. Gregoriu Crăciunaș, 26 XII 1895. „Boul sfânt” sau „sur” apare și în vechile cântece de seceriș din Maieru, ceea ce dovedește migrarea motivelor între colindă și cântecele rituale agrare cu aceeași funcție fertilizatoare, probabil datorită asocierii ce se face între bou și vacă (la Figa se înstruțează o vacă) și fântână, adică între izvorul de lapte și izvorul de apă: „Coborât-a coborât / Coborât-o Boul sfânt / La fântână-n țarină / Apă-n gură și-o luat / Și țarina-n nrouat / Creșteți grâne / Până-n brâne / Și săcări / Pân' susuori / Și ovese / Până-n mese”¹². De altfel, din colinde rezultă că principalul motiv pentru care divinitatea coboară este acela de a stropi țarinile, conferindu-le fertilitate. Puterea magică este absorbită de de Dumnezeu-fertilizatorul dintr-o fântână aflată la „capătul pământului”, cap având aici înțelesul de început (a se observa că alaiul „boului înstruțat” pornește tot din capul satului): „La capătul pământului / Este-o rece fântâniță / De Dumnezeu d-oblicită (observată n.n.) / Dumnezeu s-o scoborât / Apă rece a băut / Măr de aur a mâncat / Roadă-n grăie și-a lăsat / Roadă-n grăie / Până-n brăie / Și-n scări / Până-n brățări”¹³.

Magia imitativă a stropirii-ploaie e practică în cadrul „boului înstruțat” atât de gospodarii care udă boii cu apă când trec pe la poarta lor, cât și de „druște”, când alaiul înconjoară masa din centrul satului, de trei ori, „imitând parcă dansul Isaiei din ritualurile creștine, dar și jocul ritual din timpul nunții țărănești numit „de trei ori pe după masă”¹⁴.

Interesant este faptul că ritualul începe de la o apă, unde se spală boii, purificându-se „pentru ca să fie curați, să fie anul curat, să nu ne bată Dumnezeu cu grindină și cu vremuri grele” (inf. Virgil Iorinț, 75 ani). În unele părți acesta se încheie tot la apă. Fie că sunt aruncate măștile *bgidușilor*, fie că se curăță fântâna unui gospodar.

În alte legende cosmogonice doi boi, Murgilă și Zorilă, poartă soarele pe bolta cerească. În acest sens cununile de pe capetele „boilor înstruțați” pot fi considerate simboluri solare, lucru argumentat și prin formă, rotundă la Tăure, triunghiulară la Căianu Mare, precum și prin momentul solstițial al sărbătorii.

Așadar, semnificațiile obiceiului în varianta actuală se rezumă la invocarea de ploi bogate, roadă semănăturilor, putere vindecătoare pentru oameni și alungarea ființelor ostile nevăzute.

III. DE LA RIT LA SPECTACOL FOLCLORIC

Unele manifestări din cadrul obiceiului au avut cândva semnificații magice, au pornit din dorința oamenilor de a îmbuna unele forțe ale naturii pentru a conferi roadă bogată pământului. Din conștiința tăurenilor participanți aproape au dispărut astăzi urmele de semnificație magică, puțini bătrâni mai știu pentru ce se face fiecare etapă. Interesul pentru obicei rezidă, am putea spune, din forța tradiției. Tinerii, întrebați de ce participă la această sărbătoare, răspund: „Așa a făcut tata și moșu când a fost ca mine” (inf. Dorin Chifa, 20 ani). Cu siguranță, în vechime se practicau mai multe rituri de fertilitate, în perioada dintre echinocșiul de primăvară și solstițiul de vară. Traian Gherman le amintește pe cele practicate în Transilvania: *Sângeorzul, Dracii, Bloaja, Gheorghe cel Verde*. Din chestionarul lui N. Densușianu, care furnizează informații de la sfârșitul sec. al XIX-lea, lista ar putea fi completată cu *Păpălugăra* (la Ciubanca, CJ) – unul din puținele rituri de fertilitate practicate exclusiv de băieți. Actanții erau costumați în frunze, asemenea *bgidușilor*. Există astfel posibilitatea ca aceste obiceiuri să se fi contopit, sau cele mai viguroase(spectaculoase) să le fi absorbit pe celelalte, iar forma actuală să fie rezultatul unui mai lung proces de sincretisme și suprapuneri. Certă este lunga coexistență a unor figuri rituale (reprezentări ale unor ființe mitice) atât zoomorfe cât și antropomorfe, cam cu aceleași funcții; poate doar rațiuni spectaculare (suprapuse celor magico-religioase) au determinat supraviețuirea (cel puțin în satele amintite) tocmai a celor mai vechi –cele zoo- și terimorfe (bou, draci).

Din vechiul rit agrar astăzi nu a mai rămas decât spectacolul folcloric. Cu prilejul cercetării efectuate de echipajul nostru la Tăure, în 23 iunie 2003 , am putut constata că întreaga ceată care s-a ocupat de ducerea boilor era alcătuită din bistrițeni, care aveau bunici sau rude în sat. Sătui de viața agitată din mediul urban și având nostalgia locurilor unde și-au petrecut vacanțele, sunt îndemnați să păstreze obiceiurile, dându-ne o speranță că aceasta se va face „cât a fi tineret în sat, cum o făcut și moșii noști, dacă ajută Dumnezeu” (George Gavrilaș).

Obiceiul devine mecanism de mobilizare și motivare a tuturor locuitorilor satului, căci fiecare are rolul lui bine stabilit: bărbații împletesc cununa, femeile aleg podoabele boilor și pregătesc bucatele, fetele culeg florile pentru cununi, iar băieții se ocupă de închirierea boilor din satele

învăcate și-i împodobesc. Obiceiul, pe lângă funcția integrativă, are și o funcție securizantă și una segregativă, prin faptul că e propriu comunității și legat de valorile *in-group*-ului. Adunarea periodică a comunității cu acest prilej sporește coeziunea acesteia. Fenomenul de poluare folclorică nu a ocolit nici acest obicei. Dacă în trecut măștile *bgidușilor* erau confecționate din elemente vegetale (scoarță de copac și frunze), acum aceștia poartă măști cumpărate (față de gorilă); unii au înlocuit cureaua cu clopote cu o geantă diplomat umplută cu pietre cu inscripția „Taxa Bănescu”.

Cu toate acestea „Înstruțatul boului” constituie evenimentul central al vieții satului. Tăure care, după sfârșitul petrecerii, cade în monotonia cotidiană, „ciufulită” (=saturizată) de locuitorii satelor vecine: „Vai săraca Tăure / Ce stai într-o lăture / Și biserica-ntr-un dâmb / Și eu șed în ea flămând” (inf. Ștefan Veșcari, 52 ani, Mintiu).

NOTE:

1. Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Ed. Univers, București 1976.
2. Coman, Mihai, *Mitologia populară românească*, I, Ed. Minerva, București 1986.
3. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, Ed. Univers enciclopedic, București 2000.
4. Viciu, Alexiu, *Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințe populare*. (Culegere cu a(d)notațiuni și glosar de...), Ed. Academiei Române, București 1914.
5. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, ED. Univers enciclopedic, București 2000.
6. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, ED. Univers enciclopedic, București 2000.
7. Kun, N.A., *Legende și miturile Greciei antice*, Ed. Lider, București.

8. Herseni, Traian, *Forme străvechi de cultură populară românească (Studii de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului)*, Ed. Dacia, Cluj-Mnapoca, 1977.
9. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, Ed. Univers enciclopedic, București 2000.
10. * * * *Flori alese din poezia populară, I (1967) „Poezia lirică”*. Ediție îngrijită de Ioan Șerb și prefătată de Mihai Pop. Editura pentru literatură, București.
11. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Ed. Humanitas, București, 1995.
12. Ilieșiu, Iustin, *Poezii și basme populare din Munții Rodnei, în vol. „Folclor din Transilvania”*, Editura pentru literatură, București, 1967.
13. Viciu, Alexiu, *Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințe populare. (Culegere cu a(d)notațiuni și glosar de...)*, Ed. Academiei Române, București, 1914.
14. Ghinoiu, Ioan, *Obiceiuri populare de peste an*. Dicționar, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997.

BIBLIOGRAFIE

- 1.Bartok, Bela (1968), *Melodien de rumänische Colinde (Weinachtslieder)*, Editio Musica, Budapest.
- 2.Boboc, Nicolae (1885) , *Motivul premioritic în lumea colindelor*, Ed. Facla, Timișoara.
- 3.Brădulescu, Monica (1981), *Colinda românească. The Romanian Colinda (Winter-solstice song)*, Ed. Meridiane, București.
- 4.Briil, Tony (1994), *Legendele cosmosului*, Ed. „Grai și suflet-Cultura națională”, București.
- 5.Bumb, Emilia, „Înstrușatul” sau „Împănatul” bouului, în „Zestrea(Revistă de etnologie și etnografie)” nr. 1 (6)/2000, p. 16-20.
- 6.Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant (1994), *Dicționar de simboluri*, Ed. Artemis, București.

7.Cosma, Vasile, *Înstrușatul boului*, „Zestrea(Revistă de etnologie și etnografie”) nr.1/1999, p. 6-7.

8.Eliade, Mircea, (1995), *Sacru și profanul*, Ed. Humanitas, București.

9.Eliade, Mircea, (2000), *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, Ed. univers enciclopedic, București.

10.Filip, V. Vasile, (1998), *Căutarea leacului și nenorocului în câteva texte populare din zona Năsăudului*, în „Zestrea(Revistă de etnologie și etnografie”) nr. 1/1998, p. 49-50.

11.Filip, V. Vasile, *Universul colindei românești (în perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică)*, Ed. Saeculum I.O., București.

12. * ** *Flori alese din poezia populară, I (1967) „Poezia lirică”*. Ediție îngrijită de Ioan Șerb și prefăcută de Mihai Pop. Editura pentru literatură, București.

13.Fochi, Adrian, (1967), *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea (Răspunsuri la chestionarele lui Nicolae Desușianu)*, Ed. Minerva, București.

14.Gherman, Traian, *Sângeorzul sau Bloaja. Un obicei agrar la românii din Transilvania*, în Anuarul de Folclor nr. V-VIII, p. 89-118, Cluj-Napoca.

15.Ghinoiu, Ioan, *Obiceiuri populare de peste an*. Dicționar, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997.

16. Ilieșiu, Iustin, *Poezii și basme populare din Munții Rodnei*, în vol. „*Folclor din Transilvania*”, Editura pentru literatură, București, 1967.

17.Herseni, Traian, *Forme străvechi de cultură poporană românească (Studii de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului)*, Ed. Dacia, Cluj-Mnapoca, 1977.

18.Kun, N.A., *Legende și miturile Greciei antice*, Ed. Lider, București.

19.Lăpușeanu, Ion, (1978), *Împănatul boului pe valea Someșului Mare*, în „Samus”, Dej, p.61-66.

20.Marian, Simion Florea, (2000), *Înmormântarea la români*, Ed. Saeculum I.O., București.

21.Petriciceiu, Hașdeu Bogdan, (1970), *Ethymologicum Magnum Romaniae*, Ed. Minerva, București.

22.Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Ed. Univers, București 1976.

23.Viciu, Alexiu, *Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințe populare. (Culegere cu a(d)notațiuni și glosar de...)*, Ed. Academiei Române, București, 1914.

INFORMATORI

(sat. Tăure. Jud. Bistrița-Năsăud)

Baciu Octavian - 50 ani (Tăure)
Gavrilaș George – 73 ani (Tăure)
Moldovan Saveta – 67 ani (Tăure)
Șutea Floarea - 62 ani (Tăure)
Lorinț Virgil - 75 ani (Tăure)
Veșcari Ștefan - 52 ani (Mintiu)

23 Iunie 2002. Împănatul bouului la Tăure.

**23 iunie 2002. Împănatul bouului la Tăure.
“Fecior din ceată”**

23 iunie 2002. Împănatul boului la Tăure

**23 iunie 2002. Împănatul boului la Tăure.
Rusaliile “Împletitul cununilor”**

RITUALUL NUNȚII ÎN SATUL SPERMEZEU

preot Marius Dan Drăgoi
Cluj-Napoca

Moment esențial din viața omului, ritualul nunții este marcat prin manifestări folclorice deosebite, antrenând întreaga colectivitate sătască la acest eveniment.

Ceremonialul nunții din Spermezeu era și este precedat de anumite "trepte" de evoluție a relațiilor dintre cei doi tineri.

Pe baza unei înțelegeri anterioare cu fata, băiatul merge "în pețit" la părinții acesteia, însoțit de tatăl său sau de vreo rudă apropiată, pentru a o cere în căsătorie pe aleasa inimii sale. Dacă se ajunge la o înțelegere, atunci se fixează data nunții și se numește exact zestrea miresii (pământul, animalele și hainele) pe care aceasta trebuie să le primească din partea părinților. La căsătoria copiilor de gazde, fruntași ai satului, se obișnuia a se încheia un contract scris la care să asiste preotul comunității, birăul satului sau notarul. Toate acestea nu se fixau până când tinerii, după tradiție, erau poftiți singuri afară "ca să se povestească". La reintrarea lor în casă, părinții îi întreba: "paie sau fân". "Paie" însemna neînțelegere, nepotrivire iar "Fân" dragoste, dorința de a se căsători. În urma cercetărilor din teren, mulți dintre informatori mi-au mărturisit că au fost tineri care la intrarea în casă ar fi spus: "mestecături" (paie și fân), adică o înțelegere de mijloc și alții care ar fi spus "otavă", dragoste curată și mai mult decât înțelegere, trecând astfel peste formulele stereotipe. În primul caz, binențeles că părinții lor i-au îndemnat că pe parcurs se vor înțelege și se vor iubi, iar în cel de-al doilea nu au făcut decât să se bucure pentru sentimentele lor.

Băiatului care mergea de ginere i se fixau și dânsului iugărele de loc sau animalele pe care trebuia să le primească.

MIRETEII. Primul lucru pe care îl făceau mireteii (viitorii miri) era să meargă la preot pe care să-l anunțe asupra deciziei lor, iar apoi mergeau la primărie "să-și bage zilele", adică pregătirea pentru căsătoria civilă.

De obicei, la o săptămână după ce feciorul mergea la peșit, în următoarea duminică fata mergea însoțită de părinți acasă la viitorul soț "pe vedere", adică să-și cunoască mai bine socrii, să se clarifice ceea ce s-a stabilit la peșit, inclusiv data nunții și să se înțeleagă asupra pregătirii pentru nuntă. Atât "la peșit", cât și "pe vedere", "oaspeții" erau serviți cu băutură (horincă) și mâncare (sarmale, plăcintă etc).

Până pe la mijlocul secolului al XX-lea, în Spermezeu, nunțile se făceau după Cășlegi. În perioada Cășlegilor tinerii se cunoșteau mai bine în șezătoare, în afară de jocul duminical sau din sărbători. "Atunci erau Cășlegi și erau frumoase Cășlegile. În șezătoare fetele își cătau feciorii, peșitorii, care mereu după Crăciun, după Anul Nou, mereu a peși cu părinții și cereau fata în căsătorie" (Victoria Mărean).

În săptămâna dinaintea nunții, de obicei joi seara, "mireteii" mergeau în șezătoarea în care s-au cunoscut și-și luau "Sara bună", rămas bun de la toți feciorii și fetele cu care au petrecut serile lungi din Cășlegi, de cântec, joc și voie bună, despărțire emoționantă de gruparea de vârstă a fetelor și feciorilor.

Până la data nunții, tinerii mergeau acasă la preot pentru "credințit" (logodit), iar apoi, într-o zi de luni, mergeau la spital unde li se recolta sânge. Cu această ocazie logodnicul trebuia să-i cumpere viitoarei soții bomboane sau turtă dulce, fiindcă de la spital perechile de logodnici veneau ținându-se de mână, în târgul săptămânal de la Spermezeu, pentru ca oamenii să-i poată vedea și cunoaște mai bine. Tot în acest sens, în perioada dinaintea cununiei, preotul, după slujba liturghiei, trei săptămâni la rând, făcea "strigări" la biserică, anunțând data nunții, perechile de miri și pe părinții acestora, iar sătenii le urau noroc și fericire în viață. Acest lucru se făcea și pentru ca obștea să intervină dacă cumva, din neștiința preotului, în calea unirii celor doi ar interveni vreun impediment la oficierea căsătoriei.

Cu câteva zile înainte de nuntă, atât la mire cât și la mireasă, se pregăteau mâncările pentru ospăț și în special acasă, la mire turtele pentru pomul de nuntă pentru care contribuia cu făină de grâu atât mirele cât și mireasa, deoarece pe cealaltă lume "vor avea parte de ele împreună".

Turtele se făceau după 25 sau 30 de forme diferite (solare, zoomorfe, etc) care la nuntă se făceau perechi (câte patru bucăți de același fel). Se împodobeau atâția pomi câte perechi de nănași erau. De obicei se chema o

pereche de nănași sau cel mult două, dintre oamenii de frunte ai satului, dintre rudeni sau prieteni.

Pomul retezat din grădină se împlânta pe masa mirilor, într-un "prinos de grâu", asemănător cu prinosul de "Sân Vasâi" de la Anul Nou, iar la bază se rezema o scăriță făcută din aluat care simboliza scara care te urcă la ceruri, apoi se ornamenta în 12 rânduri: turtele special confecționate, ouăle fierte, steagurile de prune și mere uscate, înșiruite pe fire de ață. Sub pom se puneau pentru nănași un chindeu, două blide, două linguri și furculițe, iar de la un timp se agăța în pom și o năframă pentru nănașă. În ultimul timp însă, se pun garnituri de cuverturi cumpărate de la piață.

Victoria Măierean, care s-a ocupat, în special, de pregătirea pomului la ospăț, ne oferă mai multe amănunte: "Turtele se fac din făină de grâu cu ouă, zahăr, cu ulei și se coc în cuptor. Pomul se taie dintr-o creangă de pom, de asta din grădină și se împlântă într-un colac pe masă și se încarcă turtele pe pom. Stegarii încarcă pe pom. Turtele erau frumoase făcute așa și mai mari și mai mici și erau încărcate după mărime. Dedesupt erau puse alea mai mari, mai în sus alea mai mici și erau puse și ouă fierte și mere și prune uscate...Le blagoslovea popa la biserică, apoi le ducea și le încărca pe pom...

Și la feciorii și la fetele care mor necăsătoriți, necununați, li se face pom. Da la aieștea nu se fac patru turte ci numai tri. La care au nuntă se fac patru turte de-un fel. Patru mari, patru mai mici și tăt așa, tăt câte patru perechi. Două pentru miretei și două pentru nănași. Așa înseamnă. La cei care mor se face fără soț. Se fac tri, două la nănaș și una la ăla care a murit."

În ajunul nunții, chemătorii (druștele și stegarii) umblau prin sat, la fete și la feciori, să-i invite la nuntă.. Stegarii porneau de acasă de la mire iar druștele de la casa miresei. Spre seară tot acolo trebuia să fie ultima lor casă. Cu o duminică înaintea nunții, un delegat (sau mai mulți) din partea mirelui, un om de vârstă mijlocie, căsătorit, mergea la cuplurile căsătorite și la neamurile mirilor ca să-i invite la nuntă. Druștele și stegarii intrau doar la neamuri și în special la fetele și feciorii satului.

Mireasa își alegea două (sau patru) druște sau "fete de inimă", iar mirele doi (sau patru) stegari dintre prietenii sau rudeniile lor pentru a invita tineretul la nuntă și pentru a conduce pregătirile rituale, și pentru a-i însoți la ceremonialul nupțial.

Druștele și stegarii erau îmbrăcați în portul de sărbătoare, atât în ajunul nunții, la chematul prin sat, cât și în ziua nunții. Se deosebeau de ceilalți tineri prin faptul că druștele purtau pe cap bertițe, bumbuște și cunună confecționată de ele sau cumpărată din târg, la gât foarte multe șiruri de mărgele, iar în mâini bâte împodobite cu panglici, "petele" multicolore de

care era prins un clopoțel și colaci de grâu legați cu năframe roșii. Stegarii purtau topoare speciale, de care atârna un clopoțel și colaci ca și la druște. Colacii îi dăruia mireasa pentru druște și mirele pentru stegari.

La chematul prin sat se rostea o orăție specială, iar salutul era: "Aflăm pe Dumnezeu cu dumneavoastră!" iar la plecare, după ce închinau cu horincă din oieșile lor: "Lăsăm pe Dumnezeu cu dumneavoastră!" Gazda răspundea: "Mulțămim, mereți în pace!"

În ajun, seara, stegarii ajungeau la mire unde începea confecționatul steagului, iar la mireasă druștele împleteau cununa, verde, de bărbânoc, pentru mireasă. Atât la mire, unde venea un ceteraș, cât și la mireasă, unde cânta un trișcaș, se adunau flăcăi și fete care, după ce terminau de făcut steagul și cununa, jucau și dănțuiau până la miezul nopții, apoi fiecare se retrăgea la casa lui ca să se odihnească pentru a doua zi.

Steagul se confecționa dintr-o năframă roșie pe care se prindeau mai multe brăie brodate, așezate în cruciș, iar printre brăie se agățau oglinjoare. Coadă steagului, la vârf și în partea de jos avea cruce pe care se prindeau mai mulți zurgălăi sau „clopoței sleiți”, cu sunet foarte pătrunzător și subțire apoi se împodobeau cu crenguțe de brad. Pe lateral, se așeza cununa de bărbânoc împletită din frunze de bărbânoc și spice de grâu și împodobită cu fire roșii și lemn de soc cioplit, care înlocuia albul. Mai nou s-a înlocuit socul, cu firele albe.

Frunzele de bărbânoc, la mireasă erau dispuse pe o mlădiță de răchită legată în formă de cerc, care o ornamenta apoi cu fire roșii și soc cioplit (mai nou nou, în loc de soc, cu fire albe).

Obiectele de pe steag și cununa miresei aveau funcții magice. Astfel, prima scaldă a nou născuților se făcea, la băieți, pe cununa steagului, ca să fie „scuturați ca steagul, vioi și drăgăstoși”, iar, fetele, pe cununa de mireasă a mamei, „ca să fie frumoase, de cinste ca și cununa” și să aibă noroc la măritiș. Unui copil care nu putea „lesne vorbi” i se dădea să bea apă de pe unul dintre „clopoțeii sleiți” dispuși pe crucea steagului de nuntă. Oglinjoarele de pe steag, țineau fetele să le poarte și să se privească în ele, pentru că astfel vor fi plăcute de feciorii satului.

Înainte de intrarea în cununie mireasa trebuia să scuture steagul pentru a fi puternică ca nevastă și a naște ușor pruncii.

Hainele pentru nuntă, atât ale mirelui, cât și ale miresei, erau confecționate în perioada dinaintea nunții. Mireasa trebuia să-i facă mirelui cămașa cu guler cu mărgelile iar soacra mică să-i facă celei mari o cămașă pentru nunta fiului ei.

Costumul mirelui era confecționat după sezon, constând din cămașă cu mărgelile, pieptar cu ciucuri sau cunună, clop cu bertiță (și păun, dacă

era înstărit) sau căciulă de miel în caz de iarnă, pantaloni în “patru ițe” sau cioareci de pănură, iarna, cizme sau pantofi, iar la brâu cureaua din piele, sau cureaua cu mărgelile cu brâie pe picior.

Mireasa era îmbrăcată cu cămeșă (peste cot, mai târziu cu mâneci simple), poale, zadii, pieptar cu mărgelile sau cunună, la gât un șir sau două de mărgelile sau taleri, iar la brâu, în partea dreaptă, avea legat un colăcel.

Părul îi era pieptănat, împletit într-o singură coadă care nu trebuia legată cu ceva pentru ca să poată naște copiii ușor. Tot în acest sens, până la intrarea în cununie, nu avea voie să-i fie legat ceva în îmbrăcămintea ei, nici brăcinariu de la poale, nici ațele de la cămașă, nici cerceii în urechi măcar să fie prinși. După ieșirea din cununie, acasă, putea să și le lege pe toate, în afară de coadă. Mirele, de asemenea, la cămașă, la gulă, trebuia ca ultima chetoare de la nasture să nu fie făcută, pentru a mai avea ceva de făcut în viață și a trăi cu sănătate și a se bucura de odrasle.

Mireasa, în trecut, la cununie mergea fără șlaier, doar cununa de bărbânoc, bertița și bumbuștele avea pe cap. Îmbălțitul miresei se făcea, după ceremonialul religios, acasă la mireasă înainte de a porni cu alaiul nunții spre casa mirelui. Balțul (în vechime pânza albă) i-l puneă nănașa pe cap, în timp ce unul dintre stegarii cu toporașul încresta în grinda podului casei, iar capătul balțului, șlaierului era învârtit de coada toporului care tăia din grindă, în ritmul melodiei pe care o interpreta ceterașul.

În acest interval druștele “dârlăiau”. Mireasa plângea, în timp ce fetele, fie o încurajau, fie o compătimeau sau o ironizau, prin strigături:

Cântă-te mireasă cântă,
C-așa-i bine să te cânți
Tu mireasă te duci de la părinți
Tu mireasă, draga mea,
Cine ți-o pus alb în cap
Mândru port o ridicat
Că așa mi-or pune și mie
Când oi mere-n cununie!

*

Mult mă uit roată prin casă
Nu văd ochii de mireasă
De mândri și frumușei
Joacă lacrimile-n ei.
Nu te cânta, tu mireasă,
Că unde te ducem noi

Îi plin staurul de oi
Și ocolu-i plin de boi,
Poiata-i plină de vaci,
Numa voi să vă fiți dragi.
Cântă-te mireasă amu
Dacă-i mere altu nu,
Nu te cânta, tu mireasă,
Lasă că ti-i cânta marți
Când ți-a vini dor de frați,
Lasă că ti-i cânta joi,
Când ți-a vini dor de noi.

*

Mireasă, nu te cânta,
Că nu-i a nostă vina,
Că-i a ta și mâne-ta,
C-ai dat mâna peste prag
Și-ai luat ce ți-o fost drag,
Și-ai dat mâna peste curte
Ți-ai luat un om de frunte.

*

Tu mireasă, draga mea,
Mândră ești și frumușă
Mâni-alaltă nu-i fi așa
Că-i fi neagră și pălită
Și de străini povestită

*

De-ar fi bine ca-n tri zile
Te-ai mărita-n tăte zile,
Binele-i numa-ntr-o zi
Da necaz, cât îi trăi,
Binele-i numa-ntr-o noapte,
Da necaz, până la moarte.

*

Nu te cânta, tu mireasă,
Că-i bota pe grindă-n casă,
Ascuțită-n patru dungi
Cât îs nopțile de lungi,

Și-i cioplită și-i pălită
Și de lungă și de lată
Și pe spate măsurată.

În vechime, bătrânii ne spun că mireasa purta patru zadii: una în față, alta în spate și două pe părțile laterale. Deducem, în urma investigațiilor, că la acest obicei s-a renunțat la sfârșitul secolului al XIX lea.

Mirii erau obligați ca, indiferent de sezonul în care era nunta, să poarte pe drumul până la cununie sumane, pentru ca să devină prosperi, în special de oi. Bineînțeles că în vechime nunțile nu se făceau decât în sezonul mai rece (toamna, iarna, primăvara) când toată lumea purta îmbrăcăminte din pânură.

Alaiul nunții pornea dimineata, de la mire, în așa fel ca la sfârșitul Liturghiei (nunțile se făceau cu precădere duminica) mirii să poată intra în biserică, la cununie. Se oficia ceremonialul religios, dacă era cazul, pentru mai multe perechi de miri. Au fost situații când frații și-au făcut împreună nunta. S-au confecționat două steaguri (pentru fiecare mire în parte), au avut aceiași nănași, stegari, etc.)

Stegarii împreună cu flăcăii satului și ceterașii se adunau la mire. Steagul era scuturat mai întâi de mire (pentru ultima oară) apoi trecut primului stegar care înconjură masa de trei ori, apoi alaiul, în frunte cu mirele, pornea după mireasă ca să o aducă la cununie. Dacă nănașii locuiau aproape, alaiul se oprea pe la ei și-i aducea până în fața bisericii unde trebuiau să aștepte împreună cu mirele pentru ca mireasa să fie adusă pentru oficierea Tainei Nunții. În cazul în care nănașii locuiau mai la distanță, doar mirele mergea după aceștia, care veneau în pas domol, fără muzică și strigături, la biserică. Una dintre femeile apropiate nănașei purta colacul de cununie și era numită „drușca nănașei”.

Colacul de cununie era plămădit de nănașă acasă, în ziua de dinaintea nunții și se făcea din 8 cupe de făină. Era pătrat, de două pălmi de lat, și ornamentat cu diferite forme din aluat, apoi, după ce s-a copt, era împodobit cu flori de mușcată și tămâiță. Tot așa erau împodobiți și colacii stegarilor, druștelor, colăcelul miresei de la brâu și cel al tarostei.

Dacă acest colac se crăpa și nu era „puhav” (crescut), atunci căsnicia finilor era ratată, iar dacă creștea și se făcea rumen, atunci și căsnicia finilor era tot atât de frumoasă. Acest colac se ținea la cununie de către nași, deasupra capetelor mirilor când se citea Evanghelia, împreună cu lumânările nașilor aprinse. Tocmai de aceea este tradiția ca femeia măritată să nu umble niciodată cu capul descoperit, fiindcă la cununie, “i-a ars foc în cap”.

Tot așa să nu-și arunce firele de păr în foc, când se piaptână deoarece Maica Domnului “umblă cu mâna prin jăratec să i-l cate să nu ardă”, fiindcă părul femeii cununate este binecuvântat.

Tot în timpul citirii Evangheliei, fătul de la biserică îi lega pe miri cu o frânghie, în sensul unirii lor pentru totdeauna. Din colacul de cununie se tăia și se împărțea la miri și nănași de către preot, atunci când se cânta de către dieci la strană, chinonicul: “Paharul mântuirii voi lua și numele Domnului voi chema!”.

Lumânările, panglica și mierea de stup sunt asigurate până astăzi de către nași. Obiceiul colacului de cununie, din păcate, s-a pierdut astăzi. Colacul era al miresei, și-l puneă în lada de zestre, acasă, și mânca din el în toată săptămîna de după nuntă.

După ce alaiul feciorilor aducea mireasa și druștele la cununie, se oficia ceremonialul religios, la care nu asistau primărașii și părinții mirelui.

După anii 1940, mireasa venea direct cu balțul la Cununie. Cununa de pe balț era foarte bogată, albă ca neaua, cu mai multe rânduri de floricele și oglinjoare, cumpărată de obicei din târg de la Năsăud. Cununa era prinsă peste balțul “încrestat” după un tipar care vine din vremuri străvechi, în formă de creastă, cu mai multe rânduri de “fodori”, model care se păstra în toate satele de pe Valea Țibleșului. Din păcate și în Spermezeu s-a renunțat la acest model, fiindcă miresele nu se mai îmbracă în port tradițional. “Budrele” de jos ale încrestăturii balțului erau prinse cu o bertiță din mărgel albe, bătută cu pietre semiprețioase, iar cununa de bărbânoc era așezată peste balț, în dosul capului, unde o puneă de obicei și mirele care venea fără balț la cununie.

După cum era așezată cununa de bărbânoc, nănașa când o făcea nevastă nouă, spre dimineață, la sfârșitul ospățului, trebuia să-i îndeplinească cozile și să-i facă cosița ca nevastă nouă în același loc unde a fost prinsă această cunună.

De cununa de bărbânoc atârnav două panglici: roșie și albă. După ce se termina cununia, panglica care unea lumânările mirilor cu ale nașilor, era atașată de către nănașă, alături de cele două, la cununa de bărbânoc a miresei.

Fetele, după nuntă, căutau să obțină de la mireasa care avea noroc și se mărita bine, bucăți din panglică de la cununa ei, tocmai pentru a avea și ele parte de același fel de căsnicie.

Sunt și strigături care evocă acest lucru:

“Tu mireasă, draga mea,
Peteaua din cununie

Jumătate dă-mi-o mie
Să fetesc și eu cu ea
Să mă mărit când oi vrea.”

Feciorul și fata care “fugeau”, de obicei în momentul când părinții nu-i lăsau să se căsătorească, nu mai beneficiau de privilegiile pe care le aveau tinerii, feciori și fecioare la nuntă. Dacă fata pleca cu băiatul și petreceau o noapte împreună, din acel moment nu mai avea dreptul să poarte coada pe spate, ci să devină nevestă rămânând în casa viitorului ei soț și așteptând momentul pentru cununia religioasă. Cea care o făcea nevestă împletindu-i cosițele, era obligată să-i devină nănașă. Ceremonialul nunții era redus. Nu puteau avea steag, călăreți, stegari sau druște. Mireasa venea la cununie fără cunună, cu cosițe și năframă pe cap. Alaiul pornea direct de la casa mirilor cu strigături și muzică, iar după cununie se întorceau direct la casa unde trebuiau să locuiască. La ospăț li se făcea pom, era dată găina și se juca mireasa.

După ce mirele și mireasa ieșeau din biserică unde au fost cununați, alaiul se împărțea în mai multe părți. Mireasa cu “druștele”, care purtau colacul de cununie, se îndrepta spre casă, unde o aștepta părinții și rudele; nănașii se întorceau la casa lor, iar mirele, stegarii și ceilalți din alai reveneau acasă, unde îi aștepau socrii mari.

Sătenii sunt foarte atenți la toate semnele timpului și la toate mișcările din intervalul serviciului religios, care pot fi “amărăsân a rău”. De pildă, dacă plouă când merg și vin de la cununie mirii vor trăi greu în viață; dacă-i “vreme faină” atunci vor avea trai bun în casă”; dacă iese cineva cu gol în fața alaiului atunci mirilor li se întoarce binele spre rău; dacă nu le ard la miri lumânările la Slujba Cununii, înseamnă că la scurt timp vor divorța; dacă i se “pârjolește” bațul la mireasă de la vreo lumânare este semn că va cădea într-o boală grea. Un alt avertisment din partea bătrânilor pentru tinerii flăcăi și fete este să nu mănânce direct din oală, fiindcă vor avea timp plosos în ziua nunții lor.

Alaiul nunții pornea a doua oară de la casa mirelui, cu steagul scuturat de stegari și alți feciori, iar în fruntea alaiului se afla tarostele care purta în mână un colac și o sticlă cu “horincă”. Feciorii și fetele “dărlăiau”, alternativ, tot timpul, cât mergeau pe uliță, în rând cu ceterașii și alți nuntași de-ai mirelui.

Înainte alaiului se aflau câte doi sau patru călăreți, cu caii împodobiți cu ștergare și panglici. În timp ce alaiul trecea pe drum, oamenii ieșeau la porțile caselor, unde nuntașii le închinau și îi serveau simbolic, în sens de ospitalitate, cu horincă din sticlele lor, în cinstea mirilor. Înainte de a se

gusta puțin din horincă se rostea urarea: “Să trăiască mirele și mireasa, socrii mari și cei mici și toți nuntașii!” Cel ce dădea oiaga încuviința: “Dumnezeu să le dăie noroc!”

Mai întâi alaiul făcea un popas la nănași acasă, unde așteptau și nuntașii din partea nănașilor care fuseseră serviți cu mâncare și băutură. De la nănași, alaiul se îndrepta spre casa miresii, hopăindu-se în acordul ceterelor și în bătaia steagului cu clopoței.

Când nuntașii se apropiau de casa miresii, socrul mic lega porțile cu lanț, iar ceilalți bărbați din ograda miresei așezau la poartă o “rudă” lungă la capătul căreia era legată o oală din lut plină cu cenușă. La poartă după ce se purta un lung dialog, sfătos și hazliu, între tarostele mirelui și tarostele miresei, în curte se pregătea un scaun “de lăut” (de bătut pânza la râu), pe care se punea o farfurie de grâu și o găleată cu apă și struț de busuioc, iar într-o parte și alta se așezau neveste tinere, rudenii de ale miresii.

După ce se deschideau porțile și se spărgea (aruncându-se cu pietre) oala cu cenușă, stegarii cu steagul, mirele, nănașa împreună cu altă rudenie de-a ei (ca să o ajute la hopăit) înconjurau scaunul de trei ori și pe cele două neveste, în timp ce o nevestă arunca cu grâu, iar cealaltă ținea mănunchiul de busuioc, rotindu-l, stropindu-i cu apă pe cei care le înconjurau.

În acest răstimp, între nănașă, rudenia ei și neveste urma un dialog, “dârlăindu-se” astfel:

Nănașa (împreună cu cea care o însoțea):

Nu ne udați pe cosiță,
Că suntem din mare viță;
Nu ne udați pe suman
Că suntem din mare neam
Ui, iu, iu!

Nevestele:

Trandafir crescut în poartă,
Nici noi nu suntem din coastă;
Frunză verde, foi mărunte,
Și noi suntem neam de frunte.
Ui, iu, iu!

Nănașa:

Frunză verde de trifoi,
Mai din mare suntem noi!
Ui, iu, iu!

Nevestele:

Frunză verde di pe tău,

Hai la popa să jurăm
Care din ce neam suntem
Ui, iu, iu!

Nănașa (cu însoțitoare):

Nu țapați grâu pă jos,
Că ni-i mirele frumos;
Nu țapați grâu pân iarbă
Că mirele ni-i de treabă
Ui, iu, iu!
Cine ne udă pă noi
Două neveste frumoase,
Să ne ude sănătoase
Ui, iu, iu!

Stegarul intervenea cu o strigătură ironică:

Cine ne udă pă noi,
Două mute nebăute,
Cu păru lăsat pe frunte.

Nevestele îi dădeau replica pe același ton:

Ține-ți gura mut umflat,
C-asară ne-am pieptănat

Când era ger nănașa avea alte versuri:

Nu ne udați așa tare
C-amu-i frig și geru-i mare
Și nu ne-om putea usca,
Ne temen c-om îngheța!
Ui, iu, iu!

După ce se arunca blidul cu grâu peste casă, stegarii cu steagul, mirele, nănașii, trebuiau să intre în casă să ia mireasa. Blidul cu grâu de multe ori era uns cu ulei sau grăsime (unsoare de porc) în așa fel încât să-i alunece din mâna stegarului și să nu-l poată arunca peste casă. Aflat în această situație, flăcăul izbutea cu greu să-l arunce, ceea ce stârnea multă ilaritate între nuntași.

În casă, mireasa era așezată la masă împreună cu druștele și fetele satului, care o gogeau cu un cântec ritual de despărțire (a se vedea textul și partitura muzicală). Mireasa și druștele erau acoperite cu o față de masă. Iar pe masă se afla un colac de grâu.

Când mirele împreună cu tarostea, stegarii și nănașii reușeau să intre în acea încăpere, "zguțăiau" puțin de ușă, iar druștele împreună cu

mireasa se ridicau brusc, bătând cu mâinile în masă în ritmul acestei strigături:

“Voi veniți ca rujile,
Noi ieșim ca florile;
Voi veniți ruji înrujite,
Noi ieșim flori înflorite
Ui, iu, iu!”

Mireasa, pe durata acestei strigături, se strecura printre fete și ieșea afară împreună cu druștele, după care tarostele o aducea înapoi printre druște, însă toate erau acoperite pe cap cu o față de masă. Mirele a treia oară trebuia neapărat să ghicească care dintre acele fete era mireasa, însă aceasta nu era o problemă fiindcă era ajutat fie de nănași, fie de taroste să nu dea greș. Se încerca să i se ofere mirelui o fetiță de circa 4-5 ani îmbrăcată mireasă, care avea pe cap inclusiv cununa de bărbânoc, însă răspunsul tarostelui era: “O lăsăm să mai crească!” Rolul acestei “mirese mici” era numai la acest moment, în cealaltă parte a ceremonialului nu mai avea de făcut nimic. Una dintre druște “închina” mireasa rostind orația îndătinată, o dădea în primire mirelui, iar nănașul îi plătea pentru osteneală și cuvintele alese.

După ghicirea miresei, urma un ospăț oferit de socrii mici. Mai întâi intrau la masă bătrânii, iar tinerii trebuiau să aștepte afară cu ceterașii care le cântau de joc. Aceasta pentru că încăperile caselor erau mici, față de alaiul sosit. După ce reușeau să mănânce și tinerii, se aducea găina, muzicanții fiind atenționați să interpreteze melodia specifică la datul găinii, strigătura fiind rostită de către una dintre socăcițele miresii.

Urma, apoi, îmbălțitul miresii, când unul dintre stegari încresta cu toporașul în grinda podului casei. Mireasa în acest moment își lua plângând, rămas bun de la părinți, frați, surori și vecini.

La ieșirea din casa părintească o fată, fie una dintre surori sau druște fie prietene sau verișoare, trebuia să-i strige câteva cuvinte de plecare. Iată una dintre variante culese de la Adela Hognogi lu' Buheni, 28 ani:

Struțișor mândru-nflorit
Muzicantule vestit
Zi-mi un pic de hopăit
Sora mică m-o rugat
S-o-nlocuiesc la strigat
Că ea nu poate striga
Că o doare inima.
Mireasă, rujă-npănată,

Ce stai așa supărată
Că te duci înstrăinată
La mă-ta când îi vini
Du-te-n fundu grădinii
Strigă-mă să viu la gard
Să ne sfătuim cu drag
C-am copilărit deodată
Să nu uităm niciodată .
Deodată am copilărit
Astăzi noi ne-am despărțit
Mire, struț mândru-npănat
Astăzi mându te-ai gătat
Ai rupt o floare de vie
Care ți-o fost dragă ție,
Ai rupt-o din rădăcină
Și ți-ai pus-o la inimă-
De ea bine să-ngrijești
Și să n-o batjocorești
La mă-sa când te-a chema
Te rog nu o supăra
Veniți amândoi de mână
O dată pe săptămână.
Dragă mire și mireasă
Vă doresc viață frumoasă
Amândoi să vă iubiți
Și să trăiți fericiți!

Dacă distanța de la casa miresii până la cea a mirelui era mare, se pregătea pentru miri o căruță trasă cu cai. Ceilalți din alai mergeau pe jos. Se cunosc nunți la care, cu toate că mireasa locuia aproape de casa mirelui, era purtată în carul tras de boi, tocmai pentru că provenea dintr-o familie de gazde, fruntași ai satului.

Mireasa care mergea noră în alt sat era condusă cu strigături, împreună cu alaiul nunții, de toate fetele comunității până la ieșirea din sat. Cu acest prilej fetele și nevestele, care veneau după mireasă și cele care conduceau mireasa, își adresau reciproc strigături satirice.

Când alaiul ajungea la casa mirelui, soacra mare ieșea în pragul casei, de unde, cu “glaja” cu țuică în mână, își primea nora adresându-i îndătinata strigătură “din prag”. Uneori soacra delega pe cineva foarte apropiat să spună hopăitura. În situația în care mirele sau mireasa erau

orfani, mesajul strigăturii era astfel compus încât să înduioșeze toată asistența.

După strigătură, soacra mare își sărută nora, apoi le oferă mirilor o turtă pe care o împărțea în două (la noră se mai dădea fie față de masă, fie năframă, iar mai nou un costumaș) după care își lua nora de mână și o introducea cu acest fast la ospăț.

Ospățul începea în casa mirelui. În camera din față stăteau la masă mirii cu nănașii și cei mai în vârstă. În tindă, tineretul. Imediat după începerea ospățului, era obiceiul ca nașii să se retragă puțin acasă. Erau conduși până la poartă cu steagul, iar după un interval de un ceas, stegarii și feciorii scuturând steagul trebuiau să meargă iarăși acasă după ei, urmând ca apoi să rămână definitiv la ospăț.

La scurt timp veneau și primărașii, părinții și rudeniile miresei, în alai cu strigături acompaniați cu mare cinste de mirii care purtau lumânările aprinse și de feciorii care îi conduceau de la poartă cu steagul. Soacra mare însărcina pe cineva din familie să le facă o strigătură de bun venit.

La începutul ospățului, era adusă pe căruță și lada de zestre a miresei, deasupra căreia erau așezte, toate clădite uniform pe lada în care se păstrau hainele personale ale miresei. De la ospăț ieșea toată lumea să vadă și ce zestre avea mireasa. Lada o descărcau stegarii, iar mirele o “cumpăra” de la fratele mai mic, sau sora mai mică a miresei, pe o sumă simbolică, fapt care ținea tot de ceremonialul nunții.

La ospăț, mai demult nu era obiceiul a se fura pantoful miresei. Se dădea doar colăcelul miresei pe sub masă, la un copilăș de 4-6 ani, care era tras de către mireasă puțin de urechi ca să-i poarte noroc în viață.

Urma apoi închinatul pomului printr-o orăție specială rostită de către unul dintre stegari, apoi turtele din pom erau împărțite la toți nuntașii. Stegarii le împărțeau la feciori, druștele la fete, iar nănașii vârstnicilor și perechilor căsătorite.

După miezul nopții, după ce se seveau cele mai importante sortimente de mâncare și fiecare reușise să se distreze după preferință, în special cu foarte mult joc și strigături, urma cinstirea mirilor cu bani și cadouri. Tarostea număra banii și făcea cunoscut asistenței numele fiecăruia, gradul de rudenie și suma de bani cu care cinstește mirii, iar nănașul ținea o lumânare la îndemâna tarostelui. Uneori și mirele îi însoțea pe cei doi, iar la urmă strângea mâna cu fiecare. Se propșteau, pe lângă bani, și cadouri în special animale, cum ar fi miei, oi sau porci.

Spre dimineață socăcița dădea găina nănașilor cu o strigătură hazlie, iar apoi jocul miresei pe bani, care era jucată atât de femei, fete cât

și de bărbați sau flăcăi. Bani pe care îi primea după fiecare interval scurt de joc și-i puneă în sân. Ultimul care încheia jocul era chiar mirele.

La sfârșitul ospățului, mireasa era dusă de către nănașă într-o încăpăre aparte, unde era făcută nevastă. I se împleteau cozile în cosițe apoi i se puneă năframa pe cap. La intrarea în ospăț, nănașa își juca fina și rostea câteva strigături speciale apoi o da în primire finului, zicând:

“Frunză verde viorea
Hai, finule și mi-o ia
Că mie mi-i tare grea
Și să ai noroc de ea.”

Dimineață, când se iveau zorile, la spartul ospățului, când plecau spre casă primărașii și nănașii, aceștia erau conduși spre poartă cu steagul.

Până la începutul secolului al XX lea se obișnuia ca la unele nunți să se facă două ospețe. La ospățul din ziua nunții participau doar vârstnicii și cuplurile căsătorite. Feciorii și fetele, cu excepția stegarilor, după ce aduceau mireasa la casa mirelui pentru ospăț, se retrăgeau la casele lor, urmând ca a doua zi seara să se prezinte la ospățul cel de-al doilea, pregătit doar pentru ei.

În acesată seară nu se puteau respecta toate momentele de la ospățul din ziua nunții, însă nănașii erau așteptați la poartă cu steagul, se serveau aceleași sortimente de mâncare și se împrțea turta din pomul “descărcat” în seara precedentă, se dădea găina, se juca mireasa (care purta năframă) pe bani și bineînțeles, se cinsteau mirii cu bani și cadouri.

În joia după ospăț, urma obiceiul numit “spălăciune”. Nănașii erau invitați la fini acasă, unde erau spălați, simbolic, din creștet până în tălpi. “Spălarea” era de fapt o stropire cu apă peste haine, pe părțile laterale și pe față de trei ori. Se ștergeau de către fini cu un prosop înflorat, care din acel moment devenea al nănașilor, se sărutau pe obraz și se așezau la masă unde erau serviți cu cele mai alese bucate. După un oarecare timp și finii erau invitați de către nănași la ei acasă, la un ospăț asemănător care se numea “ospățul finilor” Cu aceste ceremonii nunta lua sfârșit.

TEXTE POETICE DIN REPERTORIUL NUNȚII

Chematul la nuntă

1. Stegarii:

– *Aflăm pe Dumnezo cu
dumneavoastră!*

Măgheran cu patru fire,
Suntem gătați de la mire,
Cu colaci de grâu curat
Cum îi obicei-u-n sat;
Cu colaci de grâu frumos,
În pelița lui Hristos.

Asta-i slujbă și-nchinare
Di la-mpăratul cel mare.

Cu părinții dumisale:
A nost tânăr împărat
Dimineață s-o sculat
Și pe obraz s-o spălat,
La Dumnezo s-o rugat,
Pe cum s-o rugat

Dumnezo i-o dat:

Zi de bucurie,

Ceas de căsătorie,

Ca la alți oameni de omenie

Pe noi doi (patru) ne-o ales,

De ficiori, de știuți

Și de cuminte

Și ne-o dat calea-nainte,
De la curțile dumisale,
Până la curțile dumnelorvoastre
Frumos s-o rugat,
Frumos ne rugăm,
Știind că aveți un ficior
(doi sau patru etc.)

Pe duminică

(sâmbătă) dimineața

Să nu le faceți alte cărări,

Alte umblări

Fără frumos să-i gătiți

La-mpăratul (*numele mirelui*)

Să-i porniți!

La un scaun de hodină,

La un pahar de băutură,

La mai multă voie bună,

Cu cine ne vedeți,

Cu colaci în mână,

Cu botele la-ndemână.

*Lăsăm pe Dumnezo cu
dumneavoastră!*

Gazda:

– Mulțămim, mereți în pace!

Clapa Gavrilă, 63 ani

2001

2. Druștele:

– *Aflăm pe Dumnezo cu
dumneavoastră!*

Magheran ales pe masă,
Noi vinim gătate de acasă,
De la cinstita mireasă,
Cu colaci de grâu curat
Cum îi obicei-u-n sat;
Cu colaci de grâu frumos
Cum îi obicei-u nost.
Asta-i slujbă și-nchinare
De la-mpărăteasa mare:
A noastă tânără mireasă,
Cu părinții dumisale,
Dimineată s-o sculat
Și pe obraz s-o spălat
La Dumnezo s-o rugat,
De ce s-o rugat
Dumnezo i-o dat:
Zi de bucurie,
Ceas de căsătorie,
Ca la alți oameni de omenie
Pe noi ne-o ales
Două (patru) fete, de știute,
De cuminte
Și ne-o dat calea-nainte
De la curțile dumisale
Până la porțile dumnelorvoastre,
Cu colaci mândri frumoși
În pelița lui Hristos,
Cu năframă de mătăasă
Cum poartă cinstita mireasă,
Și cu struț de busuioc
De la mire din clop,
Dumnezo să le dăie noroc!
Frunză verde de banat,
Mireasa mult o îmblat,
Două (patru) fete și-o aflat,
Să-i umble astăzi pân sat,

La fete și la ficiori,
Să-i cheme la nunta lor.
Dumneavoastră, de-ți pleca,
Frumoasă cinste va da;
Dumneavoastră, de-ți vini,
Ea frumos va mulțami.
Pentru osteneala care-ți osteni
Noi frumos v-om mulțami;
Să nu credeți
Că noi suntem celai sau prăbălăi,
Că noi suntem slugi împărătești,
Cu brăie husărești,
Cu curele voinicești,
Precum și dumneavoastră
Frunză verde de săscuță,
Să lăsați fata la nuntă;
Frunză verde bărbănoc
Să lăsați fata la joc,
De-i frumoasă, nu să ție,
Și la nuntă să ne vie!
Că mireasa ar fi venit,
Da o avut mult de călătorit
Și pe noi s-o bizuit.
Frunză verde busuioc,
Dumnezo le dăie noroc!
*Lăsăm pe Dumnezo cu
dumneavoastră!*

Gazda:

– Mulțamim, mereți în pace!
*Drăgoi Ana, 60 ani
2001*

3. Închinatul miresii

Frunză verde viorea,
Mă duceam pe-o vâlcea,
Mă-ntâlneam c-o floricea,
Chiar c-o prietenă de-a mea
Și-am venit
Să grăiesc io pentru ea.

De cân' mă-sa o făcut-o,
 O-ncălțat-o și-o-mbrăcat-o
 Și hazna că i-o luat-o,
 Și din casă, și de-afară,
 Și cu lucru cel de vară;
 Din casă cu mătura,
 De-afară cu săcerea;
 Și din casă cu țesutu,
 Și de-afară cu tăt lucru.
 Frunză verde de banat,
 Mirele s-o lăudat
 Că dânsu, cân' s-a-nsura,
 La mireasă i-a lua
 Balț alb de mătășă
 Că-i fată de om aleasă,
 Da de cân' o credințit
 Nemică n-o târguit,
 Nici o opincă de gumă
 S-o ție batăr o lună.
 Mirele nu-i băutori,
 Numa-o cupă de tri ori,
 Duhănaș, nu-i duhănaș,
 Numa tri pacle pe ceas,
 De nu mă credeți pe mine,
 Întrebați orișipecine;
 De nu mă credeți că-i drept,
 Cătați că are bugăt;
 Frunză verde-a bobului,
 În jăbu pieptarului;
 Frunză verde de pe pomi,
 De nu-n jăb la pantaloni.
 Vai, de-ar fi după bărbat,
 N-ar fi lepedeu pe pat,
 Nice țol de învălit,
 C-ai durni noaptea în vânt.
 Să trăiești, nănaș mare,
 Scoală-ți mirele-n picioare,
 Să-l vedem cât îi de mare,
 Că de frumos îl vedem,
 Da de mare nu-l știem,

C-am auzit că-i sfârmar mare,
 Bate târgurile tare,
 Mere luni și vine marți,
 Fără car și fără lanț;
 Mere miercuri, vine joi,
 Fără car și fără boi.
 Frunză verde de trifoi,
 Haida, mireasă,-napoi,
 Că la mire nu i-i de noi,
 Că la mire de i-ar fi
 Pe nănașu l-ar coti
 Și pe tine te-ar plăti,
 Că io az-noapte n-am dormit,
 Tăt mireasa o-am gătit;
 Az-noapte nu m-am culcat,
 Tăt mireasa o-am gătat.
 Și-am făcut-o ca p-o doamnă
 Vernică să-mi dai coroană;
 Și-am făcut-o ca și struțu
 Vernică să-mi dai bănuțu.
 Frunză verde di pe linte,
 Iară mă-ntorc înainte
 Pentru două-tri cuvinte
 Care mi-o venit în minte:
 Io mireasa atunci v-oi da
 Cân' mirele s-a jura,
 Cât în lume a trăi,
 Pe ea nu o-a sudui;
 Mireasa-i floare aleasă,
 Dac-o sudui, fuge-acasă,
 Mireasa-i floare de vie,
 Dac-o sudui, ia mânia.
 Hai, mireasă, să te pup
 Și la mire să te duc,
 Să te pui la mire-n brață
 Să trăiți bine-n viață.
 Frunză vede motocină
 Fă-i, nănașă, loc la fină
 Și o-nvață vorbă bună,
 Vorbă bună, bătrânească,

Cum în lume să trăiască
Și de rău să se ferească.
Frunză vede lemn domnesc,
Io de bani vă mulțămesc,
Un-am zis, două-am lăsat,
Bună plat-am căpătat;
Un-am zis, două-am greșit,
Bună plat-am dobândit.
Cu banii de la nănaș
Io m-oi duce-ntr-on oraș,
Două flori oi cumpăra
Și-on drăguț de mi-oi afla;
Două flori oi târgui
Și-on drăguț, de mi-oi găsi!
Și mi-oi cumpăra năframă
Și-on drăguț, de bună seamă;
Și mi-oi cumpăra cercei
Și doi drăguți frumușei;
Și mi-oi cumpăra mărgele
Și-on drăguț pe-a mea plăcere.

Drăgoi Ana, 60 ani

2001

4. Să trăiești, nănaș mare!
Dragii mei, cinstiți mesăni!
Vă rog nu vă supărați,
La mine nu vă uitați,
Nu vă uitați tăți la mine,
Că-s tânără, mi-i rușine.
Nu-s atâta de frumoasă,
Pe cât îs de rușinoasă,
Oi pune capu-n pământ
Și-oi zice câte-un cuvânt.
Cinstită adunare mare,
V-aș ruga
Un cuvânt de ascultare,
De n-a fi cu supărare!
Io mireas-aș închina
De doriți a m-asculta.
Rujmalin de lângă masă,

Tânăra noastă mireasă
Dimineață s-o sculat
Și-n gredină-o alergat,
Și s-o dus între ficiori
Ș-o ales on struț de flori,
On struț mândru și gătit
Și cu el s-o logodit;
On struț mândru și gătat
Și cu el s-o cununat.
Nu știu cine s-o aflat
Că mireasa i-o furat,
Mirele s-o supărat
Pentru ce s-o cununat,
Că de nu se cununa
Tare nu se supăra.
El pe mine m-o rugat
Mireasa ca să i-o cat,
Că bună plată mi-a da;
Și io-n lume-am alergat
Și aicea cu ea am intrat
Și mireasa am cătat.
Frunză verde de răchită,
Nu v-oi da-o neplătită;
Frunză verde de mușcată,
Nu v-oi da-o fără plată;
Frunză verde de susai,
Io de mână o luai
Și-am trecut pântr-o pădure
Vrut-o hoții să mi-o fure,
Și printr-un sat am trecut,
Doamne, greu am străbătut.
Să trăiești, nănaș mare!
Asta-i fina dumitale?
De gânești că nu-i asta
Las-o, nu o înșela,
De gândești că nu ți-a fi
Las-o, nu o celui,
Că asta-i o floare-aleasă,
Dac-o sudui, fuge-acasă,
Că asta-i o floare care crește,

Dacă o sudui, să topește.
 Să trăiești, nănaș mare!
 Scoală mirele-n picioare
 Să vedem cât îi de mare,
 C-am auzit că-i sfârnar mare,
 Bate târgurile tare,
 Mere luni și vine marți,
 Fără car și fără lanț;
 Mere miercuri, vine joi,
 Fără car și fără boi;
 Cân' cu caru o plecat,
 Nici îi furcă de-ncărcat,
 Nici îi greblă de greblat,
 Nici îi lanț de-mpielecat,
 Lanțu io i l-am legat,
 Și-am pus-o-n cui pe Grui
 La nime să nu o spui!
 Și la nime nu spuneam
 Mare întrebare de n-aveam.
 Mierele s-o lăudat
 C-arè curte șândilită,
 Da-i cu jupi acoperită,
 Cân' a intra mireasa-n casă,
 Jupii i-or pica pe masă;
 Cân' a intra mireasa-n tindă,
 Jupii i-or pica pe grindă,
 Zi că nu-i drept, mă nanașă?
 Băutori, nu-i băutori,
 Numa-o cupă de tri ori;
 Duhănaș, nu-i duhănaș,
 Numa tri pachete pe ceas,
 Nice asta nu-i minciună,
 Ș-amu-i cu țigara-n gură.
 Să trăiești, nănaș mare!

Nici amu nu te-ai gânit,
 Că mireasa-i de plătit,
 Da aicea mult n-oi sta
 Și v-oi duce mireasa,
 Mirele s-a supăra.

Frunză verde de trifoi,
 Hai, mireasă, înapoi
 Că la mire nu i-i de noi,
 Că la mire de i-ar fi,
 Pe nănașu l-ar coti
 Și pe tine te-ar plăti,
 Mi-ar da bani de-o rochiuță
 Ca să-i fiu și io finuță,
 Mi-ar dat bani de o năframă
 Ca să-i fiu de bună seamă.
 Io azi noapte n-am dormit
 Tăt mireasa o-am gătit,
 Mireasa îi ca și paluta
 Merită ca să-mi dai suta,
 De nu o sută, mânânțai,
 Batăr cinci sute de lei.
 Frunză verde lin pe linte,
 Iară mă-ntorc înainte,
 Pentru două-tri cuvinte,
 Care le-am uitat nainte.
 Frunză verde busuioc,
 Plânge mireasa cu foc,
 Că ea altu nu-i în joc;
 Nu-i în joc, nici între fete,
 Nici n-a purta zade verde,
 Numa zade mohorâtă
 La ficii li-a fi urâtă.
 Spusu-ți-am, mireasă, ție,
 Până nu-ntra-n cununie,
 Să te lași și tu ca mine,
 Că cu mult ți-a fi mai bine
 Purta zade de mătasă
 Și-ți era lumea aleasă,
 Pare-ți rău că te măriți
 Ori îți pare rău după struț?
 Nu plânge, nu suspina,
 Că te duci di la mă-ta
 Zi, mireasă, dragu meu,
 După cine-ți pare rău:
 După joc, ori după struț,

Ori mai rău după draguț?
Nu-ți paie rău după struț,
Ia-ți gându di la drăguț
Și ți-l pune la bărbat,
Că cu el te-ai cununat.
Cât în lume îi trăi,
De-aiest bine nu-i găsi;
Cât în lume îi umbla,
De-aiest bine nu-i afla;
Într-on joc altu n-om fi
Vorbele nu ni le-om ști;
Într-on joc n-om mai juca,
Vorbele nu ni le-om da.
Na-ți, mireasă, tămâiță,
Răsădește-o-n gredinuță,
Ud-o și o lasă-n pace,
Să vedem ce floare-a face,
De-a face o floare albă
La socră-ta i-i fi dragă,
De a-nflori o mohorâtă
La socră-ta-i fi urâtă,
Da floarea oricum a-nflori
Dragă tăt tu nu i-i fi,
Unde-așă s-o mai văzut,
Să-nfloreasc-o floare albă
Și nora la soacră dragă?
Numa floare mohorâtă
Nora la soacră urâtă.
Nu găniți că io-am glumit,
Nevestele așă-o pășit.
Frunză verde, iarbă deasă,
Fă, mire, loc la mireasă;
Frunză verde motocină,
Fă, nănașă, loc la fină
Și o-nvață-o vorbă bună,
Vorbă bună, bătrânească,
Cum în lume să trăiască.
Hai, mireasă, să te pup
Și la mire să te duc,
Să te dau la mire-n brață,

Să trăiți bine-n viață.
Frunză verde de ovăs
Io de bani vă mulțămăsc,
Că, Doamne, mult m-am rugat,
Până ce i-am căpătat.
Cu banii di la nănaș
Io m-oi duce-ntr-on oraș
Și m-oi duce-ntr-un târguț
Și mi-oi cumpăra drăguț,
Că de când is cu mărgele,
N-am drăguț pe-a mea plăcere.
Frunză verde-n două ruptă,
Pleacă-te și mă sărută,
Și dă mâna peste masă
Că mi-ai fost dragă și-aleasă.
Irimieș Palaghia, 46 ani
2001

5. Tarostea

Tarostea mirelui:

Care-i voricul de curte
Vorbitor de minciuni multe,
Urechile să și le dezdoiască
S-asculte o veste crăiască.
Craiu nost din Satu Mare,
Care umblă tăt călare,
A dat în acest oraș,
Mare cât un stăuraș,
Și aflându-și o crăiasă,
Dintr-un milion aleasă,
Și dintr-un singur cuvânt
O și făcut legământ,
Și craiu nost a rămas
Cu ochii țință la ceas,
C-are un ceas la sine
Care la inimă-l ține,
Ceas de-acela-ntraorit
Tăt cu piele învălit.
Vremea să tăt întindea
Crăiasa nu mai venea,
Apoi m-o trimăs pe mine,

Să vedem di ce nu vine;
Și de nu vine, apoi
Să stați gata de război.

Tarostea miresii:

Zburatecule, vorbește
Punțintel mai omenește,
Că pe mine nu mă sparii
Nici cu oaste, nici cu cai,
Nici cu tunuri de cucută,
Cu băț de babă stătută.
Io-s om bun, gras, roșu-n obraz,
Nu ca tine un zmârdoc
Cel din urmă slăbănog,
Slăbănog, galbân la față,
Cu capu plin de mătreață,
Stai ca orbii la fereastră,
Nevoia-ți urlă pân casă.

Tarostea mirelui:

Mă, cât îi Ardealu de mare,
Mincinos ca tine n-are,
Călare pe-a ta iapă albă
Ești mai mincinos ca o babă.
Că de cân' mă-ta te-o fâtat
Și popa te-o botezat,
Pe obraz nu te-ai spălat
Și tu te ții măreț
Ca și un purcel creț
Dintr-un fund de coteț,
Mă, tu ca un director!
Cu cizme de piele de mîță
Pe la gură tăt tărăță.

Tarostea miresii:

Unde mereți, ce cățați
Așă sunteți de detunați?
Mă, tu îmi pai cunoscut, mă,
Parcă-te-am mai văzut, mă,
La o masă, mă, la un cuptor,
Rodei on sucitor, mă,

Și te mai cunosc, hăi,
De când umblam la oi,
Tu aveai o traistă de țol, mă,
Cu mălaiu gol, mă,
Io aveam una de pânză,
Putredă de brânză.
Mă, tu nu pai sol de crai,
Că ai față de mălai,
Ești cum îi toaca de gras
Și-ți cură său pe nas.

Tarostele mirelui:

Mincinosule de frunte,
Pare c-ai crescut în munte,
Cu musteața trasă-n jos,
Pe la gură tot cotoz.
Mincinosule de la Nicula
Țipă-ți jos din cap căciula.

Tarostea miresii:

Mă, tu când ai învățat tarostia
Mai bine învățai sucia,
Să-ți coși cioarecii cu sula,
Să-ți mai astupi o dată gura.

6. Închinatul pomului

Cinstiți mesăni, cinstiți căseni,
Di la mesă sfinte,
Care-s di la Rai vinite,
De preoți blagoslovite,
Faceți bine și iertați
Și din gură încetați,
Două-tri cuvinte m-ascultați:
Cinstitu mire, cinstita mireasă,
Vreau să cinstească
Masa și casa
C-on prânz bun,
C-o mâncare gătită
De socăciță pregătită.
Să trăiești, nănaș mare!

Să trăiască butea cu trei cercuri,
Să bem până miercuri,
Să trăiască butea vânăta,
Să bem până sâmbătă;
Că butea îi adusă
De un brașovean
Cu căruța-nferecată,
Cu ață bine legată,
Avea cinci cai
Cu ruda doi,
Și-ntr-o zi lungă, de vară,
O ieșit la târg de țară.
Când intră nănașu-n casă,
Țipă ochii drept la masă,
Vede pomu până-n pod,
L-ar mânca nănașu tot;
Și nănașu l-ar mânca,
Numa de l-ar căpăta,
Acest pom mândru și frumos
Eu l-am adus din dealu cu doru,
Di unde răsare bujoru,
Di unde șapte cosași cosea,
Iarba nu să mai găta,
Trece o hoiță de nevastă,
Nu să treacă și să tacă,
Strigă: – Hâci, tu ruică-păsăruică!
Și c-on fir de busuioc,
Di la mire din clop,
Dumnezo să le dăie noroc!
Și nănașilor celor mari
Șapte pluguri, cu cinci cai,
Zăce coșteie de mălai,
Patruzăci de oi cu lapte,
De tri ori atâtea capre!
Și-o livadă din pomi buni,
Tătă din spini și aluni.
Să trăiești, nănaș mare!
Ce făgăduiești finilor dumitale?
– Voie bună!
– Voia bună încă-i bună,

Da-i mai bună o oaie bună!
Să nu fie oaia bălaie,
Să fete șapte miei în paie,
Când îi prinde-o de lână,
Ea să te muște de mână;
Când îi face hâr,
Ea să facă mâr;
Făgăduie o oaie cu păru creț,
În tăt anu să botezi!
Făgăduie ce îi făgădui,
Că io pomu l-oi zguțai,
Turtele pe la ușă or sări
Copiii tăte le-or hutupi,
Doamne rău ți-i bănui,
Că turtele îs cu mac,
La nănașă pe plac,
Și turtele îs cu miere,
La nănașă pe plăcere!
Să trăiești, nănaș mare!
Ce făgăduiești finilor dumitale?
– Voie bună și noroc!
– Mai bun ar fi un porc,
Numa să nu fie porcu hâros,
Să se tragă cu curu pe jos!
Făgăduie, din boi, pe Rendea,
Din vaci, pe Cendea,
Din capre, pe Lușca,
Din oi, pe Bilușca!
Făgăduie o junincă gonitoare,
Lupii să o-ntoarne!
Câți peri la ea între coarne,
Atâta lupi să o-ntoarne;
Mănos ca vara,
Roditor ca toamna,
Pe la poală împodobit,
Pe la mijloc zugrăvit,
Pe la vârf întraorit,
Pe-a cui seamă ești numit,
Pe astă lume
A blagosloviților nănași,

Pe cealaltă lume
 A cinstiților fini
 Să trăiești, nănaș mare!
 Să te faci cu voie bună
 Un pom mândru
 De la finii dumitale
 Cinstea-i mică, voia-i mare.
 Iepurele în țarină când o intrat
 Mare pagubă n-o stricat,
 O mers la un pomușor,
 O luat un strugușor
 Cum aș lua și io
 Din pom un călușor
 Să i-l duc la al meu pușor,
 Și o luat o frunzișoară
 Cum aș lua din pom
 O turtișoară
 S-o pui la a mea inimioară.
 Cinstite nănaș mare,
 Io nu-s slugă pe sâmbrie
 Ca să-mi dai din pom și mie;
 Că îs slugă pe dreptate,
 Să-mi dai pomu jumătate,
 La preot a tria parte
 Dumitale celelalte!
 Să trăiți
 Și să aveți noroc de fini!
Balaș Ioan, 64 ani
Clapa Gavrilă, 63 ani
Clapa Ioan, 52 ani
Balaș Teodor, 39 ani
 2001

d) Strigături de nuntă

Alaiul nunții

7. Doamne, ajută-ne și nouă,
 Să plecăm pe cale nouă,
 Cale nouă, necalcată,
 Unde n-am fost niciodată.

Haidați calea s-o călcăm,
 Une n-am fost să merem.

8. Frunză verde de trifoi,
 Plină-i ulița de noi,
 Las' să fie cât de plină
 Că suntem din viță bună;
 Las' să fie cât de tare,
 Că suntem din viță mare,
 Suntem vița vinului
 Și din fruntea satului,
 Suntem din viță de vie,
 Dintre oameni de-omenie.

9. Cine-n lume s-ar afla,
 Să ne-arete ulița,
 Une șede mireasa,
 N-ar ști cere, cât i-am da.
 De-ar cere două sute,
 Noi cu tri i-am da mai multe;
 De ar cere numa-o mie,
 I-am da două cu soție.

10. De tri zile tăt vinim,
 Tăt pân bere și pân vin,
 La mireasă nu sosim.
 Nu știm, drumu-i cotilat,
 Mai mult am înconjurat,
 Nu știm, drumu-i grunzuos,
 Mai mult am vinit pe jos.

11. Noi trecem pe pod de-aramă,
 De frumoasă, nu dăm vamă;
 Noi trecem pe pod de-argint,
 De frumoasă, nu plătim.
 Tăt pe drum, pe drum, pe drum,
 La mireasă nicidecum.
 Tăt pe drum, pe drum de piatră,
 La mireasă niciodată.

12. Mire, mândru și frumos,
Tânăr ți-ai pus struțu jos;
Struțu-n picioare-ai călcat
Și tânăr te-ai însurat.
Să fi stat să-ți faci armata
Și-apoi să îți afli fata.
Mă-ta mândru te-o gătat,
Să te duci la joc în sat,
Cu cămeșă de bumbac.
Pe guler ți-o pus mărgele
Și-ai putut oriunde mere.
Mire, struț mândru-nflorit,
Tu pe iute te-ai păzit;
Te-ai păzit la cununat,
Ca floarea la scuturat.

13. Ca a nost mire de gătat
Numa-n munte este on brad:
Cân' îl suflă vântu-n dos,
Umple lumea de miros;
Cân' îl suflă vântu-n față,
Umple lumea de frânsață.

14. Vai de-acela ficiorel
Care mere ginerel,
Că pune clopuțu-n cui
Și nemica nu-i a lui;
Și pune clopu pe masă
Și nemică n-are-n casă.

15. Dragostea badii, cea dragă,
Pe ce uliță ne bagă;
Dragostea badii, cea dulce,
Pe ce uliță ne duce.

17. Dragu mi-i pe astă vale,
Căci cân' plouă vine mare
Și adună bdicășai,
Și-s ficii ca și ei;
Și-adună pietricele,

Și-s fetile ca și ele.

17. Pe astă vale pustie
Nice lupii să nu vie,
Decum oameni de omenie;
Pe astă vale sâcreată
Nice lupii să nu șadă,
Decum oamenii de treabă.

18. Gată-te, mireasă, bine,
C-amu vinim după tine;
Și nu te găta cu poale
Că nu meri în șezătoare.
Pune-ți cununa pe cap
Și haida la cununat.
Haida, intră-n cununie,
Până-i verde frunza-n vie.
Dacă frunza s-a usca
Popa nu te-a cununa.

19. Săraca mireasa noastră,
Cum se uită pe fereastră,
Pe fereastra cea din dos,
Că gănește c-am întors;
Pe fereastra cea din sus,
Că gănește că ne-am dus;
Că de mult, de-un an, de doi,
Poruncește după noi;
Că de mult de un an, de tri;
S-o temut că n-om vini.

20. Gată-te, mireasă, bine,
Că noi vinim după tine.
Și ne primește-n ocol,
De ne-ai așteptat cu dor.
Mireasa s-o lăudat,
Că are porți înferecate,
Cu lanțuri de fier legate;
Da-s legate cu rogoz,
Cân' pui mâna, pică jos.

21. Sloboziți-ne-n ocol
Și ne dați de ce ni-i dor:
De vin roșu, di pe masă,
Și la mire, de mireasă.

22. Ieși afară, tu mireasă,
Și deschide poarta larg
Că-ți aducem ce ți-i drag,
Și ne ia cu binele,
Că-ți aducem mirele;
Și ne ia cu binișoru
Că-ți aducem soțioru.

23. Hai, mireasă, sui în car,
Că ți-a fi lumea de-amar;
De nu-ți place, meri pe jos,
Și iară-i fi a cui ai fost.

24.– Rămâi, mamă, sănătoasă,
Că pe asta-i fost voioasă,
Să nu-mi vezi umbra pân casă,
Nici pân casă, nici pe-afară,
Nici la lucru cel de vară.
Hai, mamă, și mă petreci
Până-n fundu gredinii!
– Petreacă-te streinii,
C-ai dat mâna cu dânșii;
N-ai dat-o numa pe-o zi,
C-ai dat-o cât îi trăi;
N-ai dat-o numa pe-o noapte,
C-ai dat-o până la moarte.
De-i lucra noaptea pe lună,
N-or mai zice că ești bună,
De-i lucra hotaru tă,
N-or mai zice că-i bugăt.

. Hai, mamă, și mă petreci,
Batăr până-n miezuină,
Că, de amu, ți-oi fi streină;

Batăr până-n miezunea.
De-amu ți-oi fi streinea.
Că ți-am pus mâna pe ușă
Ș-am ieșit ca o brândușă;
Că ți-am pus mâna pe cheie
Și-am ieșit ca o scânteie.
Că tăt de-aia te-ai temut,
C-oi vini la tine mult,
După fărină-mprumut
Și nu ți-oi da mai mult.

25. Rămas bun, măicuță bună,
Că io azi mi-am pus cunună.
Rămâi, mămucă, cu dor,
Nu mă mai vezi pân ocol.
Astăzi de la ora cinci
Streinii mi-or fi părinți.

26. Ia-ți, mireasă, iertăciune
Di la mama ta și-i spune:
– Te rog, mamă, să mă ierți,
Că de astăzi înainte
La streini, mamă, m-oi duce
Și, de ți-am greșit vreodată,
Iartă-mă, mamă și tată,
Că nu-i fire pământescă
La părinți să nu greșescă.

27. Uită-te și tu, mireasă,
Cân' nu-i fi la mă-ta-acasă.
Cată bine de bărbat,
Că cu el te-ai cununat:
Nu-i da blidu nespălat
Și lingura di sub pat,
Și-i dă blidu spălătel,
Să trăiești bine cu el.
C-așa o lăsat Dumnezo,
Să plece miresele,
Ca să-și lese mamele.

28. Tu, mireasă, draga mea,
Dacă-i mere la streini,
Nu șădea mult în vecini,
Că bărbatu nu ți-i frate,
Să gânești că nu te-a bate,
Și nici soacra nu ți-i mamă,
Să gânești că nu-l îndeamnă.

29. Miresucă cu cunună,
Cămeșa pe tine sună.
Nu sună că n-ai fost bună,
Că nici mă-ta n-o fost rea,
Că te-o făcut frumușea,
Cu păr galbân, față albă,
La tăta lumea ești dragă.
Mireasă, cu ochii verzi,
N-ai oglindă să te vezi?
Să te vezi cum ești gătată
Cum n-ai fost tu niciodată!

30. Frumoasă-i mireasa noastră,
Ca o floare di pe coastă.
Frunză verde di pe rât,
Nici mirele nu-i urât,
Num-o țără-i albenetș,
Cum îi omu mai istetș;
Num-o țără-i negricios,
Cum îi omu mai frumos.

31. Tu, mireasă, tu, tu, tu,
Bine ți-o cântat cucu,
Te-o luat cine-ai vrut tu!
De-mi cânta și mie așa,
Să merg după cine-oi vrea.
Mireasă, nu te cânta,
Că meri di la maică-ta;
Las' să plângă celelalte,
Că rămân nemăritate.
Tu-ai trecut valea pe vad,
Te-o luat cine ți-e drag;

Ș-ai trecut valea pe puncte
Te-o luat ficior de frunte.

32. Mireasă, nu te cânta,
Că nu-i a noastră vina
Că-i a ta și-a mâne-ta:
C-ai dat mâna peste prag
Ș-ai luat ce ți-o fost drag;
Ș-ai dat mâna peste curte,
Ți-ai luat on om de frunte.

33. De-ar fi bine ca-n tri zile,
Te-ai mărita-n tăte zile;
Binele-i numa-ntr-o zi,
Da necaz, cât îi trăi;
Binele-i numa-ntr-o noapte,
Da necaz, până la moarte.

34. Ieșit-o luna din nori,
Mireasa dintre ficii;
Ieșit-o luna din stele,
Mireasa din vorbe rele.

35. Tu mireasă, tu, tu, tu,
Bine ți-o cântat cucu,
Te-o luat cine-ai vrut tu;
Multe fete ar vrea ca tine,
Să le cânte așa bine.

36. Supărat îi mirele,
Că-i rămân drăguțele;
Da-i voioasă mireasa
Că l-o putut căpăta.

37. O, măi mire, dragu meu,
Nu purta mireasa rău,
Că te-a bate Dumnezeu.
Dacă ți-a greși vreodată,
O sărută și o iartă,
Că-i minte copilărească,

Nu-i modru să nu-ți greșească.
Vreodată de ți-a greși,
O sărută, n-o sfădi,
Că nu-i măr putregăios,
Să-l îmbuci și să-l țiți jos;
Nu-i nici pară mălăiață,
Că-i soție pe viață.

38. O, măi mire, după tine,
Nu mai vezi plângând pe nime,
Da după mireasa ta,
Plânge frunza și iarba;
Plânge frunza răchiți
Și inima-n doi și tri;
Plânge frunza de bujor
Și inima l-on ficior.

39. Tu, mireasă, ai fost nebună,
Ți-ai dat struțu pe cunună
Și peteaa pe năframă,
C-ai gănit că nu-i în seamă
Și cununa cu petea,
C-ai gănit că-i num-așa.

40. Tu, mireasă, după tine,
Nu mai vezi plângând pe nime,
Da după mirele tău,
La tăte le pare rău.
Sunt două pe ulicioară
După mire stau să moară.

41. Tu, mireasă, draga mea,
Dacă meri la cununie,
Ia-ți gându di la fetie
Și ți-l pune la bărbat,
Că cu el te-ai cununat.
De-ai avut drăguț în sat,
Aruncă-l obială-n gard.
Drăguțu din șezătoare
Puneți-l de nvârtitoare

Și-ți grijește-al tău bărbat,
Că cu el te-ai cununat.

42. Tu, mireasă cu cunună,
Nice mă-ta n-o fost bună,
Că ți-o pus în cap cunună;
Să-ți fi pus în cap sovon,
Să te dăie dup-un domn.

43. Miresucă, draga mea,
De ți-a fi bărbatu bun,
Îmbracă-l ca pe-un păun;
De s-a purta rău cu tine,
Nu te sfătui cu nime,
Fără te du la părău,
Și te-așează lâng-o piatră
Și-acolo tăte le-ngroapă.

44. – Hai, mireasă,-n cununie,
Până-i verde frunza-n vie,
Dacă frunza s-a usca,
Popa nu te-a cununa.
– Lasă pe popa, săracu,
Că te-a cununa diacu.
– Da diacu nu te poate,
Că nu ști vorbele toate.

45. Scutură, mire, steagu,
Că nu-l mai scuturi altu.
Ia-ți păunu jos din cap
Și intră la cununat.
Ți-ai găsat o floricea
Ce ți-o fost dragă de ea.

46. Ieși, popă, cu patrafiru,
Și cunună trandafiru;
Ieși, popă, cu carticeaia,
Și cunună floriceaia!
Cunună, popă, cunună,
Că se iau de voie bună;

Cunună, popă, și taci,
Ca se iau că și-o fost dragi.

47. Pe deasupra ăstui sat
Ce negură s-o lăsat?
Nu-i negura satului,
Că-i oastea-mpăratului.
Ia ieșiți și ne vedeți,
Cum vinim noi de isteți;
Ia ieșiți și vă uitați,
Cum vinim de scuturați,
Cu caii cu clopoțele
Și fetele tinerele;
Cu caii cu clopoței
Și ficiorii tinerei.

48. Asta nuntă s-o făcut,
La multe nu le-o plăcut;
Asta nuntă-o fost să fie,
La multe le-o fost mânia.
Multe-n lume ar fi dat,
Nunta de s-ar fi stricat.

49. Mireasă, mirele tău,
La multe le pare rău,
La multe li-i dușmănie,
Pân' ce te-o luat pe tine.
Multe-ar fi plătit o mie,
Asta nuntă să nu fie;
Multe ar fi plătit o sută
Să nu fie astă nuntă.
Da ție-și suta la ele,
Ca să-și cumpere petele
Și să nu să mai mărite,
Până-i avea tu ficiori,
Să crească și să-i însori
Și să le iei de nurori!

50. Tu, mireasă, draga mea,
Peteaua din cununie,

Jumătate dă-mi-o mie;
Să fetesc și eu cu ea
Să mă mărit cân' oi vrea,
După cine mi-a plăcea.

51. Mulțămim, oameni de cinste,
Că ne-ați ieșit înainte;
Mulțămim, oameni frumoși,
C-ați ieșit în drumu nost.

52. Nănașu nu ni-i bătrân,
Mirele ni-i rujmalin;
Nănașa nu ni-i bătrână,
Mireasa-i vioală plină.

53. Tu mire și tu mireasă,
Ce nănași voi v-ați aflat,
Care-s mai frumoși în sat!
Că-i casa nănașului
În mijlocu satului.
Cinstită nănașă mare,
Mândră-i casa dumitale:
La ferești cu floare creată,
Strânge-ai pe nănașu-n brață,
Nănașu pe dumneata,
Să trăiți alături!

54. Nănași ca și aieștia doi
N-o mai fost în sat la noi,
Că-s mândri și tinerei,
Le-o fost dragi la miretei.
Nănașă, frumoasă ești,
Tăt mă mir cu ce trăiești,
Cu vin roșu din oiagă,
La tăta lumea ești dragă;
Cu vin roșu și cu pâine
Ești faină și de-omenie.

55. Soacră mare, ieși în prag,
Primește-ți mirii cu drag,

C-amu vin din cununie,
Dumnezo Sfântu să-i ție!
Da ei nu vin cum s-o dus,
Mare jurământ o pus,
O pus un jurământ greu
În fața lui Dumnezău.
Orice de cap li s-ar da,
De-olaltă nu s-or lăsa.

56. Ieși afară, soacră mare,
Că ți-aducem noră tare;
Nu ieși cu lepedeu,
Că știu că nu-i lucru rău,
Ieși cu o față de masă,
Că-i găni că-i preoteasă.
Soacră mare, soacră mare,
Adă turta dumitale
Și le dă turtă cu miere,
De ți-i nora pe plăcere,
Și le dă turtă cu mac,
De ți-i nor-așa pe plac.

57. Ieși afară, soacră mare,
Că-ți aducem noră tare,
Noră tare, de-ajutor,
Să te bată de cuptor,
Câteodată și de vatră,
Cân' îi fi mai supărată.

58. Ce mireasă-aducem noi
Nu o dăm pe șase boi.
Boii-s buni de plugărit,
Cu mireasa de trăit,
Boii-s buni de pus în brazdă,
Cu mireasa te faci gazdă.

59. Ieși afară, soacră mare,
Că-ți aducem noră tare;
Nu ieși cu lepedeu,
Că știu că nu-i lucru rău;

Ieși cu o față de masă,
Că-i față de om aleasă.
De nu ți-a plăcea de noi,
O s-o ducem înapoi.

60. Ieși afară, soacră mare,
Și te uită pân inel,
Vezi mirele tinerel,
Cu mireasa lângă el,
Gânești că-i floare de măr.
Și te uită pân colac,
Că vine cine ți-i drag,
Ți-aduce noră pe plac.
Și-i închina cu glaja,
Să stăie cu dumneata,
Să-ți ajute la fântână,
Că-i fi slabă și bătrână.
Haiduc Elisabeta, 79 ani
2001

La scaun

61. Nu ne udați pe suman,
Că suntem din mare neam;
Nu ne udați pe cosiță,
Că suntem din mare viță!

62. Frunză verde de trifoi,
Mai din mare suntem noi!

63. Frunză verde di pe tău,
Hai la popa să jurăm,
Care din ce neam suntem!

64. Nu ne udați așa tare
C-amu-i frig și geru-i mare
Și nu ne-om putea usca,
Ne temem c-om îngheța.

65. Nu țâpați grâu pe jos,
Că ni-i mirele frumos!

66. Noi țâpăm grâu pân iarbă,
Că ni-i mireasa de treabă!

67. Vă dăm grâu, nu vă dăm pleavă,
Că ni-i mireasa de treabă!
Vă dăm grâu, nu vă dăm goz,
Că și mirele-i frumos!

Șoș Lucreția, 81 ani

Rus Raveca, 61 ani

Drăgoi Ana, 61 ani

2002

La îmbălțitu miresii

68. Cântă-te, mireasă, cântă,
Că așa-i bine a te cânta,
Cân' pornești di la mă-ta;
De-ai călca pe bani de arginți,
Nu ți-a fi ca la părinți;
De-ai călca pe bani de aramă,
Nu ți-a fi ca la-a ta mamă.

69. Cântă-te, mireasă, amu,
Dacă-i mere, altu nu.

70. Nu te cânta tu, mireasă,
Lasă că ti-i cânta mâni,
Pân ocol pe la străini;
Lasă că ti-i cânta marți,
Când ți-a vini dor de frați;
Lasă că ti-i cânta joi,
Când ți-a vini dor de noi.

71. Nu te cânta, tu mireasă,
Că-i bota pe grindă-n casă,
Ascuțită-n patru dungi,
Cât îs spatile de lungi,
Și-i cioplită și-i pălită
Și pe-a ta seamă-i numită,
Și de lungă și de lată

Și pe spate măsurată.

72. De-ar fi bine ca-n tri zile
Te-ai mărita-n tăte zile;
Binele-i numa-ntr-o zi,
Da necaz, cât îi trăi,
Binele-i numa-ntr-o noapte,
Da necaz, până la moarte.

73. Mult mă uit roată pân casă,
Nu văd ochii de mireasă:
De mândri și fumusei
Joacă lacrimile-n ei.

74. Nu te cânta, tu mireasă,
Că unde te ducem noi
Îi plin staolu de oi
Și ocolu-i plin de boi,
Poiata-i plină de vaci,
Numa voi să vă fiți dragi.

75. Mireasă, nu te cânta,
Că nu-i a nostă vina,
Că-i a ta și mâne-ta,
C-ai dat mâna peste prag
Și-ai luat ce ți-o fost drag;
Și-ai dat mâna peste curte,
Ți-ai luat un om de frunte.

Șoș Lucreția, 80 ani

Măerean Victoria, 67 ani

Drăgoi Ana, 61 ani

Rus Raveca, 61 ani

2002

La miri, în prag

76. Vai de mine, bine-mi pare,
Că am ajuns soacră mare.
Nu știu, pomii o-nflorit,
Ori copiii mi-o vinit.
Da n-o vinit cum s-o dus,

Mare legământ o pus.
Coboară-te, noră, jos,
Te-aș lua, da nu te pot,
Că îs slabă și bătrână
Și-om pica amândouă-n tină;
Sunt fomei p'ângă părete
Și-or crede că suntem bete.
Dragu mamii, Vasălie,
Rău mi-o părut cân' te-ai dus,
Bine-mi pare ce-ai adus,
Că te-ai dus pe-o valicea
Ș-ai adus o floricea,
Floricea rugului,
Di pe Valea Lupului,
Cununița steagului,
Și din fruntea satului.
Cân' v-am văzut pân ocol,
Cumpănem la voi să zbor.
Să trăiești, noruca mea,
Să trăiești și ia și bea
Horincă din glajă nouă,
Să trăim bine-amândouă.
Io voi da turtă cu miere,
Să vă iubiți cu plăcere;
Turtă cu miere de roi,
Să vă iubiți amândoi.
Să trăiți la mulți ani!
Drăgoi Ana, 61 ani
2002

77. Ceteraș de pe Someș,
Zi-mi, on pic să țopăiesc,
Une-oi greși cu gura,
Să tomnești cu cetera;
Une-oi greși cu glasu
Să tomnești tu cu arcu,
Că aicea-i lume multă
Și tăți la mine să uită,
S-audă cum oi striga,
Cum mi-oi primi noruca.

Mă, Dorel, dragu mamii,
Tu, cân' ai fost la-nsurat,
Bine te-ai orientat,
Ți-ai luat fată cu casă,
Și-nvățată și frumoasă.
Tu, mireasă, draga mea,
Mama bună ce-ai avut
Că bine te-o mai crescut,
Și-n Dunăre te-o scăldat,
Soarele te-o luminat,
Bună creștere ți-o dat!
Să ascuți de-al tău bărbat,
Tu de el și el de tine
Și-amândoi să trăiți bine,
Să vă văd viind la noi
De mână, pe amândoi.
Io în poartă oi ieși
Și cu mult drag v-oi primi.
Te-oi primi, Dană, cu milă,
Ca și pe a mea copilă,
Că ești tare-nstreinată
Și de părinți depărtată.
Să trăiți la mulți ani!
Drăgoi Ana, 61 ani
2002.

** Mireasa provine dintr-un sat din județul Galați, așezat pe malul Dunării*

78. Zi, ceteraș, zi cu dor,
Să cobor până-n ocol,
Să cobor, treaptă cu treaptă,
Inima nu mi-i mai arsă.
Tăt m-am temut c-oi muri
Și soacră mare n-oi fi.
Dumnezo mi-o ajutat,
Ca să poci ieși în prag
Și să-mi primesc noruca.
Mi-i dragă ca inima.
Să trăiești, noruca mea,

Nu ti teme, n-oi fi rea.
Îți închin cu glajă nouă,
Să trăim bine amândouă!
Cu horincă îndulcită
Și cu turtă pregătită.
Io ți-oi zice nora mea,
Tu mi-i zice cum îi vrea,
Că io nu te-am legănat,
Nice țâță nu ți-am dat,
Numa ți-am făcut bărbat,
Bărbat bun și frumușel
Și să ai noroc de el.
Tu norucă, draga mea,
Dacă tu-i fi harnică
Io ți-oi da cheia la brâu
Și-oi face colac de grâu;
Io ți-oi da turtă cu miere,
Că mi-i nora pe plăcere,
Turtă cu miere de roi,
Să vă iubiți amândoi;
Io ți-oi da turtă cu mac,
Că mi-o fost nora pe plac.
Trăiască copiii mei,
Țucă-i mămuca pe ei!
Să trăiască tăți nuntașii,
Miretei și nănașii,
Și cu ei și ceterașii!
Io aicea mă opresc,
Vă chem pe tăți la uspăț.
Să trăiți la mulți ani!

Rus Elisabeta, 31 ani
2001

79. Vai de mine, bine-mi pare,
C-am ajuns de soacră mare,
Da mai bine mi-ar părea,
Dac-ar trăi mama mea,
Să iasă la noră ea.
Că mie nu mi să stă,
Că-s nevastă tinerea.

Mamuca, când o plecat,
Bizuite ne-o lăsat,
Să-i semănăm florile,
Să-i luăm nurorile.
Tu cumnată, tu mireasă,
N-ai soacră să-ți poruncească,
Numa una ca și tine
Amândouă să trăiți bine
Și să nu vă știe nime;
Lucru-n casă vi-l lucrați
Și de tata să ascultați.
O, măi frate, fātu meu,
Nu-ți purta mireasa rău,
Că nu ți-am ales-o eu,
Nice eu, nici frate-tău,
Numa tu din capu tău;
Nice eu, nici soră-ta,
Numa tu din mintea ta.
Și de ți-a greși vreodată,
O sărută și o iartă
Că-i tânără, ne-nvățată,
Că, când vremea i-a veni,
Nimica nu ți-a greși
C-o aduci dintr-aceia casă
Din ea găzdoaie să iasă.
Să trăiți la mulți ani!
Șoș Lucreția, 81 ani
2002

80. Bine-mi pare de ce-mi pare,
C-am ajuns de soacră mare.
Da mai bine mi-ar părea
De-ar trăi mămuca mea,
C-ar ieși la noră ea,
Că io-s fată tinerea
Și mie nu mi să stă.
O, măi frate, dragu meu,
Mămuca, cân' o plecat,
Soacră mare m-o lăsat,
Ca să-ți strig ție în prag.

Mămuca, cân' o pornit,
 Soacră mare m-o numit.
 Să fi lăsat Dumnezeu
 Pământu cu-ncuietare,
 Să-l deschidă cine moare.
 Pe mormânt îi iarbă verde,
 Nu ne aude, nu ne vede.
 Vai de mine, rău se șade
 La fereastră fără blană,
 Și la mire, fără mamă,
 La ușă, fără lăcată,
 La mireasă, fără tată.
 Tu, mireasă, draga mea,
 Câte neamuri ai avut,
 La tăte le-ai poruncit
 Și la nuntă ți-o vinit.
 Numa la tătuca tău,
 Nu știu, nu i-ai poruncit,
 Ori cartea nu i-o sosit,
 Că la nuntă n-o vinit.
 Du-te la cântălărie
 Și ia pană și hârtie,
 Scrie-o carte fără nume
 Și-o trimete-n ceea lume,
 Da dacă te-a auzi
 Și la nuntă a vini.
 Da nu-ți vine tătuca,
 Că nu ști de nunta ta,
 Că-i în târg la Rusalim,
 De une oameni nu vin;
 Și-o suflat un vânt din greu,
 S-o oprit în temeteu:
 Și-o suflat altu mai lin,
 S-o oprit în țăntărim.
Mărean Victoria, 66 ani
2001

81. Furnză verde de săcară,
 Nu vă uitați așa tare,
 Că nu-s io soacra cea mare,

Că-s cumnata mirelui
 Și ies înaintea lui;
 Și-o-nlocuiesc pe cuscra
 Că ea nu poate striga,
 Că o doare inima.
 Frunză verde de mohor,
 Am fost șase frățiori
 Și ne despărțim cu dor,
 Di la mama din ocol.
 Tu, sorucă, draga mea,
 De-acasă, cân' ai plecat,
 Măicuța ți-o dat un sfat,
 Să nu uiți ce te-o-nvățat:
 Să fii tare răbdătoare,
 Ca pământu sub picioare,
 Să fii bună și să taci,
 Ca pământu care-l calci;
 Lucră-n casă ce-i lucra,
 Ascultă de soacră-ta,
 Că ea bine te-a-nvăța,
 Să nu vă rădă lumea;
 De-a zâce să calci în foc,
 Calcă, că-i avea noroc;
 De-a zâce să calci în pară,
 Calcă, că-i avea tigneală.
 La părinți greșești o sută,
 Te sărută și te uită;
 La streini greșești o dată,
 Nici te uită, nici te iartă.
 Tu sorucă, draga mea,
 Lumea-n sat te-a întreba:
 – Cum trăiești cu soacră-ta?
 De-i zice că trăiești rău,
 Te-or întreba tăt mereu,
 De-i zice că trăiești bine,
 Altu nu te-a-ntreba nime;
 Frunză verde de dudău,
 Măi cumnate, dragu meu,
 Câte neamuri ai avut,
 La tăte carte le-ai pus

Și la nuntă ți-o venit
 Numa la tătucu tău,
 Nu știi, nu i-ai poruncit,
 Ori cartea nu i-o sosit?
 De la nuntă n-o venit.
 Du-te, tu, la primărie
 Și ia pană și hârtie,
 La tată-to carte-i scrie;
 Trimite cartea pe vânt,
 S-o ducă pe sub pământ,
 Să vie numa desară,
 Să vadă ce noră are;
 C-are noră ca și-o floare
 Și-un ficior ca sfântu soare.
 Măi, cumnate, dragu meu,
 Când om veni pe la voi,
 Nu-ncuia ușa de noi,
 C-om veni, v-om vizita,
 Mult la voi noi nu om sta,
 Numa ne-om vedea sora.
 Frunzuliță și una
 Hai, cuscră, și-ți ia nora:
 Și-nchină cu glajă nouă
 Să trăiți bine-amândouă!

Rus Floarea, 20 ani

2002

82. La primărași

– Ieși afară, tu mireasă,
 Că vine mă-ta, de-acasă,
 Ți-aduce măregele,
 Bumbii și inelele,
 Că ți le-ai uitat în tindă
 Lângă cui, după oglindă.
 – Soacră mică-mbujorată,
 Nu-ți paie rău după fată,
 Șapte ani de-ar fi fetit,
 Mai bun loc n-ar fi găsit,
 C-are-un mire ca și-un crai
 Și-o gredină ca un Rai

Și de grâu și de mălai,
 Lemnele-s la tăietor,
 Numa să bagi în cuptor.
 Dragu mi-i de dumneavoastră
 C-ați vinit la casa noastră;
 Da nouă mai drag ne-ar fi,
 Să vă putem omini.
Drăgoi Ana, 60 ani
 2001

La sosirea zestre

83. – Ieși, mireasă, pân-afară,
 Că-ți vine lada de-asăară,
 Și-ți numără perinile.
 Perinuțele cu ruji
 Nu-s strânse di la mătuși;
 Perinuțele cu flori
 Nu-s strânse di la surori;
 Și din sat nu-s căpătate
 Că-s de mâna ta lucrate,
 Țolurile cu vârguță
 Făcute de-a ta mânuță,
 Că ți le-o trimăs mă-ta
 Făcute de mâna ta.

84. – Ieși afară, soacră mică,
 Și te-nvârte p'ângă curte
 Și ne scoate țoluri multe;
 Și te-nvârte p'ângă cheie
 Și ne scoate lepedeie;
 Lepedeie cu cănaci
 C-ai avut vreme să faci.
Haiduc Elisabeta, 79 ani
 2001

La găină

85. Socăcița:

– Ia, ceteraș, arcu-n mână,
 Și zi-mi mie, la găină,
 Zi pe struna cea subțire

Că-s tânără, mi-i rușine.
Cu găina io pornesc
Și mă tem să nu greșesc.
Faceți-mi cărare lată,
Ca să cobor di pe vatră;
Faceți-mi on pic de larg
Ca să cobor di pe prag,
Cu găina ca ruja,
Să o dau la nănaș.
Uită-te, nănaș, la mine,
Cu găina, cine vine;
Uită-te la mâna mea
Place-o pe care-i vrea,
Că găinuța-i de rasă,
Din America trimasă.
Nu știu rață-i, ori găină,
Că de-abia o ții în mână;
Nu știu găină,-i ori rață;
Că de-abia o ții pe brațe.
Și, vai, multe am pățit,
Pân-aicea am vinit,
C-am vinit cu o luntrea
Și-o vrut vulpea să mi-o ia;
Și-n șură, cân' o-am scăpat,
În podeț drept o zburat
Și m-am suit s-o cobor,
Da mi-am smintit on picior;
Și-am vinit cu ea pân ciurdă
Vrut-o uliu să mi-o prindă,
Ș-apoi, cân' o-am opărit,
Pe mână tăta m-am fript.
Nănașule, te gănești,
Găina să mi-o plătești,
Să-mi dai o sută și-o mie,
Să mă duc la farmacie,
C-amu-i vremea de jucat,
Cu picioru zac în pat.
Nănășucă de-omenie,
De n-a fi găina fiartă,
Fă un bine și mă iartă,

C-am făcut cum am putut,
Nici unsoare n-am avut,
Că muierile de azi
Pun unsoare pe obraz.
Da azi-noapte n-am dormit,
Tât găini am flocait,
Mai ales pe ai mai grasă
S-o aduc aici la masă.
Săraca, găina mea,
Rău îmi pare după ea,
La nănașă nu i-oi da,
Oi da-o la nănașu,
Că i-i punga la cojoc
Și mi-a da pe ea un zlot.

Nănașă (întoarnă capul găinii):

86. Vai de mine, milă mi-i
De mâna socăciții,
Că pe mână tăt s-o fript,
Și găina, nicidecât;
Pe mână s-o fript cu foc,
Și pe găină, deloc.
Socăciță, vină lin,
Hai încoace, să-ți închin,
Să-ți închin cu oiaga
Și să-ți plătesc găina,
Că nănașu-i om cinstit,
Nu mănâncă neplătit;
Și nănașu o gănit
Că i-i da o găină mare
Să o fiarbă-ntr-o căldare.
De era mai mărișoară,
Îți lua cipcă la poală,
Și tu tăt ne-ai abătut,
Să-ți dăm pe găină mult,
Îi face bine și-i ierta,
Îi lua ce-i căpăta.

Socăcița:

87. Vai de mine, bine-mi pare,

C-am celuit nănaș mare.
– Nănașule, dragu meu,
Bagă seama ce-ai lucrat,
Că mâni îi umbla legat,
Că-i furată găina,
Te-a duce poliția;
Și găina-i din furat
Și te-or duce pe la sfat.
Cu banii di la nănaș
Io m-oi duce-ntr-on oraș
Și mi-oi cumpăra năframă
Și-un bădiță pe-a mea samă.
Măreean Victoria, 66 ani
2001

88. Socăcița:

– Faceți-mi loc că io viu,
Cu zadia prinsă-n brâu,
Cu poalele-mpăturate,
Cu găina de departe.
Am vinit din depărtare
C-o găină ca o floare;
Viu cu ea din București
P'ântre florile domnești,
Nănașă, să mi-o plătești!
Să îmi dai parale multe,
Că-s copilă di la munte,
Și-s fată și-mi trăbă multe,
Că mi-aș cumpăra mărgele,
Să mă duc la joc cu ele.
Un drăguț mi-oi căpăta
Și de nănași v-oi chema.

Nănașa (întoarnă capul găinii):

89.– Socăciță, vină, vină
Să-ți dau banii pe găină,
Că nănașu-i om cinstit,
Nu mănâncă neplătit.
N-am vinit pântr-o găină,
Astăzi ne-am cuprins o fină.

Găini am bugăte acasă,
Da cu finii stau la masă.

Socăcița:

90. Vai de mine, bine-mi pare,
Celuit-am nănaș mare!
Pântr-o cloșcă di pe ouă
Mi-o dat bani de poale nouă.
Vai de mine, ce de lei,
Oare ce-oi face cu ei?
Rus Elisabeta, 31 ani
2001

91. Socăcița:

Găina, care-i de nuntă,
Mai bine trebe ținută,
Tăt cu grâu de cel ales,
Nu cu paie de ovăs;
Tăt cu grâu de primăvară,
Nu cu pleavă de secară.
Faceți-mi o țâr de larg
Să mă cobor de pe prag,
Cu găina ca ruja,
Să o dau la nănașă,
Că mi-i casa sub costiță
Și-am ținut-o cu pomniță,
De mâncare, i-am dat mac,
De băut, i-am dat coniac,
La cocoș nu o-am lăsat.

Nănașa:

92.– Socăciță tinerea,
Bune ți-s mâncările,
Pe masă bine le-ai pus,
Cum n-am văzut de când îs;
Numa o țără te-ai greșit,
Cum ai pus găina-n blid
C-ai pus-o pe talgeraș,
Cu fundu către nănaș
Și cu capu către mine,

Să nu mă supăr pe tine;
Da io nu m-oi supăra
Și nimica nu ți-oi da,
Că ieri am vândut doi boi
Și i-am dat pe taleri noi,
Ți-aș fi dat și ție doi.
Șoș Lucreția, 81 ani
2002

93. Socăciță de-omenie,
Să-mi fi dat găina mie
Ți-aș fi plătit-o c-o mie,
Că ieri am vândut doi boi
Și i-am dat pe taleri noi,
Ți-aș fi dat și ție doi;
Da ai dat-o la nănaș
Că ți-e drag, că-i om cinaș.
Socăciță, hai încoace,
Mulțamăscu-ți dumatile,
Că ne-ai dat găina mare
N-o fost puiu din cărare;
Și ne-ai dat găina grasă
N-o fost puiu di sub masă.
Ni-i găina cât un miel,
Și finucu-i frumușel;
Ni-i găina cât o mia,
Și finuca-i frumușea.
Cozma Măriuța, 86 ani
2002

94. Face-ți-mi cărare lată
Să nu pic, c-o țără-s bată,
Să nu pic pe oarecine,
Ori să pice el pe mine,
Să ne facem de rușine.
Trandafir ardelenesc,
La tăță nunta vestesc
Că cu găina pornesc.
Face-ți-mi loc și cărare,
Să mă duc la nănaș mare,

Cu găina de vânzare,
Că am auzit asară
Că pe-aicea-i târg de țară,
Și-aici vin cumpărători,
Cumpără găini cu flori,
Și-am venit pe drum de piatră
Cu găina mea gătată,
Și-i gătată ca și mine
Și cu ea nu mi-i rușine.
Nănașule, dragu meu,
De cân' aicea-i intrat
Tăt la mine te-ai uitat,
Te-ai uitat și mi-ai ochit,
Ți-o stat gându la iubit,
La iubit, și nu prea tare,
C-ai pățit o pozna mare
C-o nevestă-nșelătoare:
Ți-o pus mâna pe parale
Și ți-o băgat mâna-n jăb,
Ți-o luat salariu tăt,
Salariu și tăți banii,
Și-amu n-ai cu ce plăti,
Și-amu mă tragi de cătrință
Să-ți dau găina-n credință;
Găin-atunci îi mânca
Cînd mi-i da dolari pe ea.
Frunză verde de pe rât,
Cu găina ce-am pățit,
C-am trecut pe lâng-o moară
Și-am cerut de la morari
Un cuțit ca să o tai;
Până cuțitu mi-o dat
Pe sub picior mi-o zburat,
Și-aseară, ca norocu,
Am prins-o cu nănașu,
La nănașu după șură,
La nănașu i-am dat gură.
Nănășucă, draga mea,
Pân ce rîd io și glumesc,
Io de-aceea nu primesc,

Că am bărbat frumușel
Și mă mulțumesc cu el,
Că de cân' m-am măritat
Nime nu m-o sărutat,
Num-on om cu barbă neagră
Și de-atuncea-s tăt beteagă.
Cu banii de la nănaș,
Io m-oi duce-ntr-on oraș,
Și m-oi duce-ntr-on târguț
Și mi-oi cumpăra căruț,
C-am de gînd să fac o fată
Să-i zică la nănaș: „tată”!
Irimieș Palaghia, 46 ani
2001

Jocul miresii

95. – Cine-n lume s-ar afla,
Să ne joace mireasa!
Haideți, ficiori, s-o jucați,
Câte-o gură să-i mai dați!
Și-i mai dați câte-o pițulă,
Că v-o dat bugătă gură.

96. Să jucăm cu mireasa
Frumoasă ca-o floricea,
Gătată cu cununiță,
Mândră ca o păuniță.
Ăsta-i jocu banilor,
Bucuria mirilor!

Jocul nevestei noi

97. Nănașa:

– Tu, finucă, draga mea,
Joacă bine și-ndesat
În casă l-al tău bărbat.
Tu, finucă, draga mea,
Bine ți se șade așa,
Cu cămeșă de fuior
Și cu păru rotunjor;

Cu cămeșă de bumbac
Și cu păru pus pe cap.

98. – Tu, finucă, draga mea,
Bine ți se șede-așa;
Finucă, de bună seamă,
Dai șlaieru pe năframă,
Și năframa-i tare grea
Tăte grijile-s în ea.

99. – Hai, finucă, să te joc,
Dumnezo-ți dăie noroc!
Că pe câte le-am jucat,
Dumnezo noroc le-o dat.

100.- Joacă nănașa cu fina,
De să vede ca lumina;
Joaca fina cu nănașa,
De să vede-n tătă casa.
Tu, finucă, draga mea,
Lucră-n casă ce-i lucra,
Ascultă de soacră-ta
Și ascultă de bărbat
Că cu el te-ai cununat.
Joace cine cum a vrea,
Io joc cu finuca mea.

101.- Afară ninge și plouă
Și-aicea-i nevastă nouă.
Frunză verde viorea,
Hai, finule, și mi-o ia
Că mie mi-i tare grea
Și să ai noroc de ea!

Șerban Nazarica, 78 ani

Rus Elisabeta, 31 ani

2001

Satirice

102. -Mireasă, mirele tău
Seamănă cu mățu meu

Și la ochi și la sprâncene
Ca și coada mâtii mele.

103. -Mireasă, mirele tău,
Tăți oamenii zic că-i rău,
Numa io-am tăt zis că-i bun,
Că cosește la Crăciun
Și-l uscă la Bobotează,
Face furcături pe gheață.

104. -Tu mireasă, draga mea,
Unde te-o adus pe tine,
Este nedejde de bine,
Că-i gredină cât un Rai
Și de grâu și de mălai;
Și-i gredină cât un șes
Și de grâu și de ovăs;
Unde m-o adus pe mine,
Nici îi sită, nici covată,
Nici mălai să-mbuc o dată.

105. -Tu, mireasă, cu sovon
Și cu capu plin de somn,
Cân' a lua mirele zdiciu
Și te-a face cum îi briciu.

106. -Uiu, iu, pe dealu gol,
Că mireasa n-are țol,
Da i-a face mirele,
Când a tunde cânele;
Și i-a face soacră-sa,
Când a tunde cățeaua.

107. -Tu mireasă, draga mea,
Binele di la mă-ta
Nu li-i mai putea uita,
Că binele din fetie
Nu-i popă să-l poată scrie,
Nici diac să mi-l cetească,
Nici fată să mi-l horească;

Da binele din nevastă
Și-un țigan negru l-ar scrie,
Care n-o văzut hârtie.
Șoș Lucreția, 81 ani
Drăgoi Ana, 61 ani
2002

La mireasa care merge noră într-alt sat

108. -Trandafiru rău tânjește,
Dacă-l smulgi de unde crește,
Tăt așă-i tânji și tu,
Dacă ți-ai lăsat satu.
Că măritată-i cam rău,
Dacă ieși din satu tău,
Copiii trebe să-i crești,
Casa să ți-o curățești,
La bărbat să-i faci mâncare,
Cu socrii să ai răbdare.

109. -Stai, mireasă,-n sat la noi,
Că-i mai bine ca la voi!
La noi îi bold și potică,
La voi nu este nemică!
Și la noi îi satu mare,
Nici o fată drăguț n-are;
La voi îi satu micuț,
Tătă fata-i cu drăguț,
Și-n casă cu legănuț.
Popa n-are ce lucra
Numa șpuri a boteza.

110. -Satu vost îi satu micuț,
Tătă fata-i cu drăguț
Și-n casă cu legănuț.
N-are popa ce lucra,
Numa șpuri a boteza,
De la o casă la alta.
Iesă una din parău:
– Hai, popă, și la al meu.

111. -Cât îi satu vost de mare,
Nici o fată drăguț n-are;
Da-a nost cât îi de micuț,
Tătă fata-i cu drăguț.

112. -Cât îi satu vost de lung,
Nu-i nimica de vândut
Numa muți cu capu lung;
Cât îi satu vost de mare,
Nu-i nimica de vânzare,
Numa muți cu capu mare.

113. -Dați în cai, să margă tare,
S-ajungem în sat cu soare,
Să ne vadă oamini,
Di ce ne-am bătut caii.
I-am bătut caii pe spate
Pântr-o fată di pe sate;
I-am bătut caii pe șale
Pântr-o fată cu avere.

114. -Sechereș, băut-ai vin,
Lasă caii cât de lin;
Sechereș, băut-ai bere,
Lasă caii cum or mere.
Sechereș, țucu-ți ochii,
Numa nu ne prăvăli;
Sechereș, țucu-ți gura,
Numa nu ne răsturna.

115. -Sechereșu di la cai
Cere gură pe mălai.
Noi i-am zis că nu i-om da,
El o zis că și-a lua,
Cu cupa și cu mierța,
Cât a putea câștiga.

115. -Di, di, di, cai înfloriți,
Numa nu ne prăvăliți;

Di, di, di, cai înstruțați,
Numa nu ne răsturnați.

116. – Mână, bade, caii tare,
Să sosim în sat cu soare,
Să ne vadă oamini,
Pân'ce ne-am bătut caii:
Pântr-o rujă din fereastă,
Pântr-o dragă de mireasă.

117. -Hădu-i Diugu și molos,
Nu-i ca Spermezău nost.

118. -Dobricenii ca cocenii,
Vin la noi după mălai,
Une văd un putregai,
Fug cu sacu, că-i mălai;
Une văd o băleguță,
Fug cu sacu, că-i pituță.

119. -Păltineasă răcoroasă
Ne-ai adus noră frumoasă
Da o țără-i bai, că-i groasă.

120. -Fugiți, mute, din uștioară,
Că ni-ți băga caii-n boală.
Caii noști îs dezmiertați,
Cu mute nu-s învățați;
Caii noști îs mădăriți,
Cu mute nu-s încunțiți.

121. -Și-nturnați, mute,-napoi,
C-or fâta vacile boi,
Cân' or fi Paștile joi;
Și-or fâta vacile junci
Și-om vini cu niște slugi.

122. -Înturnați, mute,-napoi
C-om veni și după voi,
Cân' or fi Paștile joi,

Cu teleaga cu doi boi;
Cân' or fi Paștile-n mai,
Cu teleaga cu doi cai.

123. -Rămâi, sat, cu fundu-n sus,
Ce-o fost fain din tine-am dus;
Rămâi, sat, cu fundu-n jos,
Ce-o fost fain din tine am scos.

124. -Câți or fi cu oi și boi
Tăți or veni după noi;
Care-or fi niște slugoi
Tăți or rămânea la voi.

Șoș Lucreția, 80 ani

Cozma Elisabeta, 71 ani

Rus Raveca, 60 ani

2001

INFORMATORI:

Cozma Măriuța, 86 ani
Bradea Paraschiva, 84 ani
Irimieș Elisabeta Paraschiva, 84 ani
Șoș Lucreția, 81 ani
Haiduc Elisabeta, 80 ani
Șerban Nazarica, 78 ani
Știop Măriuța, 73 ani
Rus Raveca, 73 ani.
Cozma Elisabeta, 72 ani
Mureșan Măriuța, 71 ani.
Drăgoi Valer, 71 ani
Drăgoi Vasile, 67 ani.
Măerean Victoria, 67 ani.
Balaș Ioan, 64 ani.
Clapa Gavrilă, 63 ani.
Rus Raveca, 61 ani.
Drăgoi Ana, 61 ani.
Drăgoi Elisabeta, 57 ani.
Drăgoi Tereza, 56 ani.
Clapa Ioan, 52 ani.
Fechete Gavrilă, 52 ani.
Fechete Valerica, 52 ani.

Fechete Gavrilă, 48 ani.
Irimieș Palaghia, 46 ani.
Balaș Teodor, 39 ani.
Deneș Gavrilă, 36 ani.
Rus Elisabeta, 31 ani.
Drăgoi Otilia, 28 ani.
Hognogi Adela, 28 ani.
Hognogi Teodor, 27 ani.
Rus Floarea, 20 ani.
Fechete Raveca, 19 ani.
Fechete Irina, 17 ani.

Călăreții și feciorii cu steagul de nuntă 2001

Mirii cu nănașii - anii '80

Mirele și feciorii cu steagul de nuntă 1991

Druștele miresii Spermezeu 1998

Mirii la slujba cununiei. Spermezeu -1986

Mirele, pregătit pentru alaiul nunții -1986.

Mireasă cu năframă, anii '90

Mirii după slujba cununiei -1989

La ospăț. Stegarul închină pomii - 1989. Spermezeu

Mirii la ospăț - 1986. Spermezeu.

Stegarii după închinat Descărcatul pomilor-1988. Spermezeu.

Mireasă la casa părintească împreună cu druștele-1989

Chemătoarele la nuntă - 1962

Alaiul nunții - 1979

IULIU MOISIL-FOLCLORIST (II)
-FOLCKLOR MUZICAL CULES DE IOAN GHICA,
STUDENT AN. V, ACADEMIA REGALĂ, 1936-

Salomia și Liviu Păiuș

Baladă

Auzită de la Bodiu Onișor

Pe vârf de munte verde
O turmă de oi se vede
Dar la ele cine șede?
Frate-său cu sora sa,
Soră-sa în strungă da,
Și frate-său le mulgea.
Soră-sa din grai grăia :
-Frate, frățiorul meu,
Țâpă nouă, mulge două,
Pe cea vale lungă lată
O vreme grea mi-se arată
Frate-său din grai grăia:
-Aceea nu-i vreme grea
Că sunt lei și cu smeii
Vin la tine a peți.
Oare unde te-aș ascunde
În fundul colibei
Și acolo te-or găsi.
Nici vorba n-o sfârși,
Când la ea, ei și sosi.
-Bună ziua, păcurași!
- Hodiniți, măi generați.
-N'am venit să hodinim
Pe sora ta s'o pețim.

-Pe sora mea n'o voi da
V'oi da banii cu merța
Talerii cu videra
-Nouă acelea nu ne trebuie
Numai tot pe sora ta.
Soră-sa din grai grăia:
-Frate, frățiorul meu,
Taie păr din coada mea
Și fă ață la găleți
Că de azi nu mă mai vezi .
Smeii o luă de mână ,
Și-au ajuns lângă o fântână.
Ei de mână o au lăsat
Ea'n fântână s'a aruncat
Și din gură a cuvântat:
-Decât roabă smeilor
Mai bine hrană peștilor
Și rugină pietrelor.

Cântece de dragoste

Auzite de la Burza
Maricica de 17 ani

Du-mă, Doamne, în libertate
Să-mi văd părinții și scumpii mei
frați

Să-mi văd iubita, scumpul meu
înger,
Să-i cad fierbinte la sânul ei.
Mai ții la mine copilă dragă ,
Mai ții la mine, s-au mai uitat
De jurământul care tu, dragă ,
În fața lunei, tu mi-l-ai dat.

II

Trecui aseară pe strada ta,
Văzui în poartă pe maică-ta.
Ridicai ochii, mă uitai la ea
Sărmana maică, cum m'ai plângea.
-Măicuță dragă, cin'ți-a murit ?
-Tânăra copilă care te-a iubit.

Intrai în casă să –mi văd mireasa, I
Intrai în casă, lampa s'a stins,
Luna se ascunde, sărmana fată
Cum zace în flori întinsă.

*Auzite de la țăranul Macedon de
23 de ani*

Dragu-mi'n lunc'a trăi
C-am iubit fete vreo tri.
Și am iubit fetele toate,
Nevestele jumătate,
Vădulele aproape toate.

II

Nu lăsa, Doamne , osândă
La bărbat muiere blândă.
Nu lăsa, Doamne, urât ,
La muiere bărbat hâd.

III

De la noi, a treia casă,
Este o fată și o nevestă.

Cu nevasta m-aș iubi
Cu fata bine-aș trăi.
Cu nevasta mă iubesc,
Cu fata bine trăiesc.

*Auzite de la Mureșan
Dumitru de 23 de ani*

Bade, struț de trandafir,
Lasă-mă să rup un fir.
Trandafir din piana mea,
Rupe mândro cât oi vrea.
Tu le-oi rumpe, ele-or crește,
Mai stai, mândro, și fetește.
Că și eu oi holtei
Și tot amândoi om fi.

II

Pe din sus din iaz' grădină
Trece-o tânără copilă
Cu drăguțul ei de mână.
De mână ținându-se
Din gură muștrându-se:
- Lasă-mă,bade, de mână,
Să mă arunc în ast grădină
Să rump două, trei, mlădiță,
Să-ți fac, bade, cununiță.
Cununiță de trifoi,
Să mai vi, bade, la noi.
Barâm peste un an, sau doi.
Și de-oi mai veni vreodată
Știu că nu te-oi găsi fată.
Ci nevestă cu copii
De mine nu'i vre să ști. I

*Auzite de Ștefan Buzilă de 20
ani*

Vino, bade, serile
De-mi auzi muștrările.
Cum mă muștră măicuța,

De ce șed cu dumneata.
Și mă mustră tătucu,
Că mi-e sărac drăguțu.
Las 'să fie și sărac,
Bine că mi-e mie drag.

II

Mersu-mi-a vestea la tablă,
Că mi-e lumea mie dragă,
Dar nu mi-i dragă lumea,
Numai oamenii din ea.
Nici aceia nu-mi-s toți
Numai tineri și frumoși.

III

Bădiță gălbinișos,
Te-ai fâlit că te-am iubit,
Dracului i-ai trăbuit.
Măi bădiță, tu ești prost,
Că de tine nu mi-a fost.
Ți-s dragă ca inima,
De la mine-ți ia mintea,
Ți-s dragă ca sufletul,
De la mine i-ați gândul.

IV

Gura mea, privighetoare,
Cine mă sărută moare.
Sărută-mă Dumneata,
Să văd oi muri ori ba.
Leliță mândră cu concii,
Crede-mă că nu te poci.

V

Tot îmi zice-a mea măicuță,
Să mă las de-a mea drăguță.

Eu de ea nu m-oi lăsa,
Până sus soarele-o sta
Că mai bine flămânzesc,
Decât să o părăsesc
Și mai bine să murim,
Decât să ne despărțim.

VI

Mult mă întreabă frunza vara,
Nu mi-e dor de badea seara.
Și eu zic că nu mi-e dor,
De la inimuță mor.
Și eu zic că nu mi-e drag,
De la inimuță zac.

VII

Spune-mi, dragă, adevărat,
Dacă ai altul mai drag.
Căci atunci mândră și eu,
Nu gândesc la tine, zău.

Strigături

Auzite de la Buzilă Dumitru de 26 ani

I

Sărută-mă, lele'n gură,
Barem nu-s de-a ta măsură.
Că dacă m-oi săruta,
Oi fi de măsura ta.

II

Sărutatu de om drag,
Ajunge cât un iosag.
Sărutatu-de om urât,
Atât te bagă'n pământ.

III

Vai de mine ce mă fac,
Mi-a picat bădița drag,
N-am cămeșă să-l îmbrac.
Eu i-aș face dintr-un sac,
Sacu-i gros, badea-i fălos.

IV

Sunt născut pe foi de mură,
Să fur de la fete gură;
Sunt născut pe foi de fragi,
Fetele să-mi fie dragi.

V

Ui-iu-iu că iu mă cheamă.
Epurele-i bun de zeamă,
Epuroaica de friptură,
Mândra de pupat în gură.

*Auzite de la Sângeorzan
George de 40 ani*

I

Num'asear'am fost la fete,
Dumnezeu sfântul mă erte,
Pentru că le-am sărutat.
Eu credeam că merg în rai,
Ș'amu cred că-n iad m-oi duce,
Că le-a fost gurița dulce.

II

Pentru mândra cu doru,
Vându-mi casa și locu;
Și moșia unde șed,
Numai pe mândra s-o văd.

III

Pe o vale mult frumoasă,
O căsuță se zărea,
Și pe prispa ei cea joasă,
O blondină tristă sta.
Tu pe seară oi fi a mea,
O, George, George dragă,
Eu pe seară aș fi a ta,
Dar îl văd pe Ionel,
Și-mi dau viața pentru el.

Altul

Măriuță, Mărioară,
Ia un par și mă omoară;
Parul să fie de plop,
Să nu mă omori de tot,
Parul să fie de fag,
Să nu mă omori de drag.
Când am plecat în armată,
Lăsați mamă, lăsați tată,
Și pe mândra supărată.
Și trecui doi ani și-o vară
Și venii acasă iară.
Când mă-ntorc acasă iară.
N'aflai mamă n'aflai tată,
Doar pe mândra măritată,
Măritată cu copii,
Eu aici la ce să viu.
Măritată cu bărbat,
Eu aici la ce să cat.
Vai! De s-ar fi măritat,
De la noi al treilea sat,
Nu mi-ar fi așa bănat.
Dară ea s-a măritat,
Dela noi a treia casă,
Inima mea-i friptă,arsă.
Intru în casă, aud-o,
Es afară, văzu-o.
Amară-i frunza de nuc,

Mai amar dorul ce-l duc.
Amară-i frunza de fag,
Mai amar dorul ce-l trag.
Toată lumea ști hori,
Numai nu ști tângui.
Toată lumea ști cânta,
Numai nu ști trăgăna,
Ca hoțu și ca curva.
Hoțu-i cântă-a codrului,
Muieră îi trage a dorului.
Hoțu merge la pădure,
Muiera merge după mure,
Și apoi toate i le spune.
Vai și amar îi dorule.

*Auzită de la o soră a ei, Onița, în
vârstă de 24 ani*

Săracă străinătate,
Tu mi-ai fost soră și frate,
Și m-ei fi până la moarte.
Greu îi, Doamne, în sat străin,
La tot mutu îi zici jupân,
Și la mută jupâneasă,
Până ce te bagă în casă.

*

Așa-mi vine câteodată,
Să mă urc la munți cu piatră, of, of /
bis.
Așa-mi vine uneori,
Să beau otravă, să mor, of, of /bis.
Și iară eu mă gândesc,
De ce să mă otrăvesc,
Când am zile să trăiesc, of, of /etc.
Tot ți-am zis, mândră, mă duc,
Și tu nu mai m-ai crezut, of, of, of
/bis.
Ține-mă, mândro, pe mână,
Căci mai am o săptămână of, of .
Ține-mă, mândro, pe brață,

Că plec mâine dimineată of, of .
Iar mâine la ora zece,
Hai, mândro, și mă petrece.

*Auzite de la Irini Domnica de
20 ani*

Măghiran de peste poartă,
Doarme Irinuța moartă.
Mere Ghiță și-o trezește,
Și Lenuța își bănuiește.
-Taci, Leano, nu-ți bănui,
Că altul nu voi veni.
C-am venit ca să te întreb,
Să mă însor sau să te-aștept.
-Însoară-te sănătos,
Dacă nu știi ce-i frumos,
Căci și eu m-oi mărita,
Viza-vis de casa ta, (sic!)
Și ți-oi rumpe inima,
Și ție și la mă-ta.

*

Marea morții mândrei mele,
Că i-am dat două inele,
Și s-a măritat cu ele.
Mărită-te, mândro, mâine,
Să-mi iau gândul de la tine.
Mărită-te, mândro-n sat,
Că și eu ți-oi fi bărbat.
Suntem dragi și ne-om iubi,
De s'ar face stan de piatră,
Nu ne-om lăsa niciodată.

*Auzit de la Mihalca Raveca de 17
ani.*

Bade, gură albeneată,
Spune-mi cine te învață,
De nu dai cu mine față,
Nici sară, nici dimineată.
De te-nvață oarecine,

Spune-mi, nu-ți fie rușine;
De te-nvață hâda ta,
Spune-i că eu te-oi lăsa,
Nu-i voi strica dragostea.

*

Frunză verde de bănat,
Spune-mi, bade, adevărat,
Mă iubești ori m'ai lăsat,
Și de ai gând să mă lași,
Să-mi fac umbră sub buhași.
Să mă pun, bădiță'n umbră,
Dorul tău să nu m'ajungă.
Să fac masă'n cornurele,
Să scriu dorurile mele.
Să scriu, bade, și al tău,
Care ți-i l-am purtat eu.
Și l-aș scrie pe hârtie,
Ți-l-aș da în seamă ție.
Și l-aș scrie cu cerneală,
Ți-l-aș da în seamă iară,
Să-l dai la cine gândești,
Pe cine vrei să iubești.

I

Părinte , popă Ilie,
Spovedește pe Mărie,
Și nu-i da păcate grele,
Că jumătate sunt a mele.
Și nu-i da păcate multe,
Că de mine sunt făcute.

II

De-ar da Dumnezeu, de-ar da,
Pădurea de s'ar tăia;
Dealul de s'ar surpa,
Să se facă din deal șes,
Și din pădure ovăz,
Ce mi-e drag și dor să văz.

III

Rău ți pare codrului,
După verde frunza lui,
De cum îmi pare și mie
După-a mea copilărie,
După bădița dintâie.
Căci cu ăst de-al doilea,
Numai așa-mi petrec lumea,
Precum ziua și noaptea.

Auzite de la Mureșan Mihăilă de 16 ani

I

Cine joacă și nu strigă,
Facă-i-se gura strâmbă.
C'așa-i jocul românesc,
Cu strigăt ardelenesc.

II

Câte frunze sunt p'un răzor,
Toate'mi strigă să-mă'nsor.
Numai frunza de pe laz ,
Aceea strigă să mă las,
Să nu fac maicei năcaz.

III

Câte păsărele'n codru,
Toate cântă mai cu modru.
Numai tâlharul de cuc,
El mi-a cântat să mă duc.

IV

Colo jos, la fântânele,
Se bat două taberi grele,
Pe răgute tinerele.

Așa trec plumbii prin ele,
Ca frunzele prin surcele.
Vino, maică , și te uită,
Că și iarba toată-i cruntă.

V

Cine dracul a mai văzut,
Două rațe potcovite,
Ies la drum să se mărite.
Și-o găină cârâia,
Că se mărită și ea.
Și ea merge la cămară,
La oală cu rumeneală.
Merge mâța după ea,
Să se mărite și ea.
Du-te mâțo, în sărăcie,
Lasă-mi rumeneala mie.

VI

Foaie verde de dudău,
Mărita-m-aș și eu, zău,
Și am numai un lepădău,
Pe care atât l-am purtat,
Până tot s'a sfârtecat.

Altul de la Irini D.

Nu-i bai, mândro, m'ai lăsat,
Nu ți-oi da mare păcat,
Șase ani să zaci în pat.
Doftorii te doftorească,
Leacu să nu ți-l găsească.
Vai, mândruțo, leacul tău,
L'am băgat în sânul meu.
Zece mii să ai în pungă,
La doftori să nu-ți ajungă.
Patru boi ca păunii,

Să ți-i mănce doftorii.
Patru vaci cu coarne largi,
La potică să le bagi.
Și-atâta , bade, te poarte,
Până roatele s'or roade.
Să rămâie butucii,
Să se mire doftorii.

*Altul auzit de la Cataria
Raveca de 17 ani*

Nu, gâni bade, gâni,
Noră mâne-ti n-oi fi,
Nici cumnată sora ta,
Nici n-oi fi femeia ta.
Că decât femeie ție,
Mai bine moartea să vie,
Să mă știu moartă'n pământ,
Să nu trăiesc c'un urât.
Să mă știu moartă'n sălaș,
Să nu trăiesc cu năcaz,
Și cu lacrimi pe obraz.
Dar de lacrimi nu bag samă,
Că le șterg cu ast năframă.
Dar mi-e milă de obraz,
Că rămâne fript și ars.

Cântec

*Auzit de la Buzilă Eugenia de
17 ani*

Tu bădiță așa-i gândit,
Că tu dacă m-oi lăsa,
În apă m-oi arunca,
Și oi bea apă din tău,
Ș-oi muri de dorul tău.
Dar eu beau apă din casă,
Vinul verde de pe masă,
Și de dorul tău nu-mi pasă.

*

Cucuruz de pe-arătură,
Hai, bădiță, să-ți dau gură.
Și mână de despărțire,
Mă mulțumesc de iubire.
Mai mult bade ne-am iubi,
Dar nu voiesc părinții.
Noi bădiță ne-om lua,
Dar nu voiește mă-ta.
Știi tu bade ce ziceai,
Când la noi pe pat ședeai ?
Nu-i soare să răsărească,
Pe noi să ne despărțească.
Soare-o fost și-o răsărit,
Și pe noi ne-o despărțit.

*

Frunză verde iarbă grasă,
M-a cătat moartea pe acasă-
Eu beau la cârciumă la masă,
C'o glăjuță, plină, rasă.
Nu rămâne fript de foc,
Făr'că n-am avut noroc.

*

Uită-te, bădiță, bine,
Cine umblă după tine.
De departe rujă umplută,
De aproape formă de mută.
De departe rujă mare,
De aproape proastă tare.
De-i umbla, bade, umbla,
Cât e lumea tot hatra,
Tot ca mine n'oi afla.
De frumoasă, nu-s frumoasă,
Da's copilă sănătoasă.
De mare, nu-s mare tare,
Da's copilă ca oricare.

*Auzită de la Irini Saveta de
21 ani*

De când, bade, tu te-ai dus,
Negură pe sat s-a pus,
Negură până-n pământ,
Nu poți, bade, de urât.
Frunză verde de pe tău,
Ajungă-te, bade, zău.
Să te ajungă dorul meu,
La tihnă, la făgădău.
Tu să bei și să suspini,
Să-ți aduci bădiță aminte,
Nu-i blestem de oare unde.
Nu-i blestem de la măicuță,
Că-i blestem de la drăguță,
C-ai fript-o la inimuță.

Strigături din Răbrișoara –Jud. Năsăud

*Auzite de la săteanca Maria
Burza în etate de 17*

Nu gândi, bade, că-mi pasă,
Pân' ce-ai zis că nu-s frumoasă.
C'ai zis de mare necaz,
C'ai auzit că te las.
Gura mea-i gură de cuc,
Duc pe badea și-l aduc,
Și-n brațe la mine-l culc.
Nu-s frumoasă la făptură,
Da's a dracului de gură.
Nu-s frumoasă, nici oi fi,
Om frumos tot oi iubi.
Și de mare, nu-s cam mare,
Da's copilă ca oricare.

II

Prin pădurea de tisă,
Este o cârticică scrisă.

Cine mere și-o citește,
De drăguț se despărțește.
Că eu m-am dus, și-am citit,
De drăguț m-am despărțit.

III

Foaie verde de lemn scris,
Tânăr drăguț mi-am cuprins.
Când îl vezi seara la lună,
Parcă-i rujă din cunună.
Când îl vezi seara la stele,
Parcă-i struț de viorele.

Strigături de nuntă

*Auzite de la Burduhos
Macedon de 25 ani*

I

Ia-ți mireasă ziua bună,
De la soare, de la lună,
De la mama ta cea bună,
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori.

II

De-i mireasa de neam mare,
Nici mirele nu-i din cale.
De-i mireasa de neam bun,
Nici mirele nu-i din drum;
Dă-ne apă din ceaun,
Că mirele-i neam de domn.
Dă-ne apă din căldare,
Că-i mireasa de neam mare.

*Auzite de la Grivasa Laura de
41 de ani*

I

Faceți-mi puțin de loc,

Să vă arăt puținel joc.
Iată-mă că și eu viu,
Cu rochia prinsă-n brâu,
Cu găina gălbenea,
Să o dau la nănaș.
La nănaș nu-i voi da,
Că-i voi da la nănașu,
Că mi-a da bani cu soție,
Și m-oi plăti de porție.

Auzite de la Cârcu Ana de 36 ani

I

Măi nănașe, dragul meu,
De ți-e dragă fină-ta,
Eși afară și o joacă,
Și-i fângăduiește-o vacă.
De nu vacă cu vițel,
Batăr o oaie cu miel.

II

Joacă finul cu nănaș,
Strălucește toată casa.
Joacă nănașul cu fina,
Strălucește ca lumina.

III

Măi mireasă, draga mea,
Dar tu unde te-i culca,
Pe rudă cu găina?
Cocoșul nu te-o lăsa,
Tot te-o trage de-un picior,
Și te-o înveli cu'un țol.

IV

Mireasă, mirele tău,
Când se încalță d-un picior,
Gândești că-i un domnișor.

Când se încalță de amândouă,
Gândești că-i un struț de rouă.

V

Ce mireasă avem noi
Cu trupul de trandafir,
Cu gura de băut vin.
Cu trupul de busuioc,
Cu ochii de mers la joc.

VI

Mirele s'o lăudat,
Că are bărbânți de bani,
Și-s pline de bolovani .
Că are bărbânți de brânză,
Și-s pline tot cu tărâță.

VII

Mireasă, cosița ta,
Împletită-i mărunțel,
Și-ai purtat-o puțintel.

VIII

Măi miresă, dragul meu,
Nu fi supărată rău,
Că nu-i mire ca al tău,
Numa'n târg la Logodău.
O mai fost unul de Domn,
Nici acela nu-i frumos,
Cum i-a tău, că-i de om prost.

IX

Frunză verde, lemn uscat,
Tânăr voinic s-a însurat.

X

Mireasă, nu te cânta,
De ocolul mâne-ta.
Las'că te-i cânta pe mâni,
Pe ocol pe la străini.
Las'că te-i cânta alaltă,
Pe ocol pe la cumnată,
Că-i vedea că nu ești fată.

XI

Măi mireasă, dragul meu,
Mă-ta bine te-o ținut,
Tot cu papă friptă-n unt.
Da bărbatul te-o ține,
Tot cu zeamă de curechi,
Și cu pălmi peste urechi.
Că bărbatu nu ți-i frate,
Să gândești că nu te bate,
Nici soacră-ta nu ți-i mamă,
Să gândești că nu-ți dă palmă.

Pentru nași se strigă :

Să trăiască nănașu,
Pentru dânsu-i libovu.
Să trăiască nănașa,
Pentru dânsa-i libova.
Nănașa-i cu poale largi,
Și ocolul-i plin de vaci;
Nănașu-i cu cioareci noi,
Și ocolu-i plin de boi.

II

Ui –iu-iu nănașule,
Sucește-ți mustățile,
Sărută nevestele.
Le sărută mâna bine,

Mă sărută și pe mine.

*Tot pentru nuntă, auzite de la
Târlișanu Ana de 21 de ani*

I

Frunză verde-a călinii,
Că și mama miresii,
Șade în fundu grădinii.
Tot suspină și se roagă,
Să ție ziuca mare,
C'are o fiică ducătoare.
Printre munți la niște curți,
La părinți necunoscuți.
Printre munți și printre văi,
La părinți străini și răi.

Cântec

*Auzit de la Mureșan Dumitru de 20
ani*

Că unde ne batem noi,
Nici e iarbă, nici e nalbă,
Numai sânge până-n barbă.
Sânge de-al muscalului,
Până-n coama calului.
Sânge de al turcului,
Până-n coama murgului.
Murgul necheză la șatră,
Lungă cale mi-se gată.
Grea poruncă avem în mână,
Plânge mândra și suspină.
Că eu iar m-oi înturna,
Numai nu te mărita.
Că de-o-fi vreun bine'n țară,

Eu peste trei ani vin iară.
Dar de-o fi vreo răutate,
Merge-oi, mândro, mai departe.
Ție ți-oi trimite carte,
În-tuspatru cornurile,
Scrisă cu lacrimile mele.

Altul ostășesc

Foaie verde de pe fag,
Când eram la fete drag,
M'a luat Mihai sub steag.
Sub steag mândru tricolor,
Trei ani să tot plâng cu dor.
Sub steag mândru, de mătășă,
Trei ani să nu dau pe-acasă.
Frunză verde și una,
Căpăt-am porunca,
Tocmai sâmbătă seara,
Să nu mai urc la mândra.
Frunză verde de islaz,
Mă duc ,mândro, și te las,
Cu mult dor și cu necaz.
Eu mândro te-oi părăsi,
Plânge-i tu și-i mi-i cânta,
După mine te-i uita.

Cântecul ciobanului

*Auzit de la Burduhos
Macedon de 25 de ani*

Colo sus la munte verde,
Ce botei de oi se vede,
Dar la ele cine șede?
Sunt trei tineri păcurari.
Zice unul către altul:
-Păcurari, păcurărași,
Noi de când păcurărim,
Dar noi nu ne întrebăm,
Care din ce sat suntem,
Ceva neam de nu ne-aflăm.

Doi mai mari sunt veri primari,
Constantin e copil străin.
Când e coala pe înserat,
După apă l-au țapat,
La fântână, la cetină,
Cu două găleți în mână.
Până a venit cu apa,
Ceia doi îi făceau legea,
Și-i fac lege să-l înece.
Și unde l-or îngropa,
Să le rămâie stâna,
Și mioara cu dânsa.
Dar mioara o auzit,
Și'nainte i-a ieșit,
Și din gură i-a vorbit:
- Of ,drag, domnuțul meu,
Până ai venit cu apa,
Cei doi îți fac legea.
Îți făceau lege să-te înece,
Și unde te-or îngropa,
Ca să le rămâie stâna,
Și pe mine cu dânsa.
Constantin o auzit,
Și foarte rău s'a scârbit,
Și la munte au pornit,
Și din gură au grăit:
- „Păcurar, păcurăraș,
Pe mine mi-ți omorî,
Și unde mi-ți îngropa,
În strunga oilor,
Și-jocul mieilor.
Fluerul mi-l puneți cruce,
Când a sufla vântu-a zice.
Și buciumul de-a stânga,
Când buciumul o bucioma,
Oile s-or aduna,
Și mioara mi-o cânta.
Dar tu, sfântă Mioriță,
Fă-te o sfântă cruciță,
Și te sui în vârf de brad,

Și strigă într-al meu sat,
Doar mama te-o auzi,
Și la munte o ieși.
Și mioara s'o suit,
Mamă-sa o auzit,
Sus la munte o ieșit,
Zi de vară, chiar de seară,
Pe păcurari îi întrebară:
- „Păcurari, păcurărași,
Unde-i al meu fecioraș?"
- El pe gânduri s'o luat ,
Și s'o dus și s'o însurat.
Soarele i nănaș mare,
Și lunița, nănașița.
Mamă-sa o auzit,
Foarte rău ea s'o scârbit.
Și'n vale ea a pornit.
Mioara așa zicea:
- „, Până trăia domnul meu,
Umblam în fruntea oilor,
Mâncam fruntea ierbilor,
Beam apă destâlburiță,
Cât era ziua stam hrănită.
De când o murit domnul meu,
Umblu-n coada oilor,
Mânânc coada erbilor,
Și beau apă tâlburiță.
Cât e ziua stau flămândă''.
Când mama-sa a auzit,
Că ficiorul i-o murit
Și mai rău ea s'a scârbit.

Cântece

*Auzite de la Pop Raveca de
25 de ani*

La plop cu frunza rotundă,
Este o fântână afundă.
Și'n fântână-i apă rece,

Cine bea de sete nu-i trece.
De-ar fi știut mama mea,
Ce noroc rău voiu avea,
Pe mine nu mă făcea.
Pe răzoru cu fuioru,
Soră dulce cu doru,
Pe răzorul cu iarba,
Soră dulce cu jalea.

*Auzit de la Cârcu Măriuca de
22 de ani*

Frunză verde-a călinii,
Eu cunosc voia badii,
Că cu mine s-ar iubi,
Da' nu-ndrăznește a grăi.
Bade, bădișorul meu,
Îndrăznește și grăiește,
Că inima mea voiește.
Că de amu și pân' la vară,
Inimuța mea vrea iară.
Că de amu și pân' la toamnă,
Inimuța mea se'ntoamnă.

Auzit de la Galben Lenuța

Frunză verde de măruț,
Am avut și eu drăguț.
Am avut și d'amu este
De dragoste nu-i poveste.
Când îi calea către seară,
Se luă pe ulicioară,
Când s'apropie de ea,
Ea prindea și cârâia.
Pe mine mă ocăra.
Dară mie nu-mi păsa,
Că-s mai mică și frumoasă,
Și știu lucru tot în casă.
Și știu lucrul câmpului,
Nu fac umbră gardului.

Foaie verde, foaie fragă,
Eu tot la badea îs dragă.
Când mă vede pe cărare,
Scuturată-s ca o floare,
Pe bade inima-l doare.
Când mă vede pe drumuț,
Scuturată-s ca și-un struț,
Supărat i-al meu drăguț.

*Altul de la Galben Lenuța de
29 de ani*

Măi, bădiță, prostule,
Mult îți pierzi tu nopțile,
Pe la toate porțile.
Și porțile-s cu țățani,
Și fetele cu stăpâni.
Și porțile-s încuiete,
Și nu trebuiești la fete.

*

Fă-mă, Doamne, ce m'ai face,
Ori verigă, ori inel,
La bădița-n degețel.
Când o mere să se culce,
Cu mâna și-o face cruce,
De mine amint'ș'aduce,
Că mi-a fost gurița dulce.
Și-a fost dulce la iubit,
Amară-i la despărțit.
A fost dulce la sărutat,
Amară îi la lăsat.

Auzit de la Buzilă Elena

Tu bădiță așa-i gândit,
Că eu sunt de găsît,
Ție de ciufulit.
Da'io's floare de grădină,

Și tu ești gunoi de tină.

Altul de la Buzilă Elena de 18 ani

Vai , bădiță frumos ești,
Nu știu cine și a cui ești,
Nu știu ce maică ai avut,
De-așa frumos te-a făcut.
Cu ochișori de ocit,
Sprâncene de celuit.
Cum m'ai celuit pe mine,
De-mi pun capul pentru tine.
D'amăgească-te luna,
Cum mi-ai amăgit tu gura.
Și acum nu-ți de dânsa.
D'amăgească-te norii,
Cum mi-ai amăgit ochișorii.
M-ai lăsat, bade, lăsat,
Dorul ți-l-ai sămănat.
Haide moarte să-ți plătesc,
Și mă lasă să trăiesc.
C-am acasă cinci copii,
Datorii cinci zeci de mii.
Și mă lasă să trăiesc,
Datoria să-mi plătesc,
Copilașii să mi-i cresc.

Auzită de la Cârcu Docea de 15 ani

Bădișor, bădiță, bade,
Ce bătaie ți se cade.
C'am trecut dealul cu tine,
Tu nu-ai pus mâna pe mine.
Și nici eu n'am așteptat,
Numai un pic de sărutat.
Nici de acela nu mi-ai dat,
Gândești că-i de cumpărat.
Și de cumpărat să fie,
Tot o țară mi-ai da mie.

Auzită de la Galben Lenuța de 29 de ani

Văd, bade, bugăt de bine,
C'ai bea apă de la mine.
Ș'ai cere și ți-e rușine.
Cere, bade, și ți-oi da,
Numa'n ciuda mâne-ta,
Și'n mânia soră-ta,
Că se tem că mi-i lua.
Spune-i bade mâne-ta,
Că de s'ar și măcina,
Pe moară ca făina,
Suntem dragi și ne-om lua.
Și de s'ar și bucuri,
Pe moară ca sâmburii.

Cântec

Auzită de la Cârcu Maricica de 25 de ani, din Cătun de peste Someș

Frunză verde lemn uscat,
Tânăr voinic s'a însurat,
Trăia Lunea , ba Marțea,
I-o venit o cărticea.
Carte de la împărăție,
Să se ducă'n cătănie.
El a prins a se găta,
Și nevasta suspina,
Și din gură cuvânta:
Că de el nu s-o lăsa,
Și de și-o vedea moartea.
El din gură cuvânta:
- Ține-mi, mamă, nevasta ,
Tot cu turtă și cu miere,
Doar o ședea până oi mere.
Tot cu turtă și cu vin,
Doar va ședea până vin.
Ea din gură cuvânta:

- Dragul mamii, măi Ioane,
Nevasta eu ți-oi ținea,
Soarele nu l-a vedea,
Nici soarele , nici luna,
Iarba verde n' o călca,
Pită caldă n' o mânca.
El din casă c' o plecat.
Pismașa de soacră-sa,
Mâna pe ea că pune,
Și'n cămară o' nchidea.
În cămară, de-a stânga,
Pe ea acolo o băga,
Și o pus o lăcățea.
Și-o lăsat un stan de piatră,
Să nu iasă niciodată.
Ea de acolo așa zicea,
- Ajută , Doamne, ajută,
La toți robii din robie,
Bădiței din cătănie,
Ajută-i, Doamne, să vie,
Să mă scoată din robie.
Ea nici vorba și-o gătat,
El în casă c-o intrat,
Și din gură a cuvântat:
- Unde-i, mamă, nevasta?
- Dragul, mamii, măi Ioane,
De când de-acasă ai plecat,
Ea lada ș-o luat,
Și-i la mă-sa în cel sat.
El calu l-o încălicat,
La soacra-sa s'o cărat,
La soacră-sa în cela sat.
Când în casă o intrat,
El din gură a întrebat:
- Unde-i, soacră, nevasta?
- Dragul soacrei, măi Ioane,
De când ție ți-am dat,
Pragul nu mi-l-o călcat,
Pită caldă n-o mâncat.
Și el rău s-o supărat,

La mă-sa lui s-o înturnat.
Și din gură a cuvântat:
- Unde-i ,mamă, nevasta?
Nu mă purta cu vorba!
-Dragul mamei, măi Ioane,
Ea coafele le-o luat,
După apă a plecat,
La fântână la izvor,
Cărând apă de-al tău dor.
Și ea apă când scotea,
În fântână să zvârlea.
El oameni o căutat,
Apa-afară o țapat,
Și pe ea nu o aflat,
Tot mai rău s-a supărat,
Și'napoi o înturnat,
Și din gură o cuvântat:
- Adă, mamă, cheile,
Să-mi deschid cămărilor,
Să-mi văd bunătățile.
-Dragul mami,măi Ioane,
Eu cheile ți-le-oi da,
Da'n cămara din stânga,
Acolo nu te băga,
Că-i boala și te-o mânca.
El cheile le-a luat,
Și'n cămară s'o băgat,
În cămara de-a stânga,
Acolo întâi se băga.
Când acolo o intrat,
Cu ochii de dânsa o dat.
Cu fața cât un perete,
Cu gura arsă de sete.
Păru-i galben despletit,
Numai atunci o fost murit.
El la ea că se ducea,
Și'n obaz o săruta,
Și el mândru o întreba:
- Cine te-a pus acoloa?
Și din gură a cuvântat:

- Vai măicuță, maica mea,
 Taie pânda din trei lați,
 Și ne'ngroapă ca pe frați,
 Taie pânda din trei coți,
 Și ne'ngroapă ca pe soți.
 Și el altul n-o grăit,
 Cu acea vorbă o murit.
 Și pe el că l-o îngropat,
 În corul bisericii,
 Unde cântă diecii.
 Și pe ea o îngropat,
 În marginea drumului,
 Cornuțu gardului.
 Și din el a răsărit,
 Trandafir mândru'nflorit.
 Și din ea o răsărit,
 O rujiță mândră albă.
 Trandafirul s'o întins,
 Și cu ruja s'o cuprins.
 Cismașa de soacră-sa,
 Tot așa-i merea gura,
 Că ea taie mlădița.
 Să se usuce rujița.
 Ea mlădița o tăiat,
 Rujița nu s'o uscat,
 Și ea'n nouă o crăpat.

Bocet

*cules de subsemnatul la moartea
 femeii lui Clapău*

De când ai căzut la pat,
 Tot a leacuri ai umblat,
 Până ce te-ai așezat.
 Și de când te-ai betegit,
 Tot a leacuri ai pornit,
 Și leacu nu l-ai găsit,
 Până ce te-a mântuit.
 Du-te, zboară'n țințirim,
 Pe mormânt la mama ta,

Să-ți curată cât de bine,
 Că'amu și a ei fată vine.
 Ia seama, Ravecă, bine,
 Dacă-i mere-n ceea lume,
 Acolo's trei drumuri rele,
 Ia seama pe care oi mere.
 Că unu-i cu busuioc,
 Pe acela-i pară și foc.
 Și-unul îi cu măgirean,
 Pe acela-i pară și jar.
 Dar unu-i cu zmeuriță,
 Pe-acela te du, Ravecă.
 Țințirimu e un cișmaș,
 Nu lasă omu de mas,
 Că tu de nu l-oi lăsa,
 Înapoi o înturna.
 Și tu de nu li-i primi,
 Înapoi iar o veni.
 Draga mea, scumpă soție,
 Ce-am avut, ți-am lăsat ție,
 Nu ți-am lăsat mult iosag,
 Trei copii, să-ți fie drag.
 Nu ți-am lăsat mare avere,
 Trei copii de mângâiere.
 Mulțumesc, soție dragă,
 M-ai cătat că'am fost slab.
 Eu mă rog soția mea,
 Eu mă rog să fie iertat,
 Cu trei copile' n pat.
 Eu mă rog să fii tu bun,
 Că nu te-am lăsat pe drum.
 Țințirim cu iarba lată,
 Mila la copii se găta.

**Notă: Aceasta se cântă numai
 femeii cu copii.**

*Bocet pentru fete
 auzit de la Burza Maricica de 17 ani*

După ce moarta se gătește mireasă
se cântă:

Cine'n lume a mai văzut,
Mireasă mândru gătată,
Stă pe laiță supărată.
Mireasă mândru tocmită,
Stă pe laiță rău scârbită,
După lume bănuită.

*Bocet pentru femei
Auzit de la Burza Ana*

Măi Măriucă, draga mea,
Dacă-i mere în ceea lume,
Înainte ți-o ieși,
Un negru călugărel,
Nu te'nspăimânta de el,
Că acela-i bărbatul tău.
El mândru te-o întreba,
Cum e rândul pe aicea,
E rându destul de rău,
Că amu l'am lăsat și eu.

*Strigături
Auzite de la Burduhos
Machedon de 18 ani*

I

Când eram de nu iubeam,
Unde mă culcam, dormeam,
Ș'acum, de când iubesc,
Mă culc, nu mă hodinesc,
Numai la ele gândesc.

II

Când eram pe vremea mea,
Vioară nu-mi trebuia,

Căci era gurița mea.
Mi-era gura viorea,
Și trupșorul păsărea
.

III

Câte fete sunt la noi,
Fă-le, Doamne, toate oi,
Și pe mine păcurar, (cioban)
Căci știu rândul la șuștar.(doniță)
La șuștar și la găleată,
Și le-oi mulge toate odată.

IV

Câte mândre am avut eu,
Să le strâng aş face-un tău.
Și apoi câte le-am lăsat,
Să-le adun aş face-un sat.
De-ar fi satu din trei căși,
Eu aş face vreo cincizeci,
Și orașe vreo treizeci.

V

Mândra mea de astă vară,
Se roagă s'o iubesc iară.
Eu nu-s pleavă de secară,
Ce-am lăsat să iubesc iară.
Nici nu-s pleavă de ovăz,
Ce-am iubit să mai iubesc.

VI

Bădiță, de dorul tău,
Mă topesc ca inul în tău,
Bădiță, de jalea ta,
Mă topesc ca cânepa.

*Altele auzite de la Burduhos
Machedon de 18 ani*

I

Blestema-l-oi pe popa,
Că mi-a spovedit mândra.
Nu știu ce canon i'o dat,
Nu mă lasă noaptea-n pat,
Doară pe pământ uscat.
Nu mă lasă noaptea'n țol,
Doară pe pământul gol.

II

Numa' aseară am fost la fete,
Dumnezeu sfântul mă ierte.
Pentru că le sărutai,
Eu credeam că-oi mere în rai.
Și eu cred că'n rai m-oi duce,
Că li-o fost gurița dulce.

Bocet pentru femeii

Măi vecină, dragul meu,
Dacă-i mere în ceea lume,
La mijlocul raiului,
Este o fântâniță lină.
Și un scaun de hodină.
Bea apă și te hrănește,
Și pe scaun hodinește.

*Cântec de înmormântare
pentru bărbați*

Ș'a venit pasărea morții,
Și s'a pus în stâlpul porții.
Și atât a trăncănit,
Până când te-a mântuit.
Și atât ea a cântat,
Până ce te-a așezat.
Tu la copii te gândește,

Că ei te-or aștepta să vii
Pe mormânt ți-or crește gli.
Ei te-or aștepta să întorni,
Pe mormânt ți-or crește flori.
Și de astăzi înainte,
Limba'n gură li-se încâlce.
De mi-ai zis tătucă, cruce,
Limba-n gură li-se leagă,
De mi-ai zis, tătucă dragă.

Cununa

*Auzită de la Cârcu Ana de 32
ani*

*Când s-a terminat holda se face
cununa. O poate face oricare fată
sau din bărbați pot ajuta. Trebuie
cel puțin patru persoane. Două
împletesc și două aleg spice. Când
se face cununa, nu se zice special, ci
se fac numai așa glume.*

*Când cununa e gata, se pune pe
capul unei fete tinere (care nu știe
de feciori). Pe cap i-o pun alte fete.
Când se pune cununa pe cap, nu se
zice nimica.*

*Prinprejurul celei ce poartă
cununa se strâng mai multe fete,
care se țin pe după mijloc.*

*Când pornesc, toate încep să cânte
următoarele:*

Săcerat-au fetele,
Holdă ca păretele,
Fetele au săcerat,
Flăcării clăi au înclăiat.
Și așa-s clăile de multe,
Ca și oile pe munte.
Și așa-i rândul fetelor,

Ca și rândul merelor.
 Până-s mere mărunțele,
 Stau pe crăci înșirățele,
 Dacă prind a se mări,
 Ele prind a se rări.
 Când aduce cununa,
 Drept îi ca și lumina.
 Ca lumina cea de ceară,
 Care-o pun domnii'n păhară.
 Ca lumina cea de său,
 Ce o pun domnii'n băcău.
 Ești, feciori, cu apa,
 Și să muieți cununa
 Ești, feciori, cu râu,
 Și să muieți voi grău.
 Deschide-ți gazdă poarta,
 Că vinim cu cununa.

*În timpul drumului ies
 feciori și oameni și aruncă apă pe
 fata cu cununa. Când ajung acasă,
 iesă gazda și aruncă apă pe fata cu
 cununa și apoi o bagă în casă. Aici,
 pe o masă este plăcintă și glaja cu
 vinars. Fetele vin și ocolesc masa di
 la dreapta spre stânga. Cea cu
 cununa se oprește la mijlocul mesei.
 O femeie oricare rostește
 următoarele:*

Bună seara gazdă mare,
 N'ați ieșit cu ceteri afară,
 Înaintea cununii,
 Ați gândit că n-om veni.
 Noi de când am fi venit,
 Dar ne-a fost grăul încolțit.
 Noi de când am fi plecat,
 Dar ne-a fost grăul călcat.
 D-voastră așa v-ați lăudat,
 Că aveți trei curți de pciatră,

Nimenea să nu străbată.
 Noi de trei zile am venit,
 Caii ni s-au obosit,
 Și în ele am străbătut,
 D-voastră așa v'ați lăudat,
 Că aveți un voinic tânăr, frumos,
 Să coboare grăul jos.
 La moară l-am cărat,
 Moraru n-a fost acasă,
 A fost în pădure,
 A paște căpșune.
 Morărița, meșterița,
 Cioc-poc-moara la loc,
 Tri târâte și-o făină,
 Până-a fost covata plină.
 D-voastră așa v'ați lăudat,
 Că-ți aduce nouă jupănese,
 Cu nouă sâte dese.
 Tri cernea,
 Tri frământa,
 Tri pâinea în cuptor băga.
 Împărțiți colaci'n două,
 Ne faceți parte și nouă.
 Împărțiți colacul în tri,
 Așa ne-ți găsi.
 Noi cununa atunci vom da,
 Când nouă ni s-a arătat,
 Un țigan cu cetera,
 Și glaja cu holirca
 Și blidu cu plăcint.
 Noi cununa-om pune-o'n masă,
 Când am vedea joc în casă.
 Noi cununa-om pune-o'n grindă,
 Când om vedea joc în tindă.
 Și nici atunci nu o vom da,
 Până când ni-ți arăta,
 O ladă cu taleri noi,
 Să ne dai și nouă doi:
 La iasta pentru cunună,
 Și mie pentru minciună.

D-voastră v'ați lăudat,
C-aveți un tânăr voinic, frumos,
Să ieie cununa jos.
Să nu fie de la ușă,
Cu gușă,
Nici de la vatră,
Cu gura căscată,
Nici de la pat,
Înholbat.
Ci de la masă ,
Că și cununa noastră-i aleasă,
Tu cununa nu ți-oi da,
Până nu te-o săruta,
Nu da cununa din mână,
Până nu ti-o săruta pe gură.

*Un fecior tânăr trebuie să-
ia cununa de pe cap și să sărute
fata. După asta urmează o masă.
După masă se face joc care ține
până noaptea târziu.*

Cântece de dragoste

Auzite de la Cârcu Ana de

32 ani

I

Frunză verde de bănat,
Spune-mi bade-adevărat,
Mă iubești ori m-ai lăsat?
Și de-ai gând să mă lași,
Să-mi fac umbră sub buhași,
Să mă pun bădiță'n umbră,
Dorul tău să nu m'ajungă.
Să fac masă'n cornurele,
Să scriu dorurile mele,
Să scriu bade și al tău dor,
Care ți l'am purtat eu.
Și l'aș scrie pe hârtie,

Ți l'aș da în seamă ție.
Și l'aș scrie cu cerneală,
Ți l'aș da în seamă iară.
Să-l dai la cine gândești,
Pe cine vrei să iubești.

II

Să te văd, bădiță-odată,
În codru cu frunza lată,
Eu codru l-oi îngrădi,
Să nu poți, bade ieși.
Și l'oi îngrădi că brazi,
În mijlocul lui să zaci,
Și l'oi îngrădi cu flori,
În mijlocul lui să mori,
Codru fie'ți de sălaș,
Frunza pânăz pe obraz.

III

Cum mă'ntreabă oamenii,
Că de badea doru-mi-i.
Ori mi-i dor ori nu mi-i dor.
Nu pot spune tuturor,
Și apoi să mă pun să mor.
Ori mi-i drag ori nu mi-i drag,
Nu pot spune cui nu plac,
Și apoi să mă pun să zac.
Muntele-i munte cu piatră,
Tot dorește câte-odată,
Și de frunze și de iarbă.
Dar și eu să nu am dor,
Pentru'n câne de fecior.
D'apoi eu să n'am doruț,
Pentru'n câne de ficioruț.

IV

Frunză lată ca palma,

Mi-o urât badea casa.
Las' casa să mi'o urască,
Numa să nu-și bănuiască.
A' nspica spic de secară,
Ș'a veni bădița iară.
Și-a' nspica săicuț de grâu,
Și-a veni și-a fi târziu.

V

Bade, inimă de câine,
Nu-mi pare rău după tine.
Numa' atâta-mi pare rău,
Bade, după somnul meu.
După somnul meu cel mult,
Ce cu tine l-am pierdut.
Și te bată, bade, bată,
Perina și mâna mea,
Care ți-a fost perina,
Te-ai culcat bugăt pe ea.
Să te bată a mea mânăuță,
Care ți-a fost perinuță.
Nici așa nu te-aș lăsa,
Tot mereu te-oi blestema.
Când ți-o fi bade mai bine,
Șapte doftori lângă tine.
Când ți-o fi, bade, mai drag,
Șapte doftori la cap.
Când oi fi mai sănătos,
Să nu iei un pai de jos.
Nici așa nu te-oi lăsa,
Tot mai rău te-oi blestema,
Să te bată, bade, bată,
Ciarcănu de lângă soare,
Și dreptatea mea cea mare;
Ciarcănu de lângă lună,
Și dreptatea mea cea bună.

Cântec

Cine ne-a despărțit, bade,
Chicei carnea de pe spate,
Dărăburi și fășii late.
De ne-a despărți mă-ta,
Fi-ei moale perina,
Cum mi-e mie inima;
Fi-ei moale perinița,
Cum mi-e mie inimuța.
De ne-a despărțit o fată,
Să moară necununată,
Cum îs eu de supărată.

VII

Frunză verde de bujor,
Vinô, bade, după dor,
Și seamănă pe ocol.
Și seamănă unde-i vre,
Ia-l de la inima me.
Sămănând, nu te gândești,
Ca să vi să mă iubești.

Cântec

VIII

Măi bădiță spic de grâu,
Fost-a și să nu te știu,
Că de când te știu pe tine,
Moarte-mi trebe, alții nime!
De când îți știu gurița,
Moarte-mi trebe, alta ba!
Numai, bade, d-ta.

Cântec

IX

Bade, dragostele noastre,
Le am lăsat pustii, pe coaste,

Eu m'am dus vineri la ele,
Și le-am găsit floricele.
Floricele, flori adânci,
Când te uiți la ele, plângi.
Vino, bade și le udă,
Batăr cu apă din gură.

Cântec

X

Nu găni , bade, că-mi pasă,
Pân ce-ai zis că nu-s frumoasă,
C-ai zis la mare năcaz,
C-ai auzit că te las.
Nu-s frumoasă la făptură,
Da's a dracului de gură,
Pe cine ochii oi pune,
Ori îl ieu, ori mere'n lume.
Gura mea-i gură de cuc,
Duc pe badea și-l aduc,
Și'n casă la noi îl culc.
Gura me-i gură de domn,
Duc pe badea și-l adorm.

Bocete

Sângeorzan Victoria 29 ani

Mai vino , tată, la noi,
Barem pe la sărbători,
Să vezi ce mai facem noi.
Și de n'oi veni să mîi,
Vino barem să mîngâi;
Și de nu-i veni să șezi,
Vino barem să ne vezi.
Dragii tatei copilași,
De astăzi mai înainte,
Limba'n gură vi se-ncâlce,
De mai zici tătica dulce,
Limba'n gură vi se leagă,
De mai zici tatică dragă.

Mămucuță mândră ești,
Și cu gura nu vorbești.
Mai vorbește cu gura,
Și ne astâmpără inima.
Mai grăiește cu glasul,
Și ne astâmpără sufletul.
Țipă-ți pânza peste cap,
Și te scoală din sălaș,
Și mă învață ce să fac.

II

Nu mă duceți așa tare,
Că-i destul ziua de mare.
La masa din țințirim,
Hai soție să-ți închin,
C'un pahar frumos de vin,
C'un pahar frumos de apă,
Că mă bag minten în groapă.
Bucură-te, țințirim,
Mândră floare-ți răsădim,
Nu răsădim ca să crească,
Ci-o răsădim să înflorească.

Descântec

Sângeorzan Victoria

S'o luat de la casă, de la masă,
Pe cal călare,
S'a întâlnit cu faptul în cale,
Faptul margarini,
Faptul rusalini,
Faptul viselor blânde,
Împăratul zice,
Mare năcaz face.
Și-a chemat toate muscuțele.
Toate lucrurile,
Numai pe a lui... nu le-a chemat,
Și de jale s'a uscat.

De deochi.

Sângeorzan Onița de 46 ani

Ieși drac necurat,
Din inima ăstui om.
Că cu crucea te-oi bătea,
Cu tămâie te-oi afuma.
Ieși drace, că n'ai ce face,
De-i deocheat de bărbat necurat,
Verse-i-se sângele,
Crape-i boășele.
De-i deocheat de femeie curată,
Și necurată,
Cadă-i țâțele,
Uște-i-se cosâțele,
Verse-i-se sângele.
De sunt ochii caprei verzui,
Crape-i în trei,
Vai moroi, vai strigoi,
Nu strigați,
Nu vă mișcați,
Și nu vă uitați.
Pasăre albă, codalbă,
Zboară pe munții albi, codalbi,
Pasărea și-a crăpat capul de piatră,
Așa să crape capul lui.

Cântec

Sărac dor, sărac urât,
Ră boală ești pe pământ,
Boală fără crezământ.
Că nimica nu te doare,
Fără de uști pe picioare,
Mai amar ca de lingoare.

Cântec

Bade, stropișor de rouă,
Tu mi-ai rupt inima'n două,

Tu mi-ai rupt-o, tu mi-o leagă,
Iar fă-mi inima'ntreagă.
Nu ești, bade, rupt din soare,
Să-ți fiu ție rugătoare,
Nu ești bade ca luna,
Să nu te mai pot uita.
Țâța mamei o fost bună,
Și-am uitat-o la o lună,
D'apoi bădiță pe tine,
Te uit de la două zile.

Cântec

Frunză verde iarbă grasă,
M'o căutat moartea pe-acasă,
Eu beam la cârciumă la masă,
C'o glăjuță plină rasă.
Haida moarte să-ți plătesc,
Și mă lasă să trăiesc.
C'am acasă cinci copii,
Datorii cinzeci de mii,
Și mă lasă să trăiesc,
Datoria să-mi plătesc,
Copilașii să mi-i cresc.

Cântec

Cine a scornit dragostea,
Nu-l mai ierte precista.
Că dragostea-i lucru mare,
Mai'napoi cu supărare.
Dragostea'i mare necaz,
Te las, bade, ori mă lași,
Nu ne-am lăsa dac-am vrea,
Vezi că lumea asta-i rea,
Și ne strică dragostea.
Urgia cine o face,
Oamenilor cui nu place,
Care-s mânioși pe noi,

Că ne iubim amândoi.
Las, bade, minciunile,
Și-mi ține cărările,
Ca să aflăm binele.
Zică lumea cum o vrea,
Tu m'ascultă dacă-i vrea,
Să împlinim iubirea.

Chiuituri la nunți
Auzite de la Sângeorzan
Onița, 46 de ani

De-i mireasă din neam mare,
Nici mirele nu-i din cale;
De-i mireasă din neam bun,
Nici mirele nu-i din drum.
Dă-ne apă din ceaun,
Că mirele-i neam de domn,
Dă-ne apă din căldare,
Că-i miresa din neam mare.

II

Faceți-mi puțin loc,
Să vă arăt puțintel joc.
Iată-mă că și eu vin,
Cu rochia prinsă'n brâu,
Cu găina galbănă,
Să io dau la nănașă,
La nănașă nu-i voi da,
Că-i voi da-o la nănașu,
Că mi-a da bani cu soțâie,
Și m'oi plăti de porție,
Că primaru-i om curat,
Și umblă ziua prin sat,
Și-mi ia țolul de pe pat.
Și-a veni percepția,
Mi-o lua și verina,
Pe ce biata m'oi culca.
Vai săracu nănașu,

Tot închină și suspină,
Și-i stă gândul la găină.
Dar găina-i încuiată,
În cămară sub lăcată,
Adă cheia s'o descui,
Să o dau nănașului.
Nănașule, fătul meu,
Uite ce te sfătuiesc eu:
Ia-ți papucii și clopu,
Hai în podu cu făina.
Haide iute și te grăbește,
Găina o cocoșește,
Că de nu o și stropșește.

Descântec de săgetături
Auzit de la Talpeș Aurel

L-ai luat de la casa lui,
De la masa lui,
Din cale,
Din cărare,
Din drumul cel mare.
Când a fost la amiază de cale,
S'o aflat,
De picioare împiedicat,
De mâini legat,
De nas cârnat,
De ochi orbit,
De gură amuțit.
L-ai lua din vârful capului,
Din gât cote și toate,
Încheieturile.

Cântec de dragoste
Auzit de la Talpeș Aurel

În grădina cu flori multe,
Se ștergea mândra pe frunte,
Șii
Și plângea de supărată,
Că pleacă badea în armată.

Ia-mă, bade, și pe mine,
Că la drum ți-oi prinde bine.
Nu te poci, mândră, lua
Că armata-i foarte grea,
Căci-s mari și tunuri grele,
Nu te poți servi de ele.

Cântec

Spus de Talpeș Aurel

Ies plugari cu plugurile,
Nevestele bat crâșmele.
Ies și eu cu plugul meu,
Nevasta-mi zace din greu.
Vin plugari cu plugul în sat,
Nevestele zac la pat!
Măi muiere, măi nevestă,
Sănătoasă te-am lăsat,
Și beteagă te-am aflat.
Nu știi boi desprinde-oi,
Ori la popă duce-m'oi,
Să-ți aducă vangelia,
Să-ți citească molifta,
Doară tu te vei scula.
Nevasta din grai grăia:
Bărbate, sufletul meu,
Lasă boii lupilor,
Și pe popa dracilor!
Că, când văd pe popa'n casă,
De trei ori boala m'apasă.
Ia-te tu peste pârâu,
Doară-ai da d'un fâgădău,
Și-mi adu cupa de vin,
Să fie ceriș deplin.
Și te suie sus pe scară,
Ia puica de lângă cocoș,
Și scoboară cu ea jos,
Și-o frige cu nușoară,
Să-mi tihnească de mâncare.
Trage masa lângă pat,

Că așa mănca un beteag,
Și adu'mi un muzicant.
Când oi geme, el să-mi tragă,
Ca să știu că-s rău beteagă.
Bărbate, cum n'aș lucra,
Da miercurile îs necurate,
Joile îs zâle învrăstăte,
Vinerea-i împărătească,
Toți oamenii s'o cinstească!
Sâmbăta-i a morților.
De-o turna, de-o fulgera,
Eu din pat nu m-oi scula.
Duminică-i ziua mare,
Lăută și ceptănată,
Pe uliță alergată,
Să mă întâlnesc cu un drăguț,
Și cu el să povestesc,
Cum îi lumea s'o trăiesc.
Să vii, bade, pă la noi,
C'am un coș cu pere moi,
Să le mâncăm amândoi.
Să nu vii pe sub fereastră.
Că să vede umbră'n casă.
Să vii print-un strat de ceapă,
Nimenea să nu priceapă.
Drăguțul a fost tare prost,
Și-o venit pe sub fereastră,
Și s'o văzut umbra'n casă.
Bărbatul din grai grăia,
-Măi muiere, măi nevestă,
Aprinde tămâie'n casă,
Că iată pe dracul la fereastră.
Nevasta din grai grăia:
- Bărbate, sufletul meu,
Bagă capul în lepedeu,
Că la dracu ies și eu.
Că la dracu a ieșit,
Și cu el s'o povestit.

V. TOPONIMICA

TOPONIMICELE LOCALITĂȚILOR COMPONENTE REGIMENTULUI GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN

Mircea Prahase

Așa cum spunea Iorgu Iordan, "toponimia poate fi socotită drept **istoria nescrisă a unui popor (s.n.)**, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări, fapte mai mult sau mai puțin vechi sau importante, care s-au petrecut de-a lungul timpurilor". ¹

Se știe că, pentru epoca anterioară veacului al XVI-lea, aproape singurul mijloc de a ne informa asupra limbii noastre sunt numele topice, alături de cele de persoane, din documentele scrise slavonește sau latinește, după provincii.

Un studiu, fie el oricât de succint, cu o tematică toponimică, reprezintă o încercare destul de temerară pentru cel care se încumetă la așa ceva, deoarece, așa cum spunea Nicolae Drăganu, "În filologie, poate nicăieri nu este mai ușor de greșit ca la **explicarea numelor proprii (s.n.)**, unde adeseori, pentru a da etimologia unui nume, sunt posibile mal multe apropieri, iar **jocul fanteziei este destul de la largul său**". ²

Personal, am încercat un studiu mai aprofundat asupra toponimicelor (peste 570) existente în hotarul comunei Zagra, cu cele 5 sate componente: Alunișul, Perișor, Poienile Zăgrii, Suplai și Zagra ³, constatând cu această ocazie dificultățile și capcanele ce stau în fața filologului în a explica proveniența unor toponimice precum și în a alcătui o clasificare cât de cât onorabilă a acestora.

Recent, Complexul muzeal județean Bistrița-Năsăud a mijlocit apariția volumului cercetătorului clujean Simion Retegan "Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea" ⁴. Volumul conține, de fapt, răspunsurile pe care juzii, jurații și notarii satelor Districtului năsăudean îl dau, în 1864-1865, unui mare chestionar lansat de Guberniul Transilvaniei privind numele român, maghiar sau german, din trecut și din prezent, al localităților, întemeierea lor, informațiile scrise sau orale existente referitoare la originea numelui și, ceea ce constituie **esența chestionarului**, denumirea tuturor părților de hotar din fiecare localitate în parte.

Emis la 7 mai 1864 printr-o circulară a Prezidiului gubernial, chestionarul a fost întocmit și lansat la cererea istoricului maghiar timișorean **Pesti Frigyes** (1823-1889). Acesta a fost participant la revoluția din 1848-1849, în 1864 se mută la Pesta unde inițiază și conduce Societatea istoricilor maghiari. În 1859 este ales membru corespondent al Academiei maghiare, iar în 1877 devine membru plin. Dintre lucrările sale de toponimie se remarcă **Numele de localități și istoria**, Budapesta, 1872 și **Toponimia Ungariei**, Budapesta 1888.⁵

Imensul material documentar care conține răspunsurile, mai detaliate sau mai succinte, la întrebările chestionarului se păstrează la Biblioteca Széchenyi din Budapesta, cercetătorul clujean publicând în traducere doar pe cele referitoare la Districtul năsăudean. S-au adunat deci peste **2.600 de toponimice** din întregul areal geografic al fostului Regiment grăniceresc năsăudean. Nu am putut rezista tentației și am încercat să "aranjez" acest material interesant într-o **grilă proprie de clasificare**, inspirată din lucrarea de referință a lui Iorgu Iordan, operând însă și unele modificări (în special adăugiri) cerute de specificul zonei cercetate. A rezultat astfel materialul ce urmează, care se vrea o **încercare de monografie toponimică** a fostului District năsăudean. Prin sondaje selective, am verificat pe teren existența acestor toponimice. Pentru operativitate și pentru ușurința lecturii materialului am adoptat următoarele sigle bibliografice și de localități.

SIGLE BIBLIOGRAFICE

D.L.R. = **Dicționarul Limbii Române**. Academia, București, 1913 și urm.

D.N.T.I. = Drăganu, Nicolae. **Toponimie și istorie**. Cluj, 1928.

D.O.R. = N.A.Constantinescu. **Dicționar onomastic românesc**. Buc.1963.

E.B. = Emilian N.Buretea. **Contribuții la studiul toponimiei românești**. Ed.Universitaria, Craiova, 1994.

I.I.N.L.R. = Iordan, Iorgu. **Nume de locuri românești**. București, 1952.

I.I.T.R. = Iordan, Iorgu. **Toponimie românească**. București, 1963.

M.D.E. = **Mic dicționar enciclopedic**. București, 1971.

P.I.N. = Pătruț, Ioan. **Nume de persoane și locuri românești**. București, 1984.

P.I.O.R. = Pătruț, Ioan. **Onomastică românească**. București, 1980.

P.O.R. = Porucic, T. **Lexiconul termenilor entropici în limba română**. Chișinău, 1931.

Z.A.G. = Mircea Prahase și Gavrilă Rus. **Zagra - o monografie posibilă**. Ed.Carpatica, Cluj - Napoca, 1977.

SIGLE DE LOCALITĂȚI

A.L.N. = Alunișul

B.I.C. = Bichigiu

B.S.B. = Bistrița Bârgăului

B.U.D. = Budacu de Jos

G.L.E. = Gledin

H.R.D. = Hordou (Coșbuc)

I. L. M. = Ilva Mare

I.L.m. = Iiva Mică

J.O.S. = Josenii Bârgăului

L.E.S. = Leșu

M.A.I. = Maieru

M.Ă.G. = Măgura Ilvei

M.Ă.R. = Mărișelu

M.I.J. = Mijlocenii Bârgăului

MIT. = Mititei

M.O.C. = Mocod

M.O.N. = Monor

M.B.G. = Mureșenii Bârgăului

N.Ă.S. = Năsăud

N.E.P. = Nepos

P.B.G. = Prundu Bârgăului

P.O.I. = Poiana Ilvei

P.O.Z. = Poienile Zăgrii

P.V.A. = Parva

R.B.G. = Rusu Bârgăului

R.B.R. = Rebra

R.B.Ș. = Rebrîșoara
 R.G.L. = Ragla
 R.N.C. = Runcu Salvei
 R.O.D. = Rodna
 R.O.M. = Romuli
 S.Â.N. = Sântioana
 S.B.G. = Susenii Bârgăului
 S.G.B. = Sângeorz-Băi
 M.O.C. = Mocod
 S.P.L. = Suplai
 Ș.A.N. = Șanț
 Ș.I.T. = Șieut
 T.B.G. = Tiha Bârgăului
 T.E.L. = Telciu
 Z.A.G. = Zagra

Pentru a nu se repeta aceleași cuvinte, am utilizat tilda (~) care ține locul cuvântului precedent sau al primului cuvânt dintr-o sintagmă. Menționez, de asemenea, că încercarea de clasificare a toponimelor este **parțială**, multe dintre ele putând, așadar, aparține uneia sau mai multor subdiviziuni ale grilei utilizate.

Din aceleași considerente, am alcătuit o listă a definițiilor principalelor forme de relief prezente în toponimia arealului cercetat.

DEFINIȚII TOPONIMICE

ARȘIȚĂ = partea de către soare a muntelui; loc de fânaș sau de pășune în fața soarelui. (I.I.N.L.R. p. 23, 108, 315, 439; D.L.R. T₁P₁ p.270).

COASTĂ = latură înclinată a unei înălțimi; clină, versant (I.I.N.L.R. p. 248, 311; D.N.T.I. p. 61, 64, 96; D.L.R. T₁ T₁ P₂, 3⁰, p. 599).

COLNIC = deal mai mic (până la 200 m); colină (D.L.R. T₁, T₂ 2⁰, p.661).

DEAL = formă de relief pozitivă care se prezintă ca o ridicătură a scoarței pământului mai mică decât muntele dar mai mare decât colina. (I.I.N.L.R. p. 26, 452, 546; M.D.E. p.231)

GAURĂ = văgăună; groapă (I.I.N.L.R. p.266, 388, 453; D.N.T.I. p.121; P.O.R. p.27; D.L.R. T₂, P₁, p.239).

GROAPĂ = loc neted, plan, perpendicular pe coasta muntelui (I.I.N.L.R. p.28; P.O.R. p.35, D.L.R. T₂, P₁, p.315).

HÂRTOP = vârtop; crăpătură adâncă săpată de ape, formând râpi prăpăstioase; poiană așezată costiș (I.I.N.L.R. p.30-31; P.O.R. p.79; D.L.R. T₂, P₁, p.373; M.D.E. p.448, 1000).

JGHEAB = fâgaș (ogaș) săpat de scurgerea apelor (I.I.N.L.R. p.49, D.N.T.I. p.148; P.O.R. p.41, 46, 55; M.D.E. p.512).

LUNCĂ = porțiune a fundului unei văi cu pantă redusă în care se acumulează aluviunile aduse de râu și cele aduse de afluenți (I.I.N.L.R. p.76, 88, 359, 470; D.N.T.I. p.41; M.D.E. p.548).

IZVOR = locul unde iese apa din pământ; începutul unei ape curgătoare (I.I.N.L.R. p.77, 454; D.L.R. T₂, P₁, p.935).

MAL = ridicătură de pământ mai puțin înaltă decât dealul, având coastele cu povârnișuri repezi; marginea răpoasă a unei adâncituri în teren; fâșie îngustă de pământ de-a lungul unei adâncituri (I.I.N.L.R. 32 33; P.O.R. p.20-21, 25, 38, 46; D.L.R. T₆, p.59-60).

MĂGURĂ = muntele mai mic sau deal mai înalt, cu culmea ușor ondulată și, de obicei, împădurit, deal nu prea înalt și rotund (I.I.N.L.R. p.33; D.N.T.I. p.16-17; 123-125, 132, 145, D.L.R. T₆, p.222);

OBÂRȘIE = culme, muchie, vârf, locul de unde izvorăște o apă curgătoare (I.I.N.L.R. p.77; D.L.R. T₇, P₂ 2⁰ - 3⁰, p.37).

OBCINĂ = culme, coamă de deal sau de munte care unește două piscuri (I.I.N.L.R. p.456, 522; D.N.T.I. p.65; D.L.R. T₇, P₂, p.20).

PÂRÂU = apă curgătoare mică, permanentă sau temporară; râuleț; șiroi de apă; șanț săpat de ape pe pantele de scurgere; șanț; strâmtoare între doi munți sau două dealuri; hotar ce desparte două proprietăți (I.I.N.L.R. p.88, 438, 471; D.N.T.I. p.60-61, 66-67; D.L.R. T₈, P₂, p.727-728).

PIATRĂ = nume generic pentru orice rocă solidă, dură și casantă de la suprafața sau din interiorul pământului (I.I.N.L.R. p.90-92, 457, 484; D.N.T.I. p.11, 17, 28, 145; D.L.R. T₈, P₂, p.521).

PICIOR = zona mai largă de la baza unei forme de relief (munte, deal, pisc), (D.N.T.I. p.16, 17, 28, 145; D.L.R. T₈, P₂, 3⁰, p.541).

PISC = vârf ascuțit caracteristic regiunilor muntoase și deluroase, de obicei fără vegetație, cu pante repezi, dominând o vale sau o depresiune; bucată de teren de formă aproximativ tunghiulară, cuprinsă între două dealuri sau două pâraie (I.I.N.L.R. p.39-42, 417; D.N.T.I. p.64; D.L.R. T₈, P₂, p.640-641).

PLAI = partea superioară a unui deal sau munte, aproape plană, acoperită cu pajiște (I.I.N.L.R. p.42; D.N.T.I. p.122, 132, 135; P.O.R. p.22, 26, 30; M.D.E. p.717).

PODEREI = loc mai înalt și neted, apt pentru culturi arabile, fânețe, loc de pășunat; loc mai înalt decât un dâmb (**S.Retegan. Satele născădane la mijlocul secolului al XIX - lea.** Cluj - Napoca, 2002, P.77 și 160).

POIANĂ = suprafață de teren fără arbori, în interiorul unei păduri, de obicei acoperită cu vegetație de pajiște (I.I.N.L.R. p.42; D.N.T.I. p.96-99; P.O.R. p.36; M.D.E. p.729).

PRELUCĂ = poiană de pe coastă, poiană fără locuri umede (I.I.N.L.R. p.528529; D.N.T.I. p.68; P.O.R. p.67, 76).

PRIHODIȘTE = locurile unde pasc vitele în drum spre adăpost sau spre sat; drumul vitelor spre adăpost; picior alungit de deal sau de munte cu pantă lină, pe care coboară vitele și oile la adăpost sau de la munte toamna, coastă cu repezișuri dese, care nu se pot cultiva (I.I.N.L.R. p.444; D.N.T.I. p.80; P.O.R. p.76-77).

PRIPOR = povârniș; planul înclinat al unui deal sau munte; pantă abruptă; coastă (M.D.E. p.741).

PRISLOP = pas de înălțime în formă de șa (I.I.N.L.R. p.529; D.N.T.I. p.95; P.O.R. p.77, M.D.E. p.753).

RÂPĂ = coastă abruptă a unui deal, rezultată în urma unui proces de șiroire sau surpare (I.I.N.L.R. p.42-45; D.N.T.I. p.113, P.O.R. p.42; M.D.E. p.811).

VAD = loc de trecere a unei ape acolo unde aceasta este mai puțin adâncă (I.I.N.L.R. p.45; M.D.E. p.982).

VALE = adâncitură de teren creată prin acțiunea unei ape curgătoare (I.I.N.L.R. p.46-49; D.N.T.I. p.11-14, 16-18, 20, 67, 69, 110, 133, 146, P.O.R. p.28; M.D.E. p.983).

VÂLCEA = vale mică, cu fundul aproape plat, slab înclinat și colmatat, cu versanți bine individualizați, fixați printr-un covor vegetal și care nu are scurgere permanentă (I.I.N.L.R. p.48-49; P.O.R. p.28; M.D.E. p.999).

VÂRF = partea cea mai de sus, de obicei ascuțită, a unor forme de relief (deal, munte) (I.I.N.L.R. p.39-42; D.N.T.I. p.16-17, 66-68, 79-80, 145, 149; M.D.E. p.1000).

ZĂNOAGĂ = depresiune circulară, cu versante prăpăstioase, în zona dealurilor înalte și a munților (I.I.N.L.R. p.537, P.O.R. p.33; M.D.E. p.1010).

ZĂPODIA = platou pe o colină sau munte, platou apărat de coline înalte (I.I.N.L.R. p.33, 560).

1. TOPOGRAFICE

1. NUME CARE DESCRIU FORMA SAU ASPECTUL EXTERIOR AL LOCULUI

Este categoria cu cele mai numeroase toponimice românești pentru că au ca punct de plecare: **așezarea, forma, culoarea** precum și alte caracteristici ale terenului pe care îl denumesc. Frecvența lor reflectă grija țaranului român de a ști cu exactitate care este pământul pe care l-a moștenit din tată în fiu, cu cine se învecinează etc. **De aici și nevoia de a evita confuziile** prin adăugarea unor **determinative**, de preferință în legătură tot cu o **particularitate exterioară** a locului, a naturii sale fizice.

Trebuie remarcat faptul că toponimicele din această categorie se adresează cu predilecție **văzului**, iar lucrurile văzute sunt cu mult mai ușor reținute decât cele prin intermediul altor simțuri.

I. 1.1 ARȘIȚĂ: Arșița Mare (**B.S.B.**), Arșița, Vârful Arșiței (**H.R.D.**), Arșița din Jos ~ Pițului (**I.L.M.**), Arșița (**I.L.m.**), Arșița Blidarului ~ Boului ~ Păltinișului ~ Scoarței, Izvorul Arsului, Păraul Arșiței (**L.E.S.**), Arșița, Vadul Arșiței (**M.Ă.G.**), Arșița lui Dragotă (**M.I.J.**), Arșița Bortelor, Fața Arșiței (**M.B.G.**), Arșița, Valea Arșiței (**P.V.A.**), Arșița Sandului (**R.B.R.**), Arșița Porcului (**R.B.S.**), Arșița Muntelui (**R.O.D.**), Arșița (**R.N.C.**), Arșița (**S.G.B.**), Arșița Pietroasă, Vârful Arșiței lui Pomohaci (**Ș.A.N.**), în Arsuri, Pârâul Arsurilor (**Z.A.G.**).

1. 1.2. COASTĂ (COSTIȘ): Coasta Groșilor ~ Pleșii ~ Poncișului, Costișul Lazurilor (**A.L.N.**) Coasta Cocurilor ~ Hontililor ~ Rupturilor ~ Văii Rele ~ Zăvoiului (**H.R.D.**), Coasta Râmeții ~ Săcăturilor (**I.Lm**), Coasta deasupra Satului, Coastele (**L.E.Ș**), Coasta deasupra satului ~ Nețului (**M.Ă.R.**), Sub Coastă (**M.I.J.**), Costișu (**M.I.T.**), Coasta Turcului (**M.O.C.**), Coasta Iliei, Pe Coastă, Capul Costișului (**N.Ă.S.**), Coasta cea Mare ~ Dracului (**P.V.A.**), Coasta Viorelelor, Coastele Dumbrăvii (**P.O.I.**), Coasta, Coasta Buticii - Măsteoaiei ~ Strunjniței ~ Vârtoapelor (**P.O.Z.**), Coasta Cârștii ~ Huciului ~ Luncii (**P.B.G.**), Coasta Botească ~ Caselor ~ Dracului ~ Luncii ~ Lășculețului ~ Stejerișului, Costișul lui Dan (**R.B.R.**), Coasta Băcocii ~ Gușurii ~ Radului (**R.B.Ș.**), În Coastă (**R.B.G.**), Coasta

Netedă (**R.O.D.**), Coasta Dochii ~ Satului, Coastele Giezuinilor (**R.N.C.**), Coasta Boiții ~ Cosmii ~ Gruiețului ~ Luncii Mari ~ Mocirlei ~ Morăreștilor ~ Rea ~ Romonesii ~ Vinerii, Costișata (**S.L.V.**), Coasta Veireșului, Pământurile de Sub Coastă (**S G.B.**), Mijlocul Coastei (**Ș.A.N.**), Coasta Hotinului (**Ș.I.T.**), Coasta Stăgarului (**T.E.L.**), Coasta Anii ~ Bumbului ~ Caprei ~ Câmpilor ~ Criștului ~ Lehăcioaiei ~ Glodului ~ Loghii ~ Mandrii ~ Măgurii ~ Piuălor ~ Ursului (**Z.A.G.**).

I. 1.3. COLNIC: Colnicu (**B.I.C.**), Colnic (**M.O.C.**), Colnicu (**N.Ă.S.**), Colnicu (**R.B.Ș.**), Colnicii (**R.O.D.**), Colnic (**S.P.L.**), După Colnic (**Z.A.G.**).

I.1.4. DEAL (DÂMB, GRUI, GROȘI, MOVILĂ, MOINĂ, MUNCCEL, PONCE, PORCOI): Buciumașului ~ Cocârlatului ~ Pleșii ~ Roșetii ~ Tăului ~ Voriștei (**A.L.N.**), Dealul lui Babotă ~ lui Burilă ~ Cuților ~ Hârbului ~ Mare ~ Runcului ~ Ursului, Dâmbul lui Negrei, Moinele, Movila lui Călugăru (**B.I.C.**), Dealul Alb ~ Calului ~ Negru ~ lui Pasăre ~ Șăreglelor lui Tănase (**B.S B.**), Gruiu (**B. U.D.**), Dealul Curpănului ~ Petrii ~ Râpii (**H.R.D.**), Dealul Calului ~ Clompoșu ~ lui Costan ~ Drimcoșu ~ Durnii ~ Frâu ~ lui Hârceag ~ Huhului ~ lui Ivan ~ Lung ~ Pragii ~ Săceriu ~ Tălharului ~ Ursului (**I.L.M.**), Dealul Captalan ~ Hornăilor ~ Mare ~ Măgurii ~ Șiuca ~ Poncia (**I.L.m**), Dealul Blidarului ~ Colibilor ~ Frumos-Glodului ~ Moldovanului ~ Mare ~ Petrii ~ Ruseanului ~ Seciului ~ Șes(!) ~ Porcoiu l Mic (**L.E.Ș.**), Dealul Hosului (**J.O.S.**), Dealul Boții ~ Muncelului (**M.A.I.**), Dealul Conținții (oprit de la pășunat !) (**M.Ă.R.**), Dealul lui Tănase, Dosul Dealului, Fața Dealului (**M.L.J.**), Gruu, Dealul Rotund (**MIT**), Dealul Boncii ~ Malului, Dâmbul Văcariului ~ Roșu, Gruiețe, Vârful Dealului (**M.O.C.**), Dealul Lat (**M.O.N.**), Dealul Pintii ~ Rusului (**M.B.G.**), Dealul Fântânii ~ Popii, Groșii (**N.Ă.S.**), Munceii Înșirați (**N.E.P.**), Dealul dintre Văi ~ lui Gridan (**P.V.A.**), Dealul Tomii (**P.O.I.**), Dealul Bălții ~ Ciforoaiei ~ lui Cotârlă ~ lui Martin ~ Răchiților ~ Șutăilor (**P.O.Z.**), Dealul Acului ~ Anii ~ Blaghii ~ Ciumagului ~ Flișcăului ~ lui Forfotă ~ lui Furdui ~ Gancii ~ Mondii ~ lui Rusu ~ Șdeburoși ~ lui Tănase ~ Tihuței, Muncelu (**P.B.G.**), Pe Gruieț (**R.G.L.**), Dealul lui Brătan ~ lui Capătă ~ Cereului ~ Corii ~ lui Costin ~ lui Goidan ~ Mare ~ Mărului ~ Târniței ~ Tămăieșului, Groșii, Muncelul (**R.B.Ș.**), Dealul lui Boteanu ~ Hordoului ~ lui Ivan ~ Popii ~ Prihodiștii ~ Vinului ~ Capu Dealului, După Deal, Gruu, Muncelul (**R.B.J.**), Dealul Tihuței, După Deal, După Muncel (**R B.G.**), Dealul Băiței ~ Bătrân ~ Clinii ~ Cocoșului ~ Jneapănului ~ Neamțului ~ Răchiții ~ Stolului, Munceii, Muncelul (**R.O.D.**), Dealul Ștefăniței, Muncelul Râios (**R.O.M.**), Dâmbul Românesc, Moghila (**R.N.C.**), Dealul lui Belei ~ Boiții ~ lui Borlan ~ Migii, Gruiețu (**S.L.V.**), Dealul Curmăturii (**S.Ă.N.**), Dealul

Oargii ~ Runcului (S.G.B.), Dealul Corbii~lui Dur ~ Între Strâmbe ~ Întrevăilor ~ lui Mager ~ Măgurii~Obcinii ~ lui Târălă ~ lui Vlong (S.P.L.), Dealul Cireșului ~ Orb~ Vinului (Ș.A.N.), Dealu (S.I.Ț), Dealul lui Grigore ~ Mare-Șiurlii~ Șircașului, Muncelul (T.E.L.), Dealul Bombii ~ Calului ~ Ciumagului~ lui Halostă ~ Gușii ~ Pavelenilor ~ Pecințenilor ~ Senenilor ~ Ursului~ Ușierilor (T.B.G), După Deal, Sub Deal, Dealul Bisericii ~ Calii~ Glodului ~Malului~Răusoaiiei~ Ruscoaiei ~Șpanului ~Ursului (Z.A.G.).

I. 1.5. COASTĂ-COSTIȘ: Coasta Groșilor~ Pleșii-Poncișului, Costișul Lazurilor (A.L.N.), Coasta, Coasta Butiei~Măsteoaiei~Strujniței~ Vârtoapelor (P.O.Z.), Coasta Anei~ Măgurii~ Piuălor~ Ursului (Z.A.G.).

I.1.6. COLNIC : Colnic (S.P.L.), După Colnic (Z.A.G.).

I. 1.7. FÂNTÂNĂ : Fântâna Codrii~ Florii~Geanchii~cea de Piatră, Fântânile Lupului (Z.A.G.).

I. 1.8. GAURĂ (BORTĂ, GURĂ) : Găureni (numele vechi al satului Alunișul), Valea Gaurii (A.L.N.), Gura Izvoarălor (B.S.B.), Gura Bichigiului~Părăului (H.R.D.), Gura Văii Glodului ~ Văii Măgurii (L.E.S.), Dealul Bortii (M.A.I.), Găuri (M.O.C.), Gura Văii (P.V.A.), Gura Izvoarelor~Părăului Sucilii ~ Văii Ciorii (P.B.G.), Borta Onii, Găorițele, Gura Văii Carelor (R.B.R), Gura Văii (R.B.Ș.), Gura cea Mare ~ cea Mică (R.O.D.), Gura Măriilor (Ș.A.N.), Gura Bichigiului (T.E.L.), Gura Runcului; Valea Gaurii, Gura Mănăstirii (Z.A.G.).

I.1.9. GROAPĂ: Groapa Morii (I.L.m.) În Șesu pe Groapă (J.O.S.), Groapa Bugii ~ lui Filip (M.I.T.), Pe Groapă, Groapa Ursului (P.V.A.), Groapa Iloaiei (R.B.Ș), Pe Groapă (R.B.G), Groapa Țapului, Gropile (R.N.C.), Dosul Gropilor ~ Gropilelor (S.L.V), La Gropi (Z.A.G.).

I.1.10. HÂRTOP (VÂRTOP): Vârtoape, Vârful Vârtoapelor (B.I.C.), Coasta Vârtoapelor (P. O.Z.), În Vârtoape (Z.A.G.).

I.1.11. JGHEAB: Jgheabul Zănoagei P.O.Z.), Șdiaba Leurdariului (I.L.m.), Jghiabul Sterp (L.E.S.), Șdiabul, Șdiabul Cioroiului (M.Ă.R.), Jgheaburi, Jghebuț (P.O.Z.), Șdeabul Stârpelor, Șdeburoasa, Dealul Șdeburoși (P.B.G.), Jgheaburi, Jghebuț (P.O.Z.), Șdiabul Paltinului (R.B.R), Jgheabul Sârbului (R.B.Ș), Șdeabul Cioroiului ~ Mălinului ~ Stegei (R.O.D.), Jgheabul Macrii (S.P.L.) ~ Șdiabul Curpănelui ~ Popii (T.E.L.), Jdeabul lui Marian, Jdeaba Dârjii (Z.A.G.).

I.1.12. LUNCĂ: Lunca din Jos de Sat ~ din Sus de Sat ~ Marinii, Pe luncă (B.I.C.), Lunca Mare ~ de Sus (H.R.D.), Lunca, Luncile (I.L.m.), Lunca Blidariului ~ cu Răchițele (L.E.Ș.), Lunca Morii ~ Rusului (N.Ă.S.), În Luncă ~ Lunca Paltinului ~ Pricii ~ Vinului, Valea Luncii Mari (P.V.A.), Lunca, Lunca lui Martin ~ Matei (P.O.Z.), Coasta Luncii (P.B.G.), Coasta Luncii (P.B.G.), Lunca Arsă ~ lui Brătan ~ lui Man ~ Olariului ~ Corbului

~cu Ciungi - Pietrii - cu Soci (**R.B.R.**), Lunca lui Cirașiu – Pomii (**R.B.Ș.**), Lunca Strâmbii (**R.O.M.**), Lunca Mare ~ Rotundă ~ Taberii (**S.L.V.**), Lunca de Jos ~ de Sus (**S.P.L.**), Lunca Găgilor ~ Oii (**Ș.A.N.**), Luncile (**Ș.I.Ț.**), Lunca Brătaie ~ cu Frasini ~ cea Jencească ~ Mare ~ lui Neag ~ Rusului, Pe Luncă (**T.E.L.**), Lunca Folcii, Pe Luncuță (**Z.A.G.**).

I.1.13 IZVOR: (FÂNTÂNĂ, CIOROI, CIURGĂU, ȘIPOT): Izvorul lui Iacob~ Idieciu (**B.IC.**), Izvorul Zăpozilor (**B.S.B.**), La Ciroaie (**H.R.D.**), Fântâna lui Barși (**I.L.m**), Fântâna Erboșelii, Izvorul Arsului ~ Ciosa- Horjii ~ Părăului ~ Purcoiului ~ Rogojoasa ~ Suciului, Valea Cioroiului (**L.E.Ș.**), Izvorul Mirajilor (**J.O.S.**), Izvorul Blidireasa ~ Mare (**M.A.I.**), Jgheabul Cioroiului (**M.Ă.R.**), Ciurloiul Budăcianului, Izvorul Lung (**M.I.J.**), Fântânele (**M.I.T.**), Fântâna Cornii ~ lui Cotoc (**M.O.C.**), Coasta Fântânii, Șipotele (**M.O.N.**), Dealul Fântânii, La Fântânele, Părăul lui Cioroi, Valea Fântânii (**N.Ă.S.**), Valea Izvorului (**N.E.P.**) Dosul Șipotului, Fântâna cea Rece, Izvorul Arcirișului ~ Burlii ~ Comarnicelor~ Făgetului ~ Lespezii ~ Măguricea ~ Moisi ~ Negru ~ Rău ~ Smizei~ Ursului ~ Vidrei (**P.V.A.**), Fântâna Iancului, Fântânelele, Gura Izvoarelor, Izvorul Lung ~ Ungurului, Piatra Fântânelelor (**P.B.G.**), Dosul Șipotului, La Fântâna Onii, În Izvor, Izvoarele cu Câmpu ~ Colței ~ Cupelor~ Detunatei ~ Fântânii ~ Gușatului ~ Halauălor ~ Ursului~Uscatului, Piciorul Fântânii (**R.B.R.**), Izvorul (**R.B.Ș.**), Dealul Cioroiului, Fântânelele, Izvorul Călinilor ~ Roșu (**R.O.D.**), Cioroiul Furcii, Fântâna Cioroaiei ~ Marcului ~Truții (**S.L.V.**), Izvorul sub Pietricea (**S.P.L.**), Izvorul Lung (**S.B.G.**), Izvorul Alb ~ Arinului ~ Balota~Găgii~ Smăului ~ Stânii (**S.A.N.**), Izvorul Alecsii ~ Bătrân~Bârliei~ Comarnicelor~ Negru ~ Pietrii ~ Poienii ~ Roșu ~ Ursului (**T.E.L.**), La Cioroieș, Fântâna Florii ~ Stretinii (**Z.A.G.**).

I.1.14. MAL: Dealul Malului (**M.O.C.**), Poiana Malului, Valea Malului (**N.Ă.S.**), Valea Malului (**P.B.G.**), Dealul Malului (**Z.A.G.**).

I.1.15. MĂGURĂ: Gârcelului (**A.L.N.**), Măgura, Măgura Brebului (**B.I.C.**), Valea Măgurii (**B.S.B.**), Măgura, Tamița Măgurii (**H.R.D.**), Măgura lui Drăgan ~ Păltinesii ~ Rusului (**IL.M.**), Dealul Măgurii, Măgura (**I.L.m**), Valea Măgurii (**L.E.Ș.**), Măgura Caselor - Porcului (**M.A.I.**), Vârful Măgurii (**M.A.G.**), Măgura Dragoteștilor (**M.I.J.**), Măgura (**M.IT.**), Măgura Sătenilor (**M.B.G.**), Între Măguri, Izvorul Măguricii, Măguri, Vârful Măgurii (**P.V.A.**), Măgura Turzii (**P.O.I.**), Măgura Mare ~ Mică, Măguri, Preluca Măgurii (**P.O.Z.**), După Măgurice, Măguricea (**R.G.L.**), Între Măguri (**R.B.R.**), Măgura Pârțiului ~ Tisei (**R.B.Ș.**), Măgura, Vârful Măguricii (**S.L.V.**), Sub Măgură, Valea Măgurii (**S.G.B.**), Dealul Măgurii, Măgura, Vârful Măgurii (**S.P.L.**), Poiana de sub Măgură (**S. G. B.**), Măgura

Cârțibavului (Ș.A.N.), Măgura, Măgura Lupului, Măgurița, Valea Măgurii, Vârful Măguriței (Z.A.G.).

I.1.16. OBÂRȘIE: Obârșia ~ Văii Răchiții (B.I.C.), Obârșia Luncii ~ Stegii (H.R.D.), Dosul Obârșiei (M.O.N.), Obârșia Rebrii (P.V.A.), Obârșia (Ș.I.Ț.), Obârșia Strâmbii (T.E.L.), Obârșia pe Pietriș ~ Varului ~ Văii (Z. A. G.).

I.1.17. OBCINĂ: Obcina Adâncă (B.I.C.), Obcina lui Baran ~ Colunului ~ lui Siminic, Poiana între Obcini (I.L.M.), Obcina, Poiana între Obcini (L.E.Ș.), Vârful Obcinii (MĂ.G.), Valea Obcinii (R.O.D.), Dealul Obcinii (S.P.L.), Obcina Crucii (Ș.A.N.).

I.1.18. PIATRĂ (STÂNCĂ, PIETRIȘ, LESPEDE, STEI): Piatra Calului (B.I.C.) Piatra Budirciului ~ Mare - Tătărcii, Pietricea, Pietroasa, Stâncioara (B.S.B.), Piatra Tisei (B.U.D.), Piatra Stegii (H.R.D.), Deasupra Pietrii, Pietroiaele (I.L.m.), Dealul Pietrii (L.E.Ș.), Calea Pietrii (N.Ă.S.), Sub Piatră (P.V.A.), Piatra, Vârful Pietrii (P.O.Z.), Piatra Fântânelelor~ lui Orban (P.B.G.), Sub Pietriș (R.G.L.), Pietroasa, Piatra Vânăta, Valea Pietrei (R.B.Ș.), Piatra Bilicului ~ Râului, Pietrile Calului (R.O.D.), Dosul Pietrii, Valea Pietrii (S.L.V.), Izvorul Pietrii, Lespedea (T.E.L.), Piatra Florii ~ lui Silea, Pietriș (Z.A.G.).

I.1.19. PICIOR: Piciorul cu Groși ~ a lui Man ~ Mâțului ~ Scurt, Picioruș (A.L.N.), Piciorul lui Balotă ~ Cosmii ~ lui Marțian ~ Oarghii ~ lui Radomir ~ Răduții ~ Telciului ~ Tomii (B.I.C.), Piciorul Tisei (B.U.D.), Piciorul Blidarului ~ Fântânii ~ lui Greluș ~ lui Mailat ~ Măgurii ~ Mleşniței ~ Porcului ~ Răchiții ~ lui Suliga ~ Telciului (H.R.D.), Piciorul Mărului ~ Sindililor (I.L.m.), Piciorul Gol ~ Rău (L.E.Ș.), Piciorul Fântânii (M.A.I.), Piciorul Uliului (M.I.T.), Piciorul Cășariului (M.B.G.), Piciorul lui Iosif ~ Runcului (P.V.A.), Piciorul Bochii ~ lui Grigor ~ Lat~ lui Laur ~ Nevezilor ~ lui Ștanțau (P.O.Z.), Piciorul Țiganului (P.B.G.), Piciorul Bradului ~ Corbului ~ Fântânii ~ Lung ~ Ursului (R.B.R.), Piciorul Calului~lui Cioclonțu (R.B.Ș.), Piciorul Telciului (R.N.C.), Piciorul Țuțului~Calului ~ Netedului (S.P.L.), Piciorul Căsoaiei~Negru (T.E.L.), Piciorul lui Moț. Podinii~Podireii ~ Todîței (Z.A.G.).

I.1.20. PLAI: Plai ~ cel Bătrân, Plăiușul, Valea Plaiului (I.L.m.), Plaiu, Valea Plaiului (R.B.Ș.), Plai, Plaiul Bătrân, Suplai (S.P.L.), Plaiul Ineușului (Ș.A.N.).

I.1.21. PODE(I)REI: Podereiul Piscului (B.S.B.), Poderei (H.R.D.), Podereiile (I.L.m.), Podereiul lui Bardan (P.V.A.), Podereiul Flămândului (P.O.I), Podereiul Cicerii, Podereii Jdeburoși (P.B.G.), Podereiul Bondariului (R.B.G.), Pe Podereie (R.O.M.), Podereiul Luncii Mari

(S.L.V.), Poderei, Podereiul Șanțului (Ș.A.N.), Podereiul Pliscului (T.B.G.), Piciorul Poderei, Pe Podereie (Z.A.G.).

I.1.22. POIANĂ: Poiana lui Man ~ Oarghii ~ Stejarului (A.L.N.), Poiana Cirii ~din Costiș, Poienile (B.I.C.), Poiana Calului (B.S.B.), Poieni (G.L.E.), Poiana lui Mihai ~ Neamțului, Poienița Uliului (H.R.D.), Poiana Castanilor ~ Cornii ~ lui Galeș ~ între Obcini ~ Munceilor ~ Răchitii (I.L.M.), Poienile Plopiș (I.L.m.), Poiana lui Andron ~ Bondariului ~ lui Iosif ~ Mărului ~ lui Nichita ~ între Obcini ~ lui Pralea ~ Puțioi ~ Sălhoaselor ~ Tisei ~ lui Zlăvoancă, Poienile (L.E.Ș.), Poiana Borcutului ~ Guzului ~ lui Nistor ~ Rotundă (M.Ă.G.), Poiana Frâncului, Poieniță, După Poieniță (M.Ă.R.), Poiana lui Toader (M.I.J.), Poiana Mânzului, Dosul Poienii (M.I.T.), Poieniță (M.O.C.), Poiana Borte ~ Pripoarelor ~ Stâncica (M.B.G.), Poiana Malului, În Poieni, Pârăul Poienilor (N.Ă.S.), Poiana lui Cosman ~ lui Miron ~ Roșie ~ Turzii (P.V.A.), Poiana Fetei ~ Răcilească ~ Turșului, Poieni, Poienile Zăgrii, Poieniță (P.O.Z.), Poiana Blaghii ~ Lungă ~ Slatinii ~ Tanchii (P.B.G.), Poiana, La Poiană, În Poiană, Poiana Lungă ~ Rotundă ~ Sasă ~ Sitarului, Poienile Crăciunesei, Valea Poienii (R.B.R.), Poiana lui Iacob, Groșii Poienii, Runcu Poienii (R.B.Ș.), Poiana Cornii ~ Coșnii ~ Ulmului ~ Zgurilor (R.O.D.), Vârful Poienii (R.N.C.), Poiana lui Laz ~ Oară, Poienița (S.L.V.), Poiana Cuțului~Pintii ~ Popii ~ Tomii (S.P.L.), Poiana de sub Măgură ~ lui Toader ~Vinului (S.B.G.), Poiana (Ș.I.Ț), Poiana Neamțului, Dosul ~ Fața Poienii ~ Țibleșului, Izvorul ~ Valea Poienii (T.E.L.), Poiana Talii (T.B.G.), Pe Poiană, Poiana Berii ~ Drulii ~ lui Laur ~ Onii ~ Sarbădă ~ Săvoaiei ~Urchii, În Poieniță (Z.A.G.).

I. 1.23. PONOR: Între Ponoare (T.E.L.), Pe Ponoare (Z.A.G.).

I.1.24. PRELUCĂ: Preluca Borgoiului - Tarbei (A.L.N.), Preluca Rotundă (B.I.C), În Preluci (H.R.D.), Preluca lui Ciutercă, În Preluci (L.E.Ș), Preluca, Preluca Luchii (I.L.m.), Preluca Tufii (M.Ă.G.), Preluca Mărului, Pârăul Prelucii Butoaiei (P.V.A.), Preluca Măgurii ~ de la Târlișua ~ a lui Vârtic (P.O.Z.), Prelucile (P.B.G.), Preluca Bradului (R.B.R), Preluca, Preluca Tâlharului (R.B.Ș.), Preluca~ Prelucile (S.G.B.), Preluci (Ș.A.N.), Preluca Ursului (T.E.L.), În Preluci (Z.A.G.).

I.1.25. PRIHODIȘIE: Valea Prihodului (P.O.Z.), Prihodiștea ~ Dealul ~ Valea Prihodiștei (R.B.Ș.), Prihodiști (S.P.L.), Valea Prihodiștei (T.E.L.).

1.1.26. PRISLOP (PRIPOR): Prislop (A.L.N.), Prisloapa (B.I.C.), Prislopul (I.L.m.), Prislopașu (L.E.Ș), Pripor, Prislop (P.V.A.), Prislopul Dălbldanului ~ Moldovanului ~ Vrășmășenilor, Pârăul Prislopului (P.B.G.), Prisloapa (R.B.Ș), Prislopul (R.O.D.), Prisloapa, Râpa Prislopului

(S.P.L.), Priporul Candrii, Prislopașu, Vârful Prislopului (T.B.G.), Prislopul Frumușelii (T.E.L.), în Prislopel (Z.A.G.).

I.1.27. PURCĂREȚI: Purcăreți (B.I.C.), Părăul Purcăreților, Purcărețu (H.R.D.), La Purcării (M.O.N.), Părăul Purcărerului (P.O.I.), Purcăretele (R.B.R.), Porcăreți (S. P.L.), Porcoiu (T.B.G.).

I.1.28. RÂPĂ: La Râpă (B.I.C.), Râpa, Dealul Râpii (H.R.D.), Pe~ Sub Râpă, Râpa Văsieșoaiei (R.B.Ș.), Râpa Sabii (R.O.M.), Râpi (R.N.C.), Râpa Prislopului (S.P.L.), Râpa Buhăitorii ~ Cu Cornii, Sub Râpă (Z.A.G.).

I.1.29. SĂCĂTURĂ (SECI): Săcu (B.I.C.), Săcăturile (H.R.D.), Săcătura (I.L.M.), Coasta Săcăturilor, Săcătura Bontăilor ~ cea Mare ~ Marțienilor ~ lui Muscă ~ Pascului, Săcăturile lui Șneider (I.L.m.), Săcătura Arsului, Fundu Săcăturii (L.E.Ș.), Săcături (J.O.S), Pârăul Săcăturilor (M.Ă.G.), Săcătura (M.I.T.), Săcătura (M.O.C.), Săcălelu (M.O.N.), În ~ La Pârăul Săcăturilor, Săcătura din Vale, Săcăturile (P.V.A.), Săcătura lui Alexie ~ Bimbașcă ~ Crețului ~ Guzului ~ lui Săcrie (P.O.I.), Încordătura Săcăturilor, Săcături (P.O.Z.), Cheile Săcului, Prundul Săcului, Săcu, Săcăturile (P.B.G.), Săcătura (R.B.R), Săcătura, Valea Secii (R.O.D.), Săcături (S.N.C.), Săcătura (S.L.V.), Săcătura (S.P.L.), Săcătura Grosului (S.B.G.), Săcătura lui Traian (T.E.L.), Săcătura cu Ciungi (Z.A.G.).

I.1.30. VALE (VAD): După ~ Pe Vale, Valea lui Botârlă ~ Bradului ~ Gaurii ~ Podinii ~ Voriștii (A.L.N.), Valea Bichigelului Mic~Bichigiului~ai Bonitoaie ~ Călugărului ~ Hârbului ~ lui Ignat ~ Mare~ Mănăstirii~ Moroșanului ~ Plopului ~ lui Radomir ~ Răchiții ~ Rea ~ Surdă ~ Ursului ~ Zăpolespezii (B.I.C.), Valea Bridiresei ~ Macri ~ Măgurii ~ Pietroasă Tătărcii (B.S.B.), Valea Carpeni (B.U.D.), Vadu Mare ~ Petri, Valea Babii ~ Bruhooi ~ Clăiței ~ lui Clinu ~ Glodului ~ lui Iacob ~ Largă ~ lui Mailat ~ Mică ~ lui Oarcăsu ~ Porcului ~ Rea ~ Stegii ~ Strunjoasei ~ Șorii (H.R.D.), Valea Leșului ~ lui Levente ~ Teșnei (I.L.M.), Valea lui Ciurcău ~ Hornăilor ~ Largă ~ Măgurii ~ Runcului ~ lui Samson ~ Saicului (L.E.Ș.), Vadul Arșiței ~ Badelui (M.Ă.G.), Valea Candrii (M.Ă.R), Valea Locurilor ~ Măgurii ~ Muntelui ~ Savului ~ Tănarului~ lui Toader (M.I.J.), Valea Călinii (M.I.T.), Valea Călinii ~ Hotarului (M.O.N.), Valea Mălaiului (M.O.N), Valea lui Cotruțiu ~ Rânzișenilor ~ Străjii (M.B.G.), Valea Bruhooi ~ Caselor ~ Costășului ~ Crucii ~ pe Fața Bruhooi ~ Fântână ~ Găgii ~ Haloșteului ~ Groșilor ~ Lăriei ~ Malului ~ Podului ~ Spinului ~ Țimbulei, Văile Crucii (N.Ă.S), Valea Botoc ~ Friș ~ Grădinilor ~ Ivasiu ~ Izvorului ~ Tinoasă (N.E.P.), Valea Arșiței ~ Bondrișului ~ Borcutului ~ Brădetelului ~ Burlogului~Frâșinișului~Gătejelor ~ Luncii Mari ~ Paltinului ~ Tisei ~ Vinului (P.V.A.), Valea lui Buta Maștei ~ Buta Toader ~ Coșului ~ lui Giezuină ~ Guzului ~ lui Honceu ~ Popii ~ Răitii ~ Strugariului

(**P.O.I.**), Valea Bobului ~ Casei ~ Cocurilor ~ Furcuțelor ~ Găii ~ Hotarălor ~ Ivăneasă ~ Ivănișului ~ Giurgii ~ Pleșii ~ Poieniței ~ Popii ~ Prihodului ~ Răchiților ~ Ulmului (**P.O.Z.**), Fundul Văii Ciorii, Gura Văii Ciorii, Între Văi, Peste Vale, Valea Brujenilor ~ Cicerii ~ Clapii ~ Gârbii ~ Malului ~ Străjii ~ Trișcașului (**P.B.G.**), Pe Vale (**R.G.L.**), Valea Arinilor ~ Babii ~ Bidiului ~ Boului ~ Brădetelului ~ lui Brătan ~ Carălor ~ Frasinului ~ Gangiei ~ Glodului ~ Lacului ~ Lazului Mic ~ Lungă ~ Lupului ~ Mananțului ~ Omului ~ Pietrii ~ Plaiului ~ Poienii ~ Runcului ~ Tăului ~ Triheșului ~ Ursului ~ Zănoagei (**R.B.R.**), Valea Babii ~ Beneștei ~ Bote ~ Făgețelului ~ lui Mateiașu ~ Largă ~ Mărului ~ Nimigeanului ~ Nosodeanului ~ Pietrei ~ Porcului ~ Radului ~ Rea ~ Sacă ~ Suciului ~ Tăului ~ Gura Văii (**R.B.Ș.**), Valea Strâmbii (**R.B.G.**), Valea Anieșului ~ Borcutului ~ Călinilor ~ Cipului ~ Colbului ~ Cornei ~ Frumoasă ~ Ginișorului ~ lui Ignat ~ Maștei ~ Molidului ~ Neagră ~ Obcinii ~ Rea ~ Ruginilor ~ Secii ~ Strâmturii ~ Teiului ~ Ursului ~ Varului ~ Vatașniței Vinului (**R.O.D.**), Valea Petrii (**R.N.C.**), Valea Bruhoii ~ Iederii ~ Fătului ~ Petrii ~ lui Salată ~ lui Stan ~ Țâmbulii (**S.L.V.**), Valea Borcutului ~ lui Bucur ~ Calii ~ Cormăii ~ Cormăitei ~ Cuților ~ Dumii ~ Largă ~ Măgurii ~ Molidișului ~ Oargii ~ Pleșilor ~ Plopului ~ Prisăcii ~ Predelor ~ Vinului ~ Zarzului (**S.Z.B.**), După Vad, După Vale, Valea Bârliei ~ Codrii ~ Găii ~ Netedului ~ Plaiului ~ lui Ștef (**S.P.L.**), Valea Muntelui ~ Popii ~ lui Toader (**S.B.G.**), Valea Blasnei ~ Cârțibavului ~ Cornii ~ Fătăciunii ~ Glodului ~ Hoțului ~ Mare (**Ș A.N.**), Valea Ciorii, Pe Vale în Jos (**Ș.I.Ț.**), Valea Babii ~ Biciumașului ~ Buscatului ~ Calului ~ Ciuii ~ lui Grigore ~ Lungă ~ Luștii ~ Măriei ~ Morii ~ lui Petru ~ Poienii ~ Rea ~ Prihodiștei ~ Prisăcii ~ Sasă - Seacă ~ lui Stan ~ Stejarului ~ Șerăzii ~ Tisei (**T.E.L.**), Valea Clapii ~ lui Iliuță ~ Leordișului ~ Oneștilor ~ Sincenilor ~ Strâmbă, Pe ~ Peste Vale (**T.B.G.**), Valea Basî ~ Criștului ~ Dracului ~ Găurii ~ Hurdii ~ Lupului ~ cea Mare ~ Măgurii ~ Pleșa Rătii ~ Ploștinii ~ Ploștiniței ~ Runcului ~ Turnului ~ Vacolii ~ Varului ~ lui ~ Căliman ~ Cocurilor ~ Varoșii (**Z.A.G.**)

I.1.31.VÂLCEA (PĂRĂU): Părăul Bridiresei (**B.S.B.**), Părăul Fântânii ~ Luncii ~ Purcăreților ~ Runcului ~ Tăbârsacilor, Vâlceaua peste Deal (**H.R.D.**), Părăul Calului ~ Rusului (**I.L.M.**), Părăul lui Vâsmac (**I.L.m.**), Izvorul Părăului, Părăul Arșiței ~ Blidireului ~ de la Fântână ~ Huhului ~ Ilescului ~ lui Miler ~ Pârvului ~ lui Ștefan (**L.E.Ș.**), Părăul Slatinii (**J.O.S.**), Părăul Blidarului ~ Săcăturilor (**M.Ă.G.**), Între Păraie (**M.Ă.R.**), Părăul Ursoaiei (**M.I.J.**), Părăul Mare (**M.O.N.**), Părăul Blaja ~ Feltineasa ~ Rusu ~ Sunător (**M.B.G.**), Părăul Buciunilor - Cărcioaiei - Dumbravei - Ernaticilor ~ Hoștoaiei ~ Hotarălor ~ Mestecenilor ~ Pietrii ~ Poienilor ~ Prăhăsenilor ~ Răchiți lor ~ Săcăturilor ~ Sângerișului ~ Tăbloaiei (**N.Ă.S.**), Părăul Carălor ~ Corbului

(**N.E.P.**), Părăul Poiana Turdii~Prelucii~Butoaiei (**P.V.A.**), Părăul Purcărerului (**P.O.I.**), Părăul Lung, Vâlcelele (**P.O.Z.**), Părăul Curtianului~Dăcioiului~Greabului~Iliuții~Lăzăroaia~Poștii~Prislopului~Sucilii~lui Tănasă~Tihuții(**P.B.G.**),PărăulMihăiesii~luiNichifor~Știubeielor~Zâmbriței ~Zmăului, Părauăle Ciocâltauălor, Vâlceaua Rea (**R.B.R.**), Părăul Podului (**R.B.Ș.**), Părăul Bohnici ~ Cărbunarilor ~ Găunoasei~ Ilvanei ~ Putineiului ~Rogoazei ~ Săcuilor (**R.O.D.**), Vâlcelele Râtului (**S.L.V.**), Părăul Sărata de Jos - Sus (**S.B.G.**), Părăul Gledinului (**Ș.I.Ț.**), Părăul Gorei - Tiha (**T.B.G.**), Părăul Arsurilor ~ Dracului ~ Fățatei ~ Pomilor ~ lui Țuran, Între Vâlcele, între Vâlcele Lupului, Pe Vâlcea (**Z.A.G.**).

I.1.32. VÂRF: (CĂȚÂN, PISC, STANCĂ): Vârful Brătușului~Fetei ~ lui Lazăr ~ Pătului ~ Pleșcuței ~ Poienii Oarghii (**A.L.N.**), Vârful lui Botiș~ Feții Hârbului ~ Feții Măgurilor ~ Fiadului ~ Frasinului ~ Higii~ Horobii ~ Morii ~ Vârtoapelor ~ Zăpozii Lupului (**B.I.C.**), Vârful Arinișului (**B.S.B.**), Vârful Arșitei ~ Bălților ~ Bruhooi ~ Higii ~ Higișorii~ Măgurii~ Piciorului Mleşniței ~ Socetului ~ Tebelești, Văii Rele (**H.R.D.**), Vârful Cornii (**I.L.M.**), Vârful Borii ~ Dealului Mare~ Heninului ~ Ursoiului ~ Văii Mari, Vârvurile (**I.L.m.**), Vârful Cioroiului~Erboasii ~ Heniului ~ Măgurii ~ Petrucanilor ~ Porcoiului (**L.E.Ș.**), Stânca lui Bărăilă ~ Onciului, Vârful Măgurii ~ Obcinii ~ Omului~Rotunzii~Stegii (**M.Ă.G.**), Vârful Dealului ~ Hotarălor (**M.O.C.**), Vârful Bucșooi (**M.B.G.**), Vârful Bruhooi ~Cailor~Curpenilor~Groșilor (**N.Ă.S.**), Vârful Cornului ~ Higilor-Fața Crucii ~ Locurelelor~Măgurii ~ Paltinului ~ Poienii Turdii~Semnelor~ Zăpozii Capăilor (**P.V.A.**), Vârful Dealului ~ Groșilor~Ouțului ~ Pietrii~ Pleșilor~Poieniței ~ Popii (**P.O.Z.**), Vârful Dălbidanului ~ Ghiicioarei (**P.B.G.**), Căținii~Detunatei, Căținu Roșu, Vârful Rău (**R.B.P.**), Vârful Borii~Seradei, Cățânul Zânelor (**R.B.Ș.**), Vârful Ineului~Lazii (**R.O.D.**), Vârful Poienii (**R.N.C.**),Vârful Arșiții lui Pomohaci~Omului (**Ș.A.N.**), VârfulCioasei~Prislopului(**T.B.G.**),Comorii~Întrevăilor~Pietrișului~Pintilei u~Vârful Cornului~Hotarălor~Huciului~Măguriței~Olisâmului~Ploștiniței~Zgăului (**Z.A.G.**).

I.1.33.ZĂNOAGĂ: Zănoaga (**A.L.N.**), În Zănogi (**B.I.C.**), Zănogi (**N.Ă S.**), Zănoaga, În Zănogi (**P.O.Z.**), Zănoaga, Valea Zănoagei (**R.B.R.**), Zănoaga Runcului ~Mihuțului (**Z.A.G.**).

I.1.34.ZĂPODIE: Zăpodi (**A.L.N.**), Zăpodea, Zăpodea lui Ștefan, Zăpozile, Valea Zăpolespezii, Vârful Zăpozii Lupului (**B.I.C.**), Zăpozile (**B.S B.**), Zăpodea Blagii ~ lui Mailat ~ Stegii (**H.R.D.**), Zăpodea (**M.O.N.**), În Zăpozi, Zăpozile sub Coastă (**N.Ă.S.**), Zăpodea Huciului, Vârful Zăpozii Capăilor (**P.V.A.**), Zăpodea Găineștilor ~ lui Tănasă (**P.B.G.**), Zăpodea Largă ~ Roasă (**R.G.L.**), Zăpodea Mare ~ Mică (**R.B.R.**), Zăpodea Caselor

~Frasinilor (**R.B.Ș**), Zăpodea Detunată (**R.O.D.**), Zăpodele (**S.L.V.**), Zăpode (**S.P.L.**), Zăpozile Mari (**T.E.L.**), În Zăpodi (**Z.A.G.**).

1.2. TOPONIME CARE EVOCĂ NATURA TERENULUI LOCALITĂȚILOR SAU A TERENULUI AFLAT ÎN APROPIEREA LOR

Cioroiul Rece, Dealul Tăului, Fântâna Buciumașului, Gura Tăului, Tăul Buciumașului, În Tăușor, Valea Tăului (**A.L.N.**), Dealul Hârbului, Valea Cărbunăriștii ~ Hârbului ~ Ocnitei, Vârful Feței Hârbului ~ Morii (**B.I.C.**), Blidireasa (**B.U.D**) Dosul Glodului, Fața Pietrii, În Laz, Valea Glodului (**H.R.D.**), Fundăturile, Dosul ~ Fața Slatinii (**M.I.J.**), Sub Lazuri, Pe Șes, La Șant, Hotărelu, Podul cel Rău (**N.Ă.S**), Vărarea (**N.E.P.**), Dealul Belții, La Belți, În Ghețari, Vârful Pietrei (**P.O.Z.**), Coltău, La Siretiu (**R.G.L.**), Popasu (**R.B.R.**), Burloagele (**R.B.Ș.**), Pământuri (**R.B.G.**), Hălbochii (adâncurile) (**S.L.V.**), Dunga Codrului, Șeulia (**S.Â.N.**), Locurile, Podurile (**S.G.B.**), Izvorul Sub Pietricea, Tăușor, Tăuț (**S.P.L.**), Coșnița (**S.A.N.**), Arișoarele, Frumușelii, Prislopul (**T.E.L.**), Prisăci, Frumușeaua (**T.B.G.**), Balta Sărată, La Borcut, Coasta Glodului, Dealul Glodului, La Halauă, Pe Pietriș, Tăul lui Alac, Tinoasa, Părăul Ghețarului, Strâmtura lui Morisch (**Z.A.G.**).

1.3. TOPONIMICE CARE PROVIN DIN NUME DE PLANTE

Alunișul, Afiniș, În Brădani, Dosul Brădanului, Leurdini, Leurdiști (leurda = "allium ursinum"), Miriști, La Ovese, În Tufe (**A.L.N.**), Brădățelu, Gura Buciumașului, Obârșia Văii Răchiților ~ Plopului (**B.I.C.**), Arinișu, Brazilii Buni, Vârful Arinișului (**B.S.B.**), Făgetu, Sub Mesteceni, Piatra ~ Piciorul Tisei, Valea Carpeni (**B.U.D.**), Capul Piciorului Răchiții, Dealul Curpănul, Dosul~ Fața Răchiții, Dosul ~ Obârșia ~ Piatra ~ Valea~ Zăpodea Stegii, Vârful Socetului (**H.R.D.**), Bâta cu Fagi, Făgețelu, Măgura Păltinesii, Poiana Castanălor ~ Cornii~Răchiții (**I.L.M.**), Făgețulul, Frăsinișul, Leurda, Poienile Plopiș, Răchițelele, Răchițișul, După Răchițiș,

Fruntea Paltinului, Piciorul Mărului, Dosul Ulmului (**I.L.m.**), Erbiceaia, Erboasa, Vârful Erboasei, Pădurea Făgețelu, Frăsiniș, Mătrăguna, Arșița Păltinișului, Părăul Părului, Poiana Mărului ~ Tisei, Lunca cu Răchițele, Izvorul Rogojoasa, Vârful Stegii, Preluca cu Tufele (**L.E.Ș**), Răchiți (**J.O.S.**), Vârful Stegii, Preluca Tufii (**M.Ă.G.**), Nucet, Via Manului ~ Mare, Vița de Jos ~ Sus (**MĂR.**), Baraboi, Pădurile Cănepilor, Plopiș (**M.I.T**), Bârnele, Făgețelu, Giugastru, Goruiu, Mesteceni, Zăvoiul (**M.O.C.**), Copăcelul, Valea Mălaiului; Dosul Viilor (**M.O.N.**), Bucini, Părăul Bucinilor, Curpini, Vârful Curpinilor, În Mesteceni, Părăul Mestecenilor, Răchițișul, Părăul Răchiților, În Sângerîș, Părăul Sângerîșului, Valea Spinului, Stejăroasa, Zăvoaie (**N.Ă.S.**), Șiuvărosul (**N.E.P.**), Valea Brădățelului, La Cireș, Vârful Cornului, La Fag, Dosul ~ Izvorul Făgețelului, Dosul ~ Valea Frasinului, Preluca Mărului, Dosul ~ Izvorul ~ Lunca ~ Vârful Paltinului, Pomnișorii, Izvorul Tisei, Zăvoaie (**P.V.A.**), Coasta Viorelelor (**P.O.I.**), Valea Bobului, Codrișel, Huciuri, Pădurice, Dealul ~ Valea Răchiților, Fața Rujii, În Tufe, Poiana Turșului, Valea Ulmului (**P.O.Z.**), Coasta Huciului (**P.B.G.**), Făgetul, Huciul cel Des, După Loază, La Loazele Budacului, La Târși (**R.G.L.**), Alacul, Valea Arinilor, Piciorul ~ Valea Brădetului, Carpeni, Cărpiniște, Preluca ~ Valea Frasinului, Jugastru, Leurda, Dealul Mărului, Mărul lui Ion, Jgheabul Paltinului, Lunca cu Soci, Coasta Stejarului (**R.B.R.**), Brădățelul, Bucinii din Jos ~ Sus, Cărpiniștile, Văile Făgetului, Zăpodia Frasinilor, Valea Mărului, Merii Simii, Paltini, Pipirigelul, La Socet, Măgura Tisei (**R.B.Ș**), Cărpiniște (**R.B.G.**), La Brad, Izvorul ~ Valea Călinilor, Cărpooia, Dealul Jneapănului, Jgheabul Mălinilor, Valea Molidului, Dealul Răchiții, Părăul Rogoazei, Socarii, Dealul Stegii, Valea Teiului (**R.O.D.**), Fața Tufelor (**R.O.M.**), Buciumași, Iedera, Mătrăguni, Plopii, Dosul Rogozului ~ Socilor, Trestie (**R.N.C.**), În Bărc, Sub Corn, Iedera~Valea~Vârful Iederii, Măzăriști, Balta Plopului, Între Plopi, La Răchită, Răchițelele, Socii, La Spin (**S.L.V.**) Pădurice, Fața Viilor (**Ș.A.N.**), Frăsinișu, Valea Molidului~Plopului (**S.G.B.**), Frăsiniș, Leurdiști, Mestecăniș, Sub Plopi, Șuvăriște (șuvar="Poa trivialis")(**S.P.L.**), Dealul ~ Dosul ~ Fața Cireșului, Leurda, Sceaga cea Mare Mică (**S.G.B.**), Izvorul Arinului, Cicera Frăsinișului, Mătrăguna, Dealul Scorușului (**Ș.A.N.**), Mălinișul, Nucet, Ultoi (**S.I.Ț**), Valea Bucinișului, Jgheabul Curpănului, Lunca cu Frasini, Leurda, Plopi, Trestia ~ Fața ~ Fundul Trestiei, Valea Tisei (**T.E.L.**). La Alac, În Copăciș, La Corni ~ Râpa ~ Vârful, Sub Dumbravă, În Ferice (Ferige), Vârful Huciului, Șesul Perilor, După Plopi, În Pomi, Părăul Pomilor, Pe Rogojeri, În Trestie, Câmpul Măcrișului, Dosul Bânelor, Dumbrava, Dumbrava Morii (**Z.A.G.**)

I.4.TOPONIMICE

CARE PROVIN DIN NUME DE ANIMALE, INSECTE, PĂSĂRI

Sub Buhă, Dealul Cicârlatului (ciocârlanului ?!), Iepureanu, Fața-Piciorul Mâțului, Sturzana (**A.L.N.**), Piatra Calului, Dealul ~ Valea Ursului (**B.C.I.**), Dealul ~ Poiana Calului, Dealul lui Pasăre, Șoimul de Jos ~ de Sus, Vultura (**B.S.B.**), Dosul Cerbului, Piciorul lui Greluș, Dosul ~ Piciorul ~ Valea Porcului, Poenița Uliului, Dosul Ursului (**H.R.D.**), Dealul ~ Părăul Calului, Colunu ~ Obcina Colunului (**I.L.M.**), Valea Lupului, Valea Scroafei ~ Ursului, Dosul ~ Vârful Ursoiului (**I.L.m.**), Arșița ~ Valea Boului, Poiana Bondariului, Vârful Cioroiului ~ Porcoiului (**L.E.Ș.**), Măgura Porcului (**M.A.I.**), Vârful Omului (**M.Ă.G.**), Ursoaia ~ Părăul Ursoaiei, Dealul Viezurelui (**M.I.j**), Poiana Mansului (Mânzului), Piciorul Uliului (**M.I.T.**), Cerbea (**M.O.C.**), După Vârful Cailor (**N.Ă.S.**), Părăul Uliului (**N.E.P.**), Tăuții Boului, Bu(â)rlogelul, Vârful Zăpozii Capăilor, Runcu Cucului, Izvorul Gidra (vidra), Groapa ~ Izvorul Ursului, Tăul Zâmbrului (**P.V.A.**), Buha, Fundu ~ Gura Văii Ciorii, Zâmbroaia, Dosul ~ Fața Zâmbroaiei (**P.B.G.**), Izvorul Bondariului, Păducioasele (**R.G.L.**), Valea Boului, Lunca ~ Piciorul Cerbului, Valea Lupului, Poiana Sitariului, Izvorul ~ Piciorul ~ Valea Ursului, Părăul Zâmbriței (**P.B.G.**), Piciorul Calului, Boldu Cilioaiei, Arșița ~ Valea Pocului, Piciorul ~ Runcul Ursului (**R.B.Ș.**), Podereiul Bondarului (**R.B.G.**), Pietrile Calului, Dealul Cocoșului, Hârcegoaia, Dealul Stolului, Valea Ursului (**R.O.D.**), Coastele Gezuinilor, Groapa Țapului (**R.N.C.**), Ghiezuinele (vizuinile), (**S.L.V.**), Cerbucu, Lazul Ursului (**S.Â.N.**), Piciorul Calului, Poiana Cucului, Valea Găii (**S.P.L.**), Lunca Oii (**Ș.A.N.**), Valea Ciorii (**S.L.T.**), Valea Calului, Mușinoaiele (mușuroaiele), Izvorul - Preluca Ursului (**T.E.L.**), Dealul Calului ~ Ursului, Zâmbu (**T.B.G.**), La Buhăitoare, Dealul Calii, Coasta Caprii, Măgura ~ Valea Lupului, Coasta ~ Dealul ~ Valea Ursului, Părăul Viezuinilor, Șesul Porcilor, În Zâmbrița (**Z.A.G.**).

I.5. TOPONOMICE CARE SUGEREAZĂ NATURA (ORIGINEA) LOCULUI

Butoi, Dealul Pleșii, Dosul Mare, Fața cea Mare, Fundul Butoiului, Lăzătic, Ouț, Piciorul Scurt, Vârful Pleșcuței (A.L.N.), La Bălți, Pe Ceie (Cheie), Pleșile, Rupturi, Târnicioara (B.I.C.), Breaza, Dealul Alb - Negru, Pleșile, Șoimu de Jos ~ Sus, Tăul (R.S.B.), Coltău, Din Sus de Față, Pleșa (B.U.D.), Bălțile, Butoaia, Clăița, Dosul Babii ~ Hordoului, Hordou (hârdău), Fundoaia, Lunca de Sus, Pleștioarele, La Rupturi, Coasta Rupturilor (H.R.D.), Cucureasa, Dealul Frâu, Pleșa, Sălhoasa, Vinoasa (I.L.M.), Butucii Tomii, Ceile (cheile), Cucureasa, Dosul Așezăturii, Fântânelele, Mesele, Pripoarele, Pucii Darii, Rămețeaua, Sălhuța, Sunătoarea, Strâmba Rea, Tăpălăgescu, Tomnaticul, Valea Largă ~ cu Sărita, Vânătul (I.L.m.), Beșineu, Boarta, Celariul, Cosorul, Coteanca, Covătăriile, În Lazuri, Tarnița Heniului ~ lui Precup ~ Solcanului (L.E.Ș.), Capu Câmpului, Cicera, Cofariu, Pe Groapă, Hologașul cel Mare, Negrișoara, Între Obreje, Părăul Slatinii, Pe Poduri, În Șes (J.O.S.), Găgi, Rablă (M.A.I.), Poiana Borcutului, Vârful Rotundeii (M.Ă.G.), Ciungu, Portița, După Portiță (M.Ă.R.), Buba, Sărata de Sus, Tomnaticul (M.I.J.), Crucea, Fundătura, Locul Bratului, Popașu, Răstoci, Tinoasa, Zăvoi (M.I.T.), Lazul Lipovanului, Lacuri, Osoiul Mare ~ Mic, Podul de Piatră, Răstoaca (M.O.C.), Curmătura, Dosul Glodului (M.O.N.), Dosul ~ Fața Blajului, Braniștea, Părăul Sunător (M.B.G.), Cisteșul, Dosul Rupturii, La Glod, La Halașteu, Runcuri, Tăbloaiele, În Tinoasa (N.Ă.S.), Munceii Înșirați (N.E.P.), La Borcuturi, Butucii, La Covată, Grohotu, Izvorul Borcutului, La Moară, La Pod în Runc, La Scaune, Surupatu, La Șuri, Tarnița Dușilor, Tăuții Boului, Toaca (P.V.A.), Cărbuni, La Furcuțe, Încordătura Săcăturilor, Pleșa, Pod, Podeie, Podul Pleșii, Poduț, Runcoaie, Runculețe, Rupturi, Săcături, Valea Pleșii, Vârful Ouțului - Pleșii (P.O.Z.), Aurariu, Brujeni, Cheile Săcului, Cicera, Colbu, Ploștina Tanchii, Poiana Slatinii, Sărata de Jos ~ Sus, Sgârciu, Tarnița Parângului, Târba, Târnicioarele (P.B.G.), La Gezuini, La Podu Runcului, La Rău Orheiului, Rogina, Rupturi, La Sărătură, Strâmbile, la Vatășină (R.G.L.), Cârligăturile Măglei, La Laiță, Lopata, Nedeea, Pleșii, În Poduri, Tarnița Dusului, Dealul- Valea Glodului ~ Lacului, Vătașnița (R.B.R.), Balta lui Răcanu~, Bucinii din Jos ~ din Sus, Bulgăru, Butureasa, Lazu, Pe Măsea, Pleșii, Podu, Răstoaca, Săriceaua, Străginoasa, Strâmturile, Șesul Rebrei ~ din Sus, Tarnița Gușatului, Tinoasa ~ Mare (R.B.Ș.), În Zăvoaie (R.B.G.), Blăgile, Ciungi, Cupăriile, Curățelul, Fundoaia, La Ginișor (vinișor), Hărosul,

Ruginile, Runcuri, Scărișoara, La Tăușor, Valea Borcutului ~ Ruginilor ~ Varului ~ Vinului (**R.O.D.**), Balta Strâmbei, Strâmba (**R.O.M.**), Bălțile, Ungheri, Vătășina (**R.N.C.**), Balta Plopului, Coasta Mocirlui, Codeica, Hrubele, Lăcurelele, Mocirla, La Pleșă, Răstocile, Strâmtura Hordoului, După Strâmtură, Tăușorul, Varoșa, Vătășina (**S L.V.**) Dealul Curmăturii, Lazul Ursului (**S.Â.N.**), Cucureasa, Pleșa, Putredu, Sub Scărișoară, Șesul Cormăii, Șesuri, Valea Prisăcii (**S.G.B.**), Arcerul, Dealul ~ Piciorul ~ Valea Netedului, Netedul, Pleșă, Pleșcuță (**S.P.L.**), Cornu, Tarnița Parângului (**S.B.G.**), Dealul Glodului, Răstocile, Tarnița Bindiresii ~ Huhului, Valea Fătăciunii (**Ș.A.N.**), Braniște, Fundături, Hânsuri, Lazuri, Pârloagele, Tăietura, Vătășina (**Ș.I.T.**), Bătrâna, Cisera, În Laz, Lăzurelul, Șăsurile, Sforacele (**T.E.L.**), În Furcituri, La Încorăgitură, Părăul Arsurilor, La Pleșe, Pleșile Pupului, Pleșa Râtii, La Ploștină, La Ploștiniță, Pe Podul Morii, La Poduț, Sub Ponciș, În Rugini, Pe Runcuri, În Tăietoare, Valea Pleșa Râtii~Ploștinii~Ploștiniței~Varului, Stupini, Rugini, Varoșa, Venesh (**Z.G.R.**).

I.6. TOPONIMICE CARE ARATĂ POZIȚIA LOCULUI FAȚĂ DE PUNCTELE CARDINALE, FAȚĂ DE VECINI SAU FAȚĂ DE ALTE REPERE

Determinativele privitoare la poziția unui loc față de punctele cardinale propriu-zise se întâlnesc foarte rar în toponimica românească. Dar, în cazul în care considerăm *est* = față și *vest* = dos, spate, după modul de expunere la soare a locului respectiv, întâlnim numeroase toponimice. Tot în această categorie, de *toponimice determinative*, am încadrat și pe cele care au însoțitor pe *jos*, *sub*, *sus*, *deasupra*, *față*, *dos*, *după*, *între*, *peste*, *dincolo*, *etc.*: Lazurile de Jos ~ Sus, Sub Leurdini, Lunca de sub Coastă, După Vale (**A.L.N.**), Dosul Fătăciunii ~ Lespezii ~ Runcului, Fața Măgurii, Lunca din Jos ~ Sus de Sat, Podereiul din Jos (**B.I.C.**), Din Jos de Sat (**B.S.B.**), Dosul Cerbului ~ lui Clim ~ Fântânii ~ Finișului (afiniș) ~ lui Mailat ~ Mic ~ Porcului ~ Purcăreților ~ Răchiții ~ Runcului ~ Stegii ~ Tăbârsacilor ~ Ursului, Fața Fântânii ~ Finișului (afiniș) ~ lui Mailat ~ Răchiții, Fundu Bruhooii, Între Văi (**H.R.D.**), Arșița din Jos (**I.L.M.**), Capul Dealului, Deasupra Pietrii ~ Punții, Dosul lui Alexandru ~ Așezăturii ~ Borii ~ Fântânelelor ~ Pleșii ~ Ulmului Ursoiului, După Răchitiș, Pe fag ~ Fața

Dealului ~ Dealului Mare, Fruntea Paltinului, Sub Deal (**I.L.m.**), Coasta deasupra Satului, Dosul Blidariului ~ lui Boloca ~ lui Simion, Fața ~ Fruntea Satului, Sub Dealul Blidariului ~ Porcoi (**L.E.Ș.**), Dosul Tamenului, Fața Dealului ~ Tamenului (**J.O.S.**), Coasta deasupra Satului, După Poieniță, Între Păraie, Șesul din Sus de Sat, Viița de Jos~Sus (**M.Ă.R.**), Capu Satului, Dosul Dealului ~ Slatinii, Fața Dealului ~ Slatinii, Sărata de Sus, Sub Coastă, Șesul din Jos ~ Șus de Sat (**MI.J.**), Dosul Caselor ~ Poienii ~ Tăiet (**M.I.T.**), Dosul Caselor, Fătata, Între Râuri (**M.O.C.**), Coasta deasupra Satului, Dosul Crucii - Glodului - Obârșiei - Picuiului- Viilor, Fața Crucii ~ Picuiului (**M.O.N.**), Dosul Bucșoii, Fața Arșitei (**M.B.G.**), Dosul Rupturii, Fața Bruhooi ~ Curpinilor, Peste Prunduri, Săcătura din Vale, Sub Dumbravă ~ Pășcăneasa, Șesul din Jos ~ Sus (**N.Ă.S.**), Dealul dintre Văi, Dosul Frăsinișului~Paltinului ~ Șipotului, Fața Crucii ~ Toancei, Fețele, Fruntea Căldărușii, Între Măguri ~ Păraie, În Buza Runcului, La Vraniță, Sub Piatră ~ Ponce, Pe Șanțuri (**P.V.A.**), Dosul Feldrihanului ~ Guzului ~ Lupșenilor ~a Petri Mușină ~ Popii, Șesul din Jos ~ Sus de Sat (**P.O.I.**), Deasupra Satului, Din Jos de Sat, Dosul Boncii ~ Caselor ~ lui Ivan~ Runculețelor ~ lui Ștef, Fața lui Ivan ~ Rujii (**P.O.Z.**), Dosul Râpii~ Zâmbroiei, Fața Heniului ~ Zâmbroaiei, Între Văi, Sărata de Jos ~ Sus (**P.B.G.**), Din Cale în Jos, Dincolo de Pădure, După Loază ~ Măgurice, Sub Pietriș (**R.G.L.**), Dosul lui Capătă ~ Măglei~Șipotului, Între Măguri ~ Văi (**R.B.R.**), Capu Dealului, Dosul Iușanului~ Râncelor ~ Șeradei ~ Văii Largi, După Deal, Fața Babei ~ Runcului ~ Șeradei, Între Rebre, Șesul de Jos (**R.B.Ș.**), Capul Câmpului, După Deal ~ Muncel, Șesul de Jos ~ Sus (**R.B.G.**), Fața Tufelor (**R.O.M.**), Dosul lui Balaban ~ Rogozului~ Socilor, Sub Codru (**R.N.C.**), Capul Satului din Jos, Crucea Uliții, Dosul Gropilor ~ Pietrei, După Dumbravă ~ Strâmtură, Între Plopi ~ Vâlcele, Prundul din Jos ~ Sus de Sat, Sub Corn ~ Dumbravă ~ Coasta Romonesii (**S L.V.**), Dosul ~ Fața Gardului ~ Mare ~ Mică ~ Viilor, Fundoiu (**S.Â.N.**), Dosul Gârciului ~ Pleșilor, Imașul de Sus, Sub Măgură ~ Scărișoară (**S.G.B.**), Dealul Întrevăilor ~ Între Strâmbe, Dosul Corbii ~ lui Dumitru ~ lui Dur ~ lui Mager~Măgurii ~ Netedului ~ Obcinii ~ lui Vlong, După Râu ~ Vale, Lunca de Jos Sus, Sub Plopi (**S.P.L.**), Dosul ~ Fața Cireșului (**S.B.G.**), Dosul Cârțibavului~Îneuțului ~ Someșului ~ Suhardului (**Ș.A.N.**), Din Jos ~ Sus de Drum, Dosul către Ruștior ~ Gledinului, Fața Cosănenilor, Fățuca, Pe Vale în Jos (**Ș.I.Ț.**), Capul Câmpului, Dosul Buscatului ~ Craiului ~ Crucii ~ Dealului lui Grigore ~Fiadului ~ Luncii cu Frasini ~ Muncelului~ Oprisăștii ~ lui Petru ~ Poienii~ Sălăuței ~ Stănigii ~ Șiurlii ~ Tisei ~ Văii Rele ~ Săci, Fața Babii ~ Crucii ~Dealului lui Grigore ~ Fiadului~ Muncelului ~ Oprițăștii ~ lui Petru ~ Poienii ~Sălăuței ~ Șiurlii ~ Tisei~

Văii Săci, Între Ponoare (T.E.L.), Dosul Măguri ~ Bânelor~Măguriței ~ Mănăstirii ~ Morii ~ Nevezilor ~ Sasului, Fățata, Părăul Fățatei (Z.A.G.).

II.1. TOPONIMICE SOCIALE DERIVATE DE LA NUME DE BOTEZ, FAMILIE SAU PORECLE

Această categorie de toponimice se referă la diverse instituții, obiceiuri, tradiții (unele dispărute), evocă raporturi economice, juridice, religioase sau păstrează amintiri despre ocupații și îndeletniciri din vremuri trecute, credințe, superstitii și eresuri populare.

Subdiviziunea cea mai bine reprezentată numeric dintre toate toponimicele în discuție este cea care se referă la nume de familie, nume de botez și porecle:

Dâmbul Pașcului, Dosul lui Vasile, Fața Andresii ~ lui Coste~ Pașcului, Fântâna lui Man, Grădina Macrii, Groapa lui Bonicău, Handrea, Petrulea, Piciorul Iovului ~ lui Man, Poiana lui Man ~ Oarghii, Preluca Tarbi, Săcătura Pașcului, Stanele Boncii, Valea lui Botârlă, Vârful lui Lazăr (A.L.N.), Buza Sasului, Dealul lui Buriță - Piciorului lui Bichigel, Dâmbu lui Meglei, Izvorul lui Iacob, Lunca Marinii, Măgura Brebului, Piciorul lui Babotă ~ Cosmii ~ lui Marțian ~ lui Radomir ~ Tomii, Poiana Cirii, Valea lui Ignat ~ Moroșanului ~ lui Radomir, Vârful lui Botiș, Zăpodea lui Ștefan (B.IC.), Dealul lui Pasăre ~ Tânasă (B.S.B.), Lazăle Budăcenilor (B.U.D.), Arii lui Cifor, Coasta Hontililor, Dosul lui Clim, La Mariș, Piciorul Blidarului ~ lui Greluș ~ lui Șuliga, Poiana lui Mihai, Vadu Petrii, Valea lui Clim ~ lui Jacoș ~ lui Oarcăsu ~ Șorii, Vârful Bruhooii, Zăpodea Blagii (H.R.D.), Arșița Pițului, Dealul lui Clompeșu ~ lui Costan ~ lui Hârceag ~ Huhului ~ lui Ivan ~ Tălharului, Măgura lui Drăgan, Obcina lui Barar ~ lui Siminic, Poiana lui Galeș, Valea lui Levente (I.L.M.), Bora, Butucii Tomii, Dealul Captalan, Dosul lui Alecsandru ~ Borii, Fântâna lui Barși, Giurgeasca, Groapa Borii, Lucăiasca, Părăul lui Vâsmâc, Preluca Luchii, Pucii Darii, Săcătura Bontăilor ~ Marțienilor ~ lui Muscă ~ Pascului, Șdeaba Leurdariului, Valea lui Ciurcău ~ Hontăilor ~ lui Muscă ~ Sanchii~ Ștefănesii, Vârful Borii (I.L.m.), Ciserea lui Drăgan, Dosul lui Boloca ~ lui Simion, Izvorul Horjii, Părăul Iliescului ~ lui Ștefan, Poiana lui Andron Vasile ~ lui Iosif ~ lui Nichita ~ lui Pralea ~ lui Zlăvoacă, Preluca lui Ciutercă, Târnița lui Precup ~ Solcanului, Tomorogoia, Valea lui Samson, Vârful Petricanilor (L.E.Ș.), Dealul Hosului (J.O.S.), Poiana Guzului ~ lui Nistor, Stânca lui Bărăilă ~ Onciului, Vadul Badelui (M.Ă.G.), Poiana

Frâncului, Valea Candrii, Via Manului (**M.Ă.R.**), Arșița lui Dragotă, Butucii Vlasii, Ciurloiul Budăceanului, Dealul lui Tănasă, Dosul lui Țimbuș, Măgura Magoteștilor, Poiana lui Toader, Prisaca lui Cocriș, Valea Savului ~ lui Toader (**M.I.J.**), Groapa Bugii ~ lui Fllip, Valea Călinii (**M.I.T.**), Coasta Turcului, Crucea Dolhii, Dealul Boncii, Dolhoaia, Fântâna Cornii ~ lui Cotoc (**M.O.C.**), Dealul Pintii, Felineasa, La Masereni, Pădurea Burdii~ Nebunelului~Grigoroșenilor, Piatra Văsâncii, Poiana Borte, La Tomorogani, Valea lui Cotruț ~ Rânzișenilor (**M.B.G.**), Bruhoaia, Coasta Ilii, Lunca Rusului, Pârâul Cârcoaiei~**Prăhăsenilor**, Pășcăneasa, Valea Larie~ Z(Ț)imbulei, În Vlăicoiasa (**N.Ă.S.**), Valea Botoc ~ Ivașiu (**N.E.P.**), Burlea, Casa Dumitreanului, Dealul lui Goidan, Dosul Măriilor, Izvorul Bârliei~ Burlii ~ Moisi, Lunca Cârstii ~ Pricii, Pârâul Prelucii~Butoaiei, Piciorul lui Iosif, Podereiul lui Bordan, Podul lui Bârștioc, Poiana lui Cormanu ~ lui Miron, Runcul Ciurcoaiei, Zăpodea Suciului (**P.V.A.**), Dealul Tomii, Dosul Feldrihanului~Guzului~Lupșenilor~Petrii Mușină, Măgura Turzii, Săcătura lui Alexie ~ Crețului ~ Guzului ~ lui Săcrie, Valea lui Maștei Buta ~ Toader Buta ~ lui Gezuină ~ Guzului ~ lui Honceu~ Popii ~ Strungariului (**P.O.I.**), Dealul Ciforoaiei ~ lui Cotârlă ~ lui Martin~ Șutăilor, Dosul Boncii ~ lui Ștef ~ Șutăilor, Coasta Măsteoaiei, Lunca lui Matei~lui Martin, Piciorul Boncii ~ lui Grigor ~ lui Laur ~ lui Ștanțau, Poiana Fetii, Valea Bârliei~ Giurgii (**P.O.Z.**), Coasta Cârstii, Cicera Corbii, Dealul Acului~ Anii ~ Blaghii ~ Flișcăului ~ lui Forfotă ~ Furdui ~ Gancii ~ Mondii ~ lui Tănasă, Fântâna Iancului, Gura Pârâului Sucilii, Pârâul Curtianului ~ Dăcioiului ~Greabului ~ Iliuții ~ Lăzăroaiei~Tihuții ~ lui Tănasă, Piatra lui Orban, Ploștina Tanchii, Poiana Blagii~Tanchii, Prislopul Moldovanului~ Vrăsmășenilor, Râtul Frijenilor, Valea Brujenilor ~ Clapii ~ Gârbii~ Trișcașului, Zăpodea Găineștilor ~ lui Șofron, Zăvoiul Vrăsmășenilor (**P.B.G.**), Arșița Sandului, Borta Onii, Coasta cea Botească, Cormăițele, Costișul lui Danu, Dealul lui Brătan ~ lui Capătă ~ Cornii ~ lui Costin ~ lui Grigore, Dosul lui Capătă, Fântâna Onii, Izvorul Gușatului, Lunca lui Brătan, Mărul lui Ion, Pârâul C(F)ilimoneștilor ~ Mihăiesii ~ lui Nechifu, Poienile Crăciunesii, Runcul lui Brătan ~ lui Gușder, Trifana (**R.B.R.**), Balta lui Răcanu, Bătrâna, Burlea, Coasta Băcocii ~ Radului, Dealul lui Boteanu, Dosul Iușanului, Groapa Iloaiei, Lazu Cristoaiei, Lunca lui Cireașu, Lușca Cârstii, Măgura Pîrțiului, Merii Simii, Piciorul lui Cioclonțu, Poiana lui Iacob, Rânca Fulii~Pîrțiului, Râpa Văsieșoaiei, Runcu lui Papeu ~ lui Ștefan ~ lui Vlașin, Smida lui Ciontosu ~Ciuculii ~ Linului ~ Tudorii, Stâna Lucoaiei, Tamila Gușatului, Tăul Gușatului, Valea lui Mateiașu ~ Nimigeanului ~ Nosodeanului ~ Radului ~ Suciului (**R.B.Ș.**), Arșița Mutului, Beneșul, Bonășcuța, Hăcegonia, Părăul Ilvanei, Piatra Bilicului,

Poiana Cornii, Pe Ștențălonia, Valea Cipului ~ Cornii ~ lui Ignat~ Martei (R.O.D.), Dealul Ștefăniței, Râpile Sab(v)ii, Șesul Sabii (Savei) (R.O.M.), Dosul lui Balaban, Coasta Dochii, Valea Petrii (R.N.C.), Cioroiul Furcii, Coasta Cosmii ~ Morăreștilor, Dealul lui Belei ~ lui Borlan ~ Migii, Fântâna Ciocoaiei ~ Marcului ~ Truții, Poiana lui Laz, Ulița Larienilor ~Zăgrenilor, Valea Țâmbulii ~ lui Salată ~ lui Stan (S.L.V.), Valea lui Bucur ~Cabii ~ lui David ~ Dumii ~ Zarzului (S.G.B), Băzgăroaia, Combeloiaia, Dealul Corbii ~ lui Dur ~ lui Târâlă ~ lui Vlong, Dosul Lui Dumitru ~ lui Dur ~ lui Vlong, Horoba, Igheabul Macrii ~ Rusului ~ lui Sacău, Piciorul Cuțului, Poiana Cuțului ~ Pintii ~ Tomii, Valea Bârliei ~ Codrii ~ lui Ștef (S.P.L.), Dealul~ Poiana ~ Valea lui Toader (S.B.G.), Bâtea lui Apostu, Gura Măriilor, Măria Mare ~ Mică, Necitaș, Tarnița Bindiresii ~ Huhului, Vârful Arșiței~ lui Pomohaci (S.S.N.), Cofana, Fața Cosănenilor (S.L.T), Bârloaia, Dealul lui Grigore, Dosul lui Petru, Fața lui Petru, Izvorul Alecsii, Luncoaia, Lunca lui Neag, Oprișasca, Săcătura lui Trăian, Valea Ciurii ~ lui Grigore ~ Măriei ~ lui Petru (T.E.L.), Dealul Bombii ~ Gușii ~ lui Halostă ~ Pavelenilor ~ Senenilor, Părăul Gorii, Priporul Candrii, Râtu Vădenilor, Valea Clapiei ~ Iliuță ~ Oneștilor ~ Sincenilor (T.B.G.), Coasta Anii ~ Bumbului ~ Lehăcioaiei ~ Loghii ~Mandrii, Dealul Șpanului, Fântâna Codrii ~ Florii ~ Geanchii, Jdeaba Dârliei, Hopăneasa, În Hrihoroaia, la Olisâm, Părăul lui Țuran, Părăul lui Drăgan, Piatra Florii ~ lui Silea, Piciorul lui Moț ~ Toditei, Poiana Druliei ~ lui Laur ~ Onii~ Săvoaiei ~ Utchii, Ulița Bodească, Tăul lui Alac, Valea Basii ~ Cloșcoaiei ~Hurdii ~ lui Simion, Vârful Olisâmului, Jdeabul lui Marian, Zănoaga Mihuțului (Z.A.G.).

II.2.TOPONIMICE ÎNSOȚITE DE ADJECTIVELE: MARE, MIC, LARG, ADÂNC, ROTUND, LAT, SCURT, RĂU, ETC.

Fața cea Mare, Pământul Lat, Piciorul Scurt (A.L.N.), Dealul Mare, Obcina Adâncă, Preluca Rotundă, Valea Mare ~ Surdă (B.C.I.), Brazii Buni (B.S.B.), Dosul Mic, Fața Mică, Lunca Mare, Vadu Mare, Valea Largă~ Mică ~Rea (H.R.D.), Dealul Lung, Molidul Inc(t)ins (I.L.M), Dealul Mare, Strâmba Rea, Valea Mare ~ Rea (I.Lm), Dealul Frumos ~ Mare, Jdeabul Stărp, Piciorul Gol ~ Rău, Piciorul Mic, Valea Largă (L.E.Ș.), Hologanul cel Mare, Șesul cel Mare (J.O.S.), Hotaru Nou, Via Mare (M.Ă.R), Izvorul Lung (M.I.J.), Dealul Rotund (M.I.T.), Dâmbul Roșu, Osoiul Mare ~ Mic (M.O.C), Dealul Lat, Părăul Mare (M.O.N.), Podul cel Rău (N.Ă.S.),

Valea Tinoasă (N.E.P.), Coasta cea Mare, Cornul cel Mare, Fântâna cea Rece, Izvorul Negru ~ Râu, Pădurea cea Mare, Poiana Roșie, Valea Luncii Mari (P.V.A.), Măgura Mare ~ Mică, Părâul Lung, Piciorul Lat (P.O.Z.), Izvorul Lung, Poiana Lungă, Runcu Mare (P.B.G.), Delnițele cele Mari, Huciul cel Des, Izvorul Negru, Râțul Putred, Zăpodia Largă ~ Roasă (R.G.L.), Cățanu Roșu, Colibele Mari ~ Mici, Crucea Rotundă, Dealul Mare, Lunca Arsă ~ Mare, Piciorul Lung, Poiana Lungă ~ Rotundă, Valea Lazului Mic ~ Lungă, Vâlceaua Rea, Vâltoarea Mare ~ Mică, Vârful Râu (R.B.R.), Piatra Vânăță, Tinoasa Mare, Valea Largă ~ Rea ~ Sacă (R.B.Ș.), Coasta Netedă, Dealul Bătrân, Gura cea Mare ~ Mică, Izvorul Roșu, Valea Frumoasă ~ Neagră ~ Rea (R.O.D.), Muncelul Râios (R.O.M.), Dâmbu Românesc, Fântâna Rece, Pădurea Mare, Runcu Mare (R.N.C.), Cicireul Mare ~ Mic, Coasta Rea, Lunca Mare ~ Rotundă (S.L.V.), Valea Largă (S.G.B.), Plaiul Bătrân (S.P.L.), Dealul Orb, Izvorul Lung, Scega Mare ~ Mică (S.G.B.), Izvorul Alb, Someșul Rece, Valea Mare (Ș.A.N.), Dealul Mare, Dosul Văii, Izvorul Bătrân ~ Negru ~ Roșu, Piciorul Negru, Rebrîșoara Mică ~ Sacă, Valea Sacă Strâmbă, Zăpozile Mari (T.E.L.), Câmpii Mari, Câmpul Mare, Pleșile Mari, Poiana Sarbădă, Valea cea Mare (Z.A.G.).

II.3. TOPONIMICE CARE INDICĂ POZIȚIA SOCIALĂ SAU OCUPAȚIA LOCUITORILOR

Buza Călugărului, Movila în Călugăru, Valea Cărbunăriștei (B.I.C.), Dealul Șăreglelor (B.S.B.), Pădurile Domnești (B.U.D.), Piciorul Blidarului, (H.R.D.), Stănișua (I.L.M.), Ernaticele (I.L.m.), Dealul Colibelor, Izvorul Suciului (L.E.Ș.), Piciorul Cășariului (M.B.G.), Comarnicele, Lunca Morii, Pârâul Ernaticelor (N.Ă.S.), Comarnicii, Izvorul Comarnicelor (P.V.A.), Piciorul lui Laur* (P.O.Z.), Jdeabul Stărpelor, Tomnaticul (P.B.G.), Blidăreasa, Râtu Șpanului, La Siretiu (R.G.L.), Așezăturile, Colibele Mari ~ Mici, Pârâul Știubeiilor, Pătulele, La Strungi (R.B.R.), Bărbânta, Colibițele, Conțința (loc fără fânaț sau interzis pentru pășunat), Păscariu, Stâna Lucoaiei (R.B.Ș.), Dealul Băiței (mină = baie), Părâul Cărbunarilor ~ Putineilor, Poiana S(Z)gurilor, Putinei, Săliște, Strugile lui Sarilia (R.O.D.), Făuriște (R.N.C.), Magazinul, Ulița Morilor (S.L.V.), Izvorul Stanii (Ș.A.N.), Dealul Morii, Izvorul Comamicelor, Staniștea,

*Din germaul Lauer=paznic de câmp, pândar, asimilat ca nume propriu.

Stâna, Valea Morii, Văratecile (T.E.L.), Coasta Piuălor, Dosul Morii, La Mori, Podul Morii, Poiana lui Laur (Z.A.G).

II. 4. TOPONIMICE REFERITOARE LA: CREDINȚE, MITURI, OBICEIURI, RELIGIE

Pe Mănăstire (A.L.N.), Buza ~ Movila Călugărului, Valea Mănăstirii (B.I.C.), Dieci (M.A.I.), Podul Popii (M.I.T.), Crucea Dolhei (M.O.C.), Dosul ~Fața Crucii (M.O.N), Cilia (Chilia), Miroslava (M.B.G.), Dealul Popii, Între Văile Crucii (N.Ă.S.), Coasta Dracului, La Cruce, Toaca, Vârful Fața Crucii (P.V.A.), Dosul Popii, Sânt Iosif, Valea Popii (P.O.I), Valea ~ Vârful Popii (P.O.Z.), Coasta Dracului, Fața Crucii, Mănăstirea, Măgla Popciței, Părăul Zmăului, Preluca Tălhariului (R.B.R), Cățânu Zânelor, Dealul Popii, Zânișoarele (R.B.Ș.), Crăciunelul, Strâmtoarea Dracului (R.O.D.), Coasta Vinerii, La Cruce, Ulița Bisericii, Valea Fătului (S.L.V.), Poiana Popii (S.P.L.), Izvorul Zmăului, Obcina Crucii (Ș.A.N.), Pe Cruci, Ideabul Popii, Șesul Domniței (T.E.L.), În Comoară, Dealul Bisericii, Dosul Mănăstirii, Lunca Comorii, La Mănăstire, Părăul ~ Valea Dracului~Gura Mănăstirii, Moara Popii (Z.A.G.).

III. TOPONIMICE ISTORICE

Practic, această subdiviziune ar fi putut foarte bine să fie abordată împreună cu cea precedentă (a toponimicelor sociale), deoarece și acestea sunt, volens - nolens, și istorice prin faptul că aparțin unui trecut, mai mult sau mai puțin îndepărtat și ne informează asupra vieții colective a poporului român sub diversele ei aspecte.

Toponimicele redată mai jos se referă la originea locală, la nume de popoare sau sunt toponimice care păstrează amintirea unor evenimente sau obiecte istorice (cetăți, fortificații, ruine, șanțuri etc.).

III.1. TOPONIMICE FORMATE DE LA NUME DE POPOARE SAU DE LA NUME PROPRII STRĂINE

Toponimia este o oglindă fidelă a tuturor populațiilor străine care au trecut pe teritoriul României. Toponimicele românești care au la bază nume de popoare se prezintă, în general, sub patru aspecte:

-numele etnic la plural (ruși, sârbi, greci etc.),

- ca determinativ pe lângă un toponimic propriu-zis (Rușii Munți);
- toponimice colective ce pleacă de la nume proprii străine;
- sintagme toponimice în componența cărora intră și nume proprii străine.

În arealul de care ne ocupăm, se pot ilustra doar ultimele două categorii: Buza Sasului (**B.I.C.**), Părăul - Piatra Tătarci (**B.S.B.**), Dosul ~ Fața ~ Piciorul Valea - Zăpodea lui Mailat, Poiana Neamțului, Șura Sasului (**H.R.D.**), Dealul lui Ivan, Ivăneasa, Măgura ~ Părăul Rusului (**I.L.M.**), Săcăturile lui Sneider, Vulfă (**I.L.m.**), Părăul lui Miler (**L.E.Ș.**), Dealul Rusului (**M.B.G.**), Dosul ~ Fața lui Ivan, Lunca lui Martin, Valea Ivăneasă (**P.O.Z.**), Izvorul Ungurului (**P.B.G.**), Sub Giltod (**R.B.R.**), Dealul lui Ivan, Jdeabul Sârbului (**R.B.Ș.**), Bohna, Dealul Neamțului, Părăul Bohnei ~ Săcuilor, Săcui, Strungile lui Sarilia, Pe Ștențaloaia (**RO.D.**), Dealul lui Mager ~ Vlong, Jdeaba Rusului (**S.P.L.**), Lunca Rusului, Poiana Neamțului (**T.E.L.**), Dealul Ruscoaiei ~ Sasului, Dosul Sasului (**Z.A.G.**).

III.2.TOPONIMICE CARE PĂSTREAZĂ AMINTIREA UNOR EVENIMENTE ISTORICE

Părăul ~ Piatra Tătarci (**B.S.B.**), Dosul ~ Fața ~ Piciorul ~ Valea ~ Zăpodea lui Mailat (**H.R.D.**), Brașoveanca, Câmpii Tătarului, Reduturi (**I.L.M.**), Craia Bătrână (**L.E.Ș.**), Cetatea (**M.A.I.**), Turnul cel Mare (**M.Ă.G.**), Cetatea, Tabăra (**M.O.C.**), Ploton (**M.O.N.**), Valea Străjii (**M.B.G.**), Craia (**P.V.A.**), Părăul Poștei, Valea Străjii (**P.B.G.**), Capul Craiei, La Semne (**R.B.R.**), Cetate, Polițiile Vasului, La Turn (**R.O.D.**), Cetățeană, Lunca Taberii (**S.L.V.**), Odăile, Râțul Curții (**Ș.I.Ț.**), Dosul Craiului, Coasta ~ Râțul~Valea Stăgarului, Valea Turnului (**T.E.L.**), Cetățele, Burbuleni, Gredina Curții, Ruien (**Z.A.G.**).

Pe maginea acestui tip de toponimice se impune o sumară discuție.

Majoritatea toponimicelor se referă la existența unor *turnuri de observație* din perioada daco-romană (Măgura, Rodna, Telciu), la unele *cetăți* existente în acest areal istoric (Maieru, Mocod, Rodna, Salva, Zagra). Alte toponimice consființesc marea năvălire a tătarilor pe Valea Superioară a Someșului Mare (Bistrița Bârgăului, Ilva Mare), iar altele se referă la perioada în care în zona Năsăudului și-a desfășurat activitatea cel de-al II-lea Regiment grăniceresc (Hordou, Ilva Mare, Mocod, Monor, Mureșenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Rebra, Rodna, Salva, Șieuș, Telciu, Zagra).

Un caz mai special îl prezintă toponimicele *Burbuleni* și *Ruien* de pe hotarul Zagrei, acestea suscitând interesul unor cercetători mai mult sau

mai puțin avizați. Referindu-se la primul toponimic, învățătorul runcan Ioan S.Pavelea îi atribuie o origine persană: **bul - bul** = privighetoare.⁶ Alții (I.D.Chitu, Macedon Maniu, Matei Onișor) în monografiile rămase în manuscris, stabilesc etimologii la fel de fanteziste, de sorginte franceză: **Bourbon, Rouen**. Tuturor le răspunde, clar și precis, așa cum a făcut în cazul majorității etimologilor pe care le-a stabilit, Nicolae Drăganu⁷: "Deoarece între grănicerii amatori se atribuie originea franceză a părții de sat **Burbuleni (s.n.)** părții de hotar **Ruien** din Zagra, amintesc că cea dintâi este, evident, un derivat din **Burbulea (s.n.)**, strămoșul Burbulenilor, iar **Ruienul**, ca și comuna Ruien de lângă Caransebeș și sârbul Rujeni - derivă din slavul **Ruj (s.n.)** "Rhus cotinus"⁸.

IV. TOPONIMICE PSIHOLOGICE

Mentalitatea populară se caracterizează printr-o sensibilitate deosebită față de aspectul exterior, material, concret al lucrurilor sau ființelor. De aici **plasticitatea și puterea de sugestie** ce se constată în cadrul terminologiei toponimice și onomastice. Din această categorie fac parte toponimicele ce se referă la situarea locuitorilor în ierarhia socială a unei comunități, ierarhie bazată pe criteriul economic ce s-a transferat și în numele de hotar pe care aceștia îl dețineau.

Deși se referă cu precădere la locuri și mai puțin la oameni, imaginea pe care acestea o sugerează sau o conțin nu este, în toate cazurile, vizuală, chiar dacă "vedem" cu ochii minții unele particularități pur fizice ale terenului denumit prin intermediul acestor toponimice. La toate acestea contribuie, în mod cert, și o serie de criterii ce țin de **fonetica simbolică**.

Unele toponimice pe care le-am inclus (destul de larg) în această categorie pot fi luate drept simple curiozități. Să nu uităm însă că **straiul lor fonetic** a putut fi alterat pe trei căi:

a) printr-o transcriere greșită a informației de bază, pornită din necunoașterea limbii române a celui (celor) care au solicitat răspunsurile la chestionarul din 1864-1865;

b) imposibilitatea, la acea dată, a folosirii transcrierii fonetice în cadrul răspunsurilor (Exemple: sunetul dialectal **ș** s-a transcris prin **ce, ci**, iar **ž** prin **ge, gi** (cheie, gezuină);

c) din cauza greșelilor la copierea textelor, cel care a făcut-o neavând pregătirea filologică necesară. Iată, așadar, în ordinea alfabetică a localităților, aceste toponimice curioase ce ar putea constitui tema unei cercetări separate deosebit de interesante:

Bonicău, Căstănauă, Dealul Ciocârlatului, Dosul Bonicăului. Groapa lui Bonicău, Handrea, Măgura Gârceului, Petrulea, Preluca Borgoiului (A.L.N.), Valea cu Bonitoaie ~ Zăpolespezii (B.I.C.), Simegya (B.S.B.), Predile, Rauca, Tăbârsaci, Vârful Tebelești (H.R.D.), Dealul Drimcoșu - Pragii, Hrapa, Hașca, Șiaranpauă (I.L.M), Tăpălăgescu, Tebeleanca, Tebelencuța, Svorîiul (Sforacul ?!), Valea Ebiciului (I.L.m), Dealul Șes (!), Dosul Husadișului, Hurgulețul (g > h), Poiana Puțioi, Strianțuri (L.E.Ș.), În Bodicaui, Tamen (J.O.S.), Măgura Șioș (șoș ?!), Mirașa, Rabla (M.A.I.), Perșa (M.Ă.G.), Obreaga (M.I.J.), Falce (M.IT.), Bărăciune, Boldoriște (boldor = desagi de dimensiuni mari), Cerbea (M.O.C.), Forcia, Roșcu (M.O.N.), Cifleica, Hoalbii din Bugșoia (M.B.G.), Tarnița Dușilor, Zărțioaia (P.V.A.), Mușderimea, Săcătura -Bimbașcă (P.O.I.), Nevezi, Șutăi, Strujnită (P.O.Z.), Optioara, Papău (P.B.G.), Vădurișu (R.G.L.), Dealul Cereiui, Gitold, Greu Lacului (!), Izvorul Uscatului (!), Lunca Orariului (!), Paru Voiei, Poiana Sasă, Sârțișea, În Simernă, Tarnița Dusului, Valea Manișului - Triheșului (R.B.R.), Căcașnicile, Chirlea, Coasta Gușiori, Fața Biscațului, Foșanca, La Lăsteauă, Rânca Fulii, Runcu Esrcului (?!), Șarampauăle, Șarada, Dosul ~ Fața ~ Între ~ Vârful Șerăzii (R.B.Ș.), Drogobata, Fueroasa, Hașiori, Păluța, Pelicariile, Șenunii Mari ~ Mici, Șinverosul (R.O.D.), Limba Vecină (probabil de la "Alismaplantago aquatica" = limbarița) (R.N.C.), Cicireul Mare - Mic, Ciocâltăuăle, Cirircuțiu, Gardeșiu, Gitoarea, Poiana Oara (!) (S.L.V.), Cisa, Coasta Veireșului, Dosul Gârciului, Mirașa, Panticile (pântecele ?!), Perșa, Valea Zarzului (S.G.B.), Bâzgăroaia, Combeloia, Dosul Ciocârlatului, Fața Bistrească (S.P.L.), Bubadealu lui Toader (S.B.G.), Cubavul, Izvoarele Caprafoi (!), Molidu Iuc(t)icus, Perșinuța, Pe Soarte (!) (Ș.A.N.), Arașiu, Coasta Hotinului (Ș.I.Ț.), Buscatul. Ceția, Dealul Sircașului, Lunca Brătaie ~ cea Jencească, Valea Șiurlii - Șasă (T.E.L.), Cheosu (hiperurbanism-Ciosul), Dealul Peciutienilor ~ Ușierilor, Merediarile (!), Poiana Talii, Praporul Tăluții, Vârful Cohana (T.B.G.), Dălbăneasa, Dealul Calii (?), Dosul Seceriului, Fântâna Stretinii, Găvojdie, Gordăneasa, Hopăneasa, La P... da Babii (?!), La Zmamăn, Vârful Zgăului (Z.A.G.).

Să încercăm în continuare, succint, să explicăm o serie de toponimice pe care le-am încadra într-un capitol intitulat "Toponimice mai deosebite", plecând de la dicționarele de bază cu care am operat:

ACĂSTAUĂ (Z.A.G.,P.134;D.L.R.T₂P₁p.11)="furci, spânzurătoare. Apelativul intră și într-o formulă de blestem. Toponimicul în discuție se referă la primul sens și pornește de la cuvântul maghiar **akasztó** ("care atârna"); **akasztófa** ("spânzurătoare", derivat din verbul **akasztami** ("a atârna").

ALAC (Ia) (N.D.T.I.p.145 - Z.A.G.p.120). Nicolae Drăganu derivă acest toponimic din latineștile **ad + lacum** ("amonte, aval"). De altfel, pentru același toponimic mai circulă **La tău** sau chiar **Tăul lui Alac**, cel de-al doilea pornind de la un nume propriu inexistent însă în zonă. Noi credem că provine de la numele plantei respective - **alac** - o specie de graminee ("Triticum vulgare") ce se mai cultivă și astăzi în acea parte de hotar.

BĂSCĂTEȘTI (Z.A.G. p.136) = este puțin probabil că ar putea proveni de la apelativul **boz**. Substantivul **boschet** nu este cunoscut în zonă, deși, poate, ar fi destul de convenabil în explicarea toponimicului în discuție. Neputând lua în considerare nici verbul **a boscăi** cu sensul de "a bolborosi" (cf.D.L.R.T₁, P₁ p.623), de asemenea necunoscut în zonă, rămâne ca singură alternativă originea onomatopeică.

BĂZGĂROAIA (D.L.R.T₁, P₁ p.532; Z.A.G.p.136) = nu putem crede că putea proveni de la verbul **a băzări** = "a încreți pânza, pe margini, la țesut" (cuvânt, de altfel, atestat numai la Zagra, fiind comunicat de Ion Corbu). Ar putea intra însă în discuție verbul **a băzdări** (semnalat de D.L.R. pe o arie mai largă în Transilvania de nord) cu sensul (despre vite) "a alerga cu coada ridicată din cauza durerilor provocate de împunsătura strechei (care, în zonă, se numește "muscă de bâzai)". Nu este lipsit de interes nici verbul **a bâzgoia** din expresia "se bâzgoaie la mine", cu sensul de "a face ochii mari, a căsca ochii, a se uita urât, a se holba". În acest caz, am putea bănui la originea toponimicului o poreclă a unei persoane de gen feminin. Poate intra în discuție și o contaminare lexicală între **gărgăun** și **bărzăun**.

BENEȘ (D.T.I. p.26 D.O.R. p.22). Nicolae Drăganu susține ca provenind din onomasticul Benus, Benuș (lat.Benedictus, săs.Beneg, ceh.Beneš) pornind de la numele unui comite care avea posesiune în ținutul Rodnei între anii 1296-1313. Cunoscutul filolog subliniază că acest nume era frecvent la sașii bistrițeni și cei din Reghin, a căror moșie se numea Behnesh. O localitate omonimă se află în Secuime.

BEȘIMBAC (D.L.R.T₁, P₁, p.559) = ar putea fi o contaminare lexicală având ca bază cuvântul **bimbașcă** de la **tc.bimbašy** (< **bin** = 1000 și **baš** = căpetenie). Având în vedere că "Drumul tătarilor" este prin apropiere (toponimicul denumeste o parte din hotarul satului Poiana Ilvei), ni se pare plauzibilă etimologia.

BICĂSASCA (I.I.T.R.p.67, Z.A.G. p.134) = "gura sau intrarea unei văi cu fagi", etimonul fiind maghiar **bukszad** (idem). Un element în plus pentru această etimologie este numele Bichigiului, sat vecin cu Alunișul, care provine de la magh. **bükkös** ("făget" cf. N.D.T.I. p.43). Vezi și localitatea Bixad.

BISTREASCĂ (Fața - Z.A.G. p.136) = provenind, mai mult ca sigur, de la slavul **bystrii** - "repede", dar și cu sensul de "limpede".

BRU(O)HOAIA - (N.D.T.I. p.29; D.L.R.T₁, P₁, p.655) = origine onomatopice (la fel cu cea din BROHOI) ce imită sunetul caracteristic produs de porumbelul sălbatic (cf *a brehăi*).

CAPTALAN - (D.L.R.T₂, P₁, p.113)

1. acoperământ de scoarță jupuită de brad la știubele de stupi;

2. căpătâiul urzitoareii;

3. coaja de brad care se pune dinainte, între găleată și locul unde șade ciobanul când mulge, pentru ca laptele să nu sară pe hainele acestuia;

4. plantă mirositoare, cu frunze mari și late și cu flori purpurii; un fel de potbal cu frunze foarte mari, ce crește pe marginea apelor de munte ("Verpascum sp.")

5. capac din coajă de tei, cojocul de la coșnița de stupi (ce seamănă cu o strachină sau o scafă și se numește **căptar**).

Considerăm ca mai aproape de toponimicul nostru sensul de la **punctul 4**, deși ar putea proveni și din **căptar** cu o posibilă schimbare de sufixe.

CĂCAȘNICELE - CĂCĂSCIOI (D.L.R.T₁, P₂, p.10; Z.A.G. p. 137) = mai mult ca sigur provin de la denumirea populară a **măceșului** (*Rhus typhina*) - **cacadâr**. Etimologia este necunoscută, dar este apropiat, prin etimologie populară de verbul a căca (cf. ung. Kakastaré - fa).

CĂSTAUĂ - CĂSTANAUĂ (Z.A.G.p. 134) - pleacă de la același etimon cu **acăstauă** (vezi mai sus).

CÂRȚIBAV - (N.D.T.I.p. 14 -15 P.I.N.p.65; P.I.O.R. p.93) = are sigur un etimon german ce are în compunere pe **Bach** și **CÂRȚA** (cf. ung. și sâs. Kertz "candelă"). N.Drăganu subliniază că acest toponimic ne poate reaminti de așazișii **Kreuzbrüder-i** (călugări minoriți sau franciscani), care au locuit odinioară pe Valea Rodnei.

Deoarece acești călugări nu erau sași, am putea porni, pentru a explica toponimicul, de la o **formă metatezată** (s.n.) Kriuze - Krûzi - cruce, deoarece mănăstirea respectivă ar fi putut avea hramul Sfintei Cruci. Așadar, **Cârțibavul** ar putea însemna posesiunea abației din Cârța (Vezi și toponimicul **Dealul Crucii** din apropiere).

O altă ipoteză ar fi apropierea de cuvintele slavo - române **cârst - cârstitel** ("botezător") și **cârstov** ("Ziua Crucii"), precum și de numele Cârstea (vezi și toponimicul Lușca Cârstii de pe teritoriul satului Rebrișoara).

CERBEA (D.N.T.I. p. 16 -17; I.I.T.R. p. 376, 400) este o formă arhaică. Acest gen de toponimice (cel puțin o parte din ele) sunt

foarte interesante în ceea ce privește poziția lor față de evoluția fonetică și gramaticală a limbii române. Ele confirmă opinia unor lingviști care susțin că numele de locuri trebuie considerate, principal, ca un fel de "izolări" sau de "relicte" lingvistice, în sensul că-și păstrează adesea aspectul original, oricât de vechi ar fi el, chiar dacă apelativul corespunzător sau elementul formativ care a servit la derivarea lor a suferit, în vorbirea curentă, transformări fonetice sau /și gramaticale. (În aceeași situație, de schimbare a categoriei gramaticale de gen, este toponimicul DEALUL CALII, precum și alte toponimice - vezi subcapitolul Morfologie.)

Etimonul este desigur substantivul *cerb* (lat. *cervus*) respectiv *cal* (lat. *caballus* care, în graiul popular, a înlocuit pe *equus*.).

CEREULUI (Deal) (D.C.R.T₁, P₂, P. 254 ei 301, P.I.N. p.123, D.O.R. p.234; I.I.T.R. p. 70, 338, 425): arbust agățător, totdeauna verde, cu flori albe - trandafirii, plăcut mirositoare (cf. *floare de ceară*). A se compara cu toponimicele : *Ceratul* (Gilort), *Cerățul* (Gilort, Segarcea), *Ceretul* (Drăgășani, Teleorman) *Cerul* (Slatina, Baia de Aramă, Marghita, Hunedoara) etc. Toponimicul denumeste o *specie de stejar* ("Querqus cersis").

CHIOSU - CIOSA (D.L.R.T₁, P₂, p.468) = paznic de vite, jitar. Etimologia: *ung.csózs* (idem.).

CHIRILEA (D.L.R.T₁, P₂, p.376, 380; P.I.O.R. p.67; 75, 88, P.I.N. p.16) = de la verbul a *chirăi* (probabil), onomatopee ce imită sunetul produs de unele animale. I.Pătruț susține că provine de la numele de familie obișnuit *Cherlea*, care trebuie raportat la *Chera*.

CICERA (N.D.T.I.p.149-150; E.B., p.43-45) = deal înalt, vârf de deal sau munte. Originea cuvântului a stat în atenția mai multor lingviști (N.Drăganu, Th.Capidan, Ov.Densusianu) care n-au ajuns la o soluție unanim acceptată. Astfel, Ov.Densusianu ("Graiul din țara Hațegului", Buc.1915) îl pune în legătură cu sârb.*Kičer* ("vârf de munte"), afirmând că termenul românesc propune o formă *slavă** *Kičera*, iar N.Drăganu (în "Dacoromania" vol.I.p.121-123) consideră forțată explicația dată de Ov.Densusianu și îl apropie de alb.* *Kikele* și Kikel. Mai târziu însă ("Dacoromania", IV, p.340), renunța la această idee și acceptă explicația lui Ov.Densusianu. Theodor Capidan ("Raporturile lingvistice slavo - române", în "Dacoromania", 111, p.151-152) afirmă că termenul (ce în limba bulgară semnifică "pădure mărunță, tânără") provine din românescul *chicera*. Afirmarea este îndreptățită, un argument important fiind faptul că limba bulgară îl are numai ca apelativ, în timp ce în limba română este foarte răspândit ca toponim. La răspândirea apelativului *chicera* au contribuit în mare măsură păstorii. Ceea ce trebuie reținut este faptul că o *chicera*

(pronunțat dialectal **ciceră**), este, la origine, *o ridicătură de pământ acoperită cu vegetație până în vârf* (vezi și Emil Petrovici "Studii și materiale de onomastică", București, 1969), atât în ceea ce privește conținutul semantic, cât și ca ridicătură, este foarte apropiată de *chică* și de *chici* (vezi și Mircea Homorodean "Vechea vatră a Sarmizegetuzei în lumina toponimiei", Cluj - Napoca, 1980).

E posibil, așadar, ca toate aceste cuvinte să se fi format de la un radical ***Kik** - din fondul lexical preroman, traco-iliric.

CIFLEICA (D.L.R.T₁, D.O.R. p.240 P₂, p.404 P.I.O.R. p.68, P.I.N. p.58) = din substantivul **ciflic**, cu sensul de "moșie mică, parte de moșie, fermă, casă la țară". I.Pătruț îl derivă de la numele de persoană Cioflea, Cioflec, dar acesta nu este atestat în zona la care ne referim. D.O.R. dă ca etimologie **tc.ĉiflic** = "sătuc, cătun", dar și porecla "Ciofleacă", de la cuvântul **cioflec**.

CIOCÂRLAT (D.L.R.T₁, P₂, p.443 și 610-611; Z.A.G. p.136) probabil din **cocârlă**, **cocârlat** cu sensul de "încovoiat, cârligat, strâmb", dar și de la **cocâltău** = "locuri rele, anevoioase de umblat, coaste repezi, dealuri piezișe, coclauri". Poate fi vorba și de o contaminare lexicală cu **ciocârlan** = deal, munte (vezi explicațiile mai jos la **ciucă**). Etimologul este ung. **sakarlát** = roșu stacojiu.

CIUC, CIUCĂ, CIUCUȚĂ (D.L.R.T₁, P₂, p.489 D.O.R. p.241) = vârful muntelui, ce de departe pare o movilă rotundă care se numește **măgură**. Cuvântul este comun și graiurilor românești de la sud de Dunăre (aromâni, meglenoromâni), precum și la neogreci și albanezi. Originea este necunoscută; ar putea fi autohton **doar păstrat în toponimie**. După Nicolae Drăganu ("Dacoromania", IV, p.151), cuvântul unguresc **csúcs** ("vârf") ar fi împrumutat din forma românească de plural (cf **Ciucaș**). Theodor Capidan ("Dacoromania", II, p.462-463) consideră albaneze formele: **ciuc**, **ciucă**, **cioacă** ("inel").

CIURLEA (Vale) (D.L.R.T₁, P.I.O.R. p.75, D.O.R. p.242) ar putea proveni de la o poreclă ce înseamnă "nepieptănat, zbârlit". I.Pătruț îl derivă de la onomasticul **Ciurla**. D.O.R. **ciorlică** = "ciovică" (H.Tikin), o specie de bufniță.

COASTA CRIȘTULUI (D.N.T.I.p.14-15; Z.A.G. p.131-132) - provine de la apelativul **cârstnic** și numele propriu **Cristea**, care provine din paleoslavă și care la genitiv-dativ are forma **Cârstii** (vezi și explicațiile de la **Cârțibav**).

COCÂRȚA (Z.A.G. 135, D.L.R.T.₁, P₁, p.612) este o denumire păstorească pentru o mâncare specifică făcută din caș dulce amestecat cu jintuit. Printre derivați găsim și verbul a **cocârți** (despre lapte = a se aduna, a se prinde, a se acri).

COHANA (vârf) (I.I.T.R.p.86, nota 7 subsol) variantă de la **cohal**m = pădure de luncă alcătuită din: sălcii, ploi și alte esențe hidrofile. Locurile numite astfel sunt, într-adevăr, păduri. O altă etimologie posibilă este de la magh.**Köhalom** "grămadă de pietre". Putem conchide că acest toponimic desemnează o pădurice pe malul apelor curgătoare, cu teren pietros și nisipos.

COLUN (N.D.T.I.p.16, D.O.R. p.247) (munte). Numele topice, mai ales cele de munți, date după animale sălbatice care trăiesc sau au trăit odinioară aici, ori cu care se aseamănă, sunt foarte frecvente la români, dar și la slavi sau la germani. Aici este vorba de **calul** (măgarul) **sălbatic** (*Equus asinus*, *Equus* sp.) și provine din slavul **Kolună**, care vine, la rândul său din turco-persană: **Kulan**, **Kulun**.

COTROAPE (Z.A.G.p.135), din punct de vedere fonetic, pare să facă parte din aceeași familie de cuvinte cu: vârtop, hârtop, deci, un teren cu denivelări mari, accidentat.

DĂMĂCUȘA (D.N.T.I.p.69) din ung.**Domokós** = Dominic.

FATA (N.D.T.I.p.73, 128-135, D.O.R. p.272). Abordând acest toponimic, este cazul să subliniem că toponimia Văii Rodnei, sau, în extenso, a comunelor ce-au format Regimentul grăniceresc năsăudean, cuprinde în sine întreaga istorie a acestor locuri. Deși cele mai vechi denumiri ale satelor și locurilor sunt slave, populația cea mai veche, așa cum **au subliniat toți** cei care au răspuns Chestionarului din 1864-1865, a fost cea românească. Astfel, este atestat în acest areal geografic, înaintea tuturor numirilor de origine slavă sau ungurească (dintre care o parte au fost discutate mai sus), **numele de origine latină (feta-am)** al acestui sat sau cătun românesc astăzi dispărut, odată cu cumpărarea lui de către sași în anul 1449, dar atestat încă din anul 1243 sub formele: **Fata**, **Faata**, **Fatha**. (Despre acest toponim vezi și I.Marțian. **Fata-tradiție și istorie**, în: "Arhiva someșană", nr.4, p.12-23, Năsăud, 1925).

ÎN FERICE (Z.A.G. p.132; I.I.T.R. p.67, 383, 426) - provine, probabil, dintr-un plural mal vechi și dialectat de la **ferigă**, (prin afonizarea consoanei oclusive velare fonice g). A se vedea în acest context și următoarele toponimice: **Feriket** (Cluj), **Ferica** (Bacău), **Fericea** (Bihor), **Fericele** (Neamț) etc.

ÎN FURCITURI, ÎN FURCUȚE (I.I.T.R.p.522, Z.A.G. p.132). Pentru explicarea acestor două toponimice trebuie plecat de la o accepție

strict materială, adică topografică. Dacă pentru cel de-al doilea putem porni, așa cum face Iorgu Iordan de la "locul de împreunare a două văi sau vâlcele" sau de la "bifurcarea unui șir de munți" (aspectul locului respectiv semănând, în mod bizar cu o furcă de tors), pentru primul toponimic trebuie plecat, spunem noi, de la apelativul furcitură ("claie, șiră mai mică de fân sau de otavă"), existând în vorbirea curentă în arealul studiat. Este clar însă faptul că apelativul *furcă* stă la baza ambelor toponimice. Vezi și toponimicele: *Valea Furcuțelor* (Bistrița - Năsăud), *Furcușoara* (Arad), *Furcitură* (Vâlcea), *Furciturile* (Brăila, Călărași, Maramureș, Neamț) etc.

ÎN GĂVOJDIE (ZAG. P. 132, I.I.T.R. p.187, D.L.R.T₂, P₁, p. 240). Este un toponimic ce se referă la pădure și provine, așa cum susține Emil Petrovici (în "Dacoromania", X, p. 239), din slavul **gvozď** = găvozď (cui de lemn, ic). Toponimicul ar putea însemna locul unde se fac cuie de lemn (găvoazde) pentru șindrilit casele.

GEZUINI (vale) (N.D.T.I. p 146) - provine de la apelativul *vizuini*, aspectul fonetic dialectal diferit de cel din limba literară poate fi explicat prin conservatorismul toponimicelor, mai ales al celor care pornesc de la animale.

GORDĂNEASA (D.C.R.T₂, P₁, p. 287; Z.A.G. p. 132; I.I.T.R. p. 36, 365, 453,). Provine de la gorgan = "movilă, deal mai mic" dar și cu sensul de "grămadire de pământ pietros în formă de căpiță; dâlmă, măgură, groapă). Etimonul este rus. *Korgană* = groapă. Este dificil însă de explicat trecerea lui **g** la **d** și pare foarte puțin probabilă o apropiere de substantivul *gordună* ("contrabas"), chiar dacă aspectul topografic ne-ar îmbia la acest lucru.

HANDREA (D.L.R.M. T₂ P₂, p. 554; P.I.O.R., p. 78; Z.A.G. p. 134) sensul de "zdreanță", dar și "un fel de iarbă care crește prin grâu, agățându-se și încurcându-l". Cuvântul a intrat și într-o serie de expresii ca: *a te lua la handră* (a te întovărăși cu cine nu trebuie) sau *a umbla handradea* (fără rost). De aici substantivul *hăndrălău* (cu varianta *văndrălău*) cu sensul de "flăcău tomnatic care umblă după fete" sau "unul care umblă fără rost" dar și verbul *a hăndrălui* (a umbla fără rost.) Etimonul probabil este cuvântul maghiar *handra* = *zdreanță*. I.Pătruț afirmă însă: "**Handrea** (s.n.), nume de familie, nu are nici o legătură cu *ung.handra* "zdreanță" (ca în D.O.R. p.292), ci provine de la un **Hand(e)a**, * **Handu**, formate cu sufixul - **d** - de la tema **Han-**"¹⁰.

HIDEA, HIGI, HIGEA (I.I.T.R. p. 87, D.L.R. T₂P₁, p. 390, 416, Z.A.G. p.132, E.B. p. 79, 83). Iorgu Iordan susține că derivă de la substantivul *huci* = "pădure cu copaci mici, desiş". Dicționarul Limbii Române definește astfel toponimicul : "pădurice odrăslită din rădăcinile

rămase în pământ în urma tăierii pădurii; pădure mică și deasă; loc cu multe tufe de diferiți arbori; tufiș tânăr și des; pădure deasă prin care nu poate străbate omul. " A se vedea în acest sens și toponimicile : Higiul, Higiul Drăgoști, Higiul Ursoaia, toate din județul Olt.

Din punct de vedere topografic, ni se pare mai aproape de realitate definiția propusă de T.Porucic (**Lexiconul termenilor entropici din limba română**, Chișinău, 1931, p.66): "loc cu pădure de nepătruns, desiș cu sol apos și cu desiște de lozie și răchită".

Nu pare lipsită de interes nici interjecția **hide (a)!** ("la stânga" pentru animalele de tracțiune) și nici cuvântul maghiar **hideg** ("rece") (cf. Hideaga - Maramureș și Hidig - Sălaj, deci din zone apropiate).

Etimonul este rut. **hušča** = tufiș (vezi versul eminescian "Din huceag de aluniș ...").

HOPÂNEASA (Z.A.G. p.133) ar putea proveni de la un nume propriu sau de la o poreclă, după cum ar putea avea ca etimon o onomatopee (cf verbul **a hopăi** = a striga). Ioan S.Pavelea ("Toponimie și prostie" - Năsăud, 1937, p.21) stabilește ca sens pentru acest toponimic "stână înaltă", față de **Dălbăneasa**, care ar însemna "stână inferioară" fără a spune însă și de unde provin !

HRAPA (D.L.R.T₂P₁, p.413) = coastă prăpăstioasă de deal, râpă mare; mâncătură de ape, pripor; prăpastie. Etimologie: rut.**hrapa** = bulgăre de pământ înghețat și **râpa** = stâncă.

HUSADIȘ (N.D.T.I.p.66, D.L.R.T₂P₁, p.423) = compus al numeralului unguresc **huszas** = douăzeci, folosit probabil ca unitate de măsură (ari, jugăre, hectare). Nicolae Draganu îl derivă din ung.**huszados** = al douăzecilea și spune că se referă la timpul când se mcase dijma numită **huszad**.(a douăzecea parte).

INTREADAM (TRADEAM, TRADAM) (N.D.T.I.p.127-128). Deoarece este așezat "din jos de o ridicătură de pământ" derivă, cel mai probabil de la germ. **unter dem Damm**, influențat fonetic de jargonul idiș și transformat prin etimologie populară (cf tărtan < Untertan). S-ar putea pleca totuși și de la **intru** (< lat.intro) + numele de persoană biblic Adam, etimologie însă puțin probabilă.

LUCĂCIOASA (N.D.T.I. P.29; D.O.R. p.97) - deriva de la numele proprietarului (magh.Lukács = Luca), mai exact de la numele văduvei acestuia.

MIRAGIUL, MIRAȘA, MIRELEA (N.D.T.I. p.44; Z.A.G. p.135) – s-ar putea pleca de la explicația dată de N.Drăganu toponimicului Mireș, care provine de la cuvintele **magh.nyres, nyrás, nyragy** = **mestecăniș**. Iorgu Iordan (op.cit.p.80, 371) el consideră un hiperurbanism.

OBREAGA, OBREGA (I.I.T.R.p.33) derivă din slavul *breg* = râpă, colină, țărnișă, margine, movilă. T.Porucic (op.cit.p.25) îl definește ca fiind "culmea stearpă de un deal".

LA OLISĂM (N.D.T.I.p.28) derivă de la un nume propriu, variantă a lui Onisâm, Onisim. La fel cum **OPRIȘASCĂ** (vale, luncă etc.) provine de la antroponimul Oprea, Oprișă.

OPTIOARA (I.I.T.R.p.524) - vine de la substantivul comun **opritură**, deoarece mai toate aceste toponimice (și cele din județele Olt, Bacău, Teleorman) denumesc păduri, sensul fiind de "parte a unei păduri de unde este oprit să se taie lemne" sau "partea de loc unde nu este permis să pască vitele sau să se cosească iarba". Interesant este faptul că în zonă există sinonimul **CONTENITA** (Rusu Bârgăului și Mărișelu, Rebrișoara).

OSOI (II.T.R. P.524, Z.A.G. P.137-138; D.O.R. p.340). Aproape toate locurile în discuție (județele: Suceava, Cluj, Iași, Neamț etc.) sunt dealuri, ceea ce ar dovedi că este vorba, la origine, de un apelativ *oarecum sinonim* cu **DEAL**.

Pornind de la vechiul slav **osoj** și de la răspândirea sa aproape totală doar în arealul nordic al țării, I. Iordan îi atribuie o origine ucrainiană, plecând însă, din punct de vedere al sensului, de la bulgarul *osoje* = "expus la soare" dar și "pădure de frasin". Emil Petrovici (*Balcania, II*, p.483 sq.) constată și el frecvența mare a toponimicului (înregistrând peste 50) și conchide că toponimicul omonim ucrainian este împrumutat din limba română și nu invers. Lingvistul precizează că, datorită numărului mare de locuri românești numite astfel și al caracterului de apelativ (piatră de osoi) al acestui nume, suntem îndreptățiți să admitem existența în limba română a unui substantiv **osoî**, dispărut cu timpul, dar păstrat ca o relicvă doar în calitate de toponimic. D.O.R. propune ca etimologie sl.**osoj** = "loc umbros".

PERȘA, PERȘE (N.D.T.I. p.79, D.O.R. p.346; P.O.I. p.28, 63, I.I.T.R. p.280) Invocând un articol al lui V.Bogrea (în *Dacoromania, I*, p.327), I. Iordan îl consideră ca o reminiscență despre perși (cf. Perșinari - Dâmbovița, Perșina - Teleorman). Suntem nevoiți, ca și în alte cazuri, să ne alăturăm părerii lui N. Drăganu care îl derivă din radicalul slav *perh* cu sensul de "neguros, noroi, ploios". D.O.R. propune un hipocoristic de la **Petrus**, cf s.cr. **Perșa**.

PORCOAIE (N.D.T.I. p.29) toponimicul denumește proprietatea unui anume Porcu, nume de familie cunoscut pe Valea Someșului (cf. Florian Porcius, academician, formă latinizată). Poate proveni însă și de la **porcoaie** = căpiță de fân.

PRAJA (I.I.T.R. p.24, 108, D.O.R. p.353; P.O.I.R. p.23) derivat al verbului **a prăji**, deci loc despădurit, ars, teren defrișat, curătură, loc de

unde s-au scos copacii pentru a fi transformat în teren arabil. Ion Pătruț îl consideră a fi un hipocoristic, iar D.O.R. îl derivă de la substantivul **praz**!

PREDILE (I.I.T.R. p.75) din aceeași familie cu: Predeal, Predeluș, Predeluț, Predeleni cu sensul de "hotar, limită, frontieră". Derivă din bul. **prěděl**.

RABLA (N.D.T.I.p.116) - munte numit după apelativul **rablă** = căzătură; ruptură, om și vită, mal ales cal, slab și istovit, gloabă, mârtoagă etc. Este evident din sășescul **Rábel** (vezi și Dacoromania, IV, p.768-774).

SASĂ (poiană)(D.O.R. p.367; I.I.T.R.p.283, 486, P.I.N. p.23-24) - este un apelativ etnic și nu un antroponimic (în acest caz ar fi trebuit să sune Sasu). Ion Pătruț afirmă însă contrariul: "Cred că **Sasa** (Sasă) este o formă paralelă a lui Sas. Numele Sasa a putut fi purtat de un bărbat (ca și Rusa) și ca și Sas, atunci când acesta **nu reprezintă o poreclă** (s.n.), trebuie raportate la formele slave corespunzătoare: (g. **Sáso**, care nu poate fi, formal, explicat, (ca și în alte cazuri, după modelul D.O.R.) din **Numele etnic sas**, căci există și în alte limbi slave: rus.**Sása**, considerat hipocoristic față de **Sasonij**, cf. scr. **Sasa**, nume de sat¹¹".

SĂȘTINI (Z.A.G. p.135). Putem bănuî ca etimon latinescul **siccare** = a tăia. Deci sensul toponimicului ar fi cel de : laz, săcătură, tăietură, curătură (vezi și mai jos **Dosul Seceriului**).

SĂZMĂZĂU (Z.A.G. p.136) mai mult ca sigur că provine din sintagma maghiară **szás mező** = câmpul (locul)sasului (vezi mai sus).

SECIU-SECIU, SECU (dosul) (N.D.T.I.p.51, I.I.T.R.p.24; Z.A.G. p.126-127). Nicolae Drăganu ("Dacoromania", 11, p.896 și "Dacoromania", IV.1090) afirmă că provine dintr-un mai vechi **dosul seciului** . Modificarea acestui nume s-a produs atunci când apelativul **seciu** (de la lat.**siccare** = a tăia, a reteza - păstrând și în expresia "a seca la ficați" - și nu de la **lat.secure** = a seca), cu sensul de "laz, curătură", a dispărut din vorbirea curentă și nu se mai știa, deci ce înseamnă.

De la finele secolului al XIII-lea - spune N.Drăganu - au început să considere (regii arpadieni ai Ungariei - s.n.) clădirea cetăților de munte ca o întăritură mai sigură decât **prisăcile** (s.n.). De aici încolo a început exploatarea pădurilor nu cu scop războinic, ci economic. Numeroase păduri ardelenesti sunt pustiite paralel cu clădirea cetăților, chiar și pentru a face posibilă aprovizionarea acestora. În acest scop se nasc, de pe urma acestor tăieturi, o mulțime de așezări și cnezate cu numiri foarte variate în deosebite limbi: Ohaba, **Seciu** (s.n.), Lehota, Volga.

Pentru T.Porucic (**op.cit.** p.67) toponimicul reprezintă "locul unde s-a tăiat pădurea, iar buștenii necărați au rămas în iarba verde, care a crescut în locul păduri". În acest context trebuie să notăm și toponimicele care au

în componență apelativul **prisacă** (cu sensul de "gard, întăritură, îngrăditură de nuiiele" și nicidecum cu sensul de "stupină", sens, de altfel, necunoscut pe Valea Someșului).

"Apelativele care stau la baza unor astfel de toponimice așa-zise topografice, referitoare la teren și la particularitățile acestuia datorate în primul rând unor factori naturali, dar **și intervenției omului uneori (s.n.)** sunt așadar termeni geografici sau cuvinte dialectale, care au circulat cândva sau mai circulă încă și acum în graiul localnicilor dintr-o regiune. Astfel, pentru o noțiune ca aceea de "defrișare", care au bază elemente românești de origine latină, slavă sau chiar de alte origini, răspândite în mod diferit pe teritoriul țării (...), în arii mai mult sau mai puțin intime: curătură, gâră, jăriște, laz, lan, priseacă, runc, **seci (s n.)**, târșă. Toate acestea și altele se găsesc și în funcție toponimică, distribuite în arii care nu întotdeauna coincid cu ariile de răspândire ale apelativelor corespunzătoare. Explicația o găsem în aceea că, după ce o vreme au coexistat paralel apelativul și toponimul, cel dintâi și-a restrâns aria tot mai mult, până la dispariția lui parțială sau chiar totală, dar cel de-al doilea (**toponimul - s .n.)** s-a păstrat mai departe în limbă. Aceasta se datorește unei situații speciale în care se află orice toponim în raport cu elementele lexicului curent, obișnuit, supus neconținut schimbărilor" (Emilian Bureșea, **op.cit.** p.15).

STRETINEA (fântână) (N.D.T.I. p.16, I.I.T.R. p.375, Z.A.G. p.127-128), în loc de **Fântâna strechii** (pe hotarul satului Zagra), toponim atestat documentar în anul 1790. Și în acest caz Nicolae Drăganu ("Dacoromania", V, p.896-897) propune o etimologie populară. Apelativul **strece** a încetat a mai exista ca element al vorbirii curente (fiind înlocuit cu **bâzai**, de origine onomatopeică) și atunci toponimicul în discuție a fost identificat cu numele de persoană **Stretina**, fenomenul fiind, pe cât se pare, chiar provocat de pronunțarea dialectală a grupului **Ki (t'i sau êi)**.

LA ȘANȚURI (N.D.T.I. p.65-66) toponimicul vine de la valurile de pământ sau șanțurile ridicate pentru apărare (poate "limes dacicus") atunci când comunicațiile cu Bucovina și Moldova se făceau peste vârful dealurilor. De fapt, drumul peste Valea Bârgăului spre Bucovina s-a pus în circulație doar în anul 1817, cel prin Rodna în anul 1859 (cf N.Iorga. **Documente din arhivele Bistriței**, I, p.64, pl.XLI și Pamfilu Grapini. **Monografia Șantului**, 1903, p.80).

ȘETREF (N.D.T.I. p.67) provine din radicalul slav **šatri** (cf ceh. šetriti, pol. szatruć) ceea ce înseamnă un loc din care "se observa", "se pândește" pasul și trecătoarea ce făceau legătura cu Maramureșul.

ȘTEGE, ȘTEZE (vale, vârf, părau) (N.D.T.I.p.79 subsol) provine din leg. **Štavije**, rut. **Ščava**, adică ștevie, șteavă, șteagă ("Rumex alpinus").

TĂPĂLIGA, TĂPĂLĂGESCU (I.I.T.R. p.532, Z.A.G. p.133)

.I.Iordan pomește de la apelativul **Tălpigi** (fiecare din cele două scândurele de sub războiul de tesut cu care se schimbă itele). T.Porucic (*op.cit.* p.26) explică termenul entropic **talpă** prin "temelia sau poala dealului sau a muntelui". Pare a fi o **metaforă**.

VAROȘA (N.D.T.I. p.67, Z.A.G. p.133). Etimologia propusă N.Drăganu este cuvântul maghiar **vörös** ("roșu") ce corespunde exact naturii solului din aceeași parte din hotarul satului Zagra. Interesant este faptul că în satul vecin, Alunișul, întâlnim, în variantă românească, toponimicul **Dealul Roșeții**.

VÂLVA, VULFA (N.D.T.I. p. 79) N. Drăganu stabilește ca etimon v. bg. **vlăhvă**, dar poate fi adus în discuție și germ. **Wolf**. (lup.).

ZGĂU (N.D.T.I. p. 67, E.B. p. 61, 64, Z.A.G. p. 133) (părau, vârf) N. Drăganu propune un etimon magh. **zugo** ("cascadă", "mitra scroafei"). În vechea limbă românească, mai ales în cărțile religioase, apelativul **zgău** este trecut în unele dicționare (DLRM, DEX, CADE) cu mai multe sensuri, cel **general** fiind de: cavitate, gaură, deschizătură, văgăună, adâncitură în teren sau versant scobit pe marginea unui izvor.

LA ZMANĂN (Z.A.G. p.133-134). Toponimicul este dificil de explicat, subliniem însă faptul că apelativul s-a mai păstrat doar în expresia "a face cuiva zmamănu", cu sensul de "a ucide, a omorî în bătaie". În vorbirea localnicilor, **zmanănu** este aproape sinonim **cu zmeu** (dialectal zmău). Acest loc se află aproape de drumul de câmp ce duce, de la Zagra, peste Valea Runcului (numită Valea Burduhului !) și peste Dealul Belei, prin Salva, la Năsăud. Desigur, drumetii ce mergeau joia peste deal la târg (uneori chiar de la distanțe apreciabile: Căian, Târlișua, Suplai sau chiar Lăpuș), în lunga lor călătorie, au izvodit tot felul de povești, mai ales că locul respectiv se află pe o groapă abruptă, lângă o pădure.

Toponimicul respectiv, fie și numai din punct de vedere fonetic, poate fi apropiat de **ZLEAMĂN** (Alunișul, Mintiu), despre care Ironim Marțian spune că "nu dispunem deocamdată de date precise" (?!), fapt ce nu-l împiedică însă să se hazardeze în a-l deriva din paleoslavul **zemlia** = pământ, considerând că poate semnifica fie un teren arabil divizat în parcele sau o proprietate a unei singure persoane, fie că desemnează existența pe acel teren a unor străvechi locuințe din lemn îngropate sau semiîngropate (bordee), generalizate pe întreg teritoriul românesc în secolele IV-XIV.⁹

O altă accepțiune a toponimicului în discuție ar putea fi aceea de locul în *care se îngroapă sinucigașii*. (Poate de aici a rezultat și expresia de mai sus "a-(și) face zmamănul".

*

*

*

Cu poate strădaniile noastre, n-am putut "decripta" o serie de toponimice pe care le includem aici în capitolul - CURIOSITĂȚI - citându-le în ordinea alfabetică a localităților în care ele apar: Șiuste, Valea Zăpolespezii (poate o contaminare între zăpode + lespede ? (B.I.C.); Simegya (B.S.B.); Tăbârsaci (H.R.D.), Hașca (poate o transcriere greșită pentru *hoașcă*) (I.L.M.), Bughezăștile, Tebeleanca, Tebelencuța, Șvoritiul, Pancia (poate de la numele de familie Pantea) În Bodicaui, Tamen (J.O.S.); Poiana Puțioi, Ștrionțuri, Hurgulețul (L.E.J.); Măgura Șios (M.A.I.); Cleștiastău (M.I.T.), Bărăciune (M.O.C.); Forcia (M.O.N.); Hoalbii din Bucșoaia (M.B.G.); Strejinoasa (N.Ă.S.) Mușderimea (P.O.I.) Zârtioara (P.V.A.) Sub Girtod, Paru Voiei, Lasa, Sârțișea; Lunca Orariului (poate $r > l$?) În Simernă, Valea Triheșului, Dosul Fărcănișelor (R.B.R.), Rânca Fulii, Dosul Șeradei, Măscoasa, Cârlea, Șarampauă (R.B.Ș.), Coasta Veirașului, Cisa (poate $c > t$), Valea Zarzului, Dosul Gârciului (S.G.B.); Dealul Sircașului, Buscatul (T.E.L.); Merediurile (T.B.G.). O parte dintre aceste toponimice s-ar putea datora transcrierii greșite, fie celor care au răspuns la chestionar (încercând, *fără* mijloacele adecvate, o *transcriere fonetică* a pronunției dialectale), fie a traducătorului din limba maghiară. Oricum, ele aduc un plus de frumusețe și de "parfum" de epocă.

Parcurgând lista completă a toponimicelor satelor componente Regimentului grăniceresc năsăudean nu se poate să nu rămâi frapat de frumusețea, ingeniozitatea și poezia sau realismul unora dintre acestea, **metafora** deținând un rol titular. Iată câteva dintre ele: Dosul Fătăciunii (B.I.C.), Brazii Buni, Vultura (B.S.B.), Bucea cu Hologaș, Negrișoara (J.O.S.), Arii lui Cifor, Clăița (H.R.D.), Dealul lui Clompoșu, Dealul Ursuței ~ Huhului, Vinoasa, Molidu Întins (I.L.M.), Sunătoarea, Vânățul, Iernaticele, Dosul Hornăilor, Valea Scroafei, Valea cu Sărita, Mesele,

Strâmba Rea, Valea Șanchii, Hârțișoara, Perirea Babii (!) (I.L.M.), Ierbiceana, Coșarul, Mătrăguna, Dealul Frumos, Celariu, Dealul Șes, Covătăriile, Piciorul Gol, Hurgulețul, Craia Bătrână, Săcătura Arsului (L.E.Ș.), Dieci (M.A.I.), Valea Arșiței - Badelui (M.Ă.G.), Viița de Sus - Jos, Poiana Frâncului (M.Ă.R.), Dosul Tăiat, Pădurea Cănepilor, Cleștiastău (M.I.T.), Dolhaia (M.O.C.), Pădurea Nebunelii (!), Piciorul Cășariului, Pârăul Sunător, Arșița Bortelor, Poiana Stâncică (M.B.G.), Hotărelu, În Sângeriș, Tăbloaiele (N.Ă.S.), Munceii Înșirați (N.E.P.), Tarnița Dușilor, Vârful Semnelor, Vârful Zăpozii Copăilor, La Covată, Toaca, Fruntea Căldărușii, Burloagele (P.V.A.), Poiana Flămândului (P.O.I.), Dealul Acului Furdii ~ Șdeburoși, Valea Trișcașului, Cicera Corbii, Dălbidan, Aurariu (P.B.G.), În Păducioasăle, Vădurișu, Râtu Putrăd (R.G.L.), *Popasu*, La Laiță, Dealul Tămâieșului, La Vârvu Rău, Găorițele, Preluca Tălhariului, Lopata, Cărligăturile Măglei, Pădurea Omului (!), Trifana, Lunca cu Ciungii, Capul Craiei (!), Izvorul Uscatului (!), Craca Rotundă, Așezăturile, Cățanii Detunatei (R.B.A.), Dosul Râncelor, Poncea Sulii, Fosanca, Fața Babii, Pe mese, Piciorul lui Cioclonțu, Bulgăru, Bărbânta, Piatra Vânăță, Zânișoarele, Cățânul Zânelor (R.B.Ș), Muncelul Râios (R.O.M.), Ungheri, Limba Vecină (R.N.C.), Cerbucu (S.A.N.), Coasta Vinerii (!), Costișata, Codeica (S.L.V.), Dealul Orb, Bubadealul lui Toader (!) (S.G.B.), Hânsuri, Cofana, Fătiuca, Ciurgăul din Valea Ciorei (Ș.I.Ț), Arișoarele, Valea Văii Săci (!), Sforâcele (T.E.L.), Dealul Ușierilor (!) (T.B.G.).

V. PARTICULARITĂȚI LINGVISTICE

V. 1. FONETICĂ

a) **Asimilații și disimilații** întâlnim în cazul toponimicelor de tipul: Părăul-Valea-După- În **Vezuini**, prezent în hotarul mai multor localități din zona cercetată (Rodna, Zagra etc.). Nicolae Drăganu susține că acest apelativ este varianta hipercorectă a lui **viezure**, deoarece ne găsim într-o regiune în care a funcționat **rotacismul** (trecerea lui **n** **intervocalic** la **r**: minune > mirune, senin > serin etc). Este clar că, sub influența graiurilor învecinate, care nu cunoșteau acest fenomen fonetic, subiectele locutoare au înlocuit pe "necorectul r" prin "corectul n", chiar și în cuvintele în care sunetul original (și, deci, "normal") era **r**. Și poate că nu din întâmplare acest apelativ face parte din fondul comun româno-albanez.

b) **Apocope și sincope.** Aceste fenomene fonetice se întâlnesc, de regulă, în cazul "diminutivelor": Pe Locșoare, Coasta Dicșorului, In Doscioare etc.

c) **Etimologii populare.** Cele mai interesante sunt: *Dosul Seceriului* (în loc de Dosul Seciului) și *Fântâna Stretinii* (în loc de Fântâna Strechii, atestat într-un document din anul 1790). Ambele toponimice se referă la hotarul satului Zagra și au fost discutate mai sus.

V. 2. MORFOLOGIE

a) **Numărul.** Unele toponimice păstrează forma de plural în locul singularului, cum ar fi normal: Arsuri, Cetățele, Dumbrăvi, Gruieți, Jariști, Leurdiști, Podeie, Prisloape, Săcături, Zănogi etc.

b) **Cazul.** Substantivele feminine au, aproape întotdeauna, aceeași formă la genitiv-dativ și la nominativ-acuzativ plural. Cum foarte multe toponimice sunt feminine, iar în cele alcătuite dintr-o singură sintagmă al doilea element, cel care îl determină pe primul, este în genitiv, urmează că trebuie să vorbim despre așa-zise abateri de la flexiunea vorbirii curente. Exemplele sunt foarte numeroase, deoarece cuprind atât substantive comune cât și substantive proprii: Coasta Anii ~ Caprii ~ Iliei ~ Mandrii, Fântâna Codrii ~ Geanchii ~ Florii, Fața Andresii ~ Rujii ~ Tomșii ~ Zănogii, Igheabul Macrii ~ Zănogi, Valea Bălii ~ Găii ~ Gaurii ~ Ploștinii etc.

c) **Genul.** Toponimicele al căror gen gramatical diferă de cel al apelativelor corespunzătoare sunt reduse numeric în zona la care ne referim: Dealul Calii, Cerbea, Craia, Prisloapa, Sturzana, Vultura.

V. 3. FORMAREA CUVINTELOR

În cadrul acestei activități lingvistice, se constată o mare libertate și un câmp nelimitat al inventivității. "Impresia generală care o lasă cercetarea formațiunilor toponimice sufixate este că subiectele vorbitoare **nu cunosc nici o piedică și nici o limită (s.n.)** în domeniul derivării, când nevoia cere să se recurgă la acest mijloc de creație: **de la orice temă și cu orice sufix (s.n.)** poate, teoretic cel puțin, să ia naștere un nume tipic nou, menit să caracterizeze, să definească scurt, dar cu atât mai pregnant, un loc a cărui așezare geografică, înfățișare exterioară etc. impun utilizarea unui toponimic deja existent al unui apelativ, ajutat de un element derivativ, pentru ca locul respectiv să capete ființă în conștiința lingvistică a regiunii unde se găsește"¹².

a) Feminine în - oaie. Formațiunile toponimice de acest tip sunt continuatoarele femininelor în - a, pe care le-au înlocuit cu timpul, pentru ca, până la urmă, ele însele să înceapă a fi înlocuite prin derivate cu sufixul compus **-oaică** : Butoaia, Lehăcioaia, Isipoaia, Săvoaia, Băzgăroaia, Măsteoaia, Iloaia, Brătoaia, Combeloia, Cărcioaia, Hoștoaia, Lăzăroaia, Zâmbroaia, Fundoaia, Runcoaia, Ciurcoaia, Ciforoaia, Cloșcoaia, Lucoaia etc.

b) Derivate în - ani, eni. În această categorie intră unele nume de sate: Găureni, Joseni, Suseni, Mijloceni (Bărgăului), ale unor părți din sat: Joseni, Suseni, Țibleșeni, Burbuleni, precum și toponimice de tipul: Valea Iepureanului, Coasta Vălenilor (derivate de la nume de familie sau porecle). Precum și : Dosul Brădanului, Carpeni, Crestani etc.

c) Derivate în - ar (i), - er(i) - Am întâlnit un singur toponimic - **Rogojeri**, de pe hotarul satului Zagra.

d) Derivate în - iș - aproape toate fiind substantive colective: Afiniș, Copăciș, Plopiș, Mestecăniș, Păltiniș, Frăsiniș, Pietriș, Răchitiș, Sângeriș,

e) Derivate în - esc, - ească: Coasta Botească, Fața Bistrească, Ulița Bodească.

f) Derivate în - iște, - iști: Jariști, Făuriști, Prihodiște, Voriște, Leurdiști, Șuvăriște, Cărpiniște, Cărbunăriște, Boldoriște etc.

g) Diminutivele sunt deosebit de numeroase și foarte expresive: Curățelu, Lăcurele, Tăușor, Scărișoara, Fătuca, Colibițele, Crăciunelul, Păluța, Codrișel, Tebelencuța, Locșoare, Gruieț, Luncuță, Măgurica, Măguriță, Poduț, Poieniță, Ploștiniță, Dicșoare, Buciumaș, Tleșcuță, Măluț, Runcușor, Plăiuț, Jghebuț, Doscioare, Ouț, Pietricea, Stâncioare, Prislopaș, Fântânele, Prislopel, Purcărel, Bichigel, Brădățel, Făgețel, Ginișor, Blidirel, Zâmbrița, Brătuș, Locurele, Arișoare, Frumușaua, Răchițele, Erbiceaua, Copăcelul, Pomnișori, Pădurice, Sălhuța, Rămețeaua, Negrișoara, Portița, Tărnicioara ș.a.

h) Adjective în - at. Acestea sunt doar din punct de vedere morfologic adjective, căci, din punct de vedere al funcțiunii, nu există nici o deosebire dintre ele și formațiunile substantivale: toate sunt substantive fiindcă denumesc noțiuni propriu-zise. La origine însă, toponimicele în discuție au fost alcătuite din doi termeni: substantivul și adjectivul care-l determină. Cu vremea, acesta a început să fie întrebuințat și singur, ca fiind mai important decât substantivul, deoarece **exprima particularitatea esențială** a locului respectiv, cea ce îl deosebea pe acesta de locurile asemănătoare sau identice prin acel nume. Am găsit doar un singur exemplu ce ilustrează acest caz: **Fățata** (Zagra și Monor).

i) **Adjective în os** – oasă de tipul: Sălhoasa, Rogojoasa, Erboasa, Străginoasa, Tinoasa.

V.4. SINTAXA

a) **Genitive eu articolul antepus.** Procliza articolului în toponimele care pomesc de la **nume de persoană**, cu determinantul în cazul genitiv, este atestată începând cu secolul al XIV-lea în unele documente latinești și slavone, ceea ce confirmă opinia lingviștilor care susțin că fenomenul respectiv a apărut în cadrul sistemului onomastic, extinzându-se apoi și în cel lexical propriu-zis. Dacă în lexic "a afectat" inițial substantivele care aveau un caracter individual marcat (craiu, popa, împăratul, sau numele de rudenie), comparabil cu cel al numerelor proprii, tot astfel în toponimia descriptivă el a acționat la început asupra toponimelor comparabile, sub acest aspect, cu numele de persoană. Când însă componentele unor **sintagme toponimice** sunt nemotivate (semantic sau geografic), atunci ele sunt confundate cu numele de persoană, iar articolul definit (hotărât) proclitic **își menține funcția de individualizare**. Singurele substantive care se construiesc la genitiv-dativ cu articolul hotărât înaintea lor sunt numele de persoană.

Exemplele sunt deosebit de numeroase în tot arealul la care ne referim: Piatra lui Silea, Piciorul lui Moț, Părul lui Drăgan, Groapa lui Bonicău, Valea lui Ștef, Dosul lui Vlong, Dealul lui Cotârlă, Dosul lui Ivan, Lunca lui Matei, Poiana lui Vârtic, Piciorul lui Ștanțau, Dealul lui Babotă ~ Burilă ~ lui Costan ~ lui Brătan ~ lui Borlan ~ lui Mager ~ lui Grigore ~ lui Târălă ~ lui Gridan, Lunca lui Man, Poiana lui Andron ~ lui Galeș - lui Nichita ~ lui Pralea ~ lui Toader ~ lui Zlăvocă ~ lui Miron, Piciorul lui Iosif, Preluca lui Ciutercă ~ lui Vârtic, Poiana lui Cozman ~ lui Laz ~ lui Iacob ~ lui Nistor, Valea lui Botârlă ~ lui Clim ~ lui Ignat ~ lui Radomir ~ lui Mateiașu etc.

b) **Genitive cu articolul postpus.** În această categorie intră antroponimicele masculine care, în loc să fie precedate de articolul hotărât (ca în cazul discutat mai sus), așa cum se întâmplă astăzi în limba literară, primesc articolul de sfârșit, întocmai ca apelativele neutre, ceea ce subliniază caracterul arhaic al acestui fenomen. Așa se explică menținerea lui în vorbirea populară, unde nu este simțit ca o abatere de la norma gramaticală. În zona cercetată am găsit destul de numeroase astfel de toponimice: Coasta Bumbului, Dâmbul Pașcului, Poiana Mihului ~ Onii, Preluca Borgoiului, Piciorul Iovului, Fața Pașcului, Săcătura ~ Poiana Guzului, Dealul Pintii ~ Petrii, Jgheabul Macrii, Jgheabu Dârlii, Poiana

Berii Blaghii, Izvorul Moisis ~ Alecsii ~ Colței, Fântâna Florii ~ Marcului, Piciorul Bochii ~ Todîței, Măgura Pârțului, Valea Basî ~ Hurdii ~ Macrii ~ Radului, Vâlceaua Pârului etc.

O altă grupă de antroponimice masculine cu articol postpus o alcătuiesc cele terminate în **-a**, **-ă**, **-e(a)**, terminații caracteristice substantivelor feminine, deci analogia a putut opera cu cea mai mare ușurință. Nume masculine ca: Toma~Drulea~Bodea~Corbea, Berea~Macrea, Boca ~Giurcea ~ Boncea etc. au fost "simțite" ca identice, în ceea ce privește supunerea lor normelor flexiunii, cu numele feminine: Ana, Ileana, Maria etc. și bineînțeles, cu apelativele feminine articulate (masa, casa, cartea, mama etc.).

*

*

*

Încercând doar câteva **CONCLUZII**, pentru că faptul toponimic vorbește de la sine, vom sublinia, ca o caracteristică aproape generală, că în răspunsul lor dat întrebărilor Chestionarului, slujbașii români dau dovadă de **un puternic simț al istoriei și al adevărului**. Să nu uităm că suntem în plină **epocă romantică** în care noțiuni ca: patrie, țară, națiune erau la mare cinste. Iată de ce unii notari sau juri împing atestarea documentară a localităților lor până în epoca romană. Este cazul satelor de pe Valea Bârgăului. Alții (Runc, Zagra, Suplai, Năsăud, Mititei), alături de certitudinea imperturbabilă a ascendenței nobile, latine, aduc în discuție începuturile mai îndepărtate sau mai apropiate ale Evului Mediu, în special în perioada migrațiilor. În fine, o altă categorie de răspunsuri (Rodna, Ilva Mare, Șanț, Sânosif, Poiana Ilvei, Bistrița Bârgăului, Șant, Nepos), urmăresc savant evoluția istorică a localităților respective, citând autori români și străini. Numai că punctul de greutate al răspunsurilor se deplasează dinspre componenta lingvistică, filosofică, mai subtilă, mai dificilă și mai tainică, spre diverse evenimente și evoluții concrete ale excursului istoric¹³.

Cercetătorul cluiean Simion Retegan sublinia, și pe bună dreptate, **"savoarea limbajului folosit"** (s.n.) de notarii năsăudeni din 1864-1865, încărcat de expresii, de fraze tipice țărănești, de cuvinte arhaice. Apariția prefixului în forme ca: a se încuibări, a se înfurci, a se împreuna; participii precum: întărnițat, îndosit, întrupat; adjective exotice ca: lupos, păros, dălbănos, sâlhos, erotos; diminutive neobișnuite precum: plăiușul, lăzușul, prislopașul (locșorul - **n.n.**), viița, prefac unele din texte în adevărate **monumente de limbă"**¹⁴.

Trebuie însă să mai aducem în discuție un fapt, de această dată din punctul de vedere al filologului și anume că aproape toate studiile de

toponimie, românești sau străine, au subliniat rolul deosebit pe care-l au elementele lexicale din vorbirea curentă, obișnuită (*apelativele*), în apariția toponimelor. Se știe astfel că toponimele, ca și antroponimele de altfel, sunt la origine nume comune (marea lor majoritate), care, ca urmare a unei *utilizări specializate*, au primit, pe parcursul timpului, *trăsături individualizatoare*, diferențiindu-se de acestea din urmă.¹⁵ Dintre aceste trăsături ce definesc toponimicele, *funcția de desemnare* este cea mai importantă.

Procesul denominației topice a avut loc într-o strânsă legătură cu viața oamenilor care au trăit într-o anumită regiune (în cazul de față valea superioară a Someșului Mare), fapt reflectat corespunzător și firesc în limba vorbitorilor care au locuit și locuiesc neîntrerupt un teritoriu.¹⁶ De aceea *cunoașterea temeinică a unui grai local* reprezintă un mare avantaj și un real atu pentru cercetătorul (fie el istoric, etnograf, filolog, lingvist, arheolog geograf sau dialectolog) ce dorește o interpretare justă a fenomenelor interesante și chiar captivante pe care le poate oferi toponimia.

Țara Năsăudului constituie o bogată zonă folclorică reprezentând, în același timp, mult interes pentru istorici, geografi, arheologi, lingviști, dialectologi, scriitori, care au fost atrași de frumusețea motivelor folclorice care au circulat și mai circulă încă în zonă. Nu putem încheia rândurile de față fără a aminti câțiva dintre ei. În domeniul arheologiei au redactat studii interesante: Iulian Marțian¹⁷, M.Roșka¹⁸, Dumitru Protase¹⁹. Alții au fost atrași de numele de locuri din această zonă și, mai ales, de preocuparea de bază a oamenilor de la munte - păstoritul. În acest sens, cercetările lui Emil Precup²⁰ dar, mai ales, cele ale lui Tiberiu Morariu²¹ oferă și astăzi celor interesați un material interesant și bogat.

Nu trebuie să uităm monografiile redactate de unii dintre reprezentanții de frunte ai intelectualității năsăudene: Pamfilu Grapini²², Ștefan Buzilă²³, Virgil Șotropa și Al.Ciplea²⁴, Dumitru Chitul și Macedon Maniu²⁵, precum și cele mai noi, referitoare la localitățile: Rodna, Feldru, Zagra, Bichigiu, Runcu Salvei, Șieuf, Spermezeu, Ilva Mică etc.

Din punct de vedere lingvistic și dialectologic, zona la care ne referim a fost mereu în atenția cercetătorilor, deși n-au fost redactate monografii lingvistice cuprinzătoare, cu câteva excepții²⁶. Primul care a efectuat anchete dialectale aici a fost Gustav-Weigand, care a publicat texte din Telciu și Poiana Ilvei. Atlasul Lingvistic Român - partea I și a II-a a inclus în rețea punctele: 360 (Romuli), 215 (Șanț), 268 (Năsăud), 269 (Târlișua), 223 (Șieuf), 259 (Corvinești) și 226 (Ciceu Giurgești). Să nu uităm că Țara Năsăudului a fost zona care a dat Europei pe Nicolae Drăganu, multiplă personalitate (filolog, lingvist, dialectolog, dascăl și

primar al Clujului), lucrările sale din domeniul toponimiei și sintaxei fiind de referință și în ziua de azi. Sever Pop este cea de a doua personalitate care s-a impus nu numai în Europa, ci și pe alte continente cu lucrările sale din domeniul dialectologiei.

Studii remarcabile despre diferite aspecte ale domeniului filologic au elaborat: Gavril Istrate²⁷, Ecaterina Țenescu²⁸, D. Șandru²⁹, Emil Petrovici³⁰, G.Giuglea³¹, Al.Filipașcu³², Al.Cristureanu³³, Al.Vlad³⁴, Rusu Ioan și Grapini Viorica³⁵.

Specificul local a fost mereu prezent în opera unor scriitori originari de pe aceste meleaguri G.Coșbuc, Liviu Rebreanu, Lucian Valea, Aurel Rău, Luca Onul, Ion Th.Ilea, Iustin Ilieșiu, Dumitru Munteanu, Cleopatra Lorințiu, Nastasia Maniu, Vasile Dâncu, Cornel Cotuțiu, Ioan Pinte, pentru a nu aminti decât pe câțiva dintre reprezentanții de frunte, de ieri și de azi, ai literaturii noastre. Folclorul literar a fost inclus în unele culegeri remarcabile de : Cicerone Teodorescu³⁶, Ion Desmireanu³⁷, Victor Onișor³⁸, Ion Corbu³⁹, Liviu Păiuș⁴⁰, în cel muzical de Augustin Bena, Ilarion Cocișiu, Dumitru Vârtic, Emil Catarig etc.

NOTE

- 1.Iordan, Iorgu. *Toponimie românească*. București, Ed.Acad.R.P.R., 1963, p.2.
2. Drăganu, Nicolae. *Toponimie și istorie*. Cluj, 1928, p.5.
3. Prahase, Mircea și Rus, Gavrilă. *Zagra - o monografie posibilă*. Cluj-Napoca, Ed.Carpatia, 1997, p.116-139.
4. Retegan, Simion. *Satele născădene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Ed.Accent, 2002, 270p.
5. Retegan, Simion. *Op.cit.* p.8-9.
6. Pavelea, Ioan, S. *Toponimie și prostie. Născăud, 1936*, p.17.
- 7.Drăganu, Nicolae. *Op.cit.* p.86, nota 4 subsol.
8. Pentru Burbuleni, vezi și Pătruț, Ion. *Onomastică românească*. București, Ed.Șt. și Enciclopedică, 1980, p.35, iar pentru Ruien, același autor. *Nume de persoane și de locuri românești*. București, 1984, p.109. Nu este lipsit de interes, pentru toponimicul Burbuleni, și numele galic și celtic al zeului apelor: Burbul și nici apropierea geografică de Galiția.
9. Marțian, Ironim. *Câteva denumiri toponimice specifice localității Mintiu*. În : "Figuri grănicerești născădene". Buletin intern al Căminului "Plaiuri născădene și bistrițene", Cluj-Napoca, nr.3, 1983, p. 121

10.I.Pătruț. *op.cit.* p.78.

11.I.Pătruț. *Op.cit.* p.24.

12.Iorgu Iordan, *op.cit.* p.395.

13.Retegan, Simion. *Op.cit.*p.15-17.

14.Retegan, Simion. *Op.cit.* p.35.

15.Iordan, Iorgu. *Les rapports entre la toponimie et l'anthroponimie.* în Proceedings of the ninth International Congress of Onomastic Sciences, Louvain, IX, 1969, p.273.

16.Vezi și I. Iordar. *Op. cit.* p. 7 și Marius Sala *În legătură cu raportul dintre evoluția apelativelor și a toponimicelor.* În: "Studii și cercetări lingvistice", IX, 1958, p.338-340 (Apud Emilian N.Bureștea, *op.cit.* p.12-13).

17.Iulian, Marțian. *Țara Năsăudului.* în: "Arhiva someșană", 1, nr.4, Năsăud, 1924-1926, p.12-13; *Țara Năsăudului înainte de instaurarea regimentului de grăniceri.* Năsăud, 1933.

18. Roșka, M. *Un vechi cimitir românesc în fostul sat Vărarea din județul Bistrița-Năsăud.* Cluj, Ed. "Cartea Românească", 1924.

19.Protase, Dumitru. *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii.* București, 1966.

20.Precup, Emil. *Păstoritul în Munții Rodnei.* Cluj, 1926.

21.Morariu, Tiberiu. *Valea Sălăuța și împrejurimea.* în: "Arhiva someșană"; I, 1924, nr. 11 ; *Viața pastorală în Munții Rodnei.* București, 1937; *Material etnografic și ciobănesc din Munții Rodnei.* în: "Vatra", Năsăud, V, 1939, nr.6-12, p.137-187.

22. Grapini, Pamfilu. *Monografia comunei mari Rodna Nouă.* Bistrita, 1903.

23.Buzilă, Ștefan. *Monografia comunei Sâniosif sau Poiana,* 1910.

24. Șotropa, V. și Al. Ciplea, *Năsăudul.* București, 1924.

25.Chitul.D. și Maniu, M. *Monografia satului Zagra.* În manuscris: în: Arhivele Naționale Bistrița. Fond "Virgil Șotropa", documentele 408 și 181 / 3.

26. Vezi: Văsiesiu, Viorel. *Graiul năsăudean.* Editura "Mureș", 1996 și Prahase, Mircea și Rus, Gavril. *Zagra - o monografie posibilă.* Cluj, 1997.

27.Istrate, Gavril. *Graiul satului Nepos (jud Năsăud).* în: "Buletinul Institutului de filologie română "Alexandru Philippide", IV, Iași, 1937, p.50-97, *Pe marginea unei anchete dialectale.* în: idem, VII VIII, 1940-1941, p.293-303; *Graiul popular scris.* în: idem VI, 1939, p.132-150; *Note de lexicologie română.* în: "Studii și cercetări

lingvistice", I, 1950, p.287-289, *Despre însemnătatea cercetărilor dialectale*. în idem, VI, 1955, p.109-131, G.Istrate și A.Turculeț., *Cercetări dialectale în județul Bistrița - Năsăud*. în: "Fonetică și dialectologie", VII, 1971, p.189-227.

28. Țenescu, Ecaterina. *Texte populare din județul Bistrița - Năsăud*. în: "Grai și suflet", II, 1925, p.328-345.

29. Șandru, D. *Enquête linguistique dans la district de Năsăud*. în: "Bulletin linguistique", IV, 1938; p.173-230.

30. Petrovici, Emil. *Texte dialectale*- Supliment la A.L.R. II, Sibiu. Leipzig, 1943.

31. Giuglea, G. *Cheia pentru înțelegerea continuității noastre în Dacia, prin limbă și toponimie*. În: "Geopolitica și geoistoria. Revistă română pentru sud-estul european", III, 1944, martie-aprilie, p.13-63.

32. Filipașcu, Al. *Păsările din graiul sătenilor din județul Bistrița - Năsăud*. în: "Limba Română", XIX, 1970, nr.3, p.203-215.

33. Cristureanu, Al. *Glosar regional. Regiunea Cluj (comuna Zagra, raionul Năsăud)*. în: "Limba română", IX, 1962, nr.4, p.405-410.

34. Valea, Al. *Vocabular raional. Năsăud*. în: "Cum vorbim", II, 1951, nr.4, p.39-40.

35. Rusu, I. și Grapini, V. *Termeni geografici de origine populară în județul Bistrița-Năsăud*. în "Terra", I, 1969, nr. 3, p. 103.

36. Teodorescu Cicerone. *Izvoare fermecate*. București, 1959 (folclor literar cules din 15 localități ale județului).

37. Desmireanu, Ion. *Cine-o făcut horile*. Cluj, 1960.

38. Onișor, Victor. *Doine și strigături din Ardeal*. Iași, Ed. "Șaraga", f.a.

39. Corbu, Ioan. *Doina*. Bistrița, 1925.

40. Păiuș, Liviu. *Materiale folclorice din Valea Rodnei*. Vezi "Studii și cercetări etnoculturale, vol. II-VII, Bistrița, 1995-2002; *Folclorul Văii Rodnei, Partea I*, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2002, *Lacrimi și durere -folclor din război*, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2003.

BIBLIOGRAFIE:

1. *Arhiva someșană* - vol.1-27, 1924 și urm.

2. *Căile de comunicație și transporturile din județul Bistrița - Năsăud*. Editura "Mesagerul", Bistrița, 1999.

3. **Pădurile din județul Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri și până astăzi.** Editura "Mesagerul", 2002.
4. **"Răsunetul"** - Bistrița, septembrie 1990.
5. Arvinte, Vasile. **Terminația de plural - auă a unor substantive neutre.** În: "Studii și cercetări lingvistice", X, 1953, nr.2, p.213-239.
6. Boca, Pompei. **Vechimea documentară a localităților din județul Bistrița – Năsăud** .în: "File de istorie", vol.I, Bistrita 1971 și vol.IV, Bistrița, 1976.
7. Bureștea, Emilian, N. **Contribuții la studiul toponimiei românești.** Editura "Universitaria", Craiova, 1994.
8. Cazacu, Boris. **Studii de dialectologie română.** București, 1966.
9. Ciplea, Alexandru. **O delimitare de graniță între Maramureș și districtul Năsăudului.** în: "Arhiva someșană", I, Năsăud, 1924.
10. Constantinescu, N.A. **Dicționar onomastie românesc.** București, 1963.
11. Coteanu, Ion. **Elemente de dialectologie a limbii române.** București, 1962.
12. Drăganu, Nicolae. **Date privitoare la istoria comunei Zagra.** În: "Arhiva someșană", I, Năsăud, 1924, nr.9.
13. Drăganu, Nicolae. **Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomastice.** București, 1933.
14. Drăganu, Nicolae. **Toponimie și istorie.** Cluj, 1928.
15. Giosu, Ștefan. **Granițe și arii dialectale.** în: "Analele Universității Iași", XIV, 1968, fascicola I, p.1-33.
16. Graur, Alexandru. **Edmologii românești.** București, 1963.
17. Iordan, Iorgu. **Nume de locuri românești.** București, 1952.
18. Iordan, Iorgu. **Toponimie românească.** București, 1963.
19. Iorga, Nicolae. **Documente românești din arhivele Bistritei. I,** 1899, II, 1900.
20. Ivănescu, Gheorghe. **Formarea cuvintelor în limba română.** în: "Limba Română", XVI, 1965, nr.1, p.31-37.
21. Marțian, I. **Ardeal. Toponimie și istorie** Editura "Matheiu", Bistrița,
22. Morariu, Tiberiu, **Viața pastorală în Munții Rodnei.** București. 1937.
23. Morariu, T., Buta, I., Maier, A. **Județul Bistrița - Năsăud.** București, 1972.
24. Mureșianu, Mircea. **Toponimia geografică - dovadă a vechimii populației autohtone în spațiul Rodnei.** în: "Arhiva someșană", seria a III- a, vol.1, 2002, p.413-422.

25. Pavelea, Ioan, S. *Toponimie și prostie*. Năsăud, 1936.
26. Pătruț, Ioan. *Nume de persoane și de locuri românești*. București, 1984.
27. Pătruț, Ioan. *Onomastică românească*. București, 1980.
28. Petrovici, Emil. *Baza dialectală a limbii noastre naționale*. În: "Limba Română", 1960, nr.5, p.68-70.
29. Petrovici, Emil și Neiescu, Petre. *Persistența insulelor lingvistice*. În: "Cercetări lingvistice", IX, 1964, nr.2.
30. Poruciuc, T. *Lexiconul termenilor entropici în limba română*. Chișinău, 1931.
31. Prahase, Mircea și Rusu, Gavrilă. *Zagra – o monografie posibilă*. Editura "Carpatica", Cluj-Napoca, 1997.
32. Pușcariu, Sextil. *Etimologii*. În: "Dacoromania", VII, 1931-1933, p.103-105.
33. Retegan, Simion. *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX--lea*. Editura "Accent", Cluj-Napoca, 2002.
34. Retegan, Simion. *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, Editura "Echinox", Cluj-Napoca, 1994.
35. Rosetti, Alexandru. *Istoria limbii române de la origini până în sec.XVII*. București, 1968.
36. Rusu, I.I. *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*. Editura Academiei, București, 1970.
37. Rusu, Grigore. *Schiță a sistemului fonologic al graiului bistrițean*. În: "Cercetări lingvistice", IV, 1959, nr.1-2, p.61-70.
38. Sala, Marius. *Din terminologia păstorească românească*. În: "Studii și cercetări lingvistice", VIII, 1957, nr.1, p.77-83.
39. Suci, Coriolan. *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* vol.I-II, București, 1967.
40. Seche, Luiza și Mircea. *Dicționar de sinonime al limbii române*. București, 1982.
41. Șotropa, Valeriu. *Districtul grăniceresc năsăudean*. Cluj-Napoca, 1975.
42. Șotropa, Virgil. *Tătarii în Valea Roânei*. Cluj, 1925.
43. Tanco, Teodor. *Virtus Romana Rediviva*. vol.I-VII, Bistrița, 1973-1993.
44. Văsieșiu, Viorel. *Graiul năsăudean*. Târgu Mureș, 1996.
45. Vuia, Romulus. *Satul românesc în Transilvania și Banat*. Cluj, 1945.
46. Vulcănescu, Romulus. *Introducere în etnologie*. București, 1980.

VI. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

**CONSEMNAREA MEMBRILOR
„ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ
ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN” PE ANUL 1917
-BISTRIȚA-NĂSĂUD-***

SECȚIUNEA LITERARĂ-ARTISTICĂ

Membrii corespondenți

Drăgan, Dr. Nicolae, profesor, Năsăud.

Țiple, Dr. Alexandru, catihet, Năsăud.

SECȚIUNEA DE ȘTIINȚE SOCIALE

Membrii corespondenți:

Onișor, Dr. Victor, avocat, Bistrița.

SECȚIUNEA DE ȘTIINȚE NATURALE

Membrii activi:

Corbu Ioan, asesor la sdr. orf. Bistrița.

SECȚIUNEA DE MEDICINĂ

Membrii corespondenți:

Chitul, Dr. Iulian, medic, Beclean.

* Vezi „Transilvania”, Anul XLIX/1918, nr. 1-12

SECȚIUNEA ȘCOLARĂ

Membrii corespondenți:

Bena Augustin, preot-profesor, Năsăud.

Bichigeanu Vasile, profesor, Năsăud.

Domide Emil, profesor, Năsăud.

Drăgan, Dr. Nicolae, profesor, Năsăud.

Gheție Ioan, director, Năsăud.

Grivase Clemente, învățător, reprezentantul Reuniunii

"Mariana ", Năsăud.

Mărcușiu Emil, profesor, Năsăud.

Mera Eugen, profesor, Năsăud.

Motogna Victor, profesor, Năsăud.

Păcurariu Ioan, profesor, Năsăud.

Precup, Dr. Emil, profesor, Năsăud.

Sânjoan Cornel, profesor, Năsăud.

Scridon Ștefan, profesor, Năsăud.

Seni, Dr. Valer, profesor, Năsăud.

Simon Teodor, profesor, Năsăud.

Șotropa Virgil, profesor, Năsăud.

Țiple, Dr. Alexandru, catehet, Năsăud.

MEMBRI DIN DESPĂRȚĂMINTE

DESPĂRȚĂMÂNTUL BECLEAN

Membri pe viață:

Cârcu Ioan, înv. pens., Beclean.

Chitul, Dr. Iulian, med. Beclean. (*Dir. disp.*)

Făgărășan Pompeiu, preot, Beclean.

Băieș Ioan, preot, Târlișua.

Deac Valer, preot, Ilișua.

Mărean Alexandru, preot, Ujös, p. u. Mateiu.

Moldovan Gheorghe, preot, Căianul-Mic, p. u. Ilișua.

Murășan Iosif, preot, Piatra, p. u. Chiuza.

Rebrean Ioan, preot, Săsarm, p. u. Chiuza.

Rus Gheorghe, preot, Șieu-Odorhei, p. u. Șintereag.

DESPĂRTĂMÂNTUL NĂSĂUD

Membri fondatori:

"Aurora", institut de credit, Năsăud.
Feldru, comuna, p. u. Năsăud.
Ilva-Mare, comuna Ilva Mare.
"Izvorul", institut de credit, Sângeorgiu-român
Maier, comuna, p. u. Rodna-veche.
Mititei, comuna, p. u. Năsăud.
Monda, Dr. Andreiu, medic, Sângeorgiul-român.
Năsăud, comuna, Năsăud.
Rodna-nouă, comuna, p. u. Rodna-nouă. (*Şanţ n.n.*)
Rodna-veche, comuna, p. u. Rodna-veche.
Sângeorgiul-român, comuna, Sângeorgiul-român.
Telciu, comuna, Telciu.

Membri pe viaţă:

Bichigiu, comuna, p. u. Telciu.
Bojor Victor, protopop, Telciu.
Cârlibaba, comuna, p. u. Cârlibaba.
Coşna, comuna Coşna.
Domide Emil, dir. de liceu, Năsăud.
Filimon Ioan, dir. la şcoala elem. Năsăud.
"Fortuna" institut de credit, Rodna-veche.
Găureni, comuna, p. u. Nimigea maghiară.
Hordău, comuna, p. u. Telciu.
Horga Floarea, restaurantă, Telciu.
Ilva Mică, comuna, p. u. Ilva Mică.
Leşu, comuna, p. u. Sângeorgiul-român.
Măgura, comuna, p. u. Rodna-veche.
Mărcuş Octavian, preot, Mititei.
Marţian Iulian, căpitan în pens., Năsăud.
Mocod, comuna, p. u. Nimigea maghiară.
"Mercur", societate acţionară de împrumut şi păstrare,

Năsăud.

Nepos, comuna, p. u. Năsăud.
Parva, comuna, p. u. Năsăud.
Poiana (St. Iosif), comuna, p. u. Rodna-veche.

Poeni, comuna, p. u. Nimigea maghiară.
 Precup, Dr. Emil, profesor, Năsăud.
 Rebra-mare, comuna, p. u. Năsăud.
 Rebrîșoara, comuna, p. u. Năsăud.
 Reuniunea de cântări și cetire, Sângeorgiul-român.
 Romuli, comuna, p. u. Romuli.
 Runc, comuna, p. u. Năsăud.
 Salva, comuna, p. u. Năsăud.
 Seni, Dr. Valeriu, profesor, Năsăud.
 Șotropa Virgil, profesor, Năsăud.
 Suplai, comuna, p. u. Nimigea maghiară.
 Tișca Emil, contabil, Năsăud.
 Zagra, comuna, p. u. Nimigea-maghiară.

Membri ordinari:

Bal Virginia, înv., Măgura, p. u. Rodna-veche.
 Bichigean Vasile, profesor, Năsăud.
 Bojor Ioan, profesor, Năsăud.
 Bulbuc Ioan, protopop, Mintiul-român, p. u. Nimigea-
 ungurească.
 Bulbuc Zaharie, paroh Măgura, p. u. Rodna-veche.
 Ciple Livia, soție de av., Năsăud.
 Ciorba Iulian, preot, Maieru, p. u. Rodna-veche.
 Drăgan, Dr. Nicolae, profesor, Năsăud.
 Grapini Pamfilu, protopop, Rodna-nouă, p. u. Rodna-veche.
 Grivase Clement, înv. pens., Năsăud.
 Halița Alexandru, profesor, Năsăud.
 Linul Macedon, învățător, Năsăud.
 Mălaiu Dănilă, preot, Rodna-veche.
 Maniu Macedon, înv. pens., Zagra, p. u. Nimigea-maghiară.
 Mărcuș Emil, profesor, Năsăud.
 Moisil, dr. C., profesor, Năsăud.
 Moisil, Dr. Tudor, avocat, Năsăud.
 Moldovan George, preot, Vărarea (Nepos), p.u. Năsăud.
 Motogna Victor, Năsăud.
 Murășan Emil, notar, Năsăud.
 Păcurariu Ioan, profesor, Năsăud. (*dir. disp.*)
 Pepelea Simeon, perceptor reg. de dare în pens., Rodna-veche.
 Precup Anton, paroh, Rebrîșoara, p.u. Năsăud.

Reuniunea de împr. și păstrare în Ilva Mare.
Scridon Ștefan, profesor, Năsăud.
Slăvoacă Ieronim, preot, Ilva Mare.
Tanco, Dr. Teofil, medic, Năsăud.

VII. MICROMEDALIOANE

ENCICLOPEDISTUL ARTEMIU PUBLIU ALEXI

prof. Traian Pavelea
Năsăud

Gimnaziul grăniceresc din Năsăud va aniversa, în toamna acestui an, 140 de ani, de la înființarea lui. De atunci și până astăzi, numeroși profesori au trudit aici pentru consolidarea prestigiului acestui focar de cultură și spiritualitate românească. Din rândurile acestora s-a detașat prin activitatea științifică național – patriotică, entuziastă, exemplară și competentă, complexa personalitate a profesorului dr. Artemiu Publiu Alexi, figură legendară a învățământului românesc de odinioară, cercetător și savant de talie națională și europeană, enciclopedist cu bogate și temeinice cunoștințe, nu numai din sfera științelor naturale, specialitatea sa, atestată de diploma lui de doctor, ci și din alte domenii: cosmogonie, meteorologie, istorie, istorie literară națională și universală, folclor, filosofie, poetică, etc., domenii în care a scris valoroase lucrări. Nu i-a fost dat acestui om și savant excepțional să activeze la comanda didactică, științifică și culturală a principalei instituții de învățământ a foștilor grăniceri năsăudeni decât două decenii, însă ceea ce a înfăptuit el rămâne mereu un dar neprețuit, adus pe altarul sacrei Minerva, oferit poporului său de plugari, din mijlocul căruia s-a ridicat, l-a iubit nespus și l-a slujit cu nemărginită dragoste și credință.

Artemiu Publiu Alexi¹, s-a născut la data de 8 aprilie 1847, era fiul plugarului grănicer Precup Alexi și al Palagiei, născută Pop, gospodari din

Sângeorz-Băi, comitatul Bistrița-Năsăud. Începu să învețe carte, la școala trivială din comuna natală, sub îndrumarea învățătorului Iosif Georgiță care i-a deprins pe școlarii lui nu numai cu cititul, scrisul și computul, ci și cu pomicultura practică în grădina școlii, îndeletnicire ce a dus la formarea naturalistului de mai târziu. Trecu apoi la Gimnaziul german din Bistrița, unde urmă clasele I-III, iar clasele IV-VIII le-a frecventat la Gimnaziul românesc din Blaj, cu un stipendiu al fondurilor grănicerești din Năsăud². Timp de doi ani, în perioada 1868-1870, a fost student ordinar la Universitatea din Viena. În semestrul al III-lea al anului universitar 1868-1869, a devenit secretar al Societății literare-sociale "România", urmându-i în funcție lui Pavel Tanco, calitate în care a redactat primul anuar al societății³. Acest anuar este prima lucrare științifică a lui A.P.Alexi, lucrare inedită nesemnaltă de biografii lui. Pe spațiul celor 18 pagini ale anuarului, autorul informează că Societatea studențească din Viena, înființată la 1 mai 1868, a ținut, până în 1 iulie 1869, un număr de 20 de ședințe ordinare și 3 ședințe extraordinare în care, în afară de "declamațiuni și producțiuni s-au pertractat" 17 lucrări literare, dintre care însuși a prezentat: "Un răsunset în România" (poem), și "Una schiță istorică din anii 1848-1849, cu deosebire totală nimicire a invasiunilor lui Hatrany". În cele 5 capitole ale "Raportului" prezintă, în continuare: personalul conducător al societății, inspectorul și protectorul societății, membrii ordinari, extraordinari și onorari, binefăcătorii, bilanțul despre starea casei.

În anii 1870-1873 a fost student la Universitatea din Graz, membru al Societății studenților români, "Sentinela", corespondent al publicațiilor "Federațiunea " din Pesta, "Traian" din București, "Transilvania" din Sibiu. Sub titlul "Din pomelnicul martirilor români de la 1848-1849", a publicat în revista "Transilvania"⁴, sinteza broșurii "Verzeichniss der während der jüngsten Revolution 1848-et 1849 im Kronlande Siehenbürgen auf verschiedene Weise gefallenen Menschenopfer", tipărită în Viena.

În preambulul „Promelnicului martirilor...“, A.P.Alexi, scrie: „Pietatea și adorațiunea ce o cultiv din pruncie pentru acei frați și surori nenorocite, pentru acei bolnavi copii ai românismului, cari, pentru cauza noastră, pentru libertatea, onoarea și independența națională, au suferit martiriul, oferindu-și totul ce-au avut mai scump pe lume, sacrificându-și viața – m-au îndemnat și mai mult la publicarea acestui pomelnic.“

Această broșură este o copie din consemnațiunile martirilor căzuți de terorismul înfricoșat al revoluționarilor din Transilvania, adunate pe cale oficioasă din partea regimului (austriac n n), autenticată și întărită cu data 31 ianuarie 1851, cu atât are mai mare interes și valoare căci nu e fabricată nici de români nici de maghiari, deci nu poate fi vorba de parțialitate sau de

neadevăruri. Victimele din 1848-1849, după broșura amintită, sunt împărțite după 6 districte militare ale Transilvaniei, - firește între acești martiri nu sunt a se număra cei căzuți în lupta regulată, ci numai cei terorizați și mutilați în mod barbar. Cele 6 districte militare sunt: ale Clujului, Sibiului, Albei-Iulia, Reteagului, Odorheiului, și Făgărașului. Cei din districtul Năsăud sunt lăsați cu totul afară.

Numărul martirilor consemnați în acea broșură se ridică la 4834 indivizi. Din aceștia 4425 sunt români, 165 unguri, 252 sași, 72 de alte naționalități, apoi 24 căzuți în Dej, fără a se ști naționalitatea lor⁴. Pomelnicul este întocmit pe cele 6 districte, cu următoarea rubricatură: Numele și prenumele celui ucis, localitatea de domiciliu, localitatea martirului, modul prin care au fost terorizate și ucise victimele.

În calitatea lui de președinte al filialei studențești din Graz pentru serbarea de la Putna, a purtat corespondență cu Ioan Slavici, președintele comitetului central, în scopul bunei organizări a serbării de la Putna din 15-17 august 1871, închinată memoriei slăvitului voievod Ștefan cel Mare.

În scrisoarea inedită din 8 iulie 1871, a lui A.P.Alexi către I. Slavici, autorul ei informează Comitetul Central din Viena că studenții români din Graz au îmbrățișat cu mare bucurie și satisfacție atât ideea cât și modalitatea organizării serbării de la Putna, că s-au constituit în comitet de filială, încă din 26 iunie 1871. Se apreciază că a sosit timpul suprem⁵ de a ne interesa mai mult decât oricând despre viitorul patriei și al națiunii ..., de a ne aduna în acest scop din toate unghiurile românești, de a ne întruni sub flamura unității,... a ne grupa sub drapelul românismului acesta, a-l susține cu toate puterile⁶. De aceea este necesar ca la această serbare poporul român să ridice „un monumentariu“ la mormântul lui Ștefan cel Mare, căci numai așa se va putea pune fundamentul unei ere noi în viața națiunii române, deschizând „un drum larg“ pe care se vor putea realiza mai ușor marile aspirații ale lui Ștefan: renașterea, unirea și înflorirea neamului românesc.

Se exprimă, în continuare, îngrijorarea în legătură cu posibilitatea neparticipării la festivități a studenților din Graz, din cauza lipsei de mijloace materiale, dar comitetul central este asigurat că cei ce se vor întoarce în patrie vor propaga din toate puterile ideea participării la serbare. În încheierea scrisorii, se propune ca discursurile ce se vor ține la serbare să fie libere de orice cenzură și, în acest fel, să se practice deplina libertate a cuvântului⁵. Ioan Slavici a răspuns la această scrisoare chiar a doua zi, în 9 iulie 1871, informându-l pe A.P. Alexi cu „Proiectul planului serbării“ și cu ordinea de zi a congresului studențesc român⁶.

Artemiu Publiu Alexi a participat la serbarea de la Putna, așa cum rezultă dintr-o altă scrisoare a lui Slavici către A. P. Alexi: “Comitetul a

primit cu cea mai viuă bucurie știrea cum că vă veți reprezenta în Congres, și respectiv, la serbarea de la Putna“.

Captivat și fascinat de prelegerile dr. Adam Wolf, de la Universitatea din Graz, de interpretarea istorică a dramei lui Schiller despre legendarul erou elvețian Wilhelm Tell, prin anii 1872-1873, Alexi a elaborat studiul „Helveția și Wilhelm Tell“, fiind convins că popularizarea în Ardeal a generosului mesaj al dramei va sluji interesele naționale a românilor, grav asupriți de guvernarea dualistă austro-ungară.

Profesorul universitar Ioan Breazu, în „Dacoromania“ vol. VIII, 1972, pp. 259-260, scria următoarele despre această lucrare: „Între cercetătorii ardeleni ai lui Willhelm Tell trebuie amintit și profesorul de la Năsăud A.P.Alexi, care în broșura sa “Helveția și Wilhelm Tell“, Brașov, 1889, după ce face o privire istorică-geografică asupra cadrului în care se desfășoară drama (p. 3-65), o rezumă scenă de scenă, intercalând lungi fragmente, traduse în versuri (p. 66-127). E interesantă prefața acestui studiu de popularizare în care autorul povestește geneza lui. La Universitatea din Graz, unde și-a făcut studiile, a ascultat cu mult interes cursul lui Dr. Adam Wolf: “Über geschichtliche Erläuterungen Zu Schillers Vilhelm Tell“. La reprezentațiile dramei i s-a întâmplat, nu o dată, să plângă de emoție. S-a gândit deci, să o traducă. Se pare însă că nu se credea înzestrat cu însușiri literare corespunzătoare, pentru a transpune în românește o capodoperă pe care o admira în așa măsură. De aceea s-a mulțumit cu un rezumat întins, pe care a început să-l publice în 1875, în “Oltenia” lui I. G. Drăgescu. Publicația aceasta a dispărut însă, și Alexi a rămas cu manuscrisul în sertar. Dar entuziasmul lui pentru dramă nu a scăzut. În 1886 ține o conferință pentru Fond de Teatru. Abia în 1888 reușește să-și publice studiul în întregime în “Poșta Română” a lui Theohar Alexi (Brașov), de unde a fost extras în broșură.

În 26 iulie 1873, Alexi obține absolutoriu de la Universitatea din Graz, de unde primi, la 26 septembrie 1874, și diploma de lector în științe naturale la Gimnaziul Român Greco-Catolic din Năsăud, unde funcționa până la sfârșitul anului școlar 1892-1893, când s-a retras în pensie din cauză de boală. La catedră a predat: botanică, zoologie, fizică, chimie, mineralogie, cristalografia și morfologia planetei, limba și literatura română, limba germană, poetică, geografie, geologie, deprinderile de ordine, concomitent asumându-și și atribuțiile de custode de la cabinetul de științe naturale, și la stațiunea meteorologică de la gimnaziu, creată de el. Ca profesor, a fost excelent pedagog, știind să atragă elevii pentru științele naturii, prin lecțiile lui frumoase și bine documentate, prin excursiile didactice, prin activitatea practică, desfășurată în grădina botanică, și în

laboratoarele gimnaziului. La venirea lui în gimnaziu, baza materială a catedrei de științe naturale era foarte modestă, căci predarea acestei discipline se făcuse până atunci de teologul Nicolau Popu, și de alți profesori care nu aveau pregătirea științifică și didactică corespunzătoare. Totul trebuia luat de la început. În anul școlar 1873-1874, la solicitarea lui Alexi, gimnaziul deveni membru al Societății, c.r. Zoologice și Botanice, din Viena⁷ și Alexi începu a comanda colecții de minerale și cristale, preparate, planșe botanice și zoologice, un schelet uman, pentru ca în anul următor, fondurile grănicerești nășăudene, la cererea lui, să-i pună la dispoziție un teren aflat în imediata vecinătate a gimnaziului, unde a pus bazele grădinii botanice, în care s-au plantat și cultivat în acel an 35 de specii de plante din diferite familii⁸. În anul școlar 1875-1876, muzeul de științe naturale s-a înmulțit cu o bogată colecție mineralogică, (1033 bucăți), dăruită de cavalerul de Manz, de la Iacobeni, iar grădina botanică, în afară de mai multe specii de plante de munte, datorite de botanistul Florian Porcius, s-a îmbogățit cu 74 de arbori și arbuști, aduși de Alexi din Viena⁹, s-au procurat multe animale împăiate, diverse piese, monede, etc. în număr de 1256¹⁰. La sfârșitul anului școlar 1888-1889, când s-a făcut transferul în noul edificiu și când colegiul împlinea 25 de ani de existență, cabinetul de naturale poseda: colecția zoologică: 15 planșe și 2945 de animale ori părți de animale; colecția botanică: 15 planșe și 1643 exemplare de plante; colecția minerologică: 3 planșe și 2325 minerale; colecția de fizică: 3 planșe și 105 aparate; colecția de chimie: 7 substanțe chimice și 35 de aparate; cabinetul numismatic și arheologic: 463 monede și 61 de piese arheologice¹¹. Excursiile didactice făcute de elevi în împrejurimile Nășăudului completau fericit mijloacele instructiv-educative pentru cunoașterea și înțelegerea naturii de către elevi.

Alexi a fost cel dintâi profesor care a introdus în gimnaziul nășăudean manuale școlare din România: botanica și zoologia de D. Brândză, sistematica de Nanian, geologia de Mihăilescu, fizica de P. Poni. Pentru geologie, cristalografie, monografia planetei a scris el însuși notițe de predare, păstrate de manuscris la arhivele satului¹².

În anul școlar 1875-1876 s-a introdus pentru prima dată gimnastica în gimnaziul nășăudean și Alexi a fost numit instructor pentru "deprinderea gimnastice libere", la toate clasele gimnaziului. Spiritul disciplinat, militar – Alexi însuși era locotenent în rezervă, - păstrat prin tradiție în Țara Nășăudului l-a îndemnat să dea elevilor săi, la orele de gimnastică o pregătire corespunzătoare, și să-i pregătească pentru viață, ca luptători curajoși disciplinați, să-i familiarizeze cu un ideal pe care nu-l puteau

mărturisii deschis, dar îl simțea și îl prevedea realizabil, prin activitatea și sufletul înflăcărat al urmașilor.

În amintirile lor, foștii săi elevi au scris cu dragoste și admirație despre magistrul lor. Așa, spre exemplu, viitorul academician Iuliu Moisil, patriarhul de la Năsăud, îi conturează următorul portret: “Alexi a fost un profesor priceput, foarte activ, de o frumoasă cultură și cu mare dragoste de înaintarea neamului. De aceea a și publicat multe articole prin reviste și ziare, a ținut conferințe și a scris cărți bune, a făcut multe excursii științifice. Era om de știință dar și mare naționalist. Toată această activitate frumos organizată, și cu mare pricepere înfăptuită a avut foarte puternică influență asupra elevilor. În ce mă privește nu numai că mi-a deschis gustul și plăcerea pentru știință dar mai târziu am învățat foarte multe din ceea ce făcuse Alexei la Năsăud, în cariera mea de profesor, în ceea ce privește metoda și procurarea materialului didactic, a obiectelor necesare la predarea științelor naturale”.¹³

Un alt fost elev al lui, preotul Anton Precup, în discursul funebru rostit în ziua de 17 octombrie 1897, la înmormântarea lui Alexi, în cimitirul bisericii din Rebrîșoara, spunea: „ca discipol al său nu-i pot uita două însușiri esențiale în caracterul său de profesor: iubirea față de elevi și sânguința exemplară... Iubire față de elevii săi și de oameni a arătat totdeauna profesorul Alexi. Pe cât de iubitor de oameni, pe atât de sânguincios a fost. Pe catedră predă cu atâta suflet și spirit de jertfă, încât elevii îl iubeau și îl admirau. Mare a fost decepția tuturor când s-a îmbolnăvit, apoi a fost pus în disponibilitate un an, iar după mai bine un an, ca pensionat, și-a dat sufletul în mâna Creatorului. Trupul său fericit să-și afle aici odihna, iar sufletul său, fericire în ceruri”.¹⁴

Activitatea științifică a lui A. P. Alexi, prestată în vremea când a fost profesor la Gimnaziul năsăudean, este remarcabilă.

Prima lucrare scrisă în anul următor obținerii doctoratului este: „Poporul român în oglinda poeziei sale”. Definitivat la Cluj, în august 1875, acest studiu a fost publicat în 6 numere din 1878 ale ziarului politic „Observatoriul” din Sibiu, redactat de Gerorge Barițiu.¹⁵ Deoarece acest ziar cu periodicitate bisăptămânală nu a avut o răspândire prea mare, se pare că studiul lui Alexi nu a reținut atenția contemporanilor lui, dar nici a generațiilor următoare. Paradoxal, acest amplu studiu, nu este menționat nici baremi în listele bibliografice ale lucrărilor lui Alexi, întocmite de principalii lui biografi, Iuliu Moisil și Iuliu Morariu, și nu l-a menționat nici vreun alt cercetător. De aceea noi îl considerăm inedit și îi vom face în cele ce urmează o prezentare generală.

În partea introductivă, autorul scrie despre menirea poetului în societate, opinând că poeții sunt personificări ale spiritului în forma armoniei omenești, iar rolul lor este să cânte, atât în momentele de bucurie și de plăcere cât și de tristețe și de suferință, deoarece cântecul lor mișcă sentimentele, înalță imaginația, profetește sublimul și nobilul, deșteaptă virtuțile, înobilează sentimentele, conduce popoarele către adevărata lor valoare națională, căci poeții sunt regeneratorii și adevărații regenți ai popoarelor, iar splendida lor regulă nu constă în coroana de aur și diamante, ci în noblețea cugetărilor și ideilor. Tronul lor este armonia accentelor, scopul lor este lira, purpura regală – sublimitatea și virtutea, patria lor e cea mai nobilă și austeră, e paradisul iubirii și fericirii omenești, armele sunt talentul, fantezia și inspirația, iar miniștrii îi sunt virtutea, dreptul uman, libertatea și speranța. Ferice de națiunile pe care geniul poeziei i-a desemnat să împlinească oficiul de vestale la altarul sacru al poeziei. Moise a cimentat prin versete sublime naționalitatea poporului izraelit, i-a întărit rădăcinile vitalității, Homer prin versurile sale a devenit Moise grecesc, „Heliada” și „Odiseea” sunt „Genesis” și „Deuteronomul” său, Firdusi, rezumând tradițiile preexistente, a compus Biblia poporului persic, Voltaire și Rousseau au emancipat popoarele, le-au sfărâmat lanțurile sclaviei, și le-au învățat testamentul dreptății, egalității, și fraternității, Dante a redat Italiei unitatea națională, Arndt și Schiller au asigurat Germaniei unitatea și independența, Eliade și Mureșanu au plantat drapelul libertății pe malurile Dunării ca și pe piscurile Carpaților, au deșteptat și au regenerat românismul dincolo ca și dincoace de Carpați. Poezia unui popor este istoria, felul de a fi al unui popor, românii cultivând cântecul cu atâta vigoare, cum rar s-a întâmplat la alte popoare. Poporul român nu cunoaște legile poetice, - opineză Alexi -, dar el știe să cânte așa cum simte și adeseori aceste cântece ne uimesc prin perfecțiunea lor. Poporul, prin poezia sa, ne-a conservat caracterul național, căci prin genul poeziei populare, și-a cultivat dânsul religia sa adevărată, adică limba, datinile, și naționalitatea.

Originile poeziei populare trebuie căutate în vremuri străvechi, în perioada când Dacia Felix a căzut în robia popoarelor migratoare. De atunci încoace, poporul nostru și-a creat doinele și horele sale, cântate în melodii pline de durere și tristețe, iar cine înțelege limba muzicii va descoperi în versurile sale o istorie tragică, cea mai tragică de pe întregul glob.

Partea fundamentală a eseului debutează cu o încercare de a defini doina: „Doina după legile poetice este intercalarea la începutul său la capătul strofelor lirice, ce la francezi se numesc „refrain”, la italieni „intercalare”, la germani „Schlussreim”, iar la români, după Cipariu, „cunună” care în poezia populară se repetă după fiecare vers. Poporul

înțelege sub „doina” dau „daina”, altceva: el înțelege o constatare tristă și plină de durere în care i se reflectă toată viața”.

„De când eram mai mic
Doină știu și doină zic
Și cu doina mă plătesc
De o zi de boieresc
Și cu doina, c-o doiniță
Scap în crâng și-n poeniță
Și acolo mă pun pe iarbă
Fără grijă, fără treabă
Și pre valea de pârau
Fluierașu-mi scot din brâu
Cânt o doină și-o doiniță
Până vine-a mea drăguță,
Cu răs dulce pe guruță
Cu flori gingașe-n costiță
Și se pune lângă mine
Și-o sărut și mi-e mai bine”.

(V. Alecsandri: *”Poezii populare ale românilor, p. 224*)¹⁶.

Dragostea de patrie, de libertate și de limba strămoșească, sunt tresăturile cele mai importante ce caracterizează pe români. Dânsul, aruncat de cruda soartă în neagra străinătate, își află unica mângâiere în suspin, căci dacă e în țară străină:

„De-ar fi pâinea cât de bună
Tot se face clei în gură...
Decât în țară străină
Cu colac de grâu în mână
Mai bine în satul tău
Cu colac de mălai rău”.

(*Simeon Florea Marian*)

Atunci când feciorul român este chemat la legile militare, la încorporare, trebuie să se despartă de ai săi, de căminul părintesc, de moșia lui, și e silit să plece în țări străine, începe a-l usca jalea și îl ajunge un dor cumplit de codrul cu feciorii de la stâna de oi, de cântecul de fluier și de cimpoi, și acest dor îl muncește atât de tare, încât îi vine să lase cătănia și să fugă la ciobănie căci:

„Decât cătană de rând
Mai bine în codru flămând,
Decât cătană-n șireag

Mai bine-n codru pribeag”

(V. Alecsandri – Poezii populare ale românilor p. 294)

Poporul însuși ne spune cauza pentru care flăcăii urăsc cătănia și ar dori să se scape de ea:

„Eu voios aș cătăni
La străini de n-aș robi;
Și voios aș fi cătană
Dac-ar fi oaste română”.

(V. Alecsandri – Poezii populare ale românilor p. 204)

Unirea Moldovei cu Muntenia este un ideal măreț dorit de români de veacuri:

„Leliță de la munteni
Vin, cole, la moldoveni
Să ne prindem soțiori
Să-nflorim ca doi bujori”

(V. Alecsandri „Doine și lacrimioare”)

Izvorul suferințelor și nefericirii românilor îl aflăm în invaziile popoarelor migratoare, venite dinspre răsărit și nord. Prutul a fost bariera împotriva invaziilor în țările Române. Dacă ar fi putut, moldovenii ar fi făcut la malul acestui râu un zid până la cer ca să împiedice orice invazie, și să le asigure pacea pe moșia și în coliba lor. Dorința de a se vedea netulburați în țara lor îi îndeamnă să meargă pe malurile Prutului și să i se adreseze sentențios:

„Prutule, râu blăstămat,
Face-te-ai adânc și lat
Ca potopul tulburat
Mal cu mal să nu zărească,
Glas cu glas să nu lovească,
Ochi cu ochi să nu se-ajungă,
Pre-a ta pânză cât de lungă”.

(V. Alecsandri, Poezii populare ale românilor, V. 243)

Poporul român a îndurat multe suferințe încât a ajuns la adevărata stare de martir. Turcii, muscalii, polonii, fanarioții, ne-au fâgăduit averea și bogățiile țării. Acestora li s-au adăugat ciocoi autohtoni care s-au dovedit tot atât de hrăpăreți încât vitejii oșteni de altă dată au ajuns robi. Năpăstuiți de multele suferințe, ies la codrul verde și încep să cânte:

„Frunză verde de negară
Vai, sărmană, biată țară,
Cum te-ajunge focul iară!
Rușii vin, te calicesc,

Nemții te batjocuresc
Și ciocoi te hulesc!
Nu mi-e ciudă de străini
Cât de pământeni haini
Că tu, dragă, le-ai fost mumă,
Și ei singuri te sugrumă.
Nu mi-e ciudă de muscali,
Nici de nemții bochinari.
Dar mi-e ciudă de ciocoi
Că te lasă la nevoi
De țâpă sufletu-n noi”.

(V. Alecsandri, Poezii populare ale românilor, p. 233).

Și când țara se află în această jalnică stare, când frunțașii națiunii, boierii cu ciocoi lor, devin lipitori ce-i sug sângele și-i înveninează inima, de la cine să aștepte poporul salvarea țării și apărarea ei de invazii străine și de cumplitele focuri ale fanarioților, dacă nu de la Domnul Tudor, spaima năpârcilor din Fanar. Poporul se grupează în jurul lui și își prefăce viața de plugari în viață de pandur:

„Plugulețul meu nebun
Cum te prefăcuși în tun
Vezi așa mai poți ara
Să nu scapi de angara...
Domnul Tudor e cu noi
Dumnezeu fie cu voi”.

(V. Alecsandri, Poezii populare ale românilor, p. 246).

Existența noastră națională o datorăm numai poporului, căci „Dânsul ne-a salvat de toate încercările dușmanilor de a ne ucide și nimici tezaurii cei mai prețioși, adică limba, datinile și obiceiurile strămoșești” Deși intrigile și perfidia dușmanilor noștri au fost în stare să „trunchieze și să îmbucătățească patria română”, poporul nu a uitat că peste Dunăre și Prut locuiesc frați de sânge, de o limbă, de un nume, de o gintă care sunt continuu amenințați cu deznaționalizarea prin impunerea unei limbi vorbite străine lor. Opoziția românilor basarabeni față de această tendință este directă:

„Muscălește-oi învăța
Când eu limba mi-oi uita,
Când a crește grâu în tindă
Și-o ajunge spicu-n grindă”.
(Simeon Florea Marian)

Născut sub protecția iubirii, crescut la dezmiardările iubirii, viața întreagă a românului este o variațiune de dragoste și iubire căci:

„Dragostea se naște
De la gâtul cu mărgele
De la frunze ruminele
De la grai cu drăgănele”.

(V. Alecsandri, Poezii populare ale românilor, p. 342).

Sentimentul iubirii este întreținut de fiorul dorului:

„Trandafir de pe cărare
Nu-i ca dorul badei mare...
Noapte din cer se coboară
La bădița doru-mi zboară
Ziua vine, noapte trece
Dorul meu cu el petrece”.

(Din colecția autorului)

În încheiere, autorul arată, că deși lucrarea , probabil, nu va satisface așteptările autorului, totuși îi place să creadă că lectorul „va avea cel puțin ocaziunea de a vedea că poporul român e un izvor nesecat de poezie, și că în creațiunile sale poetice se reflectă toată viața, toate datinile, întreaga sa istorie care, în unire strânsă cu limba, cu pământul, și cu influențele naturii compun acea bază solidă pe care se înalță și se dezvoltă o națiune”.

Desfășurarea evenimentelor belice din Balcani, în vremea Războiului de Independență, era urmărită cu interes atât de oamenii maturi cât și de elevii din Năsăud, populația manifestând deschis sentimentul de mândrie națională, pentru eroismul armatei române în războiul victorios îndreptat împotriva Turciei, pentru dobândirea independenței de stat a României.

Profesorul Iuliu Moșil, contemporan cu evenimentele de atunci, scria: „În Năsăud, întreaga populație română era mândră de bravura oștirilor românești dovedită în luptele cu turcii, și de elanul cu care plecaseră în război „curcanii”. La sosirea fiecărei știri despre vre-o învingere a românilor – Grivița, Rahova asaltată de ei, predarea Plevnei și amănuntele capitulării – întreg publicul, cu mic, cu mare, funcționari, țărani, elevi etc. Plecau în șiruri în frunte cu muzica pompierilor băndași rămași din timpul regimentului grăniceresc, parcurgeau stradele în strigăte, chiote de bucurie, cântece naționale”.¹⁷ Aceste manifestări au fost inițiate de un comitet format din dr. A.P.Alexi, Maxim Pop și Ioan Tanco. Intelectualitatea de pe Valea Someșului a sărbătorit căderea Plevnei într-un mod deosebit, chemată la Năsăud de același comitet:

„Către Inteligența Română,

Victoria armatelor române, culminată la Plevna, se va serba aici în Năsăud, joi în 10 a lunii curente. Această festivitate se va termina seara cu un banchet împreună cu una petrecere muzicală.

La această festivitate avem onoarea a invita pe onorata Inteligență. Năsăud, în 17 decembre 1877. Comitetul arangeror”¹⁸

La serbare s-au rostit discursuri patriotice și, la propunerea lui A.P.Alexi, s-a hotărât ca două hoteluri din Năsăud să fie botezate cu numele „Otel Grivița”, respectiv „Otel Rahova”. Cele două clădiri există și astăzi, amplasate pe cele două străzi care au preluat numele fostelor hoteluri. Intim, autoritățile școlare, bisericești și administrative orășanești au nutrit aceleași sentimente ca și concitadinii lor dar, prudenți, inspectorul școlar general, vicarul Grigore Moisil, și directorul gimnaziului, dr. Paul Tanco, au sesizat pericolul ce amenința liceul grăniceresc, asupra căruia era mereu concentrată atenția autorităților maghiare comitatense de la Bistrița, fiind amenințat, continuu, cu desființarea. Din această cauză, cei doi demnitari ai școlilor năsăudene au intervenit energic și autoritar pe lângă inițiatorii serbării, cerându-le să se retragă din comitet, să renunțe la organizarea manifestărilor de orice fel și să nu dea curs intenției lor de a ilumina, edificiile fostului pretoriu și ale școlilor sau de a afișa „transparente” (texte, lozinci) în onoarea căderii Plevnei. Serbarea s-a ținut totuși căci însuși Mihail Pavel, Episcopul Gherlei, a cerut autorităților școlare să pună în vedere profesorilor A.P. Alexi și M. Pop „ca astfel de demonstrații mai mult să nu se repete”.

În vremea desfășurării evenimentelor războinice din Balcani, aceiași profesori năsăudeni, A.P.Alexi și M. Pop au scris lucrarea „Resbelu Orientale Illustratu”, tipărită la Graz în anii 1878-1880 în editura filoromânului istrian Paul Cieslar. Incunabilul monumental, prima monografie a Războiului de Independență, însumează 724 de pagini, cu numeroase ilustrații, portrete frumos colorate și hărți executate de profesorul năsăudean Andrei Mrzanec este dedicat în semn de înaltă recunoștință:

„Vitezei armate române . Bravilor săi conducători;

Eroilor români de la Rahova, Nicopoli, Som Palanca, Grivița, Plevna și Vidin;

Demnilor descendenți ai marilor eroi de la Călugăreni, Rahova și Războieni;

Umbrelor mărețe și de eternă memorie al eroilor căzuți pentru Românișm”.

Noi nu vom rezuma aici conținutul exceleentei lucrări istoriografice, deoarece a făcut-o însuși editorul ei, Cieslar, într-un foarte interesant și

instructiv material publicitar tipărit în nr. 27 din 13 IV 1878 al ziarului „Observatoriul” articol nesemnlat de nici un cercetător al operei lui A.P.Alexi, motiv pentru care îl considerăm inedit, și îl reproducem integral, cu ortografia actualizată: „Cunoașterea rezelului orientale în toate fazele sale este de importanță și mai mare pentru tot românul, afle-se acela în orice unghi al României și în oricare parte a lumii. Este de importanță pentru că în dânsul s-a refăcut gloria străbună, a latinilor în Orient care a zăcut atâția secoli înmormântată și insultată de inamici; prin dânsul și-a recâștigat numele de român, prestigiul strămoșesc, și și-a dobândit respectul, recunoștința și admirarea lumii.

Armata română condusă de ilustrul și viteazul său domnitor, și de bravii săi generali, a documentat prin fapte glorioase și eroice cum că viața latină din Orient este viață de eroi, un popor plin de virtuți și de forță vitală, în al cărui piept se mai nutresc mărețele virtuți ereditate de la Ștefan, Mircea și Mihai. Armata română a înăvuiț cartea românismului cu cele mai frumoase pagini, a arătat la lume cum că neamul românesc merită una stare mai bună, un viitor mai prosper și mai fericit. A demonstrat cum că la gurile Dunării viețuiește un popor ce știe folosi știința și arma cu asemenea talent și capacitate, un popor ce-șăcunoaște întreaga misiune de a forma pentru Orient un puternic bulevard de cultură și civilizațiune; una sacră misiune aceasta, impusă de geniul său național, de Europa, de umanitate și în fine, de pozițiunea sa geografică. A arătat în urmă cum că acest popor este demn să între în concertul popoarelor europene.

Rahova, Napoli, Grivița, Palanca, Plevna, sunt frumoși rubini și smaralzi din cununa ce va decora în veci numele de Români. Aceste vor deștepta în pieptul românilor totdeauna adevărata mândrie națională și vor perpetua prin cântece și tradițiuni, din generație în generație, alăturarea cu Valea Albă (Războieni).

Scopul acestei opere, pentru a cărei valoare cred că garantează destul și numele autorilor, este de a urmări și descrie toate faptele și evenimentele ce s-au dezvoltat și se dezvoltă în acest înfricoșat rezel și a le prezenta cititorilor din un șir sincronic și cronologic. În descrierea lor se va lua deosebita considerare la ținuta și acțiunea României și la gloriile reputate de brava și victorioasa sa armată.

Opera întreagă va tracta despre toate luptele românilor, rușilor, sârbilor și ale muntenegrenilor avute cu turcii în 1876-1878, despre luptele diplomatice, apoi despre luptele popoarelor din Bulgaia, Boznia și Herzegovina. În toate acestea va premerge una schiță istorică și una scurtă descriere geografică și etnografică, și va fi însoțită de notițe biografice. Cu un cuvânt toate silințele vor fi concentrate pentru a pune în mâinile

publicului una carte nu numai de distracțiune literară, dar una carte instructivă și folositoare, una carte ce va decora biblioteca fiecărui român. Opera întregă va apare în circa 10 broșuri, în format de octav major de câte 3 cvale sau 48 pagini, pe papir elegant, alb și bine satinat și imprimat cu tiparul cel mai modern. Fiecare broșură va conține mai multe ilustrațiuni perfect efectuate (realizate n.n.), parte în color, parte în litografie. Acelea vor reprezenta parte portretele bărbaților de pozițiune înaltă care au participat la afacerile rezelului și au jucat un rol în acest rezel, despre luptele mai însemnate și alte episoade interesante din viața belică.

Pentru ca să-și poată procura această operă și cei cu mijloace mai modeste, - deși spesele edării, pe lângă un tipar elegant, și ilustrațiuni artificioase, se urcă la una sumă enormă, - am satorit costul unei broșuri numai cu 40 cr. v.a. - 1 franc - 1 leu în aur. Toate 10 broșurile costă numai fl. 4 sau franci 10. Acei p.t. abonați care ne vor trimite costul operei întregi și anticipativi sau după primirea broșurei prime, vor primi cu broșura ultimă un tablou mare: „Ocuparea Plevnei” gratis, care tablou în librărie nu se va vinde sub 5 fl. Sau franci 12. Cel ce va aduna abonați la această operă în cercul cunoscuților săi, va primi la 10 exemplare unul gratis, iar cel ce va aduna 200 abonamente, va mai primi²⁰ gratis, pe lângă aceea, un gigant tablou cu olei cu ramuri pompoase aurite care va reprezenta „Asaltul românilor asupra redutei Grivița”. Câte un exemplar din acest pompos tablou se va expune în Budapesta și în București. Costul de boltă al acesti tablou va fi franci 500. Pentru a perpetua aducerea aminte se vor însera, la finele operei, și numele abonaților. Fiindcă „Rezelul Orientale Ilustratu” se va tipări în un număr mic de exemplare e de interes pentru toți și doritorii ca să-l prenumere cât mai în grabă, fiindcă a doua edițiune nu se va face din cauza speselor enorme, iar exemplarele complete se vor vinde numai pe lângă prețul de 8 fl. Sau franci 20”.

Poliția din Graz a confiscat fascicola a doua și restul fasciculelor găsite în depozitele editurii în număr de 2.048 de exemplare, autorului și editorului li s-a intentat proces de presă la 9 iulie 1878, pentru "crima de contubare a liniștii publice și a delictului contra liniștei și ordinei publice prin ațărarea de inimiții contra naționalităților". Autorii au fost dați în judecată și de justiția ungurească²⁰.

În 1880, Alexi prezentându-se în audiență la Principele Carol I, îi predă lucrarea pentru care suveranul îi mulțumește, și îi acordă Medalia "Bene Merenti", clasa I.²¹

Detronarea Domnitorului Alexandru Ioan Cuza și instalarea noilor guvernanți de la București l-a determinat pe V.Alecsandri să se retragă temporar din viața politică și să se stabilească la Mircești, de unde află din

presă că Societatea pentru studiul limbilor romanice din Montpellier va oferi la jocurile florale din 1878, drept premiu o cupă creatorului celei mai frumoase poezii închinată gintei latine, scrisă în oricare din limbile romanice. Alecsandri s-a hotărât să participe la jocurile florale cu poezia "Cântecul gintei latine". Poezia a fost apreciată de exigentul juriu format din remarcabilele personalități ale lui: Mistral, Tourtoulon, Quintana Ascoli și Obedenaru ca fiind cea mai bună și autorul ei a fost invitat să se prezinte la Montpellier să-și ridice premiul, ceea ce Alecsandri nu va putea face din cauza jenantei strâmtorări financiare în care se afla. În numele lui cupa de argint frumos lucrată și ornamentată a primit-o Mistral expediindu-i-o laureatului nostru poet la Mircești.

Cu toate că poezia a fost tradusă imediat în franceză, italiană, polonă, ebraică și maghiară, iar compozitorul italian Marchetti a pus-o pe muzică, peste hotare, ecoul decernării premiului a fost modest. În țară însă răsunetul premierii "Cântecului gintei latine", prima consacrare internațională a poeziei românești, a fost imens, izbânda lui Alecsandri la Montpellier fiind considerată tot atât de importantă ca și victoria armatei române la Grivița.

Aproape din toate centrele culturale ale românismului s-au trimis atunci omagii entuziaste poetului, iar el a răspuns tuturor. Pentru intelectualitatea năsăudeană primul premiu internațional al literaturii române a însemnat un adevărat triumf. Reuniunea Mariană a învățătorilor din fostul district românesc al Năsăudului a organizat un banchet la hotelul "Rahova" și cu această ocazie prof. A.P.Alexi a ținut o înflăcărată cuvântare și a elaborat textul unei telegramne pe care hotărâră să i-o expedieze lui Vasile Alecsandri: *"Ție, barde al națiunii române și al gintei latine, ție, care ai cântat cu duioșie durerile și suferințele românilor, ai eternizat glorioasele fapte ale străbunilor, ai înălțat prin mărețele și puternicele tale versuri reînviata viteză română, ție-ți aducem, cu viu sentiment și mândrie națională sincerele noastre gratulări și felicitări la distingerea recunoscută la societatea limbilor romanice prin cântecul său sublim "Cântecul gintei latine". Recunoașterea geniului tău este națiunea română, el ne-a stors lacrimi de bucurie, el ne inspiră fală și speranță, el este cel mai strălucit testimoniu cultural, cea mai frumoasă sărbătoare națională pentru românimea întreagă, este primul pas mareț la unirea tuturor fiicelor latine într-un corp viu la o muncă nobilă și la aspirațiunea latinii comună, pentru a cărei realizare să putem și noi răspunde odată geniului gintei latine cu cuvintele tale: "Preține, te-am reprezentat!"* Vasile Alecsandri a răspuns: *Dr. Alessi din Năsăud. Salutare frățească tuturor românilor subscriși în depeșă.*

*Sunt mândru de gratulările lor. Mulțumirile mele sincere - Vasile Alecsandri.*²²

Activitatea științifică de specialitate desfășurată de prof. Alexi a fost bogată, în "Antologia gândirii românești precizându-se că acesta a publicat articole științifice cu caracter teoretic, filosofic, în care se situează pe poziții materialiste și ateiste"²⁵. Unul din aceste articole științifice, de dimensiunea unei cărți, a stârnit indignare și durerea ordinariatului Gherlei. Ancheta autorităților austro-ungare împotriva autorilor lucrării. "Rezelul Orientale Ilustratu" era în toi când vicarul Grigore Moisil a primit o adresă a episcopului Mihail Pavel în care acesta scria că "Mare durere a pricinuit acestui ordinariat scrierea "Istoria dezvoltării ideilor cosmogonice și geologice" de Dr. A.P.Alexi, publicată în programa XI-a, a Gimnaziului superior român gr. Catolic, din Năsăud care conține mai multe aserțiuni vătămătoare religiei"²³ și îi cere să intervină la directorul gimnaziului pentru retragerea de la elevi a Programei respective. Amenințat cu "disponibilizarea la catedră", Alexi, demn și curajos, în memoriul din 20 februarie 1880, se disculpă către comitetul administrativ al fondurilor școlare grănicerești năsăudene. Memoriul este inedit și transcriem din el următoarele: *"Mi se impută atât din partea ordinariatului, respectiv al cinsitoriului, gr. Catolic din Gherla, cât și din partea vicarului cum că în tractatul meu științific, publicat în anul 1878, în Programa gimnaziului, intitulat "Istoria dezvoltării ideilor cosmogonice și geologice" ar fi plin de aserțiuni mincinoase și vătămătoare de religia creștină, respectiv bisericii catolice și superiorilor ei, cum că neg divinitatea lui Christos, etc... apoi se reacearcă onorat Comitet ca să mă provoace să retartez acea disertatiune, iar vicarul să mă provoace să dau o declarațiune, în termeni clari cum că mă țin de biserica greco-catolică, în sens dogmatic și promit a observa legile și așezămintele ei și că nu voi ataca principiile, instituțiunile și superiorii ei în nici un caz și nici unde. Cu alte cuvinte Consistoriul din Gherla dispune a se tracta cu mine ca în școli inchizițiunea de tristă memorie pentru istoria culturei și a civilizațiunei omenești, când oamenii se persecutau, se aruncau în aresturi, se torturau, se ardeau pe rug... cu acea deosebire numai că cu veneratul ordinariat, grație timpului în care trăim, îi lipsesc astfel de mijloace drastice de persecuțiune.*

La aceste învinuiri îmi permit a răspunde pe scurt următoarele. Constatarea din capul locului cum că tractatul este scris curat, numai din vederi științifice și că nu urmărește nici o tendință de a combate vreo religiune sau biserică...la astfel de tractat se ia de bază știința, pe când dogmele bisericești au de bază credința, care ambele se exclud și se combat unele pe altele. Procedura de a critica un tractat științific din vederi

dogmatică este necorectă pentru că adevărurile câștigate pe cale științifică de multe ori contrazic dogmele bisericești...Dacă câte un adevăr istoric citat de mine nu a convenit și ar fi vătămat catolicismul Măritului ordinariat, nu este vina mea. Adevărul rămâne etern adevăr, nu se acomodează după gustul nimănui și nici nu se poate mistifica de dragul nimănui. Adevărul este pentru mine la orice lucrare literar-științifică unică autoritate căreia mă închin și cultul cel suprem de la al cărui serviciu nu mă voi retrage niciodată și sub nici o condițiune.

În propunerea de a retracta acel tractat și a declara cum că mă țin de religia greco-catolică...îmi permit a declara că acei timpi de crudă barbarie și sclavie intelectuală când se practica această datină au trecut de mult. Astăzi trăim în timpul libertății, al libertății cugetării, al libertății convingerilor religioase și al libertății conștiinței...Peste convingerile mele științifice și religioase sunt numai eu domn și nimeni nu are dreptul de a pretinde să le mărturisească publice, nu am să dau seama nimănui despre ele decât numai eului meu și conștiinței mele.”²⁴

În studiile sale de mai mică întindere: “Botanica în școala populară”, “Încă ceva despre botanică” și “Despre importanța studiului botanic” A. P. Alexi milita pentru necesitatea lărgirii orizontului cunoștințelor botanice ale elevilor din școala populară, a transunerii lor în practică.

În vara anului 1882 Alexi a făcut și o mare excursie, botanică în România ale cărei rezultate le-a publicat în lucrarea “O excursie botanică în România și Dobrogea”, dascălul năsăudean fiind primul român explorator al florei dobrogene.

Pe spațiul celor 107 pagini lucrarea cuprinde: “I Introducere” “II Ceva despre etno- și ortografia și despre geologia Dobrogei” III. “Catalogul plantelor recoltate în România și Dobrogea. Descrierea a 93 de specii”. Alexi a predat cartea regelui României Carol I.

La 30 iulie 1883 autorul cărții a primit o adresă semnată de Colonelul Candiano, aghiotantul regelui, în care se scria: “Domnul meu, M.S.Regele primind lucrarea dumneavoastră științifică intitulată “O excursie botanică în România și Dobrogea”, mă însărcinează a vă arăta via și înalta Sa mulțumire pentru munca roditoare ce ați pus-o în săvârșirea acestei opere, pline de merit”²⁵, iar în primăvara anului următor, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice de la București, în urma recomandării Regelui, îi conferea medalia “Bene Merenti” clasa a II-a “pentru lucrările și publicațiunile științifice”²⁶. Profesorul Dr. Artemiu Publiu Alexi atingea gloria și consacrarea științifică națională, înaintea realizării celei mai importante opere a întregii lui activități științifice!”

În noiembrie 1882, Dr. A.P.Alexi a înființat la gimnaziul năsăudean un observator meteorologic, la care mai bine de zece ani s-au făcut observări câte de 3 ori pe zi, rezultatul acestora fiind înaintat în fiecare lună la stațiunea centrală de meteorologie din Budapesta”²⁷.

Observările sale meteorologice, formează conținutul lucrărilor “Însemnătatea Meteorologiei, dezvoltarea istorică și foloasele ei. Rezultatele observațiunilor meteorologice făcute la observatorul meteorologic, atașat la gimnaziul super. gr. cat. românesc, din Năsăud pe Lustra 1883 – 7”, publicat în raportul ... pe 1887 /88, “, p.p. 3-94 și Elementele Meteorologiei – Instrumente meteorologice și instalarea lor. Îndrumări la facerea de observațiuni și de calculări”, publicat în Raportul pe 1888/89” al gimnaziului grăniceresc din Năsăud p.p. 1-95. Ambele lucrări au fost republicate în volumul “Comopendiu de Meteorologie”, Brașov, 1889.

Ion Kalinderu îi scria lui Alexi, la 17 ianuarie 1890, că “M.S.Regele a primit “Compediu de Meteorologie” și i-a făcut onoare să-l însărcineze a-i arăta înaltele Sale mulțumiri”. Apoi adaugă: “Am citit-o și eu cu plăcere deși subiectul ei nu e din cercul studiilor mele. Se vede că ați pus o mare stăruință în serviciul meteorologiei și că sunteți în curent cu toate problemele și cu organizarea celor mai însemnate observatorii din străinătate. Sunt prin urmare convins că acest tractat, singurul consacrat meteorologiei în limba noastră, va putea aduce cele mai reale servicii pentru dezvoltarea ei la noi și pentru stabilirea ideilor exacte stabilite de această știință așa de folositoare pentru o țară atât de agrară ca România”²⁸.

Era ultima mare satisfacție pe care Artemiu Publiu Alexi o trăia!

Optimismul și dragostea de natură nu îl părăsesc. Face excursii botanice prin Țara Năsăudului adunând plante din flora ținutului și completând colecția lui Florian Porcius. A studiat apa minerală din Sângeorz-Băi și a ajuns la concluzia că aceasta este una din cele mai bune și mai vindecătoare ape minerale din Europa. Participă activ la viața social-culturală a Năsăudului. Astfel, devine membru fondator și secretar al Băncii “Aurora” din Năsăud, înființează prima librărie din oraș, aceasta din urmă aducându-i mari necazuri. Fiind foarte ocupat nu a putut supraveghea în deajuns felul cum se administra librăria, “Concordia” și, furat de angajații săi, instituția a dat faliment. Alexi s-a îmbolnăvit grav de psihonevroză, fiind obligat să se pensioneze. La licitația pentru datorii a pierdut totul: casa de la Sângeorz-Băi, acțiunile de la banca “Aurora”, biblioteca, mobilierul, hainele și herbarul.

A încetat din viață în locuința țărăncii Matronia din Rebrișoara, în data de 15 octombrie 1897.

În încheierea evocării noastre, transcriem din volumul “Coloana infinită”²⁹. câteva cugetări ale enciclopedistului Artemiu Publiu Alex:

ADEVĂR– 9:”Adevărul trebuie să fie ținta poetului, a filosofului și a naturalistului și atunci armonia naturii complinită, căci suma legilor naturii compune ordinea lumii”.

EXPLOATARE – 1568: “ De multe ori bărbații de stat ajutați de succesele momentului și forței, pot să înmormânteze drepturile popoarelor. Mormântul rămâne însă etern cunoscut, iar timpurile descoperă oricât de târziu drepturile ascunse în dânsul, le dezgroapă și le redă popoarelor, ca la lumina aprinsă de dânsule să progreseze și să se emancipeze”.

FILOSOFIE – 1792 – “Filisofia își află independența numai în sânul naturii”.

POPOR – 4110 “Un popor nu poate fi mai criminal decât atunci când încearcă a subjuga pe alte popoare și a le împiedica în mersul dezvoltării morale și intelectuale, nerespectând nici cele mai sfinte drepturi date de natură fiecărui om”.

4111 – Poporul când înfăptuiește fapte mari nu urmărește scopuri vane, nu umblă după titluri și orduri, după ranguri și ordiță la nume; el se mulțumește de a-și câștiga o viață liberă, independentă și nepieritoare”.

PROGRES – 4282:”Progresul încurajează și împinge omenirea ca să frângă și să demoleze toți acei muri (pereți n.n.) vechi în care s-a aflat dânsa întemnițată atâta timp”.

RĂZBOI – 443: “Când luptele cu arme fizice, rezbelul de sânge încetează cu totul, e înlocuit cu lupta spirituală, cu rezbelul științelor și artelor”.

STAT – 4887 “Vai de acel stat care în loc de a cultiva în cetățenii săi amorul de patrie, cearcă la toată ocaziunea a-l sufoca și nimici și care se silește să-i răpească și acele drepturi ce popoarele le-au primit ca un dar de la natură și din mâna istoriei. Un astfel de stat își nimicește baza de existență, își înfinge însuși pumnalul în inimă”.

BIBLIOGRAFIE

1.Vezi notița biografică din *Enciclopedia Română*. Publicată din însărcinarea și sub auspiciile ASTRA de Dr. C. Diaconovich, Tom I, Editura și tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1898, p. 105.

2. Iuliu Moisil: *Artemiu P. Alexi (1847-1896)* în “Arhiva Someșană”, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 236.

3. *Raportulu administrativu alu Societăței literarie – Sociale “România” a Junimei române studioase dein Viena. Pentru periodulu de la 1 maiu 1868 până în 15 iulie 1869*, Viena, 1869, tiparul Mechathariștiloru.

4. “Transilvania” nr. 19-20 din 1870; nr. 4-13 din 1871.

5. Arhivele statulu Depozitul Năsăud, Fond “Liceul George Coșbuc”, pachet XXXI, Dosar 80.

6. Traian Pavelea: *Două scrisori inedite ale lui Ioan Slavici în legătură cu întâlnirea de la Putna*, în “Limbă și Literatură” Vol. IV, București 1988, p.p. 570- 581.

7. Programa a cincea a gimnaziulu superior român, gr. catolicu dein Neseudu pre anulu 1873-1874”, p. 35.

8. Programa a șasea... p. 29.

9. Programa a VI, p.p. 35-45.

10. Programa a VIII-a... pp. 28-33.

11. Virgil Șotropa și dr. Nicolae Drăganu: *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 291.

12. Iuliu Morariu: *Un profesor darwinist din secolul trecut*, în Arhiva Someșană, III Năsăud, 1975, p 81.

13. Iuliu Moisil, *Figuri grănițerești năsăudene*, 1938, p. 136.

14. Arhivele Statutulu depozitul Năsăud, fond “Emil Precup”

15. “Observatoriul”: nr. 27/13. IV; nr. 29/20 IV; nr.30/24. IV; nr. 31-33 din 1878.

16. Trimiterile bibliografice din paranteze aparțin lui A.P.Alexi.

17. Iuliu Moisil *Amintiri din viața de liceu* în Arhiva Someșană, nr. 26/1938, p. 16.

18. Arhivele Statutulu Depozitul Năsăud, Fond. Liceul George Coșbuc, pachet c, dosar 4. ,

19. Prof. dr. A.P. Alessi și prof. Massimu Popu, *Rsebelulu Orientale Illustratu Graz, 1878*, Editura lui Paul Cieslai, 20. Pentru detalii vezi: Grigore Găzdac: *Năsăudenii și războiul pentru independență*, în Arhiva Someșană” Năsăud, 1977, pp 56-76; Al. Matei *Autorii Resbelulu Orientale Illustratu urmăriți de autorități – contribuții documentare* în “Arhiva Someșană” IV Năsăud, 1977, pp. 79-97, Traian Pavelea, *Ecouri ale Războiulu de Independență la Năsăud*, în Ritmuri, Bistrița, mai 1977.

21. Vezi Arhiva Someșană nr. 24, Năsăud, 1938, pp 253-256.

22. Iosif Naghiu Vasile, *Alecsandri felicitat de năsăudeni*, în Arhiva Someșană; nr. 22 Năsăud, 1937, p. 131; Traian Pavelea, *O telegramă a*

năsăudenilor către Vasile Alecsandri în “Ecoul” an 1nr. 13 din 11 mai 1968.

23.Arhivele Statului Depozitul Năsăud, Fond “Liceul George Coșbuc”, pachet IV, dosar 12/1).

24.Arhivele Statului Depozitul Năsăud, Fond “Fondurile grănicerești năsăudene”, pachet CLIX, dosar 8, fila 110-113.

25.Iuliu Moisil op. cit., în loc cit.p. 246.

26.Idem, p. 247.

27.Virgil Șotropa și dr, Nicolae Drăganu, op. cit., p. 298.

28.Iuliu Moisil op. cit. pp. 347-348.

29.Coloana infinită, “*Din gândirea română modernă.*”Ediție îngrijită și prefătată, indice și note de Alexandru Stănciulescu – Bârda, colecția “Cogito”, Editura Albatros, București 1987.

**ION DESMIREANU – FOLCLORIST
AL CÂMPIEI TRANSILVANE, AL VĂII SOMEȘULUI,
BÂRGAIELOR ȘI AL ȚĂRII MOȚILOR**

Valentin Falub

Născut la 20 aprilie 1921 în Someșeni, județul Cluj, decedat la 20 august 1968, profesorul și folcloristul Ion Desmireanu urmează Școala primară în Someșeni, locul de baștină, după care, între anii 1934-1942, urmează Școala Normală de învățători, apoi între 1945-1949 este student al Facultății de Filologie din Cluj. Lucrează ca profesor secundar în diferite școli din fosta regiune Cluj, iar la urmă ca lector la I.P.C.D. Cluj (Institutul de Perfecționare a Cadrelor Didactice). Perioada de studenție, dascăl, inspector și lector la I.P.C.D. dându-i prilejul ca în peregrinările sale prin fosta regiune Cluj, prin relațiile strânse pe care le avea cu cadrele didactice din zonă, în calitatea sa de inspector, apoi lector la I.P.C.D., să facă cunoștință cu folclorul locurilor străbătute de-a lungul și de-a latul unei mari părți a Transilvaniei, lucru materializat în volumul "CINE-O FĂCUT HORILE..." - folclor din regiunea Cluj, editat de Casa Regională a Creației Populare în anul 1961.

Trebuie menționat faptul că Ion Desmireanu a avut numeroase apariții și colaborări la "Făclia", "Tribuna" și "Tribuna Ardealului", unde a publicat studii și culegeri de folclor. Este la fel menționat în "Dicționarul Folcloriștilor Români" al lui Iordan Datcu (1979), referințe și comentarii având Vasile Adăscăliței în "Iașul Literar" nr.9, din septembrie 1962 și

Dumitru Florea Rariște în "Steaua", an XIII, nr.4, din aprilie 1962, pg. 125-126.

Într-o convorbire avută cu dl. prof univ. dr. Dumitru Pop, acesta ni-l descrie ca pe **"un om de suflet, îndrăgostit de țaran și de horile sale"**, aceștia fiindu-i un neprețuit izvor de culegere și valorificare a creației populare. **"Țăranii i-au fost sfătuitori și însoțitori la hore, nunți, șezători, precum și alte manifestări din viața lor, făcându-și-l părtaș la bucuriile și necazurile lor"**, ține să adauge dl. Dumitru Pop, personalitate marcantă a folcloristicii românești.

Folclorul poetic din culegerea profesorului Ion Desmireanu **"Cine-o făcut horile..."**, cunoaște cea mai surprinzătoare reprezentare a sa deoarece numai incidental sau unilateral acesta a reținut interesul cercetărilor până prin anii '60, excepție făcând zona Năsăudului, care s-a bucurat de timpuriu de atenția folcloriștilor amatori și apoi profesioniști, în așa fel încât, grație activității lor, avem astăzi o imagine relativ complexă asupra sa.

Document artistic al diferitelor momente prin care a trecut istoria socială a acestor locuri, folclorul poetic din Câmpia Transilvaniei, de pe Bârgaie, din Tara Moșilor ori de pe Valea Someșului, reflectă năzuințele maselor spre libertate și progres, jalea și suferințele poporului. Textele incluse în acest prim volum, rămas doar unul, deoarece proiectele profesorului s-au spulberat, întrucât el moare tânăr, atunci când împlinise doar 47 de ani, cuprind culegeri realizate de către Ion Desmireanu între anii 1940-1960, având și concursul a numeroase cadre didactice din fosta regiune Cluj, printre care amintim pe prof. Leonida Dănilă din Bistrița, care 10 ani mai târziu este și el autor al culegerii de folclor **"Dor din poarta Bistriței"**, editată de Casa Creației Populare a județului Bistrița-Năsăud în anul 1971, învățătorii: Marioara Drăgan (Poienile Zăgrii), Patrocle Nicolae (Ban), Petruțiu Viorel (Ponor), Steiu Ioan (Câțcău), Domnița Vultur (Rusu Bârgăului), Moldovan Remus (Agrieș) ș.a.

După cum reiese din acest volum, cele mai cercetate zone de către Ion Desmireanu sunt cele din aria județului Bistrița-Năsăud, respectiv din satele Agrieș, Poieni, Florești, Leșu Ilvei, Poienile Zăgrii, Telciu, Zagra, Agrieșul de Jos, Blăjenii de Jos, Chintelnic, Dipșa, Herina, Mijlocenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Rusu Bârgăului, Susenii Bârgăului, Pintic, Posmuș, Sebiș, Șieu-Măgheruș, Șieuț și Tureac, precum și din aria județului Cluj, mai ales din cartierul Someșeni, locul său de baștină, din Dezmir, apoi de pe raza fostelor raioane Dej și Gherla, din județul Alba, respectiv din fostele raioane Aiud și Câmpeni, din județul Sălaj cu fostele raioane Huedin

și Zalău, localități care până la împărțirea administrativă din 1968 au aparținut de regiunea Cluj.

Trebuie reținut faptul că zonele cercetate cel mai intens au fost cele mai bogate în păstrarea creației populare, mai ales din județul Bistrita-Năsăud, excelând cu cercetarea din Ciceu-Poieni, unde I. Desmireanu a fost dascăl și prieten apropiat al informatorilor cercetați. În clasificarea textelor din volumul menționat, autorul s-a condus după conținut și specii folclorice, organizându-le pe compartimente: **I. Doine și cântece, II. Strigături, III. Cântece bătrânești, IV. Creații tradiționale cu tema muncii, V. Creații de nuntă și VI. Bocete, lucrarea fiind întregită cu un "Glosar" și de un "Tabel al informatorilor".** De menționat că textele din lucrare sunt reproduse literar, cu respectarea particularităților regionale lexicale, făcând din volumul **"Cine-o făcut horile..."** o lucrare folcloristică de referință în perioada anilor '60.

Durerile, elanul și dorul, dragostea și ura, jalea și nădejdea, revolta surdă sau strigată se întretes în doine, cântece bătrânești, strigături sau bocete, luminând în fațete mereu inedite uluitoarea gamă sentimentală ce caracterizează sufletul omului și remarcabila sa capacitate de a da viață artistică acestor simțăminte. Jalea și durerea nu-l îngenunchiau niciodată, pentru că fondul său sufletească este structural optimist, încrederea în viitor, în viață, în bine și în frumos, dându-i neconținut tărie.

Folclorul este o artă prin excelență realistă, tinzând să oglindească adevărul vieții și reacțiile sufletești ale poporului în diferitele sale încercări ale evoluției sale istorice. Cântecele, tovarăș neprețuit al omului, a fost alinător al suferințelor și expresie a dorurilor și bucuriilor poporului. Într-un cântec din Ciceu-Poieni se spune că: "Horile sunt bune tare/ La omu' cu supărare/ Și horile-s mângâiere/ La omuțu' cu durere".

Eroii populari capătă, în viziunea populară, puteri fantastice, așa cum, pe alte meleaguri ale României căpătau, în interpretări artistice similare, și haiducii ca Pinte, Gruia sau Corbea, ori domnitorii patrioți ca Ștefan cel Mare. Într-un cântec din apropiere de Cluj eroul răscoalei de la 1784 capătă virtuți deosebite, care bagă groaza în grofi: "Horia bea la fâgădău/ Domnii fug fără hinteu,/ Horia bea la Făgăraș / Domnii fug de la oraș,/ Horia bea printre butuci/ Domnii fug numa-n papuci". Fondul optimist al poporului se dezvăluie într-o largă gamă de manifestări, mai ales cu ocazia nunțurilor, clăcilor, horelor și șezătorilor, unde omul reușește să alunge "negurile" și, alături de cei de "seama sa", dă un colorit mai frumos vieții.

Încă din cele mai vechi timpuri versul popular scoate în evidență patriotismul, elogiul adus satului natal în care viețuiesc părinții, soția, logodnica, prietenii.

Depărtarea de țară și dorul față de locurile natale este plastic redat într-un cântec din Ciceu-Poieni, care mustră Ardealul că nu i-a oferit loc de muncă: "De-aș avea eu heli (loc) în tine/ N-aș umbla prin țări străine", sau părerea de rău la părăsirea locului natal: "Când plec satule din tine/ La dușmani le pare bine,/ Numa mie-mi pare rău/ Că părăsesc satul meu;/ Mândră, pe unde merg eu/ Nu e deal, nu e părau,/ Numai mândră, dor de-al tău".

Dragostea are un loc aparte în culegerile lui I. Desmireanu, înțeleasă ca un izvor de lumină, bucurie și armonie: "Când mă uit mândră la tine/ Crește inima în mine,/ Ca floarea bujorului/ De stropirea norului".

Flăcăul iubit este văzut de fata îndrăgostită ca un "strugur bun" și "struț de rouă" sau "struț de flori", iar ... "Când îl suflă vântu-n față/ Umple lumea de dulceață".

Pentru fata dragă, flăcăul face apel la comparații cu elemente ale naturii, sugerând gingășia și frumusețea: "A mea mândră nu-i mândruță,/ Că-i floare din grădinuță".

În folclorul cercetat idealul erotic este identificat adesea cu idealul estetic, omul din popor având oroare de urât, de cenușiu, de plictisitor, de trivial și de mercantil: "Unde șade urātu';/ Se-negrește pământu';/ Unde șade dragostea / Înverzește pajiștea.

sau: "Cu om drag aș tot trăi/ Cu urātu' nici o zi / Cu om drag aș trăi-n munte/ Cu urātu' nici în curte".

Fata nu poate concepe să se mărite cu unul urât, așa cum nici flăcăul nu poate accepta să se însoare cu una lipsită de grații. Badea preferat e "tânăr", "nalt", "subțirel", "voinic" cu "sprâncene negre", "ochi ca mura" și "gura-picur de sânge". Mândra are "trupul floricele" cu "buze subțirele", care nu se uită "nici pe sus, nici pe jos, numai la omul frumos".

"Dorul" este și un element caracteristic în cântecul transilvan, trezit mai ales de dragostea neîmplinită, despărțiri sau tăceri, care trezesc în îndrăgostiți un sentiment chinuitor, care primește uneori atributele unei ființe fabuloase și care: "Arde ca și un cărbune".

Pe inima cui se pune viața satului, părinții, rudeniile, prietenii, rivalele și rivalii, influențează printr-o sumă de atitudini, relațiile dintre îndrăgostiți, împiedicând realizarea visului de a-și întemeia un cămin bazat pe iubire. Pentru a-l scăpa de sărăcie, unii părinți își căsătoresc copilul împotriva voinței lui, cu o fată bogată, dar urâtă sau cu un fecior bogat, dar urât. Acest lucru dă naștere la conflicte dramatice, care au pătruns și în

folclorul poetic. Suferința este suportată cu demnitate, cel părăsit găsim în dragostea de viață resurse pentru remontare.

În decursul vremii pe locurile noastre, ca și în alte locuri ale țării, au fost create numeroase strigături, cunoscute în unele locuri ca și chiuțuri, descântece sau dârlăituri, strigându-se ritmat în timpul dansului, așa cum cere melodia de joc. Strigăturile au o gamă variată de exprimare a bucuriei, dragostei, dorului, urâtului - în general întreaga gamă a sentimentelor umane.

Laicizarea colindelor, fenomen comun tuturor zonelor etno-folclorice ale țării, a adus pe raza acestor producții poetice și balada **"Miorița"**, cu multiplele sale variante specifice zonei. Ne permitem să redăm în această lucrare o interesantă variantă culeasă de I. Desmireanu de la "leatul" și prietenul său de atunghi, Teodor Falub din Ciceu Poieni: **"Colo jos, mai înjos/ Pe râuțu cel frumos/ Ce turme de oi or scos?/ Da' la turme cine șade?/ Șed doi-tri păcurărei/ Cu turmele după ei/ Cel mai mic e străinel/ Mai mare turma la el/ Cei doi frați lege-i făcea,/ O să-I puște, o să-1 taie.../ -Voi frați, de mă omorâți/ Pe mine mă îngropați/ În strunguța oilor,/ În tropotu' mieilor/ Fluierul meu cel de-argint/ Să mi-1 puneți pe mormânt,/ Când vântuțu o sufla/ Fluieru mândru-o cânta/ Ș-oile s-or înturna/ Cele nouă oi bălăi/ Mândru-m-or cânta prin văi,/ Cele nouă oi cornute/ Mândru m-or cânta prin munte/ Cele nouă oi seine/ Mândru m-or cânta pe mine"**.

Colindele bătrânești reflectă relații ale vieții familiale patriarhale, cât și aspecte antagoniste din viața satului, scoțându-se în evidență ospitalitatea și cinstea omului sărac în opoziție cu îngâmfarea, spiritul egoist și lipsa de omenie a unui bogat, lucru caracteristic întregii zone cercetate.

Nunta, în culegerile lui Ion Desmireanu, este momentul biografic cel mai prielnic exprimării optimismului ce caracterizează omul din popor, moment în care se realizează fericirea personală a individului, fericire la care contribuie cu entuziasm întreaga colectivitate. Spectacolul nunții a fost descris în cadrul revistei **"ZESTREA"**, NR.1/1999 (**"Alaiul nunților de pe Bârgău"**), spectacol asupra căruia vom reveni într-un studiu separat, studiu care face parte și din volumul în pregătire **"Ciceu-Poieni - istorie și credință"**.

Bocetul, în viziunea creatorului popular, exprimă artistic sentimentul de gingășie, de iubire, de jale și durere la pierderea celui drag, izvorât dintr-o concepție realistă asupra existenței și dintr-o prețuire deosebită a vieții.

Textele selecționate în culegerea întocmită prin anii '60 de Ion Desmireanu scot în evidență bogăția de idei, realismul și optimismul cântecului popular răspândit în aria transilvană cercetată, remarcabilele valențe artistice la care s-a ajuns prin șlefuirea continuă a versului și munca stăruitoare de a da expresie literară superioară sentimentelor populare.

Această comunicare se vrea un omagiu adus celui care a redat și readus pentru eternitate frumusețea sufletului românesc, cu peste 40 de ani în urmă și a împlinirii a 35 de ani de la trecerea sa în veșnicie.

VIII. RESTITUTIO

UN RAPSOD DE PE VALEA SOMEȘULUI

Prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate

Într-un articol pe care elevul Octavian Ruleanu, din clasa a VI-a a Liceului grăniceresc "George Coșbuc", din Năsăud, îl publica în ziarul "Biruința", din Cluj (vineri 8 oct. 1926, p.2, col. 5), el atrăgea atenția asupra faptului că, în vremea aceea, își trăia, la Nepos, în județul Năsăud, ultimele zile un țăran de pe urma căruia aveau să rămână câteva zeci de poezii originale și peste 600 de scrisori din timpul primului război mondial.

Autorul articolului, care se ascundea sub pseudonimul I.Licov, mai arăta că o parte dintre poeziile respective, copiate într-un caiet special, i-au fost înmânate învățătoarei Virginia Grivase, care se vede că-i promisese poetului să se ocupe de publicarea lor. În treacă-t fie spus, Virginia Grivase este prototipul eroinei Virginia Gherman din romanul "Ion", al lui Liviu Rebreanu (vezi vol. IV din "Opere", pag.370, 371, 373, 374, 415, 416, 417, 422, 423, 424).

Ruleanu, care nu putea să știe ce se întâmplase cu caietul în cauză și ce soartă au avut poeziile transcrise în el, îi cerea Virginiei

Grivase să i-l restituie proprietarului și autorului lui.

Nu mică a fost surpriza familiei cînd, la numai cîteva zile după apariția articolului, a primit, acasă, la Nepos, un exemplar din broșura Dor și jale. Patimi și suferințe (Editura Tipografiei Diecezane, din Gherla, 1920), apărută sub îngrijirea lui Emil Precup, directorul Liceului "Petru Maior", fost student al lui Gustav Weigand, la Universitatea din Leipzig. În broșura respectivă, în care sînt incluse poezii semnate de 16 autori, rapsodul nostru este reprezentat prin 15 bucăți. Faptul acesta merită să fie subliniat cu atît mai mult cu cît majoritatea celorlalți autori, și anume 12, semnează numai cîte o singură poezie, doi sînt prezenți cu cîte două poezii, iar ultimul cu șapte. În plus, mai avem două poezii nesemnate.

Primirea broșurii, cu versurile tipărite, a fost cea din urmă bucurie, reală, a scriitorului neposan, care nu era altul decît tatăl meu, fiindcă după numai cîteva zile el a murit, la Cluj, în urma unei operații tardive (2 oct. 1926), cînd abia depășise vîrsta de 42 de ani, lăsînd în urmă-i cinci copii, între 3 și 16 ani.

Poeziile din placheta pomenită nu constituie decît o parte din activitatea poetică a tatălui meu. Dacă lăsăm la o parte poeziile populare publicate în "Foaia poporului", din 1903, cînd el nu avea decît 19 ani, ori pe cele din "Amicul Poporului", calendar ilustrat, pe anul 1904 și dacă trecem peste balada populară din "Foaia interesantă" nr.47 din oct. 1906 ori peste cele două poezii originale, mai puțin realizate, "decopiate" pe aceeași foaie de hîrtie, la data de 14/27 october 1909, cu titlul "Pînă cînd" și, respectiv, "Lui Ștefan cel Mare", trebuie să pomenim de poeziile, originale, de dinainte de 1910, care reprezintă, în cea mai mare parte, bucăți cu caracter intim, cu excepția uneia care anticipă tematica poeziilor de război din broșură și a alteia, cu conținut patriotic, inspirată dintr-un articol al lui Silvestru Moldovan, apărut în "Călimdarul poporului" pe anul visect 1904, Sibiu, editura Marschall, p.39-43, din care n-a împrumutat numai ideile, ci și titlul "Fii mîndru, Române!" Un loc aparte, pînă la un punct, ocupă și poezia compusă pe vremea cînd poetul era închis, la Bistrița, în urma plîngerii pe care a făcut-o, împreună cu alți țărani din Nepos, care, cu toții, s-au constituit în comisie și au plecat la Budapesta, unde sperau să fie primiți de împăratul Francisc Iosif, venit acolo, de la Viena.

Împăratul nu i-a primit, dar, în schimb, la întoarcere, îi așteptau amenințările judecătoriei din Rodna și temnița din Bistrița, despre care poetul avea să ne informeze atît într-o scrisoare, cu data de 1 decembrie 1912, cît și printr-o poezie fără titlu.

În arhiva familiei se mai păstrează copia unui memoriu adresat împăratului (15 februarie 1911), împreună cu o fotografie a delegației care

a plecat la Budapesta, pentru audiență, o scrisoare a lui D. Birăuțiu, directorul gazetei "Foaia poporului" și o carte poștală, scrisă de altă mînă în numele lui Birăuțiu, privind necazurile care au urmat demersurilor făcute la împărat. Se păstrează, de asemenea, o chitanță, eliberată la data de 27 mai 1913 de cancelaria advocațială a doctorului V.Pahone, din Bistrița, pentru suma de 116 coroane, cheltuieli în procesul pe care neposenii l-au avut cu comuna Pintic, după cum există una emisă de Dr. Dionisie Login, pe numele lui Toader Istrate, al lui Simion, cu următorul conținut "În procesul de proprietate contra comunei Pintic, am primit ca anticipațiune 80 adecă opt zeci coroane". Bistrița în 11 Marte, 1912, Dr. Login.

Delegația care s-a deplasat la Budapesta era alcătuită din 9 membri, pe care îi găsim indicați în numărul 9, din 13/26, 1911, pag. 7, al ziarului Foaia poporului român, la rubrica "știrile săptămînii". Iată-le: Gavrilă Toader Istrate; Silivan Lup; Vasile Lup; Zaharie Istrate; Ilie Dumitru ;Vasile Pop; Silivan Salvan; Ion Anton Petri; Toader Simion Istrate.

În același număr al ziarului, la pagina 6, era publicat articolul O deputăție de țărani la Maj. Sa. Țăranii din Nepos își caută dreptatea . Oala nedreptăților se sparge .

Vreme de iarnă fiind, membrii delegației apar, în fotografie, îmbrăcați gros, cu căciuli negre, în guburi (adică sumane) de aceeași culoare. Pe sub suman li se vede cunoscutul pieptar, călduros. În picioare au "cioareci" de pănură albă. Din același material, și din aceeași culoare, le sînt obielele înfășurate, frumos, pe lîngă picior și strînse, bine, în tradiționalele ațe negre ale opincilor.

Poezia "Fii mîndru, Române !" ni s-a transmis în două copii, manuscrise, și anume: una scrisă cu cerneală, însoțită de următoarea notiță: "prelucrată la 3 october 1909 și decopiată de pe coala cu ceruză în 5 oct. 1909, la 7 ore sara, cu gînd de a le trimite la Redacția Libertatei în Orăștie". A doua copie, în creion, este datată: Vărară, în iunie 1914.

Poezia a fost compusă, de fapt, cu cîțiva ani mai înainte de data primei copii, poate nu chiar în anul 1904, cînd a apărut articolul lui Silvestru Moldovan, din care a fost inspirată, dar nici mai tîrziu de 1907, cum am putut deduce dintr-o însemnare a autorului.

Pe textul în creion, din 1914, s-au efectuat unele modificări, cu cerneală, dar nu de către autor, ci, foarte probabil, de unul dintre cititorii de după moartea lui. După cît îmi pot da seama, după scris, cititorul respectiv nu poate fi decît Ariton Rognean, care a avut manuscrisul în mînă încă din octombrie 1926, în vederea pregătirii unui referat pe care avea să-l prezinte în cadrul Societății "Virtus Romana Rediviva".

Cînd, după zece ani de la moartea autorului, aveam să public această poezie, în " Vatra" II, nr. 11-12 din noiembrie-decembrie 1936, pag. 296-298, eu am plecat de la varianta, nemodificată, din 1909, pe care o reproduc și aici:

Fii mîndru, Române !

Fii mîndru, Române, față de străin,
C-ai trecut prin veacuri și-ai rămas Român.
Fii mîndru, Române, după Dumnezeu,
Căci nu este în lume nume ca al tău.
Fii mîndru, Române, ori unde te-ai afla,
De numele, de forma, de obîrșia ta.
Fii mîndru, Române, de trecutul tău,
De vitejia care ți-a dat-o Dumnezeu.
De-o mie și opt sute de ani, de cînd domnești
Pe-aceste mîndre plaiuri cu nume românești,
De cînd Traian cel Mare, cu-ai lui Romani luptaci,
Plecat-a de la Roma și-a sfărîmat pe Daci,
Iar bravul împărat, ca semn de mulțumire,
Ne-a pus pe-aceste plaiuri de sfîntă amintire.
Fii mîndru, Române, de alte popoare,
Cu care ești înrudit și trăiești sub soare.
Fii mîndru, Române, cu frații tăi: Francezii,
Cu Italienii și cu Portughezii,
Și cu Spaniolii fii mîndru, Române,
Căci aceste toate sînt rude cu tine
Cu toți, laolaltă, formați "Ginta Latină",
Ce revarsă-n lume cultură și lumină.
Fii mîndru, Române, de țara ta frumoasă,
De cîmpuri înflorite, de ape argintoase,
De munții mîndri, falnici, cu vîrfuri uriașe,
Ce-acoperiți sînt, vara, de turme drăgălașe.
Fii mîndru, Române, de limba ce-o vorbești
O limbă mai frumoasă ca dînsa nu găsești.
Cu dînsa-ți plîngi tu jalea și dorul tot mereu,
Cu dînsa-ți doinești doina și rogi pe Dumnezeu.
Iubește-ți scumpa limbă, căci alta ca ea nu-i,
Iubește-o și-o vorbește ori unde și ori cui.
Fii mîndru, Române, pe ori și ce cale,
De mîndre obiceiuri, de datinele tale,

Fii mîndru, Române, de portul ce-l porți,
Cel mai frumos din lume și admirat de toți.
Fii mîndru, Române, popor românesc,
Și de-acele neamuri ce te pizmuiesc,
Fii mîndru, Române, și rămîi Român,
Nu-ndrăgi, nu crede nici cînd, la străin,
Fii mîndru, Române, de avutul tău,
Nu-ndrăgi străinul, ci pe neamul tău.

Cealaltă poezie, compusă în temniță, ni s-a transmis într-o ciornă, care pare a fi chiar originalul, scrisă cu cerneală neagră pe verso-ul unei foi de titlu a unui manual școlar: Istoria biblică a Testamentului vechiu pentru școalele populare gr.cath., edițiunea IV corectată, Gherla, 1894. Iată începutul ei :

Sîmbătă sara, la tri,
Stam la ușa temniții
Și mă uitam la lăcată . . .

Alte poezii au fost transcrise într-un carnețel care, în timpul celui de-al doilea război mondial, i-a fost încredințat profesorului Octav Botez. Cum acesta a decedat, în 1943, carnetul în cauză nu mi-a mai fost înapoiat și toate încercările de a-l recupera au rămas fără rezultat. Textele respective, însă, nu s-au pierdut; ele fuseseră copiate, împreună cu toate celelalte poezii, de autorul acestor rînduri și de Al. Husar, pe vremea cînd eram, amîndoi, elevi la Nasăud. Copiile respective se păstrează și astăzi, în stare perfectă.

Altă soartă au avut cele 100 poezii populare, toate lirice, transcrise foarte îngrijit, pe foi mari, în caligrafia impecabilă a culegătorului, pe care i le-am dat, la un moment dat, profesorului meu de muzică, Al.Ionescu-Butaș, în ideea punerii vreuneia dintre ele pe note. Mi-au fost restituite, după cît îmi aduc aminte, dar, după aceea, nu mai știu ce s-a întîmplat cu ele. Aveau, în general, caracter antologic și regret că n-am reținut decît foarte puține dintre ele. Iată una:

Mare-i dealul, vădu-l ras,
Greu îi dorul, eu l-am tras.
Mare-i dealul, vădu-l huc,
Greu îi dorul, eu îl duc.

S-a pierdut, de asemenea, o scrisoare a învățătorului Andron Petri, trimisă tatălui meu pe front, în care era vorba, printre altele, de anii 1894-1895, cînd, îmbolnăvindu-se grav, învățătorul a fost suplinat la catedră de elevul său, din clasa a IV-a, căruia i se indica, în fiecare zi, ce lecție să "predea";

Dar cea mai mare pierdere o constituie dispariția, în timpul celor patru ani de stăpînire horthistă, a unei bune părți din biblioteca tatălui meu. Printre cele 5-600 de cărți, pe care le adunase, erau cîteva de valoare deosebită. Cele mai multe, e drept, erau dintre cele curente, în Transilvania, în secolul al XIX-lea și începutul celei de al XX-lea. Multă literatură populară și, în special, calendare de toate felurile. Îmi amintesc cum ne refugiam în podul casei, cu sora mea Domnița, mai ales în zilele ploioase, cînd nu ne puteam juca pe afară, în perioada, cînd la cele două odăi, din piatră, ale bunicilor, părinții mei au adăugat altele două, din lemn, și luam pe rînd teancurile de cărți, urcate acolo din cauza șantierului de jos, și descopeream o lume nouă, necunoscută, de noi, pînă atunci. Acolo am făcut cunoștință, prin intermediul calendarelor, nu numai cu Traian și Decebal, cu Ștefan cel Mare și cu Mihai Viteazul, ci și cu steagul, care ne impresiona, în mod deosebit, al dacilor. (Văd și acum Calendarul național al Foi interesante, pe anul visect 1908, Orăștie, "Tipografia Nouă, 1908, pag. 54-63, cu articolul Marii noștri străbuni, bogat ilustrat. La pag. 55 avem tocmai steagul și armele dacilor).

Pe pagina imediat următoare avem, în două imagini, podul lui Traian (de pe malul drept și de pe cel stîng!). La pagina 60, altă imagine, "Solii dacilor înaintea lui Traian", iar la 61 : „Dacii, de groaza lui Traian, își aprind ei singuri cetatea, apoi beau otravă și mor". Trei dintre imaginile respective și anume Traian, Decebal și Solii dacilor...sînt reproduse și la începutul calendarului (pag. 3), imediat după coperta interioară.

În cadrul articolului sînt intercalate poeziile "Podul lui Traian", de George Coșbuc (pag. 58-60) și "Moartea lui Decebal", de I. Nenițescu (pag. 62-63).

În mare cinste erau, în biblioteca tatălui meu, cărțile lui Alecsandri, ale lui Anton Pann, George Coșbuc și Octavian Goga. Alături de ele se găsea și cîte ceva din Shakespeare (Femeia îndărătnică).

În cea mai mare parte, cărțile pierdute nu mai pot fi recuperate, nu pentru că ar constitui cine știe ce rarități, ci din motivul că cele mai multe dintre ele erau "îmbogățite" cu fel de fel de note și însemnări utile pentru cine se interesează de anumite aspecte ale vieții noastre de acum o sută de ani. Conținutul acestor însemnări era cît se poate de variat, de la cele mai importante evenimente din lume, la un proces banal de la judecătoria din Bistrița, din Năsăud ori din Rodna, la nașterea unui copil ori la descoperirea, într-un anume punct pe hotarul satului natal, a unui copac din care s-ar putea confecționa tălpile necesare pentru o sanie, butucul unei roți, stîlpul de susținere al unei porți, crucea ori inima carului, o leucă la căruță sau un picior de coasă.

Lasă omidele-n pace;
De voiești să-ți fie bine
Scîrbă la nime nu face.

Cel cuminte socotește
Lucrul cînd vrea să-l înceapă;
Cel nebun prinde de veste
Cînd e pînă-n brîu în apă;

Gol se naște omu-n lume,
Gol se duce la mormînt,
Dar la asta nu gîndește
Cît trăiește pe pămînt.

De voiești să-ți meargă neted
Rîndul la economie,
Grijește să nu mergi martor
Și nu face datorie.

E mare deosebire
Între cer și-ntre pămînt;
Între steagul cel de mire
Și-ntre prapurul cel sfînt.

Răul ce și-l face omul
Singur, nu i-l face nime,
Dar nu-i vina lui, săracul,
Dacă nu poate mai bine.

Din arama ca se toarnă
Clopotul răsunător,
Se poate turna și tunul
Groaznic, înfiorător.

Clopotele ce, din veacuri,
Ne-au chemat la sfînta misă,
Astăzi sînt tunuri grozave
Toate pe fronturi trimise.

Cantorii de -odinioară,

Prin carnețelul rămas la Octav Botez ni s-au transmis o serie de maxime, dintre care unele aveau să fie difuzate prin cele câteva articole care s-au scris despre activitatea poetului. Le reproducem aici pe toate:

Pe cît e de dulce mierea
E de veninoasă-albina;
Nu ni-s prieteni toți cu care
Ne-ntîlnim și strîngem mîna.

Nu samănă rădăcina
De morcov cu cea de hrean,
Cum nu samănă privirea
De prieten și de dușman.

Plînsul stîmpără durerea,
Cum stîmpără ploaia inul;
Cu greu afli mîngîierea
Cînd o ceri de la străinul.

Oaia ce nu-și poate duce lîna,
Cugete stăpînul:
Ce folos are de dînsa
Dacă nu-i plătește finul.

Cine judecă pe altul,
De s-ar judeca pe sine
Ar privi mai tare legea;
Poate-ar judeca mai bine.

Legea este-o țesătură
De păianjen, subțirică,
Muștele mai mici le prinde,
Dar muștele mari o strică.

Nu trăim pentru mîncare,
Ci mîncăm ca să trăim
Dar cînd bate,-n fine ora,
La nimica nu gîndim.

Cine vrea să vadă fluturi

Ce cîntau umili în strană,
Mulți avu parte să moară
De săgeata cea dușmană.

Ploaia, binecuvîntată,
Pe tot locul se coboară,
Peste holde, peste piatră,
Peste stropii de la moară.

Sufletul este scînteie
Suflată de Duhul sfînt,
Trupul e format din tină,
Și iar devine pămînt.

La bou coarnele, la vultur aripile
Nu-s povară,
Dumnezeu pe unu-nalță,
Iar pe celalalt coboară.

Omul, cît trăiește-n lume,
Multe pățește, pe rînd,
Și liniște nu găsește
Pînă-l duce la mormînt.

De-ar trăi omul pe lume
Două veacuri, cum să zic,
Trebui-odată să moară
Și se duce cu nimic.

Cînd e soarele ferbinte,
Dorim vînt răcoritor.
Cînd suflă crivățul rece
Dorim soare lucitor.

Cînd e omul la strîmtoare,
Zugrumat de judecată,
Duce martori mincinoase
Jură strîmb, să ieie plată.

Omul tînăr se gîndește
Că frumsețea-i cea dintîie.
Dacă trece frumusețea,
Mai mult crede-n avuție.

Și frumsețea-i trecătoare,
Avuția încă trece;
Nu ne place nici cu soare,
Nici de suflă vîntul rece.

Cînd e soarele fierbinte,
Nu-i destul umbra, de deasă,
Cînd suflă crivățul rece
Nu-i destul de cald în casă.

Lupul lacom, nu răpește
Numai o oaie din turmă;
Dacă are timp, răpune
Și oaia cea de pe urmă.

Nu mor toți care iau parte
Pe cîmpul de bătălie,
Dar cu sănătatea-ntreagă
Sînt puțini care să vie.

Vîntul încet clatină
Albe florile de soc
Și garoafele se-ngîină
Cu istețul busuioc.

Cucu-i mosafir, din fire,
Place-i numai să horească.
Grija cuibului n-o are
Nici a puilor, să-i crească.

Pupăza-i cea mai isteată
Pasăre de pe sub soare,
Dar cînd vrei să-i privești cuibul
Te ia scîrba de putoare.

Medicina ce se scrie
Bolnavilor, folosește;
Cel sănătos, dac-o gustă,
Desigur, se-mbolnăvește.

Gorunul se folosește
De tălpi și de grinzi, la casă.
Din brad pregătim șindrile,
Iar din paltin facem masă.

Plînsul pruncilor, ca roua,
Ce se scutură ușor,
Și ca apa cea de ploaie
Ce nu-i strînsă din izvor.

NOAPTE BUNĂ

Soarele, trudit de cale,
Se-apropie de-apus.
Luna blîndă, aurie,
Se ridică drept în sus-

Și privește blînda lună
Pe fereastră , drept la mine.
Doisprezece ceasul sună,
Somnul dulce nu mai vine.

Eu privesc luna gălbie,
Sus, pe cerul plin de stele;
Nu poți știi, dragă Mărie,
Cît mi-s nopțile de grele.

Tot privind la blînda lună,
Așa singur și străin,
Vă mai zic o noapte bună,
Somnul dulce, visul lin.

Apariția broșurii de la Gherla n-a stîrnit vreun ecou deosebit, în presă, și activitatea poetului nostru n-a depășit, o bună bucată de timp, aria

satului Nepos și, parțial, a unora dintre cele imediat vecine. Abia prin jurul anilor 1930 familia a comandat mai multe exemplare din tipăritura îngrijită de Emil Precup, pe care le-a distribuit unor intelectuali cunoscuți de pe Valea Someșului.

În toamna anului 1935, i-am scris, de la Iași, profesorului Emil Precup, în speranța că așa mai putea găsi, la el, caietul predat Virginiei Grivase. La 11 noiembrie, același an, am primit, pe adresa căminului studentesc din strada Păcurari, nr. 9 , următorul răspuns: *Onorate Domn, Manuscrisele tatălui Dvoastră s-au nimicit din partea tipografului, care a tipărit cartea "Dor și jale", pe care cred că o aveți. Când le-am dat la tipar, le-am corectat cu roșu unde am aflat necesar. Tipografiile obișnuiesc să rețină manuscrisul, dacă nu e cerut de autor. Eu nu aveam interesul să le păstrez. Azi regret că nu le-am păstrat. Cu această situație trebuie să vă împăcați și Dvoastră. Vă salut cu drag, Emil Precup.*

Cel dintâi pas, în direcția popularizării activității poetului, l-a făcut tot un elev al liceului din Năsăud, Arion Rognean, originar din Nepos, coleg de clasă cu Octavian Ruleanu. El a prezentat, în cadrul Societății "Virtus Romana Rediviva", condusă, în vremea aceea, de neuitatul profesor Ion Păcurariu, lucrarea Spicuri din viața unui rapsod. Era un referat obișnuit, cu aprecieri asupra activității poetice a scriitorului și cu câteva informații care puteau interesa pe ascultători. Cel mai important amănunt, neliterar, pare a fi cel legat de existența unui "certificat" acordat poetului de căpitanul Victor Macavei, comandantul batalionului al 7-lea, în vremea prizonieratului din Italia, referitor la îndemînarea cu care i-a "sculptat" chipul pe o tabacheră. Documentul acesta, ca atâtea altele, nu ni s-a păstrat, s-a pierdut între timp. A ajuns, însă, pînă la noi, un altul, cu un alt conținut, referitor la modul exemplar în care scriitorul și-a îndeplinit toate obligațiile militare, semnat de același căpitan, Certificat pe care îl reproducem, respectînd grafia numitului căpitan:

„Certificat militar

Noi capitan Macavei Victor comandantul Battaglioniului al 7 lea Legionar din Italia certificăm că sergente maggiore Istrati Gavrilă a purtat contabilitatea de la 2 februarie începînd și pînă la 22 mai 1919 la data la care sau făcut pregătirile de reimpatriere ale Battaglioniului. Ca gradat a dovedit o purtare nedescris de vitejească făcînd propagandă a sporit numărul efectiv al Battaglioniului cu un frumos grup de legionari toti.

Certificăm că a fost primul conducător de contabilitate care sau dat totă strădania alături de oficeri superioare la formarea Battaglioanelor dovedind totdeauna o purtare aleasă față de superiorii cum și de camarazii săi. Îl recomandăm ca pe primul ins de încredere dintre suboficieri din susnumitul Battaglione.

Acest certificat are de a-i servi ca dovadă de purtare pe toate căile militare de asemenea și pe căile civile.

Dat și semnat de noi astăzi

Avezzano 22 Mai 1919.

*Il Comandante della Compagnia
Alecsandro
sublatl."*

*Capt. Macavei Victor
comand. de Battaglione*

În referatul lui Ariton Rognean se mai sublinia un fapt interesant. Poetul s-a prezentat, la un moment dat, la învățătorul Andron Petri, care era și "directorul" băncii sătești din Nepos, și l-a rugat să-i elibereze o chitanță pentru suma de zece coroane, pe care urma să le pună la păstrare. Învățătorul a luat bancnota, s-a uitat la ea și se pregătea să scoată chitanțierul și să facă chitanța.

-Uită-te, mai bine, la bani, domnule învățător, să vezi dacă-s buni.

-Îs buni! De ce să nu fie buni?

-Nu-s buni, domnule învățător, îs făcuți de mine.

Vom adăuga, cu ocazia aceasta, că scriitorul avea o îndemînare cu totul deosebită în mînuirea uneltelor, de ori ce fel, pe care a moștenit-o, în parte, fratele meu Grigore. Tot ce putea fi confecționat de mîna omului își făcea singur, de la o coadă de greblă ori de sapă pînă la sanie și car. Îmi amintesc, cu emoție, de săniuța pe care mi-a făcut-o, cînd am început să asaltez și eu "Dîmbul Besericii". Era, fără nici o îndoială, cea mai sprintenă și mai elegantă din tot satul. Și avea o viteză pentru care toți băieții mă invidiau. Dar cîte alte lucruri nu mi-a făcut: o stampilă dintr-un mosor de ață de mașină, un cuțitaș pe ale cărui plăsele, de aluminiu, erau gravate inițialele G.I., o pușcă pentru rolul de ostaș pe care l-am interpretat la școala din Rebrîșoara, cînd eram în clasa a IV-a primară, la Năsăud, și cînd avocatul Hodor m-a "premiat" cu 500 de lei, din care mi-am cumpărat prima pereche de ghete pe bani "muncii" de mine. În mîna tatei, ori ce unealtă își sporea, parcă, posibilitățile de confecționare, de la cuțitașul de buzunar la toporul care nu lipsea din car niciodată, pînă la tesla dificilă, altfel, la mînuit, și la nenumăratele rînde și gealăie care s-au risipit, toate, pe rînd, după moartea

lui. M-am gândit, de multe ori, că în tot ce-i ieșea din mînă el nu urmărea numai un simplu scop practic, ci viza, totdeauna, și ceea ce numim, în mod obișnuit, actul gratuit, ceea ce românii au în plus, cum spune Ana Blandiana, undeva, față de alți meșteri, altfel tot așa de îndemînateci ca și ai noștri, dar preocupați, parcă, numai de valoarea practică a lucrului confecționat. Nimeni nu avea stative mai frumoase decît noi, în sat, socală, vîrtelniță, urzoaie, răștitor, toate lucrute de mîna lui. La un moment dat, înainte de primul război mondial, pe drumul care urcă pe Laz, spre Valea lui Ivaș și spre Păraul Urlatului, unde avea să-și construiască, în 1915, o casă, a sculptat, în trunchiul unui fag, coroana României, pe care a și colorat-o (roșu și albastru). N-a fost greu, pentru jandarmii unguri, să-și dea seama cine a putut face asemenea ispravă și s-au dus direct la el, cerîndu-i să-și anuleze opera, ca să evite eventualele neplăceri.

Se mai păstrează, în familie, cîteva ștampile dintre multele confecționate în timpul războiului, pe front. Altele au ajuns pînă la noi doar prin reproducerea pe diverse cărți. Există scrisori în care i se face invitația să lucreze, ca asociat, la clădirea unei case, eventual la repararea unei biserici. A făcut parte din echipa care a ridicat iconostasul bisericii din Nepos (1905). În arhivele familiei se păstrează o scrisoare a unui prieten, din Deda-Mureș, care îl invita, prin 1904, să colaboreze cu el la edificarea unei biserici.

După ce s-a întors, bolnav, de pe front, și nu mai avea rezistența necesară să facă toate drumurile pe jos, ca mai înainte, și-a cumpărat un cal pentru trăsura pe care și-o lucrase absolut singur, după ce își alesese, tot singur, direct din pădure, lemnul necesar pentru fiecare piesă. Era mai mult o bijuterie, decît o trăsură, și ușoară, încît o puteam purta noi, copiii. A refăcut podul de la Nepos (peste Someș), pe care îl construise, la sfîrșitul secolului trecut, tatăl său, Toader Cifor Istrate, și pe care, într-o nouă fază, în 1949, avea să-l reconstruiască fratele meu Grigore, primar, în vremea aceea, în Nepos.

În viața lui scurtă, printre multe altele, tatăl meu a mai fost subprimar, cum se spunea atunci, și primar, într-o vreme în care aveau căutare, în Transilvania cel puțin, oameni care nu făceau politică militantă. De numele lui se leagă, pe această linie, îndiguirea Someșului, în partea de răsărit a satului, la Gura Văii Corbului. A funcționat, de asemenea, în aceeași perioadă de după război, pe un post de învățător, dar a trebuit să-l părăsească repede din cauza insistenței mamei sale, care-și vedea pămîntul nelucrat, din cauza aceasta. Bunica Domnița, mămuca Niță, cum îi spuneam noi, era o femeie mică de statură, dar de o energie neobișnuită. Nu știa carte, dar nimeni n-o putea "cumpăra" sau "vinde" și vorbea cu învățătorul

părinților mei, care avea să fie, apoi, și al meu, în perioada născădăriei, cum ar fi vorbit cu unul dintre noi, cei din familie. De la ea am aflat de unele "poze" săvârșite de tatăl meu, de la ea am prins niște vorbe pe care aveam să le întâlnesc, mai târziu, în literatura lui Sadoveanu, și tot de la ea am reținut o învățătură memorabilă în legătură cu facerea de bine.

Alături de cele peste 600 de scrisori, personale, tata a păstrat și scrisorile primite de acasă, cele mai multe de la mama. Printre ele am descoperit, câteva, și cu caligrafia de începătoare a Domniței, sora mea mai mare. Scrise cu creion chimic, în rînduri mai rare și mai neregulate decît ale mamei, ele au un conținut foarte sumar și, din punct de vedere formal, se caracterizează prin faptul că aproape toate cuvintele sînt scrise cu literă mare. Creionul se vede că era mușcat, des, în gură, ca să fie mai evidentă urma lui pe hîrtie.

Se mai păstrează un număr relativ mare de facturi, provenite de la diferiți comercianți din Bistrița, din Năsăud, Dej, Cluj și, mai rar, din București, din perioada cînd, bolnav fiind și neputînd munci la cîmp, a deschis o mică prăvălie în care se putea găsi 1 kg de zahăr ori de orez, un pachetel de piper sau de inibahar (numit, atunci, în Transilvania ghimber), tutun, ață de cusut, drojdie, dar și praf de pușcă, cartușe ori "șireduri" (adică alicie!) din moment ce tata era și secretarul Societății de vînătoare, din comună și, mai târziu, chiar președintele ei! Valoarea facturilor nu depășește, aproape niciodată, suma de 3-400 de lei.

Pe lîngă toate cele de mai sus, determinate, în primul rînd, de nevoi materiale, tata avea grijă specială de cultura sufletului. Nu trecea nici o singură zi fără să citească el ceva. Nu-l vedea nimeni la petreceri, dar de aici nu rezultă că ar fi fost un om ursuz și nesociabil. Dimpotrivă. Mergea, doar, la nunțile unor rude și cunoscuți, unde uimea lumea prin stărostirile sale, niciodată aceleași. Era, apoi, un apreciat corespondent, voluntar, la unele ziare și difuzor al presei și calendarelor. Fostul director al școlii primare din Nepos, Ion Istrate, îmi povestea cum tata l-a determinat să se aboneze la unele ziare și să cumpere calendare, într-o vreme în care nici nu știa să citească. În urma acestei convorbiri, despre care spunea că a avut loc pe podul Loginoaei, în mijlocul satului, Ion Istrate a învățat să citească, la vîrsta de 16-17 ani, și, în urma unor cursuri speciale făcute la Blaj, a ajuns învățător și director la școala din sat, pe care a condus-o ani îndelungați.

Referatul elevului Rognean se încheia cu o poezie originală, intitulată „Unui geniu din popor”, pe care autorul avea să o recite și la înmormîntarea tatălui meu, în octombrie 1926.

Tot Arition Rognean este și autorul articolului Rînduri despre un țăran poet, publicat în revista "Vatra" I, 1935, nr.8, pag. 210-213 și semnat I. Milluță.

În aceeași revistă a fost publicată, cum am amintit deja, și poezia "Fii mîndru, Române" însoțită fiind de un scurt cuvînt introductiv, datorat subsemnatului. De aici, poezia a fost reprodusă, aproape în întregime, în "Plaiuri nasăudene", nr. 2-3, anul 1943, pag. 11, col. 1-2, în cadrul articolului, semnat de Petru Pop, Un poet-țăran în ținutul Nasăudului: Bădița Gavrilă Istrate.

Autorul respectiv va reveni, mai tîrziu, asupra subiectului, și va publica, în "Ritmuri" (decembrie 1976) un al doilea articol: Gînduri pentru bădița Gavrilă Istrate din Nepos (1884-1926).

În sfârșit, o altă prezentare a activității tatălui meu se datorește lui Teodor Tanco, autorul lucrării "Virtus Romana Rediviva", ajunsă, în 1981, la volumul al IV-lea, în care avem, la pag. 194-196, capitolul Rînduri noi despre țăranul poet Gavril Istrate. Titlul acesta vrea să ne trimită, după cît se pare, la volumul al doilea al lucrării, unde autorul s-a oprit, cu totul în fugă, și asupra scriitorului din Nepos (310).

În articolele la care m-am referit, mai sus, s-au strecurat și unele inadvertențe care vor trebui înlăturate. Așa, spre exemplu, anul nașterii tatălui meu nu este 1888, cum se afirmă în articolul din ziarul "Biruința", ci 1884 (26 iunie), cum just au arătat atît Petru Pop cît și Teodor Tanco. Proză a scris puțină și nu se poate vorbi de superioritatea ei față de poezie. De fapt, toată proza se rezumă la cîteva documente, printre care memoriul pomenit, către împărat, și cele peste 600 de scrisori, dintre care unele atrag în mod deosebit atenția, atît prin formă cît și prin conținut. Într-o scrisoare trimisă la 18 mai din Tîrgu Mureș, spre exemplu, vorbește de o poezie trimisă unei rude, în alta, din 26 ianuarie 1916, fără indicarea localității, se arată interesat de zvonul care începuse, se pare, să circule, în legătură cu venirea "cumătrilor", adică a românilor. Obiceiurile și anumite ceremonii, legate de păstorit ori de lucrarea pămîntului îi răscolesc amintirile pe care le deapănă în alte scrisori (2 august 1916 și, respectiv, 8 noiembrie 1916). Nu ne putem opri, aici, asupra tuturor scrisorilor, se înțelege, dar credem că pot interesa unele pasaje luate la împlinire. După ce, într-o scrisoare din 17 august 1916, vorbește de o anexă, în versuri, de "20 de strofe", la numai două zile distanță, într-o scrisoare concepută în "ziua de probojenii", se arată atras de o problemă tehnică, pe care o prezintă în felul următor: "*Cît am umblat prin lume, am văzut multe, din care, dacă mi-a ajutat Dumnezeu să vin acasă sîntătos, multe am să le folosesc. Mi-ai scris că Gavriluș aduce, cu cumpăna, apă din pârău, dar dacă i-a ajutat Dumnezeu la tătucu să vie sîntătos,*

apoi nu s-or mai trudi puii tatii, nici tu, nevastă, nici bătrîna, săraca, să iasă gîfăind cu cofa cu apă. Iar bătrînul nu a mai trăbui, cu clopu a mîină, să fugă după Rusan și după Florian, în toată ziua de trei, patru ori, pînă în părău, la apă. Încă o dată zic, dacă mi-a ajuta Dzeu, apoi oi aduce eu apa în casă și la grajd, dar nu cu cofa; a veni ea singură, cum vine pe aici, la fiecare casă, pe toate dealurile. La fiecare grajd e halăul sub părete. La noi așa ceva nu se vede. Nu-i destulă muncă. Să mai cari și apa cine știe de unde, și mai ales vara, ca să fie proaspătă, pierzi jumătate ziua umblînd după apă. Dacă Dzeu mi-a ajuta, acesta lucru am de gînd să- l plinesc întîie, cu ori ce preț și cu ori ce greutate, iar altele, pe rînd, iară, după cum ne-a rîndui cel de sus, că fără voia Lui nu se poate face nici un colț de greblă”.

În majoritatea scrisorilor, însă, gîndul lui se întoarce spre cei lăsați acasă și spre locurile copilăriei, ca în pasajul ce urmează (22 august 1916): *”Doamne doru-mi-i de hotarul nost și de toate cărările pe unde împlam odată, cu plugurile și cu carul, cu coasa și cu secera. Doamne, mai adă zile de bucurie să mai umblu pe cărările pe care am crescut, să mai văd colbul care să rădică după carăle ce coboară încărcate cu snopi, că de colbul de aici m-am săturat. Să văd rînduri de cară, cu păpușoi, întrînd în sat, pe lîngă boi, stăpîn cum se cade, iar nevasta și copilașii în car, pe păpușoi, pînă ce-oi zice, boilor, ho! că am ajuns la ușa cāsii. Jos nevastă și copilași! Afară din jug, Rusan și Bojor, săracii bouleni!”* Un fragment dintr-o scrisoare trimisă la 24 decembrie 1917, din Palanka(Serbia): *„Îmi aduc aminte de 24 decembrie 1915. Eram în Galiția. În acea zi mi-am luat cel din urmă adio de la șogorul, de la George. Îl văd și acuma cît era de îndoit cînd am plecat și mi-am luat noapte bună de la dînsul. Era pe la 9 ceasuri, noaptea, întunerec beznă, și ploua așa cum toarnă cu găleata, iar tunurile rusului sunau răgușit în puterea nopții. Nu pot înșira toate, dar destul că în 24 decembrie 1916, la un an de zile, eram așăzat în spitalul din Bruneck, în Tirol, iar la o lună am ajuns, iară, în sud Tirol, pe un vîrf de munte, unde, sub boldurile răci de omăt și sub bubuitul tunurilor, am ascultat sf. evanghelie și am primit sf. cuminecătură, iar 24 decembrie 1917 tot între străini și departe de tot ce am avut mai scump înainte de asta cu trei ani. De s-ar îndura Dzeu batăr anul ce vine să ne aducă ceva bucurie, că e an cu soție, 1918, și or fi și oamenii cu soție, că destul au fost despărechiați și stîngerîți, și cîte au mai fost, le-o gustat fiecare dulceața. Cîte mame or închide ochii cu dorul în suflet, de feciorii căzuți care nu vor da sărutarea cea de pe urma a mortului. Cîți au crescut glie pe ei, neplînși de nime și nepreveghiați. Cîte neveste tinere or cărunți*

astăptînd, doară-doară vine și al ei, că de mult e dus și ele nu cunosc că au trecut timpul să vie, că de mult e păjiștit pămîntul care l-au pus pe dînsul. Cîți copii s-or deștepta, ca din somn, și s-or deștepta fără de tată; mulți nici nu l-au cunoscut. Unde or mai ști aceia, săracii, de bine? Unde mai găsește mama lor bucurie? Cîte fete tinere au rămas, care, în mare parte, vor avea de tras zile semănate cu lacrimi, pînă ce-or ajunge și acelea cel puțin la jumătate de bine, că binele a putrezit pe toate cîmpiile și pe toți munții, în multe părți”.

La 22 iulie, trimitea acasă o scrisoare impresionantă, privind viața de spital a diverșilor pacienți loviți de soartă; o reproducem aici în întregime:

Balf la 22 iulie 1917

Dorită familie,

Înainte de toate doresc ca această a mea epistolă să vă găsească sănătoși pe toți și în rînd bun. despre mine veți ști că mă aflu bine și sînt sănătos. Asemenea sănătate vă doresc și Dumneavoastră, să vă rînduiască bunul Dumnezeu la toți, fie dragă soțioară și la bătrîni și la cei doi mititei, la Gavriluț și la Domnițuca.

Vreu să vă fac cunoscut cum este la spitalul acesta; aici sunt tot felii de năcăjiți, țivili și cătane, copii și femei, cu tot felii de beteșuguri. Sînt alții și de 7-8 ani și cîți bondriși și nebuni de zbiară cîte odată așa ca taurii, de ți-i mai mare mila de ei. Alții, dacă vorbești cu ei încep a plînge. Alții stau și se uită; nu zic nici o vorbă. Alții tot rîd toată ziua. Să ferească Dumnezeu pe toată lumea de supărări și de năcazuri, că în multe feluri a mai pedepsit Dumnezeu pe oameni. Și multă lume este de năcaz. De două luni de zile am văzut prin spitale multe feluri de oameni bătuiți de Dumnezeu în toată forma. Alții fără picioare, alții fără mînuri, fără ochi, surzi de grozavul sunet al granatelor ce au căzut aproape de ei. Ieri am fost la plug, la un om de aici din sat. E spravitat și merge așa de rău, ca Ion Morariu (a Floarii). Are săracu, doi boi, cum rar să pot afla așa doi sfaiți, ca doi tauri.

Părinții îi trăiesc amîndoi; bătrîni trecuți de la lucru. Nevasta, cu trei copii mai mărișori și unu la țîță. Noi, vo trei, umblăm șortăluind pe drum. S-a rugat omu: care dintre noi să simte mai bine să mergem să-i ajutăm la plug. Am mers eu, am arat o delniță de-o parte de sat, iar el, săracu, a șăzut în car pînă am arat eu sîngur. Dar cu așa boi și beteag să ari. Am semănat napi de mărhai, și pe amez am venit acasă.

La amiază, la gustare am povestit cum ai la cosit pe omu din Bucovina. Atunci au prins a plînge nevasta omului și au zis: vezi ce de năcazuri? Dumneata ai de lucru acasă, destul și mă ajuți și pe mine. Omul acela, cum e inima lui, că e om liber și nu poate merge la familia lui. Dar

cum e inima mea, zice nevasta, când îmi văd bărbatul împlind în botă și nu pot să las un copil în sama lui; s-a trece bătaia, Dumneata ti-i duce la familia care te dorește. Omul acela s-a duce în Bucovina la cuibu lui, dar eu, săraca de mine, pedepsită rămîn și după ce a da Dumnezeu pace.

Dragă soțioară, să mulcemim lui Dumnezeu că la așa ceva nu m-am gîndit. Sînt sănătos, nu-mi sună tunurile în cap. Acuma, o dată numai că nu sînt acasă, dar nu sînt sub porunca numănu; o dată pe zi avem vizită și ne întrebă dacă se simte careva mai rău, iară dacă spui că bine, nu-ți mai are nimeni grija în acea zi.

Cînd îmi aduc aminte de la cîte m-au scos Dumnezeu și unde am ajuns acuma, apoi așa de bine mă sîmțesc, ca acasă, nu să gîndești că eu am uitat de casă ori de voi. Atunci să uite Dumnezeu de mine, dar îmi fac socoteală că unde aș fi acuma dacă nu mi-ar fi rînduit Dumnezeu să fiu aici. Apoi, nu trăbă să poftim mai mult fără să mulțumesc lui Dumnezeu de atîta. La lucru la oameni aș mai merge eu, dar nu-i iertat, fără cam pe ascuns. Apoi nu vreau să-mi fac val, că dacă ești la spital trebuie să fi la spital și cînd ești la bătaie trebuie să te ții de poruncă, că așa poți ieși cu toate la cale. Nu mi-i rușine a lucra dar dacă nu poci trăbă să stai ziua pe lîngă șanțuri să numar care mărg la coasă și la sapă și să gîndesc că, până număr eu hodinit pe toți ce merg la cîmp, oare la mine merge cineva? ori rămîne lucrul cîmpului în știrea Domnului, și așa îmi petrec vremea, ori cum, tot în pagubă.

*Vă sărut cu drag, al dumneavoastră soț, fiu și tată,
Gavrilă.*

Un interes aparte prezintă cele două scrisori trimise din Italia (orașul Avezzano!), la 1/14 Mărțișor și, respectiv 2/15 Mărțișor 1919, care merită să fie reproduse în întregime pentru interesul pe care îl reprezintă conținutul lor. Aceste scrisori, împreună cu cartea poștală expedită, tot din Avezzano, în ziua de Bunăvestire, 1919, cu care, de fapt, se încheie corespondența de război a tatălui meu, impresionează, între altele, prin chiar adresa la care sînt expediate; Măriuca G. Istrate, în Nepos, p.u. Năsăud, Transilvania, ROMÂNIA GRANDE.

Ideile din scrisoarea trimisă în ziua de 24 decembrie 1917, din Palanka (Serbia) aveau să constituie temeiul uneia dintre cele 15 poezii incluse de Emil Precup în broșura Dor și jale, pag. 10-11, pe care o reproducem:

Rămas bun

Rămas bun, dragă Mărie,
Eu mă duc la bătație.
La oaste țara ne cheamă;
Tu, rămâi la copii mamă.
De-oi mai înturna vreodată
Iar oi fi la copii tată.
De n-oi mai veni-napoi,
Să ai grijă de-amîndoi.
Rămas bun Măicuță dulce,
Vine vremea și ne-om duce.
Roagă-te lui Dumnezeu,
Să-mi ajute-n drumul meu.
Să ne mai tâlnim o dată,
Cu tine și cu-al meu tată,
Și cu draga mea Mărie,
Vai, inima mea pustie,
Și cu cei doi pui golași,
Domnița și Gavrilaş,
Mititei și drăgălași.
Frunză verde, frunzulea,
Dulce a fost viața mea.
Dulce-a fost și-amu-i amară,
Îndulcește-o, Doamne, iară!
De mi-a fi mîndră-mpărțit,
Prin tabără de murit,
Știu că n-oi muri pe pat,
Nici pe lepedeu curat,
Nici pe perină de in,
Cu lumină de „ștarin”
Pămîntu gol mi-a fi pat,
Iarba, lepedeu curat,
Pușca, perină de in,
Și lumină de „ștarin”.
Mîndră, cînd oi muri eu,
Nu-i da peste căpîrșău
Colaci, de sufletul meu,
Nu mi-ngenunchea la cruce,
Nici îi plînge cînd m-or duce,

Cu cosița despletită
Și cu inimuța friptă.
Doamne, pune pace-n țară,
Să-mi mai văd nevasta iară,
S-o mai strîng o dată-n brață
Ș-apoi rămas bun viață.
Să-mi sărut pruncii cu dor
Și-apoi pe dată să mor.
Să-mi mai văd părinții-odată,
Să dăm mîna laolaltă.
Ție, Doamne, nu ți-i greu
Unde vezi năcazul meu?
Ție, Doamne, nu ți-i jele
De năcazul mîndrii mele?
Mărie, floare de in
Necăjitu-s și străin;
Ziua și noaptea suspin.
Nu suspin de-al meu năcaz;
Numai după ce-a rămas,
După cei doi copilași.
Doru-mi-i de-ai mei părinți,
Care-au rămas năcăjiți,
Dar dintre toți, mai întîie,
Mi-i dor de tine, Mărie!

În privința școlii, n-a făcut numai patru clase primare, cum afirmă Petru Pop, ci 6, și a fost, după propria mărturisire a învățătorului său, Andron Petri, (Horduanu!), cel mai bun elev pe care el l-a avut, într-o carieră de patruzeci de ani. Această mărturisire mi-a făcut-o mie, personal, cînd eu însumi îi eram elev, în clasa a IV, la Năsăud: „Ești tu băiat bun, ești cel mai bun din clasă, dar tatăl tău a fost cel mai bun elev din cîți am avut, în întreaga mea carieră”.

Este locul să amintesc aici că tatăl meu era ultimul vlăstar în seria celor patru băieți din familie. Ceilalți trei, (Silivan, Ilie, Gavrilă), au murit de mici înainte de a se naște el, la șapte ani distanță. (26. VI.1884). De notat stăruința părinților în perpetuarea numelui, Gavrilă, care a fost și cel al bunicului, dinspre tată, al scriitorului. Ceva asemănător s-a întîmplat și cu mine, care, de asemenea am avut un frate mai mare, decedat înainte de nașterea mea, care a purtat acest nume.

Autorii citați n-au avut niciunul, ocazia să consulte arhiva familiei, în care se păstrează numeroase manuscrise, interesante atât pentru activitatea poetică a rapsodului cât și pentru viața culturală a regiunii, eventual pentru istoria literară. Cu titlul de curiozitate, vom semnală doar faptul că, printre altele, găsim în arhiva respectivă, și două documente emise de *ajutorul de notar Liviu Rebreanu, pe care părinții mei l-au cunoscut, amândoi*. Într-o convorbire pe care am avut-o, la Iași, în mai 1935, cu marele scriitor, el își aducea aminte de trecerea prin Nepos, și de unii oameni, de pe la noi, printre care și de tata. Cele două documente, pe care le avem în vedere, datează, primul, de la 12 iunie, 1909, iar al doilea de la 7 iulie 1909.

Dintre poeziile publicate în broșura „Dor și jale”, scrise toate sub impresia atmosferei apăsătoare a războiului, se cuvine să ne oprim, în primul rând, asupra celei dintâi dintre ele, Versul primăverii 1915, (pag. 9-10), care a stîrmit un ecou cu totul deosebit, din moment ce a fost preluată de alți creatori populari, cum rezultă clar, dintr-o serie de variante, culese din diverse zone geografice ale țării. Ca să ne dăm seama, mai ușor, despre ce este vorba, vom reproduce mai întâi poezia în cauză:

Primăvară, primăvară,
Mult mi-i inima amară
Unde văd că pluguri ară
Și eu sînt străin în țară.
Primăvara ne-a sosit
Și-i timpul de plugărit
Și plugarii toți s-au dus
Cătră sîrb și cătră rus.
Nu mai vezi flăcăi la plug,
Mîinînd patru boi la jug;
Ies plugurile din sat
Fără de nici un bărbat,
Și pleacă cătră ogor
Moșnegi cu nepoții lor.
Două vaci prinse la jug,
Vai, amar, de-acela plug,
Că nu-i cine să-l dereagă,
Nici brazda cine s-o tragă,
Pingă boi cine să îmble
Și plugul cine să-l schimbe.
De coarne ține-un moșneag,

Plugul două vaci îl trag,
Și-o nevestă supărată,
Strigă hăis, cea, câteodată,
Și pășește pe ogor,
La bărbat gândind cu dor,
Că s-a dus la bătălie,
Tot așteaptă să-i mai scrie,
Și-așteaptă cu drag să vie,
Plugul de coarne să-l ție.
La țară-au prins la ogor,
Prin Carpați bărbații mor.
Jos la țară-au prins la plug
La Carpați mereu se duc.
Batalioane deplin,
Care se duc nu mai vin.
Merge-un rînd, și-aceia mor
Și duc alții-n locul lor.
De-acolo, dragă Mărie,
Sînt puțini care să vie.
Căci acolo, cîți se duc
Nu mai pun mîna pe plug,
Și de-acolo care vin
Nu mai sînt oameni deplin.
Primăvara care vine
Nu ne cîntă cucul bine.
Vin sfintele sărbători
Cu lacrimi și cu fiori,
Iar în ziua Învierii
Sîntem pe pragul durerii.
Mulți plîng soarta lor amară
Că sînt pribegiți în țară,
Și mai mulți ce plîng acasă,
Pe care doru-i apasă.
Plîng nevestele cu dor,
După dulce soțul lor,
Că s-a dus și le-a lăsat,
Cu jele și cu bănat.
Plîng copiii după tați,
Neveste după bărbați,
Plîng și eu, Mărie dragă,

Plînge astăzi țara-ntreagă,
Căci nu știu care din noi
Ne-om mai vedea doi cu doi.
Mulți copii pe vreme-o dată
N-or ști cine le-a fost tată;
Tot or aștepta cu dor
Să mai vie tata lor.
Dar or trece ani pe rînd
Pînă le-a ieși din gînd.
Tot așa, multe neveste
Vor uita ca o poveste,
Și ca visul ce-a trecut
Pe soțul ce l-au avut.
Toate-ar trece-așa pe rînd
Dac-ar fi dorul mai blînd.
Dar dorul unde se lasă,
Lacrimilor face casă,
Inima o tot apasă,
Astăzi geme, mîne plînge,
Pînă inima se stînge.
Acestea, dragă Mărie,
Am avut vreme-a le scrie
În Duminica de Flori
Cu năcaz și cu flori.
Le trimit să le citești
Și la mine să gîndești,
Căci și eu, pe cînd le scriu,
Gîndul tot la tine-l ții;
Scriu un rînd și iarăși șad,
Tot mă uit și nu te văd
Vine mîndra primăvară
Și eu tot străin, în țară,
Dar a-ntoarce Dumnezeu
Și mai bine, nu tot rău,
Căci nici bine nu tot ține
Dar nici rău nu-i tot mereu.
Căci și binele se găta,
Dar și răul trece-odată.
Și iar om fi laolaltă,
Cum am fost și pîn-acum;

Doară Dumnezeu e bun.
Pînă-atunci, dragă Mărie,
Sănătate, bucurie,
Și Dumnezeu să vă ție
Pe toți care v-am lăsat
Supărați, cînd am plecat.
Sărbătoarea care vine
Să o petreceți cu bine,
Și să o petrec și eu
Cum a scrie Dumnezeu.
Înc-odată mai doresc
Voie bună vă poftesc
Ție, nevastă dorită,
Și măicuța mea iubită.
Doresc, încă, tot odată
Multă **sînătate** tată,
Și la cei doi copilași,
Domnița și Găvrilaș
Ce-or îmbla a ouă roși
Să-i mai găsesc **sînătoși**.

Multe versuri din această poezie au fost reluate într-o bucată pe care Leonida Dănilă a cules-o de la Mărie Sas, din Șieu-Maramureș, și a reprodus-o în „Almanah Literar” I, 1950, nr. 12 (decembrie), p. 38:

Vară, vară, primăvară,
Toate plugurile ară
Și de grîu și de secară
Numai io-s străin prin țară.
La țară pe plug s-au pus,
La război mereu s-au dus.
Trec regimente din plin;
Cîte se duc nu mai vin.
Peste-o săptămînă, două,
Ne-a venit ordin și nouă.
Nu mai vezi tînăr la plug,
Nice patru boi la jug.
De coarne ține-un moșneag,
Plugul două vaci îl trag,
Și-o nevastă, supărată,
Strigă la vaci cîteodată

Și, călcînd peste ogor,
Gîndesc la bărbații lor.

O altă variantă a fost înregistrată în părțile Oradiei, și este reprodusă în „Antologie de poezie populară”, I, 1953, pag. 97:

Primăvară, primăvară,
Mult mi-i inima amară,
Văd plugurile cum ară
Și io mi-s străin de țară.
Primăvara a sosit
Și-i timpul de plugărit,
Iar bărbații toți îs duși
Cătră unguri, cătră ruși.
Nu mai vezi feciori la plug
Prinzînd patru boi la jug.
Ies plugurile din sat
Fără de nici un bărbat,
Și se duc cătră ogor
Bătrîni, cu nepoții lor.
Două vaci, prinse la jug,
Vai și-amar de-acela plug!
Că nu-i cine să-l direagă,
Nici brazda cine s-o tragă.
De coarne ține-un moșneag
Plugul două vaci îl trag.
Și-o nevestă, supărată,
Strigă “hăis!, cea!”, cîteodată
Și pășește pe ogor
La cel dus gîndind cu dor.
Și așteaptă ca să vie
Plugul de coarne să-l ție.

O a treia variantă comunicată de Maxim Timoce, din Sîngeorz-Băi, ne întîmpină în colecția lui Cicerone Teodorescu, Izvoare fermecate, 1958, pag. 191.

Plugu două vaci îl trag,
De coarne ține-un moșneag,
Și-o nevestă, supărată,
Fuge la vaci să le bată.

I.Desmireanu avea să culeagă și el o variantă, din Mureșenii de Cîmpie, Județul Cluj, pe care a publicat-o în volumul „Cine-o făcut horile”, Cluj, 1961, pag. 35:

Toate plugurile ară
La holdă de primăvară
Numai eu strein prin țară
Și cu inima amară.
Ies plugurile din sat,
Fără de nici un bărbat
Și se-ndreaptă spre ogor
Moșii cu nepoții lor.
Nu mai vezi feciori la plug,
Nice patru boi la jug.
Plugul două vaci îl trag,
De coarne ține-un moșneag,
Și-o nevestă supărată,
Strigă la vaci, câteodată,
Călcînd pe negrul ogor,
Gîndind la bărbații lor.

Alta figurează în culegerea lui Virgil Medan, 1000 chiuituri de pe Someș, Cluj. 1969, pag. 347, și a fost culeasă din comuna Telciu:

Vară, vară, primăvară,
Toate plugurile ară,
Tăte pe arat s-o pus,
Neamțu la război i-o dus.
Nu mai vezi tineri la plug,
Nice patru boi la jug.
Plugu două vaci îl trag,
De coarne ține-un moșneag,
Și-o nevestă supărată,
Strigă la vaci câte-odată.
- Hei, Florică! hei Rujană!
Că bărbatu mi-i pe zoană.

În sfîrșit, unele reminescente din poezia asupra căreia ne-am oprit, întîlnim și într-o bucată din volumul publicat de Leontin Ghergariu, „Folclor literar din Sălaj”, Zalău, 1973, pag. 79:

Vară, vară, primăvară,

Toate plugurile ară.
Ies plugurile din sat,
Fără-oleacă de bărbat.
O plecat ei la ogor,
Moșii cu nepoții lor.
La ogor de primăvară,
Ies pluguri din sat afară,
Și o biată de nevestă,
Zice cea, hois, cîteodată.

Un neposan, stabilit în America, în 1912, Ion Cifor, îmi trimitea, într-o scrisoare din 6 noiembrie 1965, un “vers”, cum spunea el, care nu era decît poezia de care ne ocupăm aici, și îmi promitea să însoțească fiecare scrisoare, viitoare, cu cîte o asemenea anexă. Acest îndepărtat vlăstar al Neposului se gîndea că eu nu am broșura apărută la Gherla, în 1920, și se gîndea să-mi facă un serviciu despre care își închipuia că nu poate decît să mă bucure. În scrisoare lui, citim, printre altele:”eu am păstrat cartea de cînzeci de ani, căci mi-a fost foarte dragă și, fiindcă am trecut și eu printre atîtea greutăți, pare că, cînd cetesc cîte un vers, mă mai mîngîi fiindcă și eu am fost tot străin, în țară străină”.

Preluări asemănătoare avem și în cazul altor poezii, dar pe scară mai redusă, totuși, decît ne-a oferit „Versul primăverii 1915”, și dacă este să căutăm o explicație a acestui fapt, o putem găsi relativ ușor. Deși poetul exprimă, peste tot, sentimente pe care le încercau, în vremea primului război mondial, mii de oameni, parcă nicăieri, ca în poezia aceasta, el n-a mers mai direct la durerea generală, provocată de plecarea pe front a bărbaților capabili de muncă, precum și de înlocuirea animalelor tradiționale, cai și boi, cu „două vaci”. Greul gospodăriilor apăsa asupra bătrînilor și asupra femeilor, iar la privațiunile de natură materială se adaugă starea sufletească descurajatoare, a oamenilor, în fața unor împrejurări așa de neprielnice, într-o vreme în care nimeni nu mai putea fi sigur de ziua de mîne.

Același sentiment puternic, stă la baza următoarelor trei poezii, fără titlu și fără dată, nepublicate pînă acuma, transmise prin intermediul unei foi volante, desprinsă, fără îndoială, dintr-un caiet care cuprindea și alte bucăți:

I

Nevăstuță-nstrăinată,
De mine cu dor lăsată.
Te-am lăsat, mîndră, cu dor,
S- aduci plugul la ogor,
Ș-am plecat cătră Tirol.

Tuma-n vremea plugului,
Pe cîntatul cucului,
Pe-nfrunzitul codrului,
Luai lungu drumului,
Lăsa-i ogoru-nearat,
Și grîul nesămănat,
Și părinții cu bănat,
Cînepa nesămănată,
Nevăstuța supărată,
Și doi copii fără tată.
Domnițucă, mîndră floare,
Pe tata inima-l doare,
De se uscă ca la soare.
Dragu tatii, Gavriluț,
Te-o lăsat tata micuț,
Ca pe-un pui micuț de cuc,
Ș-o fost musai să mă duc.
Draga tatii, Domnicuță,
Te-o lăsat tata micuță,
Ca pe-un pui de rîndunea,
Nu știu cînd te-oi mai vedea;
Că-i cu greu de ne-nțîlnit,
Și departe de venit.
Dragii tatii, păsărele,
V-o lăsat tata cu jele,
Cînd o fost pomii-nfloriți,
De mîțîțai să doriți;
Voi pe mine, eu pe voi,
Să vă doresc pe-amîndoi.
Nici o jele nu-i amară,
Ca dorul de primăvară,
Cînd ies copiii pe-afară
Și tătuca-i dus din țară.
Maică-sa mere la cîmp,
Ei rămîn singuri, și plîng,
Și de foame și de sete,
De cîte năcazuri tăte.

II

Săracă inima mea,
Cum focu nu m-a durea,

Că n-o mai pot mîngîia.
Cine-ar fi, dragă Mărie,
Dorul meu să-l poată scrie,
Inima să mi-o mîngîie.
Nevăstuță cu bănat,
Inima mi s-o stricat,
Din ziua cînd am plecat
Și cu jele te-am lăsat.
S-o stricat inima-n mine,
Cînd m-am despărțit de tine.
Și de mîină cînd te-am prins,
Mare jele m-o cuprins.
Și plîngea biata copilă,
De nu mai puteam de milă;
Atîta vreme-am avut,
O dată s-o mai sărut
Ș-am suit sus, pe mașină,
Rămîi, Domniță, străină.
Pleacă mașina, turbată,
Dumnezeu ți-ajute, tată,
Să te mai vedem odată.

III

Cîntă cucul sus, la vie,
Rea veste mi-o venit mie,
Că zace biata Mărie,
De nici cărți nu poate scrie.
Cuce, pasăre măiastră,
Du-te la a mea nevastă
Și te-așează la fereastă.
Dacă-n fereastă ti-i pune,
Cheam-o la tine și-i spune,
Că ești venit de la mine
Și-i trimit noroc și bine.
De-i vedea că-i rău beteagă,
La dînsa-n casă te bagă;
Meri la căpătii ș-o-ntreabă,
Ce-o doare, de-i așa slabă,
Că slabă trebe să fie,
De nici cărți nu-mi poate scrie.
Spune cuce, glasul tău,

Domnițuchii, c-am zis eu,
Să-mi mai scrie, batăr ea,
Cît de greu, cum a putea,
Să mai scrie la tătucu
Cum e rîndul cu mămuca.

De foarte multe ori, autorul se servea de scrisorile adresate familiei, mai rar și unor rude apropiate, în vederea difuzării poeziilor sale. Este vorba, în general, de scrisori „mixte”, dacă le pot numi astfel, alcătuite atât în proză cît și în versuri. Asemenea scrisori a trimis la datele de 7 și 20 martie 1915, la 6 decembrie 1915, la 5 mai 1916, 3 ianuarie și 6 decembrie 1917, 28 februarie și 8 iunie 1918, etc.

Scriitorul nu s-a mulțumit numai să dea, altora, din creațiile sale, ci a preluat, el însuși, de la înaintași și de la creatorul anonim, cum s-a putut observa, cred, din expunerea de pînă aici.

Citindu-l atent, avem ocazia să-l surprindem împrumutînd anume versuri, care, se vede, corespund mai bine stării sufletești în care s-a găsit, cîteodată, în momentele de inspirație, ori tonalității generale în care se exprimă. Fără a intra în amănunte, vom spune că, dintre poeții noștri cei mari, cei cu a căror poezie se simte mai familiarizat sînt Alecsandri și Coșbuc. Mai rar, ni s-a părut că ar putea fi invocat și Eminescu, dar fără să

fim pe deplin încredințați că ar fi vorba de o înrîuire directă, mai degrabă este vorba de o influență, comună, a poeziei populare.

Dintre poeziile nereproduse în broșura Dor și jale..., de la Gherla aş mai pomeni Psalmul 84, trimis revistei "Calea vieții", din Comloșul Mare, la 12 august 1917. N-am văzut revista și nici nu știam, cum nu știu nici acum, dacă ea a constituit sau nu vreun prilej de studiu, dacă s-a oprit sau nu vreun specialist asupra conținutului ei. Psalmul a fost publicat, totuși, în paginile ei. L-a citit tatăl meu și i-a scris mamei¹, care i-a confirmat scrisoarea. L-a citit și Virginia Grivase, cum se vede dintr-o carte poștală din arhiva familiei.

După investigații îndelungate am descoperit-o și eu, prin concursul unor prieteni din Timișoara și București, după ce mă adresasem, cu zeci de scrisori ni numai unor prieteni, de pretutindeni, ci și unor oficialități bisericești din Banat și din Transilvania.

Revista, care și-a schimbat, în mai multe rînduri, localitatea în care a fost imprimată, părea de negăsit, n-am putut da de urma ei nici la Cluj, nici la Timișoara, nici la Lugoj, nici la Caransebeș, nici nicăieri. A descoperit-o profesorul Vasile Țăra, directorul Bibliotecii Universității din Timișoara, în Biblioteca Academiei, de unde Florica Dimitrescu, de la Universitatea din București, a avut amabilitatea să mi-o transmită printr-o copie. Între textul reprodus în revistă și cel din manuscrisul păstrat în arhiva familiei nu există nici o deosebire. Scris la 23 iulie 1917, poemul acesta devine accesibil cititorilor după 87 de ani:

Psalmul 84

Binevoiește, Doamne, pămîntului tău pace,
Întoarce-Ți mînia, ce peste noi zace,
Iertînd fărădelegea poporului tău,
Acoperind păcatul, scăpîndu-ne de rău.

Potolește, Doamne, grozava ta urgie,
Întoarce-te, Parinte, din dreapta ta mînie.
Părinte-a tot puternic, întoarce-ne pe noi,
Întoarce-a ta mînie și curmă-acest război.

¹Scrisoarea a fost trimisă din Balf, joi, 16 august 1917: „*Dragă soție, mi-ai scris că ai cetit Psalmul scris de mine în revista „Calea Vieții”. În curând ai să mai cetești unu, care l-am trimăs cînd am primit N° 30, cu Psalm 84,. Acuma am trimăs Psalm 78, foarte potrivit cu zilele în care trăim. Domnul nostru Isus Cristos cu Dvoastră*” G.

Au doară-n veac, Părinte, pe noi ne-ai ȳrgisit?
Sau ȳine-ȳi-vei urgia pe noi pînă-n sfîrșit?
Întorcînd mînia pe noi ne vei via,
Poporul Tău de Tine în veac s-a bucura.

Arată nouă, Doamne, cereasca Ta-ndurare,
Trimite mîntuirea, că mila Ta e mare.
Să Te-auzim, Părinte, din sfînt lăcașul Tău
Zicând: Domneasca pacea peste poporul meu.

Aproape-i mîntuirea părintelui ceresc
De cei ce I-se-nchină, de cei care-L iubesc.
Atuncea adevărul și buna îndurare,
Dreptatea și cu pacea-și vor da sărutare.

Adevărul lumii atunci va răsări
Și dreptatea sfîntă din cer ne va privi.
Căci dînd bunătate, cerescul Dumnezeu,
Atunci pămîntul nostru-și va da rodul său.

Dreptatea înainte va merge-n oable căi
Și-ncet va pune, iară, spre cale pașii săi.

Gavrilă Istrate din Vărarea

(Scrisă în Sopron, K.n.K. Reservespital "Lyzeum")

"Calea Vieții" Arad, 23 iulie 1917

Foaie poporală creștină

Redactor Dr. Nicolae Brînzeu

N-am putut urmări, cu atenția necesară, colecția ziarului "Foaia interesantă" să văd dacă a apărut sau nu, în anul 1907, poezia intitulată "Nevasta și cucul", despre care autorul vorbește într-o scrisoare din 24 iunie 1925, rămasă, probabil, neexpediată.

Din seria poeziilor nepublicate, merită să mai fie menționată cea datată Bruneck, 10 ianuarie 1917, care prezintă interes prin faptul că ne dă informații, utile, în legătură cu "intinerarul" pe care autorul l-a parcurs, în timpul războiului, pînă la data mai sus menționată. Informațiile respective

nu le-am fi putut obține decît parțial din corespondența păstrată, știut fiind că ostașii nu aveau voie să menționeze, în scrisori, localitățile din care se adresau familiei și cunoscuților. Poezia are în total 189 de versuri și am intitulat-o, după primul vers, “Frunză verde frunzurele”. Iată în întregime, textul ei:

Frunză verde frunzurele...
Nevăstuța mea, cu jele
Să-ți scriu patimile mele,
Drumurile, lungi și grele,
De cînd de-acas-am plecat,
Pînă-n spital am intrat.
Într-o Duminică, sara,
Cu jele mi-am lăsat țara.
Din Oșorhei am plecat
Duminecă pe-nserat,
Octombrie-n șaptesprezece...
Sufla vînt și ploaie rece;
Era sara, pe la zece.
Pe mașina m-am suit
Și la drum, frate,-am pornit.
Patru zile tot ne-am dus,
Pînă-n Rusia-m ajuns.
Acolo-am avut noroc,
Că n-am ținut mare foc;
C-am fost bine așezați,
De tot în pămînt băgați.
Toată iarna-n vizunie
Am șezut dragă Mărie.
Erau păduchii pe noi,
Cum sînt botîșii pe oi.
Cînd a fost spre primavară,
Vine poruncă-ntr-o sară,
Că-n Rusia nu mai stăm,
Ci-n Italia plecăm.
Nici nu trece-o săptămînă,
Cînd și plecăm la mașină.
A doua zi, cătră sară,
Eram în Brodni, la gară.
Steteau vagoane-nșirate,
Pe sama noastră gătate.

Năcăjiți, cuprinși de jele,
Ne-am suit cu toți în ele.
După ce ne-am așezat,
Iute la drum am plecat.
Cînd era la miazănoapte,
Trenul da scînteii din roate.
Cît ai fuma o țigară,
Sîntem în Lemberg, la gară;
Dar nu stă trenul pe loc,
Ci îi dă mai mare foc.
Noapte-ntreagă tot ne-am dus,
Pînă-n Premysl am ajuns,
Chiar în zori, de dimineață;
Și era-norat și..ceafă.
S-a oprit trenul pe șină,
Ș-a dat apă la mașină.
Din mașină iese fum
Și pornim, iară, la drum.
Sâmbătă, cam pe la zece,
Trenul peste Carpați trece.
Sâmbătă, pe la amiazi,
Stăm în gară la Zagove.
Aici căpătăm gustare;
De-abia mai stăm pe picioare.
Așa, după ce-am gustat,
M-am pus jos și m-am culcat;
Nici eu singur nu știu bine
Cît a mers trenul cu mine,
Pînă Duminecă-n zori,
Cînd văzui cireș cu flori.
Atunci, numai, m-am mirat,
Că Vineri, când am plecat,
Din Brodni era-nghețat
Și omătul nemișcat.
Trenul merge, vremea trece,
La amiazi, la 12,
Iacă Dunărea cea rece;
Peste ea mașina trece.
În Pesta, la stațiune,
Strînsă-i lumea, de minune,

Și zvîrlea struțuri de flori,
Peste trenul călător.
Aici am avut popas,
Ceva mai bine de un ceas.
Și din Pesta, cea vestită,
Am plecat într-o clipită.
Trudit, am adormit iară,
Pînă ce s-a făcut sară.
Sara căpătăm de cină.
Cum eram sus, pe mașină,
N-apucam să gat din șaică
Și mașina iară pleacă.
Cînd e Luni, la revărsat,
Trecem un rîu lung și lat
Cînd era Luni dimineața,
Trecem prin Koprivnița.
Și cum mergem ,cu mașina,
Trecem prin Bozjacovina.
La Isvete, lîngă gară,
Tocmai era tîrg de țară.
Doamne, ce tîrg de poveste,
De babe și de neveste.
Neveste pline de dor,
Cu purcelul de picior.
Babe zbîrcite pe față,
Ședeau cu găina-n brață,
Iar, de-o parte-ntr-un zăvoi,
Cinci, șase perechi de boi
Și niște moșnegi cu oi.
Ca de cînd de tîrg vă spun,
Se duce trenul nebun.
Tîrgul rămâne –napoi,
Trenu-n Zagreb e cu noi.
Zagreb e stație mare..
Aici căpătăm mîncare.
De la Zagreb am plecat
Peste-un cîmp întins și lat.
Și la patru, după-amiazi,
Ajungem la Lescovatsz.
Luni, de sară; cătră cinci,

Trecem pe la Dregănici.
Mergem luni noaptea, mereu,
Și mașina suflă greu.
Marți dimineța, Mărie,
Trecem prin Grassuluplie.
Merge trenu-ncet și lin,
Până în Laibach sosim.
Aici nu stă cinci minute;
Pleacă, iară, cu noi, iute.
Ajungem la Lublijana,
Un sătuc cum e Poiana.
De-aici în Tirol intrăm
Și printre munți ne băgăm.
Cum mergea trenul cu noi,
Rămîneau munții-napoi.
Trecem Verd și Logateci...
Două stații în munți reci,
De-aici trecem prin Planina
Și Adelsberg Pastoina.
Aici stă cu noi mașina,
Numai cît luăm gustrare
Ș-apoi pleacă și mai tare.
Marți, după masă, la doi,
Ajunge trenul cu noi
La San Peter, sat micuț
Sub niște poale de munți.
De-aici, drumul ni se gată...
Pe sub munți intrăm odată.
Pe sub patru munți trecem,
Soarele nu-l mai vedem.
Cînd ieșim din munți, afară,
Ni se face ziuă iară,
La Grabek Szesze-n gară.
De aici dacă plecăm,
Pe sub alți doi munți intrăm.
De sub munți cînd am ieșit,
La Divacea-m poposit.
De-aici, trecem cu mașina,
Prin Seșina și Opcina.
Din Opcina v-am fost scris,

Două cărți v-am fost trimis.
Când a fost Marți, pe-nserat,
De alt munte mare-am dat.
Mergem, frate, pe sub el,
Pînă-am ieșit din tunel,
La o cruce de izvor,
În gara Repentabor.
Numai izvorul trecem,
Sub alt munte ne băgăm,
Și mergem pe sub pămînt;
Întuneric ca-n mormînt.
Tot așteptăm să ieșim,
La vreo gară să sosim.
Din tunel, cînd am iesit,
Nici mîna nu s-a zărit,
Nimic n-am putut vedea...
Tunete...și ploaie grea...
Aici trecem o stație
Ce-i zic Scopo Dutolje.
De-aici puțin ne-am mai dus;
Și la Sant Daniel am ajuns.
Cum pornim de-aici, îndată,
Trecem peste-o apă lată.
De la apa Vipach, frate,
Nu mai merge trenul departe;
Mașina greu fișcăiește,
Trenul cu noi se oprește.
Era sara, pe la nouă;
Gîndeam că o cofă plouă.
Din vagoane coborîm,
Sus pe cai pocăluim
Ș-apoi, prin ploaie, pornim,
Pe lîng-un izvor, în sus,
Până-n Malovsce-am ajuns.

Poezia aceasta datată Brunek, 27 Decembrie 1916, ne-a fost transmisă printr-un carnețel în care au mai figurat și alte poezii ale rapsodului, dar nu le putem reproduce aici pe toate. Ne vom opri, însă, la una, intitulată Întâmplare prin somn, datată Brunek, 3 Ianuarie 1917 și transmisă familiei printr-o scrisoare:

Din pustiul de război,
Vine Gavrilă-napoi.
Vine numai la urlab,
Năcăjit, bătrîn și slab,
Barba mare, trupul supt,
Straiul zdrențuit și rupt.
În sat intră-n ziua mare...
Se uită, nu i se pare.
Pleacă-ncet, pe drum, în sus,
Cătinel, pe gînduri dus.
Și tot merge-ncet, privind
Casele toate, pe rînd.
Dar nu ca de cînd vă spui,
Ajunge la casa lui.
Cînd să deschidă portița,
Și Gavriluț și Domnița
Fug în casă, strigă: Mamă,
Vine la noi o cătană.
Ea afară dă să iasă,
El, atuncea, intră-n casă,
Și cînd intră, dă binețe.
Ea, speriată, face fețe.
Nu-l cunoaște, nu se leagă,
Nu-i el, pentru lumea-ntreagă,
Dar să gîndești că
Acestea, dragă Marie,
Ar fi fost bine să fie
Așa după cum am scris,
Dacă n-ar fi fost în vis.
Ce-a mai fost, ce s-a-ntîmplat,
Nu știu, că m-am deșteptat.
Și, de-atuncea, tot aștept
Doară vine visul drept,
Și să fie-adevărat,
Așa pe cum am visat.

Pe lîngă caietul încredințat Virginiei Grivase și pe lîngă carnețelul rămas la Octav Botez, vom mai semna un exemplar din Calendarul poporului, 1916, din Sibiu, pe a cărui filă, albă, dintre lunile martie și aprilie

se găsește transcrisă, în creion chimic, o poezie de 25 de strofe, datată Bruneck, sara de 29 XII 1916, 10 ore. Ea interesează nu atât sub aspectul creației propriu-zise, sub cel al valorii artistice, adică, cât pentru modul cum autorul a preluat anume procedee ale poeziei populare, pe care, trecându-le prin inima lui, le-a transformat într-un bun propriu:

Floritică de pe laz
Vă scriu carte din corhaz.
Nu vă scriu vouă de gras;
Scriu să-mi treacă de năcaz.

Frunză verde mântănac,
Cui nu i-a venit pe plac
Numere-o cupă de mac,
Penele de pe-un gînsac.

Streină streinătate,
Mult avui de tine parte,
Mult am scris Măriei carte,
De pe unde-am fost departe.

Frunză verde frunzurele,
Trec tinerețile mele,
De năcazuri și de rele,
Petrecînd prin țări cu jele.
Fost-am tînar oarecînd,
Dar m-am tot trecut,pe rînd,
De-a lungul prin țări îmblînd,
Pe munții ce mari suind.

De jele și de năcaz,
Și de dorul cît l-am tras,
Gălbenesc ca frunza-n laz;
Putere nu mi-a rămas.

Jele-i, doamne, cui i-i jele,
Jele-i, doamne, codrului,
După cântăreții lui,
După glasul cucului.

Jele-i, doamne, la feciori
După fetele cu flori,
După dulcile surori,
De părinți, de multe ori.

Jele-i la cei însurați
După copiii lăsați,
Că trăiesc înstrăinați,
De neveste depărtați.

Și nevestelor li-i jele,
Că cu dor trăiesc și ele;
De doi ani și jumătate,
Tot cu dor și supărate.

Jele-i, Doamne, maicelor
După dragi feciorii lor,
Că nu cîntă prin pripor,
Cosînd iarbă cu bujor.

Jele-i, doamne, la surori,
După dulcii frățiori,
Unde văd clopu cu flori,
Mai ales la sărbători.

Plîngeți fete și jeliți
Pe drăguții voștri iubiți;
Nu știu cînd vă întîlniți
Cu ei, să mai povestiți.

Plîngeți, mame, deseori,
După dulcii voștri feciori,
Mai ales la sărbători,
C-o crescut pe dînșii flori.

Voi, neveste tinerele,
Ce trăiți cu mare jele,
Lui Dumnezeu vă rugați,
Pentru dulcii voștri bărbați,

Care sînt vii să trăiască,
Cei morți să se odihnească.
Dați popii, să-i pomenească
După legea creștinească.

Tu, nevasta mea străină,
De-ai inimă creștină,
După ce te lași de cină,
La cei doi copii de mînă,

Vă rugați lui Dumnezeu
Să vă ferească de rău,
Și să scap, de-aici, și eu;
Să scăpați și voi de greu.

Tu, nevestă-nstrăinată,
De ai inimă curată,
Te mai roagă, cîteodată,
La Vergura preacurată

Să-i fie milă de noi
Și de copii, de-amîndoi,
Și de toată lumea care
Trăiește cu supărare.

Închiind această carte,
De-aici, din Tirol, departe,
Poftindu-vă sănătate,
Veselă seninătate.

Sărbătorile să fie
Tuturor spre bucurie,
Și ție, dragă Mărie;
Dumnezeu sfîntul vă ție.

Fericite sărbători
La părinți și pușori
Și la binevoitori.

Zile dulci, de sărbătoare,
La a noastră servitoare;
Sărbători cu sănătate
La cele două cumnate,

Și la toți, la ceilalți,
Șaica plină de cîmaș,
Și găluște și colaci,
Să nu spuie că-s săraci.

Tot din Brunek avea să fie trimisă și poezia care urmează, datată 27
XII 1916-10 I 1917:

Florică de năgară

I

Florică de năgară
Inimuța mi-i amară
Că vine Crăciunul iară
Eu, pe-o margine de țară,
La spitalul dingă gară.

II

Cine-ar fi, dragă Mărie,
Dorul meu să-l poată scrie?
Cine-ar fi, Mărie dragă,
Jelea mea s-o scrie-ntreagă?

III

Dar nu-i dascăl învățat,
Nici popă, nici avocat,
Să le scrie acurat,
Cîte rele m-au mîncat.

IV

Cîtă spaimă, cîte rele,
Cîtă grijă, cîtă jele,
Cîte vînturi și vremi grele,
Sărmane zilele mele.

V

De năcaz și de urît,
Și de cîte le-am pățit,
Fără vreme-am bătrînit;

Numa cît n-am cărunțit.

VI

De doi ani, dragă Măriucă,
De când trăiesc sub poruncă,
N-am mai strîns finul pe luncă,
Nici am cosit în prelucă.

VII

Iarba-n preluc-o pierit,
Coasa-n cui a ruginit,
Plugu-n șopru părăsit,
Boii s-au adevăsit.

VIII

Las'iarba să bătrînească,
Coasa-n cui să ruginească,
Boii să se prăpădească,
Numai badea să trăiască.

IX

Că dac-a veni-napoi
Iar a face car și boi.
Și badea, de-aici cînd scapă,
Iarăși face plug și grapă.

X

Colea, către primăvară,
Crește iarba-n luncă, iară,
Numai de-ar fi bine-n țară.

XI

Pe-nfloritul cîmpului
La coarnele plugului;
Nu-n munții Tirolului.

XII

S-aud cucul cum horește,
Mierla cum se jăluiește,
Să văd cireșii,cu flori,
Și pe cei doi pușori.

XIII

Să văd cireșii-nfloriți
Și pe dulcii mei părinți,
S-aud glas de ciocârlie,
Să fiu cu tine, Mărie.

XIV

La o masă să prînzim,
Amîndoi ziua să fim,
Ş-apoi să ne povestim.

XV

Să ne povestim durerea
Care ne-a slăbit puterea.
Să ne povestim năcazul
Care ne-a slăbit obrazul.

XVI

Cînd mi-i vedea bătrînit,
Poate, ți-oi cădea urît.
De cumva esti bătrînită,
Poate să-mi cazi tu urîtă.

XVII

Mărie, când oi veni,
Căruntă de te-aş găsi,
Mie tot dragă mi-i fi;
Să te urăsc nu gîndi.

XVIII

Trăit-am, mîndră, cu tine,
Şase ani, ceva mai bine,
Spune că zisu-ți-am eu
Ceva, să-ți cadă cu greu?

XIX

De ştii traiul nost cel lin,
Cum o fost, cînd strîngeam fîn,
Cînd culegeam mac şi in
Atunci nu eram bătrîn.

XX

De-atunci inul s-a topit
Şi pînzele s-au bilit
Şi eu am mai bătrînit;
Poate ți-oi cădea urît.

XXI

Şi urît de ți-aş cădea,
Mie rău nu mi-a părea,
C-aş trăi cum aş putea,

Inima nu m-ar dura.

XXII

Mi-ar fi inima la loc
Și-aș vedea că n-am noroc.
Inimuța nu mi-ar arde
Și aș ști că nu am parte.

XXIII

Floriceică de pe rîț
Eu le-am scris cum le-am gîndit,
Și după cum s-au văjit;
De ți-s drag, de ți-s urît.

XXIV

De ce scriu nu-ți cadă greu,
Că știi, tu, tălantul meu.
Nu le scriu în supărare,
Că le scriu că-i noaptea mare
Mă văd singur și străin
Și nu dorm noaptea deplin.

Bruneck

27 XII 1916-10 I 1917

Dintre poeziile inedite, ne vom mai opri la vreo două, trei, pentru a avea, mai ușor, o imagine de ansamblu asupra activității rapsodului nostru:

Trece timpul plugului

Trece timpul plugului
Și cîntecul cucului,
Numai calea dorului
Nu mai trece nimănui,
Cucu din ast-primăvară
Nu cîntă la cei ce ară,
Ci cîntă la cei din pară;
Ce li-i inima amară.
Cîntă cucu de pe plop
La cei fără de noroc,
Ce merg, săracii, la foc.
Du-te cuce sus prin vie
Și-mi cîntă una și mie.

Și mi-o cântă, cuce, lin,
Durerea să mi-o alin.
De când de-acas-am plecat,
Cucu nu mi-a mai cântat
De când de-acas-am pornit,
Cucu nu l-am auzit.
Mîndru-i codru și-nfrunzit,
Eu îs gata de pornit,
Că m-așteaptă coasa-n rîț
Cu bulbuci de cei mașcați,
Departe ... peste Carpați;
Ardă-vă focul Carpați.

Ardă iarba de pe voi
Cum arde inima-n noi.
Iarba pe voi să nu crească
Nici turmele să vă pască,
Nici oamenii să vă treacă,
De cățîni și piatră seacă.
Numai pasări călătoare
Peste vîrful vost să zboare.
Soarele să vă-nfierbînte,
Păsări pe voi să nu cînte.
Sărace rîț cu năgară
Cine te-a cosi la vară?
Că s-au dus cosașii-n țară;
Pe vara-au să cosească
Prin Polonia rusească,
Pe cîmpul muscalului,
Cu coasa amarului.
Pe muntii Carpaților,
Ducînd grija pruncilor
Și dorul nevestelor
Și jalea părinților.

Săracă dragă Mărie
Cum aștept vremea să vie,
Să-mi aduci prînzul de-acasă
Pe rîțul cu iarba deasă,
Să pun coasa pe răzor,

Să ne povestim de dor.
Să las coasa jos, pe rît,
Să ne-apucăm de prînzit,
La umbruța unui fag,
Să mai uit dorul ce-l trag,
La umbruța unui nuc,
Să mai uit dorul ce-l duc.

Mîndră, unde-oi cosi eu
Nu se taie iarba rău;
Numai brazda-i grea de dus
Că-i încîlcită de Rus.
Astă vară, la cosit,
Șuieram cu coasa-n rît
Și mîndra horea la teară
Și era mai bine-n țară.
Și-n iast var-oi șuiera
Pe jos, prin Polonia,
Ori cătră Galiția.
Cîntă cucu sus, în laz,
Nu știe nici de-un năcaz.
Cîntă cucu la izvor,
De umple lumea de dor.
Cîntă cucu la feție,
Departa sîntem, Marie.
Someșu-i mare și mere²,
Eu îs cuprins de durere.
Mureșu-i mare și lin,
Eu pe lîngă el, suspin.
Mureșule, apă lată,
Ce vii așa tulburată?
Și n-ai stare și-alinare,
Și n-ai drum, cît vii de mare.
Plînge mîndra și suspină
Toată ziua prin grădină.
Dar și eu, mîndră, suspin
Unde mă văd că-străin.
Num-atîta mi-i mai jele

²merge

Cînd îmi vine-n minte, lele,
Ziua cea mai dinapoi ...
Pare c-a fost într-o Joi,
Cînd stam la gară-amîndoi.
Amîndoi la gară stam,
Amîndoi lacrămi vărsam
Și le ștergeam c-o năframă,
Ca doi prunci rămași de mamă.
Tot mă uit, mîndruță dragă,
Cum compăniile pleacă.
Una astăzi, alta mîne,
Pînă și rîndul nost vine,
Pe cum a venit la mulți,
Care trag năcaz pe munți,
Ziua-n foc și noaptea-n șanț,
Ca robii cei grei, sub lanț.

Marie să bagi de samă,
Cînd capeți o telegramă
Nu lăsa vremea să treacă,
Fără sui pe³⁴ tren și pleacă.
Pînă de-acasă sosești,
La stație mă găsești
Îmbrăcat în haine nouă,
Cu inima ruptă-n două.
Bumbii de pe căpeneag³
Și de pe șapca din cap
Albaștri, ca de cicoare,
Să nu se vadă la soare.
De-i veni, mîndră, la mine,
Să mai faci atît de bine
Să iei copiii cu tine,
Să vadă cînd oi porni
Și pe tren cînd m-oi sui,
Că numai Dumnezeu ști⁴
Cînd ne-om mai putea-ntîlni.
Din cîți pleacă la război

³manta

⁴Forma obișnuită a verbului, pentru pers. 3-a singular.

Nu mai vin toți înapoi;
Dintr-o sută, unul, doi...
Și câți merg la bătaie
Sînt puțini care să vie;
Cîte-o sută, dintr-o mie.

Mîndră, de voi pleca eu,
Roagă-te lui Dumnezeu
Să-mi ajute-n drumul meu.
Că și eu m-oi mai ruga
Cătră Maica Precesta,
De mai am zile rămase
Să mă mai întorc acasă.
De am zile de trăit
Să mă-ntorc cum am pornit,
Să trăim, draga Marie,
Cum am trăit și dintîie,
Să nu mai fii suprată
Cu copiii fără tată.

Nu mi-i jele dacă mor,
Ci mi-i jele de-al tău dor.
Nu mi-i jele c-oi muri,
Mi-i jele după copii.
Nu mi-i jele că mor mîne,
Dar mi-i jele după tine.
Și mi-i jele de părinți
Care rămîn năcăjiți
Și pînă la moartea lor
Tot m-or pomeni cu dor;
C-au avut num-un fecior
Și n-a fost pe sama lor.

Nevăstuță, draga mea

Nevăstuță, draga mea,
Îți trimit o cărticea,
Să-ți stâmperi dorul cu ea.
Tu, mîndră, scrie-napoi,

Cum e rîndul pe la voi.
Cîntă cucul sus, pe creangă,
Dor m-ajunge, mîndră dragă,
După ochii tăi cei dragi,
După doi copii săraci.
Și m-ajunge dor, apoi,
După părinții-amîndoi.
Cîntă cucul sus, la vie,
Dorul m-ajunge, Mărie,
Că de mult-amar de vreme
Inimuța-n mine geme.
De n-ar plînge inima
Nici ochii n-ar lăcrăma.
Dar inima mereu plînge,
Cu ochii nu pot învinge.
Săracă inima mea,
Cît e de stricăta ea;
Ca holda de vreme grea.
Cîntă cucul sus, pe cruce,
Dor îmi vine, mîndră dulce,
Sara, cînd mă pun la cină,
Inimuța mea suspină
După blînzii copilași,
Dragii tatii îngerăși.
Dor mi-i de mica Domniță,
Draga tatii porumbiță.
Doru-mi-i de Găvrilaș,
Dragul tatii porumbaș.
Domnițucă, mîndră floare,
Pe tata inima-l doare
Cînd vrea sara să se culce.
Puiul tatii, scump și dulce,
Tu Gavrilă, pușor,
De tine tatii-i dor,
Pe minută și pe ceas,
Dragul tatii fecioraș.
Dor m-ajunge, dor mă lasă,
De dorul celor de-acasă.
Dor m-ajunge de cumnate,
Care-o rămas supărate.

Dor m-ajunge de cumnați,
Care-o rămas supărați.
Neavînd ce vă mai scrie,
Noapte ușoară, Mărie.
La fereastră vîntul sună,
Noapte bună, noapte bună.
Cheamă puii să se culce,
Noapte bună și somn dulce.
Noapte bună Măriucă,
Eu mă culc și tu te culcă.
Tu cu puii lîngă tine,
Eu cu dorul lîngă mine.
Noapte bună dragi părinți,
Vă rog supărați nu fiți.
Noapte bună puișori,
Vă sărut de multe ori.
Vă sărut numai din carte,
Din gură, sîntem departe.
Tot aștept.

După atîtea scrisori, în versuri, pe care mama le-a primit de pe front, i-a trimis și ea o încercare similară pe care a intitulat-o Dar de Crăciun, la care tata i-a răspuns, fără întârziere, printr-o poezioară de 21 de versuri, fără titlu. Le reproducem pe amîndouă.

Dar de Crăciun-(1917)

Frunzuță verde de vie
M-am gînit și eu a scrie,
La a mea dragă soție.
Bădișorul meu, cel drag,
Cînd ne-am despărțit din prag
Mai era frunză pe coastă,
Har ceresc, în casa noastră,
Dar de-atunci am tot oftat;
Frunza verde s-a uscat,
Florile s-au scuturat.
Bade dragă, vremea trece,
Vîntul suflă trist și rece.
Bade, dragă, vremea vine,

Tu mereu prin țări străine.
Apa a secat pe vale,
Dragoste schimbată-n jale;
Eu mă usc de supărare.
Lunile-au trecut, de –a rîndul,
Eu tot mă frămînt cu gîndul
Și durerea nu mi-o frînge
Numai Gavriluț, cînd plînge,
Și mă-ntreabă, supărat,
Unde-i tata-nstrăinat?
Crănguță verde de brad,
Tătuca-i înstrăinat
În munții Tirolului,
Ardă-i para focului.
Florică de pe tău,
Plîng micuții, plîng și eu;
Jelea-i mare, doru-i greu;
Bun e, însă, Dumnezeu.
Săraci bărbați ardeleni,
Însurați și juneșeni,
Cînd a sunat doba-n sat,
Ați lăsat tot ș-ați plecat.
Ați lăsat casa și plugul
Și-ați luat drumul dealungul,
Și-ați plecat cu vitejie,
Pentru scumpa avuție,
Pentru neam, pentru moșie,
Să luptați, să nu lăsați,
Țara să o apărați.
Și sfintele sărbători
Le-am petrecut cu fiori
Că în sara lui Crăciun
N-au umblat feciori pe drum;
Și-n locul feciorilor
Îs caii cumătrilor.
Batăr al treilea Crăciun
Noi am ghinit c-a fi bun,
Să ne-aducă bucurie,
La bieții copii și mie,
La bieții părinți bătrâni,

Care lucră tot oftând.
Nu fi, bade, supărat,
Pentru ce esti străinat.
Te roagă lui Dumnezeu,
Ziua, noaptea, tot mereu,
Că noi încă ne-om ruga
Ziua, noaptea, n-om uita;
Dumnezeu ți-a ajuta
Și acasă-i înturna;
La casa părinților,
Care-i cuprinsă de dor,
Din partea unui fecior
Și de dulce soțior
Și tata copiilor.
Bădișorul meu cel drag,
De când sânt cumătri-n sat⁵
Tare lumea s-a stricat.
Fetele care-au fost bune
Au ajuns de rîs la lume.
Nevestele celi frumoasă
Petrec cu cumătri-n casă.
Iubiții mei cetitori
Citiți cu toți dinpreună,
Noroc bun și voie bună.

FRUNZĂ GALBENĂ DIN VIE

Frunză galbenă din vie
Mi-a trimis draga Mărie
Cărticea în poezie,
Cu cerneală albăstrie.
Cărticică-n cornurată
Pe hârtie liniată.
Scrisu-mi-a că-i supărată;
Nu-i cu voie niciodată.

Că de când eu am plecat,
Frunza verde s-a uscat,

⁵La început a fost *husari*, pe care l-a șters și l-a înlocuit cu *cumătri*.

Florile s-au scuturat,
Și de dor s-a săturat.

Și oftează, după mine,
Că-mi petrec prin țări străine.
Și durerea nu i-o frînge
Numai Gavriluț, cînd plînge,
Cînd întrebă, supărat:
Unde-i tata-nstrăinat?

Și mi-a scris nevasta mea:
Plâng micuții, plînge ea,
Dorul greu și jelea grea.

Încheiem șirul poeziilor originale cu una dintre cele mai apreciate din rîndul celor incluse de Emil Precup în broșura de la Gherla, apărută în anul 1920, la pagina 17. În ediția a doua, a cărții, apărută la Sibiu, în 1997, o găsim la pagina 21. Titlul ei este Aș vrea:

AȘ VREA

Aș vrea să-mi văd, o dată,
Sătuțul meu iubit;
Biserica cea măreață,
Cu turnul poleit.
Să văd ieșind din dînsa
Femei, cu soții lor,
O zi de sărbătoare
Ș-apoi să mor, să mor.

Aș vrea să-mi văd, o dată,
Căsuța văruiță,
Pe maica supărată,
Nevasta văduvită,
Pe tata nins de vreme,
Copiii plini de dor,
Să-i mai sărut o dată
Ș-apoi să mor, să mor.

Aș vrea să văd, o dată,
Cel rît cu iarba rară.
S-aud privighetoarea

Ce cîntă de cu sară.
Aș vrea să mai bat coasa
La umbra din pripor,
Cum o băteam o dată,
Ș-apoi să mor, să mor.
Aș vrea să-mi văd, o dată,
Copiii, fără tată,
Ce șed cu ziua-ntreagă
Și plîng pe lîngă vatră.
Aș vrea să văd cum strigă
Mereu, pe tata lor,
Să le răspund:aicea-s,
Ș-apoi să mor, să mor.

Aș vrea să văd, o dată,
Un plug cu patru boi
Și turma de oițe
Pe coasta cu trifoi.
Să văd păcurărașul
Mergînd în urma lor,
Trăgînd una din fluier
Ș-apoi să mor, să mor.

Aș vrea să văd, o dată,
Pe deal holda de grîu,
Pe mîndra trăgînd doina
Cu secera la brîu,
Și snopii,după dînsa,
Toți rînd pe sub răzor.
Să strîng snopi pîna sara
Ș-apoi să mor, să mor.

Am spus că debutul publicistic al tatălui meu a avut loc în 1903, la 19 ani, în “Foaia Poporului”, din Budapesta. A publicat cîteva poezii populare în unele calendare, printre care Amicul poporului, calendar ilustrat pe anul 1904, apărut la Sibiu. Se reproduc, în continuare, toate:

Poezii populare

Din Nepos (Nășăud)

Comunicate de Gavrilă a lui Toader Istrate

Foaia Poporului XI (1903) din 16/29 martie 1903

Auzi, mândră, cucul cântă,
Ieși afară și-l ascultă,
De vezi cât de frumos cântă.
-Vai, acela nu-i cucu,
E bădița săracu;
El mă strigă ca cucu.
Vai aceea nu-i mierla,
E săracul bădița,
El mă strigă ca mierla.

Auzit-am, mândră, eu,
Prin pădure de dudău,
De la mă-ta cuvânt rău.
Auzit-am eu, mă lele,
Prin pădure de nuiiele,
De la mă-ta vorbe rele.
Auzit-am, mândră, eu
Numai de doi pui de cioară,
La vară voinici să moară.
Voinici să moară de tun,
Cioara să moară de fum.

(pag.134)

6/19 aprilie 1903, pag. 170:

Asta-i lelea cea de-atunci,
Care da paie la junci
Și bădiții buze dulci.
Asta-i lelea cea de-apoi,
Care da paie la boi
Și bădiții buze moi.

Arde luminața-n masă,
Cine mi-i drag nu-i acasă,
Arde luminața bine,
Cine mi-i drag nu mai vine.
Arde luminața-ncet,
Pe cine mi-i drag nu-l văd.

13/26 aprilie 1903, pag 181-182:

Auzita-am, mamă, aseară
La Lechința-i tîrg de țeară,

Ce cumperi nu mai vinzi iară.
Eu mi-am cumpărat urît,
Nu pot merge-n târg să-l vînd.
Eu mi-am cumpărat năcaz,
Nu pot merge-n târg să-l las.
Arde-l-ar focu năcaz,
Eu am tras de n-am rămas.
Arde-l-ar focu urît,
Eu am tras de m-am hrănit.

Bagă, doamne, luna-n nor,
Să mă duc unde mi-i dor.
Bagă, doamne, luna-n stele,
Să mă duc unde mi-i jele.
Haida dor, pînă ce-i nor,
Că dacă s-a-nsenina
Veni-vei, nu mi-i afla.

Bade, struțișor de rouă,
Nu ținea calea la două;
Și ține numai la una,
Să se știe totdeauna.
Și-o ține la una des,
Să se știe lucru-ales,
Trandafir cu două frunze;
Badea cu două drăguțe;
Una tu și una eu,
Să-l lăsăm la Dumnezeu.
Una eu și una tu,
Hai să-l lăsăm la dracu.

20 aprilie/3 mai 1903, pag. 193

Bată-te crucea, birău,
Mult ți-ai bătut capul tău,
Să mă scoți din satul meu.
Nu m-ai scos când am fost mic
Să mă scoți cîndu-s voinic,
Nu m-ai scos cînd am supt țîță,
Să mă scoți cînd am drăguță?

Nu m-ai scos copil scăldat,
Să mă scoți cîndu-s bărbat?

Cine nu-i mîncat de rele
N-are ce cînta de jele,
Că n-are nici o durere,
Să mă lase să cînt eu,
Că eu sînt mîncat de rău

Așa-mi vine uneori
Să mă sui la munți cu flori,
Să-mi caut frați și surori;
De geaba mă năcăjesc
Ce am pierdut nu găsesc.

Cine m-a dat dorului
Aibă casa cucului
Și odihna vîntului,
Căci nici cucu n-are casă
Nici vîntul țară aleasă,
Nici cucu n-are hodină,
Nici vîntul țară lină.

Cine-a zis dorului dor,
Zisu-i-a lucru ușor.
Cine-a zis leliții lele,
Zisu-i-a lucru de jele,
Căci a fost mîncat de rele.

Cîte rele-s pe pămînt,
Toate m-au mîncat pe rînd.
De m-ar fi mîncat de-odată
Din lume m-ar fi gătată.
Cu cît m-au mîncat pe rînd,
Cu-atîta-n lume mai sînt.
De jelea vieții mele
Plîng pietrele pe păraie
Păsările-n cuiburele.

De-ai umbla bădiț-umbla,

Să-ncunjuri toată lumea,
De-ai umbla lumea-mprejur,
Să te-nvîrț ca grîu-n ciur,
Nu-ți găsești bade drăguță,
Să-ți cadă la inimuță,
Cum ți-am căzut, bade, eu,
Dată de la Dumnezeu.

Las'să-mi fie rău, nu bine,
Căci n-am ascultat de nime,
De cine m'a-nvățat bine.
De-acela au ascultat eu,
De care m-a-nvățat rău
Și m-a bătut Dumnezeu.

Poesii populare

Cîtă boală-i pe sub soare,
Nu-i ca dorul de-arzătoare.
Cîtă boală-i pe sub lună
Nu-i ca dorul de nebună;
Că dorul unde se lasă
Lacrămilor face casă,
Și dorul unde se pune
Face inima cărbune.

Mândro de trei zile' ncoace
Nici mîncarea nu-mi mai place,
Batăr cine cum mi-o face.
Mi-o fac eu cu mîna mea,
Tot e amară și rea.
Vai, amar inima mea,
Săraca și-a mea inimă
Cum o calcă răii-n tină;
De-ar călca-o cu dreptul,
Nu m'ar durea sufletul,
Dar o calcă fără vină,
Inimuța-mi tot suspină.

Cînd erai bădiț'acasă
Mă gătam ca o mireasă
Cu cercei și cu mărgelă,
De-ți plăcea, bade, de ele.

Dar de cînd, bade, te-ai dus,
La urechi cercei n'am pus,
Nici mărgelă la grumazi,
Că trag, bade, la năcaz.
Fă-mă Doamne, ce mi-i face,
Fă-mă pasăre măiastră
La bădița la fereastră,
Să-l văd seara ce cînează,
Preste zi unde s'asează,
Și la ochii cui veghiază.

De-ar fi satul coș cu prune
Mi-aș lua care-s mai bune;
Dar e coș cu porumbele
Și mai bune și mai rele.
Cîte prune, toate-s bune,
Vișinile fac minune.
Gura mîndri n'o pot spune,
Că-i ca sîmburi de alune.
De-ar fi dor pe cît urît,
N'ar încăpea pe pămînt.
Dar dor e mai puținel
Și-i plină lumea de el.

Comunicat de Gavrilă T. Istrat.

O altă poezie a fost publicată în „*Foaia interesantă*” pentru *petrecere și învățătură*. Anul I, Orăștie, 21 Octombrie 1906, Nr. 47 și este semnată **Gavril Istratescu** (!) din Nepos.

PUTEREA DRAGOSTII
-baladă-

Pe cea margine de sat
Merge un car înferecat
De jendari încungiurat
Și de mulți oameni din sat,
Ș'un fecior în car legat
Tot negru de supărat.
Înapoia carului
Pe mijlocul drumului
Măicuța feciorului,
Tot plîngînd și suspinînd
Și din grai așa zicînd:
-Domnișori de pîngă cară
Nu mînați caru așa tare,
Și'l mînați încetișor
C' acesta-'i al meu fecior.
Feciorul cînd auzea
Lacrimi din ochi îi eșă
Și din grai așa grăia:
-Taci maică nu suspina
De vină ești dumneata,
Că nu mă 'nvățași plugari
Și mă învățași tîlhari,
Căci cînd eram copilașî
De mergeam pe la vecini
Furam pui, furam găini.
Tu le băgai sub covată
Și jurai cu casa toată
Că nu te știi vinovată.
Cînd am fost mai mărișor
Mă luai maică cu dor,
Mă duceai la tîrguri mari
Furam boi și furam cai,
Tu nu-'mi aveai nici un bai,
Furam giolgiu, furam bumbac
Și pe toți v'am îmbrăcat
Iată-te la ce-am picat,
Mă duc gendarii legat!
Cînd la temniți ajungea
Jos din car să coborea
Măsa-afară rămînea,

Mîndra după el plîngea
Și surorile'l jelea...

Dusu-s' au a lui măicuță
Cu dor de la inimuță
Să-'l scoată de la temniță,
Și s au dus a lui surori
Cu sute de gălbiori
Să-'l scoată dela nchisori.
Dar' de geaba să ducea
Că tot singure venea
Pe dînsu nu- 'l slobozea.

Dusu-s' au a lui drăguță
Cu dor de la inimuță
Să' l scoată de la temniță.
Cînd în temniț'au intrat
Ea cu jele s' au rugat
Și din grai au cuvîntat:

Domnișori de la temniți
Sloboziți al meu drăguț
Că vi-oi da năfrămuța
Și voiui plăti temnița;
Și vi-oi da mărgelele
Și voiui plăti fielele.
Domnii cu drag asculta
Și din gură cuvînta:
-Draga noastră, tu să știi
Că atunci l' om slobozi,
Dacă tu vei mătura
Toți păreții temniței
Cu vîrvuțu cosiței,
Și tot gozu li zvîrli
Tocma n apa Dunării.
Dacă toate li mplini
Pe dînsu l 'om slobozi

Și fata s' au apucat
Și frumos au măturat

Toți păreții temniții
Cu vîrvițu cosiții,
Apoi gozu-'l azvîrli
Drept în apa Dunării,
Și iubitu-'și slobozi!...

Gavril Istratescu
din Nepos
auzită de la mătușa Veronica
a lui Nicolai

Nepos 9 Martie 1906

Cartea ta, drag frățioare,
Am cetit-o-n șezătoare
De-au plîns fetele cu dor
Eu încă eram să mor.
Fetele plîngeau prin casă
Eu plîngeam cetind la masă
Că de cînd frate, te-ai dus
Nici o vorbă nu mi-ai spus;
Numai din cărți ne-am răspuns.
Scrisoarea de pe hîrtie
Nu-i vorbă din gură vie
Și eu, frate, din Nepos,
Îți scriu că sînt sănătos
Iar tu frate, din Pleolie
Încă te rog a-mi mai scrie,
Cum o duci în cătunie
Fără frați din a ta țară,
Fără drăguță-ntr-o vară;
Fără frați din satul tău,
Fără mîndră tot mereu;
Fără mamă și surori,
Fără fete și feciori.
Nici duminica la joc,
Nici prin șezători, deloc,
Nici la capre, nici la oi,
Nice sara printre noi.
Ziua la vafenisbung

Nu vezi coarnele la plug.
Cînd erai în a ta țară,
Ne tîlneam în orice sară
Povesteam cu sara-ntreagă
Care mîndră ni-i mai dragă
Povesteam vorbe pe sus⁶
Cîte fire sînt pe fus
Dar cine le-nțelegea?
Numai cine le vorbea!
Știam vorbele cum merg
Lacremile cum se șterg.
Am avut, frate, noroc,
Că n-am stors lacrimi deloc
Poate, de nu te-ascultam,
Multe lacrimi mai vărsam,
Le vărsam pe cum ai zis
Că eram, frate, de rîs
Căci, pînă-atunci, n-am știut
Nici feciorii cum iubesc,
Nici fetele ce plătesc.
Dar eu, frate,-așa socot
„Fetele te pupă-n bot
Și îți ieu din pungă tot”
Căci unde-i dragoste multă
Este și ură destulă.
Cugetă lumea cum mere,
Nu numai pentru avere
Să-ți iei după cap muiere
Că, Doamne, rău îți mai mere.
Cugetam, de multe ori,
La coșnița cu fiori
Și la lumile numite,
De noi, frate, povestite
La cîrligul sub părete,
Între mulți feciori și fete
Și-apoi la Mendel în casă,
Cînd petreceam după masă.
Beam rachiu de săcărea,

⁶Sus, în înțelesul de *vorbe alese*.

De năcaz ne mai trecea,
Dar acum nu petrecem
Multe gânduri mai avem
Atîta ne stîmpărăm
Numai cînd ne mai scriem
Căci vorbim din cărticea
Acurat cum ne-am vedea!
Mai departe, frăţioare,
Inima nu mă mai doare
Că petrec ziua la soare
Iară noaptea la răcoare
Cu mîndra de subsuori
Cînd se bagă luna-n nori
Luna, blîndă şi senină,
Cînd vede dragoste lină.
Luna trece pingă nor
Noi ne povestim cu dor
Luna să ascunde-n stele
Eu văd, frate, că ţi-i jele
Că ai ajuns zile grele
Zile grele de robie
Să petreci în cătunie
Doamne, jele mi-ar mai fi
Cînd nu m-aş putea ţîlni
Cu mîndrele ce-am avut,
Cu prieteni ce-am petrecut.
Ce-a mai fi, Doamne, de mine
Cînd m-oi duce-n ţări străine
Să nu văd oameni din sat
Nice mîndra ce-am lăsat.

Iar lăsîndu-mă de scris
Voaie bună am de zis.

Te rog, frate, adresa așa să o pui:
Dsale Istratescu Rareșiu
u.p. Năsăud
în Nepos
Transilvania
I.Rareșiu

1 mai 1906

Frunză verde de mohor
Frate Toma, mult mi-i dor
În această lume lată
Să ne mai tîlnim odată,
Să petrecem laolaltă,
Batăr tri zile deplin
Să ne petrecem cu vin.
Foaie verde de neghină
Alelei, dragă Sabină,
Iubită Alexandrină
De dor mi-i inima plină
Sufletul jelnic suspină.

Numa'atîta mai doresc
Să mai port pană de vâsc
Și cu voi să mă tîlnesc
Apoi să vă povestesc
Pe-acasă cum mai trăiți
Și pe cine mai iubesc.
Iară voi să-mi povestiți
Pe acasă cum trăiți
Și ce fel de vreme-aveți
Și cum vă mai petreceți.
Căci eu, frate, pînă az,
Nu avui nici un năcaz.
Am deplină sînătate
Și-ți poftesc și ție, frate,
Zile albe, fericite,
Să petreci de-acu-nainte
Iar soției dumitale,
Florică dingă cale,
Încă-i poftesc voie bună
Și copilei, împreună,
Care-i a casei cunună.

I

Rău e, doamne,-n sat la mine
Ori n-am eu noroc de bine.
Dă, doamne, la lume bine
Ori o arde pînă mîne.
Vai, amar de-a mea viață
Iară-i rece ca de gheață.
Cînd mă văd străin în țară
Arde inima mea iară.
Vede-a-te-aș lume amară
Arzînd cu foc și cu pară.
Frunză verde de mohor
Iară mă cuprinde dor;
Nu scap de el pînă mor.
Eu cu dorul cît îl trag
Voaie bună nu mai fac,
Arde-ai lume-n foc și pară;
Să arzi toată pînă-n sară;
Tot atîta mi-ar fi mie
Arde-mi-ai lume pustie.
Mîne să te văd arzînd
Eu n-aș sări să te stîng;
Ardă-te focul pe rînd.

II

Galbîină-i frunza de nuc,
Amar e dorul ce-l duc.
Vine iarna, măi fîrtate,
Rămîn crengile uscate.
Iarna trece, vara vine,
Lumea tot lume rămîne.
Asta lume ori și cine
Și-o poate cunoaște bine;
Iute să ștîmbă la paș
Rămîi, frate, păgubaș.
O dată ți-i pe plăcere,

De trei ori tot rău îți mere.
Ori ce faci, ori ce gîndești,
Voaie bună nu găsești.
Iară lumea blăstămată,
Cu năcazuri încărcată,
Așa trece și se găță.

1909

Spune-mi, mîndră nejurată,
Mai gîndit-ai tu, vreodată,
Pînă-ai fost la mă-ta fată,
Cînd purtai flori și petele,
N-ai gîndit de-aiestea, lele,
Că dacă ti-i mărita
Îi ajunge zile-așa,
Să plîngi cu ziua deplin,
Să dormi noaptea cu suspin.
Plînge, mîndră, și suspină,
Tu singură ești de vină
De-ai rămas așa străină.
Ești străină, străinea,
Ca un pui de turturea.
Ești străină, străinică,
Ca un pui de rîndunică
Și ești omul nimărui
Cum e puiul cucului
În mijlocul codrului.
Codru-i veșted și uscat
Și tu trăiești cu bănat,
Cu dorul de cap legat.
Ai rămas cu doru-n sîn
De-ți pare satul străin.
Nice ești la mă-ta, fată,
Nici la bărbat, măritată,
Numai femeie stricată,
De toți răii judecată.
Nici eu, mîndră, n-am gîndit,
Cîtă vreme-am holteit,
Că, cînd doi ani s-or plini,
De tine m-oi despărți.

Fost-a, mîndră, satul plin
Că vrem să ne despărțim.
Nici anul nu s-a plinit
Noi, mîndră, ne-am despărțit.
Num'atîta mi-i mai jele
Cînd îmi vine-n minte, lele,
De-a noastră copilărie,
Cît a rămas de pustie.
Spune-mi, mîndră, spune-mi, lele,
Nu-ți vine, vreodată, jele,
După flori, după petele?
După florile-nflorite,
După petele-ndoite?
După florile din laz,
După dorul cît l-am tras,
Cum ai fost, și ce-ai rămas?
Poți mîndră să te gîndești,
Cum ai fost și cine ești.
Ai rămas cu-atîta dpr,
Cîtă apă-i la izvor.
Ai rămas cu-atîta jele
Cîtă apă-n fîntînele.

De fată, te-ai purtat bine,
N-a mai fost în sat ca tine.
După ce te-ai măritat,
Te-ai făcut de răs la sat.

Cîte flori îs pe părău,
Toate știi că trăim rău;
Și florile de pe rîț
Grăiesc că ne-am despărțit.

Cîntă cucu prin grădină,
Tu, mîndră, rămîi străină.
Mierla cîntă prin livadă
Mîndra tare-i supărată.
Sturzu cîntă horea lui,
Mîndra-i omul nimăru!

Nu fii mîndră supărată,
C-a mai fi bine vo dată,
Cînd va fi frunzuca lată.

Florile s-o veștezit
Petélele s-au vecit.

Dela Dînsul

Aștept răspuns

Dela Dînsa

7.III.1909

Trimes-o-mpăratu carte
La feciorii de pe sate
Să nu poarte flori în clop,
Că la Bosnia-i mare foc.
Nice fetele inele,
Că la Bosnia-i mare jele.

Trandafir udat de rouă,
De la nouă sute nouă,
De pe vremea plugului,
Pe-nfrunzitul codrului,
Cînd va fi frunza mai deasă
Nu mai vezi feciori pe-acasă.
Nu-i vedea pluguri arînd,
Feciori de coarne ținînd.
Nu-i vedea holde de grîu,
Numai sînge pînă-n brîu.
Nu-i vedea feciori la joc,
Că s-or duce toți în foc.
' Măgerean de pe cetate,
Nu rămîn feciori pe sate,
Numai fete credințate,
Neveste, mîndre, lăsate
Și maicele supărate.
Mame așteptînd feciorii,

Nevestele, soțorii,
Și fetele pețitorii.
Plîngeți, fete, pețitorii,
Voi neveste soțorii,
Vă plîngeți, mame, feciorii.

Se duc feciorii de-acasă
Neveste tinere lasă,
Maice cu inima arsă...
Lasă pruncii mititei,
Mame, plîngînd după ei.
Plîng nevestele cu jele
Că-s rămase singurele.
Și plîng maicele cu dor
Că se duc feciorii lor.
Vei vedea ficiori picați
Cîtă frunză-i pe Carpați.
Mai vedea-vei, încă, frate,
Mulți orfani lăsați pe sate.

Bruck, 20 august. 1915⁷

Vă trimit aceste șire,
Dorindu-vă fericire
Și veselă întîlnire.

Pîn-atunci, dragă Marie,
Dumnezeu cu voi să fie
Și sănătoși să vă ție.

Pîn-atunci, dorită mamă,
Nu lua năcazu-n samă
Ci-l acoperi c-o năframă.
Pîn-atunci, tată iubit,
Te mai du cu coasa-n rît,
C-așa ne-a fost rînduit.
Iar voi pui de rîndunea

⁷Fragment din poezia *Cuprins e cerul de stele*, cuprinsă în sumarul cărții *Dor și jale*, Gherla, 1920, pag. 12-13.

Nu purtați nădejdea mea;
De-om trăi, ne-om mai vedea.

Dor de-aici și dor de-acasă,
După nevasta rămasă
Plângînd cu inima arsă.

După dulci părinții mei
Și doi copii mititei,
Ce mi-i tare dor de ei.

Toți dorm. Ceasul bate nouă.
Eu mai scriu un rînd ori două;
Pe-afară-norat și plouă.

Cerul negru și-nnorat,
Eu străin și supărat,
Și de casă depărtat
Și de-ai mei îndepărtat.
Eu străin și mîndra iară,
La cea margine de țară,
Și mi-i lumea tot amară.¹
Eu străin părinții-acasă
Și copiii pingă masă
Petrec cu inima arsă.

Reproduc, pentru conținutul lor, scrisoarea din 16 august 1916, scrisoarea din 8 noiembrie 1916 (ziua ciobanilor, ziua de sîmedru), și cele două scrisori din Avezzano, 1-14 mărțișor în care sufletul ostașului "austriac" clocotește de bucurie la gîndul că se întoarce în altă țară, decît cea din care a plecat, vine în România Grande.

*Balf, scrisă joi în 16 august 1916.
Dragă soțioară, părinți și pușori, Gav. și Domn.*

Prin aceasta vă fac cunoscut că mă aflu bine și sînt sănătos. Asemenea sănătate și DV. vi-o poftesc ca bunul și milostivul părinte ceresc să vi-o dăruiască.

Ieri, joi la 4 ceasuri am primit pachetul care l-ați pus în 11 la poștă (în săcuieț). Vă mulțumesc și totodată vă scriu că alte pocuri să nu-mi

trimeteți aici, deoarece eu în 23 plec de aici, de la Balf, Șopron și de acolo merg la cadăr. Am primit și de la Mitruț o coresp. Și de la Dv. în care au scris și Dorel.

Dorindu-vă tot binele și așteptînd răspunsul Dv., cît de des, Vă sărută cu drag al Dv. soț, fiu și tată dorit,

Gavrilă.

Dragă soție, mi-ai scris că ai cetit Psalmul scris de mine în revista „Calea Vieții”. În curînd ai să mai citești unu, care l-am trimes cînd am primit nr. 30, cu Psalm 84. Acum am trimes Psalm 78, foarte potrivit cu zilele în care trăim. Domnul nostru Isus Cristos, cu Dvoastră.

G.

Duminecă în 3, luna lui decembre 1916.

Dorită familie!

Dintre străini vă scriu aceste rînduri. Din țară străină, din casă străină, dintre străini de unde îmi petrec vremea, și nu pot uita cît de străină trăiește și familia mea, pe undeva, cît de străină și singură mi-i rămasă nevasta, cît de străini se vād părinții mei, la bătrînețe, fără de unicul fecior ce l-au avut, cît de străini sunt cei doi pușori, Gavriluș și Domnițucuța, pe care i-am lăsat micuți de tot, poate m-au și uitat cum am fost și să mă vadă mine nu m-ar cunoaște, poate nice eu pe dînșii.

Pînă la întîlnire vă sărut cu drag pre toți și vă doresc tot binele.

Gavrilă

Ziua ciobanilor.

Ziua de Sîmedru! (8 nov.19 16)

Dorită familie!

E ziua de sîmedru! Frumoasa sărbătoare de toamnă, cînd ciobanii din toate părțile, și de la munți și de la hotar, pe ziua de astăzi s-au grămădit, cu turme cu tot, în sat. Stăpînii colbuesc din pipă și îmblă printre oi, întrebînd pe ciobani ce s-a facut mioara cea oacheșă, că nu dă de ea prin turmă. „Au mîncat-o lupii, stăpîne”!, răspunde ciobanul. „Dacă nu crezi, poți întreba de baci”.

Pe cînd stau de vorbă, pentru oacheșa, lelea Anucă, făcută nevastă, cu fața roșie și prăjită cum a copt plăcintete, îi poștește pe toți înlăuntru, la masă. Să înșiră cîte unul la masă, unde, printre ciocnături de pahară, își urează unii la alții, zicînd: Sfînta zi de astăzi să ne fie de bucurie la toți, iar

pînă să petrec acestea în casă, în ocol să aud loviturile ce și le dau berbecii unii la alții, iar cîinii umblă printre turmă și petrec din ochi pe oricare trecător ce trece pe drum. Să nu-ți fie a te apropia de turmă, cînd nu-i stăpînul și ciobani afară, cînd e dată în grija cîinilor nu se apropie străin de ea. Săracă turmă! În grija cui ești lăsată? Săraci ciobani, mulți din voi ați rămas la stîină de veci, prin Galiția și prin Carpați și încă pe cîte locuri. Lume de jele și plină de amărăciune! Săracilor de voi ciobani! Și amar de tine turmă împrăștiată, al treilea an de cînd nu mai sună fluierul pe muntele încărcat de flori, nu sună tălăngile pe miori, cînd pleacă și cînd coboară de la munte. Nu sună fluierul și tălăngile, de trei ani de zile, dar sună tunurile și fac zgomot puștile în toate părțile lumii. Fost-au ciobani, care, de cînd s-au născut, au crescut, de copil tînăr, pînă i-au crescut cunună de mustață, și au luat pușca pe umăr, cu fluierul trăgîndu-se încet după turmă. Doină ziua și doină noaptea. Iar cînd venea în sat, dacă ar fi vrut ar fi putut sta de dragoste cu fata popii, decum cu o fată de sătean. Săracul cioban, de multe ori a avut de prisosință (de întrecut) și de ajuns tot mereu; nu i-a păsat de ploaie, nici de frig și putea să nu-i pese, dar de trei ani a uitat traiul cel dulce și a uitat doina de fluier. Alte doine și alte obiceiuri a învățat pe aici, așa că și puștii ciobani care au rămas numai ca prin vis își aduc aminte cum adia vîntul cînd trăgeau din fluier. I se par o sută de ani de cînd ținea pe Reghina în brațe; toate s-au trecut și s-au uitat. Eu, nefiind învăluit cu lucru, le-am scris așa după cum am socotit. Iar fiind în ziua de Sîmedru, deocamdată vă scriu de ciobani, că Sîmedru și Sîngeorzul au fost, și vor fi, dacă ne-a ținea Dumnezeu, totdeauna a ciobanilor.

Unterjager Istrate Gavrilă.

Palanka la 25 februarie 1918

Dorită familie,

Prin aceasta vă fac cunoscut că pînă în ziua de astăzi mă află bine și sînt deplin sănătos asemenea sănătate și dumneavoastră poftească milostivul Dumnezeu să vi-o dea. Epistola dvoastră din 15 februarie am primit-o și mulțumesc la Domnicuța că mi-au scris și ea cîteva strofe.

Să-mi scrieți dacă ați primit cartea din 14 februarie în care au fost două cole în covert, și să-mi scrieți cine au adus-o de la gară. Vremea s-au muiat și pe aici și plouă și e tină mare; de alta o ducem bine, mulțumim lui Dumnezeu cel atot puternic.

De închierea acestei epistole

Vă zic: Doamne ajută la toată lumea și nouă,

Vă sărută cu drag al dumneavoastră soțiu, fiu și tată,

I.R.N=50 M.G.Kocup.

Palanka Serbia.

Dorită fiică Domnița!
Din toate mai înalte
Îți dorește-al tău părinte
Zile bune, fericite,
De rău, de bole, scutite.
Și mai doresc înainte
Și la micuțul tău frate (lui Gavriluț)
Zile dulci de fericire
Și să trăiești în iubire
Să rugați pe Dumnezeu
Să vă ferească de rău.
Vă rugați dragă copilă
Domnului să-i fie milă
De voi care nu greșiți
Și de păcate nu știți
Ascultați vorbele bune
Ce dascălul vi le spune
Iar preotul ce vă învață
Să vă fie de povață
Cu de închiere cuvânt
Să rugați pe Domnul sfânt,
Să privească spre părinți
Și spre copii năcăjiți
Puind pace între popoară
Dînd roadă preste ogoară
Să privească peste noi
Ca înainte de resboi.
Te sărută tătucu tău din orașul Polanca din Serbia.
Al tău tată Gavrilă.

Avezzano 1-14 Marțișor 1919

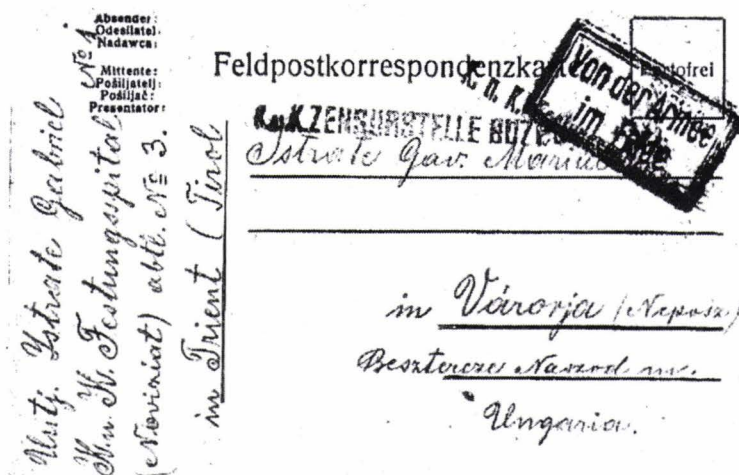
Dragă soțioară, iubiți parinți și doriți pușori, Gavriluț și Domnicuța.

Trecut-a multă vreme de cînd nu v-am mai văzut, nici Dvoastră pe mine. Abia cu cîte o carte poştală ne-am mai înţeles. Cea din urmă scrisoare de la DV, am primit-o în 27 octombrie, între bubuitul tunurilor şi urlatul îngrozitor de cele mai cumplite mine (un fel de bombe). În 22 octombrie s-au repezit bravii italieni asupra austriecilor cu o barbăţie nemaipomenită, după ce toată noaptea să hurduca muntele de granate şi de mine, aşa că nu a mai stat piatră pe piatră. În zorii zilei au intrat italienii în şanţurile austiece; cîţi au mai rămas prin şanţuri, cine poate să deie seama? Am luat de-a curmezişul, peste un munte gol, am coborît în valea numită de nemţi "Franzeleşluk", iar de acolo cătră Campomulo, un munte ce l-am călcat şi în anul 1916, prin iunie. Tunurile băteau mereu. Austriecii dădeau înapoi unul peste altul, în neordine, şi fiecare după capul lui. Magazinuri de cîmp, cu pîne butoaie de rum şi tot ce era în cale nu a mai fost cruţat. Drum greu, două zile şi două nopţi. De rîndul traiului nu am dus dor; ce au poftit inima la fiecare. De la Gringo şi pînă în Trient nu a mai rămas nici un magazin întreg, toate au fost prădate. Vineri, 8 noiembrie, am plecat din Trient, cu maşina şi am mers pînă la Rovereto. Duminică am plecat din Rovereto şi am trecut apa cea mare, Adige (Eci) şi am mers pîna la Riva, lîngă lacul di Garda. Am stat acolo pînă sîmbătă, apoi am plecat cu vaporul pe tău. După amiază ne-am dat jos şi am mers pînă la Grezzano, de unde v-am scris două corespondenţe cu data de 22 noiembrie. În 2 decembrie am plecat din Grezzano şi în 3, sara, am ajuns la Angiari, pe jos, unde am stat pînă a treia zi de Crăciunul nostru, apoi ne-am suit pe maşină, a treia zi de Crăciun, şi ne-am dus. În 10 ianuarie, noaptea, am ajuns în Avezzano, unde mă aflui şi astăzi. Mulţămită lui Dumnezeu că nu am dus rău niciodată; primim aceea plată şi aceea mîncare ca şi soldaţii italieni. Aşteptăm o sîntă zi să plecăm şi noi de aici. Apoi, de alta, o duc bine. Sînt casier la a 4-a companie. Silivan Cîfor încă e la compania mea. E aici şi Grigore Istrate şi Grigore a Cîrligului, Alexa Mutului, David Bota, Petrea lui Ilie Tomi. Toţi ne întîlnim sara şi ziua tot mereu. Eu v-am scris de multe ori; nu ştiu dacă aţi primit vreo epistolă de aici, din Italia. Aşa un trai bun cum avem aici, apoi nu am mai văzut de cînd am plecat de acasă, dar, cum e zicala: "Fie pînea cît de rea, tot mai bună-n ţara mea". Atîta ne mîngîie că tragem nădejde că, dacă ne-a ajutat Dumnezeu, şi ne-om vedea acasă, nu vom mai fi de batjocură la barbarii de pînă acuma. Acuma avem şi noi ţară şi avem şi domn peste ea. Am jurat cu toţii credinţă pe legile Române, şi Maiestăţii Sale Regele Ferdinand I, regele nostru, regele tuturor Romînilor. Iar la cuvintele dulci şi pline de mîngîiere a părintelui Lucaci, au răsunit, deodată, din gura a vreo 3 mii de Romîni: "Să trăiască România Mare, Să trăiască regele Ferdinand şi regina Maria, Să trăiască Italia, sora noastră,

Să trăiască Victor Emanuel, regele Italiei și regina. Aceste momente fericite am avut prilejul de a vedea în ziua de 5/18 februarie, cu ocazia jurământului.

De încheiere, vă doresc din inimă ca Dumnezeu să vă deie curaj și putere să puteți suporta greutatea ce vi se dau înaintea. Să vă rînduiască Dumnezeu sănătate și putere de mai așteptat oare cîțva timp, pînă ce se îndură părintele să ne vedem și noi iarăși la cuiburile ce le dorim și la căminurile ce le-am lăsat. Să trăiți cu bine, să ne mai revedem. Să trăiască România Mare, mama a toate Românele!

Vă sărută Gavrilă!

Dragă soțioară, părinți și doriți pușori! Vă mai fac cunoscut că în Italia este paradisul pămîntesc. Cînd am venit de la Verona aici, după Crăciun, apoi erau încă portocale pe pomi (în partea de cătră Marea Adriatică), răsaduri și flori, ca pe la Sîmpetru. Vitele la pășune. Apoi de ale traiului tot felu: pită albă, smochine, portocale (pomoroanză), păstăi dulci, orez (rais), zahăr, cafei destul, așa că nu se cunoaște că au avut Italienii război. Apoi vinu, cui îi place, se poate scălda în el. Cu două lire, o litră de vin roșu, cum îi oloiu. Toate sînt bune și de ajuns, dar fie pînea cît de amară, tot mai bine-n a mea țară. Ce-mi folosesc toate acestea dacă sînt străin, departe de cuibul la care mi-am petrecut copilăria, departe de părinții care m-au crescut și mi-au dat povețe cum să pot trăi în lume și cum să-mi cîștig pînea de toate zilele. Departe de ogorul care de 5 primăveri nu l-am mai lucrat, departe de codri și izvoarele de pe la noi, care sînt ca din povești, departe de nevasta cu care așa de puțin timp am

petrecut cu ea, departe de copilașii ce i-am lăsat mici, în grija mamei lor și în grija bieților bătrâni și a lui Dumnezeu. Departe sînt de dumneavoastră de toți, departe sînteți și dumneavoastră de mine. Dumnezeu să fie aproape de noi. Harul Domnului nostru Iisus Hristos peste toată făptura și suflarea. Doamne ajută la toată lumea și nouă, să ne mai vedem cu bine cît de în grabă, să ne jăluim unul altuia, care de cîte am petrecut, iar pînă la alte rînduri, din inimă vă sărut și vă doresc din inimă tot binele, dragă soțioară, părinți și doriți pușori Gavriluș și Domnicuța...

*Vă sărută cu drag al DV.soț, fiu și tată,
Gavrilă*

Avezzano, 14 Mărțișor 1919. Scrisă în ziua de Docia.

*Trimițător: Caporale maggiore Istrate Gavrilă-Deposito Legione Romena.
4-a Campagnia. Distaccamento di Avezzano (Italia).*

Avezzano la 2/15 Mărțișor 1919

Dorită familie,

Prin aceasta vă fac cunoscut că sînt sănătos și mă aflu bine. Asemenea sănătate și Dumneavoastră vă poftesc de la Dumnezeu. Această epistolă o trimăt de aici pe Grigore a Cîrligului și ieri v-am trimăs una pe poștă. Mulțumesc lui Dumnezeu că am de tot felu; pe mîna mea sînt toate; nu mi-i lipsă de nimic. Am bani destui; am încă vreo 30 de coroane, de argint, pe sama Domnicuții, să le punem toate să adaugem la ceilalți Pentru Gavriluș am un cuștaș frumos cum nu se mai află.

Sînt sănătos și am de toate, numai vremea trece cu greu. Să măresc zilele. Paserile încep să cînte și cîmpul începe a da mirosul său de primăvară. Silivan Cifor e la compania mea, Grigore Istrate e cu spitalul aproape de mine. Toate sînt bune și frumoase, dar nu sînt la locul lor. Nici acasă nu am trăit rău, dar aici de tot bine. Numai gîndurile și dorul de nu ar fi. Dar dorul, tîlhariul de dor așa uscă omul cum uscă vîntul rufeale. E greu, de sigur, dar cînd îmi aduc aminte cîte greutăți au trecut peste mine apoi de multe ori mă simțesc și aici așa de bine, aproape ca acasă. Trebuie să avem răbdare și nădejde în Dumnezeu, care ne-au scutit în timpuri mai grele decît în care sîntem în ziua de astăzi. Toate au trecut; din toate ne-au ajutat bunul Dumnezeu. Dacă om fi vrednici ne-a ajuta și din aceasta, care nu e nici a suta parte așa de rea ca cea care a trecut peste noi de 4 ani. Cînd nu se vedea ceriul de fum de șrapnele, cînd nu era pămînt nici cît să pui palma nerăsturnat de granate. Tremuram în caverna ce ploua în ea pe

toate părțile nu mă prea gîndeam des acasă; nu eram sigur nici pe o clipă. Astăzi, cînd ceriul e limpede, e liniște în toate părțile, patul curat, mîncare la timp și cu un cuvînt, toate bune, apoi mi-e așa de grea așteptarea că nopți întregi îmi spicuiesc toată viața mea din copilărie și pînă în ceasul în care vă scriu aceste rînduri. De multe ori îmi vedeam copiii orfani, pribegind ca vai de ei. Iar cînd mă tulburau aceste gînduri abia auzeam detunătura de granat ce era așa de aproape că, de multe ori, mă credeam trecut cu ceilalți ce au rămas pe toate vîrfurile munților. Îmi vedeam nevasta văduvă, plîngînd și ea, iar părinți mi se părea că nu mai puteau duce bătrînețele sub așa feli de împrejurări. Astăzi, cînd aud vești bune din țara mea, cînd trăiesc cu italienii ca cu frații cei dulci, cînd aștept în tot momentul plecarea cătră cei doriți, mă simțesc bine și ușor și avem nedejde de la Dumnezeu că cît de încurînd o să plecăm și noi, dacă nu pe vremea sapei, bătar la seceră să ne vedem, căci voia a fi cît de mare, dar puterea este numai cîtă au dat-o Dumnezeu.

De încheiere, vă doresc tot binele, dragă soțioară, părinți și puișori. Doresc ca șirele mele să vă găsească în pace, să vă mai mîngîie pînă ajung și eu, cu ajutorul lui Dumnezeu. Doresc încă tot binele și la ceilalți ai noștri. Să vă găsesc în pace și în liniște pe toți.

*Vă sărută cu drag al Dumneavoastră
soț, fiu și tată, Gavrilă.
Deposito Leg.Rom
4-a Campagnia*

In Avezzano

Italia

În arhiva familiei se păstrează alte numeroase texte inedite datorate tatălui meu; nu le-am putut reproduce aici pe toate. Vor intra într-un volum special, cu toate scrierile lui în versuri și în proză, foarte probabil în cursul anului viitor (2004), la centenarul nașterii lui.

Anul acesta, la centenarul debutului, am ținut să dăm publicității textele populare culese din Nepos și publicate în „Foaia Poporului” din

care îl pregătim vor fi date, în ordine strict cronologică, poeziile existente precum și unele scrisori în proză, importante pentru conținutul lor.

BIBLIOGRAFIE :

1903: *Poezii populare*, în „Foaia poporului” Budapesta.

1904: *Poezii populare*, în calendarul „Amicul poporului”.

1906: *Puterea dragostei.-Baladă-*, în „Foaia interesantă” din 21 octombrie.

1917: *Psalmul 84*, în revista „Calea vieții”.

1920: *Cinsprezece poezii* în volumul colectiv *Dor și jale. Patimi și suferințe*, care a apărut într-o nouă ediție în anul 1997, absolut identică sub raportul conținutului, cu prima.

1920: *O scrisoare din Nepos*, în „Glasul libertății” din 15 martie 1920, p. 2, col. 4.

1936: *Fii mîndru, Române*, în „Vatra” II, p. 296-298.

Poezia a fost reprodusă în articolul din „Steaua” 1983, în „Ginta latină” VI, 1994, nr. 3, p. 2, col. 1, în „Cronica” din octombrie 2001.

REFERINȚE :

1926: I. Licov, *Un scriitor din popor*, în ziarul „Biruința” din 8 oct. 1926, p. 2, col. 4.

1935: I. Milluță, *Rînduri despre un țăran-poet*, în „Vatra” I, nr. 8 p. 210-213.

1934: Petre Pop, *Un poet țăran în ținutul Năsăudului*, în „Plaiuri năsăudene” 1943, nr. 2-3, 20 iulie-10 august, p. 11.

1976: Petre Pop, *Gînduri pentru bădița Gavrilă Istrate din Nepos*, în „Ritmuri”, decembrie 1976, p. 13.

1983: *Un rapsod pe Valea Someșului*, în „Steaua”, februarie 1983, p. 49-50; martie 1983, p. 41-42.

1984: Mihai Văcăreanu, *Un scriitor din rîndul țărănimii*, în „Cronica” din 22 iunie, p. 5, col. 1-4. Articolul a fost reprodus în revista „ASTRA”.

1996: *Versul primăverii 1915*, în „Dacia literară”, nr. 23, p. 37-40.

1998: Teodor Tanco, *Dicționar literar*, p. 191.

2001: *După 75 de ani*, în „Cronica”, noiembrie, p. 13.

2002: *Rapsodul de pe Someș*, în „Cronica”, octombrie, p. 12.

Certificat de deces.

Nr. curent

1404/926

1	Numele, conumele și starea familială	Istruile Gavrilă
2	Starea sau ocupațiunea	căminant plugar
3	Locuința	Nepos Int. Nășău
4	Locul natal	"
5	Etatea	42
6	Religiunea	gr. catolică
7	Cauza morții	Necropsam pe bătănie
8	Boala	stenoasă completă
9	Clinica, în care a decedat	larescic cancerosă
10	Ziua și ora morții	Clin. Chirurgic.
11	Timpul îngropării	20 Oct. ora 24
12	Observațiuni	Se va ridica de apartinență

Cluj, la 27/10

1926

Dr. Ungureanu

organ de necropsie.

Nr.

027-909

Citațiune.

cauza susținerii minorității Tiroane Cifor

In procesul intentat de

contra

pentru suma de cor. fil și accesorile toate părțile sunt chemate sub

greutatea urmărilor legale a se înfățișa la pertractarea numitului proces, care va avea

loc în 14 Iunie 8 h.m. 1909 în comuna Nepos, cancelaria

loc în

Nepos, 12 Iunie

1909

Istruile Todorăi Gavrilă

Nepos

Petrovici

gata in ziua de buna vestire 1919.
 dragă sotora, parinti si prizeni
 dorcesc ca pisele acestor sa va gasesc
 in momentele cele mai faine ale
 simtatii dv. si in deplină voie buna.
 Cu am rina bun tot asteptam ziua
 de placare catre Romania mare
 apoi până la alte rinduri va dorosi
 din inimă tot binele si va vorbi
 cu drag al dv. totu fin si tata
 ce va dorosi in tot minutul. Gama

MINISTERUL SĂNĂTĂȚII ȘI AL
OCROTIRILOR SOCIALE

Direcția regională sanitară Cluj
Serviciul sanitar urban Cluj

Nr. 1497

anul 1926 luna 21

Pașaport

Se dă pașaport pentru transportarea cadavrului decedatului Gavril

Țibrat din Cluj cu ~~transport~~ automobil,
~~transport~~ în comuna Nepos Jud. Năsăud

Toate autoritățile administrative și polițenești pe care le privește sunt rugate a lăsa
treccrea liberă și a înlesni trecerea cadavrului Gavril Țibrat
de ani 1 născut în comuna Nepos

luna decembrie anul 1926

Cadavrul este închis ermetic în două sicriuri și va fi însoțit de D-1 Joan

Țibrat

Cluj la 21/X 1926

Medicul șef al orașului,

[Signature]
m. ofic.

FOLKLOR
CONTRIBUȚII LA ORIGINEA POEZIEI
POPULARE ROMÂNEȘTI

-“Poeziile lui Ipate Dâmbu din Zagra”*-

TEODOR ONIȘOR

Această “Vatră” culturală, adesea cu miros de țelină și busuioc, a luminat răslețe și răstrânse contribuții de folclor, în coloanele ei. Cauza este a se căuta, întâiu, în mișunarea revistelor de specialitate; a doua vom întrezări-o în planul inițial al ei, unde cercetarea și cunoașterea “ruralului” sunt invitate doar ca un motiv creator-părtaş la zodiile unui destin “inseparabil și solidar cu ancestralul suflet românesc”.

“Nu o dată (se spune în “Vatra”, revista lui Coșbuc, I, p.1), reamintindu-ne trecutul, o adâncă înduioșare ne cuprinde, când ne dăm seamă cât de mult ne-am depărtat noi de părinții noștri, cum ne-am lepădat de obiceiurile lor dintre care multe erau atât de bune și de frumoase. S’a rupt oarecum frul vieții noastre naționale și noi nu mai suntem parcă urmașii părinților noștri, nici continuatorii lucrărilor lor. Și lepădându-ne de obiceiurile vechi, n’am luat altele, ci am rămas o societate în mare parte dezbrăcată de obiceiuri bine stabilite, adică, demoralizată”.

Dacă aceste lucruri au fost cu puțință “altădată”, astăzi, în urma noilor orientări ale educației și ale învățământului, nu mai putem privi “țăranul” de sus, ci trebuie să coborâm în mijlocul lui, să-l cunoaștem, “trebuie(cum zice Coșbuc în “Vatra” din București citată mai sus), să ne întoarcem, pe cât întoarcerea mai este cu puțință, la vatra strămoșască, la obârșia culturală a noastră”.

Astăzi, fiind zi de mare sărbătoare la “Vatra” năsăudeană, au fost invitați, să ia parte la praznic, tot felul de învățați, din toată țara, care să-și deslege desaga cu povești și să le dea apoi publicității, în acest număr jubilar. Fiind poftit și subsemnatul, am crezut că ar fi bine să iau cu mine, să - mi ție de urât, și pe Moș Ipate Dâmbu “poetu” din Zagra, care, acum

*”Vatra”, an V, ian.-mai 1933, p. 83-94

câțiva ani, mi se plângea, că niciodată n-a avut ocazia să stea la masă cu...Domnii. Dar pe când mă pregăteam de plecare... vrând să trimit vorbă și lui Moș Istrate să vină cu mine, să ne spună cu gura lui câteva strigături și versuri “făcute” de el, cu părere de rău am aflat că simpaticul moșneag... nu mai trăiește.

Avea 75 de ani când am vorbit ultima dată cu el. De atunci au mai trecut câțiva ani. Când te întâlneai cu el pe drum, sau îl căutai acasă și îl întrebai de sănătate, își lua pălăria de pe cap, își făcea câteva cruci mari, și mulțumea lui Dumnezeu, zicând că are tot ce îi trebuie: copiii și i-a așezat, numai că... de când a fost bolnav, cu câțiva ani în urmă, și operat la Cluj, de o neînsemnată boală de stomac, zice că îl apucă câteodată gândurile, căci n-are pe nimeni, soția i-a murit de mult, iar feciorii se sfădesc cu el, și “așa bătrân am început a-mi tâlcui jalea la oameni, și le spui în strigături, batăr că eu n-am umblat la școală, (“șcule”), afară de cele nemțești (triviale) din Zagra. De cetit, afară de Sfânta Scriptură, n-am cetit nimic”. Nici armata n-a făcut-o căci, deși a fost fecior voinic și chipeș, după “azvântare” a mers tatăl său la “Solgăbirău” (primpretor) în Năsăud, cu un caș de brânză și un “drob” de urdă, și nu l-a mai chemat nimeni “în lontru”.

Fiindcă Moș Ipate nu mai poate veni să vă “tecuiască” el “poeziile”, m-am gândit că totuși ar fi bine să aflați și Domnia Voastră câteva, de aceea în paginile următoare voi reproduce, din cele pe care le-am notat într-o vacanță, de Crăciun (1932).

Rog însă pe onorații cititori și ascultători să iarte dacă nu vor pricepe așa de bine cele spuse aici, deoarece să scriu așa cum vorbește omul nu e tocmai ușor, căci pentru anumite sunete nu sunt litere de tipar decât acolo la Cluj, ori mai departe, în tipografiile cele mari. De aceea având în vedere și scopul acestei publicații, am crezut că e mai bine să dau cuvintele și literele așa cum le-am învățat aici, în școalele acestea mai mici din Zagra și Năsăud, nu cum am învățat la școalele cele mari din Cluj, adică cu un cuvânt, n-am să dau textele cu transcriere “fonetică”, ci, cât se poate, în formă literară, fiind mai ușor de citit.

Înainte de a trece la poeziile lui Ipate Dâmbu, cred că e mai bine să vă mai spun că astfel de poeți țărani, sunt și au fost și în alte părți. Ba sunt unii care fac poezii de cele de care numai domnii cu multă carte le pot face, cum am auzit că este badea Gavrilă Istrate din Vărarea și alții. Într-o revistă din Craiova se vorbește, prin 1923, de un oarecare Radu Poetu de la Giubega, cunoscut în toată partea de țară numită Oltenia. Versurile lui n-au fost toate scrise până era el în viață, de aceea un prieten de al poetului, dl. Nicolaescu Plopșor, s-a străduit în tot felul numai să le poată strânge la un loc, lucru care a mers foarte greu. (Vezi rev. “Oltenia”, Craiva, 1923, Cartea

I p. 5-15, 60-62, 87-95, 103-104, 126-128, 173-179: Contribuție la obârșia cântecelor poporane).

Un alt domn, Take Papahagi, umblând prin Maramureș să vadă cum e limba și obiceiurile oamenilor de pe acolo, a dat peste două fete care încă știau face “poezii” frumoase, mai cu seamă de acelea tinerești, lirice, pe care le aveau chiar și scrise. Așa cum le-a aflat dl. T. Papahagi, le-a publicat cu câteva cuvinte introductive, despre felul de creație a poeziei populare, sub titlul “Creațiune poetică populară” (în revista “Grai și suflet” din București, în 1925-1926. An. II, p. 263-309.)

Unii spun de altfel, că așa s-ar fi făcut toate poeziile populare, de către unul sau doi, în fiecare sat de la care s-au împrăștiat apoi mai departe...

Cine se interesează de această problemă, a originii și creației poeziei populare, poate să citească următoarele cărți:

Ovid Densușianu, “Literatura populară din punct de vedere etnopsihologic. În revista “Critică literară”, București, 1893. An I, p. 145-159, 241-256.

Ovid Densușianu, “Folklorul. Cum trebuie înțeles” Ediția I București, 1910. Ediția II București, Editura Pavel Suru, 1937, în 80, 27p.

Ovid Densușianu “Viața păstorească în poezia noastră populară”. 2 vol. București, 1922-1923.

P. Cancel, “Originea poeziei populare. Precizări, distincțiuni”. București, Editura Casei Școalelor, 1922 în 80, 56 p.

N. Iorga, “Istoria literaturii românești”. Ediția II București, Pavel Suru, 1925, (Poezia populară, p 23-87).

Ion Lincea, “Poezia populară. Originea. Vechimea. Studii și texte. Poezia populară și cea cultă. Cum trebuie studiată poezia noastră populară”. Galați. Tip. George Jorică, 1930 în 80-52 p.

Ioan Diaconu, “Psihologie și creație”. În “Anuarul Arhivei de Floklor al Academiei Române, București, 1935, An III, p. 7-23.

Petru Iroaie, “Caracterul poeziei populare”. (În “Omagiu lui Ion I. Nistor” Cernăuți, 1937).

Petru Iroaie, “Poezia autentic populară” Iași, tip. “Presa bună”, 1938, în 80, 44, p. (Extras din Arhiva din Iași”, 1938, an. XLV).

Dacă vreun cititor mai cunoaște și alte cărți de acest fel și crede că este bine să le citească și alții, să ne facă de știre prin câteva rânduri, într-un număr din “Vatra” viitoare.

Dăm acum poeziile auzite de la Moș Ipate Dâmbu, poezii pe care, - când le-am cules - mi-a spus să le intitulez așa:

“Strigături”

**“Tâlcuite de Ipace Dâmbu din Zagra, de șaptezecișicinci de ai”
căsătorit în Zagra, județul Năsăud.**

Cred că puține din versurile pe care le-a știut Moș Ipate, sau le-a făcut el, lipsesc din colecția mea, afară de câteva poezii pe care le-a scris după ce am ieșit eu din sat și pe care o să ni le facă cunoscute prietenul meu Sever Hurdea, învățător în Zagra, un harnic culegător de folklor. Tot D-nia sa va încerca să ne arate cât și cum au pătruns aceste versuri în literatura satului lui Moș Ipate.

Doamne de n'aș ști cânta
Pe picioare m'aș usca,
Ba m'ar lovi și guta;
Doamne de n'aș ști hori,
Pe picioare m'aș topi,
Doară guta m'ar lovi.
Busâioc crescut în munte
Eu tot strig, mândra n'aude
-“Auzi mândră ori n'auzi
Ori n-ai gură să-mi răspunzi?”
- “Aud măi bădiță bine
Da'i uritu' lângă mine
Și nu pot ieși la tine.
- “Oi leliță lelișoară
Lasă pe urât în pară
Hai la mine pân'afară.
Lasă pe urât în foc
Haida cu mine la joc
Oi leliță de ți-s drag
Hai cu mine până-n prag
Și-mi dă gură că-s beteag.
Și-mi dă gură de trei ori
De ți-e voia să nu mor,
De te temi de cineva
La mine nu te uita.
Și de te temi de oarecine,

Nu te uita drept la mine,
Da te uită peste sat,
Și-or gândi că te-am lăsat.
Și te uită peste râț,
Și-or gândi că ne-am urât.
Haida lele să fugim
Peste munți nenourați,
Amândoi, necununați,
Ieste-un popă'ntr doi fagi,
Cunună care și-s dragi.
Ieste-un popă'ntr molizi,
Cunună care's fugiți,
Pentru'n zlot sau pentru doi,
Ne-a cununa și pe noi.
Bate doamne ce-i mai bate,
Bate pe cine desparte,
Bate Doamne pe părinții
Care'și despart băieții
Să trăiască cât munții.
Și munții să bătrânească
Ș'acea să tot trăiască.
Să nu moară niciodată
Pân'atunci la judecată,
Când s'a strânge lumea toată.
Ca să știe oamenii
Ca să'și lase băieții
Care iau a se iubi
Tot de tinerei copii.

Când a fost luat "cătană", striga:

Moldovița apă lină,
Vine din țară străină,
Vine limpede și lină.
Da tu Mureș apă lată
Ce vi așa tulburată
Și cu sânge amestecată?
Ș'aduci huci, ș'aduci butuci,
Ș' aduci capuri de cai murgi.
Ș' aduci lemne din păduri

Ș'aduci capuri de cai suri.
Ș'aduci lemne, ș'aduci plute
Ș'aduci trupuri de răgute.
Și aduci plute subțiri
Și trupuri de ofițiri.
Ș'aduci și lemne mai mari,
Ș'aduci trupuri de căprari.
Ș'aduci huci, ș'aduci butani,
Și trupuri de căpitani,
Și șlăitafâne cu bani.
Săbii nouă rupte-n două,
Săbii veche
Rupte'n șapte
Nu știi cine le trimete.
- Mureș, Mureș râuț lat,
Spune-mi drept ș-adevărat
Că tu unde le-ai aflat?
De când mama m'a făcut,
Ieu de astea n'am văzut.
- Ieu, domnule drept ți-oi spune:
Din cea capăt de lume.
C'acolo sunt dealuri mari,
Și sunt taberi de tâlhari.
Și sunt munți și sunt izvoară
Și se bat de se omoară.
Că de când s'au deșteptat,
Zi și noapte se tot bat.
Și nu-i cine-i despărți,
Numai apa și munții.

Ori alta a“cătanelor”:

Cobori Doamne pe pământ
Să mai vezi cum e de rând
Pe pământu-aist de lut,
Să vezi Neamțu ce-a făcut.
Pe pământu'aist uscat,
Să vezi neamțu ce-a lucrat:
Multe cătane-a luat.

Și multe maici a supărat.
Doamne-ascultă când și când,
Ș'auzi maicile plângând.
Maicile dup-ajutori,
Fetele după feciori,
Surorile după frați
Neveste după bărbați.

Când a fost flăcău ("holcei"), zice că a învățat strâgătura asta:

Împărate Franțuzăsc
Vine-mi să te suduiesc
C'au fost și alți împărați.
N'au luat atâția frați.
Tu ești împărat pustii
Iei câte doi, câte trii,
Și tată de la copii.
Neamțule, răul te bată,
Iei fecoiorul de la tată
Și drăguțu' de la fată.
Și rămân copii pe vatră
Și nu știu cine l-i tată
De s'or deștepta vro dată,
N'or ști cine le-o fost tată.

Tot când a fost "holcei" a mers cu alți prieteni "lăturenii" în Târlisua (sat vecin în județul Someș). Acolo, cum e obiceiul când merg lăturenii, un fecior din sat i-a dat o fată să joace. Dar fata, deși era mică și urâtă ("hădă"), n'a vrut să meargă cu el la joc. Atunci Ipate a strigat o strâgătură "de-au fugit toate fetele", rămânând numai nevestele și copilele, cu care au jucat după aceea.

Strigătura era așa:

Bosâioc de pe prunduri,
Ardă-vă focul smulturi
Că voi tare vă țineți
Nu cătați cine sunteți.
Nu cătați la voi pe spate
Că vârful cozii ceafa bate

Și gulerul jumătate,
Și peteau umăru.
Du-te lele la dracu
Să nu te mai văd altu:
Mândră-i lelea-n sărbători
Dacă pune-un car de flori.
Dacă țapă florile
Să-ți închizi ocoalele
Să nu-ți fugă vacile,
Merge hâda să le mulgă,
Vacile o iau la fugă.
Merge hâda să le-ntoarne
Vacile o iau în coarne.
- "Ne Suraie, ne Bălaie,
Ori ce lupcii să ce taie.
Ne junincă, ne junincă,
Ori ce lupcii ce mănâncă".

A supărării:

Mândră-i lumea cui i-e dragă,
Mie mi-e cerneala neagră.
Mândră-i lumea cui i-e mândră,
Numai mie mi-e urâtă.
Că nu mi-e urâtă tare,
Da trăiesc cu supărare.
-Supărare ce vizezi,
De numa la mine șezi?
Supărare, ce gând ai,
De numa la mine stai?
-Du-te'n foc măi supărare
Și-ți cată altă cărare.
Că de cinsprezece ani,
Numai de capul meu stai.
Du-te'n Plai pe vre-o doi ai,
Pe mine mă lasă'n frai
De-acolo treci în Bichigi
Nu veni altu' pe-aici
Ferească-te Dumnezeu
Să nu cazi în drumul meu.

Că eu când te-oi mai vedea
Cu cuțitul te-oi junghia.
Și mie de mi-i pica,
Cu săcurea te-oi dărma
Și'n apă te-oi arunca,
Și gândacii te-o mânca,
Și eu de tine-oi scăpa.
Să nu mai superi pe nime
Cum m-ai supărat pe mine.

A”bătrânețelor”:

Tinerete haine scumpe,
N-am gândit că vi-ț și rumpe.
Bătrânețe haine rele,
N'am gândit c'oi căde'n ele.

Cum am mai amintit, după ce s'antors din clinică, din Cluj, “s'a luat pe gânduri”, căci, cum zicea el, „n'avea pe nimeni: soția i-a murit, feciorii se ceartă cu el, și... așa bătrân, am început a-mi tâlcui jalea la oameni, și le-o spune în strigături”...

“Ieu le spun la oameni așa:
Ieu v'oi spune-o poiezâie,
La omul fără soțâie.
Care om soțâie n'are
Trăiește cu supărare.
Poartă haină mohorâtă
Și i-e lumea tot urâră
Urâtă mi-a fost și mie
Dac'am rămas de soțâie.
N'am cu cine vorovi
Nice cui mă jelui.
M-aș jălui da n-am cui.
Jăluim-aș codrului,
Codru-i jalnic ca și mine,
Că-i cade frunza, el rămâne.
Frunză verde de bănat,
Când a peți am plecat,
Lui Dumnezeu m'am rugat

Să-mi dăie mi-o soție
Cu casă și cu moșâie,
Harnică și de-omenie.
Ție Doamne m-am rugat
Și-ți mulțumesc că mi-ai dat.
C-a avut mare moșâie,
Ș-a fost tare de-omenie.
Și ea nu mi-a zis rău mie,
N-a zis rău nici un cuvânt
Pân'am băgat-o-n pământ.
Ș'a avut moșie mare,
Ș'am trăit fără muștrare.
Ș'am trăit treizeci de ai
Și nu m'ai țipat în Plai.
Ș'amu dac-am bătrânit
Feciorii mei m'au urât,
Și mi-au spus că m-or țipa,
Să iau traista și bota.
Să iau drumul la Bichigi
"C'a fost a mamei pe-aici".
Și eu rău m-am supărat,
Și din gur-așa-m zbierat:
- Bată-te Dumnezeu, om prost
D'apoi măta'a cui o fost?
Frunză verde d'ingă viie,
Ea mi-a fost mie soție,
Și eu am drept la moșie
Nu mă țapa în Bichigi
Că și eu am drept aici".

"A omului rămas":

Supărată-i iarba-n iaz
Și omul care-i rămas
Trăiește tot cu năcaz
Și cu lacrimi pe obraz
Până ce-l bagă-n sălaș.
Cu năcaz și cu urât
Până ce-l bagă-n pământ.
De-ar fi gazdă cât de mare,

Trăiește cu supărare
Dacă iel soție n-are.
De-ar avea cât-avuție
Trăiește tot cu mânie,
Dacă iel n-are soție.
Că soția-i mare-avere
E trai bun și mângâiere.
Soția-i avere mare,
E trai bun și desfătare.
Că soția care-i bună
Se scoată noaptea pe lună
Și-ți face mâncare bună.
- "Hai bărbate la mâncare!
Și-ți trece de supărare.
Și de ai soție ră,
Barăm apă bună-ți dă.
Da feciori de-i avea zece
Iei nu-ți dau nici apă rece.
Îți dau apă cu rugină
Să te ciunte la inimă.
Și-ți dau apă dintr-o baltă
Ca să mori mai dup-olaltă
Da și fete de-ai avea
Mai tot așa te-or ținea.
Ele-ți dau pită de hrean
Mestecată cu cătran,
Și de-acea-ți dau șuhan.
Care om n'are muiere
Niciodată nu bea bere
Da nice oțet de pere
Fără bea oțet de spin,
Mestecat cu de pelin,
Ș'acela bea cu suspin,
Atuncea când îi bătrân.
Frunză verde de smochine
Nu bate doamne pe nime
Pe cum m'ai bătut pe mine.
Că nu m'ai bătut cu bota
Numai mi-ai luat soția,
Și nu mi-ai mai dat alta.

Mult m'am rugat Doamne ție
Să-mi mai dai mie-o soție,
Dacă mi-ai luat pe cea dintâie.
Ție Doamne m-am rugat
Nici-acum nu mi-ai mai dat.
M'am rugat de zece ani
Nici-acum nu mi-o mai dai.
Doamne, multe femei ai
Că la toți Țiganii dai.
Numai mie zici că n-ai.
La Țigani Doamne le-ai dat
Și pe mine m-ai lăsat
Și eu rău m-am supărat
Și iar'a peți-am plecat
Prin trei sate am umblat,
Trei mirese mi-am aflat.
Ș'acele tustrele-au vrut
Da' mie nu mi-au plăcut.
Că un'a fost cam micuță,
Și alta cam sărăcuță,
Ș'am aflat-o tot desculță.
Am aflat una găzducă
De-o avut doi boi ș'o vacă.
Acei'a fost mai frumoasă,
Dar și tare nă răvoasă.
Da aceie-oi aduce-acasă?
Ca să-mi spargă niște vasă,
Să-mi facă larmă prin casă?
Să-mi aprindă niște paie
Să fiu numai de bătaie?
Să mă rădă oamenii,
Țigani și Jidovii?
- Bine-i face lui Ipate
Că și-a adus-o de pe sate.
Frunză verde de prin viie
Cine nu mi-a crede mie
Iei Doamne ș-alui soție,
C'apoi mi-a crede el mie.
Să trăiască cu năcaz
Să vadă cum îi rămas

Să trăiască zece ai
Să vadă cum i-acel trai.
Că omul fără soție
E ca și-o pasăre pustie
N'are cine să-l mângâie
Nici co apă să-l îmbie.
De cum să-i deie mâncare.
Îi dau numai supărare.
Și de prânz și de gustare.
Câte boale-s pe pământ
Toate-au leac și crezământ.
De urât omul nu moare
Fără zace de lungoare
Și se uscă pe picioare.

(Urâtul din această poezie este o noră care nu vorbea nimic cu el, cum se vede și din textul următor):

Mult m'am rugat Doamne Ție.
Să-mi dai nurori de-omenie.
Ție Doamne m-am rugat,
Și-ți mulțumesc că mi-ai dat
Una-i tare de-omenie,
Că ea nu mi-a zis rău mie.
De când la noi a venit
Cu mine n'a vorovit,
Numa' atunci când s-a sfădit.
De cinci ani în cas-antrat
Și num-odată m'a-ntrebat:
- "Beteag ești socrule-ori ba?
Să ți aducem pe popa
Să-ți citească Vanghelea
Doară nu te-i mai scula,
Cât va fi cer și lumea.
Ș'om chema și pe diacu,
Doară iel ne-a spune leacu
Diacu' când a venit
Din gur-așa a vorbit:
- Măi nevestă fătul meu,
Nu te supăra tu rău.

Ieu ți-oi spune leacul lui,
 Că-i la poala muntelui
 Și la crucea bradului
 Adă-l și fă scândurele
 Și-i fă tu sălaș din iele.
 Fă-i sălaș mândru feștit,
 Că iel mi s'a jăluit
 C'a trăit tot cu urât.
 Frunză verde de bănat,
 Mă'ntreabă oamenii-n sat
 Că de ce's tot supărat?
 - "Cum n-oi fi ieu supărat,
 Că ficiorii m'au țipat.
 M'au țipat amu's doi ai,
 Să mă duc eu iară'n Plai,
 Unde să cumpăr mălai.
 Să trăiesc din cumpărat
 Și ieu banii mi-i-am dat
 Colo-n Cluj la operat.
 Și eu Doamne, ce-oi mânca
 Dacă nu mai pot lucra?"
 Și ieu rău m-am supărat
 Și din grai aș'am strigat:
 - "De cât să mă duc de-aicea,
 Mai bine-ți aprind casa,
 Și pe tine te omor.
 Ș'apoi mă duc pe izvor
 Și acolo mă omor.
 Să nu mă-ngroape într-un sat
 Cu tine om blăstămat".
 - "Du-te tată unde-i vre
 Că ieu n'am grijă de-ace.
 Pe mine nu mă-ntreba,
 N'am să-ți port eu grija ta.
 Dar te du până ți-e bine
 Nu te tot sfădi cu mine
 Că dacă mi-i supăra
 De pe-aceeia te-oi țipa.
 Și dacă m-oi mânîia
 Pe-aceea nu-mi vei mai sta".

- “Frunză verde d’ângă nuc,
Nu știu unde să mă duc”.
- “Dute-n Plai, ori în Bichigi,
C’a fost a mamei pe-aici”.
- “ Bată-te Dumnezeu, om prost,
D’apoi măta’ cui 0 fost?
Frunză verde d’îngă viie
Ea mi-a fost mie soție,
Și ieu am drept la moșie.
Nu mă țița în Bichigi
Că și eu am drept pe-aici”.

Moș Ipate și-a făcut și “Versuri de moarte” pe cari să le cânte femeile când îl vor scoate din casă și din ocol. Iată un “vers al nurorilor”, care să-l cânte femeile înainte de a-l scoate din casă:

Haida noră și mă cântă
Că ți-am făcut casă mândră.
Cântă-mă tu noră dragă,
Că ți-am făcut casă largă.
Cântă-mă tu cât de tare,
Că ți-am făcut casă mare.
Să-mi faci mândră’nmormântare,
Cu doi popi, cu doi dieci,
Și cu flori de pe Ideci,
Și să-mplețiți o cunună,
Cu răs și cu voie bună
Să mi-o puneți pe mormânt,
C’am trăit tot cu urât.

Alt “vers al nurorilor”, care să-l cânte femeile când îl vor scoate din casă:

Dragile mele nurori,
Faceți bine ș-ascultați:
Veniți voi și mă cântați,
Dar rău nu vă supărați.

IX. IN MEMORIAM

CARDINALUL ÎN ȚUNDRĂ DE OAIE

prof. ION RADU ZĂGREANU

"Rămân aici, în țara mea, în mijlocul poporului meu, să împărtășesc soarta fraților mei, a preoților și credincioșilor mei. Nu-i pot părăsi!"

(Cardinalul Iuliu Hossu)

Se vor împlini la 28 mai 2003 treizeci și trei de ani de la moartea primului Cardinal român, Episcopul Iuliu Hossu. Personalitatea marelui dispărut capătă, odată cu trecerea timpului, noi dimensiuni, mai ales dacă o privim din pragul zilelor de astăzi, când încă Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică) nu i s-a făcut nici o dreptate, când încă această Biserică este prigonită și se urmărește autodesființarea ei.

Cardinalul Iuliu Hossu a devenit un simbol al tăriei în credință, al fidelității față de Roma Sfântului Petru, al iubirii față de țară, care „*prin viața și faptele sale, nu aparține numai Bisericii Române Unite, ci întregului nostru neam*” („Cardinalul Iuliu Hossu”, Silvestru Aug. Prunduș-Clemente Plaianu, Editura „Unitas”, Cluj-Napoca 1995, p.8). Cardinalul Iuliu Hossu este un martir al credinței, un erou al națiunii române.

Cunoașterea vieții și activității Cardinalului Iuliu Hossu oferă, în special celor tineri, un exemplu concret de slujire și de jertfire pentru triumful binelui și al adevărului, înlătură prejudecățile uitării voite a rolului B.R.U. cu Roma în viața poporului nostru, pune față-n față starea de

spirit, a B.R.U.R. din perioada de episcopat a lui Iuliu Hossu, calvarul ei după 1948, și starea ei de astăzi.

Personalitatea marelui ierarh trebuie privită într-o dublă viziune: religioasă și națională, ancorată în trecutul Bisericii Române Unite și ca o încununare a luptei de dezrobire națională începută de episcopul martir Inochentie Micu Clain.

UN VLĂSTAR DE VIȚĂ NOBILĂ

Viitorul Episcop Iuliu Hossu s-a născut la 30 ianuarie 1885, în satul Milaș din județul Bistrița-Năsăud, ca al treilea băiat din cei șase ai preotului greco-catolic Ioan Hossu și ai soției sale Victoria, născută Măriuțiu.

Numele „Hossu” a rezultat din maghiarizarea „supranumelui Lungu”(Silvestru Aug. Prunduș, Clemente Plaianu - Monografia menționată, p.35).

Vom folosi în continuare prescurtarea SAP și CP pentru numele și prenumele autorilor studiului „Cardinal Iuliu Hossu” și BRUR pentru Biserica Română Unită cu Roma.

Neamul Hossu provine din vechi familii de tradiție din Transilvania, doi înaintași fiind voievozi în Țara Chioarului pe la 1525. Toma Hossu moare în lupta de la Mohacs împotriva turcilor în 1526. Mama făcea parte din același neam și era fiica protopopului Ștefan Hossu din Indol, azi Deleni, județul Cluj. Neamul Hossu a fost înrudit cu familia luptătorului pentru Unire, George Pop de Băsești, cu familia Șuluțiu din rândul căreia se va ridica mitropolitul Alexandru Stere Șuluțiu. Hosseștii vor da BRUR doi episcopi, Vasile și Iuliu, mulți preoți și protopopi.

Iuliu Hossu și-a petrecut copilăria în satul natal, unde urmează și școala confesională română unită, având învățător pe Basiliu Munteanu. Urmează trei clase la Gimnaziul luteran din Reghin cu limba de predare germană. Clasa a IV-a o continuă la Gimnaziul romano-catolic din Târgu-Mureș, iar clasele liceale, V-VIII, la Gimnaziul superior greco-catolic din Blaj. Între colegii de aici se afla și Iuliu Hațieganu, fiu de protopop unit, viitorul fondator al Școlii de medicină și viitor academician. Tânărul studios Iuliu Hossu s-a lăsat contaminat de „spiritul Blajului”, caracterizat atât de bine și de sintetic de profesorul Ion Buzași: „cultura ca formă a iubirii de neam, preoția și învățământul, altarul și catedra în slujba propășirii neamului românesc, conștiința și mândria originii latine,

dragostea pentru istorie și limba românească, deschiderea spre formele culturii occidentale" (Ion Buzăși- „Eminescu și Blajul", Editura „Iriana", București, 1994, p.1. Este trimis în 1904 de către unchiul său, Episcopul Vasile Hossu, la Roma, ca student la Institutul „De Propaganda Fide", pe care îl absolvă după șase ani, luându-și doctoratul în Filosofie și Teologie. Ajunge să vorbească cursiv șase limbi și să cunoască bine latina și greaca. În 1906 este hirotonit preot celib de către unchiul său Episcopul Vasile Hossu. Revine în țară, în centrul Eparhiei Lugoj, fiind pe rând, protocolist, arhivar, bibliotecar, vicar și secretar episcopesc. Ajunge director de cancelarie al Episcopului Valeriu Traian Frențiu și este numit asesor consistorial. În 1913 este numit profesor la catedra de Studii Biblice de la Academia de Teologie de la Lugoj. Pleacă în 1914 într-o excursie de studii în Germania și Franța. La Paris l-a surprins declanșarea primului război mondial. Este mobilizat ca preot militar având misiunea de a acorda asistență spirituală soldaților români bolnavi și răniți din spitalele din Austria, Boemia și Moravia. Tuturor le împărtășea nădejdea victoriei: „Dreptatea va învinge!". Prin decret imperial, în 3 martie 1917, și prin bula papală din 23 aprilie este numit Episcop de Gherla de către Papa Benedict al XV-lea. În 4 decembrie 1917 este consacrat episcop în catedrala din Blaj prin punerea mâinilor Mitropolitului Victor Mihaly de Apșa, iar la 16 decembrie 1917 este instalat festiv în catedrala din Gherla.

EPISCOP AL UNIRII DIN 1 DECEMBRIE 1918

Cu trei săptămâni înainte de declararea Unirii de la 1 Decembrie 1918, noul episcop trimite clerului și credincioșilor din eparhia sa Circulara nr.4344 din 26 octombrie 1918, prin care cerea tuturor să nu mai recunoască guvernul maghiar de la Budapesta, ci numai Sfatul Național Român de la Arad, îndemnând pe toți românii astfel: „*să înțelegem limpede chemarea vremii și să împlinim din răspunderi porunca ei*". Ia parte în ziua de 1 Decembrie 1918 la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și din încredințarea Marelui Sfat al Națiunii va citi Marii Adunări, **DECLARAȚIA UNIRII**, pe care o precede de o exuberantă cuvântare în care își exprimă bucuria înfaptuirii Unirii. "*Acesta-i ceasul dreptății lui Dumnezeu și al răsplătirii Lui. Acesta-i ceasul bucuriei noastre, bucuria unui neam întreg, pentru suferințele veacurilor, purtate de un neam cu credință în Dumnezeu și cu nădejde în dreptatea Lui*".

În fața mulțimilor entuziasmate, Episcopul Iuliu Hossu s-a îmbrățișat cu Episcopul ortodox de Caransebeș, Miron Cristea, spunând: „*Pe cum ne vedeți aici îmbrățișați frățește, așa să rămână îmbrățișați, pe veci, toți frații români!*”. Împreună cu Episcopul Miron Cristea, Alexandru Vaida-Voevod și Vasile Goldiș prezintă la București Regelui Ferdinand I și Guvernului României, actul Unirii Transilvaniei cu Patria-Mamă. Tânărul episcop era preocupat de întărirea credinței „turmei sale”, de creșterea devotamentului ei față de BRUR. A activizat viața religioasă insistând asupra catehizării credincioșilor, folosindu-se în acest scop de publicația Eparhiei, „Curierul Creștin”. Apără integritatea bisericii și a credinței, se îngrijește de pregătirea preoților, stimulează „chemările la preoție”. Viața spirituală din parohii devine mai efervescentă, prin activitatea „Reuniunii Mariane”, prin vizitațiile canonice episcopale. Între 14 iunie 1920 - 5 octombrie 1926 Episcopul Hossu a făcut 746 de vizitații canonice. În calitate de senator de drept se implică în sesiunile Parlamentului în probleme referitoare la Biserică și relația ei cu Statul, la Școală, Concordatul cu Sfântul Scaun, ia cuvântul la dezbaterea Legii Învățământului (1924), și a Legii Cultelor (1928), sprijină ASTRU („Asociația Studenților Români Uniți”). Are grijă de cei săraci, ajutându-i material.

EPISCOP DE CLUJ-GHERLA (1930-1970)

Prin bula Papei Plus XI „Solemni Convertione” din 1930 s-a reorganizat Provincia Mitropolitană a BRUR și se mută sediul Episcopiei de Gherla la Cluj, ea devenind Episcopia de Cluj-Gherla. Biserica Minorităților din Cluj este donată de Sfântul Scaun, drept Catedrală eparhială, ea având hramul „Schimbarea la Față”. În noul sediu eparhial, Episcopul Iuliu Hossu „va trebui să o ia de la început”(SA² și CP, op.cit. p.86). Episcopul cumpără palatul din Calea Moșilor nr. 26 pentru noua reședință episcopală, un alt spațiu pentru Institutul și Seminarul Teologic Greco-Catolic, construiește o clădire nouă pentru Academia Teologică unde în 1945 a așezat și Liceul confesional român unit de băieți „Inochentie Micu Clain”. Își pierde cei doi părinți și este supus unei campanii de denigrare din partea călugărului „bisericii surori” Sandu Tudor, directorul publicației „Credința”. Este perioada când face numeroase pelerinaje la mănăstirile greco-catolice, în special la cea din Nicula. Pe bună dreptate canonicul Octavian Domide îl numește: „episcopul vizitațiilor magnice”, al

orfanilor și al văduvelor de preoți, al misiunilor sfinte". A știut să se apropie de credincioșii săi, i-a întărit în credință, s-a interesat de soarta lor. Vizitația „nu era o trecere fugară, o pompă lipsită de conținut, ci o luare de contact, care unea pe păstor și turma sa într-o familie, într-o adevărată comunitate de credință și simțire" (SAP și CP op. cit., p.101-104).

CONDUCĂTOR SPIRITUAL AL ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA DE NORD (1940-1944)

Episcopul Iuliu Hossu s-a opus Diktatului de la Viena din 1940. Îi îndemna pe membrii delegației României care plecau la Viena să nu accepte „spintecarea Transilvaniei”: *„Băgați de seamă cum vă veți îndeplini greaua misiune! Decât cu Țara ciopârțită, mai bine să vă întoarceți pe targă”*. Sfătuit de unguri să plece, amenințat cu moartea, el a rămas în mijlocul credincioșilor săi: *„Rămân alături de credincioșii mei să le împărtășesc soarta”*. În perioada ocupației hortyste, Episcopul Iuliu Hossu devine conducătorul spiritual al tuturor românilor din Transilvania de Nord. Protestează împotriva crimelor săvârșite de ocupanți la Ip, Trăzneu, Moisei, Huedin etc. Pleacă la Budapesta și cere socoteală Guvernului de ceea ce se întâmplă în Transilvania.

Pentru formarea unei intelectualități creștine, active, susține activitățile AGRU („Asociația Generală a Românilor Uniți”). **Se pun la cale două atentate împotriva lui, la Budacu Român și la Fildul de Jos. Reședința episcopală (de două ori) și Academia de Teologie (de trei ori) au fost devastate de tineretul hortyst, iar un student maghiar l-a scuipat pe față.**

Episcopul s-a adresat Papei Plus al XII-lea aducându-i la cunoștință, într-un memoriu de trei sute de pagini, actele brutale comise de autoritățile hortyste și de cele militare, asupra populației românești. A intervenit în ajutorul evreilor adunați în ghetoul de la Cluj. Este sărbătorit, la 21 noiembrie 1942, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de episcopat .

OM DE CULTURĂ. CTITOR DE AȘEZĂMINTE. MEMBRU AL ACADEMIEI

Episcopul Iuliu Hossu s-a preocupat de dezvoltarea învățământului în eparhia sa asigurându-i în primul rând baza materială. A înființat noi școli, internate, orfelinate. **O ctitorie importantă a episcopatului său a fost clădirea monumentală a Academiei de Teologie Română Unită. A patronat Școala Normală de învățători (băieți) din Gherla, a mutat Școala Normală Eparhială de Fete din Gherla la Cluj, a înființat Liceul de Băieți „Inochentie Micu Klein” din Cluj (1945). A ctitorit un internat eparhial la Cluj, o Școală Normală și Urbană de Gospodărie „Sfânta Tereza ” la Cluj, Liceul de Fete „Maica Doinnului”, tot la Cluj, cu internat, alte școli la Jucul de Jos, Grădinița de copii „Maica Domnului ”(Cluj) etc. A sprijinit presa, întemeind în 1919 publicația eparhiei „Curierul Creștin”, a deschis o librărie diecezană. S-a interesat de copiii istro-români. A întreținut relații interconfesionale și ecumenice cu reprezentanții altor biserici.**

În 2 iunie 1945 este ales **Membru de onoare al Academiei**, sub președenția lui D.Gusti.

CALVARUL

Pentru regimul comunist, pentru Stalin, Biserica Catolică era considerată ca unul dintre cei mai mari dușmani. Ierarhia ortodoxă din țara noastră a sesizat repede intențiile comunismului și profitând de conjunctura favorizată de Moscova a început atacurile împotriva BRUR.

În 1944, când trupele sovietice nu erau sosite la Sibiu, Mitropolitul Ardealului Nicola Bălan îi scria viitorului patriarh al Rusiei Alexei I, că greșeala românilor de a participa la război alături de Germania împotriva Rusiei s-ar datora „existenței printre români a unei Biserici în comuniune cu Biserica Papilor de la Roma”. În 1946 era desființată biserica Unită Ucrainiană. Când Patriarhul Alexei al Moscovei, în tovărășia lui Petru Groza ajunge la Blaj și acesta este informat de BRUR, cu pumnul ridicat Patriarhul Moscovei a strigat: "Să dispară!. În doi am să nu mai aud vorbindu-se de această Biserică". Se înmulțesc în presa vremii atacurile împotriva

Biserică". Se înmulțesc în presa vremii atacurile împotriva catolicismului. Episcopul Nicolaie Colan a uitat de prietenia cu Episcopul HOSSU, de îmbrățișările acestuia, de declarațiile lor din anii ocupației hortyste. Este denunțat Concordatul cu Sfântul Scaun. Presa politică a vremii și ierarhia Bisericii Ortodoxe Române pregăteau asiduu desființarea BRUR. În 1948 guvernul suprimă salariile preoților români uniți și publicațiile religioase greco-catolice. Noua Lege a Cultelor interzicea orice legături cu instituții sau cu persoane din afara țării. Episcopului Iuliu Hossu îi este interzis să-și părăsească reședința și i se cenzurează legăturile cu preoții săi.

În 30 septembrie 1948 sunt aduși la Cluj cei 38 de preoți, dintre care doi vor fugi, pentru a semna un simulacru de „document canonic”, care specifică trecerea Bisericii Greco-Catolice în cadrul Bisericii Ortodoxe Române. Episcopul Iuliu Hossu îi excomunică pe semnarii „revenirii” la Ortodoxie.

În fața câtorva preoți din parohiile clujene, care au reușit să ajungă la el, Episcopul Iuliu Hossu a spus printre altele în ziua de 2 octombrie 1948: *„veți acționa așa cum vă dictează conștiința proprie...dăruindu-mi viața pentru credința mea și a părinților mei voi dovedi că cei aproape 40 de ani pe care i-am închinat Domnului până acum, nu i-am închinat ca un mercenar ci ca un adevărat preot”*.

Episcopatul unit, adunat la București, redactează și înaintează un protest Președintelui Prezidiului Marii Adunări Naționale și un altul către Președintele Consiliului de Miniștri. Reîntors la Cluj Episcopul Iuliu Hossu își îndeamnă preoții și credincioșii să reziste trecerii forțate la ortodoxism: *„În acest ceas de încercare pentru Sfânta noastră Biserică, vă rog cu toată căldura sufletului meu, rămâneți tari în credință”* (Scrisoare din 25 octombrie 1948).

Între 27-29 octombrie 1948 episcopii uniți sunt ridicați și duși într-o casă de odihnă a patriarhiei ortodoxe de la Dragoslavele (jud. Argeș) și puși sub pază militară. Aici ajunge și Episcopul Iuliu Hossu. Catedrala lui episcopală „Schimbarea la Față” a fost redeschisă de către Episcopul „frate” Nicolae Colan. Prin decret Episcopul Iuliu Hossu este destituit din funcția de episcop de Cluj-Gherla.

În 1 decembrie 1948, prin decretul 358, BRUR a fost desființată.

La 27 februarie 1949 împreună cu episcopii Valeriu Traian Frențiu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Ioan Suciu, Episcopul Iuliu Hossu a fost transferat la Mănăstirea Căldărușani, apoi la

penitenciarul din Sighetul Marmăției, unde suferințele celor închiși „au fost multe și grele” (SAP și CP, op. cit., p.220).

Aici, în 1952, va muri Episcopul auxiliar Dr.Ioan Suciș și Dr.Valeriu Traian Frențiu. Episcopului Iuliu Hossu i s-a făcut tentanta ofertă de a deveni mitropolit al Bisericii Ortodoxe Române. I s-a propus să organizeze o biserică greco-catolică autonomă independentă de Roma, dar el a refuzat. În 1955 murea tot la Sighet Episcopul Tit Liviu Chinezu. Din cei 12 episcopi greco-catolici nici unul nu și-a trădat Biserica. Papa Plus al XII-lea i-a comparat pe episcopii uniți cu Apostolii lui Isus: „Aceștia au fost tot doisprezece, dar printre ei nu s-a găsit nici unul să-l vândă pe Hristos”.

În 1955, împreună cu episcopii Alexandru Rusu și Ioan Bălan, Iuliu Hossu a fost dus la București pentru „refacere”. La 70 de ani, Episcopul Iuliu Hossu era „o figură dărmată și încovoiată, însă sufletește așa de puternic ca întotdeauna, același, fără nici o schimbare” (SAP și CP, op., cit p.222). Petru Groza i-a propus să-l facă mitropolit de Iași, dar Episcopul a refuzat. „Nu pot fi făcut mitropolit la Iași pentru că acolo este mitropolie ortodoxă, iar eu sunt greco-catolic”

Cei trei episcopi amintiți mai sus au fost duși apoi la Mănăstirea Curtea de Argeș, de unde au fost transferați la Mănăstirea de Maici de la Căldărușani în 1956. Aici l-a vizitat pe marele ierarh și tatăl meu, preotul Zăgrean Grigore, în data „simbolică” de 15 ianuarie 1970. La despărțire Episcopul i-a încredintat următorul mesaj: „Spune și altora, spune preoților și credincioșilor să nu se descurajeze. Nu se poate ca atâtea jertfe să nu rămână nerăsplătite de Dumnezeu”. La Căldărușani și-a dus viața Episcopul Iuliu Hossu în condițiile domiciliului obligatoriu până la 3 mai 1968, când i s-a schimbat buletinul cu unul normal. Spațiul de locuit era situat la etaj și era alcătuit dintr-o cameră și un hol. În hol și-a improvizat un altar, în care slujea zilnic Sfânta Liturghie. Purta pantaloni confecționați dintr-un material gros de lână, "cioareci", cum le spunea el și un jersey gros tot din lână. Datorită acestei „costumații”, se autoironiza, numindu-se „Cardinal în ținută de oaie”. La Căldărușani l-au vizitat rudeniile, preoții și episcopii greco-catolici mai tineri. Tot aici a aniversat jubileul de 50 de ani de la consacrarea sa ca episcop. La 1 Decembrie 1968 a sărbătorit semicentenarul Unirii din 1918, „rememorând și rostind cu evlavie ca pe o rugăciune, proiectul de hotărâre pe care l-a citit la 1 Decembrie 1918, pe Câmpul lui Horea de la Alba Iulia” (SAP și CP op.cit., p.236). Tragică și sublimă imagine, a marelui român, Episcopul Iuliu Hossu. A așteptat și a sperat că

memoriile sale pentru repunerea în drepturi a BRUR, vor fi luate în considerare în ceasul hotărât de Dumnezeu: „Biserica se va înălța renăscută în durerile marii încercări”.

Viața eroică a Episcopului Iuliu Hossu a început din nou să fie cunoscută și apreciată de oamenii simpli, de rapsozi populari, de poeți și de scriitori. Cântăreata Maria Precup, „Privighetoarea Leșului”, îi trimite episcopului un cântec, poetul Iustin Ilieșiu îi scrie poezia „Solitarul din Căldărușani”, cu prilejul celei de a 85-a aniversări a zilei sale de naștere, la 30 ianuarie 1970: „Depart-e-ntr-o odaie mică/ Prelatul Iuliu, alb de ani/ Se roagă-ncunurat de gânduri/ În schitul din Căldărușani”.

CARDINAL IN PECTORE

În martie 1969, Giuseppe Cheli, trimisul special al Papei Paul al VI-lea, i-a adus la Căldărușani vestea că a fost promovat Cardinal („in pectore”, numire păstrată secretă în inima papei). A fost invitat să meargă la Roma ca să fie investit Cardinal și să rămână acolo. Emoționat Episcopul a răspuns astfel: *„rămân aici, în țara mea, în mijlocul poporului meu, să împărtășesc soarta fraților mei, a preoților și credincioșilor mei. Nu-i pot părăsi”*. Vestea numirii Episcopului Hossu în calitate de cardinal s-a răspândit totuși și din toată țara i-au fost trimise scrisori și telegrame de felicitare, iar la Căldărușani s-au prezentat numeroase delegații care și-au exprimat omagiul și devotamentul față de înaltul prelat. Hotărârea Episcopului Hossu de a nu pleca la Roma i-a întărit în credință, le-a dat speranță episcopilor „din garda a doua” (S.A.P. și C.P., op.cit., p.257). A rămas în țara lui, Cardinal „în ținută de oaie”, primul Cardinal al B.R.U.R., primul Cardinal român.

LA MOARTEA UNUI SFÂNT

Sănătatea Cardinalului Iuliu Hossu a început să devină tot mai precară. Cu probleme de stomac a fost internat la Spitalul „Colentina” din București. La căpătâiul bolnavului stăteau Episcopii Alexandru Todea și Ioan Dragomir. La 85 de ani, „din bărbatul falnic și brav,

înalt ca bradul și atât de dotat de natură, nu rămăsese decât un moșneag încovoiat, cărunț și cu fața slăbită, dar cu spiritul mereu treaz, cu sufletul tare ca o stâncă în hotărârile sale"(SAP și CP,op.cit., p.260).

În ultimele clipe ale vieții l-au asistat Episcopii Alexandru Todea de la Reghin și Ioan Dragomir de la Baia-Mare. A dorit ca înainte de a muri să fie dus la Cluj. Nu s-a putut. Resemnat a spus: *„Trebuie să împărtășesc până la sfârșit soarta fraților mei episcopi.Toți au murit departe de eparhiile lor. Eu nu pot avea altă soartă!”*. Într-o consemnare făcută de Ion Dumitriu Snagov, la 25 martie 1970, aflăm una din dorințele Cardinalului din ultimele zile ale vieții sale: *„De-i ajunge la Sfântul Părinte sărută-i inelul și spune-i...spune-i că Domnul a hotărât să mă ia dintre oile mele, din mijlocul Neamului... Spune...că neclintit ... Spune...”*

A fost lucid până la sfârșitul vieții. Ultimele lui cuvinte au fost: *„Lupta mea s-a sfârșit! A voastră continuă! Duceți-o până la capăt”*. Joi dimineața, 28 mai 1970, Cardinalul Iuliu Hossu închidea ochii trecând în eternitate.

Printr-o dispoziție testamentară verbală, cerea celor apropiați să fie înmormântat la Cluj, în cavoul familial, „de preoții mei”, iar dacă nu se poate așa să fie înmormântat fără preot.

Familia a primit dispoziții de la autorități să-l înmormânteze rapid chiar a doua zi, în 29 mai 1970, în cimitirul Bellu-catolic.Trupul său a fost așezat într-un mormânt provizoriu, oferit de Liviu Hossu, nepot de frate al Cardinalului. Serviciul religios a fost oficiat de Episcopii Alexandru Todea și Ioan Dragomir, iar în cimitir a ținut o scurtă slujbă religioasă, preotul Zudor de la Parohia romano-catolică Bărăția din București. La 7 decembrie 1982, osemintele lui au fost exumate și așezate în alt mormânt, în același cimitir. Trupul său mai așteaptă încă ziua în care el va fi exumat și transferat în cavoul familiei din Cluj-Napoca. Mormântul Cardinalului a devenit loc de pelerinaj. În jurul lui credincioșii aprind lumânări, se roagă și imploră ajutor.

POSTERITATEA CARDINALULUI

În ultimele momente ale vieții, cardinalul Iuliu Hossu îi mărturisea Episcopului Alexandru Todea că și-a păstrat *„Bunul încredințat”* până în ziua de apoi. Prin „Bunul încredințat”, Episcopul

înțelegea: „nașterea mea, existența mea naturală, botezul meu, mandatul lui Isus de a vorbi, lupta împotriva patimilor și apoi, cea mai mare încredințare, **ARESTAREA** pentru credință, dar nu arestarea în sine, ci urmările ei, disprețul, umilirile, înfometarea și tot felul de privațiuni, primirea morții în izolare și punerea la periferia societății”.

A rămas fidel Sfântului Părinte. „E marea mea fericire că m-am unit și mă unesc cu toți acei care din clipa când Isus a rostit cuvintele...Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi biserica mea...(n.n.)...au avut de suferit au murit dar nu s-au despărțit de Petru prezent în episcopul Romei”. Testamentul încredințat de către Episcopul Iuliu Hossu „fratelui” Alexandru Todea este zguduitoare: „**Fiindcă Biserica pe care am slujit-o și eu a fost desfigurată, iar ca imagine a desfigurării ei privește-mă pe mine, dar eu iert din inimă pe toți care au contribuit la o astfel de desfigurare, lucru pentru care și adresez Părintelui Ceresc rugăciunea Fiului Său de pe cruce: Părinte iartă-le lor!**”. Apoi a continuat providențial: „**Când ceasul dreptății va sosi, Biserica Unită să pășească în public cu doctrina iertării, cu armonia și pacea între oameni. Eu, în numele vostru, voi vorbi în fața Sfintei Treimi, în fața lui Isus și în fața Mijlocitoarei Doamne. Fiți tari în credință, nutriți speranța și iubiți-vă între voi și iubiți pe toți oamenii de orice naționalitate și de orice confesiune**”.

Despărțirea de toți cei care l-au cunoscut, de universul în care i-a fost dat să trăiască și să lupte este încărcată de un tragism mioritic. „**Sărut masa de lucru din biroul meu. Sărut crucifixul. Sărut pietrele de trotuarul pe care l-am călcat mergând la Sfânta Liturghie de la catedrală. Sărut băncile din Seminar, în care s-au rugat clericii mei...Binecuvântează pe toți țăranii, din toate protopopiatele, care îmbrăcați în haine albe, ca și sufletele lor, m-au ascultat cu bucurie și s-au reîntors fericiți la casele lor. Nu i-am uitat pe cărarea suferințelor mele**”.

Episcopul Iuliu Hossu a fost un monument de sfințenie, conchidea cel de-al doilea Cardinal al românilor, Alexandru Todea, o personalitate puternică, de excepție, o catedrală sprijinită pe trei coloane: „una a întregului neam omenesc, alta a Bisericii, Una Sfântă, Catolică și Apostolică, și a treia a neamului românesc, afirmă același Cardinal.

A iubit pe ai săi, fără a urî pe alții, și-a păstrat convingerile, respectând pe ale altora, n-a acceptat compromisul „în dauna credinței, a Bisericii sau a națiunii” (Alexandru Todea).

Tot Cardinalul Alexandru Todea l-a caracterizat astfel: „A preferat zeghea de pușcăriaș odăjdiilor de mitropolit ortodox, n-a lepădat țundra de oaie nici chiar pentru purpura de cardinal roman, fără posibilitatea revenirii pe pământul străbun. A acceptat martiriul dând mărturie bună până la sfârșit, așa cum a îndemnat pe toți preoții și credincioșii săi să o dea”. Alături de alți șase episcopi români greco-catolici, morți în închisorile comuniste, martiriul Cardinalului Iuliu Hossu se află în atenția Sfântului Scaun în vederea canonizării.

Speranța reînvierii BRUR, pe care atât de mult a iubit-o Cardinalul Iuliu Hossu, nu l-a părăsit niciodată. Era convins că „ceasul dreptății va sosi” și pentru această Biserică și cu siguranță că, până în ultimele clipe ale vieții sale a gândit asemenea lui Pamfil Șeicaru: „De ce n-am crede că la distanță în timp Biserica Blajului nu va reveni la lumină? Nici un sacrificiu nu este zadarnic și episcopii uniți, morți în închisori, de dincolo de viață își exercită mai departe misiunea lor sacerdotală. Mica Romă nu va pieri”.

BIBLIOGRAFIE:

1.Silvestru Augustin Prunduș-Clemente Plaianu, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Editura Unitas, Cluj -Napoca,1995.

2.Silvestru Augustin Prunduș-Clemente Plaianu, *Catholicism și ortodoxie românească, Scurt istoric istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Editură Viața, ClujNapoca, 1994.

3.*Cultura creștină*, Revistă editată de Mitropolia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Blaj, Serie nouă, Anul II, NR.I, 1996.

4. *Biserica Română Unită - Două sute cincizeci de ani de istorie*, Madrid 1952, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca,1998.

5.Anton Moisin, *Istoria Transilvaniei*, volumul IV, Editura Imago, Sibiu, 2000.

6.Anton Moisin, *Episcopul roman unit, Cardinalul Iuliu Hossu*, Editura Imago, Sibiu, 2002

EL N-A MURIT... E NUMAI DUS.

ÎNSEMĂRI DE CRONICAR

Marți, 26 august 2003

M-am deșteptat pe la orele 3,30, într-o foarte antrenantă convorbire cu Relu. Ne-am oprit la multe momente cu adevărat fericite, pentru amîndoi, de la vacanța din Rodna cînd el avea doar doi ani, și unceșul Ion Istrate l-a botezat pe Gigi, născut la Reghin, la 4 aprilie 1945, în rit greco-catolic. I-am amintit de prima lui călătorie la Valea Vinului, unde ne însoțiseră mătușa Sabina, sora mămuchii și sora mea pe care o cheamă tot Sabina, mătușă cea dintîi, pentru amîndoi, iar cea de-a doua numai pentru Relu. Am refăcut, în parte, vacanțele mirifice de la Nepos, cu primul drum la Hordou parcurs pe jos, de la Salva pînă la casa „marelui scriitor”, cum avea să noteze el într-un carnețel (era în clasa III-a sau a IV-a primară). I-am amintit de răspunsul pe care el i l-a dat unui om, la Rodna, care l-a întrebat: Ce ai să te faci cînd vei fi mare? **Om**, a răspuns el. Și s-a ținut de cuvînt. I-am amintit de „șotia” pe care mi-a făcut-o într-o dimineață, cînd s-a trezit din somn și a început să se căiască: mă dor *ocii*; mă doare ș-o *urece*. Făcea haz de o particularitate fonetică a graiului din Nepos; rîdea de mine, cu alte cuvinte. I-am povestit apoi de călătoria fantastică pe care am făcut-o amîndoi, cînd el avea doar patru ani. Am mers cu trenul pînă la Dagîța, și de acolo, pe o distanță de aproximativ 10 kilometri, pe jos, peste deal, pe la Cetate, pînă la Gârbești. Eu îi spuseseam, acasă, că nu-l iau, că mă tem să nu-l pierd prin pădure. Ce fac eu cu el, dacă nu poate merge pe deal, am zis eu, îl las în pădure și-mi continui drumul. El a stăruit pe lîngă mama, să vorbească cu mine și să-l iau. Pe drum, cînd obosea, mă întreba: „Tată, n-ar fi bine să

ne odihnim puțin?” Ba da, îi ziceam, la lucrul acesta mă gîndeam și eu. Cînd ne-a văzut „mamaia” a rămas înmărmurită. S- uitat în sus, s-a uitat în jos, să vadă căruța care ne-a adus; nu-i venea să creadă că am trecut dealul pe jos și chiar m-a întrebat: „Doar n-ai adus băietul pe jos”. Nu, am zis eu, a venit el singur. Ne-am oprit, apoi, la zilele de vacanță din Coverca (din preajma Călimanilor), din casa omului de omenie care a fost Petre Ghiba, de pescuitul păstrăvilor în Mihaileț, ca și de confecționarea, împreună cu Gigi, a roților necesare construirii unui cărucior, cum se vede dintr-o fotografie reprodusă în pagina 428. În altă fotografie Relu nu-și mai încape în piele de bucuria de a se găsi călare pe căluțul blind al bunicăi lui Petrișor. La Coverca a găsit Relul portofelul, cu bani și cu actele personale, ale unui pescar, pe care i l-a dus lui nenea Ghiba, să-l predea păgubașului. Ne-am oprit, apoi, la pescuitul de la Nepos, pe Someș, și la scăldatul de acolo. N-am uitat nici întrebarea pe care mi-a pus-o cînd era prin clasa a III-a, a IV-a primară: „De ce spun tataia și mamaia, că Dumnezeu e cel mai tare din lume, cînd el e bătrîn? În povești, cel mai puternic este Făt-Frumos, care-i tînăr”.

Ne-am amintit de jocurile de volei, de la Stejarul, pe Valea Bitrița, cînd noi eram de obicei în aceeași echipă și nu acceptam să fim învinși de inamicii din echipa adversă, toți oameni maturi.

I-am amintit de angajamentul pe care și-l luase cînd antrenorul echipei de tineret a C.S.M.S.-ului l-a invitat să intre în echipa respectivă. Bine am zis eu. Îți dau voie într-o singură condiție: să nu-mi vii acasă de la școală cu o notă sub opt. Și s-a ținut de cuvînt și aici. Am urcat Oușorul, la Cîndreni, ca în vara anului 1959, am cules afine pe dealurile din Bucovina, am gustat păstrăvi cu smîntînă, la Brodina, sus pe Suceava.

Cînd, în vara anului 1954, la Văratice, în Pădurea de Argint, Relu, în vîrstă de 11 ani și Gigi la 9 ani au avut un meci de fotbal în care a fost ovaționat Gigi pe post de portar, așa cum, mai tîrziu, Relu, component al echipei din Iași, a fost ovaționat la Galați: Bravo, blondule!

Sînt alte zeci de momente asupra cărora ne-am oprit, în dialogul nostru; nu le pot înșira aici pe toate.

Am discutat, amîndoi, vreme de un ceas și jumătate, și m-am dat iarăși somnului. Cît am ațipit l-am visat din nou. Eram, parcă, în Iași, într-un cartier mai puțin frecventat, de mine, cu care eram, deci, mai puțin familiarizat. Drumul spre destinația mea trecea prin curtea unei școli, în care avea loc o ședință, în plină vacanță, la care participa și Relu; m-a însoțit pînă într-o stradă cunoscută și mi-a spus încotro să apuc.

Așa ne întâlnim aproape în fiecare noapte, în vis. De multe ori îl visez ziua; vine aproape nesimțit, intră în birou, unde mă găsește lucrînd, îmi pune o mînă protectoare pe umăr și mă întreabă: Pot să te ajut cu ceva? Îl văd dîndu-mi mîna necesară de ajutor la compararea edițiilor Țiganiadei, cînd am scris despre această epopee. Îl văd urmărind, în dicționare, originea cuvintelor din impresionantul meu fișier Sadoveanu (aproximativ 40.000 de fișe). Îl văd ajutîndu-mă la corectarea textelor unei cărți sau a unor articole de revistă. Cum să cred că a murit cînd el e tot timpul cumine? El nu e mort..., e numai dus.

CRONICĂ DE FAMILIE

Stau treaz, nopți de-a rîndul și-l văd pe Relu, din ziua de naștere la maternitatea de pe Cuza-Vodă, din Iași, în ziua de 20 martie 1943. Îl văd în prima fotografie, din septembrie 1943, frumos, cum n-a mai fost alt copil. Îl văd la Boziaș, lîngă Tîrnăveni, în curtea imensă a doamnei Vancea, în care pășteau două oi pe care el le numea: tea! Așa se fixase în mintea lui interjecția bee!. În această curte a învățat el să meargă, ajutat fiind de Cici, fetița învățătorului Ștef, care avea 11 ani și știa cum trebuie îndrumați pruncii. Ca în toate familiile cu mulți copii, care se învață unul pe altul, Cici știa cum să-l ajute pe cel mic să se țină pe picioare și să pășească fără teama de a cădea. Ea a luat un prosop lung, țărănesc, și i l-a pus pe subsuori, prinzîndu-l ca pe un căluț în ham. Hăturile erau „confectionate” din cele două capete ale șervetului, unul în mîna stîngă, celălalt în mîna dreaptă. În felul acesta îl stăpînea și nu-l lăsa să cadă nici înainte, nici în dreapta ori în stînga. În două după amiezi „omul” a învățat să meargă.

La un moment dat, a venit la noi „ceșu” Grigore și i-a „confectionat” un huțuțui, din două frînghii legate de creanga unui „frăgar”, singurul pom din curtea doamnei Vancea, nu-l mai putea lua nimeni din leagăn; adormea, de multe ori, acolo, ținîndu-se cu mînuțele de sfori, cu obrazul îngropat în frînghie. Grigore se juca, tot timpul, cu el; îi puneă șapca lui militară în cap și se distra cînd vedea că „eroul” nu știa s-o ridice puțin, ca s-o poată scoate și trăgea în jos de cozoroc.

Cînd l-am dus la frizer, prima dată, era să dărîme scaunul pe care îl fixase frizerul. Omul, cunoscîndu-și clienții, avea toate buzunarele pline de „surprize”, de care făcea caz din minut în

minut. Clientul se liniștea o clipă, apoi o lua iar de la capăt. Chemam, de atunci, frizerul acasă.

Cînd frontul s-a apropiat de Tîrnăveni și artileria noastră „bătea” din spatele casei în care eram instalați, am plecat de pe poziție și mi-am luat familia și am trecut-o dealul spre Mediaș și, de acolo la Ighiș, într-un fundac, unde o preuteasă cu inimă bună și cu mașină de cusut i-a confectionat „domnului” un paltonaș, dintr-un pardesiu de-al mamei, iar eu m-am întors la unitate, să nu fiu dat dezertor. Le-am lăsat leafa, atunci primită, gîndindu-mă că nu am nevoie de bani de vreme ce mîncam la trupă, ca toată lumea de pe front. Dar de bani mai aveau nevoie și alții. A apărut acolo, de unde și cum nu știu, Luța, soția lui Grigore Palage, vărul meu, care nu avea nici o lețcaie. A ajutat-o soția mea împărțind salariul cu ea; era cu Marilen, fetița ei, mai mare decît Relu cu un an, bolnavă de dezinterie.

Era și Aurica, sora soției mele, cu noi în refugiu și-i spunea lui Relu că-i copilul ei. Eu mă făceam supărat și-i spuneam: fugi de aici, răule ! Du-te la Aca! El mă prindea de haine și căuta să mă împace. Eu îl luam în brațe, ca să-l mîngîi, iar el, încordîndu-se ca un arc, țipa: Tăt a Achii!, adică: sînt tot al Auricăi!

Uitam să amintesc că, la Boziaș, casa doamnei Vancea avea un cerdac pe care te puteai plimba cu carul. Acela era raiul lui cînd ploua și nu putea să se joace în curte, pe iarbă. Se juca, de la o vreme, cu figurile mele de șah; juca șah, în felul lui. Iar cînd a descoperit o „bortă” într-una din scîndurile de jos, o gaură produsă prin căderea unui cep, dădea drumul cîte unei figuri pe gaură și mă striga să i-o aduc. Măsuram cerdacul, cît era de lung, coboram în curte să i-o aduc și el, după un minut mă striga, din nou, să i-o aduc, că a „scăpat-o” iarăși.

Într-o zi, a descins, în curtea casei doamnei Vancea un colonel rus, cu o mașină; era un om mai subțire, care a fost foarte impresionat de copil cînd l-a văzut jucîndu-se; s-a îndreptat spre el, l-a luat în brațe și nu se mai sătura privindu-l. S-a dus cu el la mașină și a observat că-i place claxonul; îl suna mereu. În vremea aceasta, mama copilului era sub flori de gheață; se temea să nu-l urce colonelul în mașină și să plece cu el. Și-a luat inima în dinți și s-a apropiat și ea de mașină; a încercat marea cu degetul; a încercat o convorbire în franțuzește, căci rusește nu știa, și încercarea a prins. A aflat că și colonelul a avut doi copii, care s-au prăpădit, și amintirea lor s-a concretizat cu întîlnirea cu Relu. Dar cum a ajuns

familia mea la Tîrnăveni, cînd ea rămăsese la Iași în momentul plecării mele la unitate? Dar cînd frontul a ajuns la Iași rămînerea acolo nu mai avea sens. A venit Săvică, cumnatul meu, de la Gîrbești, și i-a dus acolo.

Drumurile erau foarte grele, înțesate de militari fiind: trăsurile, chesoane, tunuri, tancuri, care de luptă, plus carele și căruțele localnicilor. În acel vacarm s-a pierdut și Căluș, cel mai extraordinar cîne dintre cîți am avut, care se așeza lîngă căruciorul copilului, cînd îl scoteam afară, și nu lăsa nici pasăre să se apropie de el. Căluș a trecut printr-un moment deosebit în vara anului 1942, cînd noi am plecat într-o excursie la Odesa și, dintr-o greșală, l-am închis în bucătărie; nu l-am văzut că el dormea sub pat. Cînd ne-am întors, după șase zile și am intrat la el, s-a ridicat în labelle de dinapoi și cu cele din față transformate în mîni, ne „îmbrățișa”.

Sfîrșitul războiului ne-a găsit la Boziaș. Unul dintre băieții învățătorului Ștef ne-a bătut în geam să ne spună că iadul s-a potolit. Situația era delicată. La Iași nu ne puteam întoarce; nu aveai siguranța că vei ajunge întreg. Focul se stinsese, dar cazanul era fierbinte încă. Ne puteam gîndi la Transilvania, la Nepos, dar acesta fusese în ultima vreme în altă țară și drumurile nu erau desfundate. Dar mai aveam și alte griji. Gigi bătea la ușă, cerea să intre în viață. Nu știam ce ne așteaptă pe drum. Ne-am dus la doctorul Săroiu, ginecolog, care ne-a asigurat că putem pleca fără grijă, că în două săptămîni nu se întîmplă nimic. Ne-am lăsat bagajele la niște cunoscuți din Rodna; nu ne închipuiam că nu le vom mai vedea niciodată, și am plecat. Numai că, la Reghin a trebuit să întrerupem călătoria ca să deșertăm căruța. Ne-am dus la spital, la doctorul Nicoară, un om de mare inimă, care ne-a tratat numai cu o vorbă bună și cu o extraordinară revărsare a inimii. Spitalul nu avea absolut nimic, nici măcar o aspirină. Mama și cu Gigi au rămas acolo. Eu și cu Relu am prins o căruță de la Budac, venită la tîrg, și cu 12.000 lei ne-a dus pînă la Bistrița, unde am tras la casa doamnei Login, frumoasa soție a avocatului neposan cunoscut, Donisă Login, mort la vremea aceea. Am dat un telefon la Nepos și a venit mama cu o căruță și ne-a dus acasă la Domnița, unde aveau să-și petreacă copiii mei toate vacanțele copilăriei; nu-i cîrțiau nici găinile și nu-i lătrau nici cîinii. Oamenii îi tratau cu dragoste, ca pe niște odoare de preț. Știau că-s ai profesorului de la Iași.

După două săptămîni, cu trăsura popii Irimieș, din Prislop, am plecat cu mama să-i culegem pe cei rămași la Reghin. Pe dealul

Budacului ne-a prins o ploaie ca aceea, care ne-a udat pînă la piele. „Cortelurile” pe care le aveam cu noi, „parapleauăle”, nu ne-au fost de nici un ajutor. Am ajuns, totuși, întregi la Nepos. N-am intrat bine în ocolul cumnatului Aurel că ne-am și pomenit cu vizita mamei doctorului Trifon, lelea Măriucă a Riciului, care, văduvă de război fiind, l-a întâmpinat pe tata, care era primar, plîngînd, în drum, și l-a întrebat dacă n-o poate ajuta cumva. A fost trimisă la o școală de moașe și acum, neinvitată de nimeni, a venit să ne ofere o mînă de ajutor. Era o femeie subțire, cu mult bun simț; venise, cum ne-a spus ea, să-și plătească „o datorie veche”. Venea zilnic, cu un sfat și o buruiană care putea să țină loc de medicament, pe care nu-l găseai nicăieri.

După ce ai mei s-au refugiat la Gîrbești, am încercat să-i duc cu mine în Transilvania și am făcut un drum de la Tîrnăveni la Gîrbești, dar nu i-am găsit; plecaseră cu o zi mai departe, se temeau să nu-i „calce” rușii și acolo. Nu aveam de unde să știu că ei făcuseră un popas, în ziua aceea, într-un sat din apropierea Buhăieștilor. În drumul acesta, am avut ocazia să văd și primele trenuri cu prizonieri ruși, oprite într-o gară în care oprise și trenul, în direcție opusă. Prizonierii erau „ferecați” în niște vagoane de marfă și se vedea că îi usucă setea. Pe fereștrica pe care se întindeau cîteva fire de sîrmă ghimpată, rușii dăduseră drumul unor tinichele în care fusese carne conservată și cereau apă, vada. Soldații noștri au sărit din vagoane și se trudeau să le introducă pîne printre gratiile de sîrmă și să le pună apă în tinichele. A intervenit, imediat, un sublocotenent și i-a oprit din acțiunea lor, apostrofîndu-i. M-am dus la el și l-am întrebat unde merge. S-a uitat chiorîș la mine și mi-a zis: „Cine ești dumneata și ce întrebare îmi pui; nu vezi că mergem pe front?” Ba văd eu bine, lucrul acesta, însă mă gîndesc că mine, pimîne, putem ajunge ca rușii aceștia, cu dumneata în frunte. Pe același drum, ne avînd la îndemînă un tren sau un alt mijloc de transport, am apelat la un neamț, care mergea în direcția mea, și m-a luat pe motocicletă lui. N-am urcat bine pe motocicletă și un avion rusesc a umplut locul de afișe prin care ni se cerea, nouă romînilor, să nu mai mergem, în continuare, cu nemșii. I-am explicat binevoitorului meu despre ce era vorba.

Cînd am ajuns la Gîrbești, era să nu mai recunosc satul. Pînă la casa bunicilor lui Relu n-am văzut nici pasere, nici cîne, nici om, nimic. În curtea casei era, într-un fel de inspecție, Gore pădurarul și, în vreme ce vorbeam cu el, am văzut mișcare în curtea

gospodarului Vasile Maftei, prieten apropiat al Bunicului soției mele. S-a îndreptat spre mine și m-a invitat la el acasă. Alexandrină, a zis, cînd am intrat în curte, a venit domnul Istrate. Vezi, te rog, ce-i putem da să mănînce că trebuie să fie flămînd, după drumurile străbătute.

M-am întors la unitate, la Tîrnăveni, fără nici un rezultat. Am venit din nou, să-i iau cu mine, în prima decadă a lunii aprilie 1944. Ne-a dus Săvică, cu trăsura, de la Gârbești la gara Buhăiești și, acolo, în vreme ce așteptam trenul dinspre Iași, a apărut un avion rusesc, care a mitraliat gara și împrejurimile; au fost răniți doi soldați. Era, doar, prima încercare; pe drum aveam să întîmpinăm și altele. Înainte de a ajunge la Ploiești, trenul a oprit cîteva minute bune. Tot cerul era țesut de cartușe luminoase, care căutau ceva. În sfîrșit, la Ploiești un ceas de cumpănă: Ce facem? Coborîm în gara principală și așteptăm o ocazie să ajungem în gara Ploiești Vest? Dar dacă trenul de București-Brașov nu mai trece prin gara aceasta ci o ia pe variantă, abandonîndu-ne. Ne gîndeam la toate acestea privind vagoanele bombardate, unul dintre ele ridicat, în lung, și sprijinit ca o capră pe zidul unei clădiri. Nu coborîm aici, mergem pînă la Brazi, unde n-am așteptat mai mult de un sfert de oră de unde ne-a cules un tren de coletărie rapidă, care ne-a dus pînă la Blaj. Bagajul, format din cîteva baloturi, n-am fi putut să-l urcăm într-un vagon de călători, fiindcă n-ar fi încăput pe ușă. Aici, cu ajutorul cîtorva soldați, l-am introdus într-un vagon nu prea aglomerat și, apropiindu-le cît mai mult posibil, am făcut din ele un fel de pat, mai degrabă divan, pe care l-am instalat pe Relu; a avut unde dormi pînă la Blaj.

O ultimă emoție am avut, pe drum, înainte de a ajunge la Brașov, unde, din cauza bombardamentelor, zece linii din unsprezece erau scoase din circulație. Pe ultima, pe care am trecut, aveam impresia că ne găseam mai mult pe o barcă pe valuri decît în tren.

Prima vacanță după nașterea lui Gigi am făcut-o la Nepos și la Rodna, unde Relu avea obiceiul să răstoarne cele cinci, șase taburete din bucătărie și să facă „tren” și dacă tușa Domnița îi făcea o observație intervenea badea Aurel în favoarea lui: „Lasă băietul în pace, să se joace cum îi place lui”! Și: „Relule, strică-le pe toate, dă-le naibii, că facem altele”!

La Rodna a fost botezat Gigi, în rit greco-catolic. Naș i-a fost moș Ion. Acolo, evadînd din curte, împotriva dispozițiilor familiei, Relu se îndrepta spre podul Izvorului cînd l-a întîmpinat unul din

cunoscuții noștri, cu întrebarea: "Măi băiete, ce ai să te faci tu, când ai să fi mare? De unde să știe el că întrebarea ducea la o profesiune și a răspuns: om, adică nu va mai fi copil, ci va deveni bărbat.

În vremea când ședeam la Tîrnăveni, înainte de a ne fixa la Boziaș, locuiam la o familie de unguri care aveau o locuință bună, încăpătoare. Aveau și o bucătărie corespunzătoare și cuptor pentru pâine. Relu nu avea încă doi ani și pronunța cuvintele în felul lui: „Mama, poc”? adică: aprinzi focul? „Mama, pîte”? Vocabul format prin contaminație din pâine+pită (termenul local). Îl luam la plimbare și, în iarnă, cerea să-i fac bulgări de zăpadă, cu care mă „bătea”. Intra și în casă cu bulgării, s-o „bată” și pe mama. Ne făceam de cap, amîndoi, în vremea aceea s-au consolidat între noi niște legături de prietenie; ne jucam pe sub paturi, încît, în ce mă privește, eram „acuzat” că mă joc mai mult de dragul meu...la care eu răspundeam: se poate să fie și așa, dar vedeți că lui îi place jocul acesta la nebunie. „Solidaritatea” dintre noi avea să o evidențieze el într-un chip deosebit, cu ocazia unei „pozne” pe care a făcut-o. Nu avea stare nici o clipă. În casă fugea prin jurul mesei și țipa: pude Liucu (fuge Relucu). Energia deborda din el și, la un moment dat, a prins fața de masă și a tras-o după el, în fuga nestăpănită. Era tocmai vremea când trebuia să ne așezăm la masă și farfuriile și paharele de pe masă, căzute în forță pe dalele cu care era pavată bucătăria, s-au făcut țandări. Mama și Aca au sărit la el și-l blagosloveau, care de care. Pentru moment, speriat cum era, se uita cînd la una cînd la alta, pentru ca, la urmă, să-și îndrepte privirea spre mine. Văzîndu-mă tăcut și liniștit, a tras concluzia că eu trebuie să fiu de partea lui, dacă nu m-am asociat cu concertul doamnelor. A început și el să țipe, în silabe fără legătură între ele, cu o voce foarte hotărîtă: „hă-bă, bă-bă” Muștrările au încetat. Toți am început să rîdem, felicitîndu-l în acest fel.

A plecat la Praga, la 18 ani. Nu mai fusese nicăieri singur pînă atunci. Cînd erau elevi și plecau în vacanță, la Nepos, mamă-sa nu-i lăsa să plece fără însoțitor. La Praga nu l-a așteptat nimeni la aeroport, limba n-o știa și, încet-încet, s-a obișnuit cu viața într-o măsură foarte mare, iar în deprinderea limbii cehe i-a depășit pe toți. La primul examen susținut după două luni de la sosire a luat nota cea mai mare, numai el și un chinez care era acolo nu din luna octombrie, ca el, ci din martie. Cînd intrau într-un magazin să cumpere ceva și colegul lui, Dinucu, se încurca, intervenea gestionarul și-i spunea: explică-i dumneata, că el este străin și nu

cunoaște limba. Și când el riposta, zicînd „și eu sînt străin”, nimeni nu vroia să-l creadă. Cam așa s-au petrecut lucrurile și în Polonia, la niște cursuri de vară. Când, în altă vară, a fost în Slovenia doar două săptămîni, mi-a spus, la întoarcere : dacă mai merg două săptămîni și vara viitoare, am rezolvat-o și asta.

Îi scriam acolo în fiecare zi și familia spunea că mă copilăresc: Ce poți scrie în fiecare zi? Dar când el ne-a trimis o scrisoare și îmi mulțumea, „criticii” mei au început să plîngă și să-și ceară iertare pentru cele spuse împotriva mea. Odată ne spunea că a primit cinci scrisori, într-o zi, și ceea ce l-a impresionat mai mult a fost ilustrata trimisă, de mine, de la București, de la înmormîntarea lui Sadoveanu și încheia cu vorbele: „nu-mi puteam închipui că acest om ar putea muri vreodată” (idee ce anticipa spusele lui George Călinescu). Altă dată, l-a impresionat o ilustrată pe care i-am trimis-o din Veneția, o gondolă, în culori vii, care strălucea sub lumina solară. Ne spunea de data aceasta că, de cînd a plecat de acasă n-a văzut soarele decît în ilustrata trimisă de tata.

La Praga, în grupul studenților romîni, era responsabilul gazetei de perete și-mi cerea mereu vederi din Iași, în primul rînd, dar și din alte orașe. La un moment dat, mă ruga insistent să-i trimit o fotografie a Veronicăi Micle. De ce ai avut nevoie de ea, l-am întrebat cînd a venit acasă? –Am vrut să le arăt cehoicelor cît sînt de frumoase romîncele, mi-a zis el.

Era foarte impresionat de faptul că țara noastră nu avea o casă de cultură, la Praga, cum aveau bulgarii, chinezii și ungurii.

La ambasada noastră din Praga nu era nimeni care să cunoască bine limba cehă și era chemat cînd trebuia făcută o traducere. Nu l-a tratat, pentru asta, nimeni nici cu o cafea, ceea ce l-a dezamăgit în foarte mare măsură.

Bolivienii, cu care el era bun prieten, spuneau că el vorbește așa de bine ceha din cauză că seamănă cu limba romînă.

La două zile, după încheierea consemnărilor de mai sus, Relu murea.

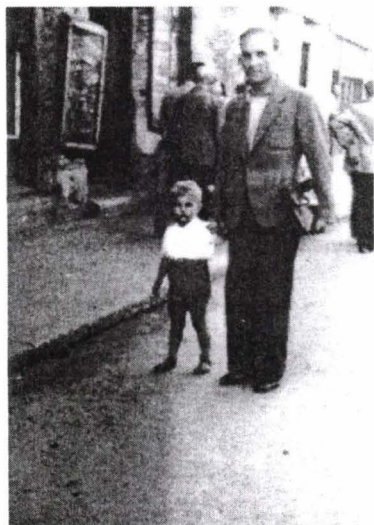
20.III.2000

Mi s-a părut că nimic nu poate evoca mai veridic și mai frumos copilăria lui Relu, care a beneficiat de atâtea vacanțe minunate, ca fotografiile alăturate, din vara anului 1952, din preajma Călimanilor. La Nepos, la Sîngeorz, la Bistrița, la Budac, la Mălinii lui Labiș, la Vatra Dornii, la Mănăstirea Putna, la Voroneț

și Moldovița, la Rodna și pe litoral, la Gîrbești, în satul bunicilor dinspre mamă, toți îl înconjurau cu o deosebită simpatie. I se îplineau toate, de la sine, întocmai ca lui Făt-Frumos, din poveștile bătrâne. Peste tot a fost numai lumină și bucurie, așa cum se vede de pe chipul lui.

Relu la 7 luni.

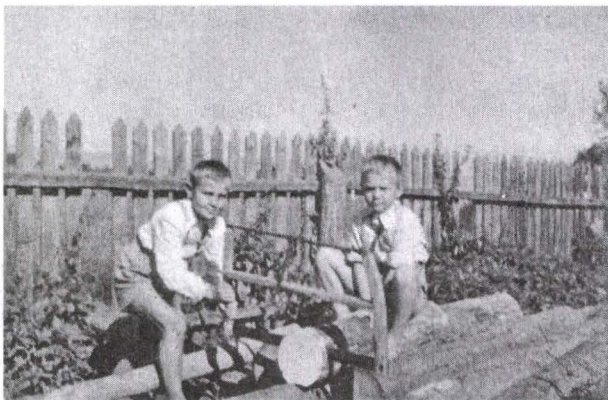

Iași 1 iulie 1946. Cu Relu.

**Relu călare pe
calul lui Savinca**

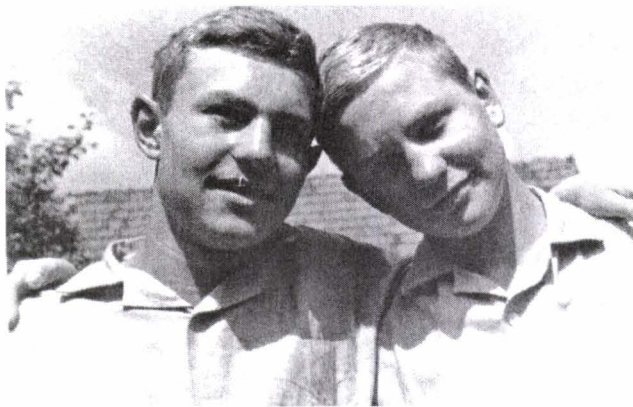

Coverca, iulie 1952

**Pe vâltoare
(sub Călimani)**

**Cu Gigi, la
Nepos, în
grădina tușei
Domnița (1958)**

**Dorna Căndreni
August 1959
Cu Relu și Gigi**

**Relu la 20 de ani
student**

**Relu cu calul lui
Săvică**

**Relu, tușa Măriuța și
ceșu Grigore**

Cu Cornelia și cu tata

Sângeorz, 11.08.1977

**În parcul
din Iași**

**Relu și fetița
Cornelia**

La restaurantul cantinei din Parcul Titu Maiorescu (Iași). Relu în mare formă, le ține încordate de emoție pe colegele sale Doina Cobeț și Eugenia Dima. În capul mesei, satisfăcut și el, Tata.. În spatele lui Relu, în umbră, Dan Mănuță și Dragoș Moldovan (1934).

MIHAIL SADOVEANU

RAIUL

*Tovarinului pionier
Gabriel Istrato,*

amintire.

1956.

Buc.

Mihail Sadoveanu

CU

USTRATII

DE

ȘT. CONSTANTINESCU

ACADEMIA ROMÂNĂ

premiul Timotei Cipariu

GABRIEL ISTRATE și colaboratorii

pentru lucrarea: „Tezaurul toponimic al României Moldova”
vol. I, partea I. — 1991

Dat în București la 31 august 1993

Nr. 4

Președinte
Mihail Dincă

Secretar general,
L. I. Istrate

Karel Čapek

IMPRESII DE CĂLĂTORIE

maiei și tatii, cu dragoste și
recunoștință.

Kelu

Iasi, 6. II. 1984

Mihail Sadoveanu

V znamení Raka

Prof. profesor
G. Istrate
a deosebită mustrare
I. Muscă
Sinaia 16/III-61

Spoločnosť priateľov krásnych kníh
1960

MIZA PE 13

Lui Sigi de la
fratele lui
Iasi, 31. VII. 1977

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

DIN TAINELE
IMPERIULUI HITIT

Tuși Măriuța și cesului Grigore,
cu mult drag .
Relu

Iasi , 6 iunie 1980

RECENZII

O NOUĂ TRADUCERE A ROMANULUI „RĂSCOALA” DE LIVIU REBREANU ÎN LIMBA CEHĂ

Gabriel Istrate

A apărut, la Praga, o nouă ediție din traducerea, în limba cehă, a romanului **Răscoala**, de Liviu Rebreanu, datorată lui Karel Pat'ha. Prima ediție, din 1974, sub semnătura aceluiși traducător, a fost scoasă de editura Svoboda, iar aceasta a apărut la Odeon. Traducerea Răscoalei a fost precedată de **Pădurea spînzuraților** (1928, 1960), în versiunea Mariei Kojecká, și de **Ion**, prin strădania aceleași traducătoare, în 1929, și prin cea a lui Zdenek Hrusa, în 1980. **Ciuleandra** a cunoscut și ea două ediții, în limba cehă (1977, 1985), amîndouă datorate profesoarei Maria Kavková. În sfîrșit, un ultim volum îl constituie traducerea cîtorva nuvele, printre care **Catastrofa**, în versiunea lui Frantisek Holub, apărută la Praga, încă în anul 1961.

Toate aceste traduceri sînt lucrate cu multă grijă; ele aduc servicii reale cunoașterii lui Rebreanu peste hotare. În Răscoala sînt pagini în care traducătorul reușește să transpună integral intențiile autorului și sensul exact al textului original. Numai rar de tot cîte un cuvînt regional, cum ar fi *rînzos* sau *sfătos* îi dau bătaie de cap. Pentru cel dintîi Karel Pat'ha se folosește de corespondentul cehesc al lui *ursuz* iar pentru celălalt de al lui *înțelept*. Titlul cărții a fost tradus prin **Explozia mîniei** deși au și cehii un corespondent pentru **Răscoala**, **Povestáni**, dat de Maria Kavková în prima frază a postfeței. Numele ziarului **Drapelul** a fost tradus prin **Prapor**, iar al cotidianului **Dimineața**, prin **Jitrence**, al cărui înțeles este cel de

Luceafăr, Dealul Mitropoliei nu se confundă cu Mitropolia însăși; în exprimarea lui Rebreanu, și a noastră în general, el trimite la sediul Parlamentului. Unele titluri de capitol au fost traduse, oarecum liber: **Satul fierbe**, în loc de **Se mișcă țara**, **Fulgerile** în loc de **Luminile**; **Pojarurile**, în loc de **Focurile**; **Pîrjolul**, în loc de **Focul**, fără ca acest lucru să împietzeze asupra înțelesului. Observația poate fi extinsă și asupra verbului **nu reținuse** (pg. 28), tradus prin **nu-l interesa**, și mai ales al lui **lălăi** (pg.100), pe care autorul îl consideră absolut sinonim al lui **cînta** (pg. 118). Nu vom mai insista, mai mult, asupra traducerii, ci vom stăruî asupra postfeței, intitulată de fapt **Despre geneza și ecoul ramanului lui Rebreanu, Explozia mîniei**, în care cunoscuta specialistă în Istoria literaturii române, Maria Kavková, face dovada nu numai a unei familiarizări depline cu literatura noastră ci a unei participări afective.

În această postfață pe care ne permitem să o reproducem integral, autoarea face dovada unei cunoașteri desăvîrșite nu numai a împrejurărilor în care a fost creat romanul ci și în privința aprecierilor de care s-a bucurat în trecut și astăzi. Un singur amănunt trebuie corectat. Rebreanu s-a întors din armata maghiară nu la Maieru, de unde părinții lui plecaseră de cîțiva ani, ci la Prislop, adică la Pripas, locul în care se petrece acțiunea din romanul Ion. Iată textul integral al postfeței: „Al cincilea din seria romanelor lui Rebreanu „Explozia mîniei” (în original „Răscoala”), considerat în unanimitate drept cea mai bună operă a sa, este dedicat răscoalei țărănești care, în anul 1907, a zguduit din temelii regatul român.

Ideea de a prelucra această temă i-a venit autorului încă din timpul cristalizării motivului primului său roman „Ion” (ultima ediție cehă la Odeon, în 1980), în anul 1908. Rebreanu, pe atunci de 23 de ani, își luase rămas bun de la viața de cazarmă a unui ofițer de honvezi, se întorsese acasă în satul transilvănean Maieru, și intenționa să se dedice literaturii. Își făcuse deja debutul în reviste românești din Transilvania și se prăgătea să scrie o nuvelă mai amplă, cu subiect din mediul rural. Se inspirase dintr-o discuție cu un vecin care se plîngea de viața grea a celor cu pămînt puțin. Sub titlul „Zestrea” Rebreanu a scris apoi povestea lui Ion al Glanetașului, care a sedus-o pe fiica urîtă a unui țăran bogat pentru a obține prin căsătorie pămînt, „fără de care nu se putea trăi”. Primele variante ale nuvelei s-au dezvoltat, iar Rebreanu nu s-a hotărît să prelucreze subiectul într-un roman. Tocmai atunci i-au căzut însă în mînă niște broșuri cu privire la recenta răscoală a țăranilor români,

răscoală de proporții deosebite. „Această lectură”, își amintea el după ani, „mi-a deschis, încă de dinainte de începerea romanului, orizonturi noi. Am început să înțeleg problema pământului mult mai bine și într-un context mai larg, decât atunci când schițam povestea lui Ion. A apărut în fața mea ca o problemă vitală a poporului român.” Astfel acest subiect trebuia să atingă toate cele trei provincii istorice românești. Pentru mediul transilvănean a deschis lupta pentru pământ, punînd accentul pe soarta individuală a personajului principal al romanului Ion. Pentru Regatul român – Muntenia și Moldova- intenționa să accentueze aspectul social al acestei lupte, o privea „ca pe o luptă într-o mînă de oameni, care stăpînesc pământul, și mulțimea săracuilor care îl lucrează”, și voia să o prezinte pe fundalul unei mari răscoale țărănești. Era o sarcină uriașă care îl atrăgea și îl speria în același timp, deoarece nu urmărea să scrie un roman istoric obișnuit care să beletrizeze un fapt istoric. De la intenție pînă la realizarea ei a trecut aproape un sfert de secol, deși s-a ocupat mereu de tema Răscoalei din 1907. Primele schițe ale romanului datează din 1913. Rebreanu locuia atunci la București și se ocupa intens de **Ion**. După terminarea lui **Ion**, a mai publicat romanele **Pădurea spînzuraților** (1922), **Adam și Eva** (1925), și **Ciuleandra**(1927). A început să se concentreze asupra acestei cărți, mereu amîinate, abia în iulie 1929. Pentru nici una din operele sale nu s-a pregătit cu atîta grijă. Vizitase cele mai importante locuri ale răscoalei, discutate cu cei care și-au amintit despre ea. Studiase presa epocii, buletinele informative, rapoartele făcute în parlament și senat, avea o cantitate imensă de note. Spera că munca va merge relativ ușor dar se înșela. În prima noapte – Rebreanu scria exclusiv noaptea – a scris 8 rînduri pe care le-a șters noaptea următoare. „Tocmai prima frază dă fiecărui roman un ritm special și unic. Conținutul ei, cuvintele, cadența, îndreptățesc numai această frază să deschidă o poartă spre o lume nouă...Și la fel primul capitol sugerează atmosfera.” Rebreanu a scris atunci practic 150 de pagini și din nou a amînat „Explozia mîniei”. A început să scrie „**Crăișorul Horia**” (1929), un roman istoric despre conducătorul răscoalei iobagilor ardeleni de la sfîșitul secolului al XVIII-lea. Nu a fost un ocol zadarnic. I-a servit ca pregătire pentru studiul psihologiei răscoalei, și pentru selectarea mijloacelor stilistice.

S-a concentrat definitiv asupra romanului despre răscoala țărănească în vara lui 1930 și l-a terminat în noimbrie 1932. La sfârșitul aceluiași an „Explozia mîniei” apare în librării. Din

întâmplare acest lucru apare într-un moment în care nu dispăruse încă amintirea înăbușirii sîngeroase a grevei minerilor din Lupeni, în anul 1929, și se apropia o nouă „explozie a mîniei” mișcarea grevistă care la începutul anului 1933 a cuprins zonele miniere și petrolifere culminînd în februarie cu celebra grevă a muncitorilor bucureșteni de la atelierele C.F.R. Grivița. La țară relațiile sociale nu se schimbaseră în esență, în comparație cu anul 1907. Țăranii, la fel ca și în romanul lui Rebreanu, erau în continuare lipsiți de pămînt și trebuiau să-l închirieze de la moșieri, sau arendași în condiții aproape feudale. Problema pămîntului nu era mai puțin arzătoare decît în 1907. Nu e de mirare că actualitatea politică –în momentul dat nedorită, ba chiar și nepotrivită- a noului roman al lui Rebreanu, a provocat la majoritatea criticilor de la cotidiane, o perplexitate neobișnuită în privința operei uni autor renumit, atît în țara sa cît și peste hotare. În măsura în care n-a trecut „Explozia mîniei” sub tăcere s-au descotorisit de ea, arătînd că nu ajunge la nivelul lui **Ion**. S-au făcut însă auzite și voci contrare, de exemplu ziaristul comunist Alexandru Sahia, vedea în roman o manifestare a tendinței autorului spre stînga literară și-și manifesta speranța, care s-a dovedit nejustificată, că Rebreanu va ajunge în fruntea ei. Au apărut și cîteva analize serioase ale operei datorate tinerilor pe atunci dar mai tîrziu criticilor literari de frunte, T. Vianu, G. Călinescu și Ș. Cioculescu, P. Constantinescu. Aceștia apreciau cu toții prezentarea genială în literatura română de pînă atunci necunoscută, a psihologiei maselor, construcția măiastră a operei și evocarea atmosferei, înăbușitoare care străbate întregul roman. De pe atunci însă refuzau naturalismul extrem în descrierea scenelor de exaltare, ale mulțimii înfuriate. În schimb Ion Breazu saluta realismul de tip „stendhalian”, în care încărcătura de lirism și descriere ce apasă asupra prozei românești, ca un bolovan este redusă la minimum”. Perpessicius aprecia „Explozia mîniei”, mai mult decît **Țăranii lui Reymont**. Nu este lipsit de interes faptul că însuși Rebreanu, cunoscător și admirat al acestei opere a lui Reymont, era de acord în adîncul sufletului său cu această părere, deși altfel era foarte critic în privința scrierilor sale, iar „Explozia mîniei” nu era opera la care ținea cel mai mult. Eugen Ionescu, care pe atunci trăia încă în România și scria românește, în studiul său furtunos-agresiv, **NU**, din anul 1934, în care nu cruța pe unii autori cum ar fi T. Arghezi, Camil Petrescu, Ion Barbu, a proclamat în mod clarvăzător „**Explozia mîniei**” a lui Rebreanu drept „*de departe cel mai bun roman*”

românească” și constata cu părere de rău că „lipsa de interes a acoperit cu o umbră această carte de o frumusețe unică, bogată, grandioasă, ca o epopee”. O dovadă a valorii operei lui Rebreanu o constituie și faptul că prelucrarea ulterioară a aceleiași teme, de către un romancier cu atâta experiență cum era Cezar Petrescu, suferea de un descriptivism superficial și s-a terminat printr-un insucces artistic total. „**Explozia miniei**” constituie, într-adevăr o epopee modernă unică. Puțini autori, ar fi reușit, ca Rebreanu, să prezinte o dramă a unei întregi comunități, obligate să-și apere dreptul la viață, o comunitate omogenă și totuși individualizată, și să descrie acest colos în mișcarea unei încordări revoluționare”.

Aprecieri asemănătoare a făcut Maria Kavková despre opera altor numeroși scriitori români, fie în alte postfețe ori în articole de revistă, fie în frumosul **Dicționar al literaturii române** pe care l-a publicat, împreună cu câțiva dintre elevii ei, în anul 1984, la Praga.

JINDRA HUŠKOVÁ ÎNȚIATOAREA STUDIULUI LIMBII ROMÂNE LA BRATISLAVA

Gabriel Istrate

Printre specialiștii străini care au predat limba și literatura română la diverse universități din Europa, un loc aparte îl ocupă J. Hušková, cea care a introdus studiul culturii românești la Bratislava. Jindra Hušková, născută Flajšhansová a văzut lumina zilei în Praga la 12. II. 1898. Tatăl său Václav Flajšhansová era un bohemist cunoscut, profesor și scriitor, membru al Academiei cehe, Jindra Hušková a urmat școala generală și liceul (absolvit în 1916) în orașul natal. Tot acolo și-a început studiile universitare (de filologie clasică și franceză). Remarcată de către J.U.Jarník (1848-1923), romanist cunoscut și specialist în limba română, cel care a introdus această disciplină la Universitatea din Praga, a primit în 1919 o bursă de un an în România, (a fost prima bursieră din țara noastră). Jarník i-a dat și scrisori de recomandare către Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, I. Bianu și O. Densusianu. Aici a urmat cursurile Facultății de Litere, și sub conducerea prof. I.A Candrea, a pregătit lucrarea de doctorat „**Terminologia religioasă la Români**”(urmărind mai ales influențele slave). În timpul acestei prime șederi în țara noastră a

avut prilejul să cunoască, în afară de București, orașele Cluj, Brașov, Sibiu, importante centre culturale ale românilor transilvăneni. Cu această ocazie a publicat în presa cehoslovacă o serie întreagă de articole despre români și România. Revenită în Cehoslovacia în 1920, a absolvit facultatea la Praga în 1921, și imediat a fost încadrată la Biblioteca Universității din Bratislava. Mai important pentru viitoarea ei activitate a fost faptul că în toamna aceluiași an 1921, a fost numită lector de lb. Română, la Universitatea „A.J. Komenski”. Merită relevat faptul că lectoratul de lb. română, a fost primul lectorat înființat la Universitatea (creată după primul război mondial) din Bratislava. Deoarece, până în 1953, lectoratul consta în numai 4 ore de curs practic pe săptămână, a continuat să lucreze și ca bibliotecară, (în decursul anilor a mai funcționat și la biblioteca centrală a politehnicii din Bratislava și la cea a Universității de Filozofie). Pentru funcția de bibliotecară s-a pregătit în bibliologie, și biblioteconomie, discipline pe care, în anii 1948-1950, le-a predat și la Universitate. S-a ocupat însă în permanență de limba și civilizația română, cunoștințele ei în acest domeniu lărgindu-se sistematic și continuu. Situația disciplinei lb. română s-a schimbat în anul școlar 1952-53, când lectoratul a devenit secție. Studiul se termina cu lucrarea de licență. Jidra Hušková , poartă acest nume din 1923, când s-a căsătorit cu ziaristul slovac, Carol Hušek). A devenit lector în 1953 – odată cu schimbarea statutului disciplinei.

Jidra Hušková a avut o bogată activitate didactică, toți specialiștii în lb. română din Slovacia fiind, cu foarte mici excepții, discipolii ei. A avut un rol covârșitor în organizarea seminarului de lb. română de la Bratislava, cu bibliotecă foarte bine dotată, mai ales începând din 1953 - odată cu schimbarea statutului disciplinei .

Nu s-a limitat însă doar la activitatea didactică ci a fost și o propagatoare activă și entuziastă a relațiilor culturale cehoslovaco-române. Încă de la începutul activității sale a publicat articole și materiale privind activitatea culturală română, și relațiile slovaco-române din trecut. A ținut conferințe în mai multe orașe din Slovacia, precum și la radio, o parte din ele publicate în 1935 sub titlul „Slovacii și românii”. Ca secretară a Asociației de prietenie româno-cehoslovacă din Bratislava a avut deseori prilejul să se întâlnească cu oameni de știință, politicieni, ziariști și artiști români, pe care îi informa sistematic despre viața culturală slovacă. În România a fost de numeroase ori: astfel între anii 1930-38, a ținut, la Universitățile din București și Cluj, la radio, la Societatea de

scriitori, conferințe despre literatura cehoslovacă acordînd întotdeauna o atenție deosebită contactelor slovaco-române din trecut. În 1930, în organizarea institutului de studii est-europene, a ținut o serie de conferințe, despre cultura, muzica și geografia Cehoslovaciei. Pînă la izbucnirea celui de-al doilea război mondial a menținut legături prin corespondență cu O. Densușianu, N. Cartoian, E. Lovinescu, A. G. Stino și mulți alții. După război a revenit de multe ori în România, în cadrul acordului de schimburi culturale. Din activitatea ei științifică mai amintim, deoarece spațiul nu ne permite, doar colaborarea la **„Istoria Literaturii Române”** (scoasă de un colectiv din Cehia), elaborarea „Istoriei dramei și teatrului românesc” (subiect care a preocupat-o toată viața – la moartea ei rămăseseră în manuscris: **„Tradiția și prototipurile dramaturgiei românești din sec. al XIX-lea”** și **„Dramaturgia românească în secolul al XX-lea”**), a capitolului privind **Istoria literaturii române**, din lucrarea „Istoria literaturii universale” (Bratislava 1963- sub red. Prof. Dr. M. Pișut).

Jindra Hušková a publicat foarte mult, în reviste cehoslovace și românești. Dintre subiectele care au atras-o menționăm **„Relațiile slovaco-române”**, **„Colaborarea culturală slovaco-română”**, **„Proza românească”**, **„Poezia modernă românească”**, **„Dramaturgia românească”**, **„Lingvistica românească”**. A prezentat, cu diverse ocazii, viața și opera unor personalități culturale române din Cehoslovacia sau pe care i-a prezentat numai – în prefețe și postfețe ale traducerilor altora (cei mai mulți foști elevi ai ei): Ion Creangă, I.L.Caragiale, L. Rebreanu, O. Goga, Z. Stancu, M. Sadoveanu, M. Sebastian, M. Beniuc, A. Baranga, E. Oproiu. În anul 1926 a scos o antologie a nuvelei românești, intitulată **„Cireșul lui Lucullus”** (după titlul nuvelei lui D. Anghel, și Șt. O. Iosif, care deschidea volumul).

J. Hušková a fost o statornică admiratoare a noastră, a românilor și a țării noastre. Își admira profesorii din România, iar pentru O. Densușianu avea un adevărat cult. (c.f. **„Anii mei de ucenicie lângă profesorul Densușianu”** în Ovid. Densușianu, Omul și opera, Deva 1973. Îi prețuia mult, de asemenea, pe N. Iorga, E. Lovinescu, Al. Rosetti, T. Papahagi, Sextil Pușcariu, I. Bianu și mulți alții, cu care stabilise statornice legături de prietenie. De asemenea aprecia mult literatura română, (Cf. **G. Istrate, Profesoara de la Bratislava**”, în *Cronica*, an V, nr.42 (245) 1970, Articol introdus în sumarul cărții *Studii și portrete*, vol. I, Iași, 2001, p. 117-

121. De Z. Stancu era entuziasmată, iar despre M. Sadoveanu iată ce scrie într-o scrisoare (datată Bratislava, 23, II, 1973), adresată tatălui meu: *„Eu sînt într-adevăr o mare admiratoare a artei lui Sadoveanu, un mare povestitor-poet, și un extraordinar maestru al limbii”,* și în alta din Bratislava 27. IX. 1967). *„În același timp vă asigur că nu voi uita niciodată călătoria cea plină de minuni cînd... povățuită de Dv. și grație Dv. am putut vizita Mirceștii, Hanul Ancuței, Suceava și Voronețul, și alte locuri cunoscute mie pînă acuma numai prin farmecul slovei sadoveniene. Impresiile acestea atît de rare prin frumusețea lor, le voi păstra veșnic – fiind cele mai memorabile petrecute în ospitaliera dumneavoastră țară”.*

Dar și Jindra Hušková s-a bucurat de aceeași stimă și prietenie din partea românilor. Din bogata listă a aprecierilor vom menționa doar trei, două de la începutul carierei sale, cealaltă din ultima parte a vieții. Primele aprecieri la care ne referim i se datoresc lui O. Densușianu, care îi scria la 27 decembrie 1922. *„Toată activitatea dumneavoastră așa de frumos intenționată pentru țara noastră trebuie știută cît mai bine și prețuită după meritele ei”.* Iar la 26 noiembrie 1934: *„Citirea studiului dumneavoastră despre teatrul nostru mi-a dat din nou prilej de a vedea cum nu vă rămîne nimic străin din ce se scrie la noi și cu cîtă pasiune urmăriți mișcarea noastră literară”.* Și a treia apreciere, din partea statului român: în anul 1970, la Ambasada R.S.R. din Praga, i s-a conferit prof Dr. J. Hušková ordinul *„Meritul cultural clasa I”*, acordat pentru îndelungata și prodigioasă sa activitate în popularizarea limbii, literaturii și culturii române dincolo de hotarele țării noastre.

Aceasta a fost Jindra Hušková. Și-a trăit viața din plin, a realizat mult, a trecut prin numeroase dificultăți, dar a trăit și satisfacții, satisfacțiile datoriei împlinite. A fost membră a mai multor organizații, a primit numeroase distincții, printre care *„Medalia de aur a Universității, „Komensky”*, pentru activitatea didactică și științifică, dar și decorații și medalii acordate de statul cehoslovac. A fost un om minunat, un sincer și entuziast prieten al nostru, al românilor.

Gabriel G. Istrate

SLOVONÍC SPISOVATELÚ. RUMUNSCO (SUB REDACȚIA MARIEI KAVKOVÁ PRAGA, ODEON, 1984)

Gabriel Istrate

Dicționarul a apărut în seria scoasă la editura pragheză Odeon și intitulată generic *Dicționar de scriitori*, după volumele despre scriitori din Luxemburg, Belgia, Asia și Africa, (2 vol.), Italia, Spania și Portugalia, Polonia, Ungaria, Jugoslavia, Bulgaria, S.U.A., Uniunea Sovietică, (2 vol.), Grecia și Dicționarul scriitorilor latini.

Autorii sînt: conf. Dr. Marie Kavková, Libuše Valentová, Jitka Lukešová și Jiri Našinec. Ultimii trei sînt foști studenți ai prof. M. Kavková, coordonatoarea lucrării.

Dicționarul cuprinde următoarele părți: un studiu introductiv semnat de Marie Kavková (56 p.), dicționarul propriu zis (314 p., 378 articole de dicționar), o notă a redacției, o notă privind ortoepia românească, o listă de abrevieri, o notă bibliografică, o bibliografie selectivă a revistelor și ziarelor consultate și, în încheiere, un tabel cronologic privind istoria României și dezvoltarea poeziei, prozei, teatrului și filozofiei, criticii literare și a esteticii (66 p.) prezintă literatura română de la începuturi până în anul 1980.

Studiul introductiv este de fapt o adevărată istorie a literaturii române și a României într-o formă comprimată, desigur. Începe cu o scurtă discuție privind etnogeneza poporului român, formarea limbii române și locul ei printre celelalte limbi romanice. Este scos în evidență rolul limbii și culturii în formarea, la români din cele trei provincii, a conștiinței că alcătuiesc un singur popor. „În timp ce istoria politică a celor trei provincii ce alcătuiesc România de azi a mers pînă la unirea Moldovei cu Muntenia, în 1859, și apoi cu Transilvania în 1918, pe drumuri separate, în domeniul culturii și artei a avut loc o întrepătrundere și o influență reciprocă, indiferent de granițele de stat și de interesele politice, adesea în contradicție. La formarea culturii românești, a limbii literare și a literaturii au luat parte toate cele trei provincii. Numai astfel s-a putut menține cultura românească, în ciuda tuturor vicisitudinilor soartei, și numai astfel s-a putut forma și menține conștiința unității de limbă, și apoi cea a unității naționale. Pentru cultura românească este caracteristică tocmai această acțiune reciprocă a tuturor celor trei provincii istorice”. (p. 8-9). Se insistă asupra aducerii creștinismului

pe teritoriul locuit de români, subliniindu-se faptul că terminologia creștină de bază este de origine latină, și că biserica ortodoxă a oferit noilor state românești un punct de sprijin împotriva Ungariei și Poloniei catolice în lupta pentru păstrarea independenței.

Prezentarea literaturii române începe cu epoca veche (sec. al XVI-lea, anii '80 ai sec al XVIII-lea). În cadrul acestei epoci se distinge perioada literaturii în limba slavă, bisericească (pînă la jumătatea sec. al XVI-lea). Se discută rolul mănăstirilor, se arată că pe teritoriul țării noastre s-au descoperit cca. 2000 de copii după texte religioase, dar și traduceri laice. Tradiția literară propriu-zisă, începe însă cu letopisețele și cronicile originale, în prima jumătate a sec. XV-lea, scrise în slavonă. Literatura scrisă în limba română, apare în epoca umanismului și reformei. Este amintită scrisoarea lui Neacșu (1521), se subliniază rolul tipografiilor în răspîndirea lucrărilor în limba română. Sînt prezentate momentele cele mai importante, rolul lui Coresi, personalitățile culturale ale epocii, Biblia de la București, cronicarii. Un spațiu mai larg este acordat lui D. Cantemir.

Un alt capitol din studiul introductiv tratează literatura nouă (anii 80 ai sec. XVIII-lea, sfîrșitul sec. al XIX-lea) Se insistă asupra Școlii ardelenene, asupra rolului Regulamentului Organic în dezvoltarea învățămîntului și culturii, asupra activității lui Gh. Asachi și a lui I. Heliade Rădulescu, „părintele literaturii române”, asupra literaturii pașoptiste. Un spațiu mai mare se acordă, în mod logic, revistei „Convorbiri literare”, clasicilor, curenților politici și literare.

Literatura română modernă este discutată în capitolul al treilea al acestui studiu. Autoarea prezintă principalele direcții de dezvoltare a literaturii, momente importante (semănătorismul, Viața romînească), dezvoltarea romanului în perioada interbelică, pe marii scriitori ai acestei epoci.

Ultimul capitol al studiului introductiv se referă la literatura contemporană (după al 2-lea război mondial). Autoarea scoate în evidență mai ales etapa care începe în anii '60, odată cu apariția unor tinere talente de primă mărime.

Subliniind avîntul pe care l-a luat critica literară, M.Kavkovă surprinde și unele aspecte care i se par oarecum specifice: ”Critica literară își datorează dezvoltarea numărului foarte mare de reviste și publicații literare, și, de asemenea, faptului că activitatea de istorie

literară în facultățile din România a fost întotdeauna strâns legată de activitatea de critică literară” (p. 62).

Studiul se bazează pe o informație bogată, autoarea cunoaște bine problemele tratate, face multe judecăți de valoare. Este o admiratoare a literaturii române, prezintă lucrurile cu o căldură și o sensibilitate de care sînt capabili numai adevărații prieteni ai românilor. Dăm, de exemplu, un fragment din acest studiu: „*Oricărei încadrări (într-un curent literar, n.n.) se sustrage opera lui Mihai Sadoveanu. Domeniul său preferat au fost povestirile cu tematică din mediul țărănesc, nuvela și romanul istoric, în care a dat creații de referință ale literaturii române. Atmosfera romanelor sale amintește de Turgheniev și Cehov. Dar nu în aceasta stă importanța lui Sadoveanu. Ea rezultă, mai ales, dintr-o sinteză greu de definit a experienței de veacuri a românului, a legăturii lui cu natura și a unei înțelepciuni populare adunate de-a lungul secolelor... Alături de creația poetică a lui Eminescu, proza lui Sadoveanu constituie culmea absolută a creației române*” (p. 57).

Urmează în continuare, dicționarul propriu-zis. Sînt prezentate, în ordine alfabetică, date privind scriitori, creații folclorice (*Miorița, Meșterul Manole*, de ex.), curente (*junimismul, sămănătorismul, poporanismul, gîndirismul, simbolismul*) și reviste literare. Dar nu numai atît; dicționarul depășește cadrul propus, el cuprinde și date despre alte personalități ale culturii românești (*I. Bianu, I. Bogdan, T. Cipariu, Al. Graur, I. Iordan, C. Noica, V. Pîrvan, E. Petrovici, S. Pușcariu* ș.a.), precum și despre popularizatori ai culturilor cehă și slovacă în România. Articolele de dicționar sînt mai întinse sau mai reduse, în funcție de importanța scriitorului sau a fenomenului literar în cultura și literatura română.

În cadrul unui articol sînt prezentate datele biografice ale scriitorului, operele principale – eventual cu scurte comentarii. Urmează o rubrică intitulată „Alte opere”. Titlurile se dau atît în românește cît și în cehă. Întotdeauna este dat anul apariției. Acolo unde este cazul, sînt semnalate și traduceri în cehă, respectiv în slovacă. Ar fi fost înșă de dorit să se dea și numele traducătorului. La sfîrșit sînt semnalate cele mai importante ediții din opera autorului și se dau unele informații bibliografice.

Pentru reviste, respectiv curente literare, sînt prezentate perioadele în care au apărut, (s-au manifestat), principalii colaboratori, (promotori), împreună cu o scurtă discuție asupra rolului pe care l-au jucat în literatura și cultura românească.

După dicționar urmează o notă a redacției în care sînt expuse intențiile autorilor și dificultățile întîmpinate. Măntionez doar faptul că „avînd în vedere cunoașterea relativ slabă a literaturii romîne în cehoslovacia, s-a acordat, în acest volum, un spațiu mai mare decît se obișnuiește fiecărui autor și sînt mai frecvente judecățile de valoare” (p. 379). (se înțelege: în comparație cu alte volume din seria respectivă).

În nota bibliografică sînt prezentate principalele lucrări privind istoria literaturii române (aparținînd lui O. Desusianu, N. Iorga, G. Călinescu, Al Piru etc., precum și unele dicționare, printre ele –pe primul loc- (*Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*), unele contribuții străine, lucrări despre realitățile româno-cehoslovace, despre istoria României, de asemenea lucrări ale specialiștilor cehoslovaci despre literatura, istoria și cultura romînească.

Urmează, după lista selectivă a perioadelor consultate, un tabel cronologic, foarte util, deoarece încadrează diferite fenomene culturale, în special literare, în istoria țării noastre, amplasîndu-le în condițiile generale, politice și sociale ale epocii respective. Peste tot, colectivul de autori s-a condus după lucrările fundamentale realizate de specialiștii din țara noastră, dar, în același timp, trebuie subliniat că ei aduc observații proprii.

În concluzie putem afirma că ne aflăm în fața unei realizări valoroase, bazată pe o documentație solidă și prezentată în condiții grafice ireproșabile. Prin editarea acestui dicționar, specialiștii cehoslovaci au pus la îndemîna celor interesați din țara lor un instrument de lucru extrem de util, făcînd, totodată și un act de propagandă literaturii romîne și, în general, culturii române. Acest fapt trebuie apreciat ca atare.

Ca orice lucru însă, nici acest dicționar nu este perfect. Astfel, autorii au scăpat din vedere includerea în volum a unor nume, care, după părerea noastră, nu ar fi trebuit să lipsească. Este vorba, pentru a cita doar cîteva, de Giorge Pascu, Șt. Ciobanu, Octav Botez, Pompilu Eliade, N.I.Popa, Iosif Pervain, E. Todoran, Ion Zamfirescu. Scăparea acestora se datorează, credem, faptului că autorii acestor lucrări au colaborat numai, sau mai ales, cu specialiștii din București. Această impresie este de altfel confirmată și de faptul că, în nota redacției, se exprimă mulțumiri, pentru ajutor în alcătuirea listei de articole de dicționar și pentru completări biografice, numai

Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, Uniunii Scriitorilor și Editurii enciclopedice.

Surprinde de asemenea și faptul că în volum sunt prezentate, în articole speciale, numai unele reviste (de ex. „Dacia literară”, „Contemporanul”), în timp ce altele („Convorbiri literare”, „Viața românească”) lipsesc. Este adevărat că importanța acestora este subliniată, și ea, în studiul introductiv, unde n-au fost uitate nici periodicele celelalte, care figurează și în articole aparte, dar lipsa lor din dicționar denotă, totuși, o lipsă de consecvență.

O afirmație neconformă cu realitatea întâlnim și pe supracoperta volumului: „Această lucrare este prima de acest gen în literatura de popularizare cehă și străină”. Autorilor și editurii le-a scăpat din vedere „Micul dicționar al scriitorilor români” (Mały słownik pisarzy rumuńskich), al Halinei Mirska Lasota, apărut la Varșovia (1975), în editura Wiedza Powszechna.

Toate aceste scăpări, inerente pentru o lucrare de genul celei asupra căreia ne-am oprit, nu-i pot umbri însă valoarea deosebită și nici meritele colectivului restrâns de autori care s-a angajat la o întreprindere atât de dificilă. Iar noi nu putem decît să dorim ca literatura noastră să se bucure de o asemenea popularizare și în alte țări.

SCRISORI

7. oct. 1961

Dragă tușă și ceșule

Am sosit cu bine în Cehoslovacia. Am fost repartizați în localitatea Teplice (citește Teplíțe) în nord-vestul țării, aproape de granița cu R.D.G. Teplice are vreo 50.000 de locuitori. Vom sta aici (sîntem doi români) numai anul acesta ca să învățăm limba cehă. La anul vom trece la facultate, probabil în Praga. Aici sîntem numai doi europeni, în colo numai studenți din Africa, Asia, America Latină.

Ne simțim foarte bine aici. Profesorii și în general toți oamenii se poartă foarte frumos cu noi.

Am și început să învățăm limba cehă. E foarte frumoasă și mai ales interesantă. Cred că pînă la Anul Nou voi reuși să mă descurc în limba

cehă. Ne-am împrietenit cu studenții vietnamezi și am făcut împreună câteva fotografii.

A fost și ne-a vizitat un student de anul trecut, un băiat foarte descurcăreț, care ne-a arătat orașul și unele puncte atractive.

Altceva nu prea am ce vă scrie, fiindcă sînt aici de numai două zile.

Vreau numai să-i amintesc tușei că a promis că îmi veți scrie. Așa că aștept răspuns. Și ca să nu mă aleg cu pagubă, vă voi scrie numai după ce voi primi răspuns de la Bistrița. Adresa mea este (numai să fiți atenți să o

scrieți cît mai atent);

Rumunský student

Istrate Gabriel

Čapkova 18

Teplice v Čechach

C.S.S.R. (Cehoslovacia)

Cu drag,

Relu

P.S. Vă rog să transmiteți salutăările mele cunoscuților din Bistrița, rude sau numai prieteni.

14. 12.1961

Dragă tușă și ceșule,

Azi am primit o nouă scrisoare de la voi, care m-a bucurat foarte mult. Ceșule, l-ai certat degeaba pe Ilie, pentru că am primit de la dîșii o scrisoare foarte frumoasă în care și-au zugrăvit numele și Aurel și Cocuța. În aceeași zi în care am primit scrisoarea de la Medena și de la Ilie am primit una și de la Domnița Sălvăn. În scrisoarea aceasta mi-a scris și mămuca cîteva rînduri. Bineînțeles că le-am răspuns imediat la amîndoi și mămuică și lui Ilie. De la București încă nu am primit nimic. Mi-a scris tata de Coca, că așteaptă o scrisoare specială, pe adresa ei, și numai după aceea îmi va răspunde. Zilele astea am să-i trimit o ilustrată. Și pentru că probabil și Tibi va dori așa ceva, am să-i scriu și lui „special”. Poate că așa s-or îndura și ei să-mi răspundă.

Ceșule, mai bine i-ai certa pe Gore și pe Gavrilă pentru că Gavrilă a cam rărit-o cu scrisorile, iar Gore încă nu mi-a scris nimic, măcar într-o scrisoare a lui frate-său. Doar n-o fi uitat să scrie.

De acasă primesc acum mai rar scrisori. Mama e foarte ocupată, Gigi e în perioada tezelor, numai tata îmi mai scrie.

Cei de la Gîrbești îmi mai scriu și ei cîte odată.

Eu voi avea niște examene pe 21-22 dec. și apoi voi lua o vacanță de o săptămînă. Acasă nu pot veni decît la vară.

Cu limba am început să mă descurc bîșor, mai ales că avem un profesor care nu prea ne lasă să răsuflesc.

Avem în cameră un difuzor, așa că nu putem auzi decît Praga sau posturi cehoslovace.

Cînd vrem să auzim România mergem la unii studenți care au radio. Dar nu știu de ce Bucureștiul se aude aici foarte slab, e mereu acoperit de alte posturi străine, în special de cele nemțești.

Tușa nu trebuie să se obosească să-mi păstreze cîrnați, pentru că aici ne dă destul. Mai bine niște fructe sau mîncări naționale românești de care a început să-mi fie dor.

Și cei din Gîrbești mi-au scris la fel că mi-au păstrat niște vin pe cînd voi veni în țară. Dar Gigi mi-a scris că el ar vrea să-l bem împreună.

Pe aici vremea e cînd nouroasă, cînd ploioasă, cînd senină, dar totdeauna e frig. Acum de exemplu e soare, zăpadă nu e, dar frig e destul.

Azi au fost niște reporteri de la un ziar cehoslovac, la noi în clasă. Profesorul a ascultat pe un indian și pe noi românii (cei mai buni din clasă) și am răspuns foarte bine. Directorul școlii, care era de față, a fost foarte mulțumit. Sper să răspund bine și la examen și apoi... vacanță. Numai bine la toți.

Cu drag, Relu.

29.10.1961

Dragă tușă și ceșule,

Scrisoarea voastră m-a bucurat foarte mult. Începusem să mă supăr că nu mai venea. Cînd în sfîrșit a venit, am fost fericit. Am citit-o imediat, dar n-am putut să vă răspund imediat pentru că în școală s-a adus mobilier

nou și a trebuit să ajut la aranjarea lui. Însă acum e duminică și am destul timp liber ca să vă scriu.

Aseară am fost la teatru. S-a jucat opereta „Salcîmul alb” de Isaac Dunaievsky.

Cîteva zile înainte de a primi scrisoarea voastră am primit o scrisoare de la Gavril.

Lui i-am putut răspunde imediat. Cred că v-a arătat și dumneavoastră scrisoarea.

Zilele astea am facut o descoperire: sînt cel mai tînăr din toată școala. Dar la învățătură nu sînt deloc printre cei din coadă.

Cînd ies în oraș, fiind că sînt blond, toată lumea mă crede ceh. Cînd le spun că nu știu limba, nu mă cred, ba unii chiar se supără. Zic că vreau să rîd de ei. Cînd voi ști cu adevărat limba atunci nimeni nu mă va cunoaște că-s străin. Într-un restaurant unde am întrebat pe o ospătăriță numele unei mîncări, mi s-a spus că o știu eu și singur. Cînd i-am spus că sînt străin mi-a zis că eu sînt tipul clasic de ceh, dar că o fac pe nebunul. Faptul că sînt blond mă dezavantajează în fața fetelor care se uită mai mult la străini.

În general aici duc o viață normală. Învăț bine iar în timpul liber mă distrez și eu cum pot.

Însă întotdeauna abia aștept scrisori din țară. Cînd ne-am întîlnit la București, tușa m-a rugat să vă scriu de cîte ori am prilejul. Nu uitați, vă rog, că o asemenea rugăminte v-o adresez și eu. Am scris și la Nepos dar încă n-am primit nimic.

*Cu drag,
Relu*

*20. 01. 1962
Dragă tușă și ceșule,*

Am primit mai demult scrisoarea dumneavoastră, aceea în care mi-a scris și Gigi, dar nu am avut timp și nu am putut să vă răspund imediat pentru că am avut mult de învățat. Mă bucur că prin Ardeal toate sînt bune și toți sînt sănătoși (mi-au scris și Gore și Gavrilă și trebuie să le răspund și lor). Mi-au scris de la Iași că avem o nouă femeie de servicii și mă bucur foarte mult că mama nu va mai trebui să se obosească atît. Gigi îmi scrie că la Năsăud și Bistrița s-au pus lămpi cu neon sau becuri cu vapori de mercur. Deci la vară voi vedea un Năsăud și o Bistriță mai frumoasă.

Pe aici toate sunt bune. Am avut niște examene pe care - cred că v-a spus și Gigi le-am luat bine. La sfîrșitul lui februarie-începutul lui martie vom avea iarăși examene. După aceea vom mai avea examene numai la sfîrșitul anului și apoi... în țară.

Încă nu știu în ce lună voi veni în țară. Vom veni cu trenul și vom străbate toată Ungaria.

Abia aștept să mă întorc în țară. Toți îmi scriu că Iașul a devenit foarte frumos.

Mi-e ciudă că mergem cu trenul și nu cu avionul și în felul acesta o să pierdem mai mult timp pe drum.

Pe aici vremea e urîță, mereu e ceață, plouă, e frig. Zăpadă n-a fost pînă acum aproape deloc.

Zilele trecute am fost într-o excursie la minele de cărbuni, de suprafață, Julius Fucic. Asta înseamnă că cărbunele nu e la adîncime, ci la suprafață și e acoperit numai cu un strat subțire de pămînt.

A fost destul de interesant. Am văzut tot felul de mașini și utilaje (ne-au arătat niște mașini de săpat, construite în Cehoslovacia și care costă 11.000.000 coaroane numai una singură). Întîi se scoate pămîntul, pînă se ajunge la cărbuni. După ce se scoate tot cărbunele se așează la loc pămîntul și se nivelează, pentru ca apoi să se cultive cereale etc. Desigur că treaba, asta costă enorm, dar sînt nevoiți să facă acest lucru, fiindcă nu prea au pămînt arabil. Nu s-a explicat că orașul Duhtov care e aproape de mină, peste zece ani, va fi dărîmat, pentru că sub oraș e mult cărbune care trebuie scos. De aceea în oraș nu se construiește nimic și are un aspect destul de urît.

Zilele acestea am văzut la televizor meciurile prietenești de hokej pe gheață Cehoslovacia - U.R.S.S. În amîndouă meciurile a cîștigat Cehoslovacia cu 4-2 și 3-2. Mîne e duminică și o să fie la Teplice un meci amical de fotbal între Slovan Teplice și încă o echipă. Pînă acum nu am avut ocazia să văd nici un meci în Cehoslovacia și de aceea mîne vreau să mă duc, mai ales că Slovan e o echipă destul de bună care a jucat și în „A”.

În campionatul mondial de fotbal, Cehoslovacia a căzut în grupă cu Mexic, Spania și Brazilia și eu cred că a cam încurcat-o. Au serie foarte grea. Dar să așteptăm și să vedem.

Aici primim regulat ziare din țară așa că știm multe lucruri noi, însă abia așteptăm să le vedem cu ochii noștri.

Dacă cumva se întâmplă să veniți în Cehoslovacia vă rog să-mi scrieți din vreme. Și mama ar vrea să vină - dacă e posibil cu O.N.T.-ul. Eu vă aștept bucuros.

Vă sărută, Relu.

6.2.1962

Dragă tușă și ceșule,

Am primit ieri scrisoarea voastră dm 29 ianuarie 1962 și m-am bucurat că și la Bistrița și la Nepos toate merg bine.

Pe aici la fel lucrurile stau bine. Trebuia să avem examene la sfârșitul lui ianuarie, dar s-au amînat pentru sfârșitul lui februarie - începutul lui martie. Sîmbătă 10 februarie, trebuie să mă duc, împreună cu colegul meu, la Praga, la ambasada noastră, unde se va ține o ședință de analiză a muncii.

Aici vremea e foarte schimbătoare. Pîmă acum o săptămînă nu a fost zăpadă deloc. Apoi a nins o săptămînă întreagă și s-a așezat o zăpadă foarte frumoasă. Însă ieri a plouat, așa că acum e foarte greu să umbli pe stradă, te uzi tot.

Acum vreo 2-3 săptămîni am fost în vizită la o mină de cărbuni la suprafață. Am văzut multe lucruri interesante, printre care mașini uriașe care cîntăresc sute de tone și costă milioane de coroane (aceste mașini lucrează cam la fel cu excavatoarele).

Săptămîna trecută am fost în excursie la munte. Am mers cu autobuzul pînă la punctul cel mai înalt și de acolo am coborît - prin altă parte cu săniuțele. Am mers vreo 10 kilometri numai prin pădure. Am trecut numai la 25 m de graniță cu R.D.G.-ul și chiar am văzut de partea celaltă schiori nemi. Excursia a fost foarte frumoasă.

Cînd am timp liber privesc la televizor. Acum se desfășoară turneul final, la hokej pe gheață, al Cehoslovaciei și se transmit meciuri foarte interesante.

Miercurea care vine (14 II) se va transmite la televizor, din Praga, meciul internațional de fotbal Dukla Praga - Tottenham Hotspur, în cadrul „Cupei campionilor europeni”. Cehii s-au pregătit bine pentru acest meci și cred că voi vedea ceva interesant.

În martie vor avea loc la Praga campionatele mondiale de patinaj artistic care se vor transmite la televizor.

Cu învățătura merge bine, numai că avem mult de învățat. Sper totuși să iau bine examenele care vm.

După examene vom avea o perioadă mai ușoară și apoi, iar, examene - la sfârșitul anului.

În țară voi veni pentru două luni - iulie, august - după câte am înțeles. Acest lucru o să ni se spună precis la conferința de la Praga.

Am aflat din ziare că regiunile Banat și Cluj au fost complet colectivizate, așa că mi-am închipuit că și la Nepos s-a făcut gospodărie colectivă. Am primit o scrisoare și de la Iași - tot ieri - în care mi se spune că toți sînt sănătoși și se simt bine.

Le-am trimis o scrisoare și lui Gore și lui Gavrilă, cred că deja au primit-o. Transmiteți-le, vă rog, din partea mea, toate cele bune! Cam asta e tot ce vă pot scrie de astă dată.

Cu drag,

Relu.

9.4.1962

Dragă tușă și ceșule,

Am primit chiar azi o scrisoare de la voi în care mi-a scris și Ștefănuț. Mă bucur că sînt toți sănătoși. Mi-a scris și mama că Ilie și Medena au fost la Iași. Toți îmi spun că la Iași s-au schimbat multe lucruri și e foarte frumos acum acolo.

Gigi a avut vacanță, a fost pe la Gîrbești și prin alte locuri. Să vă scriu acum și ceva despre mine. S-a întîmplat ca mama să sosească la Praga chiar în timpul cînd eram în examene și împrejurul datei de 20 martie cînd am împlinit 19 ani. Cum am întîlnit-o o să vă scrie mai bucuroasă ea.

Examenele le-am terminat cu bine. Am luat iarăși 1 (unu). Am fost apoi la Liberec, un oraș la vreo 100 kilometri nord-est de Teplice, unde am depus un fel de jurămint în legătură cu intrarea noastră în facultate. Am mers cu autobuzele.

După ce ne-am întors de la Liberec am avut cîteva zile libere și apoi am început iar școala. Noi romîni am fost mutați într-o nouă grupă și ne pare foarte rău după profesorul cel vechi.

Zilele acestea am fost în vizită la o fabrică de sticlă (numai obiecte de artă) unde lucrează foarte mulți români sau chiar cehi care au lucrat la Turda. Am vorbit cu ei românește. Unii care au fost anul trecut în România, pe care n-o mai văzuseră de ani de zile, au rămas de-a dreptul uluiți de lucrurile care s-au făcut la noi.

Pe aici apar des în ziare articole despre țara noastră. Se prezintă aspecte din agricultură și industrie. Recent am citit un articol foarte finos despre termocentrala Paroșeni.

A sosit și pe aici primăvara. Numai că tot mai plouă sau câteodată cade și puțină zăpadă. Totuși vremea s-a mai încălzit, iar din când în când mai vedem și soarele. Avem acum mai mult de lucru. A început să ni se predea și limba engleză și istoria literaturii cehe. Însă merge treaba...

Terminăm prin iunie. Sper ca pe la sfârșitul lui iunie - începutul lui iulie să fiu în Iași. Dar despre asta voi mai scrie, când voi ști mai precis cum vor decurge lucrurile.

Trebuie să mă întorc în august pentru încă un curs de pregătire care va dura ca o lună.

Dacă am să am timp am să încerc să-l bucur și pe Ștefănuț cu vreo scrisoare. Mi-a dat adresa. Adișor ce mai face? A mai crescut probabil și face și mai multe drăcii.

Gore mi-a scris de la Nepos și-am tot amînat cu răspunsul. Am să-i scriu acum la Bistrița.

Vă doresc numai bucurie și sănătate.

Cu drag, Relu.

25.V.1962

Dragă tușă și ceșule,

Am primit zilele acestea scrisoarea voastră din 10 mai 1962. Îmi pare bine că pe acolo merg toate bine și toți sînt sănătoși.

De pe la Nepos n-am mai primit de mult nici o scrisoare. De acasă îmi mai scriu din când în când. Pe aici toate sînt bune. În ultima vreme am avut destul de învățat. Cam (adică exact) peste o lună la 25 VI vom avea ultimele examene și dacă voi putea pleca imediat înseamnă că, cam pe la 29 iunie voi fi la București. Însă păcat că nu voi putea rămîne în țară mai mult de 3 săptămîni, pentru că va trebui să mă întorc la un nou curs de

pregătire care va dura o lună și numai după aceea voi pleca la Praga. Cursul de pregătire îl voi avea la Česká Lípa (Teiul Cehesc) la vreo 60-70 km nord-est.

La sfîrșitul anului vom avea examene și apoi vom da examene și la sfîrșitul cursului de la Česká Lípa. Îmi pare rău că am numai trei săptămîni în țară. Însă la anul voi avea două luni pentru că nu voi mai avea nici un curs de pregătire.

În timpul liber mai ies prin oraș, la un film sau la dans. Am văzut acum cîtva timp la televizor meciul de fotbal Real Madrid - Benfica Lisabona (3-5).

Aici toți sunt în fierbere în legătură cu campionatul din Chile. Unul din cei mai buni atacanți Andrei Kvasnak a fost mult timp bolnav și în ultimul timp titularii echipei naționale au jucat inconstant. Și Cehoslovacia are o grupă tare: Brazilia, Spania și Mexic.

Ziarele de aici i-au lăudat foarte mult pe juniorii noștri cîștigători ai turneului U.E.F.A.

Am văzut la televizor și "Cursa Păcii". Cicliștii sovietici au mers foarte bine. De la noi numai Gabriel Moiceanu a mers bine. Am primit acum revista "Stadion" în care o pagină întreagă e dedicată lui Gabriel Moiceanu despre care se spune că în etapa Praga-Brno a mers ca un "drak" (aici "drak" înseamnă balaur). Moiceanu a terminat pe locul 6 din 121 de participanți cîți au plecat din Berlin. Păcat că Ion Cosma a fost bolnav și C. Dumitrescu inconstant. Am fi putut obține un loc mai bun și pe echipe.

De acum ar cam trebui să închei pentru că sună de masă. Numai spor la muncă și bucurie!

*Cu drag,
Relu.*

1.10.1962

Dragă tușă și ceșule,

Am primit vederile pe care mi le-ați trimis de la Iași și din celelalte locuri pe unde ați trecut și vă mulțumesc pentru ele. În același timp vă cer iertare că nu v-am răspuns imediat.

Cursurile la facultate au început de vreo două săptămâni. E adevărat că, în afară de duminică, avem și sâmbăta liberă, dar în celelalte zile am treabă până peste cap. În plus am mai primit și niște însărcinări care îmi iau destul din timpul liber (și așa puțin).

În ultima vreme mi-a scris tata și mi-a spus că Gavrilă a reușit la examenele la limba română, dar încă nu dăduse examenul la istorie. Dar probabil că de-acum știți toți ce a făcut.

Am scris și la Nepos, dar de acolo mi se răspunde destul de greu. Azi am trimis o vedere și la mămuca.

Ne-am împrietenit aici cu un regizor care învață româna și pe care-l ajutăm din când în când. Câteodată ne procură bilete la câte un spectacol. E un băiat foarte bun.

Duminica se mai transmite câte un meci la televiziune. Am văzut meciul Cehoslovacia - Austria (6-0) care s-a disputat la Viena. Austriecii au luat o bătaie clasa întâi și încă la ei acasă.

Am citit în ziare că între 22 și 28 octombrie echipa olimpică a Cehoslovaciei (de altfel echipa secundă a țării) va fi partenerul de antrenament al naționalei noastre, care se pregătește pentru meciul cu Spania de la 1 noiembrie.

În luna octombrie echipa noastră reprezentativă va mai juca și cu R.D.G.

Timpul e pe aici foarte schimbător. Ultimele zile a fost frumos. Când mai prind o clipă liberă, mai împrumut câte o carte românească la ambasadă. Zilele acestea am împrumutat pe Goga și pe Topîrceanu.

Cam atîta aș putea să vă scriu despre mine. Pe la Bistrița ce mai e nou? Am auzit că Domnița a intrat la școala lui Gore. Marilena a rămas la București? Familiei Palage nu le-am scris nimic.

Aproape în fiecare zi întîlnesc prin Praga turiști români. Poate că n-ar fi rău să vă întîlnesc odată și pe dumneavoastră. Lucrul acesta m-ar bucura foarte mult.

Cu drag, Relu

Dragă tușă și ceșule,

V-am mai trimis o vedere de la Česká Lípa pe care cred că ați primit-o. Am sosit în Cehoslovacia în 3 august. La Česká Lípa unde am avut un curs de pregătire și examenele am stat 2 săptămîni și ceva. Examenele de admitere la facultate le-am dat cu bine. În 20 august am sosit la Praga. Aici stăm patru în cameră. Mai sînt cu noi doi studenți din China. Păcat numai că

facultatea și cantina sînt foarte departe de cămin. Am auzit însă că începînd de la 15 sept va funcționa o cantină și la căminul nostru.

Cursurile încep la 17 sept. Pînă atunci nu avem ce face și ne cam plictisim. Ne mai plimbăm și noi prin Praga.

În jurul lui 1 sept. vrem să mergem la Teplice să ne luăm bagajele pe care le-am lăsat acolo și să mai vedem ce mai e nou. După cum vedeți nu am un program prea încărcat pînă vor începe cursurile.

Am auzit că Gigi și tata au fost iarăși pe acolo. Cred că au prins o vreme mai frumoasă decît am prins eu.

Pe aici vremea se menține încă frumoasă, dar seara se lasă frig. Zilele trecut am întîlnit prin oraș o grupă de turiști români care au venit la Praga cu autobuzul. Cei mai mulți erau din Iași și am stat mult timp de vorbă cu ei. Le-a plăcut în Cehoslovacia.

Azi e duminică și poate am să mă duc la vreun meci de fotbal. Altfel nu prea văd ce aș putea face, numai de-aș găsi bilet. Dacă aș fi fost acum la Iași găseam eu ceva interesant de făcut.

Am scris și la Nepos Medenei. Zilele astea am să-i scriu și mămucăi. Și acum închei fiindcă mi-e foame și pînă la cantină fac un ceas cu tramvaiul. Pe ultima foaie vă dau adresa mea. Cu drag, Relu.

Rumunsky student

Istrate Gabriel

Kolej 5. kvetna, Slavíkova 22,

Praha3. R.S. Cehoslovaka

Dragă tușă și ceșule,

Nu v-am putut răspunde imediat pentru că zilele din urmă am avut cursuri de dimineața pînă seara. Ieri, de exemplu, am plecat de acasă la 7 dimineață și m-am întors la 21 seara. Astăzi am liber după masă, așa că pot să vă scriu.

Nu demult am umblat o săptămână după niște cărți, care îmi trebuiau neaparat. Le-am găsit pe toate înafară de una, pe care am s-o mai caut.

Cu școala deocamdată merge totul foarte bine. Am într-adevăr un program care în timpul săptămînii îmi lasă foarte puțin timp liber, dar am în schimb și siunbăta și duminica libere.

Mă duc din cînd în cînd la meciurile de fotbal. În ultimele două zile am văzut de două ori pe Dukla. În primul meci a pierdut cu 2-1 la CKD Praga și în al doilea a cîștigat cu 2-1 la Banik Ostrava. Amîndouă meciurile s-au jucat în Praga. Deocamdată pe primul loc e Banik Ostrava, iar pe locul 2 e Dukla, la numai un punct diferență de prima clasată. Nu prea îmi place Dukla pentru că joacă dur (în general cred că aici se joacă mai dur ca la noi). Am văzut ce au facut ai noștri la Dresda. Nu știu ce vor face în meciul cu Spania (iar ne dezamăgesc).

Am primit o scrisoare și de la Nepos, de la Medena și am răspuns imediat. Mi-a scris și Gore care îmi transmite salutări de la Domnița. Azi sau mîne am să-i răspind și lui. Pe la Iași (după cît mi se scrie), toate merg bine. Gigi a vorbit la postul de radio Iași despre felul cum se pregătește pentru maturitate și pentru admiterea la facultate. Mama și tata fiecare cu treburile lor...

Am auzit că pe la noi e o toamnă frumoasă cu multe fructe. Pe aici e rece, e drept că din cînd în cînd mai apare și soarele, iar fructe sînt în general puține și destul de scumpe.

Primim ziare din țară, așa că sîntem la curent și cu vizita de partid și guvernamentală în Indonezia, India și Birmania și cu celelalte lucruri. Eu sînt sanătos și mă simt foarte bine.

E vorba ca prin jurul Anului Nou să vină Gigi pe la mine. Mi-ar părea foarte bine să se poată. Tușa Sabina și tata ar vrea să vină prin martie 1963. Dumneavoastră cînd?

Numai bine și bucurie vă urează cu drag,

Relu

Dragă tușă și ceșule,

Nu știu cum să mă scuz pentru această întârziere atât de lungă, dar vă rog să mă credeți că nu v-am putut scrie mai devreme.

Vreo două săptămîni am fost bolnav (o infecție a coardelor vocale) și apoi a trebuit să mă pun la punct cu materia.

Zilele trecute am auzit și despre ceea ce a făcut C.S.M.S.-ul la Cluj. Rezultatul nu mă bucură prea mult. Să sperăm că și Știința o să ia o bataie frumoasă la Iași. În „Cupa campionilor europeni” Dukla Praga va juca în etapa a doua cu Benfica Lisabona. Nu prea are șanse să treacă mai departe.

În ultima scrisoare pe care am primit-o de la Iași îmi scria și mămuca. Zilele acestea va trebui să scriu și la Nepos. Încă nu știu sigur dacă va veni Gigi sau nu. Mi-au spus că s-a înscris pentru excursie, dar încă nu se știe dacă a fost sau nu aprobat. Cred totuși că va veni.

Eu termin semestrul cam înainte de Crăciun. Am un examen și trei colocvii. Sper să le dau pe toate cu bine. După Anul Nou, cînd va veni Gigi, voi pleca probabil undeva în afară de Praga.

Pe aici timpul e foarte rece. Cîteodată și ninge puțin. Dimineața și seara e așa de frig că îți îngheață răsufarea. Ne vine foarte greu să ne sculăm dimineața și să mergem la facultate pe un frig așa de strașnic. Dar dacă trebuie...

De la București n-am mai primit cam demult nimic. E drept însă că sînt dator cu o vedere Cocăi.

La Gîrbești la fel, nu am mai scris de multă vreme.

Are să vină vacanța și am să le scriu tuturor.

Pînă atunci vă sărut cu drag,

Relu.

16 I 1963

Dragă tușă și ceșule,

Iertați-mă că nu v-am răspuns de îndată la scrisoarea pe care mi-a trimis-o ceșul încă înainte de Anul Nou. V-am trimis o felicitare de Anul Nou și apoi încă o vedere împreună cu Gigi. După cum vedeți, Gigi a fost

pe la mine, a stat pe aici vreo trei zile. A făcut turul oraşului cu autobuzul, a petrecut la Praga Anul Nou şi într-o zi a fost cu autobuzul şi la Karlovy-Vary. Cât a stat în Praga l-am luat într-o zi şi l-am plimbat prin oraş, apoi i-am arătat unde stau şi unde mănînc iar seara am fost la dans. Mi s-a părut că i-a plăcut Praga, dar mi-a spus că pe aici se dansează prea „moodern”. La

plecare am stat cu dînsul vreo 5 ore la gară, pentru că le întîrziase trenul. După ce a plecat, totul a redevenit ca înainte.

Eu am avut de dat un examen şi 4 colocvii. Le-am dat pe toate cu bine încă înainte de Anul Nou şi acum am vacanţă pînă la 10 febr. Pe aici e o vreme tare scîrboasă. E un ger groaznic şi suflă un vînt rece care trece şi prin palton şi prin haină de te ajunge la piele. De aceea ieşim destul de rar din casă.

Pînă acum cîteva zile era destul de rău şi la cămin. Se dădea drumul la calorifer numai o oră sau două pe zi (şi afară erau -25°). De astăzi însă au început să încălzească toată ziua şi ne simţim mult mai bine. Numai de-ar ţine-o tot aşa.

Noi ne petrecem timpul citind sau jucînd tenis de masă şi biliard la ambasadă. Cîteodată ieşim în oraş la teatru sau la cinematograful. În ultimul timp am văzut filmul francez „Napoleon” (care la noi a jucat sub titlul „Austerlitz”), iar duminica trecută am văzut la teatrul „Smetana”, „Valetul”, „Romeo şi Julieta” de S. Prokofiev. Mi-a plăcut. Acum primim din ţară mai multe ziare şi reviste printre care şi „Contemporanul”, „Magazin” şi „Sportul popular”. Am văzut şi rezultatele echipei noastre de tineret în Etiopia şi Grecia.

Alaltăieri am primit o scrisoare de la Rodna trimisă de Dănuţ (mi se pare că e fiul lui Ionică). I-am răspuns şi lui astăzi. Tot în ultimul timp mi-a mai scris şi Medena o scrisoare la care au mai colaborat şi Aurel şi Cocuţa. Ilie era cam bolnav.

De la Iaşi mi-au scris că Gigi a ajuns acasă cu bine şi îşi petrece acum ultimele zile de vacanţă.

Am mai primit şi o vedere din Polonia de la o persoană foarte simpatică, care a plecat în vacanţă acasă şi se întoarce la Praga abia la începutul lui februarie.

Încolo toate merg bine, iar eu aştept începerea cursurilor pentru că mă cam plictisesc fără o treabă serioasă.

Vă îmbăţişează cu drag, Relu.

14 II 1963

Dragă tușă și ceșule,

Abia ieri am primit o scrisoare din partea voastră. Mă bucur că la Bistrița sau la Nepos toate merg bine, iar Gavrilă, Gore și Domnița au terminat prima jumătate a anului cu bine.

Eu îmi petrec ultimele zile de vacanță. Normal ar fi trebuit să începem cursurile încă din 4 februarie, dar din cauza frigului s-au amînat mai întîi pentru 11 februarie și apoi pentru 18 februarie. În felul acesta am avut vacanță două luni de zile.

Pe aici, pînă acum cîteva zile, a fost un frig grozav, dar apoi s-a mai muiat gerul și a început să ningă. Acum s-a așezat o zăpadă frumoasă, numai că tot frămîntată de roțile mașinilor s-a transformat într-o fleșcăială oribilă.

Îmi prind foarte bine pantofii pe care mi i-ai dat mata, ceșule, și îți mulțumesc mult pentru ei.

În timpul vacanței - mai bine zis săptămîna trecută - s-au transmis de la Budapesta campionatele europene de patinaj artistic. În curînd se vor transmite și cele mondiale din Italia și apoi campionatele mondiale de hokey pe gheață din Suedia.

La primăvară Dukla Praga va juca în „Cupa campionilor europeni” cu Benfica Lisabona, apoi începutul returului campionatului de fotbal al Cehoslovaciei și campionatele mondiale de tenis de masă din Praga sînt lucruri de la care nu cred că voi lipsi. Se aude că naționala de fotbal a Braziliei, care anul acesta întreprinde un turneu în Europa va fi invitată să joace și în Cehoslovacia.

Tot în timpul vacanței am fost la o serată a studenților din Sudan, unde s-au prezentat cîntece și dansuri populare sudaneze și care a fost foarte interesantă. Aseară am fost la dans, așa că azi m-am trezit abia pe la 10 dimineața.

Am mai citit cîteva cărți bune, de cîteva ori am fost la teatru sau la cinematograful și astfel cele 2 luni de vacanță au trecut destul de repede. De luni începe iar școala, și atunci voi ieși mai rar la distracții.

Tata mi-a scris ultima dată din Roma și-mi spunea că pleacă spre țară. Deocamdată nu mi-a dat de veste dacă a ajuns sau nu. Cred că de acum o fi acasă și-mi va scrie în curînd.

Eu aștept cu nerăbdare sfîrșitul anului și întoarcerea acasă.

Pînă atunci însă, mai am în față un semestru întreg.

Vă îmbrățișează cu drag,

Relu.

6 III 1963

Dragă tușă și ceșule,

Am primit chiar acum scrisoarea voastră și mă grăbesc să vă răspund imediat.

Eu o duc bine și mă simt minunat mai ales că a început să se încălzească și vremea, zăpada se topește, a ieșit soarele, totul aduce a primăvară (de-ar veni odată).

De cînd a venit tata din Italia n-am primit nici eu decît o singură scrisoare, imediat ce a sosit acasă. Dar de vreo două săptămîni n-am mai primit nici o veste de la ei.

Am foarte mult de lucru. De vreo lună n-am mai reușit să mă duc la teatru, cinematograful sau dans. Sîmbătă și duminică (9 și 10 martie) va avea loc conferința studenților și aspiranților romîni din Cehoslovacia. În ultimul timp mi-a luat destul timp pregătirea unui referat (mai degrabă o prezentare) a literaturii cehoslovace pe care l-am ținut săptămîna trecută la ambasadă. Să vedem ce o să se spună despre asta la conferință.

La facultate mi-au spus că cursurile se vor termina cam pe 25 mai. Am să dau imediat examenele și cred că înainte de 15 iunie voi fi acasă.

Deocamdată însă am destulă treabă. Ieri însă mi-am făcut timp și am urmărit la televizor meciul de fotbal din cadrul sferturilor de finală ale „Cupei Cupelor” dintre Slovan Bratislava - Tottenham Hotspurs (Anglia) 2-0. În seara asta se transmite prin radio, de la Lisabona, meciul Benfica - Dukla Praga în „Cupa campionilor europeni”. Returul meciului Dukla - Benfica îl voi vedea la televiziune pentru că bilete la stadion nu mai sînt. Așa îmi petrec eu timpul. Abia aștept vara și căldura și întoarcerea în vacanță.

De la Nepos nu mai am demult nici o veste (ce să mai zic de București).

Deocamdată îmi văd de treabă și mă bucur de pe acum de reîntoarcerea acasă.

*Cu mult drag,
Relu.*

16 IV 1963

Dragă tușă și ceșule,

Nu v-am putut scrie mai degrabă pentru că săptămîna trecută am căzut și m-a cam durut mîna. Acum mi-a trecut, mai am numai niște julturi, Vinerea trecută facultatea noastră a făcut o excursie la fabrica de bere din Plzen. Eu nu m-am putut duce, pentru că eram tot jultit. Băieții au fost, s-au întors răciți și nu prea încîntați de excursie, care a fost prost organizată.

Poate că știți că pe la sfârșitul lui martie a fost tata aici. Mi-a promis să vă scrie mai des.

Eu încep să mă pregătesc pentru sfîrșitul anului. Nu voi avea examene prea grele, dar totuși trebuie să le pregătesc. Acasă am să vin cam prin jurul lui 15 iunie. Cînd o să mergem la Colibița încă nu știu. Tata se bucură de pe acum de timpul pe care o să-l petrecem acolo.

La noi a venit primăvara. Aproape în fiecare zi apare soarele, e cald, au înmugurit copacii.

Știți că în Praga au avut loc campionatele mondiale de tenis de masă. Rezultatele desigur le cunoașteți: toate titlurile pleacă în Asia. Dar nu asta vreau să spun, ci că Maria Alexandru putea să fie campioană mondială la simplu femei, dar în setul al cincilea, hotarător, a făcut cîteva greșeli copilarești și a pierdut. Dacă ați fi văzut cum o mai încuraja publicul.

În Anglia juniorii au dat-o în bară. Păcat! Aici, acum spun toți că anul trecut am cîștigat numai pentru că am jucat acasă. Cine știe, poate că au dreptate, deși ei, chiar dacă ar juca acasă, tot n-ar reuși să cîștige turneul U.E.F.A.

Ziceți că Medena și Ilie cu tușa și copii vor să se mute la Bistrița? Au să capete post la vreo școală din Bistrița?

Mămuca și cei din sus ce mai fac? Cum merg cu școala Gore și Domnița? Sper că bine.

Mă bucur foarte mult, de pe acum de vacanță, pentru că acest an școlar m-a cam obosit.

Multă bucurie și sănătate!

*Vă îmbrățișează cu drag,
Relu.*

19.X.1963

Dragii mei,

Iertați-mă că vă scriu atât de târziu, dar în ultima vreme am treabă pînă peste cap. La Nepos n-am scris pentru că Medena și Ilie sînt la Bistrița, așa că vă scriu la toți acolo. Tot în seara asta vreau să trimit cîte o vedere la București, la Gîrbești și mămucai.

Cred că v-a spus tata că am ca obiect secundar limba polonă. Nu e prea grea pentru că se aseamănă foarte mult cu limba cehă, dar profesorul nostru este și secretarul catedrei de slavistică, are multă treabă și de multe ori nu poate veni la ore. Deocamdată totul merge cum merge, dar ce va fi la examene? Noroc că avem la facultate polonezi și... „poloneze” cu care mai vorbesc din cînd în cînd. Am și învățat cîteva expresii pe care probabil nu le-ați găsi în nici un dicționar. Pe cît îmi mai rămîne timp mă mai duc la orele de limba engleză (dar destul de rar).

Sîmbătă 4 ianuarie vrem să organizăm o serată a studenților români. în cadrul programului vrem să jucăm și schița „C.F.R.” de Caragiale. Am și tradus-o în limba cehă cu un asistent de la limba română de la facultatea noastră. Am obținut și o sală potrivită (pentru care băiatul a trebuit să alerge vreo 2 săptămîni pe la diferite instituții). Tare mult aș vrea ca această serată să ne iasă bine. Sîmbăta trecută am fost la un carnaval organizat în cinstea zilei de 17 noiembrie, ziua internațională a studenților. M-am distrat foarte bine, am promis întîlniri la o mulțime de fete și acum nu știu cum am să mă descurc, pentru că am început să le încurc. Mai bine nu mă mai duc la nici una.

Duminică am fost la opera „Dama de pică” a lui Ceaikovski, care mi-a plăcut foarte mult. Mîne vreau să văd meciul de fotbal Dukla Praga - Gomik Zabrze (Polonia),

Ceșule, mi-ați promis niște cîrnați. La iarnă poate vine cineva din Iași la Praga. Tare aș mai mîncă niște cîrnați de-ai noștri, care nici nu se compară cu cei de pe aici.

Medena și Ilie au căpătat locuință sau încă nu? Copiii mai sînt încă la Nepos?

Cînd îmi trimiteți și adresa lui Loli? Mai știți ceva despre Marilena? Cum se simte ca femeie căsătorită? Florin a reușit la București?

Încă odată nu vă supărați că am întîrziat atîta cu răspunsul.

Cu drag, Relu.

12 XII 1964

Dragii mei,

Am primit zilele acestea scrisoarea voastră și să nu vă supărați că am să vă răspund așa de pe scurt. N-are însă rost să vă scriu totul pe larg, pentru că săptămîna viitoare, duminică 20 decembrie, voi ajunge deja la București. Stau acolo vreo 2-3 zile și pe urmă plec la Iași. Cred că pe 23 dec. voi fi deja acasă Pe la Bistrița am să vin probabil după Anul Nou, în prima jumătate a lui ianuarie.

Tușă Măiuță pe matală vreau să te rog să te interesezi de un fiș-fiș negru. Vreau să-mi cumpăr unul și cred că la mata am să găsesc.

În sesiunea aceasta am 4 examene. 2 le dau cînd mă întorc pentru că ne-a plecat profesoml în străinătate și se întoarce de-abia la sfîrșitul lui ianuarie. Dintre celelalte 2, unul l-am dat deja și unul îl dau săptămîna viitoare. Imediat după aceea plec în țară. Am să vă scriu și de la Iași cînd voi sosi la Bistrița. Pînă atunci la revedere, multă sănătate tuturor și sărbători fericite.

*Cu mult drag,
Relu.*

21 I 1974

Dragă tușă și ceșule,

Am plăcerea (și cînstea) să vă invit la nunta mea care are loc duminică, 10 februarie, orele 19⁰⁰ la Casa Universitarilor din Iași. Invitația tipărită urmează (încă nu sînt gata).

Prin urmare vă aștept să mă vedeți mire (dar să nu rîdeți de mine).

*Cu drag,
Relu*

Bratislava 7 XI 1973

Mult stimate domnule profesor,

M-am bucurat foarte mult de vizita plăcută a lui Relu. Am admirat sincer nu numai cunoștințele sale desăvîrșite de limbă cehă, pregătirea temeinică pe terenul folologiei, ci chiar și purtarea sa naturală și, în același timp, cultivată în societate. Vă spun sincer că am fost foarte impresionată de calitățile lui Relu, cînd l-am întîlnit acum. Îl țineam în minte un tînăr drăguț și talentat, care, mi s-a prezentat fiind, în prezent, om matur, bine pregătit pentru viață din toate punctele de vedere. Se înțelege că, în același timp, mi-am dat bine seama de meritele deosebite ale DV. și ale soției, la formarea intelectuală și socială a fiului DV. V-am admirat pe amîndoi, pur și simplu, în privința aceasta. Aș fi fericită dacă aș putea ajuta și eu nițel pe Relu în lucrările sale în ceea ce privește documentarea și procurarea literaturii de specialitate, de care are nevoie și îl rog să mi se adreseze, în cazul acesta, mie, fără orîce șovăire, ca unei prietene bune.

Pe la 10-12 decembrie sper să plec la București, să iau parte la sărbătorirea centenarului profesorului Densușianu. Aș fi fericită dacă v-aș întîlni și pe DV. cu prilejul acesta.

Transmiteți, Vă rog, soției DV. cele mai distinse salutări ale mele. De serbarea onomasticii D-sale îmi aduc mereu aminte și n-am s-o uit niciodată. DV. iar vă mulțumesc pentru extraordinara țuică fărănească, pe care am și gustat-o cu multă plăcere.

Cu urările cele mai bune de sănătate și fericire, pentru toată familia DV.

*A DV. devotată
Jindra Hušková*

EVOCĂRI

RELU

Florin Faier

Nu e o zodie prea bună aceea în care, pasămite, Institutul nostru a pășit. Sînt cîțva ani... răi de cînd, provocîndu-ne încă și încă o sfișiere, unii dintre noi au început să plece. S-au dus dincolo, să se odihnească și ei, după o viață în care n-au știut ce e odihna.

S-a retras și Relu, colegul nostru Relu Istrate. Cum să-ți vină a crede, cine s-ar fi gîndit? Îl cunoșteam de mult, din școală, din vremea cînd eram alumnii în aceeași clasă, la Liceul Internat („C. Negruzzi”, cum i se spunea atunci). Un băiat de nădejde, dîrz și tenace, puternic în fibra alcătuirii lui. Tare ca o stîncă, părea făcut din rocă dură și multe aș fi putut să-mi închipui, în ceasurile mele negre, dar nu că această rocă, ar putea dintr-o dată, printr-o haină lovitură a soartei, să cedeze. Energia lui, puterea de rezistență păreau un dar de viață lungă.

După anii de liceu, drumurile noastre, un timp, s-au răzlețit. Pe Relu nu-l mai zăream în Iașii, care chiar și-n clipele de euforie, predispu la melancolii. Aveam să aflu că, printr-o șansă fericită, obținuse o bursă la studii în străinătate. Surprinzător, la Praga, și fapt care mă umplea de respect, la secția de cehă și polonă... Două limbi pe care nu cred că aș fi vrut vreodată, să ajung să le îngîn. Și uite că Istrate junior – ce-i drept fiul unui binecunoscut lingvist, profesorul Gavril Istrate – le stăpînea.

N-aș avea de ce?... Intrat hotărît în lumea slaviștilor, Gabriel Istrate nu a rămas un cunoscător pasiv al celor două intimidante idiomuri, ci, cu devotamentul de care era el în stare, și-a pus condeiul în slujba cauzei căreia i se dăruise. A tradus din cehă, din slovacă, într-un spectru de o notabilă diversitate: lucrări din domeniul științelor juridice, al științelor tehnice, cărți de istorie, studii, etc., înmiresmate de oenologie. Firește, și scrieri literare, dînd curs, între altele, slăbiciunii de ființă tonică, și cu rîsul sănătos, pentru Karel Čapek.

Nu știu cînd găsea timp pentru toate acestea. Se îndîrjea în lexicografice campanii, dar îi plăcea și viața și aș vrea să audă cum depun cordială mărturie pentru prestațiile de campion, de campionissim, pe care le etala la cîte o petrecere la care, fumînd mult și sorbind gospodărește din cele licori, Relu era un participant de neînfrînt. Cum s-ar zice: primul între egali.

Apoi, cînd aburii acelor guleaiuri se risipeau – înapoi la treabă, în claustrul biroului înțesat de fișe. Se implicase, alături de noii lui camarazi din Departamentul de toponimie al Institutului „A. Philippide”, într-un pariu enorm: Tezaurul toponimic al României. Pariu cîștigat, de vreme ce monumentalul op a fost răsplătit cu premiul Academiei. Dar ce muncă, și cîte sacrificii! Slava bogu că Gabriel Istrate a apucat să vadă un proiect dus pînă la capăt. Un alt eminent coleg, Sașa Hrimiuc, nu a avut parte din nefericire de o asemenea bucurie.

...Ceva se întîmpla, de la o vreme, cu Relu al nostru. Nici înainte nu vorbea mult. În pofida aparențelor, avea o fire care nu se deschidea oricui, oricînd, cu ușurință. Dar acum... parcă era și altceva. Oboseală, fără doar și poate. Aflasem că are o mamă în grea suferință și că făcînd mereu schimb cu fratele lui, Sergiu, trebuia să vegheze la căpățiul ei, noapte și zi. O abnegație care a înfruntat destinul. Ca prin minune, mama bolnavă, întrucîtva și-a revenit.

Relu însă... Revoltătoare sînt ironiile sinistre ale soartei! Relu arăta din ce în ce mai ostenit. Slăbise îngrijorător, nefiresc, avea o culoare suspectă, și respira anevoie. Fumatul, ne-am zis, știind că duhănește cît șapte turci. Nu-i venea să arunce iarba dracului și, cînd a făcut-o, a fost din păcate, un gest fără urmări. Au urmat internări, intervenții medicale, iluzii, speranțe, incertitudini, și iarăși internări. După operație s-a întors acasă, vag ameliorat. Cu firavele puteri ce-i rămăseseră, a avut voința să vină ca altcîndva, la o sesiune științifică. Nebănuind ce rău îl macină, nădăjduia într-o însănătoșire. Se alinta, țin minte, ca un copil necăjit, că doctorii i-au interzis să mai mănînce sărut: s-a zis cu brînză cu roșii, ofta el, înduioșător pentru cei ce-i eram în preajmă. N-a stat pînă la sfîrșitul comunicărilor. Cătinel, a pornit spre casă. Discret, decent, cu gîndurile lui, cum fusese o viață întreagă. O zare întunecată, îl aștepta.

Nu aveam să-l mai văd. Într-o seară întunecată de miez de iunie, sufletul lui a purces, bîntuit de spaime și de păreri de rău, înspre tărîmul de care s-ar fi cuvenit să fie încă departe. Ne-om

regăsi cândva, dar dincolo de orice discurs consolator, acum, aici, Gabriel Istrate ne lipsește.

TOT DESPRE RELU

Mircea Ciubotaru

Nu am rămas surprins când am contatat că Florin Faifer și-a intitulat frumoasa evocare a colegului nostru dispărut „Relu”, concentrînd în acest diminutiv anume trăsături pe care eu însumi, le-am intuit definitorii pentru personalitatea lui Gabriel Istrate. Așa îl numeau de altfel, toți prietenii și apropiații săi.

L-am văzut pentru întâia oară în toamna anului 1955, când am venit la Liceul Internat din Iași, în clasa a VI-a. Pînă la absolvire, în 1961, am fost mereu în clase diferite, el la A, eu la B, și ne-am cunoscut puțin, mai ales că el era „extern”, iar eu „intern”. Îl țin însă minte, ca pe un băiat frumușel, liniștit, fără exuberanțele vîrstei, care, la școală, le poți cunoaște doar în pauzele dintre lecții, sau pe terenul de sport. Apoi, o bună bucată de vreme, nu ne-am mai întîlnit. După bacalaureat, Relu, și-a urmat pregătirea universală la secția cehă-polonă, a Universității „Karol” din Praga, pînă în anul 1967. Ne-am reîntîlnit tîrziu, în 1988, când la Institutul de Filologie Romînă „A. Philippide” din Iași, am lucrat împreună, într-un mic grup de cercetători, la elaborarea unor lucrări de toponimie moldovenească. Am format, cum se spune, o „echipă” în care, ca de obicei, rezultatele depind de calitatea partenerilor. Pe Relu te puteai bizui oricînd.

Era ordonat, meticulos și conștiincios, calități indispensabile, mai ales atunci când materialul informativ este vast și trebuie ținut în ordine. Cunoștințele sale din domeniul limbilor slave, (cehă, slovacă, polonă, rusă) au fost de mare folos pentru rezolvarea multor probleme filologice. A publicat puțin sub semnătură proprie, dar contribuția sa ca redactor la Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol. I, părțile 1-3 (ultima în curs de tipărire) nu va putea fi vreodată ignorată, după cum nu vor putea fi uitate nici traducerile din literatura cehă pentru care cunoscătorii sînt, la noi, extrem de puțini.

Relu era un om din categoria rară a celor fără adversari. Nu a supărat, cred, pe cineva, pentru că... nu putea. Modest, lipsit de vanități și mari ambiții, nu a stat niciodată în calea nimănui. Avea umor, dar nu era sarcastic, răutăcios, și nici ironic. Nu mi-l pot închipui jignind pe vreun coleg sau pe studenții săi. Era tolerant și nu credea că oamenii pot fi schimbați prin muștrări, reproșuri, imputații sau îndemnuri.

L-am văzut, foarte bolnav, transversînd cu impresionantă demnitate purgatoriul amenințării fatale. Nu l-am simțit disperat sau prăbușit de neputința salvării. Numai el știe cum s-a pregătit pentru trecerea în marele necunoscut. Am doar mărturisirea speranței de a mai trăi, pentru a putea lucra. A plecat mult prea devreme, cînd prezența sa era încă necesară la Institut, și desigur, în familie. Au rămas, însă în cărți, urmele muncii sale, și în gânduri, amintirea luminoasă, a celor care l-au cunoscut.

LUMEA S-A MICȘORAT

LUCIA CIREȘ

N-am scris niciodată despre dispariția celor apropiați, poate pentru că nu am simțit nevoia să-mi aștern durerea pe hîrtie, poate de teamă că nu voi putea cuprinde pe hîrtie toate sentimentele, poate din discreție. Nu aș fi făcut-o nici de astă dată dacă nu m-ar fi rugat, cu vocea stinsă, un părinte îndurerat, puțin stingherit, omenosul și inimosul profesor Gavril Istrate. Nu am avut puterea să-l refuz, și desigur, nici argumente. Am îngăimat ceva în sensul că poate ar fi trebuit să scrie colegii din colectivul în care a lucrat, pentru că îi cunosc mai bine activitatea științifică, dar mi-am dat seama că nu a auzit, și în acele cîteva fracțiuni de secundă, că, de fapt, mi s-a adresat considerîndu-mă printre prietenii lui **Relu**. Și nu a greșit. Cum puteam să-l dezamăgesc? Cum puteam să mă dezic de fostul coleg și prieten? Cum să-i explic că scriu greu, că nu am talent literar? Ar fi fost o trădare, o lașitate! Și.. am promis! De atunci, am tot amînat, m-am tot gîndit ce și cum să scriu, dar „Făgăduiala dată e datorie curată!”

Nu-mi amintesc bine cum ne-am cunoscut. Știam despre el că este fiul fostului nostru decan, de la Filologie, și că este specialist în limba cehă, cu studii făcute la Praga. După integrarea învățământului cu cercetarea și restrângerea activității la catedra de limbi slave, Gabriel Istrate a devenit colegul nostru la Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor (cum se numea pe vremea când aparțineam la Facultatea de filologie). Nu știu dacă a fost opțiunea sa pentru toponimie, sau mai degrabă la acest sector, la acest nivel de cercetare aveau nevoie de un slavist. Mă așteptam să fie un „dandi” arogant avînd în vedere familia din care provenea și șederea lui în străinătate. Dar, foarte plăcut surprinsă, am contatat că este modest, prietenos, fără nici un fel de ifose. Nu-i plăcea să iasă în evidență, nu intra în vorbă cu nimeni, era de o politețe desăvîrșită, și nu cred că a refuzat cuiva vreun serviciu.

A fost om de caracter – și despre cîți putem afirma asta? – cu un foarte dezvoltat simț la datorie. În perioada cînd se muncea pe rupte la Tezaurul toponimic, se plîngea uneori de volumul mare de lucru, dar nu l-am auzit niciodată spunînd că nu-și va onora promisiunile, fiind prea grele sau prea mari. Poate că un regim de lucru mai lejer la proiectul de cercetare i-ar fi îngăduit să-și finalizeze și teza de doctorat, rămasă în suspensie după decesul conducătorului.

Prin anii optzeci, corvezile intelectualilor se înmulțiseră tot mai mult. În campaniile agricole trebuia să mergem la cules porumb, să prestăm muncă de folos obștesc, printre altele, să ajutăm la amenajarea și îngrijirea Grădinii botanice. Conștiincioși, și el și eu, eram de ficare dată prezenți, ne luam treaba în serios căci așa învățasem de acasă, și reușeam întotdeauna să ne bucurăm, ca niște elevi care trag chiulul de la școală de aspectul sportiv al activității, să transformăm aceste umiltoare obligații în plăcute ieșiri la iarbă verde sau la o bere în grădina din Parcul Expoziției.

Fiind și de aceeași vîrstă, ne-am împrietenit ușor, fără vorbe mari, eram un fel de camarazi. **Relu** era una din puținele certitudini. Știam că oricînd poți apela la dînsul și că, dacă îi stă în putință, te ajută. Se simțea profund îndatorat față de mine pentru că mă deranja (așa credea el, dar, de fapt, îmi făcea plăcere) o dată pe an, cînd băiatul lui, Săndel, avea nevoie de o „urătură” mai deosebită și cînd, binențeles, răscoleam tot arsenalul meu de clișee folclorice cu episoade mai hazlii și cu aluzii la o recompensă generoasă. De atunci m-am împrietenit și cu Săndel, care, deși mititel, știa ce înseamnă

cuvîntul dat. Odată, i-am spus în glumă, că „urătura” îl costă o sticlă de vin. Nu mică mi-a fost mirarea cînd, luînd în serios spusele mele, l-a rugat pe bunicul (profesorul Gavril Istrate) să-i dea o sticlă de vin, căci are o datorie de onoare, și mi-a, adus prompt, un vin de soi superior (parcă spaniol)!

Cred că **Relu** i-a iubit pe cei din jur mai mult decît s-a iubit pe sine. În ultima vreme, cînd mama sa, greu bolnavă, avea nevoie de prezența lui, nu s-a gîndit nici un moment la propria-i sănătate. Stătea de veghe cu un devotament rar întîlnit, deși îl vedeam tot mai obosit, tot mai împovărat de griji, tot mai slăbit. Poate că dacă ar fi fost mai egoist, dacă s-ar fi preocupat mai mult de sănătatea lui, dacă...,dacă...

A plecat discret, așa cum s-a perindat întreaga lui existență, lăsîndu-ne pe noi mai săraci de un prieten, lăsînd un gol pe care nu-l mai poate ocupa nimeni, într-o *lume mai mică, din ce în ce mai mică*. De cîte ori am pierdut pe cineva drag, *lumea mea s-a micșorat!*.

UN ADOLESCENT FERMECĂTOR

Domnița Petri

California, Mai 2003

Încă nu îmi vine să cred că **Relu** nu mai este. Îmbătrînesc și învăț să mă micșorez, cu fiecare plecare de acasă devin mai golită de entuziasm și bucurie, și cu fiecare moarte pleacă din mine ceva irecuperabil.

Știam că e bolnav, iar mama îmi spunea că este slăbit și din ce în ce mai stins. Jocul imaginației mele a fost steril și de data aceasta. **Relu** nu putea să fie decît un adolescent fermecător, peste care timpul a sărit, iar boala și moartea nu puteau să-l corupă. Tîna a murit acum cîtiva ani, eu eram aici și negam evidența bătrîneții și bolii ei, iar acasă mă întorc mereu ca dintr-o tabără în care nu m-am simțit prea bine, dar slavă Domnului că s-a terminat și pot să mă întorc. Acasă nu mai sînt însă nici Tata nici Tîna, și aproape nu mai este loc de întoarcere.

Fără **Relu** copilăria mea este în micșorare. Eram mici și somnoroși în nesfîrșitele zile moi de vară, de-a lungul Someșului, pe

coama dealurilor, printre furcile uscate ale lanurilor de porumb. Fratele meu și cu mine. O fără de sfârșit liniște de vară, încremenită peste păduri, pitită în livadă și în curtea cu animale dormind de-ampicioarele. **Relu** și **Gigi** erau frumoși și exotici, cu vorbirea lor moale, moldovenească pe care atunci o percepeam doar ca pe o muzică enigmatică. Soseau dimineața, la începutul vacanței de vară, aș spune acum, dar atunci, în nelimitatul spațiu al copilăriei, cu veri eterne și ierni fără început și sfârșit, apariția lor era un miracol proaspăt întotdeauna, o explozie solară de recunoaștere și confundare.

Primele noastre poze îi au pe ei alături: noi abia învățam să mergem, ei erau băieți mari și fericiți. Sub soarele răbdător al Neposului. Prin casa răcoroasă a bunicilor noștri. Prin livadă, la Someș, prin lanurile foșnitoare de porumb. **Relu** era un prinț blond, care ne intimida și ne învăța să nu fim intimidați. Acum știu că harul lui era grație, era bunăvoință, o capacitate rară de a fi fericit și de a-i face pe cei de lângă el să se simtă mai ușori și mai liberi. Atunci nu eram decît o fetiță mică și desăvîrșit îndrăgostită de viață în continuumul zilelor imaculate ale verii, care se confunda în memoria mea cu lumina de aur din ființa lui **Relu**.

Fără de care pînă și amintirea primilor ani a început să capete gust de cenușă.

UN OM DEOSEBIT ȘI UN COLEG DE EXCEPȚIE

IOAN NUȚĂ

Este foarte greu acum să scrii ceva despre Gabriel Istrate, pentru că cei care l-am cunoscut mai bine trăim cu impresia că trebuie să-l vedem, să ne întâlnim și să vorbim împreună tot felul de lucruri: ce noutăți mai sînt pe la Universitate și Institut, ce mai fac colegii, ce mai știe în legătură cu fotbalul și cîte altele.

Încă nu poți să-ți imaginezi că un om ca el nu mai este printre noi, că nu mai vine în fiecare dimineață, în biroul tău să-ți dea binețe, să te întrebe ce faci astăzi și ce mai ai de lucru.

Este greu să crezi că nu-l mai poți vedea niciodată, că nu-i mai

întîlnești zîmbetul prietenesc, că nu mai auzi glasul său blînd și liniștit.

Era un om cum astăzi puțini mai sînt așa, care sărea mereu să te ajute moral, să te încurajeze și să-ți spună o vorbă de încredere cînd erai la vreme de necazuri.

Elev de excepție la Liceul Internat „C. Negruzzi”, l-am cunoscut din această perioadă, dar într-un mod cu totul neobișnuit. Student fiind la Facultatea de Filologie, un copil cuminte și sfios venea de fiecare dată la cursurile și seminariile noastre de limba latină. Stătea și asculta cu mare atenție, își lua notițe, iar în pauză se retrăgea singur, vorbea rar și numai uneori povestea ce se mai întîmplă pe la școala lui.

Am aflat destul de repede că nu era altcineva decît Gabriel Istrate, Relu, cum i se spunea. Și mai tîrziu, am înțeles de ce, așa de conștincios venea numai la acele ore.

Apoi, ne-am văzut mai rar, ocazional, spre toamna lui 1961. Terminase liceul și, la sfîrșitul verii aceluia an, ne-am întîlnit, din întîmplare, pe sălile Universității ieșene. Ne-am strîns mîna și, curios, l-am întrebat ce face pe-aici. S-a uitat în ochii mei, puțin timorat și mi-a răspuns limpede, curat, senin și direct: Fac cursuri de pregătire pentru examenul de admitere la Facultatea de Filologie. Se simțea bine la orele respective și era apreciat atît de profesorul I. D. Lăudat, la literatură, cît și de doamna Viorica Florea, la Gramatică.

N-a mai dat examen de admitere, fiindcă, între timp a obținut o bursă în Cehoslovacia și, după un curs pregătitor în care a învățat limba cehă, a fost repartizat la Universitatea din Praga, la secția limbi slave. S-a prezentat acolo la începutul lunii octombrie 1961, unde avea să facă o figură de excepție. În decembrie, în același an, cînd a dat primul examen, a fost singurul străin care a obținut nota maximă. După două luni se descurca ușor în limba cehă, nu numai la cursuri ci și pe stradă și în magazine, iar pe la sfîrșitul anului lumea nu-l mai considera străina, ci socotea ceh, în așa măsură progresase în cunoașterea limbii. Profesorii îl apreciau, iar unii colegii străini, printre ei bolivienii, pretindeau că el și-a însușit limba în așa măsură din cauză că ceha „seamănă cu limba română”.

În vremea cît a fost elev, nu ne întîlneam numai la orele de limba latină ale profesorului Tcaciuc, ci și pe terenul de sport. Jucam împreună fotbal, în echipe improvizate, formate din studenți și elevi. Relu era component al echipei de juniori a C.S.M.S.-ului, o echipă de vis a POLITEHNÍCII, unde deținea postul de fundaș. Mulți vedeau în el marea speranță a fotbalului ieșean. Ce vremuri erau! Au ajuns în finală și aveau

împotriva lor, pe juniorii de la DINAMO. Înainte de a pleca la București, au scris cu sînge: „Vom cîștiga”. Dar Relu n-a mai plecat la București. Tata i-a spus: Ești în ajunul bacalaureatului și eu cred că acolo trebuie să fii tu învingător, Au pierdut printr-un gol marcat de DINAMO în minutul 89.

Cei mai mulți dintre colegii lui de echipă au înțeles că adversarii lor, susținuți în toate chipurile de autorități, „trebuiau” să cîștige și s-au consolat. Dar Relu nu le-a dat dreptate și le-a spus: golul a fost dat pe partea mea; dacă eram acolo muream, dar nu ne-ar fi bătut.

La terminarea studiilor universitare am aflat de la alții și, apoi, și de la el, că a fost încadrat la secția de slavistică de la Universitate. Aici a făcut lucruri deosebite. Profesorii pe care i-a avut, în frunte cu Ariton Vraciu, vorbeau în termeni elogioși despre el. După ce, încă din vremea studenției a tradus împreună cu profesorul Jiří Felix, cartea lui Václav Pelišek, Cehoslovacia, apărută la Praga în 1965, la Iași a tradus, singur, alte trei cărți din cehă;

1. Filip Yanský, Cavalerii cerului (1974)
2. Antonin Winter, Miza pe 13 (1977)
3. Karel Čapek, Impresii de călătorie (1983) și una din limba slovacă
4. Voitech Zamarovský, Din tainele imperiului hitit (1980).

Și-a continuat activitatea la Universitatea din Iași, pentru ca, mai târziu să se transfere la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, la sectorul de toponimie.

Aici ne-am cunoscut mai bine, mai ales că lucram împreună în vederea elaborării unor volume legate de toponimia Moldovei și Bucovinei. A început o colaborare fructuoasă, zile întregi fișind materiale din cartografii manuscrise, din cărți și reviste rare de la Iași și din toate bibliotecile mari ale țării. Am chinuit frumos alături și de alți colegi pentru a realiza ceva trainic.

În acest timp am participat împreună la numeroase manifestări științifice: sesiuni, simpozioane, congrese, întâlniri de lucru, în cele mai importante centre universitare din țară (București, Iași, Cluj-Napoca, Timișoara), luînd parte la discuții și susținînd diferite referate și comunicări. De asemenea, am făcut împreună în diverse localități o serie de anchete dialectale și toponimice, urmărind cu mare atenție transcrierea fonetică a termenilor.

Dar lucrul cel mai important îl constituie colaborarea la o lucrare de mare valoare, premiată în 1993 de Academia Română, Tezaurul toponimic al României. Moldova, I, Repertoriul istoric al unităților administrative-teritoriale, 1772-1988, partea I, A. Unități simple (Localități și moșii). A-O. București, Editura Academiei Române, 1991; partea a II-a, P - 30 Decembrie, Unități complexe, București, Editura Academiei Române, 1992. Subliniem aici munca dificilă, realizarea deplină și contribuția deosebită pe care a avut-o la elaborarea în special a părții a doua care a necesitat o muncă

uriasă, dacă ne gândim numai la faptul ca aici fiecare comună trebuia urmărită de-a lungul anilor, cînd a primit sau a pierdut diverse sate și care fost componența ei în timp. Munca i-a fost însă cunoscută, specialiștii apreciind eforturile lui și ale celorlalți colaboratori, valoarea reală a volumelor redactate. Apoi, a muncit cu același entuziasm și a adunat material pentru publicarea, în continuare a Tezaurului, partea a III-a și a volumelor II-X.

Dar timpul a fost necruțător și poate nedrept. De ce năpasta vine la cei care n-o merită? Sîntem blestemați să nu trăim cît trebuie și să lăsăm pe alții să-și aducă aminte de noi și, în același timp, să îndeplinească ceea ce noi n-am putut desăvîrși.

Relu a fost un om deosebit, un coleg cum rar poți găsi, o excepție, un exemplu de moralitate și conduită aleasă.

Îl vom păstra veșnic în memoria noastră și ne vom gândi mereu la colegul și omul cu suflet larg, frumos și curat. Acolo unde se află, să creadă că prietenii adevărați de pe pămînt vor ține mereu în brațe flori frumoase și le vor trimite spre el.

Gîndurile bune și sincere vor fi și acolo, cu tine, om de aleasă simțire, cu o inimă plină de bunătate și lumină. Pentru că ai fost atît de curat, eu nu te pot vedea decît în pădurea fericirii și a liniștii, lîngă un cîmp mereu verde, cu soare și strălucire sfîntă, dumnezeiască.

BIBLIOGRAFIE:

Nicolae Busuioc, Scriitori ieșeni contemporani, Iași, 1997, 214-215.

Nicolae Busuioc, Scriitori și publiciști ieșeni contemporani, Iași, 2002, p. 235.

Teodor Tanco, Virtus Romana Rediviva IV, 1981, p. 194-196.

Teodor Tanco, Dicționar literar 1693-1997, al județului Bistrița-Năsăud, Editura VRR, Cluj-Napoca, 1998, p. 190-191.

„Cronica” iulie 2002.

„Dacia literară”, 2002.

Bulet. Inf. de Filologie Română „A. Philippide” III, nr. 2, aprilie-iunie 2002, p. 16.

„Cronica”, iunie 2003 (articole semnate de Florin Faifer, Lucia Cireș, Domnița Petri).

CĂRȚI TRADUSE:

Din limba cehă:

Filip Janschy, Cavalerii cerului (1997)

Antonin Winter, Miza pe 13 (1977)

Karel Čapek, Impresii de călătorie (1983)

Vaclav Pelišek, Cehoslovacia (1965) (în colaborare cu Jiří

Felix).

Din slovacă:

Vojtech Zamarovsky, Din tainele Imperiului hitit (1980)

LUCRĂRI ORIGINALE:

Tezaurul toponimic al României (lucrare colectivă premiată de Academia Română).

X. VARIA

BECLEAN- REPERE ÎN TIMP

ANDREI MOLDOVAN

Așezat într-un ținut deosebit de prielnic, la trecerea dinspre zona colinară spre Câmpia Transilvaniei și la o răspântie de importante căi de acces spre mai toate regiunile țării, Becleanul a fost totdeauna un loc prielnic locuirii. Urme ale existenței umane au fost găsite încă din perioada comunei primitive, fără întrerupere, până azi. Ele se găsesc în muzeele din Bistrița, Dej, Cluj, Debrețin, Budapesta sau în diverse colecții particulare.

Pentru perioadele mai vechi merită să amintim Coldăul, cu depozitul de coliere sau cu cetatea de pământ de la sfârșitul neoliticului. În perioada dacică a existat o importantă cetate pe dealul numit Bileag (la Beclenuț), loc în care Universitatea din Cluj a făcut recent o serie de săpături cu rezultate relevante. În perioada romană locuirea s-a mutat, de pe crestele dealurilor, pe cursul râurilor. Așa se face că în șesul Becleanului, fără a se iniția săpături sistematice, s-au colectat numeroase dovezi arheologice de locuire, atât din perioada romană, cât și din cea următoare, până în secolul al IX-lea. Afirmția unor cercetători (printre ei Iulian Marțian), că la Beclean ar fi existat un castru roman, nu se confirmă, dar faptul că exista un punct militar fortificat, în legătură cu castrul de la Ilișua și cu organizarea graniței de nord a provinciei romane, este pe deplin dovenit. A mai fost descoperită o aducțiune de apă dinspre dealul Bitihigi, realizată cu olane din lut ars. Ea ar putea fi romană, dar la fel de bine ar putea aparține perioadei feudale. Rămâne să stabilească specialiștii.

Un moment important în destinul localității l-a constituit lupta de la Chiraleș (1068), în care armata regelui maghiar Solomon i-a învins pe pecenegii care ocupau mare parte a Transilvaniei și năvăliseră în Ungaria, într-o bătălie decisivă.

Să nu uităm că maghiarii erau deja creștini, câtă vreme pecenegii erau păgâni. De aceea, populația băștinașă, românii, a primit cu bucurie și încredere victoria. La rândul lor, maghiarii au început să-si consolideze stăpânirea prin feudalizare și catolicizare. Șefilor de obști locale li s-au acordat privilegii și ranguri. Populația era îndemnată să treacă la catolicism. S-

au construit biserici și mănăstiri acolo unde numărul "schismaticilor" era mai mare.

Correspondența regilor maghiari cu papalitatea stă mărturie în acest sens. Așa se face că la Beclean s-a construit una din cele mai importante mănăstiri catolice din regiune, având hramul localității în care s-a născut Iisus Christos, Bethlehem. Acesta era și sediul unui prepositus, cu rang de episcop în biserica catolică, răspunzător direct în fața papalității.

Pentru întâia dată numele localității apare într-un document datat 13 noiembrie 1235. Este un act prin care Papa Grigore al IX-lea poruncește prepositului de Bethlehem să cerceteze o pricină dintre episcopul Transilvaniei și câțiva preoți sătești. O adresă similară avea să-i urmeze în 18 decembrie a aceluiași an. Semnificația documentelor este de luat în seamă. Pentru ca la Beclean să își aibă sediul o persoană atât de importantă ca un prepositus, însemna că localitatea era un centru destul de important. Cu alte cuvinte, este limpede că era un centru puternic, ce data cu mult timp înainte.

Invazia tătarilor din 1214, apoi cea din 1284-1285 a ars și pustiit Mănăstirea, mai întâi, pentru ca în urmă să o distrugă complet, fără posibilitatea de a se mai reface.

Domeniul nobiliar este continuatorul celui clerical. Proprietățile mănăstirii au ajuns în stăpânirea familiei Apaffi (numită mai întâi Apa) de la Nușeni (numit la început Villa Magna, apoi Nagy Falu, iar mai târziu Nușfalău), desigur prin donație regală. Prin actul din 15 aprilie 1305, domeniul apaffești-lor se împarte între urmași, teritoriul vechii mănăstiri Bethlehem revenind, împreună cu alte sate, lui Grigore, care de acum se va numi Grigore de Bethlen. Nobilii au luat numele domeniului, așa cum s-a întâmplat mai peste tot în Europa feudală, nu invers. Așadar, numele Becleanului nu a fost dat de familia nobiliară, ci ei au adoptat numele cu rezonante biblice, al fostului domeniu clerical.

Nobilii din Beclean aveau să cunoască o ascensiune treptată spre demnități și funcții importante în principatul Transilvaniei sau Ungaria. Se pare că sprijinul acordat de ei aducerii pe tron a lui Carol Robert de Anjou a fost de bun augur. Din familia Bethlen vor fi cancelari, un comandant suprem al armatei, înalți demnitari în justiție sau în aparatul guvernamental

Nu numai familia Bethlen a marcat într-un fel sau altul destinele peste veacuri ale Becleanului. Se cuvine să amintim aici și o personalitate culturală distinctă, cu puternice rezonanțe europene: Torma Karoly (1829-1897) din Coldău. Savantul Theodor Mommsen a afirmat despre el că era, la timpul respectiv, "cel mai mare epigrafist al Daciei". Profesor al universității din Cluj și Budapesta, cu ample cercetări arheologice efectuate pe teritoriul Transilvaniei, Ungariei și Italiei și cu numeroase lucrări științifice publicate,

Torma Karoly a fost răsplătit prin alegerea sa ca membru corespondent al Academiei de Științe Maghiare, dar și membru de onoare al Academiei Române.

Afirmarea vieții spirituale românești la Beclean avea să se producă odată cu penetrarea ideilor iluministe. În acel context al veacului al XVIII-lea, sub influența directă a activității Școlii Ardelene, se manifestă un interes pronunțat pentru școala românească din localitate. Câteva zeci de ani mai târziu, protopopul greco-catolic Vasile Silași edifică o clădire nouă pentru școala românească din Beclean, "din material solid", un adevărat model pentru acele timpuri. Fiul său, Grigore Silași (1836-1897), avea să devină, în 1868, vicerector al seminarului "Sf. Barbara" din Viena. În acea calitate, a participat în 1871 la celebrele serbări de la Putna unde a ținut un discurs fulminant în favoarea propășirii și unității neamului românesc. Să rememorăm doar o frază "Iară tu, umbră măreață a lui Ștefan cel Mare, coboară-te în sufletul poporului tău și cu puterea ta de fier încoardă-i voința spre împlinirea acelor datorii, pe care natura le impune oricărui popor ce năzuiește către nemurire".

La scurtă vreme, a fost chemat să ocupe catedra de limbă și literatura română la nou-înființata universitate clujeană. În calitate de profesor universitar, a desfășurat o activitate științifică uimitoare. Aria de cuprindere a disciplinelor ce propunea, profunzimea studiilor și cercetărilor sale, publicate în diferite periodice ale vremii conturau imaginea unui erudit cum puțini au fost atunci și chiar după aceea. Alegerea sa ca membru al Academiei Române a fost o recunoaștere a calităților sale..

La revista "Sionul Românesc", scoasă de Grigore Silași la Viena, colabora din când în când și un învățător din Beclean: Simeon Moldovan. Acesta a pus bazele unei grădini de pomărit pe lângă școală, grădină în care erau instruiți elevii. Tot el este cel care a îndrumat o trupă teatrală formată din tineri abia ieșiți de pe băncile "școlii populare" din localitate. Ei puneau în scenă piese de Alecsandri și Negruzzi, dând spectacole nu numai în Beclean, ci și în alte localități unde se organizau serbări ale Despărțământului al XII-lea al ASTREI, cu sediul la Dej. Talentul lor a fost mult apreciat în presa vremii.

Într-o perioadă de constrângeri naționale, cum a fost cea a dualismului austro-ungar, intelectualii români considerau că este de datoria lor să fie în fruntea luptei, pentru emancipare a neamului. Este și cazul învățătorului care a fost unul dintre memorandiștii ce au formulat și înaintat curții de la Viena revendicările națiunii române din Transilvania.

În casa lui Simeon Moldovan creștea atunci și o fetiță orfană, nepoată a învățătorului, căreia îi murise tatăl de holeră, iar gospodăria le-a fost devastată de un nimicitor incendiu. Ludovica Diugan a fost încredințată de

mama sa spre creștere rudelor, pentru că ea a ajuns la mare sărăcie. O întâmplare tragică, dar menită să împlinească peste timp un destin exemplar. Fata era frumoasă, iar în casa unchiului său se forma într-o atmosferă de intelectuali pătrunși de crezul emancipării neamului prin cultură și educație. Mereu printre cărți, culegătoare de cântece populare, nu e de mirare că Ludovica a ajuns în scurt timp să fie primadona trupei de teatru și să-i cucerească pe spectatori. Cel puțin așa ne-o înfățișează presa vremii, mai cu seamă "Gazeta Transilvaniei". La unul din balurile ce urmau spectacolelor artistice, un tânăr învățător din Chiuza, Vasile Rebreanu, se îndrăgostește de ea și se căsătorește la începutul anului 1885. Din iubirea lor avea să se nască, la 27 noiembrie a aceluiași an, primul copil, la Târlisua, unde i-au purtat necazurile vieții: Liviu. El avea să-și răsplătească mama pentru toate durerile ce le suportase atunci și care însemnau numai începutul suferinței ei, pentru că el avea să devină cel mai mare prozator al românilor, Liviu Rebreanu, hărăzit de destin să așeze aura peste umilință, sărăcie și durere.

Între anii 1917-1921, după moartea lui Vasile Rebreanu, la Năsăud, familia văduvei Ludovica Rebreanu s-a mutat la Beclean și a locuit în clădirea fostei școli confesionale românești, azi str. "1 Decembrie 1918", la nr. 23 (fosta farmacie Chirculescu). Aici au întâmpinat cu toții intrarea armatei române în Beclean, în decembrie 1918. Cea mai mare dintre surorile scriitorului, Maria, a promis că îl va săruta pe primul ofițer român ce va intra în localitate. Așa a și făcut. Acesta a fost locotenentul Procopie Strat, din Bacău, cu care s-a și logodit imediat. La întoarcerea trupelor române din Budapesta, cei doi s-au căsătorit. Mai târziu, imediat după Dictatul de la Viena, aflat cu trupele pe granița de vest, Procopie Strat a refuzat să execute ordinul de a părăsi pozițiile spre noile granițe vremelnice ale regatului român. A făcut-o numai după ce și-a smuls gradele în fața soldaților care plângeau. Apoi, în semn de protest, a demisionat din armată. Rândurile de mai sus ar trebui să fie luate exact așa cum se vor ele prin titlu: simple repere în timp. Cei care vor scrie istoria acestor ținuturi vor da probabil dovadă de mult mai multă rigurozitate, vor aduna nenumăratele dovezi ale timpului, cu bunele și relele lor, le vor discerne și vor cântări contribuția fiecăreia dintre ele, dar mai ales, vor ține seama că istoria Becleanului este parte din istoria unui popor.

XI. RECENZII, PREZENTĂRI DE CARTE

ȚIGANIADA-O NOUĂ PERSPECTIVĂ

Vasile.I. Filip

În septembrie 2002 o nouă teză de doctorat (a patra, în specialitatea filologie, după 1989) a fost susținută la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca de către unul dintre conjuđețenii noștri: dl. Ion Urcan, profesor la Grupul școlar de Electrotehnică, Electronică și Informatică din Bistrița. Titlul complet al acesteia: OPERA LITERARĂ A LUI ION BUDAI-DELEANU în contextul secolului al XVIII-lea transilvănean și european (*o încercare de critică și istorie literară din perspectivă istorică pluridisciplinară: istoria social-politică, istoria economică, istoria vieții cotidiene, istoria mentalităților, etnoistoria, istoria culturii*), conducător științific: prof. univ. dr. Vasile Fanache. Comisia, formată din specialiști de la universitățile din Cluj și București, precum și de la Institutul de Cercetare a Limbii și Literaturii Române din Cluj-Napoca, a decis ca susținătorului să i se acorde titlul de Doctor în filologie cu calificativul *Magna cum laudae*.

Nu știu dacă autorul va găsi oportunitățile necesare publicării acestei teze. Sunt sigur însă că ea merită cunoscută, măcar prin succinta prezentare care urmează. Deocamdată.

Prima dintre calitățile tezei d-lui Ion Urcan mi se pare a fi situarea în perspectivă pluridisciplinară, singura în măsură să genereze o imagine în relief a fenomenului literar studiat. Titlul, luat aparte, poate părea ambițios, provocator, mai ales în raport cu excesiva valorizare a hiperspecializării, specifică epocilor din urmă. Lectura lucrării convinge însă că autorul a câștigat un pariu pus cu mentalitatea predominantă a epocii și, poate, cu sine însuși, reușind să înfrângă virtuale maliții și să convingă că enciclopedismul de tip umanist nu și-a epuizat resursele. Cunoscând disponibilitățile ironice, dar mai ales autoironice ale autorului, am receptat titlul ca pe o provocare în genul celei a lui Giovanni Pico della Mirandola: "Știu totul, și încă ceva pe deasupra", pentru ca lectura tezei să mă convingă, o dată în plus, că în universul disciplinelor umaniste astfel de paradoxuri nu sunt cu totul gratuite.

Enciclopedismul d-lui Ion Urcan (și cred că putem folosi cuvântul epurat de orice conotații ironice) se sprijină pe acumulări masive, de-a

lungul a mai bine de două decenii și jumătate, din care bibliografia lucrării reține, selectiv, 156 de titluri (nu doar în limba română, ci și în franceză și engleză), cele mai multe de mare rezonanță, ordonate (cu meticulozitatea - și chiar pedanteria - proprii oricărei structuri de cercetător) în șase categorii bibliografice, care se constituie într-o oglindă fidelă a curiozității intelectuale plurivalente a autorului.

Obiectul studiului - opera literară a lui Ion Budai-Deleanu - este astfel, pentru prima dată (din câte cunosc) nu doar integrat contextului social-istoric, cultural și mental, ci și raportat la devenirea ulterioară a fenomenului literar și cultural, unghiurile de incidență variind de la tradiția populară românească la cea literară europeană cultă, de la modelul burlesc tassonian la literatura patristică și la sapiența masonică, de la eclectismul estetic al începutului de secol al XIX-lea la postmodernismul contemporan. Marca indelebilă a *Țiganiadei* este considerată a fi tocmai "originalitatea, construită pe temeiul unui larg eclectism estetic" (p. 110), fără a se supralicita intertextualitatea, caracterul ei de «literatură de gradul al doilea», deoarece - observație de bun simț - Ion Budai-Deleanu și secolul său "nu aveau conștiința teoretică hipertrofică a vremurilor noastre" (p. 102)

Opera literară a lui Ion Budai-Deleanu este privită, în capitolul III, ca o primă și fericită coabitare, în literatura română, a reflexiei și lirismului. Prima perspectivă, cea reflexivă, este urmărită în prelungirea gândirii religioase, a celei morale și sapiențial-masonice a autorului, dar și a unei anumite ideologii naționale. Mai ales în acest din urmă caz se disociază între conștiința de sine a maselor de români, articulată pe coordonatele afective și subiective ale mitului și prelungită de elitele românești în formare, și cea a elitelor comunităților regniculare referitoare la masele de români transilvăneni. Din ciocnirea acestor perspective divergente este desprinsă specificitatea evoluției istorice a provinciei. Reconsiderând rolul elitelor în istorie (ignorată, în bună măsură, de istoriografia comunistă), autorul evită pericolul efectului de recul, acela de a cădea în capcana supralicitării rolului acestora: "Fără îndoială însă că rolul –alături de greu de contestat- al societăților secrete (masonice-n.n.) în evenimentele la care ne referim (Revoluția franceză din 1789 și cele de la 1848 – n.n.) nu trebuie supralicite. Schimbările de anvergură istorică din viața popoarelor implică nenumărați factori obiectivi, cu o pondere mult mai însemnată, în absența cărora voința unor elite ori a unor organizații conspirative, oricât de puternice, nu poate înfăptui înnoiri autentice și durabile. Ceea ce stă normal în astfel de structuri este să întrevadă sensul evoluțiilor istorice și, anticipându-le, să contribuie la grăbirea ori la întârzierea lor" (p. 235).

Deosebit de interesant, de asemenea (tocmai pentru că e o pistă prea puțin bătută de istoriografia anterioară) este portretul "românului imaginar", ce se desprinde din luările de poziție ale reprezentanților națiunilor regniculare mai ales în raport cu reformele preconizate de împăratul Iosif al II-lea, consemnate în documentele vremii, portret pe care autorul îl reconstituie (pe urmele, în principal, ale recente lucrări a istoricului Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne*), sugerând, în deplin acord cu etnologia și antropologia culturală de ultimă oră (vezi, de ex. lucrarea lui Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura româna* - că istoria poate fi privită ca o succesiune de "scenarii de legitimare" și reacții la ele, și unele și altele stând sub semnul generic al modului de receptare a Celuilalt.

Latura lirică a scrisului lui Ion Budai-Deleanu este situată sub semnul *obiectivității* și explicată, de asemenea, atât prin raportare la contextul literar de tradiție populară românească sau cultă-europeană, dar și la o anume "jubilație terestră a simțurilor", care dublează, în structura sufletească a autorului, propensiunea spre lirismul reflexiv, sapiențial-didactic și moralist. Autorul descoperă în Budai-Deleanu nu doar un "spirit diurn", un "peisagist bucolic", ci și un "poet al feminității adolescente și al suferinței erotice juvenile", chiar un "poet al tenebrei", abandonat adesea "fascinației numinoase", împotriva percepțelor iluministe ale epocii pe care le adoptă în stratul conștient.

O observație de mare finețe și importanță mi se pare aceea care leagă, aparent paradoxal, valoarea poetică a operei de caracterul vernacular, încă nefixat al limbii, a cărei "neajungere" se convertește într-o latentă stare poetică: "...în perimetrul oricăreia dintre limbile culte ale vremii, Budai ar fi fost un liric erotic minor, un simplu versificator de album galant provincial, însă misterul cuvântului face ca valoarea unui poet să se întrupeze, aproape întotdeauna, din resursele intraductibile ale limbii sale materne" (p. 254-255).

Poet el însuși (a publicat volumul de poezii *Ad usum delphini*, Ed. Echinox, Cluj, 1994), autorul tezei vădește antene speciale pentru lirismul poetului studiat și pentru valențele poetice ale limbajului, în general. Poate că pe aceeași linie se înscrie și nevoia sa de a-și încheia lucrarea cu un portret literar de autentică (deși inaparentă) vibrație lirică, prin care "poetul fără chip" Ion Budai Deleanu (poate singurul căruia istoria literară nu a reușit să-i recupereze imaginea plastică) dobândește, sub pana scriitorului (de astă dată) Ion Urcan, un *chip* convingător, de autentic personaj în «romanul» epocii sale. Cercetarea științifică pluridisciplinară a D-sale se prelungește astfel, în modul cel mai fericit, în plan literar-artistic, parcă

sugerând faptul că cele două tipuri de cunoaștere sunt, în fond, convergente (idee impusă și în câmpul culturii noastre cel puțin din 1932 înapoi, de la apariția celebrei *hietii a lui Mihai Eminescu*, a lui G. Călinescu).

În sfârșit (dar nu în ultimul rând), o caracteristică demnă de remarcat a tezei d-lui Ion Urcan este elevația stilului, extrema ușurință cu care D-sa se mișcă în toate compartimentele limbii, de la arhaismul rebarbativ, specific limbii vernaculare a Țiganiadei, la neologismul ușor ostentativ, dar întotdeauna aducător al unui plus de acuratețe și expresivitate; consecință, cum bine se știe, a unei vieți dedicate studiului și argument peren, valabil și dincolo de cadrele tematice ale acestei teze, pentru titlul de doctor în filologie, pe care îl merită - cred - cu prisosință.

DE LA NOI ȘI MAI DEPARTE (I)*

Cornel Cotuțiu

Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud a alcătuit pentru anul 2002, volumul VII din **Studii și cercetări etnoculturale**.

Cele 454 de pagini sunt gospodărite cu discernământ și profesionalism de Mircea Prahase, - director al Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, Constantin Catalano, șef secție la Muzeul Memorial "George Coșbuc" și Ioan Radu Nistor, muzeograf la Muzeul Grăniceresc Năsăud.

Volumul se compune din câteva momente distincte, dar cu relații subiacente între ele. De pildă, grupajul de texte **Țara Năsăudului în amintiri** e în apropiere firească de **Structura familială și gradul de înrudire a populației din comuna Parva**, apoi cu segmentul "Coșbuciana" (Gh. Peleş, **Aritmetica și silogistica în opera lui George Coșbuc**, Constantin Catalano, Muzeul memorial "George Coșbuc" – file de istorie și David Semeran, Biserica din Coșbuc).

Climatul cultural năsăudean e abordat și din alte perspective: Câteva considerații asupra unui basm cules de Ion Pop Reteganul, de Dan Prahase, Iuliu Moisiu – folclorist (1), de Liviu Păiuș (cercetător) după care, unde investighează, nu mai rămâne nimic... altora de căutat). Mircea Prahase alcătuiește un impresionant studiu despre podurile de lemn acoperite din zona Năsăudului. Începutul titlului lucrării "Din nou despre..." e un fel de

• Răsunetul nr. 3365 – 1 martie 2003

provocare de genul: “Domnilor, gata! Am terminat cu tema asta! (voi reveni asupra acestui material). E de remarcat de asemenea lucrarea Emiliei Bumb **Cântecele cununii din Țara Năsăudului** sau recenzia de la poalele Țibleșului, carte semnată de preotul dr. Ioan Octavian Rudeanu.

Volumul VII aproprie tematic zona năsăudeană de alta, la fel de interesantă și de atrăgătoare, atât pentru specialistul în probleme etnoculturale, cât și pentru cititorul de rând: Reghinul. De altfel și celelalte volume, au fost structurate în aceeași manieră: să cuprindă diferite spații ale arealului românesc.

DE LA NOI ȘI MAI DEPARTE (II)*

Cornel Cotuțiu

Cercetarea lui Mircea Prahase despre podurile și punțile de lemn din zona Năsăudului este exhaustivă, studiul fiind conceput, redactat în stilul năsăudenilor de altădată: adică riguros, meticulos până la detaliul infinitezimal. În plus, însă, autorul dă textului și o boare de nostalgie și umor.

Mai întâi i se face lectorului o “scurtă incursiune istorică”, pornind de la regele Nabonodonosor și încheind cu Ținutul Năsăudului. Așadar, 500 de ani, de poduri și punți de lemn până la cele care încep să nu mai fie în zona năsăudeană.

După acest preambul, urmează un capitol în care se dau (nici mai mult nici mai puțin), “definiții” ale podului și punții și se înșiră elementele constitutive ale unor astfel de construcții. Se face apoi o clasificare a acestora, cu menționarea unor avantaje și dezavantaje.

Abia așa se abordează problema punților și a podurilor acoperite din zona Năsăudului care “au trezit sentimente variate, mergând de la simpla curiozitate până la deplina admirație”.

Deși presupune pre existența unor astfel de alcătuiri “încă de pe timpul obștilor sătești”, deși se raliază opiniei lui Teodor Tanco potrivit căruia podurile de lemn nu sunt construcții specifice grănicerești, Mircea

*Răsunetul. 4 martie 2003

Prahase leagă istoria lor de istoria regimului militar românesc de Granița din spațiul nășăudean. Textul se termină cu “Odă către Someș”, fragment din poemul lui Antonio Cosimelli

E impresionantă partea iconografică, un set bogat de fotografii, pe care autorul le grupează (poate comit un oximoron) cu rigoare sentimentală: “Cele care au fost”... (Podurile de la Nimigea, Ilva Mare, Coșbuc, Nepos), “Ultimii mohicani” și “Adiacente”.

Efectiv, această lucrare, semnată de Mircea Prahase în volumul VII Studii și cercetări etnoculturale, provoacă o lectură pasionantă.

ISTORIA VIE A PODURILOR DE PE VALEA SOMEȘULUI

de Miruna Ardelean

Distrugerile provocate căilor de comunicație din județul Bistrița-Năsăud în timpul celui de-al doilea război mondial au fost mult mai mari decât în alte zone ale țării, deoarece aici s-au pregătit temeinic operațiuni militare, teritoriul fiind considerat "teatru de război". Astfel în zona Năsăudului au fost distruse de armata maghiară în retragere 14 poduri, fiind necesară refacerea celor de la Feldru, Ilva Mică, Poiana Ilvei, Măgura Ilvei, Ilva Mare, Năsăud, (cartierul Tradam), și Salva, acesta din urmă fiind măturat în întregime de ape. Majoritatea au fost refăcute după planuri în detaliu, realizate în anul 1949, dar în timpul refacerii s-au operat câteva schimbări. În urma cercetărilor efectuate în iarna anului 2002, rezultă că la această oră mai sunt în stare de "aproximativă" funcționalitate podurile de la Coșbuc și Ilva Mare, precum și o punte, tot la Ilva Mare. Din păcate, celelalte au devenit doar amintiri.

În studiul "Din nou despre podurile și punțile de lemn din zona Năsăudului", publicat în volumul VII al "Studiilor și cercetărilor etnoculturale", prof. Mircea Prahase, directorul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, prezintă o amplă și extraordinară sinteză a lucrărilor științifice care s-au publicat pe marginea acestui subiect. Conform informațiilor prezentate în aceste pagini, podurile de lemn au căpătat în sec. XVI-lea, forme diferite, însuși arhitectul italian Palladino construind la Brenta, peste râul Bassano, un astfel de pod cu deschidere de 12 metri, construcție care a durat 400 de ani. În Țările Române, până în secolul al XIX-lea s-au construit poduri de șosea din lemn, cu deschideri modeste, cu excepția câtorva poduri din lemn în arc, acoperite, realizate în Transilvania, cu precădere în zona

Prof. Mircea Prahase a descoperit că aceste poduri au fost deosebit de apreciate de către peregrinul Augustin de Gerdano, care nota în anul 1845 că a fost impresioant în ținutul năsăudean de “poduri minunate și șosele mărețe” care l-au făcut să se simtă într-o țară civilizată. La fel s-a exprimat și englezul Charles Boner, în timp ce marele istoric, Nicolae Iorga a rămas și el impresionat de măreția unui pod care lega un mal de altul al râului Sălăuța. Cu toate că s-au făcut multe cercetări referitoare la originea podurilor acoperite, până acum nu s-au aflat foarte multe despre aceste construcții originale. Profesorul clujean Teodor Tanco, a emis la un moment dat ipoteza că acestea ar fi construcții grănicerești, deoarece ele apar sporadic în județele Gorj, Neamț, Mehedinți, Vrancea și Mureș. Aceste poduri acoperite au fost ridicate în marea lor majoritate, pe Valea Someșului și a principalilor ei afluenți, Ilva, Sălăuța, Zagra, lipsind însă de pe Văile Șieului, Budacului, Bistriței și Luțului, deși comunele așezate pe aceste văi făceau și ele parte din Regimentul al II-lea grăniceresc năsăudean. *Prof. Prahase crede că dacă aceste construcții ar fi fost grănicerești, cu siguranță că sociologul Dimitrie Gusti ar fi montat un astfel de pod în Muzeul Satului, dar nu a făcut-o.* Mai mult, podurile care au rezistat până în anii 1970-1975 la Salva, Coșbuc, Feldru, Ilva Mică sau Zagra nu mai păstrau din lemn decât structura, pilonii fiind din piatră sau beton. De altfel, prin 1977, Teodor Tanco, a tras un semnal de alarmă, și a propus consolidarea unuia dintre poduri, în forma lui originală, pentru a fi declarat pod-model, dar semnalul lui de alarmă nu a avut nici un ecou.

“Artă grănicerească”

Ceea ce diferă la celelalte poduri de lemn față de podurile năsădene acoperite este suprastructura mult mai complexă și mai dezvoltată în înălțime, datorită popilor și zăbrelelor ce îi susțin. La unele poduri năsădene, pereții laterali sunt prevăzuți cu un număr variabil de deschizături numite “ferestre” pentru a lăsa lumina să pătrundă în incinta podului. *Conform studiului realizat de directorul Complexului Muzeal Bistrița*, în zona Năsăudului podurile de lemn acoperite au apărut în perioada graniței militare. În anul 1762 s-a înființat cel de-al doilea Regiment românesc de graniță cu sediul la Năsăud și acest lucru a determinat schimbări radicale pentru cele 44 de comune grănicerești. Regimul militar care a durat 90 de ani a fost, din unele puncte de vedere binefăcător. Imediat după înființarea regimentului grăniceresc

năsăudean, au început să se construiască drumuri comunale bune, în fiecare comună care găzduia sediul unei companii a fost înființată câte o școală primară în care se învăța în limba română, iar în câteva localități au fost deschise și câteva școli cu predare în limba germană. Populația grănicerească a fost educată în spiritul unei vieți ordonate și disciplinate. În anul 1766, împărăteasa Maria Teresa, emitea o "Patentă", care stabilea statutul grăniceresc. Pentru a răspunde nevoilor celor 44 de comune grănicerești năsăudene, s-a format, pe lângă comanda Regimentului al II-lea o comisie alcătuită din reprezentanți ai acestora care avea și atribuții în domeniul construcției de drumuri și poduri. Aici s-au făcut drumuri solide și poduri trainice din lemn, acoperite. Din punct de vedere cronologic se pare că primul pod acoperit din lemn din zona Năsăudului a fost ridicat în anul 1764. Cu certitudine însă, arată prof. Prahase în studiul său, podul de Năsăud al Tradamului, ce făcea legătura cu Bistrița, a fost ridicat în anul 1767. Au urmat apoi cele de la Ilva Mică, din 1768, Mocod, (1771), în timp ce podurile de la Salva și Coșbuc, s-au construit probabil în anul 1776, dată când au început și lucrările de refacere a drumului de legătură cu Maramureșul, peste Pasul Șetref. Deși la început podurile au apărut din considerente de ordin militar, ulterior ele s-au răspândit și în alte orașe ale Transilvaniei, pentru că în marea lor majoritate erau bunuri obștești. Chiar dacă modelul a fost adus din altă parte a Europei, cel mai sigur din Elveția, podurile și punțile acoperite din zona Năsăudului au fost construite de meșteri locali și au fost întreținute de întreaga comunitate. Timp de mai bine 200 de ani, acestea au fost un motiv de mândrie pentru localnici, și ar fi păcat ca ele să dispară.

NOUA EDIȚIE BISTRIȚEANĂ A „POVEȘTILOARDELENEȘTI” A LUI ION POP RETEGANUL

Prof. EMIL BĂLĂI

La moartea lui Ion Pop Reteganul, Nicolae Iorga (*Oameni cari au fost*, 1991, p.95) constata cu nerezăcută admirație: „E o uimire ce a strâns el într-o viață destul de scurtă și plină de atâtea greutate”. În ediția critică dedicată folcloristului de la Reteag (Ion Pop Reteganul, *Povești ardelenesti. Basme, legende, snoave, tradiții și povestiri*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Vasile Netea, Ed. Minerva, Buc., 1986), Vasile Netea cuprinde, în *Bibliografia broșurilor, volumelor antume și a reeditărilor scrierilor lui Ion Pop Reteganul*, peste 55 de titluri, cu numeroase reeditări între 1878 și anul publicării acelei foarte bune ediții critice, la care trebuie să se raporteze - credem - orice nouă reeditare a scrierilor celui considerat, de cititori și de specialiști deopotrivă, cel mai mare folclorist al Transilvaniei. Între aceste atât de numeroase scrieri, seria de *Povești ardelenesti* începută în 1888 trebuie considerată pionul central care, prin amploare și autenticitate, justifică faima de astăzi a fostului dascăl de la Reteag și din atâtea alte localități din toate colțurile Ardealului, între care și Rodna Veche, localitatea natală a autorului acestor rânduri.

Un fericit concurs de împrejurări a făcut posibilă conjugarea aportului mai multor factori pentru ca acum, la sărbătorirea a 150 de ani de la nașterea acestui mare folclorist de pe meleagurile noastre, să ajungă în mâna cititorilor o nouă ediție, bistrițeană, a nemuritoarelor *Povești ardelenesti*. Ne referim la eforturile unite ale prof. Liviu Păiuș, prefațatorul

și îngrijitorul ediției, ale Complexului Muzeal Județean Bistrița-Năsăud și ale Editurii „George Coșbuc” din Bistrița, ce cu mândrie justificată își înscriu numele pe foaia de titlu a noii apariții editoriale. Profesorul rodnean Liviu Păiuș se face remarcat iarăși între cercetătorii folclorului bistrițean, după ce, la aceeași Editură, publica volumele *Folclorul Văii Rodnei. Partea I*, în 2002, și *Lacrimi și durere. Folclor din război*, de curând, în 2003. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud își face un titlu de onoare din a sprijini un act cultural major, iar Editura „George Coșbuc” are meritul de a fi asigurat condițiile excelente în care a apărut cartea.

Ediția de față reia cele 32 de basme cuprinse în prima parte a ediției critice îngrijite de Vasile Netea în 1986, renunțând, ca și acolo, la basmele *Tămâia dracului* și *Părintele Arvințe*, ce fuseseră incluse de Ion Pop Reteganul în primul volum de *Povești ardelenesti*, din 1888. Opinăm că nu ar fi fost rău să fi fost înglobate în noua ediție și acele două texte, motivele care bănuim să fi provocat reținerile editorului din 1986 nemaexistând astăzi în picioare.

Ceea ce aduce nou eleganța ediției de acum este faptul că ea însoțește nemuritoarele basme adunate de Ion Pop Reteganul cu ilustrațiile lui Florian Mureșianu, pictor originar din Rodna, activ într-o perioadă când gloria Reteganului era încă extrem de vie în Ardeal. Născut în 1878 (când debuta Ion Pop Reteganul), din stirpea Mureșenilor - ce va da, de-a lungul a mai multor generații, până azi, nume de rezonanță în rândurile intelectualității rodnene-, Florian Mureșianu a urmat, după liceu, ȘCOALA DE BELL-ARTE din Budapesta, fiind membru activ al societății „Petru Maior” și colaborator al revistei *Luceafărul*, scoasă, la Budapesta, de Octavian Goga, revistă căreia i-a desenat coperta primelor două numere. Mai apoi, ca profesor și administrator al Școlii de Arte și Meserii din Arad (localitate în care s-a stins din viață, în 1961), a realizat sute de lucrări, printre care se disting ilustrațiile la poveștile lui Ion Pop Reteganul, utilizate în volumul de față, și cele ce aduc ceva din poezia, din spiritul și stilul specifice acelor vremuri de sfârșit de secol XIX și început de secol XX, timpuri apropiate de perioada în care a scris Ion Pop Reteganul, așa cum nu ar mai realizat nici un plastician de azi, temându-se a fi socotit desuet. Deosebirea de viziune se poate ușor observa comparând desenele lui Florian Mureșianu cu cele ale lui Val Munteanu, cel care face, în maniera vremilor noastre, ilustrațiile la ediția critică din 1986 (coperta și câte un desen pentru fiecare din cele 10 capitole ale cărții). Nu vrem să afirmăm cumva superioritatea primului, ci

susținem doar că, prin stilul lucrărilor sale (ceva asemănător tablourilor din acele calendare ilustrate, atât de răspândite în epocă), Florian Mureșianu reconstituie, în ochii omului de astăzi, ceva din naivitatea și candoarea unei lumi cu care cea din basmele ardelenesti ale lui Ion Pop Reteganul pare a se potrivi minunat și fără nimic ostentativ.

Iată cum, într-un moment aniversar ce ne prilejuiește aducerea-aminte a universului miraculos din poveștile copilăriei, noua ediție din scrierile lui Ion Pop Reteganul poate fi socotită, cu adevărat, un eveniment cultural de primă mână, și nu numai pentru județul nostru.

*Ion Pop Reteganul, *Povești ardelenesti*, Prefața și îngrijirea ediției: prof. Liviu Păiuș. Desene: Florian Mureșianu, Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud, Editura „George Coșbuc”, Bistrița 2003.

ISBN: 973-86554-1-2